

**MODERN KONUTUN ERKEN İZLERİNİ, 1908-1927 YILLARI ARASINDA
YAYIMLANAN KADIN DERGİLERİ ÜZERİNDEN OKUMAK**

Merve AKDAŞ

**DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2026

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Merve AKDAŞ

15/01/2026

MODERN KONUTUN ERKEN İZLERİNİ, 1908-1927 YILLARI ARASINDA
YAYIMLANAN KADIN DERGİLERİ ÜZERİNDEN OKUMAK

(Doktora Tezi)

Merve AKDAŞ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

OCAK 2026

ÖZET

Geleneksel Türk toplumunda kadına atfedilen 'anne', 'eş' ve 'ev hanımı' rolleri, kadını konutun temel kullanıcısı hâline getirmiştir. Türk toplumunun geçirdiği sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal dönüşümler, kadının toplumsal konumunu yeniden tanımlarken, bu dönüşümler konutun kullanım biçimlerini, mekânsal niteliklerini ve iç mekân organizasyonunu da doğrudan etkilemiştir. Özellikle İkinci Meşrutiyet'in ilanı (1908) ve Cumhuriyet'in kuruluşu (1923) sonrasında sayıları giderek artan kadın dergileri, dönemin modernleşme tartışmalarını gündelik hayat, konut ve mekân üzerinden görünür kılan önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu çalışma, Aydınlanma Çağı'ndan 20. yüzyılın başlarına uzanan süreçte şekillenen modern mimarlık kavramlarının erken izlerini, 1908-1927 yılları arasında yayımlanan kadın dergileri üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel kaynakları olan Mehasin, Bilgi Yurdu Işığı, Türk Kadını, İnci, Süs, Âsâr-ı Nisvân ve Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu dergilerinde yer alan metinler hermeneutik yöntemle analiz edilmiştir. Mimarlık tarihi yazınında modern teori ve pratiklerin ortaya çıkışı çoğunlukla 1927 sonrası döneme tarihlendirilirken, bu çalışma modern mimarlığa ilişkin kavramsal çerçevenin daha erken bir dönemde, kadın dergileri aracılığıyla gündelik hayat ve konut bağlamında tartışılmaya başlandığını ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, modern mimarinin kavramsal arka planının çok daha erken tarihlerde şekillendiğini göstermekte ve bunu mimarlık disiplini dışında yer alan kadın dergileri aracılığıyla ortaya koyarak mimarlık tarihine alternatif bir okuma sunmaktadır.

Bilim Kodu : 80109
Anahtar Kelimeler : Modern konut, konut tarihi, toplumsal cinsiyet, kadın dergileri, modernite
Sayfa Adedi : 409
Danışman : Prof. Dr. Önder AYDIN

READING THE EARLY TRACES OF THE MODERN HOUSE THROUGH WOMEN'S
MAGAZINES PUBLISHED BETWEEN 1908 AND 1927

(Ph. D. Thesis)

Merve AKDAŞ

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

JANUARY 2026

ABSTRACT

In traditional Turkish society, the roles attributed to women as ‘mother,’ ‘wife,’ and ‘housewife’ positioned them as the primary users of the domestic space. The socio-cultural, economic, and political transformations experienced by Turkish society redefined women’s social status, while simultaneously reshaping the patterns of housing use, spatial properties, and interior organization of the house. Particularly following the proclamation of the Second Constitutional Era (1908) and the establishment of the Republic (1923), the growing number of women’s magazines emerged as a significant source rendering contemporary modernization debates visible through everyday life, housing, and space. This study aims to examine the early traces of modern architectural concepts, formulated from the Enlightenment to the early twentieth century, through women’s magazines published between 1908 and 1927. The primary sources of the study, *Mehasin*, *Bilgi Yurdu* Işığ, *Türk Kadını*, *İnci*, *Süs*, *Âsâr-ı Nisvân*, and *Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu*, are analyzed using hermeneutic methodology. While architectural historiography largely dates the emergence of modern theories and practices to the period after 1927, this study demonstrates that the conceptual framework of modern architecture was being articulated at an earlier stage through women’s magazines, particularly in relation to everyday life and housing. The findings indicate that the conceptual background of modern architecture was shaped much earlier than commonly assumed and, by revealing this process through sources outside the architectural discipline, the study offers an alternative reading of architectural history.

Science Code : 80109
Key Words : Modern housing, housing history, gender, women’s magazines, modernity
Page Number : 409
Supervisor : Prof. Dr. Önder AYDIN

TEŞEKKÜR

Bu doktora tezinin ortaya çıkmasında bilgi ve deneyimiyle bana yol gösteren; akademik titizliği, sabrı, teşvik edici yaklaşımıyla sürecin her aşamasında desteğini esirgemeyen ve mütevazı kişiliğiyle kendime rol model edindiğim tez danışmanım Prof. Dr. Önder AYDIN'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Kendisi, yalnızca akademik katkılarıyla değil, bu uzun yolculuk boyunca verdiği manevi destekle de her zaman yanımda olmuştur.

Tez İzleme Komitemde yer alarak değerli görüşleri, yapıcı eleştirileri ve katkılarıyla çalışmamın gelişmesine önemli katkılar sağlayan Prof. Dr. Esin BOYACIOĞLU'na ve Dr. Öğr. Üyesi Aysun AYDIN SANCAROĞLU'na içtenlikle teşekkür ederim. Ayrıca katkılarıyla son haline kavuşan araştırmamın, tez savunması sürecinde yer alan değerli jüri üyelerim Doç. Dr. Aktan ACAR ve Doç. Dr. Hilal AYCI'ya teşekkür ediyorum.

Bu zorlu ve uzun yolculuk boyunca sabırlarıyla bana güç veren, anlayışlarıyla yükümü hafifleten ve sevgilerini hiçbir koşulda esirgemeyen aileme sonsuz teşekkür borçluyum. Hayatıma anlam katan, varlığıyla bana güç veren, sabrıyla bu uzun ve yoğun sürece eşlik eden oğlum BERAT'a tüm sevgimle teşekkür ederim. Ayrıca, bu süreçte yalnızca desteğiyle değil; samimi dostluğu, anlayışı ve her koşulda yanımda oluşuyla bana kız kardeşlik duygusunu yaşatan Ayşegül Seyhan'a gönülden teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
RESİMLERİN LİSTESİ	x
1. GİRİŞ.....	1
2. KURAM TARİHİNDE MİMARLIĞIN "MODERN" KAVRAMLARI	19
2.1. Modern, Modernite, Modernizm ve Modernleşme	19
2.2. Batı Literatüründe Mimarlığın "Modern" Kavramları	20
2.3. Kadın Özelinde Batılı Modern Konut Kavramları	32
3. KADIN DERGİLERİNİN PSİKOLOJİK (BAĞLAMSAL) ANALİZİ..	49
3.1. Dergiler ve Yazarları Hakkında	49
3.2. Dergilerin Üretildiği Dönem Koşulları	80
3.3. Dergilerin Üretildiği Mimarlık Ortamı	97
4. KADIN DERGİLERİNİN GRAMATİK (METİNSEL) ANALİZİ	105
4.1. Mehasin (1908-1909)	106
4.2. Bilgi Yurdu Işığı (1917-1918).....	126
4.3. Türk Kadını (1918-1919)	139
4.4. İnci (1919-1923).....	156
4.5. Süs (1923-1924)	171
4.6. Âsâr-ı Nisvân (1925-1926).....	207

Sayfa

4.7. Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-1927)	230
5. PSİKOLOJİK (BAĞLAMSA) VE GRAMATİK (METİNSEL) ANALİZİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	247
5.1. Kadının Toplumsal Konumu	249
5.2. İdare-i Beytiyye.....	263
5.3. Estetik.....	281
5.4. Nezafet, Sıhhat, İdman	321
5.5. İktisat.....	333
5.6. Zaman.....	335
5.7. Tarihe Bakış	339
6. SONUÇ.....	345
KAYNAKLAR	349
EKLER.....	379
EK-1. Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları	380
ÖZGEÇMİŞ	408

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Seçilen kadın dergileri	9
Çizelge 4.1. “Münâsib dereceler”	130
Çizelge 5.1. Kadın dergilerinde öne çıkan kavramlar.....	248

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 2.1. “The American Woman’s Home” dergi kapağı	33
Resim 2.2. “The sink and cooking form (lavabo ve ocak düzeni)”	33
Resim 2.3. “Household engineering: Scientific management in the home” adlı eserde yer alan iyi donanımlı (sol) ve yetersiz donanımlı (sağ) mutfak planları	36
Resim 2.4. “Household engineering: Scientific management in the home” adlı eserde yer alan “emek tasarrufu sağlayan mutfak” örneği	36
Resim 2.5. “Ladies Home Journal” dergisinin 1920 yılında yayımlanan kapak görseli	37
Resim 2.6. “Der neue haushalt (yeni ev idaresi)”	38
Resim 2.7. Frankfurt mutfağı planı	40
Resim 2.8. Frankfurt mutfağı ve Frankfurt banyosu	40
Resim 2.9. “Das Neue Frankfurt” kapak görselleri	42
Resim 2.10. “Die Frankfurter küche (Frankfurt mutfağı)” (1927) adlı kısa filmde alınan kareler	43
Resim 2.11. Die Frankfurter küche (Frankfurt mutfağı) (1927)” adlı kısa filmde alınan şematik planlar	43
Resim 2.12. Quartet” firmasının yayınladığı reklam	44
Resim 2.13. “Kohler of Kohler” isimli firmaya ait reklam	45
Resim 2.14. “Gas Range” isimli firmanın ABD’de yayınladığı reklam	46
Resim 3.1. Mehasin dergisi kapak görselleri	51
Resim 3.2. Bilgi Yurdu Işığ dergisi kapak görselleri	57
Resim 3.3. Türk Kadını dergisi kapak görselleri	60
Resim 3.4. a. İnci\Yeni İnci kapak görselleri	65
Resim 3.5. Süs dergisi kapak görselleri	69
Resim 3.6. Asar-ı Nisvan kapak görselleri	73

Resim	Sayfa
Resim 3.7. Türk Kadın Yolu dergisi kapak görselleri	77
Resim 3.8. Vedat Tek Evi.....	101
Resim 3.9. Harikzedegan (Tayyare) Apartmanları giriş cephesi.....	102
Resim 3.10. II. Evkaf Apartmanı.....	102
Resim 4.1. İngiliz kadını.....	107
Resim 4.2. “Madam Roza” yemeğin lezzetini muayene ederken.....	112
Resim 4.3. “Mösyö George Dufour tarafından tertip edilmiş olan bir duvar”.	113
Resim 4.4. “Mösyö (غبار) tarafından tersim edilmiş olan yemek odası”	114
Resim 4.5. “Misafir salonu”	115
Resim 4.6. “Mösyö George Dufour tarafından tertip edilmiş giyinme odası”	116
Resim 4.7. Paris sergisinde bir karyola.....	117
Resim 4.8. “Yeni hasır iskemleleri ile döşenmiş bir salon”	118
Resim 4.9. “Yeni hasır iskemle ve masalarla tefriş edilmiş bir salon”	118
Resim 4.10. “Yeni yelpazeler”	119
Resim 4.11. “Yeni yastıklar”	120
Resim 4.12. Uzak Doğu esintili (art nouveau) paravanlar	120
Resim 4.13. “Aile için; küçük bilgiler”	129
Resim 4.14. “El işleri” makalesinde yer verilen “port not”	138
Resim 4.15. Kadınların iş alanlarına göre dağılımını içeren görsel.....	158
Resim 4.16. “Bir hücre-i iştigal”	161
Resim 4.17. “Bir ev antresi”	161
Resim 4.18. “Mobilyaya dair”	162
Resim 4.19. “Ev eşyaları ve Türk üslubu”	165
Resim 4.20. “Türk tarzında koltuk ve masa” ve “yazıhane”	165

Resim	Sayfa
Resim 4.21. Avrupa’da koşu müsabakası	168
Resim 4.22. “Musahabe: Mahallem”	171
Resim 4.23. “Evlerimizi nasıl tefriş edelim?”	178
Resim 4.24. “Genç kızlara mahsus bir yatak odası”	179
Resim 4.25. “Uydurma bir sedir”	180
Resim 4.26. “Evlerimizi nasıl döşemeliyiz”	181
Resim 4.27. “Evlerimizi nasıl döşemeliyiz”	182
Resim 4.28. “Ev kadınlarına yardım”	183
Resim 4.29. “Ev İşlerinde elektrik”	184
Resim 4.30. a. “Ev kadını odanın içinde adeta gezer gibi dolaşarak, eğilmeksizin, terlemeksizin, zerre kadar toz yutmaksızın süpürüyor” b. “Bulaşık yıkarken” c. “Çamaşır yıkarken”	185
Resim 4.31. “Amerika’ da ev kadınları” başlıklı makalede yer alan görseller; a. Ütü ütülerken, b. Telefonla konuşan kadın.....	186
Resim 4.32. “Evleri nasıl tefriş edelim?”	188
Resim 4.33. “Evlerimizi nasıl tefriş edelim?”	189
Resim 4.34. “Oda süsleri”	190
Resim 4.35. “Bir hanım yazı odası”	191
Resim 4.36. “Genç kız odaları için biblolar”	194
Resim 4.37. “Puşvar yahut setensil”	194
Resim 4.38. “Batik”	195
Resim 4.39. a. Tuvalet odası, b. Tuvalet Masası	197
Resim 4.40. “Lise talebatı idman yaparken”	199
Resim 4.41. Paris'te yer alan sandal müsabakası ve bisiklet müsabakası.....	199
Resim 4.42. “Kadınların terbiyeyi bedeniyesi için”	200
Resim 4.43. “Hava bahçeleri”	201

Resim	Sayfa
Resim 4.44. “Ucuz ve küçük evler”	202
Resim 4.45. “Rahat, sıhhat ve iktisat temini ne ile kaimdir” başlıklı ilan	203
Resim 4.46. “Seyyar kitap rafı”	203
Resim 4.47. “Son sistem matbah”	211
Resim 4.48. a. Elektrik ocağı, b. Ütü, c. Ekmek kızartma makinası	213
Resim 4.49. a. “Buyot”, b. Palunjur (su ısıtıcısı)	213
Resim 4.50. a. Elektrik haviyesi, b. Süpürge	213
Resim 4.51. a. Elektrik sobası, b. vantilatör, c. elektrikli saat	214
Resim 4.52. “Odaları süslemek”	217
Resim 4.53. “İdare-i beytiyye; evlerimizi temizlemek”	220
Resim 4.54. “Ev kadını vazifeleri: yemek odası-sofra”	235
Resim 5.1. a. “Bunlar bile intihab hakkına sahip”, b. “fakat bunlar intihab edemiyor”	262
Resim 5.2. “Aile için; küçük bilgiler”	278
Resim 5.3. “Mösyö George Dufour tarafından tertip edilmiş olan bir duvar”.	291
Resim 5.4. “Mösyö (غبار) tarafından tersim edilmiş olan yemek odası”	292
Resim 5.5. “Mösyö George Dufour tarafından tertip edilmiş giyinme odası”	293
Resim 5.6. Paris sergisinde bir karyola.....	294
Resim 5.7. “Misafir salonu”	295
Resim 5.8. “Madam Roza” yemeğin lezzetini muayene ederken.....	296
Resim 5.9. “Yeni hasır iskemleleri ile döşenmiş bir salon”	296
Resim 5.10. “Yeni hasır iskemle ve masalarla tefriş edilmiş bir salon”	298
Resim 5.11. Yeni hasır iskemleler	298
Resim 5.12. a. Hasırdan bir raf , b. Hasırdan bir koltuk	299
Resim 5.13. a. Etajer, b. Nota dolabı	300

Resim	Sayfa
Resim 5.14. Yeni danteller.....	300
Resim 5.15. Yeni danteller.....	301
Resim 5.16. Yeni danteller.....	301
Resim 5.17. Uzak doğu esintili paravanlar	302
Resim 5.18. “Yeni yelpazeler”.....	303
Resim 5.19. “Yeni yastıklar”	303
Resim 5.20. “Bir hücre-i iştilal”.....	304
Resim 5.21. “Bir ev antresi”	305
Resim 5.22. “Mobilyaya dair”	305
Resim 5.23. “Ev eşyaları ve Türk üslubu”.....	306
Resim 5.24. “Türk tarzında koltuk ve masa” ve “Yazıhane”	306
Resim 5.25. “Evlerimizi nasıl tefriş edelim?”	307
Resim 5.26. “Genç kızlara mahsus bir yatak odası”.....	308
Resim 5.27. “Uydurma bir sedir”	309
Resim 5.28. “Evlerimizi nasıl döşemeliyiz”	310
Resim 5.29. “Evlerimizi nasıl döşemeliyiz”	310
Resim 5.30. “Ev işlerinde elektrik”	311
Resim 5.31. “Ev işlerinde elektrik”	312
Resim 5.32. “Ev işlerinde elektrik”	313
Resim 5.33. “Ev kadını odanın içinde adeta gezer gibi dolaşarak, eğilmeksizin, terlemeksizin, zerre kadar toz yutmaksızın süpürüyor”	313
Resim 5.34. “Ucuz ve küçük evler”.....	314
Resim 5.35. "Rahat, sıhhat ve iktisat temini ne ile kaimdir" başlıklı ilan	314
Resim 5.36. Tuvalet odası.....	315
Resim 5.37. “Evleri nasıl tefriş edelim?”.....	316

Resim	Sayfa
Resim 5.38. “Evlerimizi nasıl tefriş edelim?”	317
Resim 5.39. “Oda süsleri”	317
Resim 5.40. “Bir hanım yazı odası”	318
Resim 5.41. “Genç kız odaları için biblolar”	319
Resim 5.42. “Seyyar kitap rafı”	319
Resim 5.43. “Son sistem matbah”	320

1. GİRİŞ

Konut, bireyin barınma ihtiyacını karşılayan fiziksel bir yapı olmanın ötesinde; toplumsal ilişkilerin, kültürel kodların ve ideolojik temsillerin somutlaştığı çok katmanlı bir mekândır. Sosyo-kültürel, ekonomik ve politik dinamikler başta olmak üzere pek çok etken tarafından şekillenen konut, gündelik yaşam pratikleriyle sürekli bir etkileşim halindedir. Rapoport'a (1969) göre, zaman içinde toplumun değer yargıları ve tercihleri değiştikçe, gündelik yaşam pratikleri de dönüşmekte ve bu süreç konutun biçimlenişini doğrudan etkilemektedir. Lawrence (1985) ise bu görüşü tersinden ele alarak, konutun çok sayıda toplumsal kod barındırdığını ve bu nedenle konutta gerçekleşen değişimlerin, sosyal yaşamda yaşanan dönüşümlerin öncü göstergeleri olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda, toplumları şekillendiren sosyo-kültürel gelişmelerin izini sürmek, mekânın toplumsal işlevini ve tarihsel dönüşümünü kavrayabilmek açısından büyük önem taşımaktadır.

Konutun sosyo-kültürel dinamiklerle kurduğu güçlü ilişkiye rağmen, konut tarihi literatüründe çoğunlukla biçimsel, siyasal, ekonomik, teknik ve stilistik boyutlar ön plana çıkarılmaktadır (Yılmaz, 2018). Konut tarihi çalışmalarında, konutun geçirdiği dönüşümler dönemlendirilirken çoğunlukla spesifik bir faktöre odaklanıldığı görülmektedir. Örneğin, Sedat Hakkı Eldem ve Doğan Kuban konutu ele alırken daha çok konutun biçimsel özellikleri ve mekânsal tipolojiler üzerinde durmaktadır. Eldem, "Türk Evi" tipolojisini oda, sofa ve plan şemaları gibi morfolojik unsurlarla tanımlamış; konutu, kökenleri geleneksel mimarlığa dayanan bir yapı tipi olarak açıklamıştır (Eldem, 1954, 1984, 1987). Benzer biçimde Kuban da konutu kentsel çevreyle ilişkisi, yapım teknikleri ve mekânsal organizasyonu bağlamında değerlendirmiştir (Kuban, 1995, 1998). İnci Aslanoğlu ise konut sorununu temel olarak barınma ihtiyacı ve ekonomik koşullar çerçevesinde ele alarak, konut üretimini toplumsal ihtiyaçların bir sonucu olarak açıklamıştır (Aslanoğlu, 2010). Benzer şekilde Yıldız Sey de konutun toplumsal sınıflar ve ekonomik politikalarla ilişkisine odaklanmış, özellikle kentleşme süreçlerinin konut biçimleri üzerindeki etkisini vurgulamıştır (Sey, 1998). Bu bağlamda konut, esasen iktisat ve toplumsal gereksinimlerle bağlantılı bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Afife Batur, erken Cumhuriyet konutunu ideolojik tercihlerle bağlantılı bir modernleşme göstergesi olarak tanımlarken (Batur, 2005), Metin Sözen ise dönemin mimarlık ürünlerini siyasal gelişmelerle paralel bir çerçevede

değerlendirmiştir (Sözen, 1996; Sözen ve Tapan, 1973). Bu doğrultuda konut, modernleşme ve ulus inşası süreçlerinin politik bir aracı olarak ele alınmıştır.

Daha yakın döneme ait çalışmalar ise konutu toplumsal pratikler, gündelik yaşam ve kültürel dönüşümler üzerinden okumaya yönelmiştir. Uğur Tanyeli, konut tipolojilerini toplumsal modernleşme süreçleri ve bu sürecin etkisiyle değişen mahremiyet anlayışı üzerinden ele almış, modernleşmenin gündelik hayat üzerindeki etkilerini öne çıkarmıştır (Tanyeli, 2004). Sibel Bozdoğan ise modern konutu özellikle kadının modernleşme sürecindeki rolü bağlamında tartışmıştır. Bozdoğan’a göre hijyen, sağlık, kolaylık ve konfor gibi kavramlar etrafında şekillenen modern konut, ulusal kimliğin inşasında da belirleyici bir işlev üstlenmiştir (Bozdoğan, 2012). Kısacası, konut tarihine ilişkin çalışmalar, konutu gündelik yaşam, toplumsal cinsiyet ve kültürel modernleşme ekseninde ele alan bir yaklaşıma yönelmiştir.

Konut tarihi literatüründe sosyo-kültürel faktörlerin önem kazanması, 20. yüzyılda tarih disiplininde görülen paradigma değişimlerine dayanmaktadır. Geleneksel tarih yazımı, özellikle 19. yüzyılda Leopold von Ranke’nin öncülüğünde şekillenen “modern tarihçilik” anlayışının etkisiyle gelişmiştir. Bu yaklaşım, tarihin temel amacını “olmuş olanı olduğu gibi aktarmak” (*wie es eigentlich gewesen*) olarak tanımlamış ve siyasi olaylara, savaşımlara, diplomasiye ve devlet adamlarının eylemlerine öncelik vermiştir. Kronolojik sıralamaya dayalı, büyük olayları ve “büyük adamları” merkeze alan bu tarih anlayışı, bireylerin gündelik hayatlarını, toplumsal yapıları ve kültürel dinamikleri ikincil hatta tali unsurlar olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle tarih, uzun bir süre siyaset merkezli, elit odaklı ve pozitivist bir bakış açısıyla ele alınmış; toplumsal, ekonomik ve kültürel boyutlar tarih yazımında geri planda kalmıştır.

20. yüzyılda “modern tarihçilik” anlayışına yöneltilen eleştiriler, tarih disiplininde köklü bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda 1929 yılında Fransa’da Lucien Febvre ve Marc Bloch tarafından kurulan *Annales d’Histoire Économique et Sociale* dergisi, yeni bir tarih yazımı anlayışını savunan araştırmacıları bir araya getirerek bir düşünce geleneğinin oluşmasına öncülük etmiştir. Annales yaklaşımı, kronolojik anlatıdan ziyade sorunlara, bireylere ve toplumsal süreçlere odaklanan; farklı sosyal bilimlerle etkileşim içinde gelişen bir tarih anlayışını ortaya koymuştur. Okulun önde gelen isimlerinden Fernand Braudel ise, tarih yazımında daha önce ihmal edilen sıradan insanların gündelik yaşamlarını merkeze alan

çalışmalarıyla bu yaklaşımın ayırt edici niteliğini yansıtan önemli eserler ortaya koymuştur (Iggers, 2000). Sosyal disiplinleri tarih disiplinine dâhil eden bu yaklaşım, konut tarih yazımını da etkilemiş; alanın öncü isimlerinden biri olan Amos Rapoport, özellikle kültürün yapıları çevre üzerindeki etkisine vurgu yapmıştır. Rapoport (1969), konutu şekillendiren temel etmenin sosyo-kültürel faktörler olduğunu savunmuş ve Maximilien Sorre (1947) tarafından kullanılan *genre de vie* (yaşam biçimi) kavramını; temel ihtiyaçlar, aile yapısı, kadının konumu, sosyal ilişkiler ve mahremiyet ihtiyacı olmak üzere beş başlık altında sınıflandırmıştır. Türkiye literatürüne bakıldığında ise İlhan Tekeli (1996), konutu şekillendiren faktörlerin hepsini birlikte ele almak gerektiğini savunmuştur. Tekeli'nin (1996) konutu bütüncül biçimde analiz edebilmek için önerdiği on faktör; fiziksel faktörler, hane halkının etkinlikleri, konutun oluşturduğu kentsel doku, konutun dış ilişkileri, toplumsal sınıflaşma, konut içi ilişkiler, konuta atfedilen anlam ve inançlar, toplumun alışkanlıkları, yapı malzemesi ve teknolojisi ile konut ve yerleşim alanlarına ilişkin yasal düzenlemelerden oluşmaktadır.

Problem tanımı

Konutun biçimlenişinde sosyo-kültürel etmenlerin belirleyici rolü açık olmakla birlikte, geçmişte yaşanmış bir dönemin ruhunu (*zeitgeist*) kavrayabilmeye yönelik güvenilir ve kapsamlı veri elde etmek önemli güçlükler barındırmaktadır. Bu güçlüğü temel nedenlerinden biri, söz konusu döneme ait fiziksel çevrenin büyük ölçüde ortadan kalkmış olması; bir diğeri ise bu çevreye doğrudan tanıklık eden bireylerin günümüzde hayatta olmamasıdır (Yılmaz, 2018: 16). Mimarlık disiplinine ait kaynaklar ise çoğunlukla yapıların teknik, morfolojik ve ekonomik özelliklerine yoğunlaşmakta; bu nedenle sıradan bireyin gündelik yaşamının merkezinde yer alan konutun kullanım biçimlerini ve konut çevresinde şekillenen toplumsal ilişkiler ağını yeterince görünür kılmamaktadır. Bu durum, konutun gündelik yaşam pratikleri, toplumsal ilişkiler ve kültürel temsiller üzerinden nasıl anlamlandırıldığını ortaya koyabilecek alternatif kaynakların incelenmesini gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla, mimarlık disiplini dışındaki kaynakların değerlendirilmesi, konutun sosyo-kültürel bağlamda bütüncül bir biçimde ele alınabilmesi açısından önemli bir araştırma problemi olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın amacı

Bu çalışmanın temel amacı, 1908-1927 yılları arasında Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan tarihsel kesitte şekillenen toplumsal ve kültürel ruhu (zeitgeist) kadın dergileri aracılığıyla kavramak; kadın dergilerinde görünürlük kazanmaya başlayan modern mimarlık kavramlarını incelemek ve bu kavramların kadın dergileri üzerinden toplumsal yaşama ve konut kültürüne nasıl aktarıldığını ortaya koymaktır. Mimarlık literatüründe çoğunlukla 1927 sonrasına odaklanılarak izi sürülen bu kavramların, daha erken dönemlerde de karşılık bulduğu tezin temel varsayımları arasındadır. Bu doğrultuda araştırma, kadın dergilerini yalnızca kültürel bir yayın alanı olarak değil, modernleşme sürecinin mekânsal ve toplumsal boyutlarını görünür kılan bir aracı kaynak olarak ele almaktadır.

Araştırma Soruları

Ana Araştırma Sorusu

1908-1927 yılları arasında yayımlanan kadın dergileri üzerinden modern konutun erken izleri nasıl okunabilir?

Alt Araştırma Soruları

1. 1908-1927 döneminin toplumsal, kültürel ve ideolojik ruhu (zeitgeist) nasıldır ve bu ruh kadın dergilerine nasıl yansımıştır?
2. II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadının toplumsal konumundaki değişim, konutun kullanım biçimlerine, anlamına ve iç mekân organizasyonuna nasıl yansımıştır?
3. II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e geçiş sürecinde modernleşme projesi süreklilik arz eden bir çizgi üzerinde mi ilerlemiş, yoksa radikal bir kırılma ve yeniden inşa etme süreci mi yaşanmıştır?
4. Modern mimarlık kavramları nelerdir ve bu kavramlar kadın dergilerinde nasıl temsil edilmiştir?
5. Batılı modern mimarlık kavramları 1908-1927 yılları arasında Türkiye'de nasıl bir karşılık bulmuştur?
6. Kadın dergilerinde modernleşme söylemleri, geleneksel konuttan modern konuta geçişin mekânsal izlerini hangi göstergeler üzerinden ortaya koymaktadır?

7. Hermeneutik yöntem, kadın dergilerinin içeriklerini çözümlemede ve modern konutun sosyo-kültürel bağlamını kavramada nasıl bir katkı sunmaktadır?

Araştırmanın Önemi

Mevcut mimarlık literatüründe, konutun modernleşmesini mimarlık disiplini dışındaki kaynaklar üzerinden ele alan bir çalışmaya rastlanmamış; aynı zamanda kadın dergileri gibi mimarlık alanı dışındaki süreli yayınların mimarlık tarihi bağlamında yeterince değerlendirilmediği görülmüştür. Türkiye’de mimarlık disiplini içerisinde konut ve kadın ilişkisine odaklanan tezlere bakıldığında ise toplumsal cinsiyet ile mekânsal pratiklerin kesişimini farklı ölçek ve bağlamlarda tartışıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar, bir yandan modernleşme sürecinde kadın-mekân ilişkilerinin dönüşümüne odaklanırken, diğer yandan gündelik yaşam pratikleri ve mekânsal deneyimler üzerinden kadınların konutla kurduğu ilişkiyi görünür kılmaktadır. Bu çerçevede Ünsal (2000), “Mimarlık, Konut ve Kadın” başlıklı yüksek lisans tezinde kadın kullanıcı ile konut mekânı arasındaki ilişkinin modernleşme bağlamındaki dönüşümünü incelerken; Akyol (2007), “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Kadının Değişen Rolünün Konut Kullanımına Yansıması” başlıklı yüksek lisans tezinde toplumsal rol değişimlerinin konut kullanım pratiklerine etkisini ele almaktadır. Benzer biçimde Erkenez (2009) “Gecekonuda Kadının Konutu Kullanımı ve Değerlendirmesi” yüksek lisans tezinde, gecekondu bölgelerinde yaşayan kadınların konut deneyimlerini gündelik yaşam pratikleriyle birlikte analiz ederken, Temurer (2022), “Women's Sense of Safety in High-Rise Mass Housing Estates: The Case of Kusunlar Toki in Ankara, Turkey (Yüksek Katlı Konut Alanlarında Kadınların Güvenlik Hissi: Kusunlar Toki Örneği, Ankara, Türkiye)” başlıklı yüksek lisans tezinde, yüksek katlı toplu konutlarda kadınların güvenlik algısını incelemekte ve mekânsal çevrenin kadınların deneyimleri üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Sarı’nın (2022) “Gender, Domesticity and House in Turkey: Context and State of Research (Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet, Evsellik ve Konut: Bağlam ve Araştırmalar)” başlıklı yüksek lisans tezi ise Türkiye’de cinsiyet, ev ve konut literatürünü değerlendirerek kadın-konut ilişkisini akademik alanda konumlandırmaktadır. Yağcı (1998), “Kadın-konut etkileşiminde rol oynayan tasarım parametrelerinin belirlenmesi” başlıklı doktora tezinde kadın-konut etkileşimini tarihsel ve toplumsal bağlamlarıyla ele alarak bu ilişkinin mekânsal, kimliksel-işlevsel boyutlarını ortaya koymakta ve farklı kadın gereksinimlerine uygun konut politikaları için tasarım parametrelerinin belirlenmesini önermektedir.

Literatür incelemesinde, mimarlık disiplini içerisinde konut ve kadın konularını birlikte ele alan az sayıda da olsa tez çalışmalarına rastlanmış, bununla birlikte, mimarlık disiplini içerisinde yer alıp kadın dergileri üzerine odaklanan herhangi bir tez tespit edilememiştir. İlgili incelemeler çoğunlukla Kadın Çalışmaları, İletişim ve Tarih programlarında yapılmıştır. Mimarlık disiplini özelinde süreli yayınlara odaklanan çalışmaların büyük ölçüde mimarlık dergileri etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Bununla birlikte, mimarlık alanı dışındaki süreli yayınlardan yararlanan sınırlı sayıda tez çalışması da bulunmaktadır. Bu kapsamda Tuncer'in (2006) "Potential for Popular Dissemination: An Analysis of the 'Ideal Home' Discourse in the Weekly Yedigün Magazine (Popüler Yayılım Gözüyle Haftalık Yedigün Dergisindeki 'İdeal Ev' Söyleminin Analizi)" başlıklı yüksek lisans tezi, erken Cumhuriyet döneminde Yedigün dergisinde yayımlanan konut ve iç mekân temsillerini "ideal ev" söylemi çerçevesinde inceleyerek modernleşme pratiklerinin topluma nasıl aktarıldığını analiz etmektedir. Kocaman (2022) ise "Türkiye'de Domestik Kültürün Değişimi: Yedigün Dergisi Üzerinden Bir İnceleme (1933-1940)" başlıklı yüksek lisans tezinde Türkiye'de domestik kültürün değişimini keskin bir kırılma olarak yalnızca Cumhuriyet devrimiyle açıklayan anlatıyı sorgulamakta ve bunun yerine 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan tarihsel sürekliliği incelemektedir. Çalışma, özellikle 1933-1940 yılları arasında yayımlanan Yedigün dergisini merkeze alarak, modernleşme sürecinde konut, iç mekân ve aile yaşamına dair temsillerin toplumda nasıl dolaşıma girdiğini çözümlemektedir. Yıldız (2002) tarafından hazırlanan "The Image of the 'İdeal Home'/Modern House in Popular Magazines During the Post World War Two Period in Turkey (İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Popüler Dergilerde 'İdeal Yuva'/Modern Ev İmajı)" başlıklı yüksek lisans tezi, II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'de popüler dergilerde yer alan "ideal yuva" ve "modern ev" imgelerini incelemekte; evin yalnızca mimari bir mekân değil, aynı zamanda modernleşme idealleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve tüketim kültürünün simgesi olarak nasıl kurgulandığını ortaya koymaktadır.

Konuyla ilgili makaleler incelendiğinde, Aydın ve Çelik (2022) tarafından kaleme alınan "Erken Cumhuriyet Döneminde 'Asrı' Mimarlığı Tanıtan Bir Öncü: Hayat Mecmuası" başlıklı çalışmada, 1926-1929 yılları arasında yayımlanan Hayat Mecmuası'nın Türkiye'de modern mimarlığın tanıtılmasında üstlendiği öncü rol ele alınmaktadır. Gülsüm Baydar'ın (2002) "Tenuous Boundaries: Women, Domesticity and Nationhood in 1930s Turkey" başlıklı makalesi, 1930'lar Türkiye'sinde modernleşme, mimarlık, kadınlık ve ulus inşası arasındaki ilişkiyi ele alırken Resimli Ay, Yedigün ve Yeni Türkiye Mecmuası'ndan

yararlanmaktadır. Çalışma, erken Cumhuriyet döneminde modern ev ile modern Türk kadını imgelerinin birlikte üretilen ve birbirini destekleyen ideolojik araçlar olduğunu savunmaktadır.

Mimarlık tarihi literatürüne bakıldığında ise Sibel Bozdoğan'ın (2012) modern konutu incelerken kimi zaman Arkitekt (1931-1981) gibi doğrudan mimarlık disiplini içerisinde yer alan süreli yayınlardan kimi zaman da Yenigün (1939), Yedigün (1933-1950), Resimli Ay (1924-1931) ve Yeni Türk Mecmuası (1932-1943) gibi kadın dergisi olmayan popüler yayınlardan yararlandığı görülmektedir. Benzer biçimde, Tanyeli (2003) de çalışmalarında Arkitekt (1931-1981) ve Yedigün (1933-1950) gibi dergilerden faydalanmıştır. Bu bağlamda çalışma, mimarlık literatüründe sınırlı sayıda da olsa mimarlık dergileri ve popüler yayınlar üzerinden kurulan modern konut anlatısına, erken dönem kadın dergilerini merkeze alan alternatif bir okuma önererek katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Seçilen kadın dergilerin bir kısmının henüz transliterasyonunun yapılmamış olması bu alanı görece bakir kılmaktadır. Ayrıca, modern konut üzerine mimarlık literatüründe yürütülen tartışmaların büyük ölçüde 1930'lu yıllardan sonrasına yoğunlaştığı görülmekte (Tanyeli, 2004; Bozdoğan, 2012; Baydar, 2002); bu çalışma ise modern mimarlığa ilişkin kavramsal temellerin çok daha erken dönemlerde şekillenmeye başladığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Kapsam

Bu çalışma, 1908-1927 yılları arasında yayımlanan yedi kadın dergisini incelemektedir. II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in erken dönemine uzanan bu tarihsel kesit, Osmanlı'dan modern ulus-devlete geçiş sürecinde kadının toplumsal konumunun, gündelik yaşam pratiklerinin ve özellikle konut içi mekânsal düzenlemelerin yeniden tanımlandığı önemli bir dönüşüm evresine karşılık gelmektedir. Bu bağlamda söz konusu dönem, II. Meşrutiyet'le birlikte ivme kazanan dönüşüm sürecinde geleneksel yaşam biçimlerinin çözülmeye başladığı ve modern yaşam ideallerinin kamusal söylem yoluyla görünürlük kazandığı önemli bir eşik olarak ele alınmaktadır.

1927 yılının üst sınır olarak belirlenmesinde, Metin Sözen'in de (1996) vurguladığı üzere, bu yılın mimarlık ortamı açısından temel bir kırılma noktası olarak değerlendirilmesi belirleyici olmuştur. Nitekim 1927 yılı, yapı malzemesi endüstrisinin teşvik edilmesi, mimarlık alanında kurumsal yapılanmanın güçlenmesi ve düşünsel dönüşümlerin hız

kazanması bakımından önemli bir eşik niteliği taşımaktadır. Bu doğrultuda yürürlüğe giren Teşvik-i Sanayi Kanunu ile özel girişimlere arsa tahsisi sağlanmış ve ithal yapı malzemelerine vergi muafiyetleri tanınmıştır (Özgüven ve Cantürk, 2019). Aynı yıl Güzel Sanatlar Akademisi'nde modern mimarlık anlayışına yönelik eğitim reformları gerçekleştirilmiş, Türk Mimarlar Cemiyeti'nin kurulmasıyla birlikte mesleki örgütlenme süreci de güç kazanmıştır. Viyanalı mimar Theodor Jost tarafından tasarlanan Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti binasının, 1927 yılında inşası tamamlanmış ve Türkiye'de uluslararası üslupta inşa edilen ilk eser olarak kabul görmüştür (Alaettin Bekir, 1928, aktaran Aydın ve Çelik, 2022). 1927 sonrasında ise mimarlık alanındaki uluslararası gelişmelerin etkisi belirginleşmiş, yabancı mimarların mimarlık ortamındaki etkinliği artmıştır (Sözen, 1996). Diğer taraftan, Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın önde gelen temsilcilerinden Mimar Kemaleddin Bey'in 1927 yılında vefatı, eğitim kurumlarında farklı mimari yaklaşımları benimseyen yabancı isimlerin görevlendirilmesi ve yabancı mimarların ilk yapıtlarını üretmeye başlaması, Batı ile eş zamanlı ilerleme hedefiyle birleşerek mimarlık alanında yeni bir dönemin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu gerekçeler doğrultusunda, 1927 sonrası dönemin ayrı bir inceleme konusu oluşturacağı düşünülmüş ve çalışma için üst sınır 1927 yılı olarak belirlenmiştir.

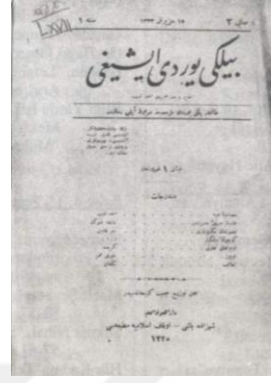
Modern mimarlık söylemi, Bauhaus, CIAM ve sosyal konut programları gibi girişimler aracılığıyla, yalnızca seçkinlere değil sıradan insanın gündelik ihtiyaçlarına da odaklanmayı hedefleyen bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu bağlamda değerlendirilen en temel yapı türü olan konut, çalışma kapsamında temel inceleme alanı olarak ele alınmaktadır. Konutun ele alınmasının bir diğer nedeni ise geleneksel Türk konutunun, dönemin mahremiyet anlayışı gereği kadının en çok vakit geçirdiği mekân olması ve bu nedenle konut ile kadın arasında yüzyıllardır kurulan güçlü bağıdır. Kültürel bellekte de karşılık bulan bu durum, “yuvayı dışı kuş yapar” atasözü üzerinden, evin kurulması ve düzenlenmesinde kadınların rolünün toplumsal düzeyde ne denli belirleyici olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Kadının konutla özdeşleştirilmesi, konutun kadın üzerinden temsil edilmesine zemin hazırlamış; kadın bedeninin ve toplumsal rollerinin yeniden kurgulanması ise konutun mekânsal düzenlenişini doğrudan etkilemiştir (Ünsal, 2000). Bu çerçevede konut, kadınla kurduğu güçlü tarihsel bağ ve modernleşme sürecinde yeniden biçimlenen toplumsal rolleri mekâna yansıtma potansiyeli nedeniyle çalışma kapsamına alınmıştır.

Dergi seçimi yapılırken Toska (1992) tarafından hazırlanan “İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869-1927)” ve Mardin, (1998) tarafından hazırlanan “Hanımlar Âlemi’nden Rozaya Kadın Süreli Yayınları Bibliyografyası (1928-1996)” başlıklı kaynaklardan yararlanılmış ve 1908-1927 yılları arasında yayımlanan 27 tane kadın süreli yayınının olduğu saptanmıştır. Bu yayınlar: Asar-ı Nisvan; Bilgi Yurdu Işığ; Çalığı; Demet; Diyan; Erkekler Dünyası; Ev Hocası; Firuze; Genç Kadın(1918); Genç Kadın(1919); Hanım; Hanımlar Alemi; İnci/Yeni İnci; Kadın(İstanbul); Kadın(Selanik); Kadınlar Alemi; Kadınlar Dünyası; Kadınlık/Kadınlık Duygusu; Kadınlık Hayatı; Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu; Mehasin; Musavver Kadın; Parça Bohçası; Seyyale; Siyanet; Süs; Türk Kadını’dır. Seçim sırasında kadın gazeteleri elenerek sadece dergilerin fihristleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Fihrist incelemesi sırasında kimi dergi, sadece şiir, hikaye gibi edebi yazılara yer verdiği için kapsam dışı bırakılmıştır. İçerik analizi sonucunda, modern mimarlık kavramlarına ve mekâna ilişkin ipuçları barındıran dergiler araştırma kapsamına alınmıştır. Bu dergiler; Mehasin 1908-1909), Bilgi Yurdu Işığ (1917-1918), Türk Kadını (1918-1919), İnci (1919-1921), Süs (1923-1924), Âsâr-ı Nisvân (1925-26) ve Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-1927) dergileridir (Bkz. Çizelge 1.1.). Seçilen bu yedi dergiden toplam 197 sayı incelenmiştir. Osmanlıca olan bu dergilerden Bilgi Yurdu Işığ, Türk Kadını ve Türk Kadın Yolu dergisinin transliterasyonu halihazırda yapılmış olup Kadın Eserleri Kütüphanesi tarafından yayımlanan “Kadınların Belleği Dizisi” başlığı altında ayrı kitaplar halinde yayımlanmıştır. Mehasin, İnci, Süs ve Asar-ı Nisvan dergilerinin transliterasyonu ise tezin yazarı tarafından yapılmıştır.

Çizelge 1.1. Seçilen Kadın Dergileri

DERGİ ADI	SAYI	TARİH	KAPAK SAYFASI
MEHASİN Açıklama: İlk resimli, renkli kapaklı ve ‘kadınlara mahsus’ olan dergidir Müdürler: Asaf Muammer ve Mehmed Rauf	12	1908-09 İstanbul	

Çizelge 1.1. (devam) Seçilen Kadın Dergileri

DERGİ ADI	SAYI	TARİH	KAPAK SAYFASI
BİLGİ YURDU IŞIĞI Açıklama: Hanımlar Bilgi Yurdu Müessesesine merbut aylık risale Müdür ve Sermuharrir (Başyazar): Ahmet Edip (1-14), Macit Şevket (14-17)	17	1917-18 İstanbul	
TÜRK KADINI Açıklama: Kadınlar için çalışır, 15 günde bir çıkar Müessis (Kurucu) ve Müdürü: Muallim Ahmet Halit	21	1918-19 İstanbul	
İNCİ-YENİ İNCİ Açıklama: Kadınlığa ait bilcümle nazari ve ilmi meselelerden bahseder. Aylık kadın mecmuasıdır Sahib-i İmtiyaz (İmtiyaz Sahibi): Sedat Simavi Müdürü: Selahattin Hüsnü	37	1919-21 İstanbul	

Çizelge 1.1. (devam) Seçilen Kadın Dergileri

DERGİ ADI	SAYI	TARİH	KAPAK SAYFASI
SÜS Açıklama: Haftalık, edebi, hanım mecmuasıdır Müdür: Mehmet Rauf Sermuharriri: Mehmet Rauf, Muazzez Yusuf, Hüseyin Remzi	55	1923-24 İstanbul	
ASAR-I NİSVAN Açıklama: Milli aile mecmuası (15 günlük). 20. Sayıdan sonra: Kadın Yazıları adıyla, aylık yayımlanmıştır. Müdür-i Mesul (sorumlu müdür): Fevziye Abdürreşit	25	1925-26 İstanbul	
KADIN YOLU Açıklama: Asrı Türk kadınının şehrahıdır (haftalık dergidir) 4. Sayıdan itibaren: Türk Kadın Yolu Sahibi: Nezihe Muhittin	30	1925-27 İstanbul	

Sınırlılıklar

Kadınlar arasındaki okuryazarlık oranının sınırlı olması ve büyük kentler dışında dergilere erişimin güçlüğü göz önünde bulundurulduğunda, incelenen kadın dergilerinin geniş kitlelere değil, daha çok görece dar bir okur çevresine ulaştığı söylenebilir. Bu durum, çalışmanın bulgularının dönemin tüm kadın nüfusunu temsil ettiğini iddia etmeyi güçleştirmektedir. Bununla birlikte söz konusu yayınların, ülke genelinde etkili, eğitimi ve kültürel sermayesi yüksek kadın ve erkeklerden oluşan bir okur kitlesine hitap ettiği dikkate alındığında, bu dergilerin toplumsal söylem üretimi açısından örnek teşkil eden, yönlendirici ve öncü bir rol üstlendiği değerlendirilebilir. Bu bağlamda çalışma, kadın dergilerinin temsil gücüne ilişkin bu sınırlılığı kabul etmekle birlikte, söz konusu yayınları dönemin modernleşme söyleminin oluşumunda etkili bir mecra olarak ele almaktadır.

Kavramlar

Çalışma kapsamında kullanılan kavramlar, incelenen dergilerin tarihsel bağlamı ile güncel akademik literatür arasındaki terminolojik farklılıklar gözetilerek belirlenmiştir. Gündelik yaşam pratiklerine ve mekânsal düzenlemelere ilişkin değerlendirmelerde, mevcut araştırma diline uygun olarak ev idaresi, ekonomi, hijyen, sağlık ve spor gibi güncel terimler tercih edilmiştir. Buna karşılık, dergilerden yapılan alıntılar ve metin çözümlemelerinde, dönemin söylemini ve kavramsal dünyasını doğru yansıtabilmek amacıyla idare-i beytiyye, iktisat, nezafet, sıhhat ve idman gibi Osmanlıca kökenli özgün kavramlar korunmuştur. Bu yaklaşım, hem tarihsel metinlerin anlam dünyasına sadık kalmayı hem de çalışmanın güncel akademik tartışmalarla ilişkilendirilebilir bir dil üretmesini amaçlamaktadır.

Yöntem

Kadın dergilerinde yer alan metinlerin çözümlenmesi, yalnızca içeriklerin betimlenmesiyle sınırlı kalmayıp, bu içerikleri üreten tarihsel ve toplumsal bağlamın da bütüncül biçimde dikkate alınmasını gerektirmektedir. Metinler, yazıldıkları dönemin zihniyetini, değerler sistemini ve modernleşme söylemlerini yansıtan kültürel ürünler olarak ele alınmıştır. Bu nedenle çalışmada, metinlerin hem sözel düzeydeki anlam katmanlarını hem de arka plandaki tarihsel ve toplumsal göndermelerini açığa çıkarabilecek bir yaklaşım benimsenmiş; kadın dergilerinden seçilen metinler hermeneutik yöntem çerçevesinde analiz

edilmiştir. Bu kapsamda inceleme süreci, metinsel (gramatik) ve bağlamsal (psikolojik) çözümleme aşamalarını içeren iki katmanlı bir yapı üzerinden yürütülmüş, metinler hem dilsel özellikleri hem de üretildikleri dönemin sosyo-kültürel koşullarıyla birlikte yorumlanmıştır. Yazım sürecinde ise anlatım bütünlüğünü güçlendirmek ve tekrarları azaltmak amacıyla sunum sıralaması yeniden düzenlenmiş; önce psikolojik analize, ardından gramatik analize yer verilmiştir. Bu yaklaşım, metinlerin yalnızca içerik düzeyinde değil, aynı zamanda dönemin modernleşme söylemi içerisindeki konumlarıyla birlikte yorumlanmasına olanak sağlamaktadır.

Hermeneutik kavramı, Yunanca “yorumlamak” anlamına gelen “hermêneuein” fiilinden türemiştir (Palmer, 1969). Kökeni Antik Yunan’a uzanan bu terim, tanrıların habercisi Hermes’in ilahi sözleri insanlara aktarma, açıklama ve yorumlama işleviyle ilişkilendirilmiş; Orta Çağ’da ise bu teolojik anlamını koruyarak kutsal metinlerdeki hakikati anlama ve yorumlama pratiği bağlamında kullanılmıştır (Cevizci, 2005). Bildirme, haber verme, çeviri yapma, açıklama ve açıklama sanatını içeren hermeneutik etkinliği Gadamer’e göre, başka bir dünyaya ait anlam bağlamını içinde yaşanan dünyaya aktarma ya da çevirme sürecidir (Gadamer, 1995). Başlangıçta teoloji alanında uygulanan hermeneutik yaklaşım, zamanla hukuk, tarih, felsefe, filoloji ve sosyoloji gibi pek çok disiplinde benimsenerek metinlerin anlamlandırılmasına yönelik temel bir yöntem haline gelmiştir.

Hermeneutik, özne–nesne ikiliğine dayalı Kartezyen bilgi anlayışına karşı eleştirel bir duruş sergiler. René Descartes’ın düşüncesinden kaynaklanan bu yaklaşım, bilme sürecinde özne (bilen zihin) ile nesne (bilinen dış dünya) arasında kesin bir ayrım kurarak modern bilimin temellerini atmış; ancak insanı dünyadan kopararak bilginin yalnızca tarafsız bir özne tarafından nesnelere yönelmesiyle elde edilebileceğini varsaymıştır. Buna karşılık hermeneutik gelenek, özellikle Heidegger ve Gadamer aracılığıyla, bu ikiliği sorgulamış ve anlamının öznenin tarihsel, kültürel ve dilsel bağlamlarından bağımsız düşünülmemeyeceğini, özne ile nesnenin karşılıklı etkileşim içinde kavranması gerektiğini savunmuştur (Lafont, 2016: 389; Gadamer, 2004). Bu doğrultuda hermeneutik, çokanlamlılığı kabul eden ve öznel bakış açılarını hesaba katan bir açıklama yöntemi olarak konumlanmaktadır (Smith, 2005: 282–283).

Hermeneutik alanındaki ilk büyük kırılma, Schleiermacher’in çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. Felsefi hermeneutiğin kurucusu olarak kabul edilen Friedrich Daniel Ernst

Schleiermacher (1768–1834), ilahiyatçı, filozof ve eğitimci kimliğiyle çağdaş hermeneutiğin temellerini atan isimlerden biridir. Schleiermacher, “Hermeneutik ve Eleştiri (Hermeneutik und Kritik, 1838)” adlı eseriyle hermeneutiği yalnızca teolojik metinlerin yorumlanmasına indirgemekten çıkararak, insani ifadeleri anlamının bilimsel ve sanatsal bir etkinliği olarak temellendirmiştir. Bu yaklaşım, literatürde “genel hermeneutik” olarak adlandırılmaktadır. Schleiermacher öncesinde anlama, kendiliğinden gerçekleşen doğal bir süreç olarak kabul edilirken, hermeneutik etkinlik yalnızca metnin ya da konuşmanın belirsiz olduğu durumlarda devreye girmektedir. Schleiermacher ile birlikte ise “anlama” ilk kez problematik bir süreç olarak ele alınmış; kendiliğinden gerçekleşen bir edim olmaktan ziyade belirli yöntemsel aşamalardan geçen bir faaliyet olarak tanımlanmıştır (Schleiermacher, 1998).

Schleiermacher’e göre hermeneutik, epistemolojik bir kavramdır ve ele alınan bir eser hakkında yeterli bilgi sahibi olunmadan doğru bir yorumlama mümkün değildir. Ona göre her ifade, kökeninde dil ve düşünce bütünlüğü olmak üzere çift yönlü bir ilişki taşır. Schleiermacher bu iki boyutun gramatik ve psikolojik anlama yoluyla çözümlenmesini önerir (Schleiermacher, 1998: 6). Dil merkezli bir yaklaşım olan gramatik anlama, sözcükler ve onların temel anlamları üzerinden gerçekleşen daha nesnel bir çözümlemeyi ifade ederken; psikolojik anlama, söylemi üreten kişinin düşünsel dünyasını, kişilik özelliklerini ve tarihsel bağlamını dikkate alan “kişi bilgisi”ne dayanır. Bu kapsamda yazarın yaşam öyküsü, üretimleri ve içinde bulunduğu dönemin tarihsel, kültürel, ekonomik, bilimsel ve sanatsal koşulları anlam sürecine dâhil edilir. Schleiermacher’ın “Her ifade, ancak kendi bağlamı içinde anlaşılabilir” vurgusu, anlamın oluşumunda tarihsel ve toplumsal koşulların belirleyiciliğine işaret etmektedir (Schleiermacher, 1998: 231). Ona göre her anlama sürecinde gramatik ve psikolojik çözümleme birlikte, birbirini tamamlayacak biçimde işler (Schleiermacher, 1998: 228–230). Bu yaklaşım, hermeneutik çabayı yalnızca metinle sınırlamayıp bireysel ve toplumsal anlam üretiminin tüm biçimlerine yaymaktadır.

Dilthey, Schleiermacher’ın ortaya koyduğu yaklaşımı geliştirerek hermeneutiği sistematik bir bilimsel temele oturtur. Onun “tin bilimleri” kavramı, insanın kültürel üretimlerini (din, dil ve sanat) araştırma konusu yapan ayrı bir bilim alanı tanımlar (Dilthey, 1999: 24). Bu yaklaşım, doğa bilimlerinden farklı olarak bilgi ediniminde öznel yaşantıyı merkeze alır (Habermas, 2003: 143). Dilthey’e göre tarih, yalnızca olayların kronolojik sıralanışı değil, öznel deneyimlerin yeniden yorumlandığı ve anlamlandırıldığı bir alandır. Bu bağlamda

hermeneutik, tarihsel koşullar içinde şekillenmiş anlam dünyalarını görünür kılmayı ve çözümlemeyi amaçlar (Makkreel, 2016: 380). Dilthey'in yaşantı-ifade-anlama dizgesine göre bireyin öznel deneyimleri (*Erlebnis*), çeşitli biçimlerde dışavurularak (*Ausdruck*) nesnelleşir ve başkaları tarafından empatik bir biçimde yeniden inşa edilerek (*Verstehen*) kavranır. Buna paralel olarak Dilthey, metin yorumuna ilişkin üç aşamalı bir yöntem önerir: İlk aşamada metnin dilsel yapısı gramatik düzeyde çözülür; ikinci aşamada yazarın niyeti ve yaşantısı psikolojik boyutta yeniden kurulur; üçüncü aşamada ise metin, üretildiği tarihsel ve toplumsal bağlam içinde konumlandırılarak anlamlandırılır. Böylece Dilthey'in hermeneutiği, metnin dilsel, psikolojik ve tarihsel katmanlarını birlikte ele alan bütüncül bir metodolojik çerçeve sunmaktadır (Dilthey, 1999).

Gadamer ise hermeneutik döngüyü “önyargı”, “etkin tarih bilinci” ve “ufukların kaynaşması” kavramları üzerinden geliştirir. Ona göre anlama, özne ile nesnenin karşılaşmasından ziyade geçmiş ile şimdi arasındaki sürekli diyalog içinde ortaya çıkar; bu nedenle anlam sabit bir varış noktası değil, her defasında yeniden kurulan ilişkisel bir süreçtir. Yorumcunun önyargıları bu süreçten dışlanamaz; aksine anlamın oluşumunda kurucu bir rol üstlenir. Bu bağlamda tarihsel bir metni okuyan çağdaş yorumcu, kendi ufku metnin ufkuyla buluşturarak yeni bir anlam üretir (Gadamer, 2003: 207–209). Gadamer'in hermeneutik yaklaşımı, anlamının tarihsel bağlam ve yorumcunun özneliğiyle biçimlendiğini vurgulamasıyla, varoluşçu felsefe ve fenomenolojiyle kesişmiştir. Bu doğrultuda Paul Ricoeur, hermeneutiği dil, sembol ve metin üzerinden derinleştirerek insanın varoluşunu anlamlandırma çabasıyla ilişkilendirmiştir (Ricoeur, 1976). Benzer biçimde Heidegger, hermeneutiği ontolojik bir zemine taşıyarak anlama sürecini yalnızca metinlerle sınırlamayıp insanın “dünyada var olma” deneyimine bağlamıştır (Heidegger, 1962). Böylece hermeneutik, salt bir metin yorumlama yöntemi olmaktan çıkarak insanın tarihsel, kültürel ve varoluşsal boyutlarını araştıran kapsamlı bir felsefi disipline dönüşmüş; günümüzde de farklı alanlarda çok sayıda araştırmacı tarafından yeniden yorumlanmaya devam etmektedir.

Hermeneutik yöntemin uygulama alanı, felsefi metinler, edebiyat, sanat ve teoloji gibi farklı disiplinleri kapsayan geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Türkiye’de ve uluslararası akademide yapılan tez çalışmaları, yöntemin disiplinlerarası niteliğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Blais'in (2009) “A Hermeneutic Exploration of the Literature of Technology: Prometheus Bound, Frankenstein and Battlestar Galactica” başlıklı doktora çalışması, hermeneutiğin

edebi ve kültürel metinlerde teknoloji temsillerini yorumlamadaki işlevini göstermektedir. Yunan tragedyasından Prometheus, modern dönemin Frankenstein'ı ve çağdaş popüler kültürde Battlestar Galactica'yı ele alan tez, teknolojinin insan deneyimine ilişkin etik ve kültürel boyutlarını hermeneutik diyalog aracılığıyla tartışmaktadır. Hebbard'ın (2005) "Reading Daniel as a Theological Hermeneutics Textbook" başlıklı doktora tezinde hermeneutik yöntem, Daniel Kitabı üzerinden Schleiermacher'den Ricoeur'e uzanan hermeneutik geleneğin kavramları, metnin tarihsel bağlamı ve çağdaş okurla kurduğu ilişki çerçevesinde uygulanmıştır. Ataman (2007) ise "Bir Yorumlama Yöntemi Olarak Hermeneutik: Erol Akyavaş Üzerine İnceleme" başlıklı yüksek lisans tezinde Erol Akyavaş'ın resimlerini birer metin olarak ele almış ve hermeneutik yöntemi sembolik, mitsel ve tarihsel göndermeleri açığa çıkarmak amacıyla kullanmıştır. Bu çalışmada hermeneutik, resmin görsel imge, dil ve sembol ilişkisi üzerinden değerlendirilmiş; eserlerin Doğu-Batı ve mit-modernlik karşıtlıkları bağlamında anlamlandırılmasına olanak tanımıştır.

Mimarlık alanında ise Ertürk'ün (2019) "Sokak Pratiği Aracılığıyla Yer ve Yerin Ruhunu Anlamaya Yönelik Bir Sentez Önerisi: Hermeneutik-Fenomenolojik-Semiyolojik Çerçeve Yaklaşım" başlıklı doktora tezinde hermeneutik, fenomenoloji ve semiyoloji ile birlikte kullanılarak yapıli çevrede "yer" ve "yerin ruhu"nu anlamaya yönelik çok katmanlı bir çerçeve geliştirilmiştir. Bu bağlamda sokak pratiği ve kullanıcı deneyimleri hermeneutik yorumlama sürecine dâhil edilerek mekânın yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda tarihsel, kültürel ve sembolik boyutlarıyla ele alınması sağlanmıştır. Edebiyat odaklı diğer tezlerde de yöntemin farklı boyutları öne çıkmaktadır. Ekşi Altay'ın (2007) "Nazım Hikmet ve Attila İlhan Şiirinde Paris İmgesi" başlıklı yüksek lisans tezinde hermeneutik, Nazım Hikmet ve Attila İlhan'ın şiirlerinde Paris imgesini oluşturan zaman, mekân ve insan unsurlarının çözümlemesinde kullanılmıştır. Bu çalışmada Gadamer'in tarihsel bilinç ve okur-metin diyalogu vurgusuna dayanılarak şiirlerdeki imgelem, şairin deneyimsel ve toplumsal bağlamıyla birlikte yorumlanmıştır. Seval (2012) ise "Orhan Pamuk'un Benim Adım Kırmızı Adlı Eserinde Yer Alan 'Ben' Kavramına Hermeneutik Bir Yaklaşım" başlıklı yüksek lisans tezinde romanı "ben" kavramı etrafında çözümlemiş; Gadamer'in dil merkezli hermeneutik anlayışı doğrultusunda metnin çoklu anlatıcı yapısını, Doğu-Batı sanat anlayışı ve usta-çırak ilişkileri bağlamında ele almıştır.

Tüm bu çalışmalar, hermeneutik yöntemin şiir, roman, resim, mistik metin, kutsal kitap ve mimari çevre gibi farklı türde metin ve üretimlerde nasıl uygulanabildiğini göstermektedir.

Bu çalışmaların ortak noktası, hermeneutiğin yüzeysel betimlemenin ötesine geçerek metin ya da eseri tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamı içinde anlamaya yönelmesidir. Hermeneutiğin temel işlevlerinden biri ise tarihsel olarak uzak ya da yabancı bir metni, aradaki mesafelere rağmen güncel bir anlam bağlamında anlaşılır kılmaktır. Bu bağlamda hermeneutik yöntem, mimarlık tarihi araştırmalarında kullanılmaya elverişli bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada da mimarlık tarihi alanına katkı sağlamak amacıyla söz konusu yöntemin kullanılmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Çalışma kapsamında kadın dergilerinden seçilen metinler öncelikle translitere edilmiş; daha önce transliterasyonu yapılmış olan metinler ise günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Bu süreçte, kavramların nesnel anlamlarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Elde edilen metin parçaları, modern mimarlık kavramları çerçevesinde değerlendirilmiş ve yeniden inşa edilmiştir. Bu doğrultuda, “Kuram Tarihinde Mimarlığın "Modern" Kavramları” başlıklı bölümde belirlenen kavramlar, kadın dergilerinde karşılık buldukları ifade biçimlerine göre sınıflandırılarak ana başlıklar hâlinde düzenlenmiştir. Söz konusu başlıklar, dönemin söylemine uygun biçimde Kadının Toplumsal Konumu, İdare-i Beytiyye (ev idaresi), Estetik, Nezafet (temizlik-hijyen), Sıhhat (sağlık), İdman, İktisat, Zaman ve Tarihe Bakış olarak belirlenmiştir.

Schleiermacher’ın önerdiği üzere, metinlerin en küçük birimlerine ayrılarak her birimin bağımsız biçimde anlaşılması ve sonrasında bütünsel yapıya dönülmesi sağlandıktan sonra bağlamsal inceleme aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada, belirli konuların çoğunlukla belirli yazarlar tarafından ele alınması, metinlerin kimi zaman yazı dizileri hâlinde yayımlanması ve imzasız yazıların sayıca fazla olması nedeniyle, tekil yazarlar üzerinden bir çözümleme yerine derginin bütüncül bir analizinin yapılması tercih edilmiştir. Bu doğrultuda, yazarlar arasındaki ilişki ağları da dikkate alınarak derginin kolektif üretim yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın devamında ise dergilerin üretildiği dönem koşullarının anlaşılabilmesi amacıyla dönemin siyasal, ekonomik ve kültürel bağlamı ile mimarlık ortamı incelenmiştir. Böylece, Schleiermacher’ın ve özellikle Dilthey’in vurguladığı tarihsel anlama boyutu gözetilerek, elde edilen tüm bulguların bir araya getirilmesiyle bütüncül bir senteze ulaşılması amaçlanmıştır.

Tezin Strüktürü

Bu tez çalışmasının giriş bölümünde, sırasıyla literatür değerlendirmesi, problemin tanımı, araştırmanın amacı, araştırma soruları, araştırmanın önemi, kapsamı, sınırlılıkları, kavramlar ve yöntem sunulmaktadır. “Kuram Tarihinde Mimarlığın ‘Modern’ Kavramları” başlıklı ikinci bölümde, modern, modernite, modernizm ve modernleşme kavramları açıklanmakta; ardından mimarlık alanında Batılı kuram tarihine odaklanılarak tarihsel süreç içerisinde öne çıkan kavramsal yaklaşımlar analiz edilmektedir. “Kadın Dergilerinin Psikolojik (Bağlamsal) Analizi” başlıklı üçüncü bölüm ise dergilerin üretildiği dönemin atmosferini anlamaya yönelik psikolojik (bağlamsal) çözümlemelere ayrılmıştır. Bu kapsamda, dergilerin yayın çizgisi, yazar profilleri ve yazarlar arasındaki olası ilişki ağları değerlendirildikten sonra dönemin siyasal, ekonomik, hukuki, sosyal ve eğitim koşulları ile mimarlık ortamı incelenmiştir. “Kadın Dergilerinin Gramatik (Metinsel) Analizi” başlıklı dördüncü bölümde, incelenen dergilerin her birine ilişkin gramatik (metinsel) çözümlemelere yer verilmektedir. Bu bölümde herhangi bir yorum veya değerlendirme yapılmamakta; hermeneutik yönteme uygun biçimde, yalnızca dergilerin sunduğu verilerin nesnel olarak aktarılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, yalnızca metinlerle doğrudan ilişkili görsellere yer verilmekte, bu görseller hakkında da yorum yapılmamaktadır. “Psikolojik (Bağlamsal) ve Gramatik (Metinsel) Analizin Değerlendirilmesi” başlıklı beşinci bölümde ise psikolojik ve gramatik analizlerden elde edilen veriler bir araya getirilerek bütüncül bir değerlendirme yapılmaktadır. Görsellere ilişkin değerlendirmeler de bu bölümün bir alt başlığı olan “Estetik” başlığı altında yer almaktadır. Elde edilen bulgular ise altıncı bölüm olan “Sonuç” bölümünde değerlendirilmekte ve çalışmanın genel çıkarımları ortaya konulmaktadır.

2. KURAM TARİHİNDE MİMARLIĞIN "MODERN" KAVRAMLARI

Kadın dergileri, dönemin toplumsal dönüşüm dinamiklerini yansıtan kültürel üretimler olarak, modernleşmenin şekillendirdiği düşünsel çerçeve içinde ele alınmaktadır. Mimarlık tarihi açısından Endüstri Devrimi, modern mimarlığın ortaya çıkışında belirleyici bir kırılma noktası olarak kabul edilse de; modern mimarlık söyleminin esas kuramsal temellerinin, pozitivist düşünceye dayanan Aydınlanma dönemiyle birlikte rasyonalist bir zemin üzerinde inşa edildiği görülmektedir. Kadın dergilerinde yer alan metinlerin hangi kavramlar üzerinden tartışılacağı sorusu, Batılı modern mimarlık teorilerinin incelenmesinin ardından yanıt bulmaktadır.

2.1. Modern, Modernite, Modernizm ve Modernleşme

“Modern”, “modernite”, “modernizm” ve “modernleşme” kavramları, aralarındaki yakın ilişkiye rağmen, farklı akademik disiplinlerde özgül bağlamlar içinde tanımlanan ve farklı anlam katmanları taşıyan terimlerdir. Mimarlık disiplini özelinde “modern” terimi, yalnızca günümüze ait olanı ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda geçmişin sorgulanmasını içeren eleştirel bir tutumu da yansıtır (Foucault, 1984). “Modern” Latince “modo” kökünden türetilmiş olup “hemen şimdi, şu an” anlamına gelir (Childs, 2010: 22). İlk olarak M.S. 5. yüzyılda Roma’nın pagan dönemini, Hristiyanlığın kabul edildiği dönemden ayırmak için kullanılmıştır. Günümüzde ise gelenekselden uzaklaşıp yeni olanı benimseme durumunu ifade etmektedir (Sevil, 1999: 15). Başlangıçta olumsuz çağrışımlara sahip olan bu terim, 17. yüzyılın sonları ile 18. yüzyılda eskiler ve modernler tartışması (Querelle des Anciens et des Modernes) bağlamında, çağdaş üretimin klasik antikite değerlerinin üstüne çıktığı iddiasını savunan “modernler” ile antik kültürü üstün tutan “eskiler” arasındaki kültürel mücadelede yeni bir anlam kazanmış; bu süreçte ilerleme, yenilik ve çağdaşlıkla özdeşleşerek kavram giderek olumlu bir çağrışım kazanmıştır (Mallgrave vd., 2006).

“Modernite” kavramı, mimarlık tarih yazımı bağlamında disiplinler arası birçok yorumla ele alınmıştır. Kimi araştırmacılar, modernitenin kökenlerini Aydınlanma dönemi figürleri olan Laugier, Boullee ve Ledoux’ya dayandırırken (Mallgrave vd., 2006), bazıları ise 19. yüzyılda gerçekleşen kentleşme, sanayileşme ve hijyen reformları gibi sosyo-politik dönüşümlere dikkat çekmektedir (Heynen, 2011; Frampton, 1996). Modernite, mekân ve toplum üzerine yeni düşünme biçimlerini beraberinde getirmiştir. Hilde Heynen’e (2011)

göre modernite, geçmişten kopuşu temsil ederken aynı zamanda geleceğe yönelik bir arayışın ifadesidir. Habermas (1990) ise moderniteyi, aklın toplumsal alana yönelik potansiyelinin tarihsel birikimi olarak tanımlar. Modernite, bu bağlamda, sürekli evrilen bir bilinç durumudur. Moderniteye ilişkin yorumlar oldukça çeşitlidir. Bauman (1996) modernitenin içsel çelişkiler ve belirsizlikler üreten bir süreç olduğunu vurgular. Berman (2010) ise moderniteyi küresel ölçekte paylaşılan bir deneyim biçimi olarak ele alır. Heynen (2011), modernitenin gelenekle sürekli bir gerilim ve çatışma ilişkisi içinde şekillendiğini belirtir. Buna karşılık Loos, moderniteyi geleneğin sürekliliği içinde değerlendirirken; Baudelaire, moderniteyi sanatın geçici, değişken ve anlık yönüyle ilişkilendirir (Heynen, 2011; Berman, 2010).

“Modernleşme” ise modernitenin somutlaştığı, teknolojik, kurumsal ve toplumsal değişimlerin bütünüdür. Sanayileşme, kentleşme, bürokrasinin gelişmesi ve ulus-devletin yükselişi gibi olgular modernleşme sürecinin başlıca öğeleridir (Heynen, 2011). “Modernizm” ise Aydınlanma’yla başlayan zihinsel dönüşüme verilen mimari yanıttır. 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan bu akım, geleneksel stilleri reddederek sadelik, işlevsellik ve malzemenin dürüstçe kullanımı gibi ilkelere odaklanmıştır (Frampton, 1996). Heynen (2011), modernizmin yalnızca bir üslup değil, aynı zamanda sosyal bir proje olduğunu ve toplumsal düzenin yeniden inşasını hedeflediğini belirtir.

Giddens (1994), moderniteyi önceki toplumsal düzenlerden ayıran temel dinamikleri süreksizlik, bağlamdan koparma ve düşünömsellik kavramları üzerinden açıklar. Süreksizlik, modern toplumlarda geleneksel düzenlerle kurulan bağların kopmasını ve geçmişin belirleyiciliğinin zayıflamasını ifade eder. Bağlamdan koparma ise toplumsal ilişkilerin yerel bağlamlarından ayrılarak zaman ve mekân sınırlarını aşması anlamına gelir. Düşünömsellik kavramı ise modern bireyin ve toplumun bilgiye dayanarak eylemlerini yeniden düzenlemesini ve planlama bilinci geliştirmesini ifade eder. Giddens’a göre bu üç kavram, modernliğin dinamik, kendini yenileyen ve sürekli dönüşen yapısını anlamak açısından merkezi bir öneme sahiptir.

2.2. Batı Literatüründe Mimarlığın "Modern" Kavramları

Batı mimarlık literatüründe “modern” kavramına ilişkin tartışmalar, mimarlık kuramının tarihsel gelişimi içerisinde farklı yaklaşımlar ve tanımlar üzerinden şekillenmiştir. Bu

tarihsel çerçevede mimarlıkla ilgili bilinen en eski kuramsal metin, M.Ö. 1. yüzyılda Antik Roma döneminin mimarlık yazarı ve teorisyeni Marcus Vitruvius Polio (1914) tarafından kaleme alınan “De Architectura (Mimarlık Üzerine On Kitap)” adlı eserdir. Vitruvius, bir yapıda bulunması gereken üç temel ögeyi; sağlamlık (*firmitas*), işlevsellik (*utilitas*) ve estetik (*venustas*) olarak tanımlamıştır. Vitruvius’un bu kavramsal çerçevesi, sonraki yüzyıllarda hem klasik hem de modern mimarlık teorilerinin temel referans noktası olmuştur.

Claude Perrault (1613-1688), 17. yüzyıl Fransız mimarlık düşüncesinde rasyonel yaklaşımı temsil ederek Batı mimarlık kuramının gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Özellikle Vitruvius’un “De Architectura” adlı eserini Fransızcaya çevirip ayrıntılı yorumlarla yayımlaması, klasik mimarlık düzenlerinin tartışılmasına yeni bir boyut kazandırmıştır. Perrault, Vitruvius geleneğinin Rönesans boyunca sürekliliğini sağlamakla kalmamış; aynı zamanda klasik düzenlerin katı kurallarına karşı eleştirel bir yaklaşımın gelişmesine zemin hazırlamıştır. Mimari estetik anlayışının kültürel alışkanlıklar ve zevkler doğrultusunda değişebileceğini ileri sürmüştür (Perrault, 1993).

Fransız Barok döneminin önemli mimarlarından Michel de Frémin (1631–1713), mimari tasarımda işlevsel verimliliği estetik bir ölçüt olarak değerlendirmiştir. İşleve verdiği önem doğrultusunda Frémin, strüktürel açıdan verimli olan; yani daha zarif taşıyıcılara, daha geniş açıklıklara ve boşluklara, dolayısıyla daha ferah mekânlara sahip yapıları güzel, iyi, mükemmel, zevk verici ve görkemli olarak nitelendirmiştir (Frémin’den akt. Mallgrave vd., 2006: 85-86). Bu yaklaşım, Barok mimarlığın yalnızca gösterişli süslemelerle değil, aynı zamanda yapısal optimizasyonla da ilişkilendirildiğini göstermektedir. Frémin’in düşünceleri, mimaride strüktürel verimlilik ile estetik arasında kurulan ilişkinin erken örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

“Antikler ve Modernler Kavgası (Querelle des Anciens et des Modernes)”, 17. yüzyılın sonlarında (1680’ler) Fransa’da ortaya çıkan ve sanattan edebiyata, mimarlıktan estetik kurama kadar uzanan kapsamlı bir kültürel çatışmadır. Bu tartışmada Antikler, antik Yunan ve Roma’ya atfedilen evrensel estetik ilkeleri savunurken; Modernler, çağın ilerleme anlayışına dayanarak sanat ve düşüncenin sürekli geliştiğini ileri sürmüştür. Charles Perrault’nun “geçmişin aşmanın mümkün olduğu” yönündeki savı ile Nicolas Boileau’nun “sanatta doruğun Antik Çağ’da bulunduğu” iddiası arasında şekillenen bu kavga, mimarlık

alanında Claude Perrault ile François Blondel arasında da karşılık bulmuştur. Bu bağlamda Perrault, mimari kuralların görelî ve kültürel olduğunu savunurken; Blondel, antik düzenlerin doğaya dayandığını ve evrensel geçerliliğe sahip olduğunu öne sürmüştür (Benevolo, 1981). Benevolo'ya göre bu tartışma, modern mimarlığın doğuşundaki ilk düşünsel yarıkları işaret eder; zira estetik ilkelerin sorgulanabilirliği fikri, modernliğin eleştirel ve ilerlemeci yapısının temelini oluşturur.

18. yüzyıl Fransa'sında mimarlık eğitiminin önemli figürlerinden biri olan Jacques-François Blondel (1705-1774), mimaride “karakter” kavramını geliştirmiştir. Mimari karakter, yapıların ifade ettikleri duygu ve anlamlar üzerinden değerlendirilir. Blondel'e göre bir yapı “erkeksi”, “narın” ya da “yüce” gibi niteliklerle tanımlanabilir; bu tanımlar yapının biçimsel özelliklerinden ziyade, üstlendiği toplumsal temsil işlevine dayanır (Mallgrave, 2006: 197). Blondel, karakter kavramı çerçevesinde mimarlık ürünlerinin sosyal statüyü, cinsiyet rollerini ve toplumsal idealleri yansıttığını savunur. Bu yaklaşım, özellikle 18. yüzyıl Fransız mimarlığında mimarinin toplumsal kimlik inşasındaki rolünü açıklamada etkili olmuştur.

Aydınlanma döneminin önemli mimarlık kuramcılarında Marc-Antoine Laugier (1713-1769), yalnızca işlevsel kaygılarla tasarlanmış yapı öğelerini ve yapıları estetik açıdan değerli kabul etmiştir (Laugier, 1977: 11-13). Laugier, “Mimarlık Üzerine Deneme (Essai sur l'Architecture, 1753)” adlı çalışmasında mimarlığın temel arketipini, doğanın koşullarından korunma amacıyla inşa edilen ilkel bir kulübeye (Primitive Hut) dayandırır. Bu yaklaşımda amaç, insan ihtiyaçlarına ve toplumsal yaşama en uygun, en saf ve en temel mimari biçimin oluşturulmasıdır. Mimarının kökenine ilişkin yorumunu formüle ederken Laugier, “kırsal (rústik) kulübe” olarak adlandırdığı bu ilk modeli ve onun temel unsurlarını doğanın en “mükemmel” taklidi olarak kabul eder. Bu kompozisyonda dört dikey dal kolonları, üzerlerindeki yatay parçalar saçakları, en üstte yer alan çatı ise alınlığı temsil etmektedir. Laugier, mimari kompozisyona yalnızca bu öğelerin dâhil edilebileceğini ve bu yalınlığın “güzel” olarak nitelendirilebileceğini savunur. Mimarının sadelik ve işlevden türemesi gerektiğini ileri süren Laugier, doğaya dönüşü savunmakta; süslemeyi ise doğaya aykırı bir unsur olarak değerlendirmektedir (Laugier, 1753). Mimari üretimde her eylemin rasyonel bir gerekçeye dayanması gerektiğini vurgulayan Laugier, bu yönüyle erken dönem mimari rasyonalizmin öncülerinden biri olarak kabul edilebilir.

Jean-Nicolas-Louis Durand (1760–1834), mimaride rasyonalite ve ekonomi ilkelerini sistematik biçimde ele alan ilk kuramcılardan biridir. Durand’a göre mimarlığın temel amacı, kamu ve özel yapıların “yarar (utility)” ilkesine dayalı olarak en ekonomik, işlevsel ve mantıklı biçimde organize edilmesidir (Durand, 2000: 77). Bu doğrultuda tip planlar, modüler sistemler ve simetrik düzenlemeler aracılığıyla standartlaşmış bir mimari anlayış önermektedir. Durand’ın devrimci mimarlık yaklaşımı, yapının rasyonelleştirilmesine yönelik iki temel ilkeye dayanır: uygunluk ve ekonomiklik. Durand, bu iki ilkenin birlikteliğiyle ortaya çıkan güzellik anlayışına odaklanmaktadır. 1809 tarihli *Précis des leçons d’architecture* adlı çalışmasında, klasik süslemelere olan bağımlılığı reddederek mimarlığı teknik ve sistematik bir disiplin olarak ele alır. Durand’ın çalışmaları, modern mimarlık eğitiminde ve planlama anlayışında modüler tasarımın gelişmesi için önemli bir zemin oluşturmuştur.

Alman bir bilim insanı ve eleştirmen olan ve Alman Romantizmi’nin düşünsel çerçevesini en etkili biçimde yayan isimlerden biri kabul edilen August Wilhelm von Schlegel (1767-1845), mimarlığı biçimsel anlatım üzerinden değerlendirmiştir. Schlegel’e göre bir yapının estetik değeri, işlevini biçimi aracılığıyla ifade edebilme becerisine bağlıdır. Bu yaklaşım, yapıların yalnızca fiziksel gereksinimlere değil, aynı zamanda anlam ve duygulara da hitap etmesi gerektiğini savunan Romantik mimarlık anlayışının öncül örneklerinden biridir. Söz konusu düşünce, biçim ile işlev arasındaki ilişkinin yalnızca teknik değil, aynı zamanda simgesel ve kültürel bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Schlegel, yapıların biçimleri aracılığıyla işlevlerini ifade etmesi gerektiğini savunarak mimarlıkta anlatım (expression) ve ifade edilebilirlik kavramlarını gündeme getirmiştir (Schlegel’den akt. Mallgrave, 2006: 398).

Modern mimarlığın gelişimini belirleyen en önemli kırılmalardan biri, 18. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve 19. yüzyıl boyunca etkisini sürdüren Endüstri Devrimi’dir. 1765 yılında James Watt’ın buharlı makineyi geliştirmesiyle İngiltere’de ivme kazanan bu süreç, yalnızca üretim biçimlerini değil; teknoloji, ulaşım, ekonomi, kültür ve toplumsal yapı başta olmak üzere birçok alanı köklü biçimde dönüştürmüştür. Bu kapsamlı dönüşüm mimarlığı da doğrudan etkilemiş; yeni teknolojilerin ve yapı malzemelerinin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte mimari pratikte önemli değişimler ortaya çıkmıştır. Böylece mimarlık, yalnızca biçimsel ve yapısal açıdan değil, aynı zamanda üstlendiği toplumsal işlevler bakımından da belirgin bir dönüşüm sürecine girmiştir (Benevolo, 1981).

Dönemin mimarları, 19. yüzyılın temel yaklaşımı olan eklektik üslup doğrultusunda eserler üretmiş ve mimarlığı bir sanatçı duyarlılığıyla ele almışlardır. Bu süreçte teknik sorunlar büyük ölçüde geri planda kalmış, mimari üretim daha çok biçimsel problemlere ve cephe tasarımına odaklanmıştır (Benevolo, 1981: 28). 19. yüzyılın ilk yarısında egemen olan mimari yaklaşımlar; Revivalist (yeniden diriltmeci; Grek, Gotik, Rönesans), Eklektik (seçmeci) ve Neo-klasik (Antik Çağ, Eski Yunan ve Eski Roma referanslı) anlayışlar olarak sınıflandırılmaktadır (Kortan, 1986: 20). Revivalist yaklaşımların mimarlıkta tatmin edici bir çözüme ulaşamaması sonucunda “her konuya kendi üslubu” düşüncesi ortaya atılmış; bu doğrultuda Rönesans üslubunda saraylar, Grek üslubunda müzeler, Gotik üslupta ise kiliseler inşa edilmiştir (Özer, 1964: 30). Bazı durumlarda ise tek bir yapıda birden fazla üslup bir arada kullanılmış ve bu durum kentsel ölçekte belirgin bir üslup karmaşasına yol açmıştır.

19. yüzyılda mimarlık ortamı, işlev ve strüktürün ifadesinin mimarlık için yeterli olup olmadığına dair tartışmalarla şekillenmiştir. Bir görüşe göre fonksiyon ve yapısal sistem mimari içeriği belirlemek için yeterliyken, karşıt görüşte olanlar yeni malzemelerle yapı üretilebileceğini kabul etmekle birlikte bunun başlı başına bir mimarlık eylemi olmadığını savunmuş; mimarlığın ancak geçmiş üslupların yeniden canlandırılmasıyla mümkün olabileceğini ileri sürmüştür. Bu tartışmalı ortamda öne çıkan önemli isimlerden biri sanat ve mimarlık eleştirmeni John Ruskin (1819-1900) olmuştur. Ruskin, “The Seven Lamps of Architecture (1849)” ve “The Stones of Venice (1881)” adlı eserlerinde mimarlığı yalnızca estetik ya da teknik bir uğraş olarak değil, aynı zamanda ahlaki, toplumsal ve tarihsel bir eylem alanı olarak ele almıştır. Mimarlığı yönlendiren yedi temel ilkeyi fedakârlık, doğruluk, güç, güzellik, yaşam, bellek ve itaat olarak tanımlayan Ruskin için özellikle doğruluk ilkesi merkezi bir konumdadır. Malzemenin doğasına aykırı süslemeleri, taklit taş işçiliğini ve yapay detayları “yalan” olarak nitelendiren Ruskin (1849), mimarlığın etik bir sorumluluk taşıması gerektiğini vurgulamıştır.

Ruskin’in endüstri ile sanatın bağdaşamayacağına yönelik düşünceleri, 19. yüzyılın ortalarında William Morris (1834-1896) ve arkadaşları tarafından başlatılan Arts and Crafts hareketine önemli ölçüde ilham vermiştir. Bu hareket, sanayileşme süreciyle birlikte zayıflayan el sanatlarını yeniden canlandırmayı amaçlamıştır. Ruskin’in eleştirel yaklaşımından beslenen Arts and Crafts anlayışı, toplumun mutluluğunun makineleşme yoluyla değil, el emeğine ve geleneksel zanaate dönüşle mümkün olacağını savunmuştur.

(Pilehvarian, 1993: 91). Morris'e göre seri üretim, emeği değersizleştirmekte ve üretilen nesnelerin estetik niteliğini düşürmektedir (Naylor, 1971). Orta Çağ yapı üretim biçimlerine duyduğu hayranlık doğrultusunda Morris, zanaat temelli bir üretim modelini savunmuş ve tarihî yapıların korunmasına özel bir önem atfetmiştir (Morris, 1882).

1859 yılında arkadaşı Philip Webb tarafından Morris için tasarlanan Red House, Arts and Crafts hareketinin kavramsal çerçevesini mimarlık alanında görünür kılan erken örneklerden biri olarak değerlendirilmektedir (Pevsner, 1936). Yapı, süslemenin ikincil konuma geçtiği; işlevin, malzemenin ve el işçiliğinin ön plana çıktığı bir mimarlık anlayışını temsil etmektedir. Her ne kadar tarihselci bir zeminde şekillense de, bu yaklaşım süslemeye mesafeli duruşu ve üretim sürecine verdiği önemle, daha sonraki modernist mimarlık söylemlerine zemin hazırlamıştır (Hasol, 1993). Ayrıca Morris'in sanat ve zanaatta taklitten uzak durulması ve eserlerin gerçeğe ve özüne uygun olması gerektiğine yönelik görüşleri nedeniyle, fonksiyon kavramının öncülerinden biri olarak kabul edildiği belirtilmektedir (Özer, 1964: 40).

İngiltere'de Arts and Crafts hareketi endüstri karşısında el sanatlarını ve zanaat temelli üretimi öne çıkarırken, aynı yüzyılda kıta Avrupası'nda Beaux-Arts ekolü gelişmekteydi. Beaux-Arts, 19. yüzyıl Fransa'sında École des Beaux-Arts aracılığıyla kurumsallaşan ve mimarlık eğitime biçimselci, tarihselci ve kompozisyon merkezli bir yaklaşım kazandıran etkili bir mimari gelenektir. Kökenleri 17. yüzyıla dayanan École des Beaux-Arts, özellikle 19. yüzyıl boyunca mimarlık ve güzel sanatlar eğitiminin en belirleyici kurumlarından biri hâline gelmiş; bu ekol, mimarlığı öncelikle sanatsal bir disiplin olarak ele almış ve tasarım sürecini geçmişin klasik üsluplarına ait kurallar doğrultusunda şekillendirmiştir (Benevolo, 1981).

Beaux-Arts eğitiminde öğrenciler, antik Yunan, Roma ve Rönesans mimarlığından türetilen sütun düzenleri, simetri ilkesi, aksiyel yerleşim ve anıtsal ölçek üzerinden tasarım yapmaya yönlendirilmiş; süsleme, oran ve detay bilgisi temel eğitim unsurları arasında yer almıştır (Summerson, 1980). Bu yaklaşım, yapının işlevsel gerekliliklerinden ziyade biçimi, kompozisyonu ve temsil değerini öncelediği için, özellikle 20. yüzyıl başında ortaya çıkan modern mimarlık söylemleri tarafından yoğun biçimde eleştirilmiştir. Bununla birlikte Beaux-Arts geleneği, mimarlık eğitiminde sistematik tasarım yöntemlerini, analitik

düşünceyi ve proje üretim disiplini kurumsallaştırması bakımından, tüm eleştirilere rağmen mimarlık tarihinde önemli bir konuma sahiptir.

Modern mimarlığa giden önemli adımlardan biri olarak kabul edilen ve 1890-1910 yılları arasında Avrupa’da etkili olan Art Nouveau akımı, Ruskin ve Morris’in düşüncelerinden beslenmiş olmakla birlikte, Endüstri Devrimi’nin getirdiği teknik ve üretim olanaklarını bütünüyle reddetmek yerine bunlardan yararlanmayı tercih etmiştir (Pevsner, 1936). Bu yönüyle Art Nouveau, el sanatları geleneği ile modern endüstriyel üretim arasında bir uzlaşma arayışını temsil eder. Akımın kuramsal temellerini oluşturan önemli isimlerden biri Henry Van de Velde’dir (1863–1957). Van de Velde, 1892 tarihli “Déblaiement d’Art (Sanatta Arınma/Tasfiye)” başlıklı metninde, tarihsel üslupların taklidine dayanan eklektik anlayışı sert biçimde eleştirmiş; sanat ve tasarımda işlev, malzeme ve yapım tekniğinden türeyen yeni bir biçim dilinin gerekliliğini savunmuştur. Ayrıca “Die Renaissance im modernen Kunstgewerbe (Modern Uygulamalı Sanatta Rönesans) (1901)” ve “Vom neuen Stil (Yeni Üslup Üzerine) (1907)” adlı yazılarında, Art Nouveau’nun endüstriyle ilişkisini kuramsal düzlemde ele almış ve modern tasarım düşüncesine geçişin düşünsel zeminini tartışmıştır. Van de Velde, biçimin işlev, yapım tekniği ve üretim koşullarıyla uyumlu olması gerektiğini savunarak, mimarlık ve tasarımda rastlantısal süslemeye karşı çıkmış; bu yaklaşımıyla “biçim işlevi izler” anlayışının kuramsal arka planını hazırlayan isimlerden biri olarak değerlendirilmiştir (Hasol, 1993).

Art Nouveau, 19. yüzyılın ilk yarısında yaygın olan revivalist ve eklektik yaklaşımlara tepki olarak yalınlaşmayı savunmuş ve bu yalınlığı doğadaki biçimlerden türetmeyi amaçlamıştır. Akımın temel kavramlarından biri olan Gesamtkunstwerk (bütüncül sanat eseri), kökenini Alman Romantizmi’ne dayanan ve 19. yüzyıl ortalarında biçimlenen bir düşünce geleneğinden almaktadır. Bu kavramı sistemli ve kuramsal bir çerçeve içinde ele alan isim Richard Wagner’dir. Wagner, 1849 tarihli metinlerinde ve özellikle opera anlayışında müzik, sahne, metin ve mimariyi birbirinden bağımsız disiplinler olarak değil, tek bir estetik bütünün ayrılmaz bileşenleri olarak değerlendirmiştir.

Mimarlık alanında bu düşüncenin ilk güçlü ve bilinçli uygulamaları Art Nouveau (Jugendstil) akımında ortaya çıkmıştır. Art Nouveau’da yapı, yalnızca strüktürel bir kabuk olarak ele alınmamış; iç mekân düzenlemesinden mobilyaya, vitraydan aydınlatma

elemanlarına ve kapı kollarına kadar tüm ayrıntıları kapsayan bütüncül bir tasarım anlayışı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

“Biçim fonksiyonu izler” (form follows function) düşüncesi ilk kez 1843 yılında heykeltıraş Horatio Greenough tarafından ortaya konulmuştur. Bu fikir, daha sonra Amerikalı mimar Louis Sullivan (1856–1924) tarafından 1896 tarihli “The Tall Office Building Artistically Considered” adlı makalesinde mimarlık bağlamında sistematik bir ilke hâline getirilmiş; Sullivan, bu katkısıyla mimarlık literatüründe işlevselcilik kavramının kuramsallaşmasına önemli bir rol oynamış ve modern fonksiyonalizmin kurucularından biri olarak kabul edilmiştir (Hasol, 1993: 167). Söz konusu ilke, bir yapının biçimsel özelliklerinin işlevsel gerekliliklerden türemesi gerektiğini savunur. Louis Sullivan’ın özellikle yüksek yapılar üzerine geliştirdiği tasarımlar, erken modernist mimarlığın işlev odaklı sadelik anlayışını açık biçimde yansıtmaktadır. Chicago’daki Wainwright Building (1891) gibi örneklerde, biçimsel sadelik, süslemenin geri planda bırakılması ve teknolojik olanakların mimaride doğrudan ifade edilmesi öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, Sullivan’ın mimarlık anlayışının temel bileşenlerini oluşturmuş ve erken modern mimarlığın gelişiminde, özellikle Amerika ve Avrupa’daki modernist tartışmalarla paralel biçimde önemli bir referans noktası hâline gelmiştir (Benevolo, 1981).

Modern mimarlığın öncülerinden biri olan Otto Wagner (1841-1918), 1896 yılında kaleme aldığı “Moderne Architektur (Modern Mimarlık)” adlı kitabında mimarlığın tarihsel üsluplardan uzaklaşarak çağdaş gereksinimlere, teknik ilerlemelere ve toplumsal değişimlere yanıt vermesi gerektiğini savunur. Wagner, bu bağlamda sağlık, hijyen ve işlevsellik kavramlarını öne çıkararak yapıların ve kentlerin daha düzenli, temiz, sade ve teknik açıdan rasyonel olması gerektiğini vurgular (Wagner, 1896). Bu yaklaşımıyla Wagner, mimarlık literatüründe teknolojik rasyonalizm, fonksiyonel planlama ve kent sağlığı gibi kavramların tartışmaya açılmasına önemli katkılarda bulunmuştur.

Alman mimar ve kültür kuramcısı Hermann Muthesius (1861-1927), modernist mimarlık düşüncesinin oluşumunda önemli bir figürdür. “İngiliz Evi (Das englische Haus), 1904-1905” adlı üç ciltlik eserinde, endüstrileşmenin mimarlık üzerindeki etkilerini kapsamlı biçimde ele almıştır. Muthesius, modern yaşamın ihtiyaçlarını karşılayacak mekânların belirli niteliklere sahip olması gerektiğini savunur. Ona göre çağdaş konut; temizliği kolaylaştıran pürüzsüz yüzeylere, sade ve yalın mobilyalara sahip olmalı; dağınıklığa ve toz

tutucu unsurlara yer vermemeli; aydınlık, ferah ve hijyenik bir ortam sunmalıdır (Mallgrave, 2006: 228). Muthesius, özellikle hijyen, düzen, endüstriyel sadelik ve işlevsellik kavramlarını mimarlık kuramına kazandırmıştır. Bu yaklaşım, yalnızca estetik bir tercih değil, aynı zamanda çağdaş yaşamın sağlık ve konfor gerekliliklerine yanıt veren rasyonel bir tasarım anlayışını temsil eder. Onun savunduğu sade, temiz ve bakımı kolay yaşam mekânı anlayışı, modernist iç mekân estetiğinin oluşumunda belirleyici olmuştur. Bu doğrultuda geliştirdiği fikirler, 20. yüzyıl modernist iç mekân estetiğinin kuramsallaşmasına doğrudan katkı sağlamış; ayrıca Werkbund hareketi aracılığıyla Avrupa'daki işlevselci ve endüstriyel tasarım anlayışlarının temellendirilmesinde etkili olmuştur.

Deutscher Werkbund (Alman Zanaatçılar Birliği), 1907 yılında Almanya'da Hermann Muthesius'un öncülüğünde Henry van de Velde, Peter Behrens ve Richard Riemerschmid gibi önemli tasarımcı ve mimarların katkısıyla kurulmuş; sanayi üretimi ile zanaat estetiğini bir araya getirerek üretim kalitesini yükseltmeyi amaçlayan bir birliktir (Giedion, 2009). Birlik çatısı altında, yapı üretimini tamamen rasyonel bir tutumla ele alan yaklaşımlar ile 19. yüzyılın eklektik anlayışına son vermeyi hedefleyen Jugendstil (Art Nouveau) eğilimleri bir araya gelmiştir. Werkbund, sanayi devrimiyle birlikte seri üretimin yaygınlaşmasının yol açtığı tasarım kalitesindeki düşüşe karşı, üretimin estetik ve işlevsel değerlerini korumayı hedeflemiş; bu yönüyle modern tasarım düşüncesinin ve Bauhaus gibi sonraki oluşumların kuramsal zeminini hazırlamıştır (Frampton, 1996). Özellikle 1914 Köln Werkbund Sergisi, hareketin ilkeleri doğrultusunda sanayi, mimarlık ve el sanatları arasındaki işbirliğini görünür kılarak modern mimarlık literatüründe önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilir (Banham, 1960).

Dönemin eklektik üslubunu, Art Nouveau'yu ve Alman Werkbund'un çalışmalarını eleştiren Adolf Loos (1870–1933), “Ornament and Crime (Süsleme ve Suç) (1908)” adlı yazısında, süslemenin çağdaş toplumda anlamsızlaştığını ve ekonomik bir israf hâline geldiğini savunur. Loos'a göre süsleme bir gerileme göstergesidir; ileri toplumlar sadeliğe yönelmelidir. Her dönemin kendine özgü bir üslubu olduğunu belirten Loos, çağın üslubunun ancak süslemeden arınma yoluyla yakalanabileceğini ifade eder. Konforun mekânsal sadelikle sağlanabileceği fikrini savunan Loos, bu yaklaşımıyla konut mimarisine ilişkin modern bir konfor tanımı ortaya koymuştur (Loos, 2014).

Loos'un çağdaşı olan Rudolf M. Schindler (1887-1953) ise konfor anlayışını daha teknik bir çerçevede yeniden tanımlar. Ona göre konfor, ışık, hava ve ısı gibi çevresel faktörlerin yapı içinde denetlenmesiyle ilişkilidir (Mallgrave, 2006: 209). Bu yaklaşım, konfor kavramını geleneksel estetik algılardan ayırarak modern konut tasarımında iç mekânın fiziksel koşullarının öncelik kazanmasına zemin hazırlamıştır.

Henry Van De Velde'nin Weimar'da kurduğu sanat okulunun daha sonra Bauhaus'a dönüşmesi, onun modern mimarlık ve tasarım eğitime yaptığı en önemli katkılardan biri olarak değerlendirilmektedir (Gropius, 1967). 1918 yılında Weimar Uygulamalı Güzel Sanatlar Okulu'nun başına getirilen Walter Gropius, kısa süre içinde bu kurumu Weimar Güzel Sanatlar Akademisi ile birleştirerek 1919'da Bauhaus'u kurmuştur. Bauhaus, kuruluşundan itibaren sanat ile zanaatı, tasarım ile teknolojiyi bir araya getiren yenilikçi bir eğitim anlayışı geliştirmiştir. Bu yeni oluşumun temel amacı, tasarım eğitimi modern makineleşmenin sunduğu olanaklarla bütünleştirmektir (Gropius, 1967: 39). Böylelikle tüm sanat dallarının ortak paydasını oluşturacak temel bir tasarım anlayışı geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bauhaus, özellikle fonksiyonalizm kavramına güçlü bir vurgu yaparak tasarımda biçimin işlevden türemesi gerektiğini savunmuştur. Bu anlayış doğrultusunda, tarihsel referanslara dayanan biçimci-seçmeci mimarlık yaklaşımlarına karşı çıkmış; sanatı mimarlık, zanaat ve endüstriyel tasarımı kapsayan disiplinlerarası bir bütün olarak ele alarak bu yaklaşımı eğitim programının merkezine yerleştirmiştir. Bu yaklaşım, yapılı çevrenin tüm bileşenlerini tek bir yaratıcı çerçevede birleştirmeyi amaçlayan Gesamtkunstwerk kavramıyla örtüşmektedir.

Walter Gropius, "Bauhaus Üretiminin İlkeleri" (1926) başlıklı yazısında, yaşamın gereklerinin insanların büyük bir bölümü için ortak olduğunu belirtmiş; konut ve donatımların toplu tüketim malları niteliği taşıdığını ve bu nedenle tasarımlarının tutkudan çok akıl ve rasyonaliteye dayanması gerektiğini vurgulamıştır. Gropius'a göre standartlaşmış ürünler üretebilen makine, bireyi günlük gereksinimlerini karşılamak için gerekli bedensel emekten kurtaran etkin bir araç olmuş; ayrıca elle üretilen ürünlere kıyasla daha ucuz ve daha nitelikli toplu eşyalar sağlama potansiyeline sahip olmuştur (Başdoğan, 2011). Gropius, aile yapısının dönüşmesi, toplumsal hareketliliğin artması, kadın eşitliğinin güçlenmesi ve ev içi hizmetlilerin giderek azalmasıyla tanımlanan yeni sosyal koşullar karşısında en uygun konut tipinin "minimum konut" olduğunu savunmuştur. Ona göre minimum konutun tasarımını biyolojik etmenler belirlemiş; konut kullanıcısının yaşam

işlevlerini tam anlamıyla yerine getirebilmesi için gerekli olan minimum alan, hava, ışık ve ısı koşullarının sağlanması esas alınmıştır. Bu bağlamda Gropius, standartlaşma ve rasyonelleşmenin yalnızca tasarımsal değil, aynı zamanda ekonomik açıdan da taşıdığı önemi vurgulamıştır (Gropius: 1967, 19). Öte yandan Gropius, “form fonksiyonu izler” anlayışını indirgemeci bir yaklaşım olarak eleştirmiş ve asıl önemli olanın biçim ile işlev arasında dengeli bir ilişkinin kurulması olduğunu savunmuştur (Kortan, 1986: 40).

İsviçreli mimar, şehir plancısı ve eğitimci olan Hannes Meyer (1889–1954), Bauhaus’un ikinci direktörü olarak tanınmıştır. Meyer, 1928’de yayımladığı “Bina Yapımı” başlıklı yazısında, dünyadaki her şeyin “işlev çarpı ekonomi” formülünün bir ürünü olduğunu savunmuş ve bina yapımının estetik değil, biyolojik bir süreç olduğunu ifade etmiştir. Meyer’e göre “yeni konut”, yalnızca bir “yaşam makinesi” olmakla sınırlı kalmamış; aynı zamanda bedenin ve aklın gereksinimlerine yanıt veren biyolojik bir aygıt hâline gelmiştir (Meyer, 1991).

Modern mimarlığın en önemli sözcülerinden ve kuramcılarından biri olan Sigfried Giedion (1888–1968), İsviçreli bir mimarlık tarihçisi, teorisyen ve eleştirmendir. Giedion, 1929 yılında yayımlanan “Befreites Wohnen” (Kurtulmuş/Özgürleşmiş İkamet) adlı eserinde modern mimarlığın konut sorunu karşısında üstlendiği temel misyonu özgürleşme olarak tanımlamıştır. Giedion, 19. yüzyıl konutunu ekonomi, üretim, tasarım ve kullanım biçimleri üzerinden eleştirmiştir. Geleneksel konutu, anıtlamış, kalın duvarlara sahip, bakımıyla kullanıcıyı köleleştiren, özellikle kadının emek gücünü yoğun biçimde tüketen ve kira bedeli yüksek bir yapı türü olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda 19. yüzyıl konutunu “masif bir zindan”a benzetmiştir. Ona göre konut kullanıcısının özgürleşmesi; ucuz, dışarıya açılan ve gündelik yaşamı kolaylaştıran mekânların üretilmesiyle mümkün olmuştur (Kaçel, 1998). Giedion, “yeni bir konut biçimi” olarak minimum konutu (Existenzminimum) ele almış; alanı en aza indirirken yaşama değerini en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan bu konut tipinin iyi organize edilmesi ve mekânsal ölçütlerinin bilimsel olarak belirlenmiş bir “minimum varoluş” anlayışına dayandırılması gerektiğini savunmuştur (Giedion, 1929).

Le Corbusier (1887–1965), asıl adıyla Charles-Édouard Jeanneret-Gris, mimar, şehir plancısı, tasarımcı ve teorisyen olarak modern mimarlık düşüncesinin en önemli temsilcilerinden biri kabul edilmiştir. Bauhaus ile birlikte Uluslararası Üslup’un (International Style) biçimlenmesinde öncü bir rol üstlenmiştir. Le Corbusier’in ünlü

manifestosu olan “Vers une architecture (Yeni Bir Mimarlığa Doğru)” ilk kez 1923 yılında yayımlanmış; bu eser, 1920-1922 yılları arasında L’Esprit Nouveau dergisinde yayımlanan makalelerin derlenmesiyle oluşturulmuştur. Le Corbusier, geleneksel mimariden köklü bir kopuşu savunmuş; konutun ağır halılar, desenli duvar kâğıtları, işlevsiz ve gereksiz eşyalar gibi fazlalıklardan arındırılması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre modern konut, geleneksel üslupların dekoratif yüklerinden kurtarılarak çağın teknolojik ve toplumsal koşullarına uygun biçimde yeniden tanımlanmalıdır. Bu bağlamda gemi, uçak ve otomobil gibi endüstri ürünlerini örnek göstermiş; mimarlığın da işlevsellik, yalınlık ve verimlilik ilkeleri üzerine kurulması gerektiğini savunmuştur. Konutu “yaşamak için bir makine” olarak tanımlayan Le Corbusier, modern toplumun gereksinimlerine yanıt verecek rasyonel, ekonomik ve sağlıklı mekânların üretilmesini zorunlu görmüştür. Ona göre modern birey, ağır çalışma koşulları nedeniyle bedenini ve zihnini iyileştirebilmek için güneşe, temiz havaya ve açık alanlara ihtiyaç duymuştur; bu nedenle modern yapılar sağlığı önceleyen bir anlayışla tasarlanmalı ve güneşlenen, spor yapan bedenlerle birlikte temsil edilmelidir. Bu yaklaşım, modern mimarinin insan merkezli ve sağlığa odaklı niteliğini açık biçimde ortaya koymuştur. Le Corbusier ayrıca toplumsal çalkantıların, endüstri devriminin ortaya çıkardığı yeni yaşam biçimleri ile bu gereksinimlere yanıt veremeyen geleneksel konut mimarisi arasındaki çelişkidten kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bununla birlikte klasik mimariden devralınan oran ve düzen ilkelerinin, beton, çelik ve cam gibi çağdaş malzemelerle yeniden yorumlanması gerektiğini vurgulamıştır (Le Corbusier, 1998).

Modern konutu gündeme taşıyan ve bu konu etrafında çeşitli tartışmalar yürüten CIAM örgütlenmesi, modern konutun biçimlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1928 yılında gerçekleştirilen ilk toplantısında mimarlıkta rasyonalizasyon ve standardizasyon konuları öne çıkmıştır. 1929’da düzenlenen CIAM toplantısında ise inşaat maliyetlerinin düşürülmesi ve konutların mümkün olduğunca ekonomik biçimde üretilmesi amacıyla “minimum konut” (Existenzminimum) kavramı üzerinde durulmuştur (Frampton, 1996). Modern mimarlık ve tasarım tarihinde önemli bir yere sahip olan Hollandalı mimar, şehir plancısı ve mobilya tasarımcısı Mart Stam (1899-1986), bu tartışmalara katılarak mobilyadan kent planlamasına kadar tüm tasarım ölçeklerinde “minimum” ilkesini vurgulamıştır. Stam’a göre mobilyalar ve diğer tasarım nesneleri gereğinden büyük, ağır ya da gösterişe yönelik olmamalı; yalnızca temel işlevleri karşılayan, hafif ve taşınabilir nitelikte tasarlanmalıdır. Stam, mobilyadan konuta ve kent planlamasına kadar pek çok alanda 19. yüzyıldan devralınan anlayışların hâlen sürdüğünü belirtmiş ve modern mimarlığın bu mirasa karşı

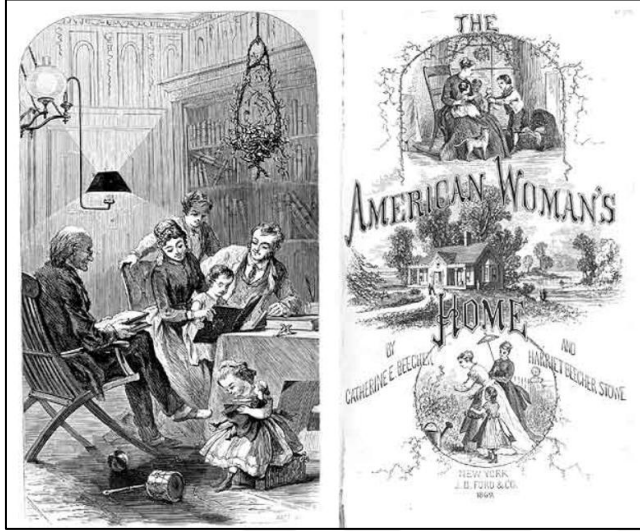
çıkarak insan ölçeğini merkeze alması gerektiğini savunmuştur (Mulin, 1977: 13). Le Corbusier de 1929 CIAM kongresinde “minimum konut” tartışmalarına katılmış; ancak konuyu yalnızca en küçük yaşama birimi üzerinden ele almamış, bunun karşısına “Maison Maximum” kavramını koyarak modern toplumun tüm gereksinimlerine yanıt verebilecek, azami olanaklara sahip bir konut tipini de önermiştir.

2.3. Kadın Özelinde Batılı Modern Konut Kavramları

Aydınlanma Çağı ile birlikte gelişen Kartezyen düalizm, akıl ile duygu, kültür ile doğa, nesnellik ile öznellik arasında keskin bir ayrım kurulmasına yol açmıştır. Bu ayrışma, 19. yüzyılda toplumsal cinsiyet rollerinin tanımlanmasında ve sosyal alanların kurgulanmasında temel bir zemin oluşturmuştur. Kamusal alan erkeklerle, özel alan ise kadınla özdeşleştirilmiş; ancak bu karşıtlık eşitlikçi değil, hiyerarşik bir biçimde inşa edilmiştir. Bu bağlamda kamusal alan özel alanın, erkek ise kadının üzerinde konumlandırılmıştır (Eroğlu, 2000: 86). Barınma ve çalışma mekânlarının birbirinden ayrışması, bu düşünce sisteminin mekânsal bir yansıması olarak ortaya çıkmış ve barınma kültürünü belirleyen temel etkenlerden biri hâline gelmiştir (Benjamin, 2017). 19. yüzyıla gelindiğinde bu mekânsal ayrışma, modernleşme süreci ve bilimsel yönetim anlayışıyla birleşerek ev içi işlerin rasyonelleştirilmesine ve profesyonelleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda “konut” kavramı, yalnızca barınma mekânını değil, aynı zamanda domestik hayatı ve kadınlık rollerini tartışmaya açtığı ölçüde bir modernlik göstergesi olarak anlam kazanmıştır. Mimarlık tarihçisi ve kuramcı Beatriz Colomina da modern mimarlığın, sanata yatırım yapabilecek ayrıcalıklı bir elit kesimden ziyade, daha geniş bir orta sınıfı ve büyük ölçüde kadınlardan oluşan bir kullanıcı kitlesini hedeflediğini vurgulamıştır (Colomina, 1999).

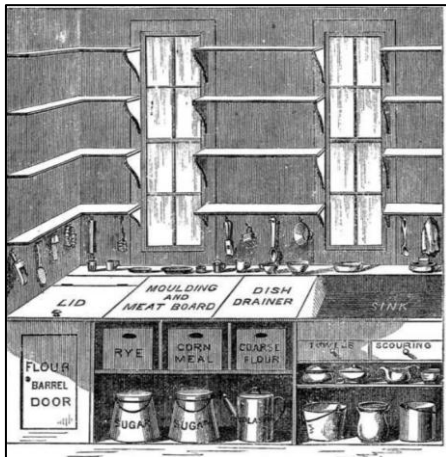
Bu yaklaşım, konutun iç mekân organizasyonuna ve ev içi emeğin düzenlenmesine ilişkin normatif önerilerin gelişmesini de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, ev işlerinde verimlilik ve düzen fikrinin erken örneklerinden biri, Catherine Beecher ve Harriet Beecher-Stowe’un 1869 yılında kaleme aldığı “The American Woman’s Home (Amerikan Kadının Evi, 2002)” adlı eserde “iyi çalışan mutfak, iyi organize edilen mutfaktır” ilkesiyle dile getirilmiştir. Yazarlar, mutfaktaki verimlilik üzerine çeşitli gözlem ve değerlendirmelerde bulunmuş; ev içi işlerin daha rasyonel biçimde yürütülmesine yönelik öneriler sunmuştur. “The American Woman’s Home”, ev işlerinin profesyonelleştirilmesi için model olarak mekanize üretim fikrini gündeme getirmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Eserde,

kadının zamanını, iş gücünü, mekânı ve ekonomik kaynakları iktisadi biçimde kullanması yoluyla sağlığın, verimliliğin ve yaşam memnuniyetinin artırılabilceği savunulmuştur (Henderson, 2013).

Resim 2.1. “The American Woman’s Home” dergi kapağı (URL-1)

Catherine Beecher ve Harriet Beecher-Stowe tarafından önerilen ve kendisinden sonra geliştirilen mutfak düzenlemeleri için öncü nitelik taşıyan “The Sink and Cooking Form(Lavabo ve ocak düzeni)”, Resim 2.2’de yer almaktadır. Beecher’in öngörüsüne göre, ulusun refah düzeyi arttıkça ev içi hizmetlilerin sayısı azalacak; bu durum, daha kompakt ve işlevsel konutlara duyulan gereksinimi artıracaktır. Nitekim 1900’lü yıllara gelindiğinde Amerikalı ailelerin yüzde 90’ından fazlasının evde yardımcı çalıştırmadığı görülmektedir (Rybczynski, 1986).

Resim 2.2. “The sink and cooking form (lavabo ve ocak düzeni)” (Schneiderman, 2010)

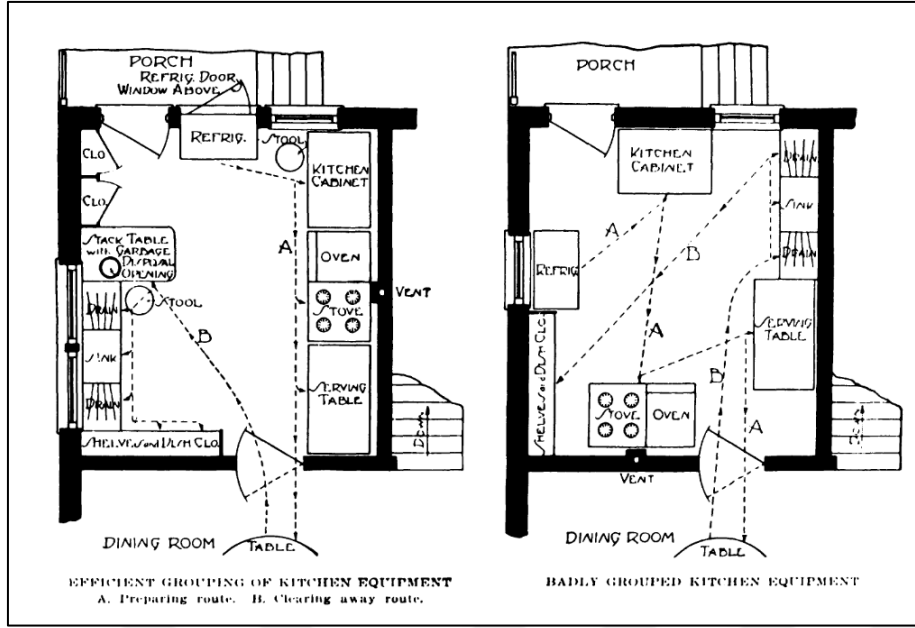
Ev içi emeğin rasyonelleştirilmesine yönelik yaklaşımlar, aynı dönemde sanayi üretiminde gelişen yönetim ve organizasyon modellerinden de etkilenmiştir. 1880-1890 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan sistematik yönetim yaklaşımları, kapitalist üretim süreçlerinin biçimlenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Frederick Winslow Taylor'un 1911 yılında yayımladığı "The Principles of Scientific Management (Bilimsel Yönetimin İlkeleri)" adlı çalışmasında ortaya koyduğu ilkeler doğrultusunda, üretim süresi ve yöntemleri standartlaştırılarak üretkenliğin artırılması hedeflenmiştir. Fabrika ortamında her işçiye belirli ve değişmeyen görevlerin atanması, uzmanlaşma yoluyla iş temposunun en üst düzeye çıkarılmasını amaçlamıştır. Seri üretim, standardizasyon ve modüler yapım anlayışı, Henry Ford'un fabrikalarında uygulanan bant sistemiyle somutlaşmış; bu üretim modelinin konut üretimine uyarlanmasıyla birlikte fabrikanın şantiyeye taşınması söz konusu olmuştur. Bu süreç, barınma pratiklerinde ve mekânsal örgütlenmede köklü dönüşümleri beraberinde getirmiştir.

Sanayi üretiminde geliştirilen rasyonelleşme ve bilimsel yönetim ilkeleri, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yalnızca üretim süreçlerini değil, konut ve ev içi yaşamın örgütlenme biçimlerini de yeniden düşünmenin zeminini oluşturmuştur. Bu bağlamda savaş sonrası dönemde konut tartışmaları iki temel eksen etrafında yoğunlaşmıştır. Bunlardan ilki, kadın hareketlerinin ivme kazanmasıyla birlikte kadının konut içindeki rolünün yeniden tanımlanmasıdır. İkinci eksen ise, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde öne çıkan rasyonalite ve bilimsel yönetim ilkelerinin ev mekânına nasıl uyarlanabileceği sorusu etrafında şekillenmiştir. 1880'li yıllarda çalışan erkeklerin eşlerine "ev yönetimi" ve "ev ekonomisi" konularında bilgi aktarması gerektiği tartışılmaya başlanmış; 1910'lardan itibaren "ev yönetimi" konusu orta sınıf reformist çevrelerin ötesine geçerek daha geniş toplumsal kesimlerin gündemine girmiştir. 1918 itibarıyla savaşın yarattığı toplumsal ve ekonomik koşullar, özellikle ev içi hizmetçi bulmadaki güçlükler, ev işlerinin yeniden örgütlenmesini zorunlu kılmıştır. Günther Uhlig, Almanya'da orta sınıfın, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1890'ların ortalarından itibaren tartışılan kolektif yaşam biçimlerine (kooperatif mutfaklar, apartman daireleri) yönelik ilgisinin artmasını, 1900 sonrası dönemde belirginleşen ev hizmetçisi sıkıntısıyla ilişkilendirmiştir (Uhlig, 1981).

1920'li yıllarda kadın hareketiyle ilişkili yayınlar arasında yer alan "Fürs Haus" ve "Die Frau", hizmetçi olmadan ev işlerini sürdürmenin yarattığı güçlükleri sıkça gündeme getirmiş; ev kadınının gündelik yaşamını nasıl daha rasyonel biçimde örgütleyebileceğine

dair çeşitli makaleler yayımlamıştır. Bu dergilerde, çalışma rutinini kolaylaştırmak ve hizmetçi olmadan bir evi yönetmenin yarattığı yükü hafifletmek amacıyla, ev içindeki elektrikli donanımlardan en verimli biçimde nasıl yararlanılabileceği ayrıntılı biçimde ele alınmıştır (Bullock, 1988).

Amerikalı psikolog, endüstri mühendisi ve yönetim danışmanı olan Lillian Moller Gilbreth (1878-1972), endüstri mühendisliği ve ergonomi alanındaki bilgi birikimini ev işlerine uyarlamıştır. Özellikle mutfaktaki iş akışı üzerine gerçekleştirdiği zaman-hareket etütleriyle, daha sonra “çalışma üçgeni” olarak kavramsallaştırılacak düzenin temellerini atmıştır. Gilbreth’in araştırmaları, ocak, lavabo ve buzdolabının birbirine yakın ve verimli bir organizasyon içinde konumlandırılmasının iş yükünü azalttığını ortaya koymuştur. Gilbreth’in bu alandaki çalışmalarını sistematik bir çerçeveye oturarak daha geniş kitlelere ulaştıran isim ise Amerikalı ev ekonomisti ve yazar Christine Frederick’tir (1883-1970). Frederick, Taylorizm’den esinlenerek “bilimsel yönetim” ilkelerini ev işlerine, özellikle de mutfak mekânına uygulamayı amaçlamıştır. 1913 yılında yayımlanan “The New Housekeeping: Efficiency Studies in Home Management (Yeni Ev Bakımı: Ev Yönetiminde Yeterlilik Araştırmaları)” adlı kitabında, domestik alanın rasyonelleştirilmesini hedeflemiş; zaman ve hareket etütleri aracılığıyla ev içi iş akışını analiz ederek mutfak işlevsel bir atölye gibi kurgulamıştır. Bu çalışma, ev içi emeğin bilimsel yönetim ilkeleri doğrultusunda yeniden düzenlenmesine yönelik ilk sistematik girişimlerden biri olarak kabul edilmektedir. Frederick’e göre ev işlerinin bu biçimde düzenlenmesi, kadının günlük iş yükünü hafifletmekle kalmaz; ev içi emeğe mesleki bir değer kazandırarak kadın kimliğinin toplumsal konumunu da güçlendirir. İlk kez 1915’te 64 sayfa olarak yayımlanan ve daha sonra 1919’da genişletilen “Household Engineering; Scientific Management in the Home” adlı kitabı, önceki çalışmasının devamı niteliğinde olmakla birlikte daha kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Bu eserde ev işleri yalnızca mutfakla sınırlı tutulmamış; alışveriş, bütçe yönetimi, çocuk bakımı ve ev ekonomisinin diğer alanları da ele alınmıştır. Frederick, ev kadınının rolünü “ev mühendisi” olarak tanımlayarak ev içi emeği profesyonel bir faaliyet olarak konumlandırmış; böylece ev kadınlarının zaman, enerji ve emeklerinin bilimsel yöntemlerle değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Resim 2.3. “Household engineering: Scientific management in the home” adlı eserde yer alan a. iyi donanımlı b. yetersiz donanımlı mutfak planları (Bullock, 1988).

Resim 2.4. “Household engineering: Scientific management in the home” adlı eserde yer alan “emek tasarrufu sağlayan mutfak” örneği (Bullock, 1988).

Frederick aynı zamanda, Amerika’da yayımlanan ve 1883-2014 yılları arasında varlığını sürdüren, dönemin önde gelen kadın dergilerinden “The Ladies’ Home Journal”da yaklaşık dokuz yıl boyunca ev işleri danışmanı olarak editörlük yapmıştır. Frederick, kadın okurlardan gelen ve modern ev bakımını mümkün kılan araç ve gereçlere ilişkin binlerce soru mektubunu yanıtlamış; hangi yeni ev gerecinin ev kadınları için daha işlevsel olduğu ve hangilerinin zaman ve emek tasarrufu sağladığı üzerine araştırmalar yürütmüştür.

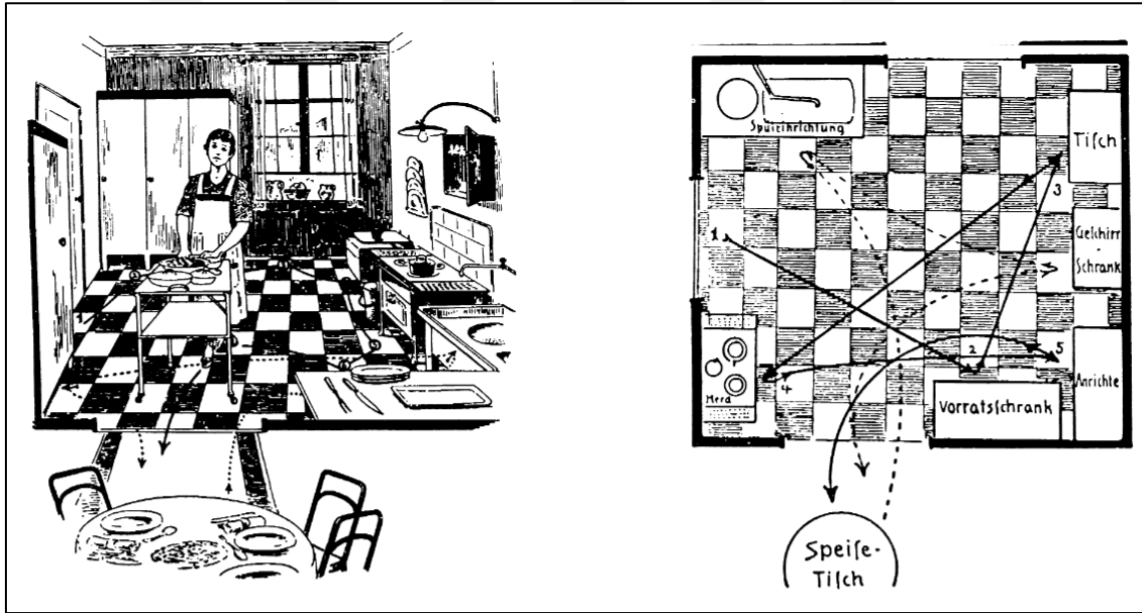

Resim 2.5. “Ladies Home Journal” dergisinin 1920 yılında yayımlanan kapak görseli (URL-2)

20. yüzyılın erken döneminde, modern mimarlığın öncü isimlerinden biri olan Alman mimar, şehir plancısı ve yazar Bruno Taut (1880-1938), modern konutu işlevsellik, sadelik ve hijyen ilkeleri üzerine temellendiren bir yaklaşım benimser. Taut, “Die neue Wohnung. Die Frau als Schöpferin (Yeni Mesken ve Yaratıcı Olarak Kadın, 1924)” başlıklı çalışmasında, geleneksel konutu gereksiz eşyalarla doldurulmuş, yaşaması güç ve sağlıksız mekânlar olarak nitelendirir; ideal konutun ise hem pratik hem de estetik bir bütünlük sunarak kadının ev içi işlerini kolaylaştırması gerektiğini savunur. Ona göre kadın, evin asli yaratıcısıdır; bu nedenle konutun düzenlenişi ve kullanımı, kadının emeğini görünür kılacak biçimde tasarlanmalıdır. Bununla birlikte Taut, kadının modern konut anlayışının benimsenmesi ve yaygınlaştırılmasında merkezi bir özne olduğunu vurgular; bu bağlamda kadının ikna edilmesi gereken başlıca toplumsal aktörlerden biri olduğunu belirtir (Boyacıoğlu, 2018). Bu çerçevede mimar, yalnızca tasarımcı değil, aynı zamanda öğretici ve yönlendirici bir figür olarak konumlanır; evin nasıl düzenleneceği, hangi eşyaların gerekli ya da gereksiz olduğu ve temizlik pratiklerinin nasıl uygulanacağı konusunda topluma rehberlik eder. Taut’un kuramsal yaklaşımı, Osmanlı ve Japon evleri gibi geçmişten alınan işlevsel ve sade mekân örneklerinden beslenirken, modern yaşamın sağlık ve hijyen gerekliliklerini karşılamayı hedefleyen bir mekân anlayışı geliştirmesi bakımından modernist mimarlık düşüncesinin tipik bir yansımasıdır (Taut, 2018).

Alman asıllı bir ev ekonomisti ve yazar olan Erna Meyer (1896–1972), “Der neue Haushalt: Ein Wegweiser zu wirtschaftlicher Haushaltsführung (Yeni ev idaresi: Ekonomik ev

yönetimi için bir yol gösterici)” (1926) başlıklı kitabında, bir ev hanımı ve yazar olarak yeni ev gereçleri ile evin tefrişi konularını ele alır; nitelikli ürünlerin geliştirilmesi için ev hanımları ile mimarların ortak çalışmasının gerekliliğini vurgular (Coleman vd., 1996). Meyer, ev idaresinde verimliliğin artırılmasının yalnızca hane için değil, genel ekonomi açısından da önem taşıdığını belirtir. Ev kadınının ev içindeki günlük rutine hâkim olmayı öğrenmesiyle birlikte, sıkıcı tekrarlar yerini yaratıcı ve tatmin edici bir üretim sürecine bırakır; böylece ev kadını kendisine ve yaptığı işe saygı duyar, ev idaresini diğer meslekler kadar değerli bir uğraş olarak algılar. Meyer, zaman ve mekân tasarrufu açısından mutfağın merkezi rolünün altını çizer. Bu bağlamda iki temel hedef belirler: gereksiz eşyaların mutfaktan çıkarılması ve gerekli olanların minimum zaman ve çaba harcayacak biçimde konumlandırılması (Bkz. Resim 2.6) (Bullock, 1988).

Resim 2.6. “Der neue haushalt (yeni ev idaresi)” (Meyer, 1926)

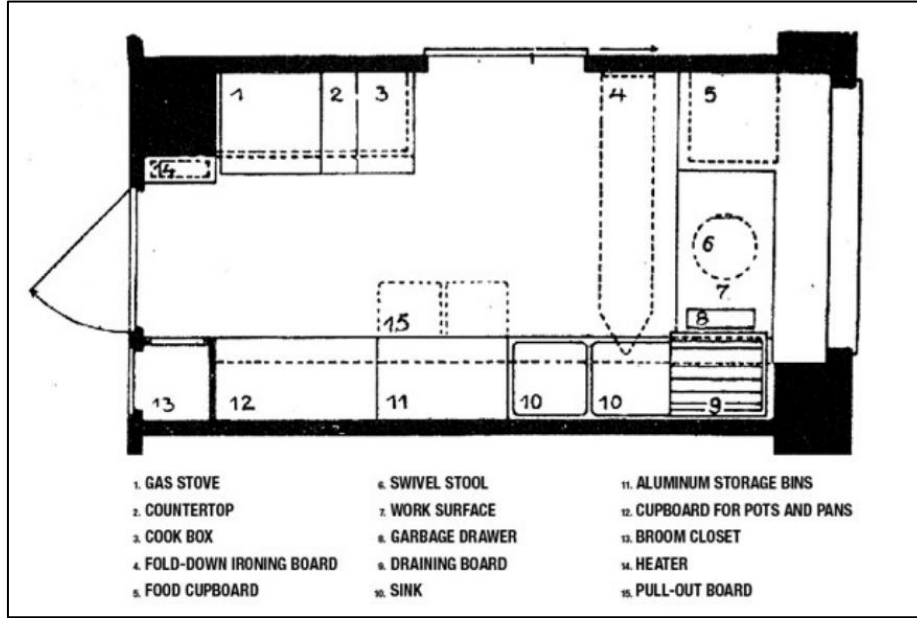
1920’li yıllarda Almanya’da ekspresyonizme tepki olarak gelişen Neue Sachlichkeit (Yeni Nesnelcilik) hareketi, Frankfurt’ta inşa edilen sosyal konutların tasarımında belirleyici olmuştur. “Uluslararası Stil”in Almanya’daki karşılıklarından biri olarak değerlendirilen Das Neue Bauen (Yeni İnşa) anlayışı, Mies van der Rohe, Peter Behrens, Bruno Taut, Walter Gropius, Ernst May ve Martin Wagner gibi pek çok mimar ve kuramcuyu bir araya getirerek yalın, süslemesiz ve işlevsel plan şemalarına dayalı yeni bir gerçekçilik anlayışını öne çıkarmıştır (Michalski, 2003). Bu yaklaşım, dönemin sosyal konut programlarının temel ilkesi hâline gelmiş; elektrik, gaz ve radyo gibi modern teknolojilerle donatılmış, standart

tip planlara dayalı sade ve modern konut üretimini teşvik etmiştir. “Yeni Frankfurt” girişiminin ilk örneklerinden biri olan Römerstadt yerleşkesi, Ernst May tarafından 1927-1928 yılları arasında bu anlayış doğrultusunda inşa edilmiş; fordist ve taylorist prensiplere dayalı endüstrileşmiş bir sosyal konut projesi olarak öne çıkmıştır. Elektrikli donanımları, sade ve standart planları ile modern renk kullanımı ve yeşil alan düzenlemeleri sayesinde Römerstadt, “Yeni Frankfurt” girişiminin ilk başarılı uygulamalarından biri olarak değerlendirilmiştir (Henderson, 2013). Bu yeni konut anlayışı, “Die Form” ve “Das neue Frankfurt” gibi süreli yayınlarda, yeni cumhuriyet döneminde modern aile yaşamı için en uygun yapı tipi olarak sunulmuştur (Bullock, 1988).

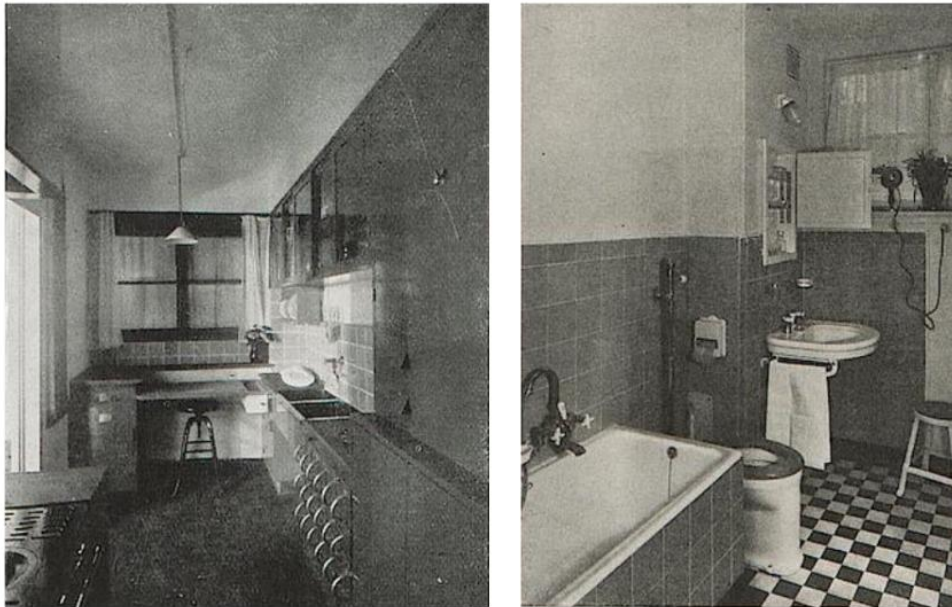
Ernst May’in öncülüğünde yürütülen “Yeni Frankfurt” (Das Neue Frankfurt) sosyal konut projesi kapsamında geliştirilen Frankfurt Mutfağı, “kadınlar için, bir kadın eliyle” sloganıyla Avusturyalı mimar Margarete Schütte-Lihotzky (1897–2000) tarafından 1926’da tasarlanmıştır. Taylorizmden ve Christine Frederick’in çalışmalarından etkilenerek geliştirilen Frankfurt Mutfağı, küçük metrekaireli sosyal konutlarda “Existenzminimum” (yaşamak için asgari koşullar) ilkesine uygun biçimde kurgulanmıştır. Tasarımın ilk tip projesi model hâline getirilmiş ve Frankfurt Belediyesi önünde örnek bir mutfak olarak sergilenmiştir. Mutfak, 1927 yılında Frankfurt’ta düzenlenen “Neuzeitliche Haushalt (Modern Ev İdaresi)” sergisinde, “Ev hizmetçisi olmayan haneler için mutfak” sloganıyla bir model mutfak olarak tanıtılmıştır. Aynı yıl, “Çalışan Kadınlar İçin Konut” temasıyla gerçekleştirilen Stuttgart Werkbund sergisinde de sergilenen mutfak, büyük ilgi görmüştür (Schönfeld, 2006). Schütte-Lihotzky, ev kadınının günlük işlerini daha sistematik biçimde organize etme sorununun toplumun tüm kesimleri için eşit derecede önemli olduğunu belirmiş; bu nedenle öncelikle mutfağın düzeninin ve evin diğer mekânlarıyla kurduğu ilişkinin dikkate alınması gerektiğini savunmuştur (Schütte-Lihotzky, 1927: 120).

Frankfurt Mutfağı, basit ve düşük maliyetli olacak biçimde tasarlanmış; bu süreçte sağlık, hijyen ve verimlilik ilkeleri ön planda tutulmuştur. Bu doğrultuda çoğunlukla cam, fayans ve metal gibi temizliği kolay, parlak ve düz yüzeyler tercih edilmiş; ahşap malzeme olarak ise kayın ve kontraplak kullanılmıştır. Yüzeylerin çok katmanlı vernik ve boya ile kaplanması sayesinde mutfağın uzun yıllar boyunca yıpranmadan korunması amaçlanmıştır (Melching, 2006). Birçok teknik donanımıyla mutfak, “bir makine olarak mutfak” anlayışı çerçevesinde kurgulanmıştır (Eroğlu, 2000: 94). Mutfağın organizasyon şeması, dönemin gemi ve tren mutfaklarından esinlenerek iş akışına uygun biçimde planlanmıştır. Daha düşük

maliyetle üretim yapmak, günlük işleri pratikleştirmek ve konut içinde diğer yaşam alanlarına daha fazla yer açmak amacıyla mutfak, oldukça sınırlı bir alana yerleştirilmiştir (Freeman, 2004).

Resim 2.7. Frankfurt mutfağı planı (Bullock,1988).

Resim 2.8. Frankfurt mutfağı ve Frankfurt banyosu (İmzasız, 1927: 133; İmzasız, 1928: 119)

Frankfurt Mutfağı planında yemek hazırlama, pişirme, yıkama ve depolama işlevleri, modüller hâlinde ve rasyonel bir düzen içinde ele alınmıştır. Fırın, gaz ocağı ve tezgâh birimi

tek bir bütün olarak kurgulanmış; açılır kapanır ütü masası ve çok işlevli tabure gibi elemanlarla mekân kullanımı optimize edilmiştir. Çekmeceye entegre çöp sistemi ile havalandırmalı depolama dolapları, hijyen ve pratiklik sağlamayı amaçlamaktadır. Katlanabilir masa, mekânın esnekliğini artırırken; el blenderi, tost makinesi, elektrikli fırın ve ocak gibi modern ev aletleri tasarımın öngördüğü donanımlar arasında yer almıştır. Ancak dönemin ekonomik ve altyapısal koşulları nedeniyle elektrikli aletler, bu sosyal konutlarda yaşayan kullanıcılar için çoğu zaman bir avantajdan ziyade mali bir yük hâline gelmiş; elektrik kullanımı pek çok hane için karşılanması güç bir gider olmuştur (Schütte-Lihotzky, 1927; Freeman, 2004).

Frankfurt Mutfağı'nın yanı sıra, 1920'lerin sonlarında Avrupa'da modern konut ve mutfak anlayışını dönüştürmeye yönelik başka girişimler de ortaya çıkmıştır. 1927 yılında Stuttgart'ta düzenlenen Werkbund sergisinde mutfak tasarımlarına özel bir bölüm ayrılmış; bu sergi, modern mutfağın işlevsellik, hijyen ve rasyonel mekân kullanımı ilkeleri doğrultusunda ele alınmasına önemli katkılar sağlamıştır. Bunu takiben mimar Hugo Häring (1882–1958) ile Ludwig Hilberseimer'in (1885-1967) 1929 yılında Berlin'de açtıkları “Die neue Küche” (Yeni Mutfak) sergisi, modern mutfak tasarımının yalnızca teknik bir yenilik değil, aynı zamanda toplumsal yaşamı dönüştürücü bir unsur olarak değerlendirilmesine zemin hazırlamıştır. Öte yandan Otto Haesler'in (1880-1962) Celle ve Karlsruhe'de gerçekleştirdiği konut projeleri ile Berlin'de Bruno Taut ve diğer mimarların öncülük ettiği düşük maliyetli konut programları, modern mutfak kurgusunu geniş ölçekte uygulamaya taşıyarak işçi sınıfı ve dar gelirli kesimler için erişilebilir kılmayı amaçlamıştır (Bullock, 1988).

Frankfurt kentinin inşası sürecinde, modern mutfak konusuna odaklanan “Die Küche” (Mutfak) adlı süreli bir yayın da çıkarılmıştır. Bu dergide, mimarların ev kadınlarını mekânın nasıl kullanılacağı ve küçük mutfaklarda çalışmanın gereklilikleri konusunda eğitmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Henderson, 2013). Bunun yanı sıra, Yeni Frankfurt sosyal konutlarının inşasıyla eş zamanlı olarak, projeye aynı adı taşıyan ve 1926-1933 yılları arasında yayımlanan “Das Neue Frankfurt” (Yeni Frankfurt) dergisi yayımlanmıştır. Dergide uluslararası mimarlık akımları ile birlikte sanat, konut üretimi ve eğitim alanındaki yenilikler ele alınmıştır. Yayın, yürütülen çalışmaların kamuoyuna tanıtılmasını ve ayrıntılı biçimde aktarılmasını sağlayarak Eski Frankfurt'un Yeni Frankfurt'a dönüşüm sürecini

görünür kılmış; aynı zamanda üretim sürecinin ilerleyişine yön veren bir kılavuz işlevi üstlenmiştir (Coleman vd., 1996).

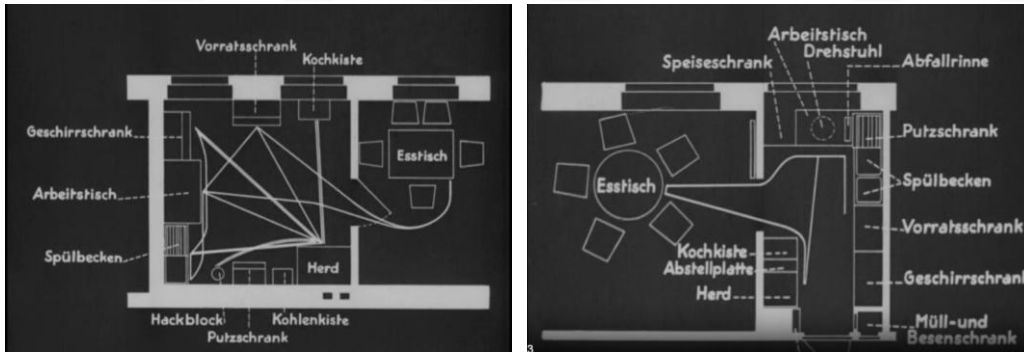

Resim 2.9. “Das Neue Frankfurt” kapak görselleri (URL-3).

1927 yılında “Die Frankfurter Küche” (Frankfurt Mutfağı) başlıklı bir kısa film çekilmiştir. Film, mutfağı tanıtmanın ötesine geçerek, kadının gündelik yaşamını ve ev içindeki rolünü nasıl sürdürmesi gerektiğine dair örtük bir anlatı sunmaktadır. Bu bağlamda yeni bir yaşam modelinin görsel temsili kurulmakta; “eski ve sorunlu” yaşam koşulları ile modern mekân anlayışı karşılaştırmalı biçimde ele alınmaktadır. Geleneksel konutta ateş yakmaya çalışırken duman içinde kalan kadın figürü, modern konut imgesinde işini yapmak için ayağa kalkmasına gerek kalmadan taburesinde oturan, geniş pencereden gelen ideal ışık altında çalışan kadın figürüyle karşıtlık içinde sunulmaktadır. Böylece konut mutfağı, yalnızca mimari bir tasarım unsuru olmaktan çıkarak, kitlesel medyada temsil edilen ve toplumsal olarak tartışılan bir olgu hâline gelmiştir (Schönfeld, 2006).

Resim 2.10. “Die Frankfurter Küche (Frankfurt mutfağı) (1927)” adlı kısa filminden alınan kareler (URL-4).

Resim 2.11. Die Frankfurter Küche (Frankfurt mutfağı) (1927)” adlı kısa filminden alınan şematik planlar (URL-4)

1920’lerde Almanya’da “Quartet” firmasının yayımladığı bir reklama ait, buzdolabı ve su ısıtıcısının temizlik ve sağlıkla ilişkilendirildiği görselde de benzer bir anlatı kurulmaktadır (Bkz. Resim 2.12). Görselde soldaki imgeler geçmişi, sağdaki imgeler ise modern yaşamın getirdiği yenilikleri temsil etmektedir. Sol üst bölümde, bozulmuş ve sineklenmiş gıdaların saklandığı eski tip bir dolabın yarattığı sağlıksız koşullar betimlenirken, sağ üst bölümde bunun yerini hijyenik, düzenli ve işlevsel bir buzdolabı almaktadır. Benzer biçimde sol alt bölümde, çocuğunu yıkamak için geleneksel yöntemlerle su ısıtan ve dumanla mücadele

eden kadın figürü yer alırken; sağ alt bölümde, kolayca ısınan su sayesinde temiz ve konforlu bir banyo ortamında temsil edilen modern kadın imgesi görülmektedir. Görsel, kadının ev içindeki konumunu köklü biçimde dönüştürmekten ziyade, ev içi iş yükünü modern teknik araçlar aracılığıyla daha verimli hâle getirmeyi amaçlayan bir modernleşme anlayışını yansıtmaktadır.

Resim 2.12. Quartet” firmasının yayınladığı reklam (URL-5 aktaran Özkoçak, 2015)

1928 yılına ait, ABD’de yayımlanan “Kohler of Kohler” firmasının “Mutfağın yeni verimlilik merkezi” başlıklı reklamında mutfak; aydınlık bir pencere önünde konumlanan, temiz, düzenli ve işlevsel bir merkez olarak tasvir edilmiştir (Bkz. Resim 2.11). Fayans kaplamalar, kolay temizlenebilir yüzeyler ve modern sıhhi tesisat, hijyen anlayışının ön plana çıkarıldığını göstermektedir. Mutfak, yalnızca yemek pişirilen bir mekân olarak değil, modern teknolojinin kadının emeğini rasyonelleştirdiği ve kolaylaştırdığı bir “laboratuvar” olarak tanıtılmaktadır. Elektrikli bulaşık makinesiyle bulaşıkların leke bırakmadan ve hijyenik biçimde yıkanacağı vurgulanırken; sıcak ve soğuk su tesisatını bünyesinde barındıran elektrikli lavabo (electric sink) üzerinden idealize edilen bu alan, aslında bir “modern yaşam ideali”nin görsel temsili olarak sunulmaktadır.

Resim 2.13. “Kohler of Kohler” isimli firmaya ait reklam (URL-6)

1930’larda ABD’de “Gas Range” firması tarafından yayımlanan “Yeni gaz ocağında istediğim ısıyı ayarlayabiliyorum” başlıklı reklamda, “Gaz hızlı, temiz ve ekonomik hizmetkârınızdır” ifadesiyle gazlı ocağın sağladığı kullanım kolaylığı ve verimlilik öne çıkarılmış; istenilen ısının zahmetsizce ayarlanabileceği vurgulanmıştır (Bkz. Resim 2.14). Reklamda yer alan kadın figürü, mutlu, bakımlı ve özenle giyinmiş bir biçimde resmedilerek ev içi emeğin bir yük olmaktan ziyade konforlu, temiz ve estetik bir uğraş olduğu izlenimi yaratılmaktadır. Bu bağlamda teknolojik yenilik, kadının işini hafifleten ve ona zaman kazandıran bir araç olarak sunulmakla birlikte, kadının toplumsal rolü yine ev içiyle sınırlandırılmaktadır. Modern mutfak, “kadın için ideal mekân” olarak tanıtılırken, kadınlık kimliği ev işleri üzerinden tanımlanmakta; ancak bu işler artık “daha modern, pratik ve keyifli” bir faaliyet olarak yeniden çerçevelenmektedir. Beatriz Colomina’nın “Privacy and Publicity (1996)” ve Dolores Hayden’ın “The Grand Domestic Revolution (1982)” adlı

Amerika’da 1860 gibi erken bir tarihte yayımlanmaya başlayan “The Household Journal (Aile Dergisi)” okurlarına ev yaşamını iyileştirmeye yönelik pratik bilgiler sunmuştur. 19. yüzyıl ortalarında, özellikle Amerikan İç Savaşı dönemi ve sonrasında yayımlanan kadın dergileri; kadınlık, konut ve Hristiyanlık idealleri arasındaki ilişkiye yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda yayımlanan “The Home Circle (1855)” dergisi, Hristiyan ahlaki değerlerini ev içindeki kadınlara aktarmayı amaçlamış; okurlarına evin hem ahlaki hem de estetik açıdan nasıl düzenli, temiz ve “doğru” bir biçimde organize edilebileceğini öğretmeyi hedeflemiştir.

I. Dünya Savaşı sonrasında kadınların çalışma hayatına katılımının artması ve doğum oranlarının düşmesi, “kadının yeniden evcilleştirilmesi” yönündeki tartışmaları gündeme getirmiştir. Almanya özelinde ise evin modernizasyonu, bu sürecin başlıca araçlarından biri olarak değerlendirilmiş; ev, kadın için ideal, rasyonel ve verimli bir çalışma alanı olarak yeniden tanımlanmıştır. Bu bağlamda modern ev aletleri, bir yandan ev içi emeğin verimliliğini artıran teknik araçlar olarak sunulurken, diğer yandan kadının asli sorumluluk alanının ev olduğu fikrini pekiştiren bir işleve sahip olmuştur (Coleman vd., 1996).

20. yüzyılın başlarında kadınların ev ve ücretli emek arasındaki konumuna ilişkin eleştirel tartışmalar görünürlük kazanmıştır. Bu bağlamda, 1919 yılında “Smith College Weekly” dergisinde yayımlanan bir başyazıda, erkeklerin aynı anda hem eve hem de işe sahip olabildiği, buna karşılık kadınların ev ile iş arasında bir tercih yapmaya zorlandığı eleştirilmiş; bu yapısal eşitsizliğe yönelik toplumsal bir çözümün gerekliliği vurgulanmıştır. Aynı mesele, “Çalışan Kolejli Eşler”, “Bir Kadın Bir Evi ve Bir İş İdare Edebilir mi?”, “Eş, Ev, İş”, “Ev + İş Kadını”, “Bebekler + İş” ve “İki İşli Kadın” başlıklı makalelerde de farklı açılardan ele alınmıştır. 1920’li yıllarda elektrikli ev aletleri ve gazlı ocaklar gibi yeni teknolojilerin yaygınlaşması, ev içi işlerde harcanan zamanı kısaltarak verimliliği artırmış görünse de, ev kadınlığı tam zamanlı bir uğraş olmaktan çıkmamıştır. Dahası, özellikle çamaşır makinesi gibi ev aletleri üreten firmaların agresif pazarlama stratejileri sonucunda, önceki kuşaklarda ücretli emek yoluyla ev dışına devredilen kimi işler yeniden evin içine taşınmış; böylece ev içi emeğin yükü hafiflemek yerine yeniden yapılandırılarak kadının sorumluluğunda kalmıştır (Thébaud, 1994). Büyük Buhran (1929) döneminde reklamlarda çoğunlukla ev ortamında tasvir edilen kadınlar, II. Dünya Savaşı yıllarında erkeklerin yerini alan üretken, çalışkan ve kahraman figürler olarak sunulmuştur. Ancak savaşın sona ermesiyle birlikte bu temsiller yeniden değişmiş; reklamlarda, işine geri dönen erkeğin

yanında, evine dönmüş ve tam zamanlı olarak ev işleriyle ilgilenen, eşi ve çocuklarıyla mutlu bir ev kadını imgesi öne çıkarılmıştır (URL-9).

Bu bölümde ele alınan tarihsel ve kuramsal tartışmalar bir arada değerlendirildiğinde, mimarlık düşüncesinin Antik Çağ'dan 20. yüzyılın başlarına kadar farklı kavramlar etrafında sürekli olarak yeniden tanımlandığı görülmektedir. Batılı modern mimarlık literatüründe işlev, hijyen, sağlık, rasyonalite, ihtiyaç, uzmanlaşma, verimlilik, kolaylık, yararlılık, sadelik, bütüncül tasarım, ekonomiklik, sağlamlık, konfor ve standartlaşma gibi kavramların öne çıktığı; buna paralel olarak modern yaşam, gündelik yaşam pratikleri, toplumsal cinsiyet anlayışı ve ev yönetiminin de modern mimarlığın kurucu tartışma alanları arasında yer aldığı anlaşılmaktadır.

Bu değerlendirmeler doğrultusunda, kadın dergilerinin de kendi söylemiyle uyumlu olacak biçimde, gramatik analiz kapsamında metinlerin inceleneceği alt başlıklar “kadının toplumsal konumu”, “idare-i beytiyye (ev idaresi)”, “estetik”, “nezafet (temizlik)–sıhhat (sağlık)–idman (spor)”, “iktisat”, “zaman” ve “tarihe bakış” olarak belirlenmiştir. Geleneksel zaman anlayışından modern zaman anlayışına geçişin gündelik yaşam pratikleri üzerindeki etkisi göz önünde bulundurularak “zaman” kavramı da analize dâhil edilmiştir. Ayrıca, dergilerde yer alan “asrî” kadın söyleminde sporun önemli bir yer tuttuğu görülmüş; bu nedenle spor, sağlıkla ilişkili bir başlık olarak inceleme kapsamına alınmıştır. Birbiriyle yakından ilişkili olmaları ve kavramsal tekrarın önüne geçilmesi amacıyla “nezafet (temizlik)”, “sıhhat (sağlık)” ve “idman (spor)” kavramları tek bir başlık altında ele alınmıştır. İşlev, mekânsal uzmanlaşma, rasyonalite, verimlilik, kolaylık, yararlılık, ihtiyaç ve konfor gibi kavramlar “idare-i beytiyye” başlığı altında; sadelik ve bütüncül tasarım gibi kavramlar ise “estetik” başlığı altında değerlendirilmiştir.

3. KADIN DERGİLERİNİN PSİKOLOJİK (BAĞLAMSA) ANALİZİ

Bu bölümde, öncelikle çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yayın çizgisi ve yazar kadroları değerlendirilmiş; yazarlar arasındaki entelektüel ve sosyal ilişkiler ağı ile bu yazarların benimsedikleri ya da yakın durdukları siyasal görüşler ve düşünsel yönelimler analiz edilmiştir. Sonrasında ise dergilerin yayımlandığı döneme ait ekonomik, toplumsal, ideolojik, siyasal, hukuki ve eğitimsel yapılar ile kadın hareketlerinin gelişimi, basın faaliyetleri ve mimarlık ortamı incelenmiştir. Böylece, hermeneutik yöntemin psikolojik (bağlamsal) inceleme çerçevesinde metin üretimini mümkün kılan tarihsel, kültürel ve zihinsel arka planın izleri sürülmüştür. Bölümün temel amacı, dergilerde yer alan söylemleri biçimlendiren dönemin ruhunu (zeitgeist) görünür kılmak ve metinleri yalnızca içerikleri üzerinden değil, ait oldukları düşünsel ve toplumsal bağlam içerisinde anlamlandırmaktır.

3.1. Dergiler ve Yazarları Hakkında

Osmanlı toplumunda kadınların düşüncelerini ve toplumsal taleplerini dile getirmeleri, ilk kez basın yoluyla gerçekleşmiştir. Tanzimat'la birlikte başlayan modernleşme sürecinin bir ürünü olan kadın dergilerinde, çeşitli toplumsal meseleler ele alınmış; yurt içinde ve yurt dışında başarılarıyla öne çıkan kadınlar okura örnek gösterilerek rol modeller oluşturulmuştur. II. Meşrutiyet'in 1908'de ilan edilmesiyle basın yaşamında belirgin bir hareketlilik yaşanmış ve bu ortam, kadın hakları etrafındaki tartışmaların yaygınlaşmasına elverişli bir zemin hazırlamıştır (Kaplan, 1998: 16). Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ise dergilerin içeriği reformlar doğrultusunda şekillenmiş; kadınların toplumsal ve hukuki haklarını kazanmaları, modern yaşam biçiminin benimsetilmesi ve geleneksel kalıpların aşılması temel hedefler arasında yer almıştır. Bu dergiler, kadınları eğitmeyi ve toplumsal konularda bilinçlendirmeyi; çalışma, eğitim, hukuk ve siyaset alanlarındaki haklarına dikkat çekmeyi amaçlayarak yayımlanmıştır. Kadın dergileri, içerik bakımından yalnızca edebî ve kültürel yazılarla sınırlı kalmamış; aynı zamanda yaşam biçimlerini, toplumsal normları, ahlaki değerleri ve mekâna ilişkin beklentileri şekillendiren birer yayın organı olarak işlev görmüştür.

1869-1927 yılları arasında eski harflerle yayımlanan 38 kadın dergisinin her biri, dönemin ifadesiyle “bila-tefrik-i cins ve mezhep”, yani cinsiyet ve mezhep ayrımı gözetmeksizin tüm Osmanlı kadınlarına hitap ettiğini ileri sürse de, içerik analizi bu yayınların esasen

Müslüman, Türk, kentli ve üst sınıfa mensup eğitilmiş kadınlara seslendiğini ortaya koymaktadır (Karakışla, 1999: 15). Dergilerin doğrudan ulaştığı okur kitlesi görece sınırlıdır ancak kız okulları ve kadın dernekleriyle kurulan süreklilik arz eden iş birlikleri bu yayınların etki alanını önemli ölçüde genişletmiştir. Söz konusu kurumlarla karşılıklı destek ve etkileşim içinde hareket edilmesi, dergi içeriklerinin daha geniş çevrelere ulaşmasını sağlamış; böylece sınırlı dolaşımlarına rağmen toplumsal ve düşünsel etkilerinin artmasına katkıda bulunmuştur. Bunun yanı sıra, orta ve üst sınıfların toplumun geri kalanı için rol model olarak değişimin öncülüğünü üstlenmeleri, dergilerin etki alanını genişleten önemli bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca, günümüzden farklı olarak kadın dergilerinin hem yeni bir yayın türü olmaları hem de alternatiflerinin sınırlı olması, dönemin okur kitlesinde belirgin bir ilgi ve heyecan yaratmıştır. Okuyucuların bu dergileri saklayarak koleksiyon hâline getirmesi, dergilere atfedilen değerin somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (İmzasız, 1924p).

Kadın dergilerinin bir kısmında, kadın okurların yayınlara yeterince ilgi göstermemesinden dolayı yakınmalara yer verilirken; okunması kolay, bol resimli ve görsel yönü güçlü dergilere gösterilen ilgi nedeniyle yazarlar okurlarına teşekkür etmektedir (İmzasız, 1908c). Bununla birlikte savaş koşulları, uygulanan sansürler, olumsuz ekonomik ortam, kâğıt teminindeki güçlükler gibi yapısal sorunların dergilerin kısa ömürlü olmasında belirleyici rol oynadığı göz ardı edilmemelidir. Nitekim kısa süreli yayımlanan gazete ve dergilerin varlığı, bu durumun yalnızca kadın yayınlarına özgü olmadığını, dönemin genel basın koşullarının bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bölümde, çalışma kapsamında incelenen Mehasin (1908-1909), Bilgi Yurdu Işığı (1917-1918), Türk Kadını (1918-1919), İnci (1919-1921), Süs (1923-1924), Âsâr-ı Nisvân (1925-1926) ve Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-1927) dergilerinin genel özellikleri ve derginin yayın çizgisinin şekillenmesinde belirleyici olan başat yazar(lar) üzerinde durulmaktadır. Söz konusu dergilerde yer alan tüm yazarları kapsamlı biçimde ele almak bu tezin sınırları dâhilinde mümkün olmadığından, yayın politikası ve söylemsel yönelimi belirgin biçimde temsil eden isimlere odaklanılmaktadır. İnceleme kapsamında değerlendirilen diğer makalelerin yazarlarına ilişkin biyografik bilgiler ise EK-1 de yer almaktadır. Bu bölümde dergilerin yazar kadrosuna dair yapılan değerlendirmeler, EK-1’de yer alan veriler de göz önünde bulundurularak yapılmıştır.

Mehasin dergisi (1908-1909)

İstibdat döneminin sona ermesinin ardından yayımlanan ilk kadın dergisi olan Mehasin (Güzellikler) (1908-1909), aynı zamanda kadınlara yönelik, resimli ve renkli kapaklı ilk dergi olma özelliğini taşımaktadır. Derginin renkli baskısı ve Batılı üslubu, onu dönemindeki diğer yayınlardan ayırarak Avrupa kadın dergileriyle aynı düzeye getirmektedir. Toplam 12 sayı çıkan derginin ilk nüshası 14 Eylül 1908 tarihinde yayımlanmıştır. Asaf Muammer ve Mehmed Rauf yönetiminde yayımlanan Mehâsin, kadın eğitimi, kadınların edebî ve entelektüel gelişimi, moda sayfaları, sanat haberleri gibi konularda yazılar içermektedir. Fikir yazıları açısından değerlendirildiğinde Mehâsin'in, Meşrutiyet yanlısı bir yayın çizgisi benimsediği ve kadın haklarını savunan bir söylem geliştirdiği söylenebilir. Hem fikir yazılarında hem de moda sayfalarında, Batılı kadının, Türk kadını için ideal bir prototip olarak sunulduğu görülmektedir (Kurnaz, 1996: 145).

Resim 3.1. Mehasin dergisi kapak görselleri (Sayı 1, Sayı 5)

Mehasin dergisinde yer alan “İfade-i mahsusa ve teşekkür (İmzasız, 1908a)” başlıklı yazı incelendiğinde derginin yoğun ilgi gördüğü anlaşılmaktadır; ancak aynı yazının devamında, Mehâsin'in okuyucular tarafından pahalı bulunduğu dair ifadeler de yer verilmektedir. Dergi yönetimi ise ülkedeki sanayi ve teknik yetersizlikler sebebiyle görsellerin yurt dışında bastırıldığını; bunun ise derginin yayımlanmasında gecikmelere ve maliyetlerin artmasına yol açtığını belirtmektedir (İmzasız, 1908b). Dergi, olumsuz ekonomik koşullar, kadınların kadın dergilerine yönelik ilgisizliği ve dönemin siyasal koşulları (özellikle 31 Mart Olayı)

nedeniyle yayınına üç ay süreyle ara vermek zorunda kalmış, toplam 12 sayının ardından ise yayım hayatına son vermiştir.

Mehâsin dergisinde moda ve estetik gibi konulara yoğun biçimde yer verilmesi, dönemin kadınlarının bu alanlara daha fazla ilgi duymasıyla ilişkili olabileceği gibi, kadının siyaset gibi konulardan anlamayacağı şeklindeki ataerkil bir düşüncenin ürünü de olabilir. Dergi, okur kitlesini genişletmek ve sürekliliği sağlamak amacıyla çok sayıda resim ve fotoğrafa yer vermiş; piyango çekilişleri düzenlemiş, kupon karşılığı hediyeler dağıtmış, çeşitli konularda müsabakalar ve anketler gerçekleştirmiştir. 900-1000 nüsha sattığı (Müdüriyet, 1909) bilinen dergi, daha sonra satışlarında düşüşler yaşamış ve dönemin birçok diğer yayını gibi kısa ömürlü olmuştur. Bununla birlikte dönemin okuryazarlık oranları dikkate alındığında, söz konusu satış rakamlarının aslında azımsanmayacak bir düzeye karşılık geldiğini belirtmek gerekir (Demirdirek, 1993: 79).

Mehâsin dergisinin yayın çizgisini anlamak açısından, derginin kurucusu Mehmet Rauf'un entelektüel kimliği belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Mehâsin'in yönlendirici gücü olan Mehmed Rauf (1875-1931), Servet-i Fünûn döneminin önde gelen edebi isimleri arasında yer almaktadır. Geleneksel, orta sınıf bir Osmanlı ailesine mensup olan Rauf, askerî eğitim almış ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkili olduğu okullarda bulunmuştur. Bu durum, onun dönemin ihtilalci çevreleriyle temas etmiş olabileceğini düşündürse de, bu yönde kesin bir veri bulunmamaktadır. Siyasî bir kişilikten ziyade edebi bir figür olan Mehmet Rauf, Küçük yaşlardan itibaren edebiyata ilgi duymuş; özellikle okuduğu Fransız yazarların etkisiyle edebî zevkini şekillendirmiştir. Eski ve yeni edebiyat taraftarları arasında süregelen tartışmalar sırasında Yeni Edebiyat'ı savunan Mehmed Rauf, Servet-i Fünûn'daki yaklaşık beş yıllık yazarlık serüveni boyunca öykü, roman ve düzyazı şiirlerin yanı sıra Türk ve Batı edebiyatına dair makale ve incelemeler kaleme almıştır. Bu çok yönlü edebî birikim, hem Mehâsin'in yayın çizgisini belirlemiş hem de derginin dönemin modernleşmeci ve estetik anlayışıyla bütünleşmesini sağlamıştır (Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2010, 694-696). Mehmet Rauf, Servet-i Fünûn dergisinin edebiyatçılarıyla özellikle Halit Ziya, Hüseyin Cahit, Tevfik Fikret ve Cenab Şahabeddin ile yakın ilişkiler kurmuştur. Bu isimler daha sonra Mehmed Rauf'un çıkardığı dergilerin başlıca yazarları arasında yer almışlardır. 1920 yılında kurduğu Şule Neşriyat yayınevi, dönemin siyasal tartışmalarından ziyade edebiyat ve kültür alanındaki yayınlara yönelmiştir. Mehmed Rauf, aynı zamanda dergicilikle ilgilenmiş ve editörlük yapmış; kadınlara yönelik olarak

hazırladığı Mehâsin, Sûs ve Gelincik dergilerinde kaleme aldığı makalelerde, kadının toplumsal yaşamda daha etkin bir konuma sahip olması gerektiğini savunmuştur (Törenek, 1999). Mehasin dergisinde moda ve ev idaresi ile ilgili yazılar kaleme alan yazarın dergide 19 yazısı vardır. Mehmed Rauf'un herhangi bir siyasi partiyle doğrudan bağlantılı olduğuna dair somut bir veriye rastlanmamaktadır. Servet-i Fünûn kuşağının büyük bir bölümü gibi o da modernleşme yanlısı bir tutum benimsemiş; ancak edebiyatını ve yazılarını doğrudan propaganda amacıyla kullanmamıştır. Bununla birlikte, benimsediği modernleşme ideallerinin Mehâsin'de kaleme aldığı yazılara açık biçimde yansıdığı görülmektedir. Çalışmada ele alınan makaleleri; "Büyük Bir Kadın: İngiliz Kraliçesi (1908a)", "Ana Mektebi (1909)", "Tezyinat-ı Beytiye: Paris Sergisinde Bing'in Evi (1908b)" ve M.R. baş harfleriyle "Yeni Yelpazeler (1909)" şeklindedir. Rauf'un işlediği konular arasında kadın eğitimi, estetik anlayış, aşk gibi konular vardır. Mehmet Rauf milletin kadının fikri ve zevkiyle ilerleyeceğini dolayısıyla da Mehasin dergisinin amacının bu doğrultuda şekillendiğini ifade etmektedir (Mehmet Rauf, 1908b).

Mehâsin dergisini Mehmed Rauf ile birlikte kuran isimlerden biri olan Asaf Muammer Kütayis (t.y.), yazar, ressam ve siyasal kimliğiyle tanınan çok yönlü bir şahsiyettir. Roman ve hikâye türlerinde eserler vermiş; II. Meşrutiyet döneminde özellikle Söz gazetesi başta olmak üzere muhalif yayın organlarında yayımlanan siyasi yazılarıyla dikkat çekmiştir. Yazılarında İttihat ve Terakki'yi bütünüyle hedef almak yerine, onların da vatansever olduğunu savunmuş; siyasal kutuplaşmanın sakıncalarına vurgu yapmıştır (Haykır, 2020). Mondros Mütarekesi'nin (1918) ardından İttihat ve Terakki'nin tasfiyesiyle oluşan siyasal boşluk ortamında, 1919'da kurulan Millî Ahrar Fırkası'nın kurucuları arasında yer almıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan bu kısa ömürlü parti, II. Meşrutiyet döneminde Prens Sabahattin'in savunduğu adem-i merkezîyetçi ve liberal düşüncenin devamı niteliğindedir (Tunaya, 2015). Parti, bireysel hak ve özgürlükleri incelemiş; bürokratik merkezîyetçiliğe ve İttihatçı otoriterliğe karşı çıkarak Avrupa tipi demokratik ve parlamenter bir yönetim anlayışını savunmuştur. Ancak işgal altındaki İstanbul'da faaliyet göstermesi, siyasal istikrarsızlık ve işgal güçlerinin baskıları nedeniyle uzun ömürlü olamamıştır. Çalışma kapsamında Asaf Muammer Kütayis'in Mehâsin dergisinde yayımlanan "Sanayi-i Nisvanîyeden (1908a)" ve "Moda Kayık Yarışı (1908b)" başlıklı makaleleri ele alınmıştır.

Dergide yer alan diğer yazarların isim listesi ve Mehâsin dergisinde ele alınan makalelerin yazarlarına ilişkin kısa biyografik bilgiler EK-1'de yer almaktadır. II. Meşrutiyet sonrasında

çoğulcu bir tartışma alanı oluşturan derginin yazar kadrosu, farklı siyasal ve düşünsel arka planlardan gelen isimleri bir araya getirmekle birlikte, ortak bir yenilikçi ve modernleştirici anlayışı paylaşmaktadır. Dergide doğrudan propaganda yerine; kadın hakları, eğitim, aile, nezaket ve hijyen gibi başlıklar etrafında şekillenen kültürel modernleşme anlayışı ile gündelik hayatın rasyonalizasyonu ön plana çıkmaktadır.

Mehmed Rauf'un edebî çevresi ve yakın ilişkide bulunduğu isimlerden oluşan kadronun büyük ölçüde Fransız edebiyatından etkilendiği görülmektedir. Servet-i Fünûn çevresine mensup bu isimler, II. Abdülhamid döneminde ortaya çıkan ve Tanzimat sonrası Türk edebiyatının en etkili edebî topluluklarından biri kabul edilen Edebiyât-ı Cedîde (Yeni Edebiyat) akımının estetik ve düşünsel ilkelerini benimsemiştir.

Söz konusu akım, 1896 yılında Servet-i Fünûn dergisi etrafında bir araya gelen genç yazar ve şairler tarafından oluşturulmuştur. Mehmed Rauf, Celâl Sahir Erozan, Cenap Şahabettin, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Hakkı Behiç Bayiç, Selahattin Âsım bu topluluğun üyeleridir. Bu isimler “sanat için sanat” kaygısını dergiye taşıyarak ev ve giyim estetiğine tercüme etmişlerdir. Mehâsin'in içerik ve görsel tasarımı da başta Fransa olmak üzere Avrupa kadın dergileri ve feminist kulüplerin etkisiyle şekillenmiştir (Akgül, 2017). Derginin yazarlarının birçoğu (Örneğin; Celal Sahir, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Selahattin Âsım) ilerleyen yıllarda Millî Edebiyat akımı içinde yer alarak toplumsal meselelere yönelmişlerdir. Her ne kadar bu isimler sonradan Türkçülük fikrine yakınlaşmış olsalar da, Mehasin döneminde çok belirgin bir milliyetçi söylem hakim değildir.

Servet-i Fünûn çevresinden gelen yazarlar arasında genel bir estetik ve düşünsel ortaklık bulunmakla birlikte, siyasal ve ideolojik yaklaşımlar bakımından belirgin farklılıklar da mevcuttur. Örneğin Ahmet Hikmet Müftüoğlu daha muhafazakâr bir çizgiye sahipken, Hakkı Behiç daha seküler eğilimli bir tutum sergilemiştir. Dergide, İttihat ve Terakki'ye yakın Celâl Sahir gibi isimlerin yanı sıra, herhangi bir siyasi örgütlenmeyle doğrudan ilişkisi bulunmayan Mehmed Rauf gibi yazarlar da yer almıştır. Bu düşünsel farklılıklar, ilerleyen yıllarda Millî Mücadele sürecinde aldıkları tutumlar doğrultusunda daha da belirginleşmiş; Cumhuriyet döneminde bazı yazarlar milletvekilliği gibi resmî görevler üstlenirken, bazıları muhalif bir çizgide konumlanmıştır. Ali Kemal ve Cenap Şahabettin gibi isimler ise Millî Mücadele'ye yönelttikleri eleştiriler nedeniyle bu süreçte ayrılmıştır. Bununla birlikte,

Mehâsin'in yayımlandığı dönemde söz konusu ayrışmalar henüz netlik kazanmamış; farklı düşünsel yönelimlere sahip yazarlar aynı yayın çatısı altında bir arada bulunmuştur.

Mehâsin dergisinin herhangi bir siyasî cemiyetle doğrudan bir bağı bulunmamakla birlikte, dergi yazarlarının bir kısmının dönemin siyasal çevrelerinde etkin rol oynadığı bilinmektedir. Ancak dergi, içerik bakımından estetik, kültür ve moda gibi konulara yoğunlaştığından, bu siyasal bağlantıların yayın politikasına yansımaları sınırlı kalmıştır. Derginin herhangi bir kadın topluluğuyla ilişkisinin bulunduğu ya da herhangi bir kurumdan ekonomik destek aldığına dair de mevcut bir veri bulunmamaktadır. Buna karşın, dergide yazan bazı yazarların çeşitli kurum ve oluşumlarla ilişkili olduğu bilinmektedir. Örneğin Emine Semiye, kadın hareketi içinde Şefkat-i Nisvân (1898) ve Hizmet-i Nisvân (1908) gibi derneklerin kuruluşunda aktif rol almıştır (Karaca, 2011: 115-134). Münevver Asım ise kadın eğitimi ekseninde faaliyet gösteren cemiyetler ve hayır kurumlarıyla ilişkilidir. Mehâsin'de yazan kadın yazarların önemli bir bölümü; öğretmenler, okul müdireleri ve terbiye müfettişleri gibi eğitim alanında görev yapan kadınlardan oluşmaktadır. Bu durum, derginin dönemin eğitilmiş kadın ağlarıyla güçlü bağlar kurduğunu göstermektedir. Söz konusu yazarların büyük kısmı, kadın eğitimi öncelleyen ve II. Meşrutiyet döneminde belirginleşen “muallime çevresi” içinde yer almaktadır. Bununla birlikte dergide dile getirilen kadın haklarına ilişkin talepler, radikal bir toplumsal dönüşüm iddiasından ziyade, mevcut toplumsal yapıyı dönüştürmeyi hedefleyen sosyal reformlar çerçevesinde ele alınmıştır.

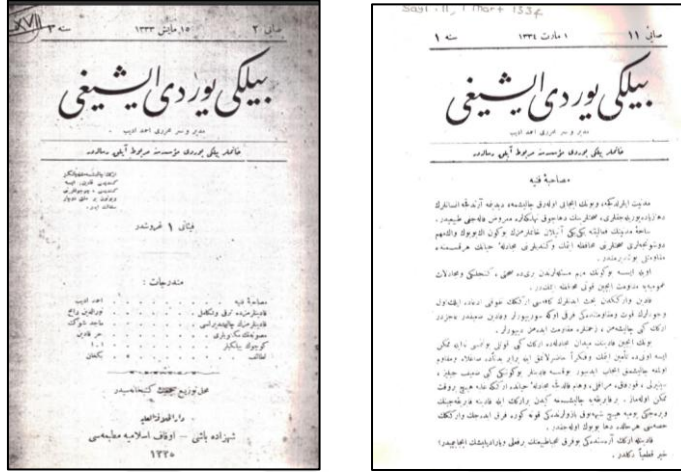
Mehasin dergisinin kadın yazarları ön planda tutması, dönemi açısından oldukça ilerici bir tutumu yansıtır. Fatma Aliye, Emine Semiye, Şükufe Nihal, Halide Salih gibi dönemin önde gelen kadın entelektüellerinin yazıları, derginin kadınların toplumsal hayattaki yerini tartışmaya açtığını gösterir. Bu durum, derginin kadın haklarını öncelleyen veya en azından kadınların düşünsel üretimlerini görünür kılmaya çalışan bir yayın çizgisine sahip olduğunu düşündürür. Ancak dergide, genel çizgiden ayrılan metinler de yer almıştır. Örneğin, Zühre imzasıyla yazan bir yazar, kadınların çalışmasının aile yaşamını tehdit ettiğini savunarak derginin genel modernleşmeci yaklaşımına karşıt bir tutum sergilemiştir. Erkek yazarların bile kadın haklarını savunmasına karşılık böyle bir görüşün bir kadın yazar tarafından dile getirilmesi dikkat çekicidir. Bununla birlikte, dönemin yayıncılık pratikleri göz önünde bulundurulduğunda, kadın ismiyle yazan erkek yazarların da bulunabileceği ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Dergide asker kökenli olan ya da asker ailelerinden gelen yazarların (örneğin Mehmet Rauf, Celal Sahir ve Cenap Şahabettin) sayıca fazla olması dikkat çeken bir diğer husustur. Kadın ve erkek yazarların büyük bölümü, dönemin aydın ve edebî çevrelerinde etkin konumda bulunan isimlerden oluşmaktadır. Bununla birlikte dergideki erkek yazar sayısının kadın yazarlara kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir. Kadın yazarların önemli bir kısmının ansiklopedi ve biyografi literatüründe ya hiç yer almaması ya da son derece sınırlı biçimde anılması, özellikle vurgulanması gereken bir durumdur. Ayrıca bazı yazarların kimliklerini açık etmeyecek biçimde yalnızca tek isim kullanmaları ya da müstear ad tercih etmeleri de dönemin toplumsal koşullarıyla ilişkilendirilebilir. Özellikle kadın yazarlar üzerindeki toplumsal baskılar, kimlik gizliliği ihtiyacının yayıncılık alanına yansımalarının nedeni olarak gösterilebilir.

Bilgi Yurdu Işığı (1917-1918)

Bilgi Yurdu Işığı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, kadınların eğitimi ve toplumsal rollerini tartışmak; modernleşme hareketine kadınları da dâhil etmek amacıyla yayımlanan bir kadın dergisidir. Müdür ve başyazarlığını Ahmed Edib'in üstlendiği dergide, on dördüncü sayıdan itibaren Mâcid Şevket Bey başyazar olarak görev almıştır. Toplam on yedi sayı yayımlanan derginin ilk on üç sayısı Bilgi Yurdu Işığı, son dört sayısı ise Bilgi Yurdu Mecmuası adıyla basılmıştır. Dergi, Osmanlı'daki ilk özel kadın dershanesi olarak kabul edilen Bilgi Yurdu Dershanesinin yayın organıdır. Bilgi Yurdu Dershanesi, 1916 yılında kurulmuş ve doğrudan Bilgi Yurdu Cemiyeti'nin eğitim kolu olarak faaliyet göstermiştir. Kaynaklarda bu girişimin öncüsü olarak, Osmanlı kadın hareketinin güçlü isimlerinden Nuriye Ulviye Mevlan (Kadınlar Dünyası dergisi'nin kurucusu ve Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin de başkanı) zikredilir. Sonraki yıllarda Nezihe Muhittin bu kurumda etkili olan isimlerdendir. Osmanlı kadın hareketinin önemli kurumlarından biri sayılan Bilgi Yurdu Cemiyeti, Batı'daki kadın örgütlerinden esinlenerek kadınların eğitimini ve kamusal alanda daha görünür olmasını teşvik etmiş, millî kimlik ve modernleşme idealleriyle kadın kimliğini bir araya getirmiştir. Çoğunluğu öğretmen olan kadınlardan oluşan bu cemiyet, dönemin reformist ve modernist Osmanlı elitleriyle yakın ilişki içindedir (Çakır, 1994). Kurum, kadınların eğitimi amacıyla çeşitli kurslar ve konferanslar düzenlemiştir. Dergide ise kadınlara hem mesleki yaşamda hem de ev içi alanda rehberlik etmeyi amaçlayan; el becerileri, sağlık, eğitim ve toplumsal konulara ilişkin makalelere yer verilmiştir. Zaman zaman Batılı kadınların modern yaşam tarzı örnek

gösterilerek, bu yaşam biçiminin Osmanlı kadınları için bir ilham kaynağı olması hedeflenmiştir.

Resim 3.2. Bilgi Yurdu Işığı dergisi kapak görselleri (Sayı 2, sayı 11)

Dergide “Bilgi Yurdu Işığı İlavesi” başlığıyla yayımlanan bölümde, dershanede verilen dersler ve düzenlenen konferanslara ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Kadınlar, belirtilen derslerden istediklerine cüzi bir ücret karşılığında katılabilmekte; bazı dersler ise ücretsiz olarak sunulmaktadır. Dergi, Maârif ve Evkaf Nezareti ile Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti tarafından maddi olarak desteklenmiştir. Ayrıca Türk Yurdu ve Türk Kadını dergisi de Bilgi Yurdu Işığı’nın yürüttüğü eğitim ve kültürel faaliyetlere destek vermiştir.

Dergi, Yeni Lisan (1911) hareketiyle güç kazanan dilde sadeleşme anlayışının etkisiyle, oldukça yalın ve anlaşılır bir dil tercih etmiştir. Diğer süreli yayınlarda olduğu gibi çeşitli müsabakalar düzenlenerek okuyucuların ilgisinin canlı tutulması amaçlanmıştır. İçerikler, hem üst ve orta sınıfa mensup aydın kadınlara hem de ev idaresiyle ilgilenen kadınlara hitap edecek biçimde kurgulanmıştır. Bu yönüyle dergi, eğitilmiş şehirli kadınların yanı sıra daha geniş bir kadın okur kitlesini de hedefleyen kapsayıcı bir yayın politikası benimsemiştir.

Bilgi Yurdu Işığı, yalnızca kadınlar tarafından hazırlanmış ilk süreli yayınlardan biri olup, Şûra-yı Umûmiyye-i Nisvâniyye (Kadınlar Genel Şurası) çerçevesinde yapılandırılmıştır. Derginin yayımlanmasında başat rol üstlenen Bilgi Yurdu Kadınlar Şubesi, dönemin Osmanlı kadın aydınlarının örgütlü biçimde kültürel üretime katıldığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Bu yönüyle dergi, yalnızca bireysel kadın kalemlerin değil, bir kadın topluluğunun ortak sesi niteliğindedir (Keşoğlu, 2019: 9). Osmanlı kadın

aydınlarının kolektif sesi olarak değerlendirilebilecek dergide, öğretmenlerin ve eğitilmiş genç kadınların gönderdikleri yazılara da yer verilmiştir. Ancak bu yazıların önemli bir kısmında yazar isimleri belirtilmemiş; bazı metinler ise yalnızca müstear ad kullanılarak yayımlanmıştır. Dergide yer alan yazıların büyük bölümü kadınlar tarafından kaleme alınmış olmakla birlikte, erkek yazarların yazılarına da yer verilmiştir.

Bilgi Yurdu Işığı dergisinin kurucusu, müdürü ve başyazarı olan Ahmet Edip, Osmanlı Devleti'nin son döneminde kadın eğitimi ve toplumsal modernleşme tartışmalarına katkı sunan önemli aydınlardan biridir. Ahmet Edip 1916'da İstanbul'da kurulan Bilgi Yurdu Dershanesi'nin faaliyetlerini desteklemek amacıyla 1917'de dergiyi yayımlamaya başlamış, böylece kadınların eğitimi, hijyen, sağlık, beslenme ve toplumsal rollerine ilişkin makalelerle dönemin kadın okuruna hem pratik hem de entelektüel katkılar sunmuştur. Ahmet Edip, yalnızca Bilgi Yurdu çatısı altında değil, aynı zamanda Türk Kadını dergisinde de sorumlu müdürlük ve yazarlık yaparak kadın hakları ve eğitimi konularını gündeme taşımıştır. Çalışmaları, erkek aydınların kadın hareketine destek veren nadir örneklerinden biri olarak dikkate değerdir (Keşoğlu ve Keşoğlu, 2019). Çalışma kapsamında yazarın, "Musahabe-i Fenniye (1918b)" başlıklı yazısı ele alınmıştır. Yine çalışma kapsamında ele alınan ve A.E. imzasını taşıyan "Aile için; Küçük Bilgiler(1917)" başlıklı yazarın da Ahmet Edip olabileceği düşünülmektedir zira, derginin yöneticisi konumundaki kişilerin yazılarını çoğu zaman tam adlarıyla değil, baş harfleriyle yayımlamaları dönemin yaygın bir uygulamasıdır. Bilgi Yurdu Işığı dergisinin diğer yazarlarına ait bilgiler EK-1'de yer almaktadır.

Bilgi Yurdu Işığı dergisi kadın merkezli bir içerik sunsa da yönetim erkeklerin elindedir. Erkek yazar sayısı kadın yazarlardan sayıca fazla görünmektedir ancak kadınların imzasız yazı yazdığı ya da müstear ad kullandığı düşünüldüğünde bu çıkarım doğru olmayabilir. Erkek yazarlar da kadınların kamusal alanda görünür olmasını ve toplumsal yaşama aktif biçimde katılmalarını savunan benzer bir düşünsel çizgiye sahiptir. Kadın yazar sayısı dönemin koşulları içinde değerlendirildiğinde oldukça fazladır. Şükufe Nihal ve Halide Edib gibi edebiyat, eğitim ve kadın hakları alanında öncü kadınlar, derginin yüksek entelektüel düzeyde bir söylemi benimsediğini gösterir.

Derginin ana temasını eğitim oluşturmaktadır. Yayınlarda, Avrupa'daki eğitim modellerinden esinlenilmesi gerektiği fikri hâkimdir ve ulusun ilerlemesinin temel

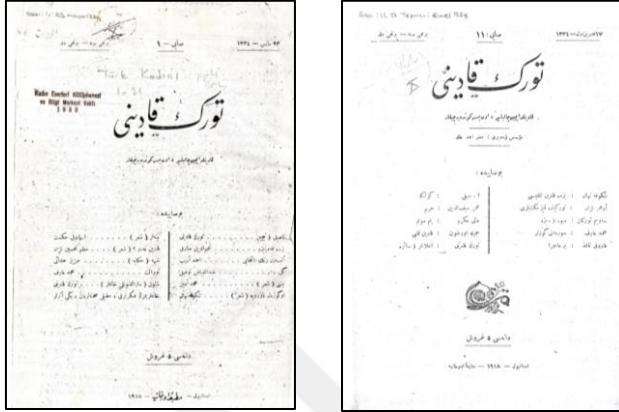
koşullarından birinin eğitim olduğu özellikle vurgulanmaktadır. Bu çerçevede dergide belirgin bir milliyetçi söylemin öne çıktığı görülmektedir. Dergide yer alan yazıların önemli bir bölümü ders niteliği taşımaktadır. Bu metinlerde özellikle kadınların mesleki eğitimi ve pratik bilgi edinimi ön plana çıkarılmış; biçki-dikiş öğretmenliği gibi alanlara özel bir önem atfedilmiştir. Eğitimci kimliğiyle eğitim sisteminin yeniden yapılandırılmasında etkili bir isim olan Mesihü'd-din Âdil ise yazılarında Almanya'yı örnek göstermekte; eğitilmiş Alman kadınlarını Türk kadınları için bir model olarak sunmaktadır. Âdil'e göre ulusal kalkınma, bu türden donanımlı ve meslek sahibi kadınların yetiştirilmesine bağlıdır. Bu yönüyle derginin söyleminde kültürel referans noktasının Fransa'dan ziyade Almanya'ya kaydığı söylenebilir. Dergide, ayrıca Dr. Veliş ve Dr. Hayri Ömer gibi uzman isimler, sağlık ve eğitim başta olmak üzere çeşitli konularda öğretici nitelikte yazılar kaleme almıştır. Bu durum, dergide uzman görüşüne ve bilimsel bilgiye verilen önemi göstermektedir.

Bilgi Yurdu Işığı dergisi, herhangi bir siyasî partiyle doğrudan bağlantılı olduğunu beyan etmemekle birlikte, yazılarında hâkim olan milliyetçi-modernist söylem, İttihatçı ideolojinin belirgin izlerini taşımaktadır. Dergide kadınların eğitilmesi, kamusal sorumluluk üstlenmesi ve vatan görevi bilinciyle hareket etmesi yönündeki vurgular, dönemin İttihatçı düşünce yapısıyla büyük ölçüde paralellik göstermektedir. Derginin devlet kurumlarından maddi destek almış olması, onun dönemin resmî modernleşme söylemiyle kurduğu yakınlığı gösteren önemli bir unsurdur. Bununla birlikte, yazar kadrosunun büyük ölçüde öğretmenler, hekimler ve orta sınıf aydınlardan oluşması, derginin yalnızca ticari ya da büyük sermaye çevrelerinin desteğine dayanan bir yayın değil; kamusal sorumluluk bilinci ve entelektüel bir misyon çerçevesinde şekillenen bir girişim olduğunu göstermektedir.

Türk Kadını (1918-1919)

İstanbul'un işgal altında bulunduğu Mütareke Dönemi'nde yayımlanan Türk Kadını dergisi, hem Osmanlı kadın hareketinin gelişiminde hem de kadınların toplumsal kimlik inşasında önemli bir rol oynamıştır. On beş günde bir yayımlanan dergi, Türk Kadını Dershanesi ile birlikte faaliyet göstermiş; bu dershanede kadınlara ücretli olarak okuma-yazma, yabancı dil, musiki ve fen dersleri verilmiştir. Ancak 1919 yılında, dergiyle birlikte dersane de faaliyetlerine son vermiştir. Toplam 21 sayı yayımlanan dergi, yalnızca edebi metinler veya magazin içerikleri sunmakla kalmayıp, kadının eğitimi, annelik rolü, sosyal sorumluluğu ve ekonomik üretkenliği gibi çok boyutlu konuları gündeme taşımıştır. Derginin yayın çizgisi,

kadınların sadece özel alanda değil, kamusal ve kültürel alanda da var olması gerektiği yönündeki modernist yaklaşımı yansıtmaktadır. Ancak bu duruş, radikal bir feminizmden çok, toplumsal yapının muhafazakâr sınırları içinde kadına yeni bir rol tanımlama amacına dayalıdır.

Resim 3.3. Türk Kadını dergisi kapak görselleri (Sayı 1, Sayı 11)

Türk Kadını dergisinin ilk sayısında yayımlanan “İçtimaiyat: Nasıl ve Niçin? (1918a)” başlıklı yazıda derginin çıkış amacı “kadınlığa, memlekete ve istikbale hizmet” olarak açıklanmıştır. Bu yazıda kadın, çocuk ve öğrenci, işlenmemiş birer maden olarak değerlendirilmiş; bu alanlarda ilerleme sağlanması hedeflenmiştir. Dergi, kadınların basın yoluyla ilerlemesini sağlayacak bir mecra olmayı, onların fikirlerini özgürce ifade edebilecekleri bir platform oluşturmayı amaçlamış; bu doğrultuda ilk sayıda yayımlanan “Hanımlarımızın Fikirleri (1918g)” başlıklı duyuruda kadınların kendi adlarıyla görüş beyan etmeleri teşvik edilmiştir. Türk Kadını, kadın hareketini milliyetçi bir çerçevede destekleyen, kadınların toplumsal hayatta söz sahibi olmasını hedefleyen önemli bir fikir ve kültür dergisidir.

Türk Kadını dergisi, “Türk Kızı” adlı bir yayının devamı niteliğinde görülmektedir; ancak bu adla yayımlanmış bir dergiye dair somut bir kayda ulaşılamamıştır. Türk Kadını başlığı, ideolojik bir yönelim taşımakta olup, döneminde ‘Jön Türk’ olarak adlandırılan Türk inkılap hareketini çağrıştıran bir anlam içermektedir. Gerek yazar kadrosu gerekse benimsediği düşünsel çerçeve bakımından derginin bu akımın bir parçası olduğu söylenebilir.

Derginin içeriğinde fikir ve edebî yazıların ağırlık kazanması, dili ve görece yüksek fiyatı, okur kitlesinin eğitimli ve aydın kesimden, özellikle de toplumun orta ve üst sınıflarından

oluşturduğunu göstermektedir (Toprak, 1982: 327). Köylü ve işçi kadınların sorunlarına dergide yer verilmemiştir. Adından da anlaşılacağı üzere Türk Kadını, Osmanlı toplumunun çoğunluğunu oluşturan Türk kadınlarını hedeflemiş; yazar kadrosu da büyük ölçüde toplumun orta ve üst katmanlarından oluşmuştur. Dergi, kadınların kendi kimlikleriyle yazı yazmalarını teşvik etmiş olmakla birlikte imzasız ya da müstear adlarla yayımlanan yazıların varlığı, bu çağrının sınırlı ölçüde karşılık bulduğunu göstermektedir. Bu durum, kadınların ya da belirli görüşleri savunan yazarların, dönemin siyasal ve toplumsal koşulları nedeniyle kimliklerini koruma eğiliminde olduklarına işaret etmektedir.

Türk Kadını dergisi, esasen kadınlara hitap etmekle birlikte erkek okuyucuları da dışlamamış; kadın ve erkeğin birlikte eğitilmesi gerektiği düşüncesinden hareketle toplumsal ilerlemeyi hedeflemiştir (Poyraz, 2010: vii). Derginin ana temaları arasında kadın eğitimi, aile ve terbiye, kadının sosyal hayattaki yeri, feminizm ve milliyetçilik yer almakta; ele alınan konular bireysel kadın kimliğinin ötesinde “ideal Türk kadını”nın toplum içindeki konumu ve sorumlulukları çerçevesinde şekillenmektedir. Bu doğrultuda dergi, modernleşme yanlısı bir perspektifi milliyetçi ve muhafazakâr değerlerle birlikte ele alan bir yayın politikası izlemiş; radikal feminizmi savunmaktan ziyade kadınların kamusal alana katılımını, ailevi sorumluluklar ve “kadınlık görevleri” ile uyumlu olması gerektiği vurgusuyla sınırlandırmıştır. Söz konusu yaklaşım, toplumu modernleştirmeyi hedefleyen ancak feminist bir söylem geliştirmeyen İttihatçı ideolojiyle de örtüşmektedir.

Derginin tirajı ve dağıtım ağına ilişkin kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, “Hanımlarımızın Fikirleri (1918g)” gibi yazılar ya da müsabakalara gelen cevaplar, okuyucu kitlesinin ağırlıklı olarak İnas Dârülfünûn’u ve Darülmuaallimat öğrencilerinden oluştuğunu göstermektedir. Derginin bilinen başlıca finansman kaynağı ilanlar bölümünde yer alan reklamlardır; bu bölümde, derginin ideolojik çizgisine yakın yayınlardan Bilgi Yurdu Işığı gibi dergilerin ilanlarına da yer verilmiştir (Öztürk, 2010). Türk Kadını’nın okuyucu profili yalnızca kadınlarla sınırlı değildir; on yedinci sayıda düzenlenen “Yeni Müsabakamız Erkeklerle: Zevcenizin Nasıl Olmasını İstersiniz?” başlıklı yarışma, erkek okuyucuların da dergiyi takip ettiğini göstermektedir. Okuma yazmayı teşvik etmek amacıyla abonelere kitaplar indirimli olarak sunulmuş, ayrıca anket ve müsabakalar düzenlenmiştir; ancak bu etkinliklere beklenen ölçüde ve ciddiyette katılım sağlanamadığı, derginin altıncı sayısında dile getirilmiştir (İmzasız, 1918h).

Muallim Ahmet Halit Yaşaroğlu (1891-1951), derginin müdürü olması nedeniyle Türk Kadını dergisinin yayın çizgisini anlamak açısından önemli bir isimdir. Dergide doğrudan kaleme alınmış bir yazısı bulunmamakla birlikte, derginin genel yönelimi ve editoryal tutumunun belirlenmesinde etkili olmuştur. Muallim Ahmet Halit Yaşaroğlu, Mülkiye’de öğrenim görmüş; öğrencilik yıllarında hürriyet fikriyle tanışmış ve II. Meşrutiyet sürecine tanıklık etmiştir. 1911 yılında öğretmenliğe başlamış; Medaris-i İlmiye, Bakırköy Mektebi ve Mülkiye’de görev almış, Umumî Tarih ve Muhtasar İslam Tarihi gibi ders kitapları hazırlamıştır. Talebe Defteri, Çocuk Dünyası ve Gençler Defteri gibi süreli yayınları çıkarmış; 1914’ten itibaren üstlendiği idarecilik görevleri kapsamında yoksul öğrenciler için sosyal yardım faaliyetleri yürütmüştür. 1918’de Muallimler Cemiyeti’ni kurmuş, aynı yıl Türk Kadını dergisini yayımlamış ve Talebe Defteri İdarehanesi’ni açmıştır. Bu idarehane aracılığıyla Faruk Nafiz, Halit Fahri, Orhan Seyfi, Ali Canip, Halide Nusret ve Şükûfe Nihal ile çalışmış; birçok genç edebiyatçının ilk eserlerinin yayımlanmasına imkân sağlamıştır. Yaşaroğlu, Türk Kadını Dershanesini ve ardından Asri Mektep-Kızlar Sultanisi’ni kurarak kızların eğitimine öncülük etmiştir. Cumhuriyet döneminde ise müfettişlik, öğretmenlik ve yayıncılık faaliyetlerini sürdürmüş; eşiyile birlikte hazırladığı Hayat Kıraatı adlı ders kitabı uzun yıllar okutulmuştur. Öğretmenlik ve yayıncılık faaliyetleriyle çağdaşlaşma ve milliyetçilik ideallerini benimseyen Yaşaroğlu, özellikle Türk Kadını dergisi aracılığıyla kadınların eğitimi ve toplumsal konumlarının güçlendirilmesine önemli katkılar sağlamıştır (Öztürk, 2010: 53-58).

Türk Kadını dergisinin bir diğer önemli ismi olan Şükûfe Nihal (Başar) (1896-1973), öğretmen, şair ve yazardır. Öğrenim yıllarını, babasının görevi nedeniyle Şam, Beyrut ve Selanik’te geçirmiştir. Darülfünun Coğrafya Bölümü’nden, erkek öğrencilerle aynı sınavlara girerek mezun olan ilk kadın olmuş; ardından uzun yıllar çeşitli liselerde edebiyat, tarih ve coğrafya öğretmenliği yapmıştır. Şükûfe Nihal, mütareke yıllarında Müdafaa-i Milliye Grubu’nda çalışmış; Türk Kadınlar Birliği, Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan ve Asri Kadınlar Cemiyeti gibi oluşumlarda aktif rol almış, 1923’te kurulan Kadınlar Halk Fırkası’nda genel sekreterlik görevini üstlenmiştir (Argunşah, 2002: 19-65). Edebî faaliyetlerine erken yaşta başlayan Şükûfe Nihal, şiir, öykü ve roman türlerinde eserler vermiş; Millî Edebiyat anlayışını benimsemiştir. Yapıtlarında özellikle kadın sorunlarını, toplumsal hayatı ve modern kadın kimliğini ele almıştır (Banarlı, 1983: 1233-1234). Türk Kadını dergisine şiir ve özellikle ictimâiyât yazılarıyla katkıda bulunan yazar; kadın eğitimi, kimlik inşası ve toplumsal katılım konularında bilinçlendirici bir dil kullanmıştır. Bu çalışma kapsamında

yazarın “Evli Barklı Hanımlar (1918a)”, “İctimâiyyât: Bizde Kadın Telakkisi (1918b)”, “İctimâiyyât: Mahallelere Doğru (1918d)”, “İctimâiyyât: Gençler Aradıklarını Neden Bulamıyor? (1918c)” ve “Hatıra Defterleri (1918e)” başlıklı yazıları incelenmiştir. Cumhuriyet dönemi kadın hareketinin erken entelektüel temsilcilerinden biri olan Şükûfe Nihal, modern ve hak bilincine sahip yurttaş kadın idealini savunmuştur.

Türk Kadını dergisinin diğer yazarlarına ilişkin bilgilere EK-1’de yer verilmiştir. Dergi; Bilim insanları (Salih Zeki), edebiyatçılar (Ömer Seyfettin, Halit Fahri, Faruk Nafiz), doktorlar (Aile Tabibi, Reşit Süreyya) ve kadın entelektüellerden (Şükûfe Nihal, Muazzez Abdülfeyyaz) oluşan yazar kadrosu, Darülfünun öğrencileri ile dergiye yazı gönderen diğer okuyucuları da kapsayarak dönemin entelektüel çeşitliliğini yansıtmaktadır. Yazarların önemli bir bölümünün öğretmenlik mesleğiyle ilişkili olması da önemlidir; derginin kurucusu olan Ahmet Hilmi’nin yanı sıra İsmail Hakkı ve M. Şekip de Darülfünun hocasıdır. Ahmet Arif ise Bezm-i Âlem Valide Sultanisi müdürüdür. Bu durum Türk Kadını dergisinin belirgin bir eğitim misyonu taşıdığını ortaya koymaktadır.

Derginin adında “Türk Kadını” ifadesi yer almasına karşın yönetim erkeklerin elindedir ve erkek yazar sayısı daha fazladır. Buna rağmen, dönemin koşulları göz önüne alındığında kadın yazar sayısı dikkate değerdir. Türk kadınlarına hitaben yazılan metinlerin çoğu erkek yazarlar tarafından kaleme alınmış, kadınlara didaktik bir üslupla toplumsal rollerini ve hak taleplerini nasıl şekillendirmeleri gerektiği anlatılmıştır. Bu durum, modernleşme sürecindeki erkek egemen söylemi göstermektedir.

Türk Kadını dergisinin yazar kadrosunun büyük bir kısmı, İttihat ve Terakki yapılanması içinde yer almış ya da bu çevreyle doğrudan bağlantılı isimlerden oluşmaktadır. Örneğin Ömer Seyfettin ve Kazım Nami asker kökenli olup İttihatçı yapılanma içerisinde bulunmuşlardır. Kazım Nami, derginin yayımlandığı dönemde cemiyetten ayrılmış olmakla birlikte İttihatçı kimliğini sürdürmüştür; daha sonra Türk Ocağı üyesi olmuş ve Cumhuriyet döneminde milletvekilliği yapmıştır. Ethem Nejat da İttihat ve Terakki çevresinde yer almış, başlangıçta Türkçü ve İttihad-ı İslam yanlısı görüşler benimsemiş; ancak Almanya’daki deneyimlerinin ardından sosyalist düşünceye yönelmiş ve dergide yazdığı dönemde bu yönü belirginleşmiştir. Asker kızı olan ve bir Jön Türk’le evlenen Müfide Ferit Tek, İttihat ve Terakki’ye yakın bir isim olarak öne çıkarken; eşi Ahmet Ferit Tek’in Türk Ocağı başkanlığı yapması, çiftin milliyetçi kimliğini pekiştirmiştir. Asker torunu olan Şükûfe Nihal ise

kadınların cemiyetlere üyeliğinin sınırlı olduğu bir dönemde yaşaması nedeniyle resmî olarak İttihat ve Terakki üyesi olmamış, ancak cemiyetin milliyetçi düşüncelerinden etkilenmiş ve Türk Ocağı'nda aktif biçimde çalışmıştır. Bu bağlamda, yazar kadrosu içinde muhafazakâr, sosyalist ve liberal eğilimler bulunsa da ortak paydanın milliyetçilik ve modernleşme ideali olduğu görülmektedir.

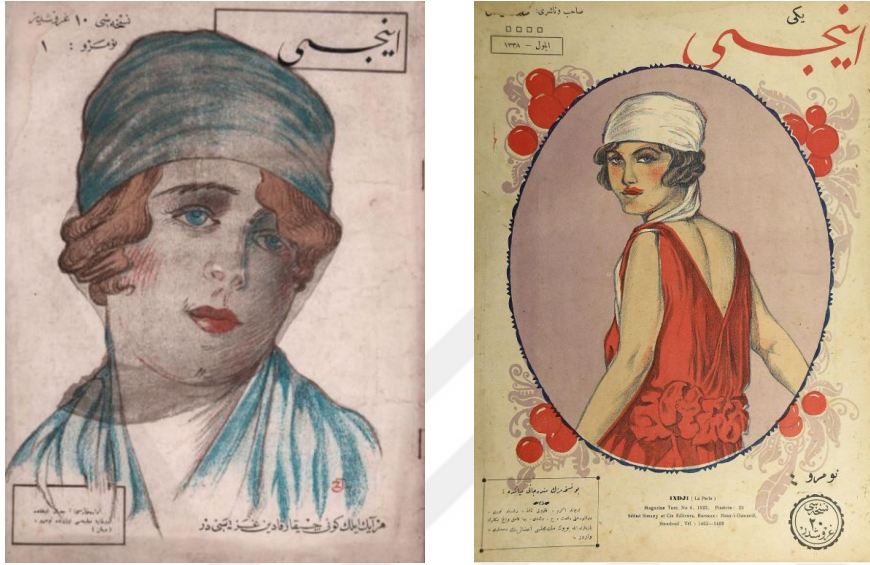
Türk Kadını dergisinin yazarlarının çoğu Batı tarzı bir eğitim almış ve özellikle Fransız kültüründen etkilenmiştir; bu bağlamda eğitim amacıyla en sık gidilen ülke Fransa olmuştur. Ömer Seyfettin, Fransız edebiyatından etkilenmesine rağmen Millî Edebiyat akımını ve dilde sadeleşmeyi savunmuş; Necmeddin Sadık yüksek öğrenimini Fransa'da tamamlamış, Müfide Ferit Tek de burada eğitim görmüştür. Ancak bu isimler, Servet-i Fünun'un bireysel ve estetik ağırlıklı anlayışı yerine toplumsal sorunlara yönelen Millî Edebiyat çizgisini benimsemişlerdir. Benzer şekilde Halit Fahri, Falih Rıfkı, Faruk Nafiz ve Salih Zeki de Millî Edebiyat anlayışını destekleyerek derginin ideolojik ve edebî yönelimini bu doğrultuda şekillendirmiştir.

Türk Kadını dergisi doğrudan bir cemiyete bağlı olmamakla birlikte, yazarlarının çoğu farklı toplumsal örgütlenmeler içinde yer almıştır. Muallim Ahmet Halit 1918'de Muallimler Cemiyeti'ni kurmuş; Kazım Nami (Duru), 1906'da kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almıştır. Ethem Nejat, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın kurucularındandır. Şükûfe Nihal (Başar), Türk Kadınlar Birliği, Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti ve Asrî Kadınlar Cemiyeti gibi kadın örgütlerinde çalışmıştır. Müfide Ferit Tek ise eşiyle birlikte Türk Ocakları'nda Türkçü ideoloji doğrultusunda faaliyet göstermiştir. Ayrıca Bilgi Yurdu Işığı ile Türk Kadını dergilerinin karşılıklı olarak birbirlerinin tanıtımını yapmaları, bu iki yayın arasında kurumsal bir dayanışmanın bulunduğunu göstermektedir.

İnci (1919-1923)

İstanbul'un işgal yıllarında yayımlanan İnci dergisi (1919-1923); edebiyat, sanat, kadın, güzellik ve toplumsal yaşam konularını ele alan çok yönlü bir kadın dergisidir. Toplamda 37 sayı yayımlanan derginin Sahibi Sedat Simavi, müdürü ise Selahattin Hüsnü'dür. Osmanlı son döneminde kadınlara yönelik basın-yayın faaliyetlerinin önemli örneklerinden biridir. Mütareke dönemi Osmanlı toplumunda modernlik ile geleneksellik arasında yaşanan geçiş yansıtmaktadır. Dönemin toplumsal ve siyasi krizlerine rağmen İnci, kadınlara dönük

kültürel ve estetik bir mecra sunmuş; aynı zamanda modernleşen Osmanlı kadınının yeni kimliğini de şekillendirme gayesi taşımıştır. Türk ve İslam kadınlarını “asrileştirmek” ve kadınların “seviye-i irfanını” arttırmayı vatani bir vazife olarak görmektedir (İmzasız, 1919). Bu yönüyle dergi, hem kültürel süreklilik hem de dönüşüm bağlamında değerlendirilebilecek özgün bir yayın örneğidir.

Resim 3.4. a. İnci\Yeni İnci kapak görselleri (Sayı 1, Sayı 4)

Dergide sade bir dilin tercih edilmesi, hem İstanbul’da hem de taşrada yaşayan kesimlerden geniş bir okuyucu kitlesine ulaşılmasını sağlamıştır. İnci dergisi, okuyucudan gördüğü yoğun ilgi üzerine yazar kadrosunu yenilediğini duyurmuş; sayfa sayısını ve kâğıt kalitesini artırmasına rağmen satış ücretinde bir değişiklik yapılmayacağını açıklamıştır (Bütün, 2019). Ancak kâğıt piyasasında yaşanan yığılma, dergi sahibini ekonomik açıdan zor durumda bırakmış; artan maliyetler nedeniyle derginin satış ücreti ilerleyen süreçte yükseltilmiştir. Derginin son dört sayfasında yer alan reklam ve ilanlar, derginin başlıca ekonomik kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Ancak imzasız olarak yayımlanan “Karie ve karilerimize birkaç Söz (1919)” başlıklı yazıda, derginin yayın hayatına başladığı günden itibaren büyük fedakârlıklarla varlığını sürdürdüğü; özellikle savaş yıllarında kâğıt ve baskı malzemelerinin temininde ciddi güçlükler yaşandığı ifade edilerek derginin yıllık sayı sayısında azalmaya gidilmiştir.

İnci dergisi, dönemin yaygın “magazin” geleneğini sürdürmekle birlikte, Batı modasına yönelik ilgisi ve bireysel duyarlıkları merkeze alan edebî metinleri aracılığıyla Servet-i

Fünûn estetiğinin etkisini devam ettirmiştir. Herhangi bir partiye ya da cemiyete doğrudan bağlı olmayan dergi, siyasal gelişmelere bir mesafeyle yaklaşmış; özellikle işgal koşullarına ilişkin yorumlara yer vermemesiyle, okuyucu için gündelik siyasal gerçeklikten uzaklaşmayı mümkün kılan bir kaçış edebiyatı zemini oluşturmuştur.

Erkekler tarafından çıkarılan bir kadın dergisi olan İnci, dönemin kadın basınına hâkim olan genel eğilimle örtüşmektedir. Yayın dönemi boyunca İnci'nin yönetim kadrosunda kadın imzasına rastlanmamıştır. Dergide oldukça fazla sayıda imzasız yazıya yer verilmiş; yazar kadrosu, Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti etkisi taşıyan erkek yazarların yanı sıra, çoğunlukla kimliğini gizlemeyi tercih eden kadın yazarlardan oluşmuştur. Pek çok sayının dizininde hiçbir kadın yazarın adına rastlanmazken, kadın meselesine doğrudan değinen kadın yazar sayısı da oldukça sınırlıdır. Muhtemelen kadınlar tarafından yazıldığı düşünülen birkaç imzasız metin dışında, kadın meselesini doğrudan ele alan yazıların çoğu erkekler tarafından kaleme alınmıştır (Özkal, 2007). Kısacası, kadının modernleşmesini amaçlayan İnci dergisinde kadınlara modernleşme yolunda rehberlik eden yine erkek yazarlar olmuştur.

İnci dergisinin yayım politikasını belirleyen önemli isimlerden biri derginin sahibi ve başyazarı olan Sedat Simavi'dir (1898-1953). Gazeteci, yazar, yayımcı ve karikatürist olan Simavi, Jön Türklerle ilişkili bir aydın olan Hamdi Simavi Bey'in oğludur; Eğitimini Saint Joseph ve Galatasaray Sultanisi'nde tamamlamış, öğrencilik yıllarından itibaren karikatür ve basın faaliyetleriyle ilgilenmiştir (Koloğlu, 2003). Basın hayatı boyunca mizah, kadın ve popüler dergiciliğe önemli katkılar sunan Simavi; Hande, İnci (1919), Gülyüz, Hanım, Hacıyatmaz, Yeni İnci ve Yedigün gibi dergileri yayımlamış, 1948'de ise Hürriyet gazetesini kurarak Türk basın tarihinin en etkili girişimlerinden birine imza atmıştır. Tarihte gazetecilerin dayanışma ortamı oluşturulmasında ve fikri bağımsızlıklarının sağlanmasında Sedat Simavi'nin ismi ön sıralarda yer almıştır (Kolektif, 2004; Necatigil, 1998: 330-331). Simavi, Millî Mücadele yıllarında yayınlarıyla direnişi desteklemiş, sade bir dil kullanarak geniş kitlelere hitap etmiştir. Kadın dergiciliğinde görsellik, reklamcılık ve popülerlik unsurlarını öne çıkaran Simavi, İnci'de kadın estetiği, sağlık ve güzellik temalarına odaklanan yazılar kaleme almıştır. Çalışma kapsamında yazarın “Kadın ve Kadınlarımıza (1919a)”, “Kadınların İnceliklerini Terennüm Eden Bir Ressamımız İzzet Ziya Bey (1919b)” ve “Veliahd-ı Saltanat Devletlü Necabetlü Abdülmecid Efendi Hazretleriyle Mülakat (1919c)” başlıklı yazıları ele alınmıştır. Türk milliyetçiliğini destekleyen Simavi, bu yönüyle İnci'nin diğer yazarlarıyla ortak bir düşünce zemininde buluşmuştur. İnci'nin önde gelen

erkek yazarları ya da Simavi'nin tabiriyle “dost”ları arasında Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), Reşat Nuri (Güntekin) ve Selim Sırrı bulunmaktadır. (Çalışma kapsamında makaleleri ele alınan yazarlara ilişkin bilgiler EK-1’de yer almaktadır).

İnci dergisinde yer alan kadın yazarlar hakkında elde edilebilen bilgiler son derece sınırlıdır. Hatta İnci’de yer alan bazı kadın yazarların, gerçekten var olan kişiler mi yoksa kadın hareketini yönlendirme amacıyla erkek yazarlar tarafından oluşturulmuş takma adlar mı olduğu hususu kesinlik kazanmamıştır. Sedat Simavi’nin “Naşide Refik” ve “Hanım” gibi kadın rumuzları kullanmış olması, bu tür ihtimallerin tartışılmasına zemin hazırlamaktadır.

Dergide erkek yazarlar, toplum, hukuk, aile ve “yeni kadın” ideali gibi konulara odaklanan yazılar kaleme alırken; kadın yazarlar, ağırlıklı olarak sağlık, güzellik, çocuk terbiyesi, ev ve moda gibi özel alanla ilişkilendirilen konulara yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte, Sabiha Sertel gibi bazı istisnai isimler, toplumsal meseleleri de yazılarına dâhil etmiştir. Dergide yer alan mekân ve eşya konulu yazıların büyük bir bölümü ise imzasızdır; bu metinlerin dil ve içerik özellikleri, Batılı (özellikle Fransız) konut içi literatüründen yapılmış çeviri ya da uyarlamalar olabileceğini düşündürmektedir.

İnci Dergisi, doğrudan bir siyasal yapıya bağlı olmamakla birlikte, kültürel olarak modernleşme çizgisinde bir tutum benimsemiştir. Her ne kadar dergide kadınların eğitimi, ailedeki rolü ve sosyal yaşamı gibi konular sıkça işlenmiş olsa da, dönemin etkin kadın örgütleriyle doğrudan bir ilişki kurulmamıştır. İnci, özellikle İstanbul’un işgal altında olduğu yıllarda yayımlanmasına rağmen, siyasetten uzak bir yayın politikası izlemiştir. Buna karşın, derginin yazar kadrosunda yer alan pek çok isim, ya doğrudan İttihat ve Terakki Cemiyeti çevresiyle ilişkili ya da bu çevrenin fikrî atmosferinden etkilenmiştir. Örneğin, Sedat Simavi babası Jön Türk hareketiyle ilintili bir aydın olan Hüseyin Simavi’nin oğludur ve İttihatçı ideallere yakın bir milliyetçi çizgi benimsemiştir. Selim Sırrı (Tarcan) doğrudan İttihat ve Terakki üyesi olup bu cemiyetin beden terbiyesi ve gençlik ideallerini temsil eden bir figürdür. Ömer Seyfettin ise asker kökenli bir yazar olarak İttihatçı dönemin düşüncelerini benimsemiştir.

Dergide yer alan erkek yazarların önemli bir bölümü, Bab-ı Âli çevresinin önde gelen isimlerindendir. Bu yazar kadrosunu bir araya getiren isim ise dergiyi yayımlayan Sedat Simavi’dir. Osmanlı’da okuryazar bir kesim her zaman mevcut olmakla birlikte, Bab-ı

Âli'nin devletin değil basının merkezi hâline gelmesiyle bu kesim, toplumsal dönüşüm sürecindeki rolünün daha fazla farkına varmıştır. Nitekim Bab-ı Âli, devletin kurtuluşunu tartışan ve halkı modernleşme sürecine dâhil etmeyi amaçlayan aydınların yetiştği başlıca merkezlerden biri olmuştur (Ortaylı, 2004). Yine İnci yazarlarının önemli bir bölümü (Sedat Simavi, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Selim Sırrı Tarcan, Hamdullah Suphi Tanrıöver) Galatasaray Sultanîsi mezunudur. Dönemin seçkin ve Batılı eğitim veren kurumlarından biri olan bu okulun, yazarların hem dil hem de düşünce dünyasında modern bir perspektifin oluşmasına katkıda bulunduğu söylenebilir. Ayrıca, söz konusu isimlerin aynı dönemde Galatasaray Sultanîsi'nde öğrenci ya da öğretmen olarak bulunmuş olmaları, aralarındaki okul arkadaşlığı ya da tanışıklık ihtimalini de güçlendirmektedir.

İnci dergisi yazarları, genel olarak Batı kültürüne (özellikle Fransız kültürüne) aşina isimlerden oluşmaktadır. Fransız dadı ile büyüyen Sedat Simavi, Fransızca öğretmeni olan Reşat Nuri Güntekin ve Ruşen Eşref Ünaydın, Fransa'da eğitim gören Yahya Kemal Beyatlı ile Fransız mektebinde okuyan Sabiha Sertel, Fransız kültürüne aşinalıklarıyla öne çıkan isimlerdir. Bu ilgi, edebî alanda da kendisini göstermiş; dergi yazarlarının büyük bir bölümü Fransız edebiyatından esinlenen bir estetik anlayışı benimsemiştir.

Derginin yazar kadrosu, Millî Edebiyat'ın kültürel milliyetçi fakat aynı zamanda Batı'ya açık düşünsel çevrelerinden oluşur. Bu kuşak geçmişi bütünüyle reddetmez; ancak onu “seçici bir eleştiri” ile aşılması gereken bir dönem olarak tanımlar. Modern olanın (özellikle Fransa merkezli kültürel referanslarla) gerekli, üstün ve kaçınılmaz olduğu vurgulanır.

Edebi yönelimler bakımından İnci dergisi çevresinde Servet-i Fünûn, Fecr-i Âti ve Millî Edebiyat kuşaklarından yazarların bir arada bulunduğu görülmektedir. Dergi yazarlarının önemli bir bölümü, edebî hayata Servet-i Fünûn ya da Fecr-i Âti çizgisinde başlamış; 1911 sonrasında dilde sadeleşme ve millî duyarlık ilkelerini benimseyerek Millî Edebiyat anlayışına yönelmiştir. Yazarlar arasında Hamdullah Suphi Tanrıöver, Yahya Kemal Beyatlı ve Ruşen Eşref Ünaydın gibi figürlerin yer alması, İnci dergisini Türk Ocağı çevresinin kültürel milliyetçilik anlayışıyla temaslı kılmaktadır. Bu bağlamda kadın meselesi, dergide yalnızca toplumsal bir sorun olarak değil, aynı zamanda millî kültürün inşasıyla ilişkili bir mesele olarak ele alınmıştır. “İnkılaplarda kadın”, “Hukuk-ı aile” ve “millî moda” etrafında yürütülen tartışmalar aracılığıyla kadın, kapsayıcı bir ulusal bilinç söyleminin temel unsurlarından biri hâline getirilmiştir.

Süs (1923-1924)

Cumhuriyet'in ilanından hemen önce yayımlanmaya başlayan Süs Dergisi (16 Haziran 1923-26 Temmuz 1924), toplam 55 sayı yayımlanmıştır. Okunması kolay, bol resimli haftalık bir kadın dergisi olan Süs dergisinin sorumlu müdürü ve başyazarı Mehmet Rauf'tur. Muazzez Yusuf ve Hüseyin Remzi ise derginin diğer başyazarlarıdır. Süs dergisinde moda, güzellik ve süs gibi konuların yanı sıra, kadının toplumsal konumuna ilişkin meselelere de sıkça yer verilmektedir. Özellikle kadın terbiyesi (ahlakı), evlilik, kadının çalışması ve eğitimi gibi başlıklar, kadın ve erkek pek çok yazar tarafından ele alınmıştır. Dergi, temel amacının kadın edebiyatı, kadın hukuku ve kadının sosyal hayattaki konumu üzerine çalışmak olduğunu ifade etmektedir (Muazzez Yusuf, 1924).

Resim 3.5. Süs dergisi kapak görselleri (Sayı 44, Sayı 55)

Süs dergisinin tirajına ilişkin nicel veriler bulunmamakla birlikte, derginin ilk sayısında beklenenin üzerinde satıldığına dair ifadeler yer verilmesi ve ikinci sayıda imzasız olarak yayımlanan “Arz-ı Şükran” başlıklı teşekkür yazısı, derginin okurdan yoğun ilgi gördüğünü göstermektedir. Benzer biçimde, derginin 12. sayısında yayımlanan “Bir Hasbihal (1923t)” başlıklı yazıda da okurlardan gördüğü yoğun ilgi için teşekkür edilmiş ve on dört yıl önce yayımlanan Mehasin dergisinin düzenlediği ankete yalnızca 87 kadının katılmış olmasına karşın, aynı içerikteki ankete Süs okurlarından 1854 yanıt gelmesi Türk kadınının uyanışı olarak nitelendirilmiştir.

Süs dergisi, resmî bir devlet yayını olmamakla birlikte, Cumhuriyet'in kadınlara yönelik modernleşmeci politikalarıyla söylem düzeyinde örtüşmektedir (Çon, 2007: 165). Kadınların toplumsal ve estetik alanlarda görünür kılınmasının teşvik edilmesi; çalışan, eğitilmiş ve modayı takip eden kadın imgelerinin öne çıkarılması, derginin erken Cumhuriyet modernleşme anlayışını basın aracılığıyla yeniden üreten bir mecra olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir (Taşlı, 2008: 88). Erken Cumhuriyet döneminin kentli ve orta sınıf kadınlarına hitap eden dergi, feminist bir duyarlılığı açık biçimde taşısa da söylemini çoğunlukla ahlâkî modernlik, görgü, sağlık ve ev idaresi ekseninde kurmaktadır. Avrupa'daki benzerleri gibi bütünüyle kadınlara yönelik tasarlanmış olmasına rağmen, dergide sorulara yanıt veren isimler arasında ağırlıklı olarak erkek yazarların yer aldığı görülmektedir. Yanıt veren kadınlar genellikle eğitilmiş ve üst sınıfa mensup olmakla birlikte, dergi bu sınıfsal ve kültürel çerçevenin ötesine geçerek daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmak amacıyla Anadolu'nun çeşitli kentlerinde bayilikler oluşturmuştur (İmzasız, 1924p, 1924q, 1924r).

Dergide, erkek yazar sayısı çok olmasına rağmen kadın yazarlar da hiç azımsanmayacak sayıda yazı kaleme almıştır. İmzasız yazılar olduğu gibi okuyucu tarafından gönderilen yazılara da rastlanmaktadır. Kadın meselesi daha çok erkek yazarlar tarafından kaleme alınmış olsa da, kadın yazarlarında önemli makaleleri vardır. Kadın yazarlar özellikle moda, sağlık, yemek, ev idaresi ve görgü kuralları (âdâb-ı mu'âşeret) konularında yazılar kaleme almıştır.

Derginin yayın çizgisini anlamak açısından, derginin sahibi ve yöneticisi olmasının yanı sıra başyazarı da olan Mehmed Rauf önemli bir isimdir. Süs dergisinin yazar kadrosunun oluşumunda Mehmed Rauf'un kişisel ilişkileri, dostluk ağları ve yakın çevresi belirleyici bir rol oynamıştır. Rauf'un arkadaşlarının yanı sıra kızı Nihal Rauf ile damadı Selâmi İzzet de derginin yazar kadrosunda yer almıştır. Mehmed Rauf imzalı makalelerin yanı sıra, dergide imzasız yayımlanan yazıların ve ilan metinlerinin de kendisi tarafından kaleme alınmış olabileceği düşünülmektedir. Derginin 48. sayısının kapağında Mehmed Rauf'un portresine yer verilmiş; romanları ve hikâye kitapları ise ilan sayfalarında, özellikle de arka kapaklarda, düzenli biçimde reklam edilmiştir (Çon, 2007: 35). Yazar, dergide edebî yazılar, tefrika romanlar ve yazar değerlendirmeleri yayımlamıştır. Mehmet Rauf yazılarında kadının eğitimi, ahlak ve kültür temalarına yoğunlaşmış; öğretici ve modernleştirici bir üslupla yazılar kaleme almıştır. Bu çalışma kapsamında yazarın "Telefoncu Hanım (1923)" başlıklı

makalesi ele alınmıştır. Yazarların birçoğunun Millî Edebiyat çizgisine yöneldiği bir dönemde Mehmet Rauf, söz konusu yönelime katılmamış; Servet-i Fünûn'un bireyci, duygusal ve estetik anlayışını yaşamı boyunca sürdürmüştür.

Düşünür, yazar ve şair Abdullah Cevdet (1869-1932), Sûs dergisinin yazar kadrosunda yer alan diğer bir önemli isimdir. Cevdet, Elaziz Askerî Rüştîyesi'ni bitirdikten sonra 1894 yılında Askerî Tıbbiye'den mezun olmuştur. Öğrencilik yıllarında edebiyata ilgi duyan Abdullah Cevdet'in ilk şiirlerinde Namık Kemal, Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hâmid'in etkileri görülmektedir. Gençlik döneminde daha muhafazakâr bir kimliğe sahip olan yazarın, zamanla bu çizgiden uzaklaştığı ve düşünsel dönüşümünün eserlerine yansıdığı anlaşılmaktadır. Tıbbiye'de bulunduğu sırada İbrahim Temo ile birlikte İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer alarak siyasal mücadeleye katılmıştır (Çebi, 2010: 42-47; Hanioglu, 1985: 173-175). Siyasi faaliyetleri nedeniyle sürgün edilmiş; Avrupa'da Jön Türk çevreleriyle ilişki kurmuş ve Osmanlı Gazetesi'nde muhalif yazılar yayımlamıştır. 1904 yılında yayımlamaya başladığı İçtihat dergisini, maruz kaldığı baskı ve kapatmalara rağmen yaşamı boyunca sürdürmüştür. Abdullah Cevdet, özellikle düşünce ve siyaset alanındaki çalışmalarıyla öne çıkmış; Batı uygarlığını örnek alan, seçkin ve radikal bir modernleşme anlayışını savunmuştur. Toplumun eğitilmiş bir elit kesim tarafından dönüştürülmesi gerektiğini ileri sürmüştür; Gustave Le Bon, Jean-Marie Guyau ve Letourneau gibi Batılı düşünürlerden etkilenmiştir (Hanioglu, 1981: 402-444). Modernleşme ve kadın meselesi, yazarın temel ilgi alanları arasında yer almış; Sûs dergisinde kaleme aldığı makalelerde özellikle Anglo-Sakson aile yapısını ve Batı'daki kadını Türk toplumu için ideal bir model olarak sunmuştur. Dergide kadın meselesine ilişkin çok sayıda yazı kaleme alan Abdullah Cevdet'in, Sûs dergisinde yayımlanmış toplam on iki makalesi bulunmaktadır. Çalışma sırasında ele alınan makaleleri: "İçtimai Hayatta Kadın (1924a)", "Kadın ve Ailede Terbiye (1924b)", "Kadın ve Ailede Terbiye 2" (1924f), "İngiltere'de Aile Hayatı (1924c)", "Mektepte Terbiye (1924d)", "İngiliz mekteplerinde terbiye(1924e)"dir. (Diğer yazarların hayatına dair verilere EK-1'de yer verilmiştir).

Batıcı, pozitivist ve seküler kimliğiyle tanınan Dr. Abdullah Cevdet'in yazıları, derginin yenilikçi ve toplumsal dönüşüme açık çizgisini güçlendirmiştir. Bununla birlikte Sûs, seküler yazarların yanı sıra milliyetçi-muhafazakâr bir kimliğe sahip Halide Nusret Zorlutuna gibi isimleri de bünyesinde barındırarak ideolojik çeşitlilik göstermiştir. Mehmet Rauf'un, Sûs'ün bir sayısında açık kadın fotoğrafı yayımladığı gerekçesiyle hapis cezasına

çarpıtılıp daha sonra affedilmesi de derginin sınırları zorlayan yenilikçi duruşunun bir göstergesidir. Milliyetçiliğin ağırlık kazandığı bu dönemde yazarlarda genellikle Halide Nusret Zorlutuna, Celal Sahir Erozan gibi Türk Ocağı çevresinden kimselerdir. *Süs* dergisinin herhangi bir siyasal yapılanmayla doğrudan bir ilişkisi bulunmamakla birlikte, yazar kadrosunda İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'nin (daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti) kurucularından Abdullah Cevdet ile İttihat ve Terakki Cemiyeti ile dolaylı bağlantıları bulunan Cenap Şehabettin gibi isimlerin yer alması, derginin bu çevrelerle dolaylı bir ilişki içinde olduğunu düşündürmektedir.

Geniş bir yazar kadrosuna sahip olan *Süs* dergisi, dönemi açısından dikkate değer sayıda kadın yazarı bünyesinde barındırmaktadır. Dergide yayımlanan yazıların bir bölümü imzasızdır ve bu metinlerin önemli bir kısmı ev hayatı ile gündelik yaşama ilişkin konulara odaklanmaktadır. Dönemin yaygın yayıncılık anlayışı dikkate alındığında, bu tür imzasız yazıların Batı kaynaklı metinlerin çevirileri olma ihtimali yüksektir. Bununla birlikte, bazı imzasız yazıların derginin sahibi ve başyazarı Mehmed Rauf tarafından kaleme alınmış olması da mümkündür. Müstear adların sıkça kullanılması, özellikle kadın yazarlar açısından dönemin toplumsal baskılarını gözetten bir yayın politikasının benimsendiğine işaret etmektedir. “Hanım Doktor” gibi müstear isimlerin kullanımı ise, kadının yalnızca özel alanda değil, kamusal ve mesleki alanlarda da görünür olmasına yönelik bir temenninin yansıması olarak değerlendirilebilir.

Dergide erkek yazarlar daha çok fikir, siyaset, toplum, hukuk ve edebiyat konularında üretim yaparken; kadın yazarlar genellikle ev idaresi, sağlık, görgü ve moda gibi alanlarda yazmıştır. Yazar kadrosunun erkek ağırlığı ve uzman/otorite dil hissedilmektedir. Buna rağmen Halide Nusret, Muazzez Yusuf ve Suat Derviş gibi yazarlar kamusal ve düşünsel yazılarda da görünürlük kazanarak bu ayrımı kısmen aşmıştır. Özellikle Halide Nusret, Suat Derviş ve Şükûfe Nihal gibi isimler, modernleşme sürecinde kadının eğitimi, aile içindeki rolü ve toplumun yeniden inşası gibi temaları işlemişlerdir. Bu dönemin yazarları genellikle Servet-i Fünûn ile Millî Edebiyat akımları arasında bir geçiş kuşağını temsil etmektedir. *Süs* dergisinde yer alan isimlerin büyük bir bölümü, derginin yayımlandığı yıllarda Millî Edebiyat çizgisine yönelmiş ve bu akımın etkisiyle toplumsal sorunlara daha fazla eğilmiştir.

Dergi, dönemin hâkim modernleşme anlayışıyla paralel bir yayın çizgisi benimsemiş; kadını yalnızca aile içi rollerle sınırlamayan, onu kamusal yaşamda da görünür kılmayı hedefleyen

bir anlayışı yansıtmıştır. Sûs dergisinin herhangi bir kadın cemiyetiyle resmî bir bağı yoktur ancak yazar kadrosunda dönemin kadın hareketi içerisinde yer alan pek çok isme yer vermiştir. Şükûfe Nihal, Fehime Nüzhet ve Sabiha Ziya gibi yazarlar, dönemin kadın mücadelesinde aktif roller üstlenmişlerdir. Halide Nusret Zorlutuna, Kadınlar Birliği'nde yönetim kurulu üyesi olarak görev almış; Nezihe Muhittin ise Kadın Yolu dergisinin yanı sıra Kadınlar Halk Fırkası'nın kurucusu ve Türk Kadınlar Birliği'nin başkanı olarak Türk kadın hareketinin öncü isimleri arasında yer almıştır.

Âsâr-ı Nisvân (1925-1926)

Kendisini “millî aile mecmuası” olarak tanımlayan Âsâr-ı Nisvân dergisi, toplam 28 sayı yayımlanmıştır. Dergi, Âsâr-ı Nisvân adıyla on beş günde bir yayımlanmış; 20. sayıdan itibaren ise Kadın Yazıları adıyla aylık bir yayına dönüşmüştür. İlk sayılar Osmanlı Türkçesiyle yayımlanmış, sonraki sayılarda Latin alfabesine geçilmiştir. Derginin sahibi ve yazı işleri müdürü Fevziye Abdürreşit'tir.

Resim 3.6. Asar-ı Nisvan kapak görselleri (Sayı 3, Sayı 18)

Âsâr-ı Nisvân dergisi, kadın merkezli yazı kadrosuyla erken Cumhuriyet dönemi kadın mecmuaları arasında özgün bir yer edinmiştir. Dergi, Cumhuriyet'in toplumsal reform politikalarının sivil alandaki izdüşümünü sunmaktadır. Siyasi bağlamda açık bir kurumsal bağlantı taşımamakla birlikte, kadınların toplumsal rolüne ilişkin dönemin ideolojik yönelimlerini yansıtan bir yayın çizgisi benimsemiştir.

Dergi yazarlarının okuyuculara hitap ederken kullandığı “kârie” (kadın okuyucu) kelimesi derginin hedef kitle olarak kadınları gördüğünü göstermektedir. Derginin, hedeflenen okur kitlesi tarafından istenilen rağbeti gördüğü dergide yer alan ifadelerden anlaşılmaktadır (Asar-ı Nisvan, 1925). İstanbul ve çeşitli Anadolu şehirlerinden dergiye gönderilen teşekkür mektupları, dergiye gösterilen ilginin bir diğer göstergesidir. Dergiye gönderilen yazılar ve seçilen konular değerlendirildiğinde, derginin okur kitlesinin her şehirden ve her sınıftan kadın olduğu söylenebilir. “Âsâr-ı Nisvân’ın Satış Mahalleri (1925m)” başlıklı yazıdan derginin yalnızca İstanbul’da değil Ankara, Sivas, Edirne ve Edremit gibi Anadolu illerinde de satıldığı anlaşılmaktadır. Derginin yurt dışında da satışı yapılmaktadır.

Osmanlı Türkçesi ile yayımlanan derginin dili, siyasi, edebi ve eğitim alanlarındaki yazılarda ağırlaşırken, gündelik konularda, sağlık ve moda yazılarında, haber ve ilânlarda ise sadeleşmiştir. Derginin konularını genellikle; kadın hakları, ev idaresi, milli ekonomi, iktisat, kadınların çalışması, kadının eğitimi, kız mekteplerine verilmesi gereken önem, ders programları, ahlak, adab-ı muaşeret, annelerin yetiştirilmesi, çocuk terbiyesi, çocuk bakımı, yemek pişirme, moda, güzellik, el işleri, sağlık, spor, alkolle mücadele gibi konular oluşturmaktadır.

Derginin amaçları arasında kadını eğiterek onu fikri alanda daha donanımlı hale getirmek vardır. Zira toplumsal inkılabın ancak kadının değişimi ile mümkün olacağı düşüncesi hakimdir. Bu amaçla birçok siyasî, tarihi, edebî ve sosyal konulara yer verilmektedir. Diğer bir amaç ise kadınların günlük hayatlarını kolaylaştırmaktır. Ev idaresi, çocuk bakımı, el işleri, yemek tarifleri, estetik, moda ve spor konulu yazılar bu amaçla yazılmıştır. Hem Türkiye’den hem de dünyadan başarılı kadınlar ve onların kadın hakları konusunda verdikleri mücadelelere yer verilerek kadınlar bu yönde teşvik edilmiştir. Dünyada “kadın hareketi” ve “feminizm” alanlarında meydana gelen gelişmeler dergi tarafından yakından takip edilmiştir. Rebecca West gibi bir feminist yazarın dergide çevirisine yer verilmesi, uluslararası kadın hakları mücadelesi ve feminist düşüncenin yerli kadın okurlarına aktarılmasının amaçlandığını göstermektedir. Japonya, Avrupa ve Amerika’dan örnekler sunulması, derginin kadın hareketini küresel bir bağlam içinde ele aldığını ortaya koymaktadır. Yazılarda, eğitilmiş, kentli ve entelektüel kadınlardan oluşan belirgin bir aydın kadın profili öne çıkmakta; öğretmenler, hemşireler ve ev hanımları gibi meslek sahibi kadınların gündelik deneyimlerine yer verilmektedir. Ayrıca Rebecca West gibi İngiliz yazarların ya da B. Schultes gibi Alman muharrirlerin çevirilerine ağırlık verilmesi, Fransız

kültüründen ziyade, daha akılcı ve bilime dayalı olduğu düşünülen Anglosakson ve Alman kültürlerine yönelimin arttığı söylenebilir. Fevziye Abdürreşid ve kardeşi Kadriye Abdürreşid'in Berlin'de eğitim görmüş olmalarının da bu yönelimi beslemiş olması olasıdır.

Derginin söylemine genel olarak hakim olan düşünce milliyetçiliktir. Türkçülük, yerli sermaye, milli sanayi, milli ekonomi teşvik edilmektedir. İmparatorluğun son yıllarında İttihat ve Terakkî yönetimi tarafından benimsenip daha sonradan Kemalist ideoloji tarafından da kabul görmüş olan “millî aile” ve “ailenin ulus-devletin çekirdeğini oluşturması” düşüncesi dergi tarafından da benimsenmektedir. Siyasî bir dergi olmamasına rağmen, Takrir-i Sükûn dönemi sansür uygulamalarından etkilenmiş; bu nedenle içerik, daha çok aile yaşamı ve sosyal reformlarla sınırlı kalmıştır

Asâr-ı Nisvân dergisi, sahibi ve yazı kadrosu itibarıyla bütünüyle kadınlara ait bir yayın olup, dergiye gönderilen yazıların ve okuyucu mektuplarının büyük çoğunluğu da kadınlar tarafından kaleme alınmıştır. Mektup, eleştiri, tercüme ya da diğer gazete ve dergilerden yapılan alıntılarda az da olsa erkek imzalı yazılara rastlamak mümkündür. Dergide ayrıca çok sayıda imzasız yazı vardır.

Derginin yayım çizgisini anlamak açısından, derginin imtiyaz sahibi ve mesul müdürü olan Fevziye Abdürreşid (1887–1985) önemli bir isimdir. Fevziye Abdürreşid ve kız kardeşi Kadriye Abdürreşid, Kazan Türklerinin önde gelen düşünürlerinden, seyyah ve pan-İslamist bir entelektüel olan İbrahim Abdürreşid'in kızlarıdır. İbrahim Abdürreşid, modern eğitimi savunan, özellikle Japonya'daki faaliyetleriyle tanınan ve İslam dünyasının birlik ve modernleşmesini hedefleyen bir fikir adamıdır (Özbek, 1995). Fevziye Abdürreşid, Tara'da doğmuş, 1917'de ailesiyle birlikte Berlin'den İstanbul'a gelmiş; uzun yıllar babasının 1924'te Topkapı'da yaptırdığı ilkokulda müdürlük yapmıştır. Mehmed Akif Ersoy'un damadı Ömer Rıza Doğrul'un kardeşi Nafiz Bey ile evlenmiştir. Eğitime dair ayrıntılı bilgi bulunmamakla birlikte, Fevziye ve Kadriye Abdürreşid'in babalarının taassuptan uzak, kadınların toplumsal hayata katılımını destekleyen düşüncelerinden etkilendikleri anlaşılmaktadır. İbrahim Abdürreşid'in kızının kadın dergisi çıkarmasına verdiği destek ve eğitime yaptığı katkılar bu yaklaşımın somut göstergeleridir (Türkoğlu, 1993: 80-81). Babasının fikirlerinden etkilenen Fevziye Abdürreşid, Âsâr-ı Nisvân/Kadın Yazıları dergisinde özellikle kadın eğitimi konusuna yoğunlaşmış; Batı'daki kadın hareketlerinden ve farklı ülkelerin, özellikle Japonya'nın eğitim sisteminden örnekler vererek eğitimin

toplumsal kalkınmadaki rolünü vurgulamıştır (Türkoğlu, 1993: 5). Öğretici bir üslup benimseyen yazarın ve kız kardeşinin dergide yer alan bazı çeviri yazıları, yabancı dillere hâkimiyetlerini de ortaya koymaktadır. Derginin edebî, ilmî ve toplumsal çizgisini belirleyen yazıların önemli bir bölümü Fevziye ve Kadriye Abdürreşid'e aittir. Ancak literatürde kadın yazarlara ait biyografik bilgilerin sınırlı olması nedeniyle, hayatları hakkındaki veriler büyük ölçüde sınırlıdır. Çalışma kapsamında Fevziye Abdürreşid'in, "Hayatımız (1925a)", "Hayatımız (1925f)", "İhtiyâcâtımız (1925e)", "Bize Âid (1925c)", "Türk Kadınlarının Hukûk ve Faâliyetde Müsâvâtı (1925j)" başlıklı makaleleri ele alınmıştır. Fevziye Abdürreşid'in "Japon Kadınları (1925d)" başlıklı yazısı ve imzasız yayımlanan "Şark Âlemi; Nisvan: Japonya'da Kadınlık Meselesi (1925j)" ve "Japonya Kadını: Japonya Kavanini Nazarında Kadınlar (1925o)" gibi Uzak Doğu kültürüne referans veren pek çok yazının dergide yer almasında Fevziye ve Kadriye Abdürreşid'in babaları İbrahim Abdürreşid'in Rusya ve Japonya gibi ülkelerde faaliyet göstermesi ve kızlarının bu kültürlerle aşina olmalarıyla ilişkili olduğu yönünde bir çıkarım yapılabilir. (Diğer yazarların hayatına dair verilere EK-1'de yer verilmiştir).

Asâr-ı Nisvân dergisinde, imzasız yazı ve müstear adlarla yayımlanan yazı sayısı oldukça fazladır. Bu yazıların büyük bir kısmının, kadın okurlar ya da öğretmenlik gibi orta sınıf kadın meslek gruplarına mensup kişiler tarafından kaleme alındığı düşünülmektedir. Kadınlar toplumsal baskıdan çekindikleri için kimliklerini açık etmeden yazı yazmayı tercih etmiş olabilirler veya dergide kolektif bir yazı pratiği geliştirilmiş olabilir. Metinlerde görülen "Heyet-i Tahririye" ve "Heyet-i İdare" imzaları bu kolektif çalışmaları ortaya koyar.

Kadın Yolu\Türk Kadın Yolu (1925-1927)

Türk Kadın Yolu dergisi, Şeyh Sait Ayaklanması sonrasında şekillenen 1925-1927 sıkıyönetim dönemi bağlamında yayın hayatını sürdürmüştür. 16 Temmuz 1925'te yayın hayatına başlayan dergi, toplam 30 sayı çıkarmıştır. İlk iki sayısı Kadın Yolu adıyla yayımlanan dergi, daha sonra Türk Kadın Yolu adını almıştır. Cumhuriyet dönemi kadın hareketinin önemli yayın organlarından biri olarak değerlendirilen dergi, dönemin toplumsal ve siyasal dönüşümleri içinde kadınların konumuna ilişkin tartışmaları yansıtan bir yayın çizgisi benimsemiştir. Türk Kadınlar Birliği tarafından yayımlanan dergi, kadınların toplumsal, siyasal ve kültürel haklarını savunan bir platform oluşturmuştur. Nezihe Muhiddin tarafından çıkarılan ve haftalık bir kadın dergisi olan Türk Kadın Yolu, ilk iki

sayısının kapağında kendisini “asri kadının şehrahi (anayolu)” olarak tanımlayarak, hedef kitlesinin modern ve eğitilmiş kadınlar ile kendini eğitmek ve geliştirmek isteyen her kesimden Türk kadını olduğunu ortaya koymaktadır. Dergi içerik bakımından; kadın hakları, edebî yazılar, sağlık, moda, toplumsal hayat, çocuk bakımı, alkolle mücadele, verem ve grip gibi salgın hastalıklarla mücadele, Beynelmilel Kadın Birliği ve Türk Kadın Birliği’ne ilişkin haberler, dünyadaki kadın hareketleri, seçme ve seçilme hakkına yönelik yazılar ile feminizm konulu metinlere ağırlık vermektedir. Eşitlikçi feminist bir söylemle kadınların hak talebi meşrulaştırılan dergi tam bir geçiş dönemi dergisidir (Çakır, 1994).

Resim 3.7. Türk Kadın Yolu dergisi kapak görselleri (Sayı 15, Sayı 21)

Yeni rejimi destekleyen Türk Kadın Yolu dergisi, Dışişleri bakanlığı tarafından iki sene boyunca maddi yardım almış ve aynı zamanda 1925 tarihli bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi’ ile Avrupa’dan getirilecek olan otuz bin kâğıdın gümrük resminden muaf tutulmuştur (Yurdsever Ateş, 2009: 43). Dergide tüketime, eğitime ve sosyal yardımlara yönelik ilanlara yer verilmiş; kadınlar hem modern yaşam pratiklerine hem de sosyal sorumluluk faaliyetlerine katılmaya teşvik edilmiştir. Çeşitli müsabaka ve anketler düzenlenerek okur sayısını arttırmak amaçlanmıştır (İmzasız, 1925b).

Derginin dördüncü sayının kapağında yer alan “memalik-i ecnebiye (yabancı ülkeler)” için abonelik ücretleri bilgisinden derginin yurtdışındaki okuyucular için de hizmet sunduğu anlaşılmaktadır. Dergi ilk sayısından itibaren dünyadaki kadın hareketleriyle çok yakından

alakadar olmuş; “Dünya Kadın Postası (1925l)” başlığıyla diğer ülkelerdeki kadın hareketlerinin nasıl ilerlediği, Türk Kadın Birliği’nin hangi kadın hareketleriyle iletişime geçtiği ve bazı mektuplaşmalara yer verilmiştir. Türk Kadın Yolu’nun yayına başlaması özellikle İngiltere’deki Beynelmilel Kadın Cemiyeti’nin ilgisini çekmiş ve Juse Suffrage gazetesi başyazarının Nezihe Muhiddin’e gönderdiği mektupta, Kadın Yolu ile Juse Suffrage dergilerinin değiş-tokuş edilerek her iki tarafın da kadın hareketleri hakkında bilgi sahibi olmalarının faydalı olacağını belirtmiştir (Bompars, 1925).

Türk Kadın Yolu dergisinin kurucusu olması nedeniyle derginin yayım çizgisini belirleyen isimlerden biri olan Nezihe Muhittin (1889-1958), romancı, eğitimci ve kadın hareketinin öncü isimlerinden biridir. Muhittin, aydın ve özgürlükçü bir aile ortamında yetişmiş; çok yönlü bir eğitim almış, öğretmenlik ve yöneticilik görevlerinde bulunmuş; erken yaşlardan itibaren kadınların toplumsal, siyasal ve kültürel hakları için mücadele etmiştir (Zihnioğlu, 2000, 2013). Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde çeşitli kadın derneklerinde aktif rol alan yazar, Kadınlar Halk Fırkası girişiminin öncülüğünü üstlenmiş ve Türk Kadınlar Birliği’nin kurucuları arasında yer almış, 1927 yılına kadar birliğin başkanlığını yürütmüştür. Birlik adına yayımlanan Türk Kadın Yolu dergisinde başyazar ve ideolojik yönlendirici olarak görev alan Muhittin, yazılarında kadın yurttaşlığı, siyasal haklar, milliyetçilik ve feminizm temalarını ele almıştır. Metinlerinde aktif, bilinçli ve mücadeleci bir “Türk kadını” imgesi öne çıkarken, kadınların kamusal hayata katılımı savunulmakta; annelik, eşlik ve ev idaresi gibi roller de önemsenmektedir. Bu yaklaşım, onun ulusal ve Batılı unsurları bir arada barındıran bir feminist anlayışı benimsediğini göstermektedir (Baykan ve Ötüş-Baskett, 1999; Ateş, 2009). 1927 yılında Türk Kadınlar Birliği’nden uzaklaştırılmasının ardından dergi de yazı faaliyetlerine son vermiştir. Ayrıca yazarın milletvekilliği girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da sonraki kuşaklara düşünsel ve örgütsel açıdan önemli bir miras bırakmıştır. Yirmiye yakın romanı, yüzlerce hikâyesi ve çok sayıda tiyatro eseri bulunan Nezihe Muhittin, Türk feminizminin düşünsel ve örgütsel temellerinin oluşumunda belirleyici bir figürdür (Çolak ve Uçan, 2008). Çalışma kapsamında yazarın “Musahabe: Analık vazifeleri; çocuklarımızı nasıl büyütmeliyiz (1925a)”, “Kadınlar ve tayyare ianesi (1925b)”, “Çocuklarımız bakımsızdır(1925c)”, “Türk kadınlığı ve iktisadiyatımız(1926)” başlıklı makaleleri ele alınmıştır (Diğer yazarların hayatına dair verilere EK-1’de yer verilmiştir).

Nezihe Muhittin gibi feminist hareketin öncü isimlerinden bir yazarın varlığı, dergide kadın haklarını önceleyen; kadınların eğitimi, iş hayatı ve toplumsal konumunu tartışan bir yayın çizgisinin benimsenmesine zemin hazırlamıştır. Nezihe Muhittin, seküler ve akılcı bir kadın kimliğini savunan, pozitivist bir düşünsel çerçeveye sahip bir aydındır. Kadınların siyasal ve toplumsal hakları, belediye seçimleri ve demokrasiye ilişkin konular, Nezihe Muhittin ile Enver Behnan'ın yazılarında açık biçimde görülmektedir. Dergi, Kadınlar Halk Fırkası girişiminde yer alan kadro ve bu kadronun benimsediği ideolojik yönelimlerle doğrudan bir bağ taşımaktadır. Özellikle siyasal hak talebi, bu dönem için önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır; zira Osmanlı-Türk feminizmi, Batı'daki Birinci Dalga Feminizminden etkilenmiş olmakla birlikte, Osmanlı'nın toplumsal ve siyasal koşulları nedeniyle uzun süre siyasal haklar meselesine odaklanamamıştır. Ancak Cumhuriyet'in ilanı ve seçimlerin yanı sıra meclisin siyasal sistemde belirleyici hâle gelmesiyle birlikte, kadınların eşit siyasal haklar talebi de görünürlük kazanmıştır.

Agnes Maude Royden ve Marguerite Corbett Ashby gibi dönemin kadın hakları savunucuları ve oy hakkı hareketinin önde gelen temsilcilerinin yazılarına dergide yer verilmesi, Türk Kadın Yolu'nun uluslararası feminist hareketi ve Avrupa'daki toplumsal gelişmeleri yakından takip ettiğini ve bu birikimi Türk okuyucusuna aktarmayı amaçladığını göstermektedir. Söz konusu isimlerin her ikisinin de İngiliz olması; Johann Wolfgang von Goethe'nin Alman, Oscar Wilde'ın ise İrlandalı bir yazar olarak dergide anılması, Fransız kültürel referanslarının yerini giderek Anglosakson ve Alman düşünce dünyasına bıraktığını ortaya koymaktadır. Enver Behnan gibi kimi yazarların Almanya'da eğitim alması da bu eğilimi beslemiş olabilir.

Türk Kadın Yolu dergisi, bir kadın dergisi olmasına rağmen, sayfalarında erkek yazarların metinlerine de yer vermiştir. Dergide yayımlanan imzasız ve kolektif imzalı yazıların ise çoğunlukla kadın hakları savunucuları ve Türk Kadın Birliği üyeleri tarafından kaleme alındığı belirtilmektedir (Yurttaşer, 2019: v-vii). Hassas konularda kurumsal bir söylemin öne çıktığı dergide, hekim, sosyolog ve edebiyatçı kimlikleriyle erkek yazarların temsil ettiği uzman otoritesinin varlığı hissedilmektedir. Abdullah Cevdet gibi bir figürün dergide yer alması ise, Türk Kadın Yolu'nun Batıcılık, laiklik ve pozitivism eksenindeki düşünsel akımlara açık bir yayın çizgisi benimsediğini göstermektedir.

Türk Kadın Yolu dergisinin yazarları, dönemin kültürel politikalarıyla uyumlu olarak Türkçülük ve milliyetçilik temelli bir ideolojik çerçeveyi benimsemiştir. Bu bağlamda Şükufe Nihal'in bizzat Türk Ocağı bünyesinde faaliyet göstermesi, derginin milliyetçi düşünce çevreleriyle olan yakın ilişkisini somutlaştırmaktadır. Genel olarak Milli Edebiyat akımının ilkeleri doğrultusunda şekillenen yazılarda, Enver Behnan, Raif Necdet ve Şükufe Nihal gibi isimler toplumcu ve gerçekçi bir çizgide metinler kaleme almıştır. Derginin yazar kadrosu, Şükufe Nihal, Nezihe Muhiddin ve Efzayış Yusuf gibi büyük ölçüde üst sınıfa mensup, eğitilmiş ve kentli ailelerin kızlarından oluşmaktadır. Ayrıca Nezihe Muhiddin ve Şükufe Nihal'in İttihat ve Terakki Sanayi Mektebi'nde öğretmenlik yapmış olmaları, söz konusu yazarların İttihat ve Terakki çevresiyle yakın ilişkiler içinde bulunduklarını düşündürmektedir.

3.2. Dergilerin Üretildiği Dönem Koşulları

19. yüzyılın son çeyreği, Osmanlı Devleti'nin hem iç yapısında hem de uluslararası konumunda derin kırılmaların ve çok yönlü dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. Siyasi, hukuki, ekonomik ve toplumsal alanlarda eşzamanlı olarak ortaya çıkan bu dönüşümler, imparatorluğun modernleşme çabalarının sınırlarını görünür kılmıştır. Özellikle 1876 yılı, siyasal krizlerin, padişah değişikliklerinin ve anayasal tartışmaların yoğunlaştığı bir döneme işaret eder. Balkan sorununa çözüm bulmak amacıyla toplanan İstanbul (Tersane) Konferansı'nın açılış günü Kanûn-ı Esasî'nin ilan edilmesiyle meşrutî yönetime geçilmiş; ancak artan iç muhalefet ve Osmanlı-Rus gerginliği gerekçe gösterilerek II. Abdülhamid kısa süre sonra anayasayı askıya almıştır. Böylece meşrutî rejim ancak 23 Temmuz 1908'de yeniden yürürlüğe girebilmiştir.

Bu siyasal dalgalanma ortamı, Osmanlı Devleti'nin hukuk yapısındaki dönüşümlerle de yakından ilişkilidir. Osmanlı hukuk sistemi, tarihsel olarak şer'î ve örfî hukuk olmak üzere ikili bir yapıya dayanmakta; imparatorluğun geniş coğrafyası ve çok etnisiteli toplumsal yapısı nedeniyle mahkeme uygulamaları ve örfî düzenlemeler bölgesel farklılıklar gösterebilmekteydi (Sevinçli, 2023). Tanzimat sonrası dönemde ise bu yapı daha karmaşık bir hâl almış; Mecelle, şer'î hukuk, örfî hukuk ve Batı'dan alınan modern kanunların bir arada uygulandığı melez bir hukuk sistemi ortaya çıkmıştır (Zürcher, 1998).

1858 tarihli Arazi Kanunnamesi, Türk Medeni Kanunu'na uzanan sürecin ilk adımlarından biri olarak değerlendirilse de asıl dönüştürücü gelişme Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin hazırlanması olmuştur. Mecelle'nin yazım süreci, dönemin hukuk ve siyaset çevrelerinde yoğun tartışmalara yol açmıştır. Ali Paşa, Fransız Medeni Kanunu'nun doğrudan benimsenmesini savunurken; Ahmet Cevdet Paşa'nın öncülük ettiği gelenekçi kanat, İslam hukukuna dayanan ve toplumsal yapıya daha uygun bir medeni kanun hazırlanmasında ısrar etmiştir. Batı hukukunun iktibasını ulusal kimlik için bir tehdit olarak değerlendiren Cevdet Paşa başkanlığındaki komisyon tarafından kaleme alınan Mecelle, büyük ölçüde İslam hukukuna dayanmakla birlikte vakıflar, aile ve miras hukukuna ilişkin alanlarda önemli boşluklar barındırmıştır (Mardin, 2011). Nitekim 1869-1876 yılları arasında hazırlanan Mecelle, esas olarak borçlar hukuku, ticaret hukuku ve bazı medeni hukuk düzenlemelerini kapsamış; aile hukuku ve kadınlara ilişkin meseleler ise şer'î hukukun alanı olarak varlığını sürdürmüştür.

Siyasal ve hukuki dönüşümlerle eşzamanlı olarak Osmanlı Devleti'nin ekonomik yapısı da 19. yüzyıl boyunca giderek Avrupa'ya bağımlı bir nitelik kazanmıştır. Dış borçların ödenemez hâle gelmesi üzerine 1881 yılında kurulan Düyûn-ı Umumiye İdaresi, Osmanlı maliyesi üzerinde belirleyici bir denetim mekanizması oluşturmuş; devletin mali bağımsızlığını ciddi ölçüde sınırlandırmıştır. Limanlar, demiryolları ve madenler gibi stratejik altyapıların yabancı şirketlerin kontrolünde olması, Osmanlı ekonomisini büyük ölçüde dışa bağımlı bir konuma sürüklemiştir (Pamuk, 1984). Tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahip olan imparatorlukta sanayi son derece sınırlı kalmış; tarımsal üretimde düşük verimlilik ve Aşar (öşür) vergisi gibi ağır yükler üretimi kısıtlamıştır (Quataert, 2002). Düyûn-ı Umumiye İdaresi'nin tarımsal gelirleri de denetlemesi, ekonomik bağımsızlık üzerindeki baskıyı daha da artırmıştır (Pamuk, 1984).

Bu çok katmanlı kriz ve dönüşüm ortamı, toplumsal yapıda ve gündelik yaşam pratiklerinde de belirgin değişimlere yol açmıştır. Geleneksel toplum yapısındaki dönüşümün ilk izleri III. Selim dönemindeki ıslahatlara kadar uzanmakla birlikte, Tanzimat'la birlikte özellikle kent yaşamında modernleşme eğilimi belirginleşmiştir. Batı'yı örnek alarak çağın gereklerine uyum sağlanabileceği düşüncesi, gündelik hayatın maddi ve kültürel unsurlarında somut karşılıklar bulmuştur. Sandalyede oturmak, masada yemek yemek, burjuva evlerinde piyanonun statü sembolü hâline gelmesi ve seçkin kadınların ilk özgürlük hareketlerine katılması bu dönüşümün göstergeleri arasındadır. Ancak Goodwin'in de belirttiği üzere, 19.

yüzyılda İstanbul’da Avrupa’dakine benzer bir sosyopolitik kargaşa ortamı yaşanmış; bu nedenle kadınlara tanınan özgürlükler sınırlı kalmış ve pratikte gecikmeli biçimde hayata geçirilebilmiştir (Goodwin, 1997).

Modernleşme sürecinin toplumsal alandaki en önemli yansımalarından biri, kadınların eğitimi ve toplumsal konumlarında yaşanan dönüşümler olmuştur. Tanzimat Fermanı’nda kadınlara ilişkin doğrudan hükümler yer almamakla birlikte, kadınların lehine sonuçlar doğurabilecek düzenlemeler yapılmış ve kızlar için okullar açılmaya başlanmıştır (Findıkoğlu, 1940: 650). Tanzimat Dönemi, kadınların resmî eğitim sistemine dâhil olmaya başladığı tarihsel bir kırılma noktasıdır. Bu dönemde kız ve erkek çocuklar için parasız ve zorunlu ilkokullar ile rüştiyelerin kurulması öngörülmüş; Osmanlı Türk kadınları mahalle mekteplerinde, 1859’dan itibaren açılan inas rüştiyelerinde ya da “ehl-i namus” olarak anılan kadın ustaların yanında eğitim alabilmiştir. Bürokrat ve ilmiye sınıfına mensup ailelerin kızları ise daha çok konak eğitimi yoluyla entelektüel birikim kazanmaya yönlendirilmiştir (Uğurcan, 1992: 498).

Kadın eğitimi açısından en kayda değer gelişmelerden biri, 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’nin öngördüğü ve 1870’te fiilen açılan Darülmuallimat olmuştur. Kız okullarına öğretmen yetiştirilmesini amaçlayan bu kurum, kadınların eğitim alanındaki varlığını kurumsallaştırmış; 1875 yılına gelindiğinde kız rüştiyelerinde kadın öğretmenlerin görev almaya başladığı görülmüştür (Kumbaracılar, 1969: 82). Ayrıca kızların meslek edinmelerine yönelik okulların açılmasıyla öğretmenlik, Tanzimat öncesinde belirli bir mesleği olmayan Osmanlı Türk kadınının kazandığı ilk meslek hâline gelmiştir. Ebe Mekteplerinin kurulması ise kadınların sağlık alanında eğitim alabilmelerine imkân tanımıştır. 1870’te açılan Darülfünun her ne kadar yalnızca erkeklere eğitim vermiş ve iki yıl sonra kapatılmış olsa da, bu girişim yükseköğretim alanındaki dönüşüm arayışlarının bir göstergesi olarak önem taşımaktadır (Caporal, 1982: 104).

Eğitimli kadınların ortaya çıkışı, edebiyat ve basın alanında da etkisini göstermiştir. Leyla Hanım, İhsan Raif, Makbule Leman, Fatma Aliye ve Emine Semiye gibi Tanzimat Dönemi’nin öne çıkan kadın yazarları, eğitimine önem veren aydın ailelerin sağladığı özel öğrenim süreçlerinden geçerek yetişmişlerdir (Toska, 1994). Bu entelektüel birikim, kadınların düşüncelerini kamusal alanda ifade etmelerine zemin hazırlamış; kadın hareketlerinin önemli bir ayağını kadın basını oluşturmuştur. 19. yüzyılda gazete ve dergi

yayıncılığının gelişmesiyle birlikte kadınlara yönelik ilk süreli yayınlar ortaya çıkmış; 1869'da Terakki gazetesinin eki olarak yayımlanan Terakki Muhadderat, kadınların toplumsal konumunu güçlendirmeyi amaçlamıştır (Ateş, 2009). 1895-1909 yılları arasında yayımlanan Hanımlara Mahsus Gazete ise kadın eğitimi, ev içi modernleşme ve Batılı modern kadın imgesinin Osmanlı toplumuna uyarlanması yönünde önemli bir rol üstlenmiştir (Çakır, 1994).

1876'da yürürlüğe giren, ancak 1878'de II. Abdülhamid tarafından askıya alınan Kanun-ı Esasi, 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte yeniden yürürlüğe girmiştir (Shaw ve Shaw, 1976). Bu gelişme, Osmanlı Devleti'nde anayasal parlamenter monarşiye dayalı yönetim sisteminin yeniden tesis edilmesi anlamına gelmiş; meclisin yetkileri artırılarak siyasal temsil alanı genişletilmiştir. 1909 yılında Kanun-ı Esasi'de yapılan değişikliklerle padişahın yetkileri önemli ölçüde sınırlandırılmış, hukukun üstünlüğü anayasal bir ilke olarak benimsenmiştir. Padişahın meclisi feshetme yetkisi kısıtlanmış; fesih hâlinde seçimlerin üç ay içinde yenilenmesi şartı getirilerek halkın siyasal sürece katılımının güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Tanör, 1991). Aynı dönemde sansürün kaldırılmasıyla basın özgürlüğü genişlemiş ve kamusal tartışma alanı belirgin biçimde canlanmıştır (Ahmad, 1995).

Bununla birlikte, özgürlükçü anayasal düzen uzun süreli olamamıştır. 1913'te gerçekleşen Babiâli Baskını ile yönetimi fiilen ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nde tek parti yönetimini tesis etmiştir. Aynı yıl çıkarılan Geçici Mahkemeler Kanunu ile muhalifleri yargılamak üzere özel mahkemeler kurulmuş; siyasal muhalefet üzerinde ciddi bir baskı oluşturulmuştur (Ahmad, 1995). 1914'te Ceza Kanunu'nda yapılan değişikliklerle devlet aleyhine işlenen suçlara ağır cezalar getirilmiş; ancak Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte hukuki reformlar büyük ölçüde duraksamış, olağanüstü hâl yasaları yürürlüğe girmiştir.

Meşrutiyet ancak 23 Temmuz 1908'de yeniden yürürlüğe girebilmiştir. II. Abdülhamid'in meşrutiyeti yeniden ilan etmesi ile meşruti monarşi rejimine geri dönen Osmanlı devletinde, anayasal parlamenter sistem yeniden yürürlüğe konulmuştur. Meşrutiyetin ilan edilmesinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Osmanlı yönetimini anayasal düzeni yeniden yürürlüğe koymaya zorlaması gibi iç sebeplerin yanı sıra Avusturya'nın Bosna-Hersek'i egemenliği altına alması, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve Girit'in Yunanistan'a bağlanma

sürecine girmesi gibi gelişmelerin Osmanlı yönetimini zor durumda bırakması gibi dış tehditler de neden olmuştur (Hanioğlu, 1985). 1909-1918 yılları arasında devlet yönetiminde görünürde V. Mehmet Reşat bulunmakla birlikte, fiili güç büyük ölçüde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin elindedir. Cemiyet, “hasta adam” olarak nitelendirdikleri Osmanlı Devleti’ni yeniden güçlendirmeyi temel hedef olarak benimsemiştir.

Osmanlı İmparatorluğunu bir arada tutmak adına birçok farklı ideolojinin rekabet halinde olduğu İkinci Meşrutiyet döneminde yoğun tartışmalar yaşanmıştır. İslamcılık, Batıcılık, Osmanlıcılık ve Türkçülük şeklinde isimlendirilen ideolojik akımların ortak amacı Osmanlı'nın içinde bulunduğu toplumsal, kültürel ve siyasi krize bir çözüm önerisi geliştirmektir (Hanioğlu, 1985). Farklı etnik ve dini toplulukları Osmanlı kimliği altında birleştirme amacı taşıyan Osmanlıcılık fikri, II. Meşrutiyet'in ilanı (1908) ile birlikte anayasal bir düzenin sağlanması ve hukuken bütün Osmanlı vatandaşlarının eşit kabul edilmesiyle güçlenmiştir. Osmanlıcılığın önemli teorisyenlerinden biri olan Namık Kemal, tüm vatandaşlar Osmanlı kimliği altında eşit haklara sahip olmasını ve anayasal düzenin imparatorluğun bütünlüğünü korumak için en etkili yol olduğunu savunmuştur (Karpas, 2019). Bu dönem etkili olan İttihat ve Terakki Cemiyeti ilk yıllarında Osmanlıcılığı resmi bir politika olarak benimsemiştir. Bu durum Osmanlıcılık ideolojisinin devlet nezdindeki etkinliğini göstermektedir (Hanioğlu, 1985). Balkan Savaşları sonrasında azınlıkların ayrılıkçı hareketleri bu ideolojinin uygulanabilirliğini zayıflatmıştır (Shaw ve Shaw, 1976). Ziya Gökalp özellikle Balkanlar'daki yenilgilerle beraber farklı milletleri aynı kimlik altında birleştirme fikrinin yani Osmanlıcılığın artık iflas ettiğini ifade etmiştir (Gökalp, 1923).

İslamcılık ideolojisi ise Müslüman toplulukları din paydasında birleştirme ve Osmanlı imparatorluğunu İslam dayanışması üzerinden yeniden güçlendirmeyi amaçlamıştır. Mehmet Akif Ersoy bu ideolojiyi benimseyip savunan önemli isimlerden biridir. Eserlerinde İslam ahlakının toplumsal düzenin temel taşı olması gerektiğini savunmuştur (Mardin, 1991). Diğer önemli bir isim olan Said Halim Paşa ise Batı'nın materyalist değerlerine karşı İslam'ın manevi üstünlüğünü vurgulayarak İslamcılık akımının yaygınlaşması için çalışmalar yürütmüştür (Said Halim Paşa, 2020). İslamcılığı savunan isimler bu akımı sadece siyasi bir araç olarak değil, aynı zamanda ahlaki ve toplumsal bir yenilenme aracı olarak görmüşlerdir. Mehmet Akif Ersoy, milletin kurtuluşunun Kur'an ahlakını yaşamaktan geçtiğini vurgulamıştır (Ersay, 1928). “İttihad-ı İslam” olarak da bilinen ve “ümme” temelli bir birlik fikrini savunan akım II. Abdülhamid döneminde (1876-1909) resmî devlet

politikası hâline gelmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında İslamcılık, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politikalarında önemli bir yer tutmuş ve Halifelik makamı, Osmanlı yönetimi tarafından birleştirici bir unsur olarak kullanılmak istenmiştir. Ancak I. Dünya Savaşı sırasında Müslüman nüfusun çok olduğu bölgelerde bile ayrılıkçı hareketlerin görülmesi bu akımın da uygulanabilirliğinin sorgulanmasına neden olmuştur (Shaw ve Shaw, 1976).

II. Meşrutiyet döneminde giderek güç kazanan bir diğer akım ise Türkçülük'tür. Osmanlı'nın Türk unsurlarını birleştirerek modern bir ulus-devlet oluşturmayı hedefleyen ideoloji, Ziya Gökalp'in çalışmalarıyla sistematik bir hale getirilmiştir. Türkçülüğün hem kültürel hem de siyasal temellerini atan Gökalp, Türkçülük fikrinin modernleşme ve uluslaşma sürecinde Osmanlı'nın en sağlam dayanağı olacağını savunmaktadır. Gökalp'in kullandığı "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" sloganıyla Türkçülüğün hem İslam'la hem de modernleşme ile uyumlu bir ideoloji olduğunu vurgulayarak üç ideolojiyi bir sentez hâline getirmeye çalışmıştır (Gökalp, 1976). Türk milletinin kültürel birliğini ve modernleşmesini savunan Gökalp, Türk milletinin kurtuluşunun ancak kendi öz kültürüne dönerek mümkün olduğunu altını çizmiştir (Gökalp, 1923). Bu dönemde Genç Kalemler dergisi ve Yeni Lisan hareketi gibi oluşumlar da Türkçülük ideolojisi doğrultusunda kültürel çalışmalar yürüterek ideolojinin dil ve kültür alanında da etkili olmasını sağlamışlardır. Ömer Seyfettin ve Ali Canip Yöntem gibi isimler, Türk kültürünün canlanması ve Türkçe'nin sadeleşmesi için çalışmalar yapmıştır (Ercilasun, 2007).

Osmanlı'nın kurtuluşunun Batı medeniyetinin bilimsel ve teknolojik kazanımlarını benimsemekle mümkün olabileceğini öne süren Batıcılık ideolojisi ise özellikle genç aydınlar ve bürokratlar arasında yaygınlık kazanmıştır. Bu ideolojiye yön veren temel düşünsel kaynak, bilgiye ulaşmanın tek güvenilir yolunun bilimsel gözlem, deney ve akıl yürütme olduğunu savunan pozitivist düşünce akımıdır. Pozitivizme göre metafizik, din ve sezgiye dayalı bilgiler bilimsel bilgi olarak değerlendirilemez; toplum, insan davranışları ve doğa aynı bilimsel yasalarla açıklanabilir. 17. ve 18. yüzyıllarda Newton, Galileo ve Francis Bacon gibi bilim insanlarının doğa olaylarını gözlem ve deneyle açıklamaya başlamaları, bu düşünce yapısının temellerini oluşturmuştur. 19. yüzyılda Auguste Comte (1798-1857) pozitivistin kurucusu kabul edilir. Comte, insan düşüncesinin üç evreden geçtiğini öne sürmüştür; teolojik evrede olayların Tanrı ya da ruhlarla, metafizik evrede soyut kavramlarla, pozitif evrede ise gözlem ve deneyle açıklandığını savunmuştur. Ona göre toplum da doğa gibi bilimsel yasalar çerçevesinde incelenebilir (Comte, 1964). Bu yaklaşım doğrultusunda

“sosyoloji” terimini ilk kullanan kişi Comte olmuştur. Pozitivizm, bilimsel düşüncenin yaygınlaşmasına önemli katkı sağlamış; 19. yüzyılın sonlarında evrimci sosyoloji (Spencer, Letourneau), bilimsel psikoloji (Le Bon) ve ahlak felsefesi (Guyau) gibi alanların gelişimini etkilemiştir (Yılmaz, 2017).

19. yüzyılın sonlarında Osmanlı’da Batı bilim ve düşüncesine yönelik ilgi artmış, özellikle Tanzimat’tan sonra Avrupa’ya giden Osmanlı aydınları aracılığıyla Fransa merkezli pozitivist felsefe tanınır hale gelmiştir. Akıl, bilim ve ilerleme kavramlarını öne çıkaran bu düşünce, gerilemekte olan imparatorluğu modernleştirme çabalarına teorik bir dayanak sunmuştur. Türkiye’de pozitivistin öncüsü olarak kabul edilen Beşir Fuad, duygusal edebiyat anlayışına karşı çıkarak “bilimsel” bir düşünce biçimini savunmuş; dine değil, deneysel bilgiye dayalı bir dünya görüşü benimsemiştir (Yavaş, 2009). Baha Tevfik, materyalist ve pozitivist fikirleri doğrultusunda geliştirdiği “Felsefe-i Ferd” anlayışıyla akıl ve bilimi yüceltmıştır (Ülken, 2001). Ziya Gökalp ise pozitivist Türkiye sosyolojisine uygulamış; Comte ve Durkheim’den etkilenerek toplumu bilimsel bir sistem olarak değerlendirmiş ve milli kültür ile bilimi uzlaştırmaya çalışmıştır (Yılmaz, 2017). Servet-i Fünun Dönemi (1896-1901) doğrudan pozitivistin benimsememekle birlikte, bilimsel düşünceye saygı, realizm ve natüralizm akımlarını öne çıkarmıştır. Halit Ziya ve Tevfik Fikret gibi yazarlar akıl, ilerleme ve eğitimi merkeze alan bir anlayış geliştirmiştir. Tevfik Fikret’in (1900) “Tarih-i Kadim” adlı şiiri, dine değil bilime dayalı bir ilerleme inancını yansıtmaktadır.

II. Meşrutiyet Döneminde pozitivist, materyalizm ve evrimcilik düşünceleri yaygınlaşmış; Genç Kalemler, Türk Yurdu ve İçtihad gibi dergilerde bu fikirler işlenmiştir. Kadın hakları, eğitim ve toplumsal ilerleme konuları bilimsel ve akılcı bir perspektifle ele alınmıştır. Ruşen Eşref, Celal Nuri ve Abdullah Cevdet gibi yazarlar bu düşünsel ortamın önde gelen temsilcileri arasında yer almıştır (Berkes, 2017). Osmanlı’nın kurtuluşuna yönelik çözüm arayışları, dönemin karmaşık siyasal ve toplumsal koşulları nedeniyle tam anlamıyla uygulanamamış olsa da, bu düşünsel akımlar Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinin ideolojik temellerinin oluşumuna önemli katkılarda bulunmuştur.

Bahsi geçen farklı düşünce akımlarının kadına ilişkin değerlendirmeleri de birbirinden ayrılmaktadır. Batıcılık ideolojisini benimseyen düşünürler, kadın meselesine dair görüşlerinde iki temel yaklaşım etrafında toplanmıştır. Abdullah Cevdet ve Selahattin Asım

gibi bazı yazarlar, kadınların geri kalmışlığını dinî yorumlara bağlarken; Celal Nuri, Rıza Tevfik, Ahmet Cevat ve Halil Hamit gibi isimler bu durumu daha çok toplumsal koşullar ve dış etkenler çerçevesinde açıklamışlardır. İslamcılık fikrini savunan düşünürler ise kadının İslami ölçüler içinde eğitim alarak iyi bir anne ve eş olması gerektiğini savunmuştur. Ziya Gökalp'ın, çağdaş bir devlet olabilmenin temel şartlarından birinin kadın ve erkeğin eşitliği olduğunu vurgulayan ifadeleri, Türkçülük akımının kadının hem aile içinde hem de toplumsal yaşamda önemli bir konuma sahip olması gerektiğini benimsediğini göstermektedir (Ateş, 2009).

İlk olarak 1889 yılında askerî tıbbiye öğrencileri tarafından gizli bir cemiyet olarak kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte açık bir siyasi güç haline gelmiştir (Hanioğlu, 1985). 1908 seçimlerinde İttihat ve Terakki Cemiyetinin birçok üyesi Meclis-i Mebusan'a girmiş ancak doğrudan hükümeti yönetmemiştir (Ahmad, 1995). 1913'te gerçekleşen Bâb-ı Âli Baskını ile hükümet yönetimini tamamen ele geçiren İttihatçılar, Sadrazam Kamil Paşa'yı görevden alarak Mahmud Şevket Paşa'nın sadrazamlığında İttihat ve Terakki Cemiyetinin kontrolünde olan bir hükümet kurmuşlardır (Hanioğlu, 1985, 113). Cemiyet bu dönemde Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa'nın liderliğinde Osmanlı yönetimini fiilen kontrol etmiştir (Hanioğlu, 1985). Bâb-ı Âli Baskını sonrasında İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı siyasetinde tek hâkim güç hâline gelmiş, muhalefet susturulmuş ve Osmanlı Devleti fiilen tek parti rejimine geçmiştir (Tunaya, 2015).

İkinci Meşrutiyet'in ilanını izleyen yıllarda iktisadi alanda da çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Ticaret Kanunu'nun kabulü (1910) ile yerli girişimcilerin teşvik edilmesi hedeflenmiş; ancak yerli tüccarların sermaye birikiminin zayıf olması ve yabancı sermayenin Osmanlı ekonomisindeki belirleyici konumu bu çabaların etkisini sınırlı kılmıştır. Devlet bütçesinin önemli bir kısmının dış borç faizlerine ayrılması, kamu yatırımlarını kısıtlamış ve ekonomik kalkınma girişimlerini zayıflatmıştır (Pamuk, 1984). 1913'ten itibaren İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından "millî iktisat" politikası benimsenmiş; yabancı sermaye ve tüccarların yerine yerli bir burjuvazi yaratılmaya çalışılmıştır. Ancak Osmanlı ekonomisinin yapısal sorunları, bu politikaların istenen sonucu vermesini engellemiştir (Toprak, 1982).

Eğitim alanında ise Tanzimat döneminde başlatılan reformlar, İkinci Meşrutiyet sürecinde geliştirilerek sürdürülmüştür. Meşrutiyet'in ilanıyla yeniden yapılandırılan Maarif Nezareti,

daha merkeziyetçi bir anlayışla eğitim politikalarının yürütülmesinde etkin bir rol üstlenmiştir. Çıkarılan genelgelerle eğitimde standartlaşma hedeflenmiş; köy okullarının yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır (Somel, 2001). 1913'te ilköğretimin zorunlu hâle getirilmesiyle okuma-yazma oranının artırılması amaçlanmış, ancak uygulamada karşılaşılan mali ve idari sorunlar nedeniyle bu hedef tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir (Ergün, 1982).

Bu dönemde eğitim sisteminin laikleşmesi yönünde önemli adımlar atılmış; geleneksel medrese eğitiminin yerine daha modern ve bilimsel müfredatlar benimsenmiştir. Matematik, fen bilimleri ve yabancı dil derslerinin müfredata eklenmesiyle dinî eğitimin ağırlığı azaltılmış; coğrafya ve tarih dersleri aracılığıyla ulusal kimliğin güçlendirilmesi hedeflenmiştir (Akyüz, 1993). Kızların eğitimi alanında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1880'de açılıp kısa süre sonra kapanan Kız İdadileri, 1913'te yeniden faaliyete geçirilmiş; aynı yıl kız öğretmen okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla Dârülmua'llimât-ı Âliye kurulmuştur. Bu gelişmeler, kadınların eğitime katılımında kayda değer bir artış sağlamıştır (Somel, 2001).

Dönemin en önemli yeniliklerinden biri, kızlara yükseköğretim olanağının tanınmasıdır. 1915'te Dârülmua'llimât-ı Âliye bünyesinde öğretime başlayan İnas Dârülfünunu, 1920'de Dârülfünun'a bağlanmıştır. Başlangıçta ayrı sınıflarda eğitim gören kız öğrenciler, kısa süre içinde karma eğitim uygulamasına dâhil edilmiş; bu model 1921'de Hukuk ve Tıp Fakülteleri tarafından da benimsenerek Türkiye'de karma eğitim resmen hayata geçirilmiştir (Kurnaz, 1992). Darülfünun'un Avrupa'daki üniversiteler örnek alınarak modernize edilmesi, bilimsel araştırmalara verilen önemin artması ve eğitimcilerin yurt dışında yetiştirilmesinin teşvik edilmesi bu dönemin belirleyici özellikleri arasındadır (Kodaman, 1999). Her ne kadar bu yenilikler imparatorluğun tüm bölgelerine eşit biçimde yayılamamış olsa da (Kurnaz, 1992), Cumhuriyet dönemindeki eğitim reformlarının altyapısını oluşturmuştur.

1908'de Kanun-ı Esasi'nin yeniden yürürlüğe girmesiyle Osmanlı toplumu, modernleşme ve demokratikleşme dinamikleri doğrultusunda yeniden şekillenmeye başlamıştır (Hanioğlu, 1985). Çokuluslu yapıya sahip imparatorlukta Türkler, Kürtler, Araplar, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve Arnavutlar bir arada yaşamış; bu çeşitliliği bir arada tutmayı amaçlayan Osmanlıcılık fikri Meşrutiyet döneminde yeniden gündeme gelmiştir. Ancak Balkan

Savaşları'nın yarattığı travma ve milliyetçilik akımının güçlenmesi, etnik ayrışmaları derinleştirmiş; bu süreç, Ziya Gökalp'in Türkçülük düşüncesinin giderek daha etkili hâle gelmesine zemin hazırlamıştır (Zürcher, 1998).

Toplumsal yapı da bu dönüşümlerden önemli ölçüde etkilenmiştir. Geleneksel askerî-reaya ayrımı çözülmeye başlamış; ticaret ve sınırlı sanayileşme faaliyetleriyle birlikte tüccar, aydın ve bürokratlardan oluşan orta sınıf modernleşme hareketlerinin taşıyıcısı hâline gelmiştir (Berkes, 1964). Buna karşılık, nüfusun büyük bölümünü oluşturan köylüler savaşlar, göçler ve ağır vergi yükleri nedeniyle ciddi ekonomik sıkıntılar yaşamıştır (Pamuk, 1984). Kentlerde sanayinin yeterince gelişmemesi, işçi sınıfının oluşumunu geciktirmiştir (Ahmad, 1995).

Bu toplumsal dönüşüm sürecinde kadınlar daha görünür hâle gelmiş; kadın eğitimi ve kamusal katılımı belirgin biçimde artmıştır. Modern okulların yaygınlaşmasıyla birlikte Batı tarzı eğitim alan kadınlar, dernekler ve yayınlar aracılığıyla toplumsal hayata daha aktif biçimde katılmıştır (Ortaylı, 2004; Çakır, 1994). Ancak bu süreç, modernleşme ile gelenek arasında kalan kadınlar açısından bir ikilem de yaratmıştır. Eğitimle özgürleşen kadınlar, yavaş değişen toplumsal normlarla karşı karşıya kalmış; bu durum bireysel düzeyde psikolojik bir gerilim doğurmuştur (Toprak, 2015). Tanpınar'ın da vurguladığı gibi, toplum geçmişin ağırlığı ile geleceğin belirsizliği arasında sıkışmıştır (Tanpınar, 2017).

Kadınların örgütlenme faaliyetleri bu dönemde büyük bir ivme kazanmıştır. İttihat ve Terakki'nin kadın politikası, kadınların eğitimi ve kamusal alana katılımını desteklemekle birlikte bu süreci millî ideolojiye hizmet eden sınırlar içinde tutmayı amaçlamıştır. Bu yaklaşım, Cumhuriyet dönemindeki reformlara zemin hazırlarken, kadın hareketinin bağımsızlaşmasını da sınırlamıştır (Kandiyoti, 1987).

Çakır'ın sınıflandırmasına göre, II. Meşrutiyet dönemindeki kadın dernekleri altı ana grupta toplanabilir (Çakır, 1994). Yardım dernekleri, Osmanlı kadınlarının kamusal alana ilk örgütlü çıkışını temsil etmiş; Şefkat-i Nisvan, Hizmet-i Nisvan ve Beyoğlu Rum Cemiyeti Hayriye-i Nisvaniyesi bu grupta yer almıştır. Eğitim ve çalışma yaşamına katılımı hedefleyen dernekler, kadınların toplumsal konumunu güçlendirmeyi amaçlamış; Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye ve Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği bu kapsamdadır. Kültürel dernekler, kadınların entelektüel gelişimini desteklemiş; Asri Kadın Cemiyeti ve

Teali-i Nisvan Cemiyeti bu alanda öne çıkmıştır. Ekonomik bilinç oluşturmaya hedefleyen dernekler yerli malı kullanımını teşvik etmiş; siyasal partilerle ilişkili kadın dernekleri ise İttihat ve Terakki çevresinde faaliyet göstermiştir. Feminist nitelik taşıyan tek örgüt olan Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti ise kadın-erkek eşitliği ve siyasal haklar talebiyle Osmanlı kadın hareketinde tarihsel bir kırılma yaratmıştır.

Bu örgütlenmelere paralel olarak kadın basını da büyük bir gelişme göstermiştir. Demet, Kadın, Mehasin ve özellikle Kadınlar Dünyası dergileri, kadınların eğitim, çalışma ve siyasal hak taleplerini güçlü biçimde dile getirmiştir (Çakır, 1994; Zihnioğlu, 2003). Kadınlar Dünyası, üniversiteye kabul ve oy hakkı talepleriyle feminist bir çizgi izlemiş ve kadın hareketinin kurumsallaşmasında belirleyici bir rol oynamıştır.

Genel basın açısından bakıldığında, 24 Temmuz 1908’de sansürün kaldırılması II. Meşrutiyet’in en önemli dönüm noktalarından biridir. İkdam, Tanin, Tercüman-ı Hakikat ve Sabah gibi gazeteler hürriyet ve meşrutiyet fikirlerini yaygınlaştırmıştır (Ertuğ, 1959; Ahmad, 1995). Ancak ekonomik zorluklar ve siyasi baskılar, basının sürdürülebilirliğini sınırlamış; 1909 Basın Kanunu ile hükümet basın üzerinde yeniden denetim kurmuştur (Hanioğlu, 1985).

1911-1918 yılları arasındaki dönem ise, Osmanlı Devleti açısından siyasal, askerî ve toplumsal çözülmenin hızlandığı; imparatorluğun hem maddi hem de zihinsel sınırlarının daraldığı kritik bir kırılma evresine karşılık gelmektedir. Bu süreç, ardı ardına gelen savaşlar nedeniyle yalnızca geniş toprak kayıplarına değil, aynı zamanda devlet otoritesinin zayıflamasına ve toplumsal yapının derin biçimde sarsılmasına yol açmıştır. 1911-1912 Trablusgarp Savaşı’nda İtalya, Osmanlı Devleti’nin askerî ve idari zaaflarından faydalanarak Kuzey Afrika’daki son Osmanlı toprağı olan Trablusgarp’a saldırmış; yerel direnişe rağmen Uşi Antlaşması (1912) ile Trablusgarp ve On İki Ada Osmanlı egemenliğinden çıkmıştır (Shaw ve Shaw, 1976). Bu yenilgi, imparatorluğun büyük güçler karşısındaki savunmasızlığını açık biçimde ortaya koymuştur.

Bunu izleyen 1912-1913 Balkan Savaşları ise Osmanlı Devleti için çok daha yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Balkan devletlerinin birleşerek Osmanlı’ya karşı harekete geçmesiyle Balkanlar’daki en önemli topraklar kaybedilmiş; ordu ve yönetim büyük bir prestij kaybına uğramıştır. Bu savaşlar sonucunda Balkanlar’daki Türk ve Müslüman nüfus, kitlesel biçimde

Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmış; bu zorunlu göç dalgası, Anadolu'nun demografik yapısını derinden değiştirmiş ve ekonomik ile toplumsal krizleri derinleştirmiştir (Zürcher, 1998; Karpat, 2019). Göçlerin yol açtığı barınma, istihdam ve güvenlik sorunları, halkın gündelik yaşamında kalıcı travmalar yaratmıştır.

Birinci Dünya Savaşı (1914-1918), Osmanlı Devleti için artık bir var olma mücadelesine dönüşmüştür. Bu süreçte Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi ideolojik yönelimler eş zamanlı olarak tartışılırken, savaşın ilerleyen safhalarında bu akımların birleştirici etkisi giderek zayıflamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin belirleyici rolüyle girilen savaş, başlangıçta toplumda yeniden yükseliş umudu yaratmış olsa da, cephelerde verilen ağır kayıplar ve ekonomik yıkım bu beklentiyi kısa sürede tüketmiştir (Shaw ve Shaw, 1976). 1915'te kazanılan Çanakkale Zaferi sembolik bir başarı sağlasa da, Filistin, Arabistan, Suriye ve Irak'ın kaybedilmesiyle Osmanlı Devleti savaşın genelinde ağır bir yenilgiye uğramıştır.

1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla Osmanlı Devleti fiilen sona ermiş; ordu terhis edilmiş, limanlar ve stratejik bölgeler İtilaf Devletleri'nin denetimine bırakılmıştır (Ahmad, 1995: 85-100). Bu durum, devletin egemenlik yetkilerini büyük ölçüde ortadan kaldırırken, işgallerin önünü açmıştır. Osmanlı Devleti'ni savaşa sürükleyen İttihat ve Terakki Cemiyeti ise yenilginin ardından siyasal meşruiyetini tamamen yitirmiş; Talat, Enver ve Cemal Paşalar yurt dışına kaçmış ve cemiyet 1918'de resmen dağılmıştır (Shaw ve Shaw, 1976). Her ne kadar doğrudan iktidar dönemi 1913-1918 ile sınırlı olsa da, cemiyetin Osmanlı siyaseti üzerindeki etkisi yaklaşık on yıl boyunca devam etmiş; II. Meşrutiyet'in özgürlükçü atmosferi kısa sürede tek parti hâkimiyetine evrilmiştir (Zürcher, 1998).

Mondros sonrasında başlayan işgaller, Osmanlı toplumunda derin bir endişe ve belirsizlik duygusu yaratmıştır. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgali, bu sürecin en çarpıcı kırılma noktalarından biri olmuş; Anadolu'da yerel direniş hareketleri hızla örgütlenmeye başlamıştır (Karpat, 2012). 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışıyla Millî Mücadele fiilen başlamış; Amasya Genelgesi (1919) ile milli egemenlik ve direnişin esasları ilan edilmiştir (Atatürk, 1927). Erzurum (23 Temmuz 1919) ve Sivas (4-11 Eylül 1919) Kongreleri, Millî Mücadele'nin siyasal programını belirlemiş; vatanın bölünmez bütünlüğü ve milli iradeye dayalı bir yönetim hedefi açık biçimde ortaya konulmuştur (Hanioğlu, 1985; Atatürk, 1927).

12 Ocak 1920’de Osmanlı Mebusan Meclisi’nin Misak-ı Milli kararlarını kabul etmesiyle milli sınırlar ve bağımsızlık ilkeleri ilan edilmiş; kapitülasyonların kaldırılması talep edilmiştir (Shaw ve Shaw, 1976). Ancak bu gelişmenin hemen ardından İstanbul’un 16 Mart 1920’de İngilizler tarafından işgal edilmesi ve Meclis-i Mebusan’ın kapatılması, Osmanlı yönetiminin fiilen sona erdiğini göstermiştir (Zürcher, 1998). Bunun üzerine 23 Nisan 1920’de Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış; milli egemenliğe dayalı yeni bir siyasal ve hukuki düzenin temelleri atılmıştır (Ahmad, 1995; Lewis, 2015).

Bu dönemde hukuksal yapı da köklü bir dönüşüm sürecine girmiştir. Tanzimat ve II. Meşrutiyet boyunca parçalı ve karma bir karakter taşıyan Osmanlı hukuk sistemi, işgal koşullarında işlevsiz hale gelmiş; İstanbul’da sıkıyönetim ilan edilerek Divan-ı Harpler kurulmuş ve Millî Mücadele’yi destekleyenler yargılanmıştır (Tanör, 1991; Shaw ve Shaw, 1976). Ankara’da ise TBMM, kısa sürede kendi hukuk sistemini inşa etmeye başlamış; 20 Ocak 1921’de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edilmiştir. Bu anayasa, egemenliği padişahtan alarak halka vermiş; güçler birliği ilkesini benimseyerek yasama, yürütme ve yargı yetkilerini TBMM’de toplamıştır (Tanör, 1991; Zürcher, 1998). İç isyanlara karşı ise İstiklal Mahkemeleri kurulmuş; bu mahkemeler hızlı ve sert kararlarıyla Millî Mücadele’nin devamlılığını sağlamayı amaçlamıştır (Karpas, 2010).

Ekonomik açıdan bakıldığında, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı Osmanlı ekonomisini derin bir çöküşe sürüklemiştir. Tarım ve sanayi üretimi düşmüş, dış ticaret limanların abluka altına alınmasıyla kesintiye uğramış; karşılıksız para basımı hiper enflasyona yol açmıştır (Pamuk, 1984; Ahmad, 1995). Savaş sonunda Osmanlı Devleti ağır bir borç yükü altında kalmış ve ekonomik bağımsızlığını büyük ölçüde kaybetmiştir (Keyder, 1982). Millî Mücadele yıllarında da kıtlık, yoksulluk ve zorunlu yükümlülükler halkın yaşamını daha da zorlaştırmış; Tekâlif-i Milliye emirleri köylü üzerindeki ekonomik baskıyı artırmıştır (Ahmad, 1995).

Bu ağır koşullar, toplumsal ve psikolojik düzeyde de derin izler bırakmıştır. Göçler, yoksulluk, salgın hastalıklar ve savaş kayıpları, halk arasında korku, umutsuzluk ve belirsizlik duygularını yaygınlaştırmıştır. Ömer Seyfettin’in Beyaz Lale adlı hikâyesi, Balkan Savaşları’nın bireylerin ruh dünyasında açtığı yaraları edebi düzlemde görünür kılmaktadır (Seyfettin, 2022). Refik Halit Karay ise Anadolu’nun gündelik yaşamında temel ihtiyaçların bile lüks haline geldiğini vurgulamaktadır (Karay, 1919).

Bu dönüşüm ortamında kadınlar, savaş ve Millî Mücadele sürecinde toplumsal yaşamda daha görünür hale gelmiştir. Erkeklerin cephede olması nedeniyle kadınlar tarımda, sanayide, eğitim ve sağlık alanlarında üretime katılmış; Hilal-i Ahmer Cemiyeti gibi kuruluşlarda aktif rol üstlenmişlerdir (Ahmad, 1995; Ateş, 2009). Bu süreç, kadınların kamusal alandaki varlığını artırmış; 1917 Hukuk-ı Aile Kararnamesi gibi sınırlı da olsa hukuki düzenlemelerin gündeme gelmesine zemin hazırlamıştır (Orhonlu, 1968). Millî Mücadele yıllarında kadınlar, mitingler, Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri ve yardım kampanyaları aracılığıyla bağımsızlık mücadelesine aktif biçimde katılmış; bu deneyim, Cumhuriyet dönemindeki kadın hakları mücadelesinin temelini oluşturmuştur (Zihnioğlu, 2003).

Basın da bu dönemin zihinsel atmosferinin şekillenmesinde merkezi bir rol oynamıştır. Savaş yıllarında kağıt sıkıntısı ve sansür nedeniyle birçok gazete kapanmış; yayın yapabilenler sıkı denetim altında kalmıştır (Tunaya, 2015; Uçak ve Erkal, 2019). Millî Mücadele döneminde ise basın, İstanbul ve Anadolu basını olarak ikiye ayrılmış; Anadolu'da yayımlanan İrade-i Milliye ve Hakimiyet-i Milliye gibi gazeteler milli direnişin meşruiyetini savunan temel araçlar haline gelmiştir (Dervişoğlu, 2009; Doğramacıoğlu, 1928). Basın, halkın moralini yükseltmek, işgal propagandasına karşı koymak ve milli birlik duygusunu pekiştirmek amacıyla etkin biçimde kullanılmıştır (Ayhan, 2008; Çelebi, 2024).

24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin uluslararası alanda resmen tanınmasını sağlayarak yeni Türk devletinin egemenliğini hukuken tescillemiştir. Bu diplomatik başarıyı izleyen süreçte, 29 Ekim 1923'te TBMM tarafından Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle devletin yönetim biçimi resmiyet kazanmış; aynı gün Mustafa Kemal Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Böylece başbakan ve bakanlar kuruluna dayalı yeni bir hükümet sistemi tesis edilmiştir (Zürcher, 1998). Cumhuriyet rejiminin kurumsal ve hukuki çerçevesini oluşturmak amacıyla kabul edilen 1924 Anayasası, kuvvetler birliği ilkesini esas alarak yasama, yürütme ve yargı yetkilerini Meclis'te toplamıştır (Ahmad, 1995). Cumhuriyet'in ilanından önce kurulan Halk Fırkası, 1924'te "Cumhuriyet Halk Fırkası" adını alarak ülkenin tek partisi konumuna gelmiştir. Aynı yıl halifeliğin kaldırılmasıyla birlikte laikleşme süreci kurumsal bir boyut kazanmış; 1928'de Anayasa'dan "Devletin dini İslam'dır" hükmünün çıkarılmasıyla bu süreç hızlanmıştır (Ahmad, 1995).

Cumhuriyet'in ilk yılları, siyasal alanda muhalefet arayışlarının da ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. 1924'te Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele ve Rauf Orbay gibi Mustafa Kemal'in eski silah arkadaşları tarafından kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, liberal ekonomi ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesini savunmuştur. Ancak 1925'te patlak veren Şeyh Said İsyanı sonrasında, irticai faaliyetlere destek verdiği gerekçesiyle parti kapatılmış; aynı yıl çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile siyasal muhalefet ve basın üzerinde sıkı bir denetim tesis edilmiştir (Zürcher, 1998: 207-212). 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın yarattığı ekonomik sıkıntılar toplumsal hoşnutsuzluğu artırmış; bu durum 1930'da Mustafa Kemal'in isteğiyle Fethi Okyar tarafından Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasına zemin hazırlamıştır. Ancak parti, kısa sürede iktidar karşısı unsurların toplandığı bir merkez hâline geldiği gerekçesiyle aynı yıl kendisini feshetmiştir (Ahmad, 1994: 56).

Yeni ulus-devletin inşa sürecinde ideolojik zemin, laiklik, Batıcılık, halkçılık, milliyetçilik ve devletçilik ilkeleri etrafında şekillenmiştir. Milliyetçilik, Osmanlı'nın çok milletli yapısından kopuşu simgeleyen ve Türk kimliğinin inşasını hedefleyen temel ideolojik eksenlerden biri olmuştur. Dil ve tarih reformları bu sürecin başlıca araçları olarak kullanılmış; 1928 Harf İnkılabı ile Latin alfabesine geçilerek dilde sadeleşme sağlanmış, Türk Tarih Tezi aracılığıyla ise Türk milletinin tarihsel kökenleri Osmanlı sınırlarının ötesine taşınarak yeni bir ulusal bilinç oluşturulmak istenmiştir (Mango, 2004). Laiklik, Cumhuriyet'in dönüşüm projelerinin merkezinde yer almış; 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimin laikleştirilmesi, halifeliğin kaldırılması, 1925'te dini vakıf ve medreselerin kapatılması bu doğrultuda atılan temel adımlar olmuştur (Berkas, 1964). Ancak laiklik ilkesi, modernleşmenin bir gereği olarak görülmesine rağmen toplumun bazı kesimlerinde geleneksel yapıya yönelik bir tehdit olarak algılanmış ve tepkilere yol açmıştır (Zürcher, 1998).

Batıcılık ideolojisi çerçevesinde gerçekleştirilen reformlar arasında en belirleyici olanı, 1926'da İsviçre Medeni Kanunu'nun kabul edilmesiyle hukuk sisteminin Batılı normlara göre yeniden düzenlenmesidir. Bu düzenleme, kadınlara boşanma, miras ve mülkiyet alanlarında erkeklerle eşit haklar tanımış; resmi nikâh zorunlu hale getirilmiş ve çok eşlilik yasaklanmıştır. Kadınların eğitime erişiminin ve kamusal hayata katılımının teşvik edilmesi ile kıyafet reformları da Batıcılık anlayışının toplumsal hayattaki yansımaları olmuştur (Lewis, 2015). Halkçılık ilkesi ise özellikle köylü ve işçi sınıfının modernleşme sürecine

entegrasyonu şeklinde uygulanmıştır (Ahmad, 1995). 1929 Buhranı'nın etkisiyle belirginleşen devletçilik ideolojisi, ekonomik kalkınmanın devlet öncülüğünde gerçekleştirilmesini öngörmüş; özel sektörün yetersiz kaldığı alanlarda devlet doğrudan ekonomik aktör olarak devreye girmiştir (Keyder, 1982).

Saltanatın kaldırılmasıyla Osmanlı Devleti'nin hukuki varlığı sona ermiş olsa da rejimin niteliğine ilişkin belirsizlik, Cumhuriyet'in ilanına kadar sürmüştür. Bu belirsizlik, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile ortadan kalkmıştır (Tanör, 1991). 20 Nisan 1924'te kabul edilen 1924 Anayasası, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasası olarak yasama ve yürütme yetkilerini TBMM'ye verirken, yargıyı bağımsız mahkemelere bırakmıştır (Tanör, 1991). Hukukun üstünlüğü ilkesi benimsenmiş olmakla birlikte, hukuk henüz tamamen laikleşmemiştir. 3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılmasıyla Şeriye ve Evkaf Vekâleti lağvedilmiş; din işleri Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimde birlik sağlanarak medrese eğitimi sonlandırılmıştır (Ahmad, 1995). 1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu ve Türk Ceza Kanunu ile hukuk sistemi büyük ölçüde laik ve modern bir yapıya kavuşmuş; 1928 Anayasa değişikliğiyle "Devletin dini İslam'dır" hükmünün kaldırılması, hukukun laikleşmesi yolunda kritik bir eşik oluşturmuştur. Laiklik ilkesinin anayasaya açıkça girişi ise ancak 1937'de gerçekleşmiştir (Ahmad, 1995; Zürcher, 1998).

Cumhuriyet yönetimi, ekonomik alanda "milli ekonomi" anlayışını benimseyerek yerli üretimi artırmayı ve ekonomik bağımsızlığı sağlamayı hedeflemiştir (Keyder, 1982). Kurtuluş Savaşı'nın ardından ekonomik olarak yıpranmış bir ülke devralınmış; Sovyetler Birliği'nden alınan yardımlarla savaşın yarattığı tahribatın hafifletilmesi amaçlanmıştır (Pamuk, 1984; Ahmad, 1995). İzmir İktisat Kongresi'nde (1923) alınan kararlarla sanayileşme teşvik edilmiş, kapitülasyonların kaldırılmasıyla ekonomik bağımsızlığın önü açılmıştır. Aşar Vergisi'nin 1925'te kaldırılması köylüyü üretime teşvik ederken, Teşvik-i Sanayi Kanunu (1927) ile yerli girişimcilik desteklenmeye çalışılmıştır. Ancak özel sektörün sermaye ve bilgi birikimi yetersiz kaldığından, sanayileşme sınırlı bir hızda ilerlemiştir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, Türkiye'yi de derinden etkilemiş ve 1923-1930 arasında izlenen görece liberal ekonomik politikalar yerini devletçilik ağırlıklı bir modele bırakmıştır (Okyar, 1979).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim, modernleşme projesinin temel araçlarından biri olarak ele alınmıştır. 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim sistemi laik ve merkezi bir yapıya kavuşturulmuş; Şeriye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılmasıyla eğitim üzerindeki dini denetim sona ermiştir. Müfredatta bilimsel ve akılcı derslere ağırlık verilmiş, öğretmen yetiştirme süreci kurumsallaştırılmıştır (Akyüz, 1993). 1928 Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri aracılığıyla okuryazarlığın artırılması hedeflenmiş; karma eğitim uygulamaları yaygınlaştırılmıştır (Ergün, 1982; Aydoğdu, 2009). Eğitim reformları, yalnızca kurumsal bir dönüşüm değil, aynı zamanda toplumsal zihniyet değişiminin de temel taşı olmuştur.

1923-1930 arası dönem, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte toplumsal yapının köklü bir dönüşüm sürecine girdiği, ancak bu sürecin aynı zamanda belirsizlikler ve uyum sorunları yarattığı bir zaman dilimi olmuştur. Reformların hızla hayata geçirilmesi, toplumda modernleşme ile gelenek arasında bir sıkışmışlık hissi doğurmuş; bireyler yeni rejimin gündelik yaşama etkilerini anlamaya çalışmıştır (Atatürk, 1927; Zürcher, 1998). Kılık kıyafet düzenlemeleri, Harf Devrimi ve laikleşme adımları, modernleşmenin simgesel ve pratik boyutlarını oluştururken, bazı kesimlerde direnç ve endişe yaratmıştır (Berkes, 1982).

Bu dönemde milli kimlik inşası da kültürel kurumlar aracılığıyla desteklenmiştir. Türk Tarih Kurumu (1931) ve Türk Dil Kurumu (1932) kurulmuş; sanat ve kültür alanlarında milli öğelerin ön plana çıkarılması hedeflenmiştir (Yıldızlı, 2015). Başkent Ankara, modern kent planlamasının bir örneği olarak inşa edilerek yeni rejimin sembolik mekânı hâline getirilmiştir (Tekeli, 1998).

Cumhuriyet'in ilanı, kadın hareketleri açısından da yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Osmanlı-Türk feminizmi, Batı'daki birinci dalga feminizmden etkilenmekle birlikte, Cumhuriyet'le birlikte siyasal hak taleplerini daha açık biçimde dile getirme imkânı bulmuştur. 1923'te Nezihe Muhiddin öncülüğünde kurulan Kadınlar Halk Fırkası'na izin verilmemesi üzerine, aynı kadro 1924'te Türk Kadınlar Birliği'ni oluşturmuştur (Toprak, 1988). Birlik, kadınların eğitim, toplumsal statü ve siyasal hak taleplerini gündemde tutmuş; 1926 Medeni Kanunu'nun kabulüyle birlikte daha siyasal bir çizgi benimsemiştir. Ancak 1927'den itibaren devletin denetimi artmış, bağımsız kadın hareketleri zayıflatılmıştır (Zihnioğlu, 2003). Kadınların belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı ancak 1930'da tanınmış; Türk Kadınlar Birliği 1935'te kendini feshetmiştir (Çakır, 1994).

Kadın dergileri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadın haklarının tartışıldığı ve modern kadın kimliğinin inşa edildiği önemli mecralar olmuştur. Süs, Türk Kadını, Kadınlar Dünyası, Kadınlık ve Kadın Yolu gibi yayınlar; kadınların eğitim, çalışma hayatı, hukuki eşitlik ve siyasal hak taleplerini görünür kılmıştır (Çakır, 1994; Zihnioğlu, 2003). Basın genel olarak Cumhuriyet'in modernleşme projelerini destekleyen bir araç olarak kullanılmış; Takrir-i Sükûn Kanunu sonrasında muhalif yayınlar büyük ölçüde kontrol altına alınmıştır (Zürcher, 1998). Harf İnkılabı'nın getirdiği ekonomik yük, basın sektörünü daha da kırılgan hâle getirmiş ve devlet desteğine bağımlılığı artırmıştır (İnuğur, 1992).

3.3. Dergilerin Üretildiği Mimarlık Ortamı

Modern Türk mimarlığının kökenleri, Lale Devri'nde (1718-1730) başlayan modernleşme hareketlerine kadar uzanmaktadır. Bu dönemde Batı'dan örnek alınarak geliştirilen ıslahatlar önce askerî alanda yapılmış, zamanla toplumsal kurumlarda ve mimarlıkta da etkisini göstermiştir. Özellikle süsleme anlayışında görülen değişim sonucunda Osmanlı Barok ve Rokoko üslupları ortaya çıkmıştır. “Yenileşme hareketleri”, önceleri küçük bağımsız denemelerle başlayıp II. Mahmut Dönemi ve 1839 Tanzimat'ın ilanı ile köklü bir reform hareketine dönüşmüştür. Tanzimat yalnızca siyasi bir reform değil, aynı zamanda modernleşme ve toplumsal dönüşüm süreci olarak Osmanlı'nın mimari ve barınma kültürünü de doğrudan etkilemiştir. Bu dönemdeki ekonomik, toplumsal ve kültürel değişimler, yeni konut tiplerinin, yaşam biçimlerinin ve yerleşme düzenlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Bilgin, 1996).

İhsan Bilgin (1996), Anadolu'da modernleşme eğiliminin düzenli biçimde yerleşmeye başlamasının 1839 Tanzimat Fermanı ile belirginleştiğini belirtir. Modernleşme süreci, bir yandan sanayi kapitalizminin etkileriyle şekillenen evrensel dinamikler, diğer yandan Tanzimat'tan Cumhuriyet'e uzanan tarihsel süreçte gelişen yerel koşullar doğrultusunda ilerlemiştir. Bilgin, modernleşmenin toplumlar üzerinde üç temel etkisini Anthony Giddens'tan (1994) aktarır: süreksizlik (geçmişle bağın kopması), bağlamdan koparma (her şeyin her yerde yeniden üretilebilir olması) ve düşünömsellik (kendinin farkına varma ve planlama bilinci). Türkiye bağlamında da bu üç olgunun izleri gözlemlenmektedir. Yapılan yeniliklerle geçmişle bağın kopması “süreksizlik” durumunu; neoklasik, barok ve eklektik üslupların yerel bağlamdan bağımsız biçimde benimsenmesi “bağlamdan kopma”yı;

otoritenin ve mimarların kendi kimliklerini ve modernleşme yönünü sürekli sorgulamaları ise “düşünümsellik” boyutunu ortaya koymaktadır.

Mimarlık eğitiminde yaşanan gelişmeler, mimari anlayışın da değişmesine neden olmuştur. 19. yüzyılın sonuna kadar usta-çırak ilişkisiyle yetişen mimarlar, 1795’te kurulan Mühendishane-i Berrî Hümayun’da mimarlık derslerinin verilmesi ve 1882’de Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi’nde açılan mimarlık şubesiyle birlikte batılı anlamda eğitim almaya başlamış, böylece bağımsız bir mimarlık formasyonu oluşturulmuştur (Sözen ve Tapan, 1973, 14). Bir yıl sonra faaliyete geçen Hendese-i Mülkiye Mektebi’nde Alexandre Vallauray ve August Jasmund gibi isimler verdikleri eğitimle nitelikli mimarların yetişmesine katkı sağlamıştır. Bu süreç, bürokratik ve kurumsal açıdan dönüşüm geçiren Osmanlı Devleti’nin yeni fiziksel çevresini şekillendirecek, çağdaş mimari akımları yakından izleyen bir mimar kuşağının ortaya çıkmasına olanak tanımıştır (Cezar, 2005).

18. yüzyıl sonlarından itibaren saraya davet edilen yabancı mimarlar ile İtalyan, Alman ve Fransız şirketleriyle kurulan ortaklıklar, Osmanlı’nın yeni kent ve yapı kimliğinin oluşumunda önemli rol oynamıştır (Pilehvarian, 1998). 19. yüzyılda artan işlevsel gereksinimler doğrultusunda okul, kışla, postane ve banka gibi yapılar inşa edilmiş; bu süreçte Avrupalı ve azınlık mimarlar etkin bir rol üstlenmiştir. Güzel Sanatlar Akademisi’nin açılması, meslek loncalarının kapatılması, Nafia Nezareti ve modern belediye örgütlerinin kurulması ise dönemin diğer önemli adımlarıdır. Bu gelişmeler, 20. yüzyılda modern mimarlık eğitiminin temellerini oluşturmuştur (Alsaç, 1976: 8-11).

Dönemin mimarlık anlayışındaki dönüşüm, yapı strüktürü ve malzeme seçimlerinde de önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Avrupa devletleriyle kurulan siyasal, toplumsal, kültürel ve eğitsel ilişkiler, farklı alanlardaki bilgi birikiminin ve güncel gelişmelerin yakından izlenmesini gerekli kılmıştır. Endüstri Devrimi’ni tamamlamış Batılı ülkelerle sürdürülen bu etkileşimler, yapım teknikleri ve teknolojilerinde bir dönüşüm sürecinin başlamasında etkili olmuştur. Bu sürecin bir sonucu olarak betonarme yapım sistemlerinin ülkeye girişi ve yapılarda uygulanmaya başlaması, yenileşme hareketinin devamında gerçekleşmiştir. Ülke ihtiyaçlarına yönelik farklı yapı tiplerinin ortaya çıkması ile tren garı, Fabrika-ı Humayunlar, tuğla fabrikaları, askeri bina, kışla ve tersane gibi büyük ölçekli yapılar beraberinde geleneksel yapım teknikleri dışında yeni inşaat tekniği kullanımını gerekli kılmıştır (Çakmak, 2021).

Geç Osmanlı döneminde mimarlık alanı, Mimar Kemalettin ve Vedat Tek gibi yerli mimarların yanı sıra Alexandre Vallaury, August Jasmund, Raimondo D'Aronco ve Giulio Mongeri gibi Batılı ve Levanten mimarların etkisiyle şekillenmiştir (Sönmez, 1983). Bu dönemde hâkim olan seçmeci (eklektik) mimarlık anlayışı, özellikle anıtsal kamu yapılarında temsil gücü yüksek, sembolik bir dil üretmiştir (Bozdoğan, 2012: 37). Bununla birlikte, eklektik mimarlık toplumsal ve işlevsel gereksinimlere sınırlı ölçüde yanıt vermiş; mimarlık, giderek imparatorluğun gücünü ve sürekliliğini temsil eden sembolik bir araç haline gelmiştir (Sözen ve Tapan, 1973: 56-57). Alsaç'a göre bu seçmeci yaklaşım, toplumsal gereksinimlere dayansa da, bu gereksinimler büyük ölçüde sembolik nitelik taşımış; sınırlı endüstrileşme koşulları nedeniyle mimarlığın teknik ve yapısal boyutundan çok biçimsel yönü öne çıkmıştır (Alsaç, 1976: 13-15).

Modernleşmenin etkisiyle Avrupa kökenli mobilya, müzik, edebiyat ve yaşam biçimleri de Osmanlı'ya girmiş; Beyoğlu, Nişantaşı ve Maçka gibi semtler seçkin Türk ailelerinin yeni yerleşim alanlarına dönüşmüştür. Tanyeli (1996), 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde Batı eşyalarının (sandalye, masa, saat, kanepeler) birer kültürel statü göstergesi haline geldiğini, ancak işlevsel olarak benimsenmelerinin zaman aldığını belirtir. Buna bağlı olarak, masa etrafında yemek yeme ve yatak odasının özelleşmesi gibi alışkanlıklar yavaş gelişmiş; ısıtma sistemlerinde ise mangal ve soba gibi geleneksel yöntemler 20. yüzyılın başına dek sürmüştür.

Avrupa'da Modern Mimarlık (Yeni Mimari) akımı ortaya çıkarken, Türkiye'de II. Meşrutiyet sonrasında İttihat ve Terakki Fırkası'nın milliyetçi politikaları doğrultusunda, Türk ulusal kimliğini mimariye yansıtmayı amaçlayan bir mimarlık anlayışı gelişmiştir. Sözen'e (1984) göre Türkiye'de Modern Mimarlık'a mesafeli bir tutum benimsenmesinin nedenleri, toplumun görece dışa kapalı yapısı ile mimarların bu doğrultuda bir eğitim almamış olmalarıdır.

1908-1930 yılları arasında etkili olan ve Millî Mimari Rönesansı (I. Millî Üslup ya da Osmanlı canlandırmacılığı) olarak adlandırılan akımın temel amacı, Osmanlı mimarisine ait dekoratif unsurların yeni inşaat teknikleriyle birleştirilmesidir (Bozdoğan, 2012). Mühendis Mektebi mezunu ve Almanya'da mimarlık eğitimi alan Mimar Kemalettin ile Fransa'da Beaux-Arts'ta eğitim gören Vedat Tek, "ulusal mimarlık" düşüncesinin öncüleri olmuş; Ali Talat Bey, Muzaffer Bey, Tahsin Sermet, Necmettin Emre, Mehmet Nihat, Ahmet Kemal ve

Fatih Ülkü gibi mimarlar da Batı kökenli eğilimleri doğrudan benimsemek yerine yerli bir mimari üslubun oluşturulması gerektiğini savunmuşlardır. Bu yaklaşım, Ulusal Mimarlık hareketinin ortaya çıkmasında ve biçimlenmesinde belirleyici olmuş; akımın etkisi Mimar Kemalettin'in 1927'deki ölümüne kadar sürmüştür.

Bozdoğan, Millî Mimari Rönesansı'nı üç safhada ele almaktadır. İlk safha, Tanzimat sonrasında Osmanlı mimarisinde etkili olan Avrupa üsluplarına bir tepki olarak gelişmiş; bu dönemde klasik Osmanlı biçim kalıpları Gotik, Rönesans ve Barok gibi Batılı stillerle birlikte kullanılmıştır. Çırağan Sarayı, Haydarpaşa Tıbbiye Okulu, Düyun-u Umumiye ve Galata'daki Osmanlı Bankası bu yaklaşımın örnekleri arasında yer almaktadır (Sözen ve Tapan, 1973: 53-54). Bu safha, neo-klasisizm ve neo-gotik gibi üsluplara karşı geliştirilen ilk “özbilinçli modern” söylemi ve aynı zamanda erken bir şarkiyatçılık karşıtı tutumu içermektedir. İkinci safha, I. Dünya Savaşı sırasında güç kazanan Türk milliyetçiliği ideolojisiyle şekillenmiş; Millî Mimari Rönesansı bu dönemde “Türkleştirilmiş” ya da “Türk üslubu” olarak adlandırılmıştır. Toplumun aşına olduğu Osmanlı-İslam mimari öğeleri, ulusal kimliğin taşıyıcıları olarak yeniden yorumlanmış; klasik Osmanlı mimarisi, Avrupa'nın akademik tasarım ilkeleri ve modern inşaat teknikleriyle birleştirilmeye çalışılmıştır. Üçüncü safha ise Osmanlı formlarının reddi yönünde gelişmiş; 1931 sonrasında, CHP'nin tek parti yönetimi altında, halkın alışkın olduğu biçimleri sürdürme ihtiyacı ortadan kalkmış ve Modern Mimarlık Hareketi benimsenmiştir. Bu dönemde mimarlık söylemi, çağdaş-geleneksel ve ilerici-gerici karşıtlıkları üzerinden kurulmuştur (Bozdoğan, 2012).

Bu dönemde anıtsal mimariye özgü biçimsel unsurlar, büro, postane ve konut gibi yapı türlerinde de uygulanmıştır. Akım Türk mimarlar tarafından geliştirilmiş olmakla birlikte, 19. yüzyıl Avrupa mimarlık anlayışlarının etkisinden bütünüyle bağımsız değildir (Alsaç, 1976: 11). Alsaç, bu yaklaşımı “seçmeci bir Türk yeni klasikçiliği” ya da “seçmeci bir Türk neo-klasik tarzı” olarak tanımlamaktadır. Bozdoğan'a (2012) göre ise bu sürecin kesintiye uğramaması halinde Türk mimarlığı, doğal bir evrim içerisinde modern mimarlığa ulaşabilirdi. Bu bağlamda Bozdoğan, Millî Mimari Rönesansı'nı Osmanlı mirasıyla modern yapım tekniklerini bir araya getiren, ancak biçimsel seçmecilikle sınırlı kalan bir geçiş dönemi olarak değerlendirmektedir.

Birinci Ulusal Mimarlık akımı, genellikle kamu yapılarında görülmekle birlikte konut mimarisinde de etkisini göstermiştir. Türkiye’de büyük kamu yapılarının çoğunlukla yabancı mimarlara verilmesi nedeniyle yerli mimarlar, konut mimarisini ulusal bir görev olarak benimsemişlerdir (Bozdoğan, 2002: 140). Bu dönemde konut, yerli mimarlar için hem mesleki kimliklerini ortaya koyabilecekleri hem de modern mimarlığın ilkelerini topluma aktarabilecekleri bir deneme alanı haline gelmiştir. Modern hareketin en popüler temalarından biri olan konut üzerine düşünmek ve konuşmak, modernliğin bir göstergesi olarak kabul edilmiş; aynı zamanda kadın ve orta sınıf üzerinden şekillenen toplumsal modernleşmenin sembolik bir alanı olmuştur (Colomina, 1996).

Bu döneme ait konut örneklerinden Vedat Tek Evi (1913-1914) (Bkz. Resim 3.8.), asimetrik kurgusu ve cephe düzeniyle öne çıkmakta; Art Deco etkileri barındırmakla birlikte Millî Mimari Rönesansı’nın biçimsel özelliklerini yansıtmaktadır (Batur, 2003). 1918 yangını sonrasında artan konut ihtiyacına çözüm olarak tasarlanan Harikzede-gân Apartmanları ise betonarme yapım tekniği ve modern konfor öğeleriyle dönemin önemli örnekleri arasında yer almaktadır (Bkz. Resim 3.9.). Bir diğer örnek olan Vakıf Evleri (1924), Mimar Kemaleddin Bey tarafından tasarlanmış; dışa dönük planları ve Batı etkili donanımlarıyla geleneksel konut anlayışından uzaklaşmakla birlikte, biçimsel açıdan Millî Mimari’nin karakteristik unsurlarını koruyan lüks konutlar olarak değerlendirilmiştir (Aslanoğlu, 2010). II. Evkaf (Vakıf Apartmanı (1928-1930) (Bkz. Resim 3.10.) ise akımın sadeleşmiş bir örneği olarak görülmektedir. Bozdoğan’a (2002) göre, modern teknolojik donanımları (ısıtma, elektrik, asansör ve sıhhi tesisat) ile tarihsel duyarlılığı bir arada sunan bu yapı, modernleşmenin yerel bir yorumu niteliğindedir.

Resim 3.8. Vedat Tek Evi (Genç, 2019)

Resim 3.9. Harikzedegan (Tayyare) Apartmanları giriş cephesi (Sey, 2003)

Resim 3.10. II. Evkaf Apartmanı (URL-8)

Milli Mimari Rönesansı, birçok mimarlık tarih yazınında fazla stilize bulunmakta, sahte giydirilmiş cephelerle ve modern hareketin ötekisi olarak nitelendirilmektedir. Bozdoğan ise bu üslubu Türkiye'nin modern harekete geçişindeki bir basamak olarak hatta modern hareketin kurucusu olarak görmektedir (Bozdoğan, 2012). Sözen ve Tapan ise 1900-1930 yıllarını Modern Mimarinin ilk dönemi olarak isimlendirmektedir. 19 yüzyılın sonlarında eklektik tasarımlara karşı bir tepki doğmuş ve modern mimariye öncü olabilecek tasarımlar geliştirilmiştir. 19. yy da plastik bir eser gibi ele alınan ve kişisel gereksinmelere cevap veren mimari ürününün yerini 20. yy da toplumsal gereksinimleri karşılamayı hedefleyen mimari ürünler almıştır (Sözen ve Tapan, 1973: 89). Tanzimat'la başlayan bu dönüşüm, 20. yüzyıl Cumhuriyet dönemi mimarlığının da temellerini oluşturmuştur.

Erken Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Türkiye, Batı'yı çağdaşlaşmanın ölçütü olarak benimsemiş ve özellikle 1927 sonrasında devletin yönlendirdiği mimarlık anlayışı Bauhaus etkisiyle modern, işlevci ve yalın bir üsluba yönelmiştir. Bauhaus, Türkiye'ye yalnızca mimari bir biçim repertuarı olarak değil, aynı zamanda düşünsel bir dönüşüm yaratan bir yaklaşım olarak aktarılmış ve modern Türk mimarisinin oluşumunda temel bir rol oynamıştır (Öksüz, Karakaş ve Seymen, 2019).

Erken Cumhuriyet döneminde modernleşme, mimarlık aracılığıyla gündelik hayata, özellikle de konut üzerinden taşınmış; bu süreçte “asri konut”, Cumhuriyet’in toplumsal reformlarının sembolik mekânı hâline gelmiştir. Bu bağlamda konut, yalnızca bir barınma birimi değil, yeni yaşam biçiminin kurucu alanı olarak tanımlanmıştır. Kadın, evin merkezinde konumlandırılarak modernleşme projesinin hem öznesi hem de göstergesi hâline gelmiş; modern evin temiz, düzenli, rasyonel ve hijyenik yapısı, yeni Türk kadınının modern kimliğiyle özdeşleştirilmiştir. “Asri konut” söylemi, evliliğin ve anneliğin idealize edildiği bir çerçevede kadının rolünü ev içi mekânla ilişkilendirmiştir. Bu doğrultuda “ideal aile yuvası”, kadının zevk ve becerisiyle düzenlenmiş, sade, pratik ve ekonomik bir ev olarak tanımlanmış; 1928-1929 yıllarında açılan kız enstitüleri, Taylorist ilkeleri ev işlerine uyarlayarak bu ideali desteklemiştir. Ancak bu kurumlar, kadının ev içi emeğini sorgulamak yerine onu daha “fenni” ve “asri” kılmayı amaçlamıştır (Bozdoğan, 2012: 217-219). Böylelikle mimarlık, kadın-konut-toplum üçgeninde Cumhuriyet’in ilerlemeci ideolojisini somutlaştıran bir sahne işlevi görmüştür. Ancak zayıf inşaat sektörü, özel girişim eksikliği ve devletin milliyetçi mimarlık politikaları, bu hedeflerin hayata geçirilmesini sınırlandırmıştır. Buna karşın, halkın “ev yapmayı bilmemesi” söylemi (Bozdoğan, 1996), mimarlık mesleğinin profesyonelleşmesini teşvik etmiş; Arkitekt ve Mimar dergileri, mimarlığın tanıtımı ve mesleki örgütlenme sürecinde önemli bir rol üstlenmiştir (Mortaş, 1936).

Erken Cumhuriyet’in modernleşme projesi mimarlık alanında yalnızca temsili bir söylem olarak değil, aynı zamanda hukuki ve kurumsal düzenlemeler aracılığıyla hayata geçirilmiştir. 1927 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu ile özel girişimlerin inşaat malzemesi üretimine yönelmesi amacıyla çeşitli teşvikler sağlanmış; Türkiye’de üretilmeyen yapı malzemelerinin gümrük muafiyetiyle ithaline, yabancı mimar ve mühendislerin ülkeye davet edilmesine ve Türk öğrencilerin Avrupa’da eğitim görmesine olanak tanınmıştır (TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 1970). Aynı yıl akademinin eğitim programı modern mimarlık anlayışı doğrultusunda yeniden düzenlenmiş; Mimar Kemaleddin’in 1927’deki ölümü, Mongeri’nin 1928’de İtalya’ya dönmesi ve Vedat Tek’in 1930 yılında akademiden ayrılmasıyla Ulusal Mimarlık akımı etkisini yitirmeye başlamıştır (Tanyeli, 2007). Bu süreçte etkili olmaya başlayan Modern Hareket, Türkiye’de yalnızca bir mimari üslup değil, aynı zamanda ideolojik bir modernleşme projesinin estetik yüzü olmuş; mimarlık hem ulusal kimliğin yeniden tanımlanmasında hem de toplumsal dönüşümün görsel ve mekânsal temsilinde temel bir rol üstlenmiştir (Bozdoğan, 2012).

4. KADIN DERGİLERİNİN GRAMATİK (METİNSEL) ANALİZİ

Bu bölümde, modern mimarlık söyleminin toplumsal, kültürel ve gündelik yaşam pratikleriyle kurduğu ilişkiler, gramatik analiz yöntemi kullanılarak kadın dergileri üzerinden incelenmektedir. Bölüm 2’de yürütülen literatür çalışmasında öne çıkan kavramlar doğrultusunda oluşturulan alt başlıklardan ilki olan “Kadının Toplumsal Konumu”, kadına yüklenen rollerin, onu tanımlamak için kullanılan söylemlerin ve genel olarak toplumsal cinsiyete ilişkin verilerin değerlendirilmesini kapsamaktadır. “İdare-i Beytiyye” başlığı altında ise uzmanlaşmış oda, işlev, rasyonalite, konfor, kolaylık, ihtiyaç, verimlilik ve standartlaşma gibi kavramlar ele alınarak bilimsel ev yönetiminin izleri sürülmektedir. Osmanlıca bir tamlama olan ve “ev idaresi” anlamına gelen “İdâre-i Beytiye”, geleneksel dönemde ahlâkın bir alt başlığı olarak görülmüş, ahlâk kitaplarında “ilm-i tedbîr-i menzil” adıyla yer almıştır. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kitaplarda ve süreli yayınlarda bağımsız bir alan hâline gelmiştir. Kadınlara yönelik dergilerde bu kavram, ev ekonomisinin düzenlenmesi, aile fertlerinin ihtiyaçlarının karşılanması ve ev içi düzenin sağlanması gibi konuları kapsayacak biçimde kullanılmıştır (Yaşar, 2019: 591-620).

“İktisat” başlığı altında ise modern söylemin öne çıkan kavramlarından biri olan ekonomiklik ele alınmaktadır. Arapça kökenli olan iktisat; orta yol, ölçülü olma, itidal ve tasarruf anlamlarına gelmektedir. İktisat hem bireysel bir davranış biçimi (ölçülülük, tutumluluk) hem de bir bilim dalı (ekonomi bilimi) olarak tanımlanır (Devellioğlu, 2010). Klasik İslâm düşüncesinde tutumlu davranma, dengeli harcama ve kanaatkârlık gibi ahlâkî anlamlar taşıırken, 19. yüzyıldan itibaren Batı dillerindeki economy/économie kavramlarının karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır. “Zaman” başlığı altında geleneksel zaman anlayışından modern zaman anlayışına geçiş irdelenmektedir. Nezafet (temizlik), sıhhat (sağlık) ve idman (spor) kavramları ise birbirleriyle yakından ilişkili olmaları nedeniyle, tekrarı önlemek amacıyla tek bir başlık altında toplanmıştır. Nezafet, klasik İslâm düşüncesinde yalnızca beden ve eşya temizliğini değil, aynı zamanda ahlâkî arınmayı da ifade ederken (Atay, 1981: 57-58), Tanzimat’tan itibaren Avrupaî hijyen anlayışının etkisiyle özellikle kadın dergilerinde hijyen kavramıyla özdeşleşmiştir. Hijyen kelimesi, kökeni Eski Yunan’daki sağlık tanrıçası Hygieia’ya dayanan Batı kaynaklı bir terimdir (URL-10) ve daha çok gündelik yaşam ile bireysel temizlik alışkanlıklarını ifade etmektedir. Osmanlı’da sağlıkla ilişkili olarak ise daha çok hıfzıssıhha kavramı kullanılmıştır. Hıfzıssıhha, bireysel temizlik alışkanlıklarının yanı sıra salgın hastalıklarla mücadele,

sağlıklı konut, beslenme, temiz su ve aşı gibi toplumsal sağlık tedbirlerini de içeren resmî ve bilimsel bir terimdir; kısacası sağlıklı yaşamak için alınması gerekli önlemlerin bütünüü ifade eder (URL-11).

Bir sonraki başlık olan “İdman”, Arapça kökenli olup başlangıçta tekrar ederek beceri kazanma anlamını taşıırken (Devellioğlu, 2010), 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında Batı’daki gymnastics ve physical training kavramlarının karşılığı olarak beden hareketleri ve egzersiz anlamında kullanılmaya başlanmıştır. İdman, günümüzdeki spor kavramına karşılık gelecek biçimde bedensel sağlık, disiplin ve dinamizmi ifade etmektedir. “Estetik” başlığı altında dönemin estetik anlayışı, sadelik ve modern yaşamın sembolik karşılıkları tartışılırken; “Tarihe Bakış” başlığı altında ise modernleşme sürecinde gelenekle kurulan mesafe ve geçmişin yorumlanma biçimleri ele alınmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde Mehasin (1908-1909), Bilgi Yurdu Işığı (1917-1918), Türk Kadını (1918-1919), İnci (1919-1921), Süs (1923-1924), Âsâr-ı Nisvân (1925-1926) ve Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-1927) dergileri; söz konusu yedi başlık altında gramatik (metinsel) analiz yöntemleriyle incelenmiştir. Bu bölümde değerlendirmelere yer vermekten ziyade, gramatik analize uygun biçimde sözcüklerin ilk anlamlarının aktarılması amaçlanmaktadır. Analiz sürecinde parçalanmış metinler, bu başlıklar çerçevesinde yeniden inşa edilmiştir.

4.1. Mehasin (1908-1909)

II. Meşrutiyet sonrasında oluşan görece özgürlük ortamında yayımlanmaya başlayan Mehâsin dergisi, kadın kimliğinin yeniden tanımlandığı, Batılı yaşam pratiklerinin ve estetik anlayışının dolaşıma girdiği bir yayın ortamının temsilcisi olarak, bu çalışma kapsamında yedi başlık altında ele alınmıştır.

Kadının toplumsal konumu

Mehâsin dergisinde kadının toplumsal konumu; Batılı kadın modelleriyle yapılan karşılaştırmalar, yazarların eleştirel yaklaşımları, ev içi roller, eğitim ve çalışma hayatına ilişkin sınırlar ile dinî ve hukuki söylemler çerçevesinde çok yönlü biçimde tartışılmaktadır. Dergisinin iç kapağında Abdülhak Hâmid’in “Bir milletin nisvanı (kadınları) derece-i

terakkisinin (gelişmişlik düzeyinin) mizanıdır (ölçüsüdür)” sözüne yer verilmesi, derginin kadının toplumsal konumuna verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımı paylaşan Zühre, “Musahabe-i Nisaiye (Kadınlara Dair Sohbet) (1908a)” başlıklı yazısında, erkeklerin kadınlar hakkında genelleyici ve üstten bakan bir dil kullanmalarını eleştirir. Nisvan-ı Osmaniye’nin yalnızca İstanbul’daki Batı özentisi elit kesimle sınırlandırılmayacağını vurgulayan yazar, Anadolu’da yaşayan çalışkan, sade ve kanaatkâr kadınların “gerçek” Osmanlı kadınlarını temsil ettiğini savunur. Zühre, Osmanlı kadınlarının İngiliz ya da Fransız kadınlarıyla kıyaslanmasına karşı çıkarak, neden Osmanlı erkeklerinin Avrupalı erkeklerle kıyaslanmadığını sorgular; her milletin kadın terbiyesinin farklı olduğunu ve “mutlaka İngiliz gibi düşünmeli, Fransız gibi süslenmeli” şeklinde bir kaide konamayacağını belirtir.

Zühre isimli yazarın eleştirdiği bu tutuma örnek olarak yine Mehasin dergisinde yer alan Asaf Muammer’in “Sanayi-i Nisvaniyeden (Kadınlara ait el sanatları) (1908a)” başlıklı yazısı gösterilebilir. Yazar, İngiliz kadınlarının sade şıklıkları, zarafetleri ve çalışkanlıkları örnek alınması gereken özellikler olarak sunulmakta, bu görüş görsellerle desteklenmektedir (Bkz. Resim 4.1.) (Asaf Muammer, 1908a). Benzer biçimde Mehmet Rauf, “Büyük Bir Kadın: İngiliz Kraliçesi (1908a)” başlıklı yazısında İngiliz toplumunu aile hayatını kutsal sayan ileri bir millet olarak tanımlamakta; Kraliçe Aleksandra’yı asaleti, sade güzelliği, yardımseverliği ve annelik rolüyle ideal bir kadın modeli olarak yüceltmektedir. Dergide Elenora Duse ile İngiltere ve İspanya kraliçelerini tanıtan benzer yazıların bulunması, Batılı kadın figürlerinin idealize edilerek örnek model olarak sunulduğunu göstermektedir.

Resim 4.1. İngiliz kadını (Asaf Muammer, 1908a, 59, 61)

Kadın yazarlar da Osmanlı kadınlarını Batılı kadınlarla kıyaslayan değerlendirmelerde bulunur. Mediha Hesna, “Vakti Değil mi? (1908)” başlıklı yazısında Osmanlı kadınlarının İngiltere, Amerika ve Fransa’daki kadınlara kıyasla maddi ve manevi bakımdan geri kaldıklarını ifade eder. İstibdat döneminin sona ermesiyle kadınların yeni bir özgürlük alanına adım attığını vurgulayan yazar, Türk kadınının artık Piyer Loti’nin romanlarında tasvir edilen “boş, hiçbir şeysiz hayatlara, hırpalanmaktan ezilen, yanan ruhlara” sahip olmadığını ve rehavetten sıyrılması gerektiğini belirtir.

Kadının ev içindeki rolü ve iş bölümü meselesi, Zühre’nin yazılarında merkezi bir yer tutar. Yazar, “Musahabe-i Nisaiye (1908a)” başlıklı yazısında kadınların yemek pişirme, çocuk yetiştirme ve dikiş dikme gibi becerilere sahip olmasının önemli olduğunu; ancak imkân olanların bu işleri hizmetçilere devretmesinde sakınca bulunmadığını savunur. Erkekler arasında geçerli olan taksim-i âmâl (iş bölümü) prensibinin kadınlar için de geçerli olması gerektiğini belirten Zühre’ye göre, bir kadının her rolü aynı anda üstlenmesi beklenmemelidir; öncelik annelik ve eşliktir.

Kadın eğitimi konusundaki sınırlar ise Zühre’nin “Kadın bilgileri; Kadınlar ne bilmelidir? (1909a)” başlıklı yazısında belirginleşir. Yazıda, kadınların “fünûn-ı âliye (yüksek fenlerin)” ile meşgul olmalarının uygun olmadığı, bunun onları erkekleştirebileceği ve “erkekleşmiş kadınların” da kabul edilemeyeceği ifade edilir. Kadınların avukatlık ya da doktorluk yapmaları hâlinde ev idaresi ve annelik görevlerini nasıl yerine getirecekleri sorunsallaştırılır. Buna karşılık, kadınların cahil kalmaması; okuma-yazma, temel matematik, ev idaresi, çocuk sağlığı ve güzel sanatlara dair bilgi sahibi olması gerektiği savunulur. Böyle bir kadın, yazara göre, “ne fenni kongrelerde nutuk irad edecek (konuşma yapacak) kadar mütefennin (bilimsel yetkinliğe sahip) ve ne de mahalle dedikodularında lezzet bulacak kadar pest (bayağı)” olur.

Dergide kadınların çalışma hayatına katılımına ilişkin daha temkinli, ancak açılımcı yaklaşımlara da yer verilmektedir. Dr. Rüsuhi’nin “Aile Tabibi (1908c)” başlıklı yazısında, kadınların savaşlarda hasta bakıcı olarak üstlendikleri roller övülmekte; hasta bakıcılığın eğitim gerektiren bir meslek olarak vatana hizmet olduğu vurgulanmaktadır. Buna karşılık Zekiye imzasıyla yayımlanan “Muhasebey-i İctimaiye (toplumsal değerlendirme); İtiyadat-ı Muzır (zararlı alışkanlıklar) (1909)” başlıklı yazıda, kadınların çalışmasının ancak ev sınırları içinde ve namus çerçevesinde mümkün olabileceği savunulur.

Kadının toplumsal ve hukuki konumu, Hakkı Behiç'in "Hukuk-ı Vezaif-i Nisvan (1908)" başlıklı yazısında eleştirel bir dille tartışılır. Yazar, Osmanlı kadınlarının erkeklerin gözünde heves alınacak bir oyuncak veya ehemmiyetsiz bir hizmetçi gibi görüldüğünü ifade eder. Halbuki, kadının aile hayatının ruhu olduğunu; kadının mutsuzluğunun yalnızca aileyi değil toplumu da çöküşe sürükleyeceğini vurgular ve "Elbette sefil olursa kadın, alçalır beşer" ifadesine yer verir. Selahattin Asım ise "Hukuk-ı Nisvân (1909)" başlıklı yazısında kadınların siyasi haklardan mahrum bırakılmasını en büyük haksızlık olarak nitelendirerek, bu konuda dönemi için erken sayılabilecek bir talep dile getirir.

Dergide yer alan dinî söylemler de kadının toplumsal konumunu meşrulaştırıcı bir çerçeve sunar. Celal Sahir, "Kadınlarımız Hakkında (1908)" başlıklı yazısında İslamiyet'in kadının mevkiini yükselttiğini savunurken; Süleyman Nesip'in konferansına yer verilen yazıda "Hanımlar, yetiştirdikleri kızlar: bugün milleti İslâm'ın bütün ümidi sizdedir" ifadeleriyle annelik vurgusu öne çıkarılır.

İdare-i beytiyye

Mehâsin dergisinde idare-i beytiyye ve mekânsal düzenleme, kadının temel sorumluluk alanları olarak ele alınmakta; bu pratikler hem aile huzurunun güvencesi hem de modern yaşamın gerektirdiği rasyonel ve düzenli ev anlayışının taşıyıcısı olarak tanımlanmaktadır. Ercüment Bey, "İdare-i Beytiyye ve Tabahat (1908)" başlıklı yazısında idâre-i beytiyye ile tabahatın (yemek pişirme) her kadının bilmesi gereken temel alanlar olduğunu savunur. Basit gibi görünen bu işlerin aslında, bir dakik bir fen ihtisası (dikkat ve uzmanlık) gerektiren alanlar olduğunu ifade eder. İdâre-i beytiyyenin doğru anlaşılması ve kadınların bu konuda bilgisiz kalmasının aile düzeninin bozulmasına, maddi ve manevi sorunların ortaya çıkmasına yol açtığını belirtir. Yazara göre erkeğin emeğini kadının yönetmesi evin huzuru açısından belirleyicidir ve bu sorumluluğun gereği gibi yerine getirilmemesinin aile bağlarını zayıflattığını ileri sürer. Düzenli bir ev yaşamı için kadının evi zevkine göre düzenlemesi, hizmetçilerin görevlerini belirlemesi, harcamaları denetlemesi ve mutfak masraflarına nezaret etmesi gerektiğini savunur. Bunun bizzat hizmetçilik yapmak anlamına gelmediğini; ancak yemeklerin nasıl pişirileceğini ve giderlerin nasıl kontrol edileceğini bilmenin zorunlu olduğunu vurgular. Avrupa'daki örneklerle atıfla, evlerde görev ve zamanların net biçimde belirlendiğini ve hem hizmetçinin hem de hanımın bu sınırlara

uyması gerektiğini ifade eder. Yazar, idâre-i beytiyye ile tabahatın eğitim yoluyla öğretilmesi gerektiğini savunur.

Yine Zühre tarafından kaleme alınan “Kadın Bilgileri (1909a)” başlıklı makalede de kadının bir evin düzeni, temizliği ve tefrişatını sürekli olarak dikkatle gözetmesi gerektiği vurgulanır. Yazıda, evde çok sayıda hizmetli bulunsa dahi evin iç işlerinin yönetilmesinin kadına ait bir sorumluluk olduğu belirtilir. Ayrıca küçük çocukların sağlık, beslenme ve giyim düzenine dikkat edilmesi, büyüklerin ise eğitim ve terbiyesiyle ilgilenilmesi gerektiği ifade edilir.

Odaların uzmanlaşmasına dair önemli veriler içeren “Tezyinat-ı Beytiyye: Paris Sergisinde Bing’in Evi (1908b)” başlıklı makalede Mehmet Rauf, milletin ilerlemesinin kadının fikri ve zevkiyle mümkün olacağını vurgulayarak derginin amacının da bu yönde olduğunu belirtir. Sergide yer alan mekânlar arasında vestibül olarak adlandırılan giriş holü bulunur ve bu mekânda elbise asmaya yönelik mobilyaların yer aldığı ifade edilir. Yemek odasında ise büfe, dresuar, masa, sandalyeler ve koltuklar bulunur; mobilyaların aşırı süslemeye sahip olmamakla birlikte, uyumlu (tenasüb) yerleşimleri sayesinde zarif bir görünüm sergilediği aktarılır. Yemek odasından geçilen misafir odasının, yaşamak için değil, yalnızca misafir ağırlamak amacıyla özel olarak düzenlendiği belirtilir; bu mekânda huzurlu ve rahatlatıcı bir atmosfer yaratıldığı ve uzun süre kalma isteği uyandırdığı ifade edilir. Odanın tüm ayrıntıları ve genel düzeninin göz alıcı bir uyum içinde olduğu vurgulanır. Aynı yazıda, giyinme odasına ilişkin bir örneğe de yer verilir.

Dergide, mekânsal uzmanlaşmanın yanı sıra kişisel alanlara da dikkat çekilir. Cenap Şahabettin’in “Musahabe: Aile Arasında Nezaket (1908a)” başlıklı yazısında, evlilikte eşlerin kendi özel alanlarına sahip olmalarının önemine dikkat çekilir. Yazıda, kocanın öfkeli olduğunda ve saldırganlaşacağını hissettiğinde kendini kontrol edememek ve zarar vermek yerine özel odasına çekilmesi gerektiği belirtilir; benzer şekilde, kadının da sinirlendiğinde veya sert bir tavır takınacağını hissettiğinde kendi özel alanına geçmesinin uygun olacağı ifade edilir. Yazıda bu özel alanların yalnızca zengin ailelere ait büyük evlere özgü olmadığı, küçük evlerde de sağlanabileceği vurgulanır.

Ali Kemal’in “Aile Hayatı (1908)” başlıklı makalesinde, Türk toplumunun temel sorunlarından birinin güçlü ve düzenli bir aile yaşamının eksikliği olduğu ileri sürülür. Yazar, bu eksikliğin toplumsal yapıyı zayıflattığını ve sosyal düzeni olumsuz etkilediğini

vurgulayarak, toplumsal iyileşmenin ancak sağlam bir aile hayatı ile mümkün olabileceğini savunur. Bu düzenin kurulmasında en büyük sorumluluğun kadına ait olduğunu; zira aile içi düzeni, huzuru ve bağlılığı sağlayan temel unsurun kadın olduğunu belirtir. Makalede İngiliz aile hayatı örnek gösterilerek, aile düzeninin maddi imkânlardan çok kadının zevk, beceri ve düzen anlayışıyla şekillendiği ifade edilir. Kadının evi nazif (temiz), düzenli ve zarif tutması, evde bir yönetici gibi davranarak hizmetçileri yönlendirmesi, yemekleri ve harcamaları düzenlemesi, şerait-i hıfzıssıhhaya (sağlığın korunmasına ilişkin koşullara) riayet etmesi ardından kendine ait zamanını kültürel ve sanatsal uğraşlara ayırabilmesi ideal bir aile düzeninin unsurları olarak sunulur. Ali Kemal, İngiliz aile hayatında olduğunu savunduğu bu düzenin Türk aile yapısına uyarlanması hâlinde, toplumsal ahlakın ve mutluluğun yükseltilebileceğini; hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha sağlıklı bir yaşamın mümkün olacağını ileri sürer.

Kadının görevi olarak sunulan yemek pişirme faaliyetini bir uzmanlık alanı olarak ele alan Mustafa Refik, “İngiltere’nin En Meşhur Aşçısı (1908)” başlıklı yazısında Batı’daki ilerlemelerin artık incelenip benimsenmesine engel kalmadığını belirtir. Buna bağlı olarak, Avrupa’da aşçılığın fen bilimlerinin katkısıyla “fen tabahat”ın (bilimsel mutfak/bilimsel pişirme sanatı) ortaya çıkmasına zemin hazırladığını; böylece yemek pişirmenin yalnızca gündelik bir pratik değil, aynı zamanda bilimsel temellere dayanan bir alan olarak kabul edildiğini dile getirir. Yazar, Fransa, İngiltere ve Almanya’da aşçılığın bir sanat olarak görüldüğünü, ünlü aşçıların yetiştiğini ve kadınların bu meslek içinde önemli bir yer edindiğini ifade eder. Ayrıca Batı’da mutfakların düzenine, yemeklerin sunumuna ve estetiğine büyük önem verildiğini; zengin ailelerin nitelikli aşçılar için yüksek harcamalar yaptığını belirtir.

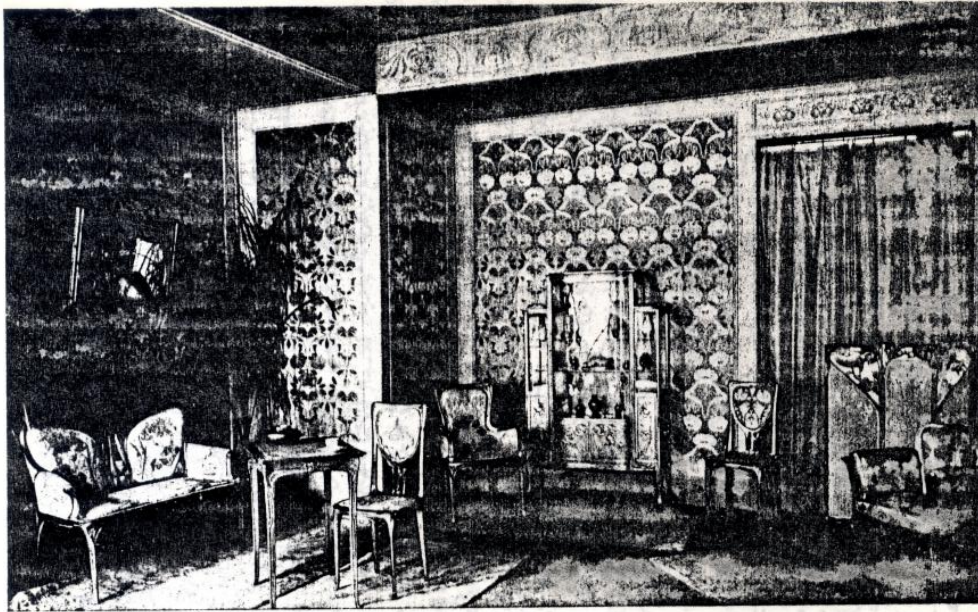
Resim 4.2. “Madam Roza” yemeğin lezzetini muayene ederken (Mustafa Refik, 1908, 190)

Amerika kültüründen örnekler veren Bintürreşat Übeyde ise “Amerika Nisvanı (1909)” başlıklı makalesinde Amerika’da bir süre yaşadığı döneme ilişkin gözlemlerini aktarır. Amerika’da sabahları karı-kocanın vedalaşarak erkeğin işine, kadının ise ev işlerine yöneldiği, kadının aşçı için yemek listesini hazırladığı, alışverişi organize ettiği, evin temizliği ve düzenine özen gösterdiği belirtilir. Makalede herkesin kendi görevini bilinçli biçimde yerine getirmesinin ev içi düzenin ve huzurun sağlanması açısından belirleyici olduğu vurgulanır. Buna karşılık yazar her milletin kendine özgü bir tarihî gelişime dolayısıyla da farklı bir yaşam tarzına sahip olduğunu da cümlelerine ekleyerek farklı kültürlerin bütünüyle birbirine benzemesinin mümkün olmadığını ifade eder.

Estetik

1900 yılında gerçekleştirilen Paris Sergisi’ni konu alan “Tezyinat-ı Beytiye: Paris Sergisinde Bing’in Evi (1908b)” başlıklı makalede Mehmet Rauf, kadının hem kendisini hem de evini güzelleştirme görevi olduğunu belirterek, kadınların örnek alması amacıyla 1900 Sergisi’nde sanat çevreleri tarafından beğenilmiş latif bir örneğin paylaşılacağını ifade eder. Söz konusu örnek, “Avrupa’da sanayi-i nefise tezyininin (güzel sanatlar süslemesinin) geçen asrın ve bilhassa zamanımızın en mümtaz (seçkin) sanatkârlarının meziyetleri altında son ve asıl olduğu bir numuney-i harika (harika bir örnek)” şeklinde tanımlanır. Makale boyunca tezyinat-ı beytiyenin medeni ülkelerde nasıl uygulandığını görmenin gerekli olduğu, fakat başarılı olabilmek için yapılanları taklit etmek yerine tetkik etmenin önemi vurgulanır. Bu bağlamda örnek, okuyucunun fikir edinmesi ve mukayese yapabilmesi amacıyla paylaşılır.

Bing'in evi örneği üzerinden, ideal olarak gösterilen evin Türkiye'deki örneklerden ne denli farklı bir biçim aldığı; esasen önemli olanın ise “eşyanın sureti, vaazı (düzenleniş şekli) ve tatbiki” olduğu dile getirilir. Güzel bir estetik anlayışa sahip kişilerin bu bakış açıları sayesinde pek çok fayda sağlayabileceği; zengin olup en iyi mobilya atölyelerinden sipariş veren fakat eşyaları yanlış yerleştiren bir kişinin, bunu bir döşemeci çırağına bırakmasındansa; fakir ama zevk sahibi birinin kendi kişiliğini yansıtarak seçtiği ve düzenlediği eşyaların daha değerli olduğu belirtilir. Nitekim, bir kişinin karakterini ve zevkini anlamak için onun giyim tarzına ve odasının düzenine bakmanın yeterli olduğu savunulur. Makalenin devamında, günümüzde güzel sanatların ulaştığı mükemmelliğe hayran kalmamanın mümkün olmadığı, bu gelişimin ilk örneklerinden birinin de İngilizlerin etkisiyle ortaya çıkan ve 1900 Sergisi'nde görülen tasarımlar olduğu ifade edilerek detaylara geçilir. Sergide en mükemmel ve en zarif örnek olarak kabul edilen Bing'in evinin, tezyinat-ı cedide (yeni süsleme) anlayışının hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla tasarlandığı belirtilir. Ev; bir vestibül (giriş holü), misafir odası, yemek odası, giyinme odası, yatak odası ve bir halvet (özel oda, muhtemelen tuvalet veya küçük bir dinlenme odası) olmak üzere toplam altı bölümden oluşmaktadır (Mehmet Rauf, 1908b).

Resim 4.3. “Mösyö George Dufour tarafından tertip edilmiş olan bir duvar” (Mehmet Rauf, 1908b, 130)

Yazıda, giriş holünün (vestibül) dekorasyon ve düzenlemenin bir sonucu olarak tasarlandığı ifade edilir. Zeminin, resmî odanın düzeni ve iç tasarımıyla uyum sağlayacak biçimde

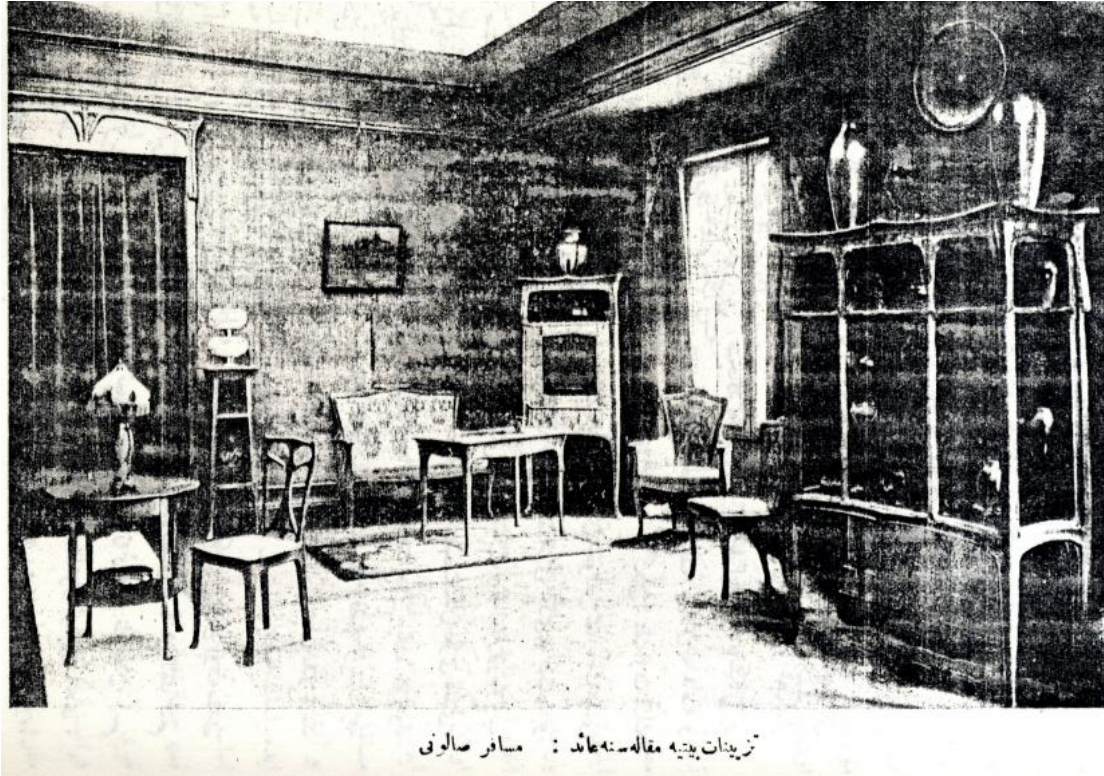
mozaikle kaplandığı; duvarların ise karanfil renginde örtülerle kaplanarak zarif bir frizle süslediği belirtilmiştir. Holde, cilalanmış ceviz ağacından yapılmış ve sıra sıra aynalarla bezenmiş büyük bir mobilyanın bulunduğu, bu mobilyanın her iki yanında elbise asmak için kenarlıkların yer aldığı aktarılır. Ayrıca, mobilyanın konumlandırıldığı alanın odadaki mozaik zeminden ayrı bir bölüm olarak belirlendiği vurgulanır. Yemek odasına ilişkin olarak, duvarların yüksekliğinin üçte birine kadar ceviz panolarla kaplandığı, üst kısmının bakır kaplama ile tamamlandığı; daha yukarıda ise tüm ahşap işçiliğini çevreleyen boyalı bir süslemenin yer aldığı ifade edilir. Odada büfe, dresuar, masa, sandalyeler ve koltukların bulunduğu; mobilyaların aşırı süslemeye sahip olmamakla birlikte, uyumlu (tenasüb) yerleşimleri sayesinde zarif bir görünüm sergilediği aktarılır (Bkz. Resim 4.4.).

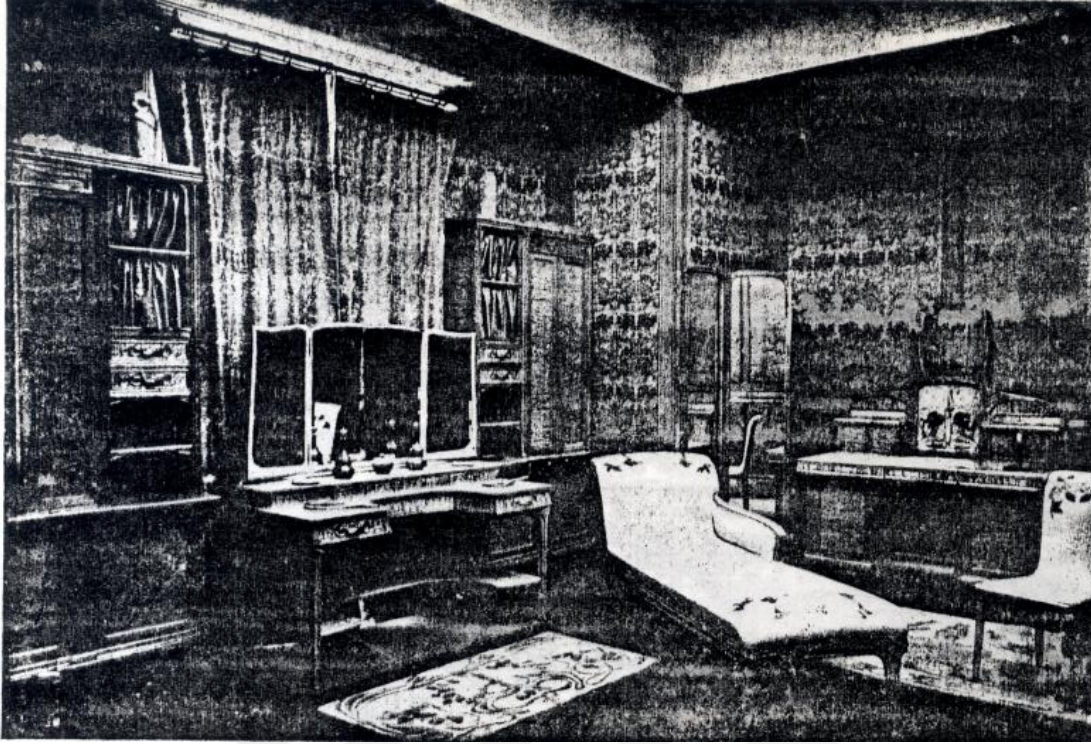
Resim 4.4. “Mösyö (غابار) tarafından tersim edilmiş olan yemek odası” (Mehmet Rauf, 1908b, 132)

Makalede, yemek odasından geçilen misafir odasının, yaşamak için değil, yalnızca misafirleri ağırlamak amacıyla özel olarak düzenlendiği belirtilir (Bkz. Resim 4.5.). Yazıda, bu odada son derece huzurlu ve rahatlatıcı bir atmosfer yaratıldığı, burada uzun süre kalmanın insanda derin bir arzu uyandırdığı dile getirilir. Duvarların nazik yeşil kadife ile kaplandığı; kapı ve pencerelerin ahşap kısımlarının portakal ağacından yapıldığı ve sarı-yeşil tonlarının uyumuyla hoş bir görüntü ortaya çıktığı vurgulanır. Odanın tüm ayrıntıları ve genel düzeninin göz alıcı bir uyum içinde olduğu ifade edilir. Aynı yazıda, giyinme odasının

da estetik açıdan son derece etkileyici bir biçimde düzenlendiği ve insanda sarıp sarmalayan bir etki yarattığı belirtilir. Mekândaki tüm unsurların özenle seçildiği; Japon ipeğinden perdelerin, ahşap aksamaların ve mavi, yeşil ile mor tonlarında desenli ipeklerin bir arada kullanıldığı aktarılır. Bu renk ve desenlerin adeta bir çiçek tarlasını andıran hoş bir manzara oluşturduğu, odanın dekorasyonunun ise zarif ve rafine bir atmosfer meydana getirdiği ifade edilir (Mehmet Rauf, 1908b).

Resim 4.5. “Misafir salonu” (Mehmet Rauf, 1908b, 137).

Resim 4.6. “Mösyö George Dufour tarafından tertip edilmiş giyinme odası” (Mehmet Rauf, 1908b, 134).

Makalede ayrıca yatak odasının, “muhabbet çiçeği yeşilliğinde” ve zengin, uyumlu saçaklarla süslenmiş bir örtüye sahip sade biçimli bir yatak (Bkz. Resim 4.7.) ile birlikte elbise dolabı, masa, sandalye ve koltuktan oluştuğu belirtilir. Yemek odasının dekorasyonunda kullanılan estetik anlayışın yatak odasında da tekrarlandığı, ancak burada her şeyin daha nazik ve sade bir düzenlemeyle, gösteriştten uzak bir hava içinde tasarlandığı ifade edilir. Özellikle dönemin süsleme sanatında yaygın olan aşırı süslü tasarımlara kıyasla bu odanın sadeliği takdir edilerek, “garaibden ve sanattan ari” bir tasarım olarak nitelendirildiği aktarılır. Yatak odasının duvarlarının camekânla çevrelendiği, bu alanda çiçek motifleri ile kadın portrelerinden oluşan dört pano bulunduğu ifade edilir. Camların boyanmadan sade bırakıldığı, kullanılan renklerin ise uyumlu tonlardan seçildiği belirtilir. Ayrıca pencereleri çevreleyen duvar kısımlarının kırmızı motiflerle menekşe mavisi tonlarında boyandığı aktarılır. Bu tasarımın binanın en sanatsal ve zarif parçası olarak öne çıktığı ve tüm serginin ana fikrini yansıttığı vurgulanır. Yazıda bu anlayışın, hoş, yeni, bağımsız ve zarif bir düşüncüyü temsil ettiği belirtilir (Mehmet Rauf, 1908b).

Resim 4.7. Paris sergisinde bir karyola (Mehmet Rauf, 1908b, 135)

Yine aynı yazıda, 18. yüzyıl Fransız dekorasyonunun zarif ve ince detaylarının günümüz ihtiyaçlarına göre uyarlanması gerektiği vurgulanır. Bu bağlamda amaç, 18. yüzyıl süsleme sanatına bugünkü istirahat anlayışı doğrultusunda asrî bir etki kazandırmaktır. Verilen örneklerden biri, bu hedefe ulaşmayı mümkün kılacak bir duvar düzenlemesidir. Ancak yazıda, bu amaca ulaşabilmek için bazı zorlukların aşılması gerektiği de belirtilir. Fransa’da süsleme sanatının son yüzyılda kazandığı biçimin en güzel örneklerinden birinin, bu odadaki eşyalarda görüldüğü ifade edilir. Odanın tüm ahşap kısımlarının yaldızlı olduğu, sandalyelerin ipekli işlemelerle süslendiği, duvarların ipek kumaşlarla kaplandığı ve zeminde ipek halıların yer aldığı aktarılır. Ayrıca odanın bir köşesinde zarif bir paravanın bulunduğu belirtilir. Yazıda, odadaki her unsurun kendine özgü bir “şahsiyet-i hususiye” taşıdığı vurgulanır (Mehmet Rauf, 1908b).

Ali Nevmi’nin “Yeni Hasır İskemleler (1909)” başlıklı makalesinde ise Avrupa’nın ilerleme ve gelişme sebebi, bilim ve sanat alanında sürekli çaba gösterip daha iyiye ulaşma isteği olarak açıklanır. Avrupa’da mevcut eşyaların sürekli geliştirilip güzelleştirildiği, başarılıların ödüller ve takdirlerle teşvik edildiği ifade edilir. Şimdiye kadar özellikle İngiltere için Avusturya’da üretilen o biçimsiz ve sakil (hantal, kaba) iskemlelerin yerine, bugünkü sanat anlayışına uygun ölçü ve biçimlerde yapılan yeni sandalyeler yine önce Avusturya’da ortaya çıkmış, daha sonra Almanya’da ve hatta İngiltere’de bile taklit edilerek

büyük bir yaygınlık kazanmıştır (Bkz. Resim 4.8., Resim 4.9.) Bu ülkelerde fabrikalar söz konusu eşyaların üretim ve ihracatıyla ilgilenirken, Türkiye'nin hâlâ İngiltere'den getirilen eski ve modası geçmiş sandalyelere mahkûm olduğu belirtilir. Yazar, Türkiye'de de estetik ve kaliteli yeni modellerin üretilmesi ve benimsenmesi gerektiğini vurgular.

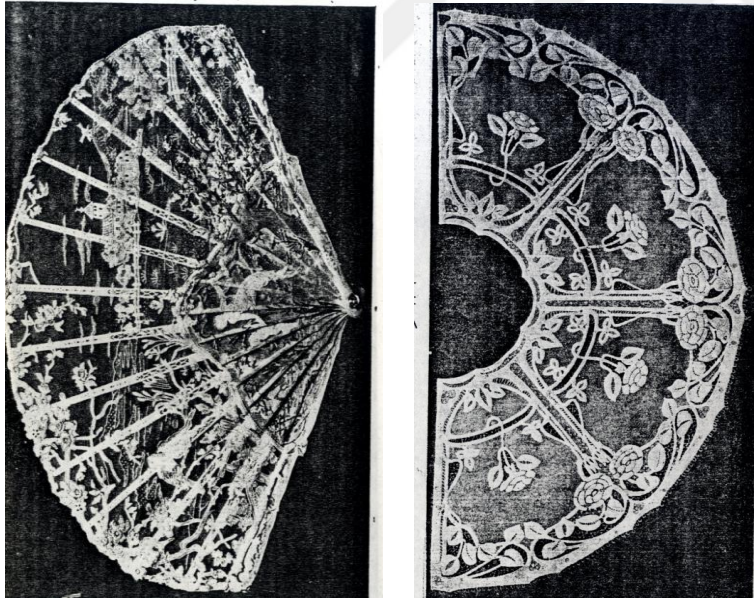
Resim 4.8. “Yeni hasır iskemleleri ile döşenmiş bir salon” (Ali Nevmi, 1909)

Resim 4.9. “Yeni hasır iskemle ve masalarla tefriş edilmiş bir salon” (Ali Nevmi, 1909)

Art Nouveau (yeni sanat) dergideki ifade tarzıyla “sanat-ı hazır (çağdaş sanat)” dönemin estetik anlayışını şekillendiren en önemli akımlardan biridir. M.R. (muhtemelen Mehmet Rauf) imzasıyla kaleme alınan “Yeni Yelpazeler (1909)” başlıklı yazıda da bu estetik

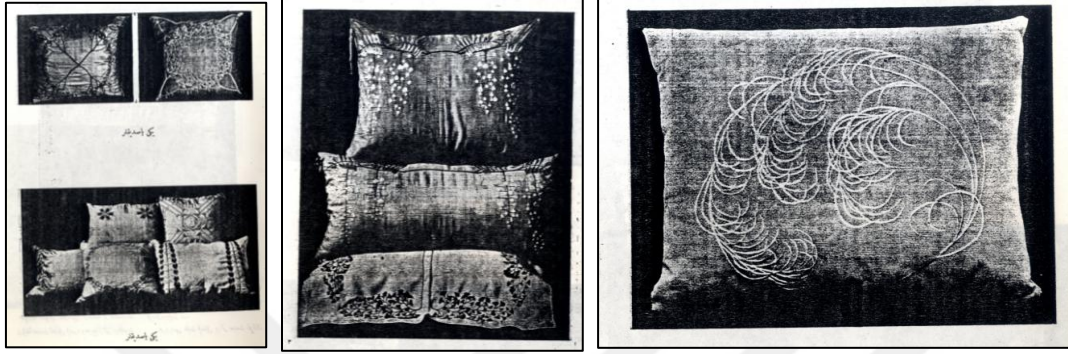
anlayışın izleri görülmektedir (Bkz. Resim 4.10). Yazıda 19. yüzyıl sonlarında İngilizlerin sanatta gösterdiği yaratıcı etkinin Fransa ve Almanya’da önemli sanatçıların yetişmesine vesile olduğu ve bu sanatçıların eserlerinin sanatın gelişimine büyük katkı sağladığı ifade edilir. Bu yenilikçi hareketlerin kadınlara özgü süsleme sanatlarına, özellikle de yelpaze süslemelerine kadar uzandığı belirtilir. Yeniliklere karşı çıkıp eski sanat anlayışında ısrar etmenin, kişinin zamanın ruhuna yabancı olduğunun göstergesi olduğu “ruhun küflendiğini” gösterdiği ifade edilir. Avrupa’da evlerden bahçelere, heykellerden elmaslara kadar her alanda yeni bir sanat anlayışı yayılırken, hâlâ 16. Louis tarzını savunmanın çağın inceliklerinden uzaklaşmak anlamına geldiği belirtilir. Yazar, “yeni sanat”ın zarafetini anlamayanların Art Nouveau’yı yani sanat-ı hazırı (çağdaş sanatı) küçümsemelerini bilgisizlik göstergesi olarak değerlendirir hatta “yeni sanatın nezaket ve rikkatini anlamak derdinden pek uzak, pek mahrum beş on zevzek” olarak tanımlanırlar. Ona göre toplumun öncelikle “yeni zamanın yeni insanları”na ihtiyaç vardır; bu nedenle gazetelerin de yeni sanat eserlerini en güzel resimlerle tanıtması gerektiğini savunur.

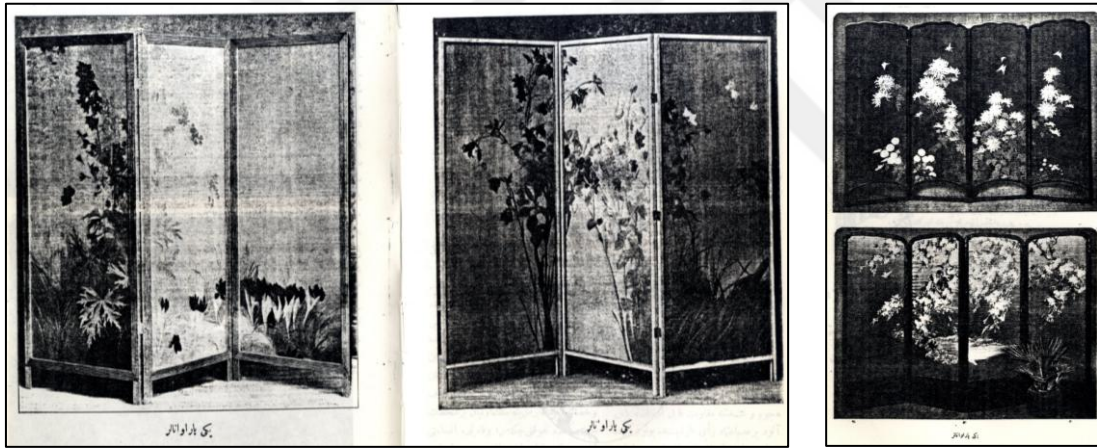
Resim 4.10. “Yeni yelpazeler” (M.R., 1909)

Mustafa Refet’in de yine “yeni” vurgusuyla kaleme aldığı “Yeni Yastıklar (1909)” başlıklı yazısı, kadınların estetik duygusunun toplumsal gelişime katkısını konu edinir. Kadınların doğaları gereği güzeli seçme ve takdir etme yeteneğine sahip oldukları, Avrupa’da sanat ve edebiyatın gelişmesinde kadınların eserleri anlamasının ve değer vermesinin büyük rol oynadığı belirtilir. Güzel eser ortaya koyan sanatçıların en çok ilgiyi kadınlardan gördüğü,

bu desteğin Avrupa'nın medeniyet seviyesinin yükselmesinde önemli bir faktör olduğu vurgulanır. Yazar, benzer bir seviyeye Osmanlı toplumunun ne zaman ulaşacağını sorgular (Mustafa Refet, 1909). Resim 4.11. de görülen ve “yeni” olarak tanımlanan yastıkların da art nouveau çizgilerine sahip olduğu görülmektedir.

Resim 4.11. “Yeni yastıklar” (Mustafa Refet, 1909, 651, 652, 654)

Resim 4.12. Uzak Doğu esintili (art nouveau) paravanlar (İmzasız, 1909, 795, 796, 797).

Mehâsin dergisinde kadın, yapacağı el işleri ile evini süslemesi konusunda teşvik edilir. “Hanımlarımıza müfid bir eğlence (1909)” başlıklı imzasız yazıda, kadınlar için el işlerinin en önemli eğlence ve meşgale alanı olduğu belirtilir. El işlerinin, resim ve diğer güzel sanatlar gibi bir sanat dalı olduğu vurgulanır. Avrupa’da dantel gibi el işlerinin kıymetli bulunduğu, hatta kibar aileler arasında düğün hediyesi olarak verildiği ifade edilir. El işlerinin ev dekorasyonunda özel bir yeri olduğu; piyano üstünden soba önüne, duvardan tabureye kadar her köşenin estetik anlayışa sahip bir kadının el emeğiyle güzelleşeceği dile getirilir. Hazır alınan süs eşyalarının, ev hanımının zevk ve sanatsal yönünü yansıtan el işlerinin değerini karşılamayacağı belirtilir. Estetik bir mekân oluşturmanın yalnızca süs eşyalarının rastgele istifıyla değil, uyum ve anlamlı bir düzenlemeyle mümkün olduğu ifade

edilir. Ayrıca odaların eşyalarla doldurulmaması, misafirlerde hayranlık uyandıracak bir düzen için büyük bir zevk ve ustalık gerektiği vurgulanır. Zevkin doğuştan gelebileceği, ancak yarışmalar ve teşviklerle geliştirilebileceği de dile getirilir.

Benzer bir biçimde Ruhsan Nevvare, “Dantelalar ve Tarz-ı İmali (1908)” başlıklı yazısında dantellerin eski zamanlardan beri kadınların süsleme sanatı içinde önemli bir yere sahip olduğunu belirtir. Avrupa’da dantellerin sanat ve değer açısından büyük kıymet gördüğü, hatta bazı ailelerde mücevherat kadar değerli kabul edildiği ifade edilir. Özellikle Buckingham’da dantel ticaretinin önemli olduğu ve dantelin burada icat edildiğinin söylendiği aktarılır. Dantellerin çamaşır, perde, yastık ve yatak kenarlarını süslemede kullanıldığı, el işi dantellerin makine üretimine göre daha kıymetli ancak pahalı olduğu, makine dantellerinin ise daha ekonomik bulunduğu belirtilir. Yazar, kişinin kendi zevkine göre ürettiği dantellerin her zaman daha değerli ve güzel kabul edildiğini vurgular.

Nezafet, sıhhat ve idman

Modern konut söyleminde öne çıkan hijyen vurguları, Mehâsin dergisinde de karşılık bulmakta; dergi, kadın kimliğini temizlik ve düzen ekseninde tanımlayan bir söylem üretmektedir. Zühre adlı yazarın dergide kaleme aldığı “Kadın Bilgileri (1909a)” başlıklı yazıda kadın; ev düzeni, temizlik ve döşemeden sorumlu tutulmakta, birçok hizmetçi bulunsa dahi ev işlerini yönetmekle yükümlü sayılmaktadır. Ayrıca küçük çocukların sağlığı, beslenmesi de kadınların temel sorumluluk alanı olarak görülmektedir. Çocuk yetiştirmek, birçok bilimsel bilgiye dayandığı dolayısıyla bu bilimleri öğretmeden, kadınlardan bu görevi tam olarak yerine getirmelerini beklemenin haksızlık olacağını ifade eder. Örneğin, çocukların sağlığına zarar verebilecek bir şeyi belirlemek için, çocuğun bedeni nasıl gelişir, bunu bilmek gerekir. Kadın biraz fizyoloji bilgisine sahip olmalı; sağlığı koruma bilimi (hıfzıssıhha) ve ruh hâli bilgisi (psikoloji) konularına da aşina olmalıdır. Çocuk yetiştirmenin zorluğuna değinen yazar, bedensel sağlığın sıcak, soğuk, havasızlık ve güneş eksikliği gibi etkenlerden; ruhsal sağlığın ise hayata zarar verebilecek olumsuz tesirlerden korunması gerektiğini belirtir. Çocuğu temiz, sağlıklı bir beden ve ruh ile hayata hazırlamanın toplumsal açıdan önemli bir görev olduğunun altını çizer. Zühre, “Musahabe-i Nisaiye (1908a)” başlıklı yazısında da çocukların iyi yetiştirilmesinin önemini yineleyerek bu hedefe ulaşmak için öncelikle annelerin eğitilmesi gerektiğini vurgular.

Yine Zühre tarafından kaleme alınan “Musahabe-i Nisaiye; Temizlik (1908b)” başlıklı yazıda temizlik kavramını kadının bedeni, giyimi, evi ve evlilik hayatını kapsayan temel bir görev olarak ele alır. Yazar, iffeti ruhsal temizlikle ilişkilendirse de yazının odağını ağırlıklı olarak maddi temizlik oluşturur. Beden, kıyafet ve mekân temizliği, kadının medeni seviyesi, zekâsı ve toplumsal saygınlığıyla ilişkilendirilir; özellikle dış temizliği, bakım ve düzen vurgulanır. Zühre, temizlikte gösteriştten ziyade sadelik ve özenin esas olduğunu, maddi imkânsızlıklar içinde dahi temiz ve düzenli olmanın mümkün olduğunu savunur. Kendi emeğiyle sade ve zarif bir kıyafet diken kadının hem iyi bir tercih hem de beceri sergilediği belirtilir. Ev temizliği konusunda ise bunun yapıya göre değişeceğini belirten yazar, “Alaturka (geleneksel yaşam sürülen evler kastediliyor)” evlerde, özellikle düz tahta döşemeli olanlarda ayakkabıların çıkarılmasının beklendiğini ama eğer evde halı veya muşamba varsa ve kapıda ayakkabı temizleme araçları bulunuyorsa, ayakkabıların tamamen çıkarılmadan da yeterli hijyen sağlanabileceğini savunur. Buna karşın yatak odasına kadar ayakkabıyla girmenin hoş karşılanamayacağını belirterek, temizlikte aşırılığa kaçmadan denge sağlanması gerektiğini vurgular. Temiz bir kadının mutfağının, yemek odasının ve banyosunun kokusuz ve düzenli olması beklenir; mobilyaların, örtülerin ve yemek takımlarının özenle temizlenmesi gerektiği vurgulanır. Tozlu aynalar ve kirli eşyalar mevcutken temizlikten söz etmenin gülünç olacağı ifade edilir. Evler tozlu meydanlara bakıyorsa camların çift katlı olması, panjur kullanılması ve tozu engellemek için ağaç dikilmesi tavsiye edilir. Ayrıca binaların rutubet yapmayacak şekilde inşa edilmesi gerektiği, böylece küf, pas ve çürümenin önleneyeceği vurgulanır. Son olarak, ev içindeki temizlik alışkanlıklarının ailelerin görgü kurallarına bağlı olduğu belirtilir. Ancak alaturka bir yaşam tarzı sürülse bile sofrada çatal kullanmak ve yemekleri kişisel tabaklara ayırmak doğru bulunur. Ortak kaptan elle yemek yemek ise medeniyet ölçülerine aykırı bir davranış olarak değerlendirilir.

Dergide, sağlık konusunda uzman görüşüne yer verilir. Doktor Rüsuhi, “Muhafaza-i Hüsnü An (1908a)” başlıklı yazısında sağlığına dikkat eden kişilerin yaş ilerledikçe bile dinç kalabildiğini ve bunun itidal ve intizama (düzen ile dengeye) riayet edenlerin başarabileceği bir durum olduğunu açıklar. Uygulanması kolay hıfzıssıhha kurallarının herkes için mümkün olduğunu, bu kurallara uymanın hem akıl hem de din açısından gerekli olduğunu savunur. Sağlıklı ailelerin daha mutlu olduğunu, çocukların da bu mutluluktan pay aldığını ifade eden yazar, “Güzellik sıhhatle kaimdir” sözüyle gerçek güzelliğin sağlıktan geldiğini, süs ile güzelliğin sağlanamayacağını vurgular. Yine Dr. Rüsuhi, tarafından “Hıfzıssıhha (1908b)”

başlıklı yazıda sağlığın korunmasının dinî bir sorumluluk olduğunun altı tekrar çizilir. Özellikle yemek saatlerinin düzenli olması ve zararlı yiyeceklerden kaçınılması gerektiğini vurgular. Ayrıca ekonomik açıdan da hastalık ortaya çıktıktan sonra tedaviye para harcamaktansa, önceden önlem almanın daha doğru olacağını savunur. Dr. Rüsuhi'nin " Hıfzıssıhha-i Tağaddi: Sebze ile Tağaddi (1908d) " başlıklı yazısı da dönemin makine çağına uygun bir söyleme yer vermesi açısından önemlidir.

Ali Kemal'in "Aile Hayatı (1908)" yazısında ise İngilizlerin sağlıklı bir yaşam tarzına sahip olduğu ve alışkanlıklarının sağlıklı bir yaşam tarzının korunmasını (şerait-i hıfzıssıhhaya riayetten) sağladığı vurgulanır. Mustafa Refik'in "İngiltere'nin En Meşhur Aşçısı (1908)" başlıklı yazısında, yemek pişirmek, uzmanlık gerektiren, hayat ve hıfzıssıhha açısından oldukça önemli işlerden biri olarak görülür.

İdman konusuna gelindiğinde ise Asaf Muammer'in "Moda Kayık Yarışı (1908b)" başlıklı yazısında kadınlar için düzenlenen bir kayık yarışından söz edildiği görülmektedir. Yazıda, Osmanlı coğrafyasında da eskiden bu tür yarışların yapıldığı, ancak son sekiz-on yıl içinde yasaklandığı belirtilir. İstibdat döneminin sona ermesiyle birlikte tiyatro, konser, seyahat ve yarış gibi eğlencelerin yeniden başladığı ifade edilir. Yazıda, yarışa katılan takımlardan biri olan "Sandalın Beyaz Kuğuları"nın mücadelesi hikâyeleştirilerek uzun uzun tasvir edilir. Yazar, Amerikalı kadınların at yarışı, otomobil, kano ve tenis gibi sporlarda aktif rol aldıklarını aktarır. Bu tür sportif faaliyetlerin bir milletin gelişimine katkıda bulunduğunu vurgular. Yarışa hazırlık sürecinde yapılan antrenmanların katılımcılara zindelik ve sağlık kazandırdığını ifade eder. Yazıda, Amerikalıların bu nedenle spora büyük önem verdikleri, her genç kızın ata binmek, otomobil kullanmak, koşmak, kürek çekmek ve tenis oynamak gibi becerilere sahip olduğu dile getirilir. Türkiye'de ise ulusal koşulların Avrupa'daki gibi her spora elverişli olmadığı, ancak yine de aileler arasında tenis oynamanın ve uygun zamanlarda kürek çekmenin bedeni tembellikten kurtaracağı belirtilir. Bahçesi olanların tenis oynayarak ve güneş banyosu yaparak sağlık açısından fayda sağlayabileceği özellikle vurgulanır.

İktisat

Modern mimarlık anlayışında ekonomikliğe yapılan vurgu, Mehâsin dergisinde karşılık bulur. Dergide, kadınların tüketim alışkanlıkları bireysel tercihlerden ziyade iktisadî denge

ve toplumsal tasarruf perspektifiyle ele alınır. Hüseyin Naim'in "İsraf-ı Nisvan (1908)" başlıklı yazı serisinde, kadınların kıyafet için harcadıkları yüksek meblağlar eleştirilir ve bu durumun ciddi bir israfa yol açtığı belirtilir. Kadınların her etkinlik için ayrı bir kıyafet edinmeleri, aynı elbiseyi iki kez giymemeye özen göstermeleri özellikle tenkit edilir. Makalede, Amerikalı kadınların israf ve lükse daha fazla düşkün oldukları, İngiliz kadınlarının ise milliyetçi eğilimleri dolayısıyla daha ölçülü davrandıkları ifade edilir. Amerikalılar israf ve sefahate daha düşkün olarak nitelendirilir; bununla birlikte Fransız kadınlarının israf konusunda diğerlerinden daha ileri olduğu vurgulanır ve bu aşırı harcamalar ile gösterişin toplumsal düzeyde rahatsızlık verici bir boyuta ulaştığı dile getirilir. Yazar, bu nedenle sadeliğin teşvik edilmesi gerektiğini savunur.

Benzer biçimde, Zühre'nin "Musahabe-i Nisvan; Müşkûlât-ı İzdivaç (1909b)" başlıklı makalesinde evlilikle ilgili masraflı geleneklerin evlilikleri zorlaştırdığına dikkat çekilir. Yüzyıllardır süregelen bu adetlerin kadınlar arasında geri kalmama arzusuyla devam ettirildiği, bu nedenle terk edilmelerinin kolay olmadığı ifade edilir. Bununla birlikte bazı uygulamaların sadeleştirilmesinin mümkün olabileceği sorgulanır ve bu dönüşümün gerçekleşebilmesi için sadeliğin toplumsal bir eğilim hâline gelmesi gerektiği vurgulanır. Yazıda, moda olgusunun kadınlar için bir kanun kadar etkili olduğu belirtilir; modanın sadeliğe yönelmesi durumunda bu alışkanlıkların kolaylıkla değişebileceği, aksi hâlde geleneklerin sürmesinin gençlerin evlenmesini zorlaştıracığı ileri sürülür.

Ayrıca, yazarı belirtilmeyen "Muharrir-i Fenni; Dikiş ve Tabahat (1909)" başlıklı yazıda, özellikle taşrada yaşayan okuyuculardan gelen talepler doğrultusunda dikiş ve yemek pişirme konularında bilgi verileceği ifade edilir. Makalede, dikiş bilmeyenlerin dahi kolaylıkla uygulayabileceği yöntemlerin anlatılacağı, dikiş ve yemek pişirme konularında tasarrufun (iktisat) öneminin vurgulanacağı belirtilir. Dikiş kalıpları verilerek her kadının dikiş öğrenmesi gerektiği savunulur. Yazıda ayrıca, çok kibar ailelerde yemek pişirme işlerinin kadınlar tarafından üstlenilmese de orta sınıf ailelerde kadınların yemeklerini kendilerinin pişirmelerinin uygun olduğu dile getirilir.

Ercüment Bey'in "İdare-i Beytiyye ve Tabahat (1908)" başlıklı yazısında bahsi geçen "idare-i beytiyyeyi fenni" ifadesi iktisadi da içerir. Yazara göre erkek emeğini kadına teslim eder ve eğer kadın bunu iyi idare etmezse aile huzuru bozulur. Ev hanımının mutfak harcamalarına mutlaka nezaret etmesi, kilerin anahtarını hizmetçiye ya da aşçıya teslim

etmemesi, hangi yemeğin nasıl ve ne kadar harcamayla pişeceğini bilmesi gerektiği dile getirilir ve iktisatlı olmanın yolları anlatılır.

Zaman

Mehâsin dergisi, gündelik hayatın modern zaman anlayışı çerçevesinde planlama, disiplin ve rasyonellik ilkeleri doğrultusunda düzenlenmesi gerektiğini öğütler. Ercüment Bey'in "İdare-i Beytiyye ve Tabahat (1908)" başlıklı yazısında, kadının ev içindeki vazifelerini "tetkik (inceleme)", "tayin (belirleme)" ve "tahdit (sınırlandırma)" ederek belirlemesi gerektiği vurgulanır. "Vazife bir kere bu intizam dâhilinde başladı mı her şey vaktinde yapılır" ifadesiyle, işlerin planlı ve düzenli biçimde yürütülmesi hâlinde her şeyin zamanında ve sorunsuz şekilde ilerleyeceği ifade edilir. Avrupa'dan örnek verilerek Avrupa'daki ev düzeninde işlerin belirli bir sistem içinde yürütüldüğü, hizmetçilerin sorumluluklarının belirli saatlere göre düzenlendiği ve ev sahiplerinin de hizmetçilere karşı yükümlülüklerini yerine getirdiği ifade edilir. Net zamanlamalarla tanımlanan görevler ve oluşturulan disiplinli yapı, Osmanlı konutlarındaki plansız misafir gelişleri ve düzensiz iş yüküyle karşılaştırılır.

Benzer şekilde, Dr. Rüsuhi'nin "Hıfzıssıhha (1908b)" başlıklı yazısında, yaşlılık döneminde rahat ve huzurlu bir yaşam için "itidal (dengeli)" ve "intizam (düzenli)" bir yaşam tarzının gerekliliği vurgulanır. Yazıda, yemek saatlerinin düzenli olması, zararlı yiyeceklerden kaçınılması ve bu yolla sağlığın korunmasının mümkün olacağı ifade edilir. Bu yazı ayrıca geleceği düşünerek yaşamayı empoze etmesi yönünden de modern zaman anlayışıyla ilintilidir.

Tarihe bakış

Mehâsin dergisi, modernleşmeyi geçmişin baskıcı, düzensiz ve geri kalmış pratikleriyle eleştirel bir kopuş üzerinden tanımlayarak yeni zaman bilinci, disiplinli yaşam düzeni ve "yeni insan" idealini merkeze alan bir söylem geliştirir. Ahmet Hikmet'in bir konferansına yer verilen "Kadıköyü'nde Kışlık Tiyatroda (1908)." başlıklı yazıda 30 yıldır süren baskı döneminin sona ermesiyle sokaklarda özgürlük coşkusunun yaşandığı ifade edilir. Ancak kadınların özgürlüğü için durumun çok daha farklı olduğuna dikkat çekilir. Hikmet'e göre kadınlar yalnızca otuz yıl değil, "tam altı yüz senedir ki ellerini zencir-i zulm bağlamıştır,

gözlerini perde-i istibdat örtmüştür.” Toplumun zarafet ve incelik dersi alabilmesi için kadınların kendi doğal seslerini bulması gerektiğini dile getiren yazar, edebiyatın kadın sesi ve kadın şefkatine ihtiyaç duyduğunu vurgular. Baba nasihatleri ve hoca vaazlarının toplumun ilerlemesine katkı sağlamayacağını, bunun yerine “valide şefkati” ve “hemşire rikkati” ile toplumsal dönüşümün gerçekleşebileceğini belirtir. Çocukların doğru eğitim için profesyonel öğreticilere emanet edilmesinin şart olduğu fikrini yineleyen Mehmet Rauf’un “Ana Mektebi (1909)” başlıklı yazısında görgüsüz dadıların, arsız hizmetçilerin ve terbiyesiz lalaların yerine bundan böyle muallim ve mürebbiyelerin geçmesi gerektiğini vurgular.

Yine Cenap Şehabettin’in “Raşime-i Hoşamedî (hoşgeldin yazısı); Madame Sarah Bernhardt (1908b)” başlıklı yazısında, ünlü Fransız aktris Sarah Bernhardt’ın (1844-1923), sahneye çıkışı vesilesiyle kendisine teşekkür edilir. Bu vesileyle Türkiye’nin artık bir zindan olmadığı, milletin özgürlüğünü kazandığı ve halkın doğruluğa, güzelliğe karşı güçlü bir arzu taşıdığı ifade edilir.

Geçmişe yönelik olumsuz söylem, M.R. (muhtemelen Mehmet Rauf) imzasıyla yayımlanan “Yeni Yelpazeler (1909)” başlıklı yazıda da belirgin biçimde görülmektedir. Yazıda, “yeni sanat” anlayışına karşı çıkarak eski eserleri savunmanın, bireyin ruhunun küflendiğini ve zamanın inceliklerinden uzaklaştığını gösterdiği ileri sürülür. Bu kişiler “zevzek” gibi hakaret içeren tabirlerle anılır. Toplumun öncelikle “yeni zamanın yeni adamları”na ihtiyaç duyduğu ifade edilir. Ercüment Bey’in “İdare-i Beytiyye ve Tabahat (1908)” başlıklı yazısında ise Osmanlı evleri plansız misafir gelişleri ve düzensiz iş yükü yönleriyle tanıtılırken, Batı’da sistemli, planlı ve disiplinli bir yapı sonucu düzenli evlerin varlığından bahsedilir. Geçmiş alışkanlıklardan koparak modernleşme sürecinin göstergesi olduğu savunulan bu yeni alışkanlıkları edinmek gerektiği ifade edilir.

4.2. Bilgi Yurdu Işığ (1917-1918)

Savaş yıllarında yayımlanan Bilgi Yurdu Işığ dergisi, kadınların bilgiye erişimini arttırmayı ve gündelik yaşamdan eğitime uzanan alanlarda rehberlik sunmayı amaçlayan yayınlar arasında konumlanır; Modern yaşam pratikleri ile estetik anlayışının görünürlük kazandığı bu dergi, çalışma kapsamında yedi başlık altında ele alınmıştır.

Kadının toplumsal konumu

Bilgi Yurdu dergisinde kadın meselesi, bireysel hak ve özgürlüklerden ziyade aile merkezli bir toplumsal düzen anlayışı çerçevesinde ele alınmaktadır. İnas Dârülfünunu muallimlerinden Macit Şevket, “Kadınlarımızın Çalıştırılması (1917a)” başlıklı makalesinde kadının eğitime ve cemiyet hayatına katılımının gerekliliğine sıkça vurgu yapar. Bununla birlikte, yazılarında feminizme yönelik açık bir eğilim görülmez. Şevket’e göre kadınların çalışması mümkündür; ancak bu, kadının fitratına, şahsiyetine ve inancına uygun işlerle sınırlı kalmalıdır. Yazarın “Bilgi Yurdu (1917f)” başlıklı makalesinde ise kadın eğitimi daha çok ev idaresi ve çocuk terbiyesi bağlamında ele alınır. Dergide “aile ocağının ruhu” olarak tanımlanan kadının toplumun ilerlemesindeki önemi özellikle vurgulanır.

Benzer şekilde, Macit Şevket’in “Kadınlar Beşeriyetin En Büyük Mürebbileridir (1917b)” başlıklı yazısında şu ifadeler yer verilir: “Ev içinde sıhhat, nezâfet, şetâret, ahlâkiyet ve intizâm mutlaka kadının himmetiyle te’min veya gafletiyle izâa olunur [...] Aile ocağı cemiyetin esası, beşeriyetin küçük bir timsâlidir. Cemiyeti saadete nâil etmek istiyor musunuz? Bu gâyeyi evvel emirde evlerin içinde te’min ediniz! Ev, ailenin; vatan, milletin meskenidir. Millet, ailelerin hey’et-i mecmuasıdır”. Derginin dördüncü sayısının kapağında da benzer bir vurgu yapılır: “Erkek çalışmazsa kendini, kadın çalışmazsa kendini, çocuklarını ve bütün bir milleti sefaletе sürükler.” Macit Şevket’in “Ev Kadını (1917c)” başlıklı yazısında ise kadının ev içindeki konumu doğrudan ev ile ilişkilendirilir. Bu yazıda, eşine evi sevdirenin kadın olduğu, dolayısıyla kadının eşinden önce eve dönerek onu karşılaması gerektiği ifade edilir. Ayrıca, kadının karanlık saatlerde sokakta bulunmasının münasip olmadığı belirtilir.

Dergide kadınların çalışma alanlarına ilişkin görüşlere, Güzide’nin “Oyuncak Ticareti (1917)” başlıklı yazısında yer verilir. Yazıda, Bilgi Yurdu’nun en önemli meselesinin hanımlara “kâr ü kesb (gelir ve geçim sağlayacak)” sağlayacak meslekler bulmak ve onları bu mesleklere hazırlamak olduğu vurgulanır. Yakın zamana kadar kadınlar için muallimelik dışında neredeyse hiçbir meslek bulunmadığı, ancak ileride kadınların fabrika hayatına katılacakları belirtilir. Bununla birlikte, kadınların patronlarına kendi şartlarını kabul ettirmeleri gerektiği, aksi halde sabahın karanlığından akşamın karanlığına kadar fabrikada çalışmanın hem kadınlığı hem de nesli tehdit edeceği ileri sürülür. Kadınların daha çok

hususî işlere yönlendirilmesi gerektiği savunularak, Avrupa'daki kadınların geceleri evlerinde birkaç saat çalışarak oyuncak üretmeleri örnek olarak sunulur.

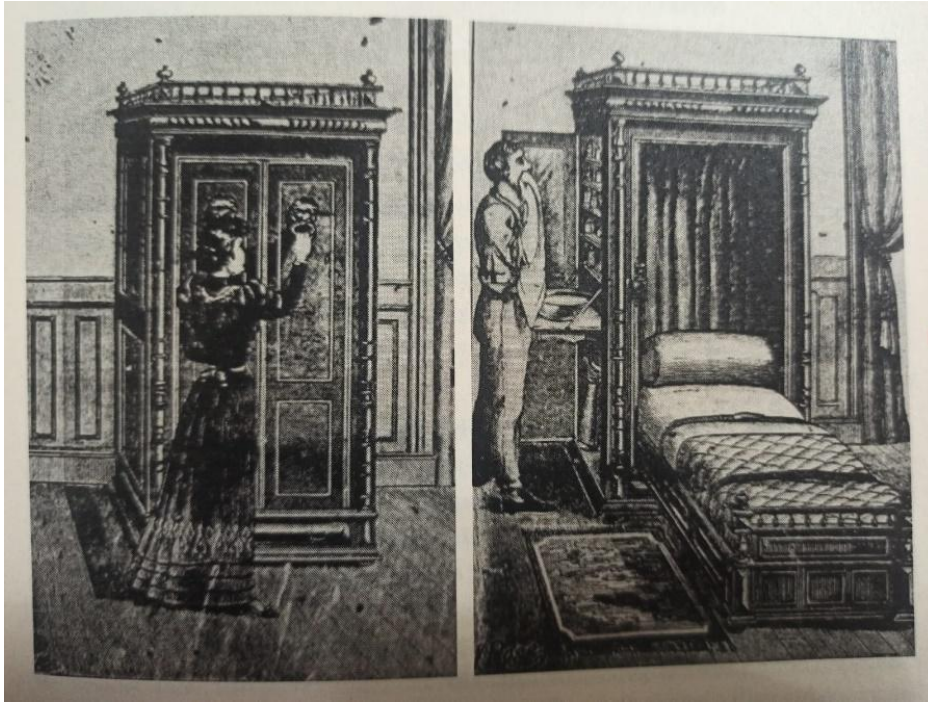
Kadın meselesine farklı bir perspektif, imzasız yayımlanan “Kadınlık Şuûnu (1917a)” başlıklı yazıda getirilir; yazıda, savaşın o güne dek göz ardı edilen kadın konusuna yeni bir bakış açısı kazandırdığı ifade edilir. Serinin devamı niteliğindeki ve derginin sekizinci sayısında yayımlanan yazıda ise, savaş sayesinde kadınların erkeklerin yerine geçtikleri ve yeni roller üstlendikleri anlatılır (İmzasız, 1917b). Bu yaklaşım, Muslihüddin Âdil'in kaleme aldığı “Alman Hayat-ı İrfanı (1918)” başlıklı makalede de desteklenir. Yazar, savaşla birlikte erkeklerin yerini alan Alman kadınlarını örnek gösterir ve Almanya'nın bu sayede yükseldiğini ileri sürer. Ona göre, bu durumun en önemli sebebi Alman kadınlarının eğitilmiş olmalarıdır.

Metinlerde savaşın kadınlara yeni toplumsal roller açtığı vurgulanırken, kadınların kamusal alandaki görünürlüğünün nasıl algılandığı ve hangi sınırlar içinde meşrulaştırıldığı sorusu da tartışmaya açılır. Nezihe Rikkat'ın “Erkekleşme (1918)” başlığı altında dile getirdiği eğitim gören kızların kimi zaman gösterdikleri yanlış davranışlar, okuyucular arasında büyük yankı uyandırır. Darülfünun'da eğitim gören kızlar, bu makaleye bir sonraki sayıda yayımlanan “Nezihe Rikkat Hanımefendi'ye” başlıklı yazıyla tepkilerini dile getirirler (Muti Sabri, 1918)

İdare-i beytiyye

Bilgi Yurdu dergisinde konut ve konut düzeni, rasyonel ve işlevsel çözümler çerçevesinde ele alınır. “Aile İçin; Küçük Bilgiler” başlıklı yazıda çok işlevli mobilya kullanımından bahsedilir. Geleneksel konutta çok işlevli oda kullanımı yaşam biçimiyle birlikte gelişirken, burada modernleşme sürecinin bir gereği olarak kısıtlı mekânlarda yaşayan aileler için çözümler sunulur. Dar gelirli ailelerin küçük evlerde yaşamak zorunda kalmaları, aynı odanın birden fazla işlev üstlenmesini zorunlu kılar. Yazıda bu durum şöyle aktarılır: “Büyük ve kalabalık şehirlerde ev kiralari yükseldikçe, küçük evlerde ikâmet mecburiyetinde olan dar bütçeli aileler aynı odayı hem yatak hem misâfir hem de tuvalet odası olarak kullanabilmek için kendilerine göre mobilya döşemeye ve bu suretle yeni yeni icatlarda bulunmaya mecbur olmuşlar. İşte bu suretle dolap şeklinde yapılmış bir yatak ile tuvalet kısmını hâvi (içeren) gayet güzel bir icadın resmini veriyoruz.” Gece yatak, gündüz

ise dolap olarak kullanılan bu mobilyanın yan tarafında, kapatıldığında fark edilmeyen bir tuvalet takımı ve aynalı kapak yer alır. Ayrıca, dolabın arka kısmının ahşap yerine perdeyle kapatılması, gündüzleri perdenin açılarak yatağın havalandırılmasına imkân tanır (Bkz. Resim 4.13). Bu tür detaylar, mekânsal kısıtlılıkların rasyonel çözümlerle aşılmaya çalışıldığını gösterir ([Elif]. [Elif]., 1917).

Resim 4.13. “Aile için; küçük bilgiler” ([Elif]. [Elif]., 1917,7)

Aynı yazıda her oda için (oda özelleşmiş) uygun sıcaklık dereceleri de tek tek verilmiştir. Yazıda, bir ev hanımının kendi idaresindeki mekânların hangi sıcaklıkta olması gerektiğini bilmesi ve bunu mikeyâs-ı harâret (termometre) aracılığıyla daima kontrol etmesi gerektiği vurgulanır (Bkz. Çizelge 4.1.)

Çizelge 4.1. “Münâsib dereceler” ([Elif]. [Elif]., 1917, 6).

Banyo odası	20-22	İş mahalli (görülen işin nev'ine göre)	10-17
Çocuk odası	18	Jimnastik ve spor yapılan mahal	13-15
Oturulan ve mütâlaa edilen oda	17-19	Mektep, tiyatro gibi müctemi mahaller	10-20
Hasta odası (hastalığın nev'ine göre)	12-16	Banyo edilecek bir suyun harâreti	15-25
Yatak Odası	12-15	En sıcak bir banyo suyu hiçbir vakit 45 dereceyi geçmemelidir	

Macit Şevket, “Misafirlik (1917d)” başlıklı makalesinde sabit mobilyaya geçişle birlikte ev içi mekânsal kullanımın değiştiğini ve bunun mahremiyet anlayışını doğrudan etkilediğini belirtir. İçinde yatak bulunan odalara yabancıların girmemesi gerektiği yaklaşımı, evlerde ayrı bir misafir odasının bulunmasını zorunlu kılar. Bu doğrultuda yazar şunları ifade eder: “Misafir odasında/salonda ziyaretçiler kabul edilir ki bu oda alt katta, kapıya yakın bir odadır. Evin en geniş ve ailenin durumuna göre en süslü odasıdır. Üst katlarda salon olmaz ve teklifsiz (çok yakın, samimi) misafirler bile içinde yatak bulunan odalarda kabul olunamaz”. İdare-i Beytiyye Muallimesi imzalı “İdare-i Beytiyyeden: Misafir Sofrası (1918)” başlıklı yazıda ise misafir sofralarının düzenine ilişkin teknik ayrıntılar verilir. Buna göre iki tabak arasındaki mesafe 60 cm olarak belirlenir; bu mesafenin hem yemek servisinin kolayca yapılmasına hem de kirli tabakların rahatça alınmasına imkân sağladığı belirtilir.

Benzer şekilde, imzasız yayımlanan bir diğer “Aileler İçin; Küçük Bilgiler (1918c)” makalesinde rasyonel mekân düzenlemelerine dair şu ifadelerle rastlanır: “Yatakların en iyi vaz'iyetleri baş tarafı güneşin tulû' ve yan tarafı gurûb ettiği cihete olup güneş cepheden gelmemelidir”. Mekân kullanımıyla ilgili bu tür ölçüler, modern konutun rasyonelleşme sürecini yansıtan dikkate değer ayrıntılardır.

Hür Kadın rumuzuyla yayımlanan “Tel Dolap (1917a)” başlıklı makalede ise tel dolabın işlevinden hareketle yönü, konumu ve biçimi üzerine akılcı öneriler sunulur. Yazıda, yemek muhafazasında evin en önemli eşyalarından biri olan tel dolabın serin, havadar ve kuzeye (şimale) yönelmiş bir yerde bulunması gerektiği vurgulanır. Gıdaların bozulmaması için serinlik zorunlu görülür; bu bağlamda gıda bozulması “fennen ihtimar (mayalanma) denilen

mikrobî bir hadise” olarak açıklanır. Hafif rüzgârın serinliği sağladığı, ancak fazlasının toz taşıyacağı ve gıdayı kurutacağı belirtilir. Tel dolabın bulunduğu duvarın yılda üç kez badana edilmesi gerektiği, bunun düşük bütçelerle de yapılabileceği ifade edilir. Dolabın sıhhi bir işlev görebilmesi için duvara temas etmemesi, duvar ile arasında en az 20 cm açıklık bulunması ve her ay düzenli olarak temizlenmesi gerektiği vurgulanır. Dolabın yuvarlak formda olması, köşelerde kir ve toz birikimini engelleyeceği için dört köşeli şekle tercih edilir. Malzeme açısından ise ahşap yerine metal önerilir; zira metal dolapların temizliği daha kolay görülür. Ahşap dolapların bir diğer dezavantajı, gıda kokularını emerek sonradan konulan yiyeceklerin çabuk bozulmasına neden olmasıdır.

Gıdayı korumaya yönelik bir diğer yazı, A.E. (1917) imzasıyla (muhtemelen Ahmet Edib) yayımlanan “Aile İçin; Küçük Bilgiler (1917b)” başlıklı makalede yer alır; bazı mahallelerde etin yalnızca haftada bir kez kesildiği bilgisine dayanılarak etin en az bir hafta süreyle muhafaza edilebilmesine yönelik yöntemler paylaşılır. Benzer şekilde, Hür Kadın imzalı “Aileler İçin; Küçük Bilgiler” yazısında da etin muhafazasında kullanılan ahşap sandık ve bu sandığın kükürt ile dezenfekte edilme yöntemi açıklanır.

Batılı mikrokozmosun simgelerinden biri olan ve Tanzimat’tan itibaren udun yerini alan piyanonun ev içindeki konumuna dair tavsiyeler, imzasız yayımlanan “Aileler İçin; Küçük Bilgiler (1918a)” başlıklı yazıda yer alır. Yazıda, piyanonun duvara paralel ve tamamen duvar kenarına yerleştirilmesinin sakıncaları üzerinde durulur; bu durumda hem sesin bozulacağı, hem akordunun yanlışlık göstereceği hem de duvar rutubeti nedeniyle piyanonun kısa sürede zarar göreceği belirtilir. Bu nedenle piyanonun dört bir tarafından hava alacak şekilde konumlandırılması önerilir.

Macit Şevket, “Hakiki Temizlik (1918a)” başlıklı yazısında, konforu yeni tarz konut mimarisi üzerinden tanımlar. Ona göre, “Tarz-ı cedid (yeni tarz) inşa olunan hanelerde (banyo salonu) yatak odasına yakın bir mahalde, yani üst katlarda yapılıyor ki isabettir. Hayatın intizamı, sühulete mütevakıftır. Frenklerin [konfor] dedikleri şey bize meçhul gibidir”. Şevket, özellikle banyonun konumunun ev hayatının düzenini kolaylaştırdığına dikkat çeker. Günlük hayatın akışıyla bağlantılı olarak banyoyu, sabahları yataktan kalkınca veya akşam yatmadan önce girilen, sıcağa yakın ılık bir suda kısa bir süre oturulmasını sağlayan bir mekân olarak tanımlar. Ona göre banyo, sinir sistemini yatıştıran, deriyi arındıran ve bedensel işlevlerin merkezden çevreye yönelmesi sayesinde sinirsel uyarımı

azaltan bir etki yaratır. Hamam sonrasında ortaya çıkan dinlendirici ve onarıcı uyku ise bedene yeniden tazelik, güç ve canlılık kazandırır.

Estetik

Dergide yer alan estetik anlayış; geometri bilgisi, estetik duyarlılık, düzen, temizlik ve zevk-i selim gibi nitelikler aracılığıyla kadın özne üzerinden tanımlanan yeni bir yaşam kültürünün taşıyıcısı olarak kurgulanır. Asım Nihad'ın "Hanımlar Meclisinde; Monolog (1917)" başlıklı yazısında, kadınların geometri (hendese) bilgisinden yoksun olmasından sıklıkla yakınır ve bu bilginin kadınların gündelik yaşamlarına sağlayacağı katkılar üzerinde durur. Hendese ilminin, arzu edilen bir nesneyi düzgün, estetik ve amaca uygun biçimde ortaya koyabilmek için gerekli olduğu vurgulanır. Bu bilgi sayesinde istenilenin resmini yapmak, nesneleri arzu edilen biçime sokmak mümkün olur. Yazar, konuyu somut örneklerle açıklar: Eğri cumbalı, odaları ve kapıları çarpık bir ev yerine sağlam ve düzgün bir evin inşa edilmesi ya da ocağın dört köşe, tencerenin ise yuvarlak olmasının ardındaki mantığın anlaşılması, hendese bilgisinin kazandırdığı bakış açısını gösterir.

Macit Şevket ise "Taam (1917e)" başlıklı yazısında, yemek odasının düzenlenişi ve mobilyalarının seçimi üzerinden modernleşen konut anlayışına dair önemli ipuçları verir. Ona göre yemek salonu sade fakat zarif bir biçimde tefriş edilmelidir. Geçmişte, evlerin çoğunda yemekler bodrum katındaki karanlık, basık tavanlı ve dar mekânlarda yenilmekte ya da oturma odasına kurulan sofra (sini) üzerinden tüketilmekte olduğunu ancak modern ve medeni yaşam tarzını benimseyen ailelerde artık kabul salonunun yakınında özel bir yemek odası oluşturulmakta ve bu oda "süret-i isti'maliyle mütenasib (kullanım amacına uygun)" bir tarzda döşenip süslenmektedir ifadesi yer alır. Bu bağlamda yemek salonunun mobilyaları bir büfe, camlı dolap, servis için küçük, yemek için büyük bir masa ve "lüzümü" kadar sandalyeden ibarettir. Özellikle mermerli büfenin mümkün olduğunca "zarif" seçilmesi gerektiği belirtilir; büfenin rafları "nazik" ve estetik çay-tabağı takımları ile çiçek vazoları gibi çeşitli aksesuarlarla süslenir.

Macit Şevket, "Güzellik Duygusu (1918b)" başlıklı makalesinde güzelliğin kaynağını doğrudan hoş ve beğenilen şeylerle ilişkilendirir; toplumsal telakkiye göre "hoşa giden şey" in güzel kabul edildiğini ifade eder. Bununla birlikte güzelliğin keyfi olmadığını, ancak zevk-i selim, tabiat ve tabîî düzenle uyumlu olduğu takdirde meşru görülebileceğini savunur.

Şevket, maddî eserlerde süs, incelik ve estetik duyarlılığın vazgeçilmez olduğunu ileri sürer; süslemenin yalnızca keyfe bağlı bir tercih değil, sanatın doğası gereği onun ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtir. Ona göre tabiatta var olan güzellik, insan eserlerinde sanat aracılığıyla yeniden görünür hâle gelir. Estetik düzenin önemini özellikle bir mekânın döşenmesi örneği üzerinden açıklayan yazar, renklerin ve şekillerin özenle seçilip uyumlu bir biçimde düzenlenmesinin sanatkârane bir düşüncenin hâkimiyetini gösterdiğini, ayrıca estetiğin yalnızca sanat eserlerinde değil, gündelik eşya ve yaşam düzeninde de kendini hissettirmesi gerektiğini ileri sürer. Sanatkâr anlayışını geniş tutan Şevket, piyanist, şair, ressam, mimar, heykeltıraş, aktris veya şarkıcı gibi meslek sahiplerini estetik duyarlılıkla eser veren sanatkârlar arasında sayar. Ancak onun için asıl önemli olan herkesin sanatkâr olması değil, her insanda az ya da çok mevcut olan güzeli beğenme duygusunun varlığıdır. Bu duygunun doğuştan gelen bir meleke olduğunu kabul eden Macit Şevket, aynı zamanda estetik eğitim (terbiye-i bedîiyye) sayesinde bu melekenin uyandırılabilceğini ve geliştirilebileceğini savunur.

Çamlıca İnas Sûltanisinde dikiş ve biçki muallimesi olduğu belirtilen İhsan, “Çamlıca İnas Sûltanisinde verilmiş bir konferanstan (1918)” başlıklı yazısında, “bir evin mefruşatındaki hüsn-i tertib ve nezafet bir ev kadınının evsaf-ı güzidesine, fazailine bir numune teşkil ettiği gibi bir hanımın da tarz-ı telebbüsü, zevk-i seliminin, hüsn-i ahlakının canlı bir mi’yarıdır” ifadelerine yer verir. Yazıda, yaratılışları gereği kadınların güzel görünmeyi sevdikleri, ancak bunu moda tuzağına düşmeden yapmaları gerektiği belirtilir. Gerçek güzelliğin modaya riayetle değil, sade giyinmek, giydiğini yakıştırmak ve ciddiyet-i ahlaka malik olmakla mümkün olduğu ifade edilir.

Nezafet, sıhhat ve idman

Macit Şevket’in “Hakiki Temizlik (1918a)” başlıklı yazısı, hijyen meselesini vücutta, elbisede ve evde temizlik olmak üzere üç alt başlık altında ele alır. Bu yazıda, modern konut söylemiyle sıklıkla ilişkilendirilen hijyen kavramına dair ilk ifadelerin şekillendiği ve bu söylemlerin her konutta banyonun yerleşik hâle gelmesi sürecinde etkili olduğu görülür. Yazar, haftada bir kez banyo yapma alışkanlığını yetersiz bularak her gün banyo yapılmasını tavsiye eder. Ona göre bedenin kirlenmesi için yirmi dört saat yeterlidir; sağlık temizlikle doğrudan ilişkilidir. Romalılar tarafından icat edilen çarşı hamamlarının, gerekli temizlik kurallarına uyulduğu takdirde amacına hizmet edeceğini, ancak mevcut umumi hamamlarda

bu kurallara riayet edilmediğini belirtir. “Temiz girip kirli çıkma” endişesinin ve hastalık bulaşma riskinin halkın hamamlara ilgisini azalttığını ifade eder. Eskiden yalnızca kübera takımı (üst sınıf) evlerinde hamam bulunduğunu, mermerli ve çinili konak hamamlarının yüksek maliyetinden ötürü orta ve alt sınıfların umumi hamamlara mahkûm olduğunu aktarır. Büyük konaklardaki hamamların genellikle alt katta, mutfak ya da çamaşırılığa yakın inşa edilmesi yangın riskini artırır; bu durum da yıkanmanın ertelenmesine yol açar. Temizlik, uzun süre “sıhhi bir gereklilik”ten ziyade “dinî bir vecibe” olarak görülür; bu nedenle geniş hamamlar yerine dar gusûlhaneler ya da mutfaklarda yıkanma gibi geçici çözümlere başvurulur. Özellikle kadınların uzun saçlarının kurumasının güçlüğü nedeniyle, uygunsuz mekânlarda yapılan banyo, nezle ve zatürre gibi hastalıklara davetiye çıkarır. Macit Şevket, bu durumun değişmesi gerektiğini vurgulayarak, “Temizlik elbette kübera ve ağniyanın (zenginlerin) imtiyaz-ı mahsusu değildir. Fakir ve gani herkes, hamamda olsun, evinde olsun vücudunda sık sık umumi temizlik yapmaya mecburdur. Bunun için ufak ve büyük her hanenin mutlaka bir hamamı veya banyo salonu olmalıdır. Bu, evin yatak odası gibi kat’i-ül-mülzem olan müştemilat-ı esasiyesindendir” diyerek her evde banyonun bulunmasını zorunlu görür. Ayrıca herkesin haftada en az bir kez yıkanması ve o gün çamaşırların tamamen değiştirilmesi gerektiğini, elbiselerin ise dönüşümlü giyilerek temiz tutulabileceğini belirtir. Vücut temizliğinin yanı sıra mekân hijyeni de ayrıntılı biçimde ele alınır. Misafir odalarının sokak kapısına yakın konumlandırılmasının yaygınlaştığını belirten yazar, bu nedenle giriş ve salonun düzenine ve temizliğine özen gösterilmesi gerektiğini vurgular. Mutfaktan gelen yemek ya da kötü kokuların bu alanlara ulaşmaması şarttır. Ev içinde abdesthane kapısının açık bırakılmasını “çirkin” bulan Macit Şevket, evlerin her sabah süpürülmesini, haftada bir kez de genel temizlik yapılmasını önerir. Bu süreçte pencerelerin açılarak odaların havalandırılması, yatak, yorgan, yastık, halı ve seccadelerin sık sık havaya ve güneşe çıkarılması hijyenin temel gereklerindendir. Toz tutan kakmalı mobilyalar ile kat kat perdeler sağlıklı bulunur. Temiz tutulması gereken en önemli mekânlardan biri de mutfaktır. Mutfakların aydınlık, bol suya sahip ve iyi havalandırılmış olması gerekir. “Nezafet, hıfz-üs-sıhha-i et’imenin (yiyeceklerin sağlığa uygunluğunun) mühim erkânındandır” diyen yazar, yeni tarzda fayansla kaplı, sobayla ısıtılan mutfaklarda araç gereçlerin parıldadığını, herhangi bir kötü kokunun duyulmadığını aktarır.

Nüzhet (Nezâhat) Hanım imzasıyla yayımlanan “Büyük İkramiye (1917)” başlıklı yazı, çalışan kadınların Avrupa’daki örneklerde olduğu gibi kreş (crèche) ve benzeri kurumlara duyduğu ihtiyacı ele almaktadır. Metinde, Avrupa’daki crèche benzeri kurumların

Türkiye’de nasıl şekillenebileceği tasvir edilirken, özellikle temizlik vurgusunun ön plana çıktığı görülmektedir. Söz konusu kurumun işleyişi ise şu şekilde betimlenmektedir: Otuzar çocuktan oluşan gruplar her sabah yıkanacaktır; banyo ve temizlik mekânları titizlikle düzenlenecektir. Elbise odaları ve oyun salonlarının duvarları beyaz, parlak ve neşe verici olacak; zemin parke kaplı, aşırı cilalı ve kaygan olmayacaktır. Pencereler geniş olacak, bol ışık ve hava sağlayacak; perde ya da örtü bulunmayacaktır. Çocuklara ait mobilyalar alçak tutulacak; oyuncaklar basit, sağlam ve sevimli olacaktır. Oyun salonundan bir bahçeye çıkış sağlanacak; yatakhaneler yaş gruplarına göre ayrılacaktır. Büyük çocuklar için beyaz lake boyalı karyolalar, küçükler için ise beyaz lake boyalı, tel örgülü yuvarlak beşik karyolalar öngörülür. Düzen, temizlik, ısının dengeli dağılımı, bol ışık ve temiz hava bu mekânların temel koşulları arasında yer alır. Nezâhat Hanım, kadın çalışsa dahi annelik sorumluluklarından muaf olamayacağını vurgular; bu nedenle bu tür kurumların, kadınların işten gelip çocuklarını emzirdikten sonra yeniden işlerine dönebilmelerine imkân tanınması gerektiğini ifade eder. Böyle bir ortamda yetişen çocukların “gülbüz, sıhhatli ve şen” olacakları; mevcut nesilde görülen “mağmum(kederli), alil(hasta), nahîf(cılız) ve zayıf” hâllerin önüne geçileceği özellikle vurgulanır.

Sağlık kavramı ile hijyeni birlikte ele alan bir diğer örnek, Dr. Veliş imzasıyla yayımlanan “Hıfz-üs-Sıhha Derslerinden: Ebeveyne Nasayih-i Sıhhiye (1918)” başlıklı yazıda yer alan “Hıfz-üs-sıhhatin en başlı şartı temizliktir” ifadesidir. Yazıda temizlik, sağlığın ön koşulu olarak tanımlanır ve “temizliğin çocuklara doğumdan itibaren öğretilmesi gerektiği vurgulanır. Bedeni her gün yıkamanın rahatlık ve sağlık açısından zorunlu olduğu belirtilir. Çocukların sıhhatli yetiştirilmesi için yalnızca beden temizliği değil, yaşam çevresinin de düzenlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda doğrudan güneş ışığının göze zarar verdiği, çocukların teneffüs ettiği havanın ne fazla sıcak ne de soğuk olması gerektiği, odanın sıcaklığının sabit tutulması lüzumu ifade edilir. Toz ve zararlı havanın zeminde yoğunlaştığı gerekçesiyle çocukların yere serilen şiltelerde yatırılmaması öğütlenir. Odaya tütsü yakmak ya da kokulu su serpmek havayı temizlemez; bunun yerine mekâna güneş ışığının girmesi sağlanmalıdır. Zira yazarın ifadesiyle “neşv ü nemâ için hava, yiyecek ve içecek kadar lüzumludur.”

Dergide, sağlık meselesi hastalıklarla mücadele bağlamında da ele alınmıştır. İmzasız yayımlanan “Aileler için; Küçük Bilgiler (1918b)” başlıklı yazıda uyuz, egzama, deri rahatsızlıkları, yaz hastalıkları ve psikolojik rahatsızlıklar tanıtılmış; bunlara karşı

alınabilecek tedbirler sıralanmıştır. Özellikle temiz havanın önemi üzerinde durularak şu tavsiye verilmiştir: “Maa-ma-fih teneffüs ile bozulmuş havaları, mümkün olduğu halde pencereleri açmak suretiyle tecdid edip saf bir hava aldirmek en ziyade tavsiye olunan tedbir-i sıhhiyedendir”. Bu vurgu, sağlığın korunmasında temiz hava dolaşımının temel bir unsur olarak görülmesiyle birlikte, modern konut tasarımında pencerelerin sayıca artırılması ve daha geniş açıklıklar hâlinde düzenlenmesi yönündeki mekânsal dönüşümü de meşrulaştıran bir söylem üretir.

Sağlık kavramının yalnızca temizlik ve hijyenle değil, beden terbiyesiyle de ilişkilendirildiği görülmektedir. Ahmet Edip, “Musahabe-i Fenniye (1918b)” başlıklı yazısında, kadının erkekle eşit haklara sahip olabilmesinin yollarından birinin bedensel gelişim olduğunu ileri sürer. Ona göre kadınlar jimnastikle meşgul olur; aksi takdirde bedenlen zayıf kaldıkları sürece toplumsal haklardan eşit biçimde yararlanamazlar. Aynı fabrikada çalışsalar dahi kadın ve erkeklerin alacağı yevmiye, fiziksel güçleriyle orantılıdır. Bu nedenle spor, yalnızca bedensel gelişim için değil, sağlıklı bir yaşam ve hastalıklardan korunma için de elzem görülür. Bu anlayış çerçevesinde, “İdman Dersi: Terbiye-i Bedeniyye” ismi altında beden eğitimi dersleri açılır.

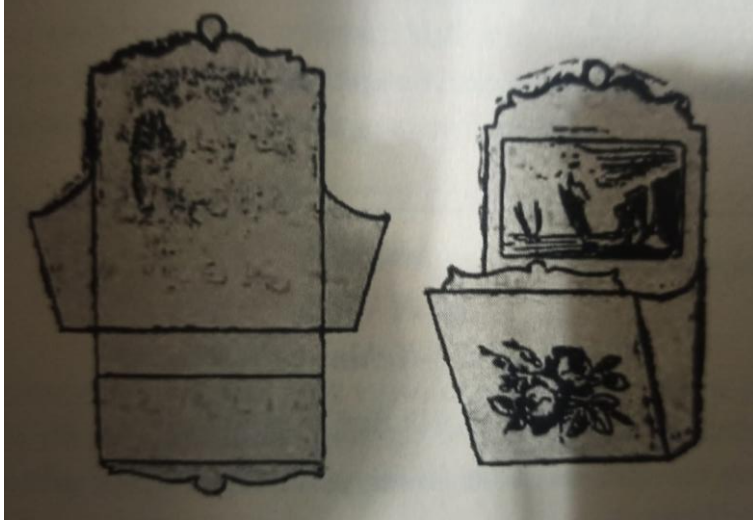
İktisat

Bilgi Yurdu Işığı dergisinde yayımlanan yazılar, ev idaresi ve gündelik hayat pratiklerini iktisat ilkesi çerçevesinde yeniden tanımlayarak, özellikle kadının evden sorumlu özne olarak ölçülülük, planlama ve rasyonellik temelinde hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Asım Nihat’ın kaleme aldığı “Hanımlar Meclisinde; Monolog (1917)” başlıklı yazıda, iktisatlı olmanın gereklerinden birinin hendese (geometri) ilmini bilmek olduğu savunulur. Konuşma biçimi, giyim, süs ve takı, yaşanılan mekân ve sağlık gibi alanların ölçü ve düzenle ilgili olduğu ileri sürülerek geometri bilmemek kadın için bir eksiklik olarak görülür. Yazar, bazı ulemanın bu bilimin her şeyi idareli biçimde ölçmek ve biçmek için icat edildiğini savunduğunu belirtir. Hendese bilen kişinin daha az kumaşla giyineceği ve daha az eşya ile evini tefriş edeceği ifade edilir. Bilgi Yurdu’nda açılan hendese dersine kadınların katılması teşvik edilir.

Macit Şevket, “Misafirlik (1917d)” başlıklı yazısında, “hayat-ı asriyyenin” herkesi iktisada mecbur kıldığını savunur ve bu nedenle ailenin ihtiyacından fazla, müteaddid (çok sayıda)

odası bulunan evlerde oturmanın artık mümkün olmadığını belirtir. Ona göre gece yatılı misafirlik, medeni hayatla birlikte giderek ortadan kalkar. Beş odalı bir eve sığabilen bir ailenin on odalı bir evde oturması manasız bir israf olarak değerlendirilir; özellikle apartman hayatının gece yatılı misafirlğe hiç imkân tanımadığı ifade edilir. Macit Şevket, ecnebilerin her konuda olduğu gibi ev intihabında da iktisada riayet ettiklerini, zengin oldukları bilinen bazı Avrupalıların dahi görece küçük hanelerde yaşadıklarını örnek gösterir. Anadolu’da otel ve misafirhanelerin yokluğu nedeniyle belde ahalisinden birine misafir olmanın hâlen zaruri olduğunu, ancak beldeler ve şehirler büyüdükçe hanların ve otellerin ortaya çıktığını; ahlakın da tagayyüre uğramasıyla birlikte misafirperverlik hasletinin azaldığını ya da biçim değiştirdiğini ileri sürer.

Macit Şevket, “Ev kadını (1917c)” yazısında kadınlara sık sık idareli olmaları gerektiği öğütler. Dergide, kadınların masrafsız bir şekilde kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için biçki ve dikiş bilmek özendirilir. İhsan tarafından kaleme alınan “Çamlıca İnas Sultanisinde verilmiş bir konferanstan (1918)” başlıklı yazıda, bir evin döşenmesindeki düzen ve temizlik, ev kadınının seçkin niteliklerinin ve erdemlerinin bir göstergesi olduğu gibi, bir kadının giyim tarzı da onun sağduyusunun, estetik zevkinin ve ahlaki olgunluğunun canlı bir ölçütü olarak kabul edilir. Bu çerçevede hakiki bir aile reisesi, ailesinin her zaman giyeceği sade kıyafetleri kendi emeğiyle üretebilen; bunun için dışarıya para harcamayan kadındır. İhsan, kadınların yaradılışları gereği güzel görünmeyi sevdiklerini kabul etmekle birlikte, bu isteğin modanın cazibesine kapılmadan sınırlandırılması gerektiğini vurgular. Yalnızca üst sınıfların değil, orta halli kadınların da Beyoğlu’ndaki terzilerde diktirdikleri elbiselerle övünmelerini eleştirir; bu tutumun “iktisad-ı beyti” (ev ekonomisi) açısından acınacak bir zihniyeti yansıttığını belirtir. Ona göre gerçek güzellik, modaya uymakta değil; sade giyinmekte, giyileni yakıştırmakta ve ahlaki ciddiyete sahip olmakta ortaya çıkar. Hayat pahalılığının arttığı bir dönemde aile bütçelerinin bu tür savurganlığı artık taşıyamadığını özellikle ifade eder. İmzasız, “El işleri (1918e)” başlıklı yazıda ise İdâre-i Beytiye dersi adı altında İktisâd-ı Beytî gibi ev ekonomisiyle ilgili dersler verilip, kadınların odalarını süslemek için evde yapabilecekleri küçük eşyalar ve çeşitli süslemeler tarif edilir (Bkz. Resim 4.14.).

Resim 4.14. “El işleri” makalesinde yer verilen “port not” (İmzasız, 1918e, 160)

Zaman

Dergide zamanın nasıl algılandığına ilişkin veriler, modern ve geleneksel yaşam pratikleri arasındaki farkları görünür kılar. Macit Şevket’in “Hakiki Temizlik (1918a)” başlıklı yazısında, bedenin kirlenmesi için yirmi dört saatin yeterli olduğu belirtilir ve bu nedenle her gün banyo yapılması gerektiği vurgulanır. Bu bağlamda zaman, modern hijyen anlayışıyla uyumlu biçimde yirmi dört saatlik döngüler üzerinden tanımlanır; bedenin düzenli ve periyodik aralıklarla temizlenmesi gerektiği savunulur. Bu yaklaşım, modern gündelik hayatın dakiklik ve tekrar esasına dayalı zaman anlayışını yansıtır. Aynı yazıda, geleneksel büyük konaklarda hamamların çoğunlukla mutfak ya da çamaşırlık gibi mekânların yanında inşa edilmesinin yangın riskini artırdığı, bu durumun da yıkanma pratiğinin ertelenmesine yol açtığı ifade edilir. Bu örnek üzerinden, geleneksel yaşamda temizliğin daha çok bir “sıhhi gereklilik”ten ziyade “dini vecibe” olarak algılandığı anlaşılır. Dolayısıyla temizlik pratiği, zamana bağlı modern bir düzenlilikten çok, ihtiyaca ya da dini ritüellere bağlı, esnek bir zaman kullanımına dayanmaktadır.

Macit Şevket’in “Ev Kadını (1917c)” başlıklı makalesinde ise kadının, eşinden önce eve dönmesi gerektiği, ayrıca kadının “karanlık saatlerde sokakta bulunmasının münasip olmadığı” vurgulanır. Bu ifade, kadınların gündelik zaman kullanımının geleneksel olarak ev içiyle sınırlandırıldığını, gün ışığına ve toplumsal normlara göre biçimlendiğini göstermektedir.

Tarihe bakış

Derginin geçmişe yönelik söyleminde geleneksel konut önemli bir yer tutar. Asım Nihad, “Hanımlar Meclisinde; Monolog (1917)” başlıklı yazısında, hendese (geometri) bilmeyen kadınların “cumbası eğri”, “kapısı çarpılmış bir ev”, “çarpık odalar” ile yetindiği oysa modern bilgiyle “sağlam düzgün ev”, “muntazam odalar” inşa edilebileceğini savunur. Burada geçmişin bilgisiz, hatalı, düzensiz üretimleri, modern zamanın bilimsel bilgiye dayalı, düzenli ve estetik anlayışıyla kıyaslanarak geride bırakılması gerektiği fikri işlenir. Modern düzen, geçmişteki geleneksel alışkanlıklarla karşılaştırılarak yeni olanın üstünlüğü vurgulanır. Benzer şekilde Macit Şevket, “Taam (1917e)” başlıklı yazısında geçmişte yemeklerin bodrum katındaki dar ve karanlık mekânlarda veya oturma odasına kurulan *sini* üzerinden yenildiğini vurgular. Buna karşılık modern ailelerde artık kabul salonunun yakınında özel bir yemek odası bulunduğunu ve bu odanın amacına uygun biçimde döşendiğini söyler. Burada geçmişin “karanlık”, “basık”, “İntizamsız” mekânları ile modern dönemin bol ışık alan, havadar, optimum sıcaklığa sahip (mu’tedil bir hararet), işlevsel medeni mekânları arasında doğrudan bir karşıtlık kurulur.

4.3. Türk Kadını (1918-1919)

Mütareke yıllarında yayımlanan Türk Kadını dergisi, kadınların toplumsal ve kültürel bilinçlenmesini artırmayı ve eğitimden edebiyata uzanan alanlarda yönlendirici bir çerçeve sunmayı amaçlayan yayınlar arasında konumlanır; kadınlık, ahlak ve toplumsal meselelerin görünürlük kazandığı bu dergi, çalışma kapsamında yedi başlık altında ele alınmıştır.

Kadının toplumsal konumu

Türk Kadını dergisinde kadınlık meselesi, bireysel özgürlük taleplerinden ziyade tarihsel gelişim, toplumsal sorumluluk ve ahlaki değerler çerçevesinde ele alınmakta; haklar ile görevler arasındaki denge temel bir ölçüt olarak öne çıkmaktadır. Bu yaklaşımın erken örneklerinden biri olan Necmeddin Sadık, “Bizde Feminizm (1918a)” başlıklı yazısında II. Meşrutiyet’i kadın hayatında bir dönüm noktası olarak değerlendirir. Türk İslam kadınının geçmişte aile içinde güçlü bir konuma sahip olduğunu, bu durumun zamanla zayıflasa da kadınların erkeklerle benzer eğitim almaya başlaması ve iş hayatına katılmasıyla toplumsal rollerinin yeniden güçlendirdiğini belirtir. Sadık, feminizmin esas hedefinin siyasi haklar

olduğunu, ancak bu talebin Türk kadınları arasında henüz belirginleşmediğini ifade eder. Kadın haklarındaki ilerlemenin kalıcı olduğunu savunan yazar, bu gelişmenin aile, ahlak ve manevi değerlerle uyumlu olması gerektiğini vurgular.

Kadınlık meselesini hak-görev dengesi üzerinden ele alan bir diğer yazar Kazım Nami'dir. "İctimaiyyat: Kadının haklarına vazîfelerine dair (1918a)" başlıklı yazısında kadınlığın biyolojik değil, toplumsal bir olgu olduğunu savunur. Hakların ancak görevlerle anlam kazandığını belirten Nami, eğitim hakkını da toplumsal bir sorumluluk olarak tanımlar. Annelik hem hak hem görevdir; memuriyet, ticaret ve sekreterlik gibi meslekler ise kadınların üstlenebileceği doğal toplumsal roller arasında yer alır. Kadınlık meselesini bireysel değil toplumsal bir sorun olarak değerlendiren yazar, hak ve görevlerin toplumun gelişmişlik düzeyine göre değiştiğini ileri sürer.

Edhem Nejad, "Evlatsız Anneler (1918a)" yazısında Amerika'da eğitim görmüş ve seçkin bir yaşam süren kadınların çocuk yetiştirme görevini zevkle üstlendiklerini, hatta bakıcıya bırakma önerilerine rağmen annelikten vazgeçmediklerini aktarır. Buna karşılık Türk ve İslam kadınlarının çocuklarını çoğunlukla hizmetçilere bırakıp eğlence ve gezmeye yöneldiklerini, bunun da aile içindeki huzursuzlukların sebeplerinden biri olabileceğini öne sürer. Yazar, anneliğin bilinçle üstlenilmesinin toplumsal huzurun anahtarı olduğunu ileri sürer; annelikten uzaklaşmayı aile içi sorunların kaynağı olarak değerlendirir. Necmeddin Sadık da "İctimâiyyât: Kızların Terbiyesi (1918c)" başlıklı yazısında kız çocuklarının eğitiminde annelik ve aile hayatının merkezde olması gerektiğini savunur; mevcut eğitimi bu yönüyle "bütün manasıyla sahte" olarak nitelendirir.

Kadının çalışması ve kamusal hayata katılımı, dergide temkinli ama giderek genişleyen bir çerçevede tartışılır. İsmail Hakkı, "Kadın ve İctimai Muhîtlar (1918)" yazısında kadının kamusal hayata gerçek anlamda katılmasının yalnızca evden çıkmakla değil, meslek edinme ve toplumsal bir görev üstlenmeyle mümkün olduğunu savunur. Ancak iş hayatındaki kadınların aile desteğinden mahrum kaldığını belirterek bu sürecin zorluklarına dikkat çeker. Ona göre kadın devrimi, eski yaşam biçiminin terk edilmesiyle sınırlı kalamaz; ahlaki değerlerle güçlendirilmiş yeni bir toplumsal düzen inşa edilmelidir. Üniversitelerin kadınlara açılmasını önemli bir adım olarak görse de bunun yeterli olmadığını, kadınların bilim, sanat, hukuk ve diğer toplumsal meclislerde de yer alması gerektiğini vurgular. Muti Sabri ise "Nezihe Rikkat Hanım Efendi'ye (1918)" başlıklı yazısında kadınların çalışma hayatına

katılmasının “erkekleşme” anlamına gelmediğini, bunun toplumsal bir zorunluluk olduğunu savunur. Ayrıca ülkede henüz kadın doktor, mühendis, avukat ya da diplomat bulunmadığını söyleyerek “her meslekte kadın var” iddiasının abartılı olduğunu belirtir. Bu görüşe paralel olarak Müfide Ferit’in konferansına yer verilen “Feminizm (1919e)” başlıklı yazıda, Ferid tarihte kadınların ihmal edilmesini eleştirir ve toplumun yarısının geri bırakılmasının tüm toplumu zayıflattığını söyler. Hızla gelişen uygarlığa uyum için kadın eğitiminin zorunlu olduğunu belirtir. Kadınların çalışma hakkının ekonomik zorunluluklardan doğduğunu, eşitlik mücadelesinin eğitim ve emek üzerinden güçleneceğini belirtilir. Anglo-Sakson ülkelerindeki kadın hakları ve İngiltere’deki Suffragette hareketi, feminist mücadelenin örnekleri olarak sunulur. Kadınların siyasetten dışlanmasını savunanların, aile içindeki otoritelerini kaybetmek istemeyen erkekler olduğu ileri sürülür. Kadın beyninin küçüklüğü gibi bilimsel temeli olmayan iddialar reddedilir; tarihte kadının üretimin merkezinde olduğu dönemler hatırlatılarak eşitliğin güçle bağlantılı olduğu belirtilir.

Müfide Ferit’in yine “Feminizm (1919)” başlıklı bir diğer makalesi, kadınların tarihsel konumunu Hindistan, Mısır ve Yahudi toplumları üzerinden genişletir. Yazara göre güçlü dönemlerde kadın özgürleşmiş, toplum zayıfladıkça kadınların hakları gerilemiştir. Bu nedenle kadın statüsü ile devlet gücü arasında doğrudan bir ilişki vardır. Türkiye’ye ilişkin değerlendirmelerinde ise, dönemin koşullarında kadınların siyasi haklarının henüz tartışılmadığını ancak toplumsal alışkanlıkların hızla değiştiğini belirtir. Türk kadınının artık “esir” bir statüde olmadığını, ekonomik koşulların onları çalışmaya zorladığını ifade eder. Bu nedenle Türk feminizminin önceliği ekonomik bağımsızlıktır. Kadınların her mesleğe girebilmesi, erkeklerle eşit haklara sahip olması ve bunun gerektirdiği sorumlulukları üstlenmesi gerektiğini savunan Ferid, tarihsel baskıların yarattığı zaafların ancak eğitimle aşılabileceğini vurgular. Eğitim programlarının amacının, kadınları beden, zihin ve ruh bakımından güçlü bireyler hâline getirmek olduğunu savunur.

Eğitimin niteliğine odaklanan Perihan Saide, “İctimâiyyât: Genç Kızlarımızın Dertleri (1918)” başlıklı yazısında, Meşrutiyet sonrası eğitim reformlarının uygulamada yetersiz kaldığını, özellikle din ve ahlak eğitiminin ihmal edildiğini savunur. Dinî eğitimin korkuya değil sevgiye dayanan, modern ve akılcı bir yaklaşımla düzenlenmesi gerektiğini vurgular. Edhem Nejad ise “Türkiye’de Kız Mektepleri ve Terbiyesi (1918f)” başlıklı yazısında kadın eğitiminin tarihsel gelişimini değerlendirir. Nejad, “Turan Kadını” olarak ifade ettiği eski Türklerde kadının aile ve toplum içinde erkekle eşit ve aktif bir konuma sahip olduğunu;

İslam'ın başlangıçta eşit eğitimi desteklediğini, ancak zamanla kadınların geri bırakıldığını belirtir. Osmanlı'da kadın eğitimi Tanzimat'a kadar ihmal edilirken, bu dönemle birlikte müfredat genişlemiş, Meşrutiyet döneminde eksikliklerin giderilmeye çalışıldığını ve kız okullarında müfredatın erkek okullarıyla paralel hâle getirildiğini vurgular. Modern müfredat ile ev idaresi ve annelik bilgisinin birlikte verilmesini modernleşme ile gelenek arasında kurulan bir denge olarak sunar.

Edhem Nejad'ın Türk kadınlarını eleştiren “Evsiz Barksız Hanımlar (1918b)” yazısına tepki olarak “Evli Barklı Hanımlar (1918a)” başlıklı bir yazı kaleme alan Şükûfe Nihal, Türk ve Alman kadınlarının sürekli karşılaştırılmasından ve bu karşılaştırmaların Türk kadınlarını haksız biçimde olumsuz gösterip Alman kadınlarını idealize etmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Ayrıca erkeklerin neden böyle bir karşılaştırmaya dahil edilmediği sorgular. Hem annelik hem ev işlerinde başarılı kadın örnekleri üzerinden Türk kadınlarının aile kurmaya yeterli olduğunu vurgular. Edhem Nejad ise “Ummacı Yekûnun Hasımları” yazısında, “Evsiz Barksız Hanımlar (1918d)” yazısının kadınlar arasında geniş yankı uyandırdığını, bazılarını gücendirse de çoğunlukla kendi görüşleriyle örtüşen tepkiler aldığını belirtir. Türk kadınının Alman kadınını doğrudan örnek alması gerektiği gibi bir iddiası olmadığını, her toplumun kendine özgü koşulları bulunduğunu ifade eder. modernleşme sürecinde Türk kadınlarının özellikle Fransız ve Latin kadınlarını taklit ederken yüzeyselliğe düşmemeleri gerektiğini söyler. Kadınların gelişimini desteklerken toplumun köklü değerlerini korumayı ve Anglosakson, Alman ve İskandinav kadınlarının olumlu özelliklerinden yararlanmayı önerir.

Kadın algısındaki dönüşüm, Şükûfe Nihal'in “İctimâiyyât: Bizde Kadın Telakkisi (1918b)” ve Nezihe Rikkat'in “Musahabe: Erkekleşme (1918)” başlıklı yazılarında doğrudan ele alınır. Nihal, kadının yüzyıllar boyunca bir “süs unsuru” olarak görülmesinin toplumsal çözülmeye yol açtığını savunurken. Rikkat, kadınların kamusal alandaki hızlı görünürlüğünü büyük bir dönüşüm olarak değerlendirir, ancak bunun nezaketle dengelenmesi gerektiğini vurgular.

Necmeddin Sadık, “İctimâiyyât: Kadınlığın Terakki Yolları (1918b)” başlıklı yazısında daha uzlaştırıcı bir çerçeve sunar. Kadının aile içi görevlerini tamamen terk etmeden kamusal alana katılabileceğini, annelik ve eşlik rollerinin zamanla meslek hayatıyla uyumlu hâle

geleceğini savunur. Bu nedenle kız çocuklarının hem iyi bir eş ve anne olacak hem de mesleki hayata hazırlanacak biçimde eğitilmesi gerektiğini ifade eder.

İdare-i beytiyye

Türk Kadını dergisinde İdare-i beytiyye; düzen, iş bölümü ve ev kadınının gündelik sorumlulukları etrafında şekillenmektedir. Ethem Nejad, “Evsiz Barksız Hanımlar (1918b).” başlıklı yazısında ev işlerinin düzeni ve iş bölümünün Alman sistemine benzer şekilde yapılmasını savunur. Kadının kendi işini bizzat üstlenmesinin, hem ekonomik açıdan daha avantajlı hem de eşyalarını koruma açısından daha güvenilir olduğunu ileri sürer. Günlük program örneği üzerinden ev kadınının sabah hesap işleri ve çocuk bakımıyla ilgilendiğini, öğleden sonra müzik, dikiş ve okuma gibi faaliyetlere zaman ayırdığını, akşam ise çocuklarıyla gezinti yaptığını aktarır. Fransız kadınlarını ev işlerinden ve çocuk terbiyesinden uzak, yalnızca dış görünüşle ilgilendikleri için eleştiren Nejad, bazı Türk kadınlarının da bu tutuma özenerek aile sorumluluklarını ihmal ettiklerini belirtir. Ona göre, vatanperver yeni nesil bu yanlış eğilimi ortadan kaldıracak ve Türk kadınlığının esasını oluşturan aile kadınlığı yeniden inşa edilecektir.

Ethem Nejad’ın “Ev Sahibesi Olursam Ne Yapacağım? (1918c)” başlıklı metni, eğitimli ve zeki bir kadına yöneltilen “Eğer ev sahibesi olursan, neler yapacaksın?” sorusuna verilen; “Asra mutabık bir ev hanımı” olarak nasıl bir yaşam süreceğini anlatan bir cevap mektubunu içermektedir. Mektubun yazarı, geleneksel ev hayatını bütünüyle değiştirmeyi değil, onu geliştirerek çağın gereklerine uygun hâle getirmeyi, yani asrileştirmeyi amaçladığını ifade eder. “Asrın irâe ettiği medeni kadınları” iki gruba ayırdığını belirtir: Birinci grubun, daha çok süsüne, heveslerine ve bireysel kaygılarına yönelen Latin kadınlarından oluştuğunu; ikinci grubun ise ailesinin mutluluğunu, düzenini ve refahını önceleyen Cermen kadınlarını kapsadığını söyler. Türk kadınlarının şefkatli, namuslu ve ahlaklı özellikleriyle tanındığını vurgular ve bu niteliklerin korunması gerektiğini dile getirir. Ev yaşamında lüks ve şatafattan ziyade, sade ancak zevk-i selime uygun bir düzeni benimsediğini ifade eder. Çocukların ve ebeveynlerin yatak odalarının, medeni bir insanın ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde temiz ve düzenli eşyalarla donatılması gerektiğini belirtir; sadeliği, inceliği ve temizliği her zaman lüks ve gösterişin önünde tuttuğunu dile getirir. Yemeklerin zamanında ve temiz biçimde pişirilmesini, ailesinin huzuru ve mutluluğu için temel bir öncelik olarak gördüğünü ifade eder. Bununla birlikte kendi bireysel gelişimine de önem verdiğini belirtir. Ev işlerinin yanı

sıra müzik, edebiyat ve sanatla ilgilenmek istediğini, zihinsel ve kültürel gelişimini sürdürmeyi önemseydiğini ifade eder. Giyim konusunda da özenli davrandığını; her durumda kendine yakışan, zarif ve sade kıyafetler giymeyi tercih ettiğini dile getirir.

Mehmed Arif, “Tuvalet 7: Tuvalet Odası ve Şerâit-i Sıhhiyesi (1918e)” başlıklı yazıda, geleneksel Türk ev düzeninde “tuvalet odası” kavramının eksikliğine dikkat çeker. Yazar, evlerde kadınlara özel bir tuvalet odası bulunmadığını, bunun yerine yatak odasının aynı zamanda tuvalet odası olarak kullanıldığını belirterek bu durumun hem hijyen hem de mahremiyet açısından sakıncalar taşıdığını vurgular. Zengin ailelerde bile yalnızca “gelin odası” ve “yatak odası” bulunduğunu, ancak bu odaların düzeninin çoğu zaman gelişigüzel olduğunu ifade eder. Yatak odalarında karyola, özenle hazırlanmış yatak takımları, komodin, gardırop ve lavabo gibi eşyaların yanı sıra lavantalar, pudralar, taraklar ve fırçaların da bir arada bulunmasının, bu mekânı tuvalet odası işlevi gören karma bir alan hâline getirdiğini belirtir. Oysa yazar, tuvalet odasının bir kadın için yalnızca bakım yapılan bir mekân değil, aynı zamanda kısa süreli bir inziva ve rahatlama alanı olduğunu; kadının kendini sevip kendini toparladığı bu özel alanın ev düzeninde ayrı bir yer tutması gerektiğini savunur. İnsanların günün büyük bir kısmını, özellikle uyku sırasında, yatak odasında geçirdiğini hatırlatarak bu odaların sağlık kurallarına uygun şekilde düzenlenmesi gerektiğini; gereksiz eşyaların ve tuvalet malzemelerinin burada bulunmasının sağlık açısından olumsuz etkilere yol açabileceğini ifade eder. Bu nedenle kadınların sağlık ve güzelliklerini koruyabilmeleri için evlerinde mutlaka ayrı bir tuvalet odası oluşturmaları gerektiğini önerir. Tuvalet odasının nasıl olması gerektiğine dair bazı sağlık ilkeleri de sıralanır: oda yatak odasına yakın konumlanmalı, havadar ve ışık alan bir bölgede yer almalı, geniş bir pencereden düzenli hava akışı sağlanmalı; kışın soğuk ve rutubet oluşmaması için ısıtılmalı; da düzenli olarak “dezenfekte” edilmeli, badana veya yağlı boya gibi kolay temizlenen yüzeylerle kaplanmalı; zeminde halı yerine temizliği kolay malzemeler kullanılmalı; kullanılan kozmetiklerin kokusunun odada kalmaması için düzenli havalandırma yapılmalıdır. Sonuç olarak yazar, yatak odasının yalnızca uyku ve dinlenme amacıyla düzenlenmesi, tuvalet ve bakım için ise ayrı bir mekânın ayrılmasının hem sağlık hem de konfor açısından en doğru yaklaşım olduğunu belirtir.

Mehmed Arif, yazı dizisinin devamında yer alan “Tuvalet 11-12: Tuvalet Odaları Eşyası (1918a)” başlıklı makalede, tuvalet odasının en temel eşyasının doğru konumlandırılmış büyük bir endam aynası olduğunu vurgular; gerekirse üç yüzeyli veya gardırop üzerindeki

aynaların da kullanılabileceğini, ayrıca bir el aynasının bulunması gerektiğini belirtir. Odanın gereksiz eşyalarla doldurulmaması, ferah ve hareket edilebilir bir düzenle tasarlanması önemlidir. Aynadan sonra en önemli eşya olarak tuvalet masası gösterilir; bu masanın mermer, cam veya muşamba kaplı geniş bir yüzeye sahip olması ve üzerinde bakım için gerekli malzemelerin bulunması gerektiği ifade edilir. Masanın altındaki küçük dolaplarda su kapları ve diğer eşyalar saklanabilir. Odanın düzeni için havlu ve çamaşır dolabı, birkaç iskemle ve bir şezlong da uygun görülür. Tuvalet odasının fazla süslü olmamakla birlikte temiz, ferah ve hijyenik olması; sıcak su yoksa küçük bir gaz ocağıyla ihtiyacın karşılanması gerektiği belirtilir. Genel olarak metin, tuvalet odalarının sağlık ve işlevsellik esas alınarak düzenlenmesini, aşırıya kaçmamak koşuluyla bir miktar süse de izin verilebileceğini vurgular.

Şükufe Nihal, “Evli Barklı Hanımlar (1918a)” başlıklı makalesinde, Şişli’deki küçük fakat havadar bir apartmanın salonunun “her tarafta şâyân-ı hayret bir nezâfet ve intizâm”la düzenlenmiş olmasını övgüyle anlatır. Şükufe Nihal, “İctimâiyyât: Mahallelere Doğru (1918d)” başlıklı yazısında şehir merkezlerinden uzaklaşıldığında sefaletin hâkim olduğu ve nüfusun büyük bir kısmının yaşadığı kenar mahallelerdeki temiz ve düzenli olmayan evlerden bahseder. Bununla birlikte, fakirliğin zorunlu olarak pislik ve düzensizlik anlamına gelmediğini ifade eder; Hristiyan mahallelerindeki yoksul ailelerin temiz, düzenli (intizamlı) ve sosyal bir yaşam sürdüklerini örnek gösterir. Bu durumu betimlerken, söz konusu mahallelerde kapı halkalarının ve pencere camlarının gün boyu pırıl pırıl parladığını, küçük bahçelerin birer süprütülük değil, çiçeklerle bezenmiş cazip alanlar olduğunu dile getirir.

Estetik

Gündelik hayatın estetik anlayışını temsil eden moda, savaşın yarattığı yoksunluk ve belirsizlik ortamında dahi kadınların ilgi alanlarından biri olmaya devam etmiştir. Perihan, “Moda 1: Şehrazad (1918)” başlıklı yazısında her ne kadar moda düşkünlüğüne eleştirel yaklaşıp da bu akışın durdurulmasının mümkün olmadığını, bu nedenle okuyucuların en azından “gerçek moda” hakkında bilgilendirilmesinin amaçlandığını vurgular. Bununla birlikte, Türkiye’de moda olarak benimsenen renk ve modellerin büyük bir kısmının Avrupa’da artık geçerliliğini yitirmiş unsurlar olduğunu da belirtir. İmzasız yayımlanan “Moda Hakkında (1918f)” başlıklı yazıda ise, savaşın pek çok alanı derinden etkilemesine rağmen kadınların felaket zamanlarında dahi modayla ilgilenmeye devam ettikleri ifade

edilir. Paris’te ünlü rahip Fransuva Versal’ın bu duruma ilişkin vaaz vermek zorunda kaldığı aktarılır; vaaz sırasında kilisenin gösterişli kıyafetler giymiş kadınlarla dolu olduğu, ancak rahibin süslenmeyi bütünüyle kötülemediği, pahalı kıyafetlerin dahi ahlaka uygun biçimde tasarlanabileceğini dile getirdiği belirtilir. Figaro Gazetesi’nin haberine göre, söz konusu vaaz Paris’te büyük yankı uyandırmıştır.

Modern mimarinin önemli niteliklerinden birini oluşturan sadeliğin, dönemin birçok farklı alanında da öne çıkması, bu ilkenin dönemin söyleminde belirleyici bir ağırlık kazandığını göstermektedir. İmzasız yayımlanan “Kadınlık Şuûnu: Sade Giyinen Kadınlar Cemiyeti (1918d)” başlıklı yazıda, kadınların sadeliğe yönelmelerinin toplumsal dayanışmayı güçlendireceği ve kendilerine daha fazla ciddiyet ile kalıcı bir saygınlık kazandıracağı savunulur. Yazıda ayrıca, kadınların bir araya gelerek “Sade Giyinen Kadınlar Cemiyeti”ni kurmaları ve bu yolla savaş döneminde sade giyinme anlayışını yaygınlaştırmaları gerektiği ileri sürülür. Bu tür bir girişimin, seçkin kadınların öncülüğünde başlayarak zamanla tüm Türk kadınlarını kapsayan bir toplumsal bilinç hâline dönüşmesi temenni edilir.

Ethem Nejat’ın “Ev Sahibesi Olursam Ne Yapacağım? (1918c)” başlıklı yazısında, dönemin estetik anlayışını yansıtan ideal bir ev düzeni tasviri sunulur. Buna göre evdeki her şeyin temiz, düzenli ve uyumlu olması; mekânın zevkli bir biçimde döşenerek çiçeklerle süslenmesi gerekir. Yazar, “Fakirane olsa da bir yemek odası olsun; akajudan olamazsa da çamdan bir büfesi bulunsun” ifadeleriyle, gösteriştan uzak, işlevselliği ve sadeliği önceleyen bir güzellik anlayışını savunduğunu belirtir. Mobilyaların ise odalarda istirahati mümkün kılacak biçimde düzenlenmesinden hoşlanacağını dile getirerek, estetiği gündelik yaşamın konforuyla birlikte ele alır.

Nezafet, sıhhat ve idman

Türk Kadını dergisinde yer alan metinler temizlik, sağlık, spor ve gündelik yaşam pratiklerinin modernleşme söylemi çerçevesinde nasıl yeniden tanımlandığını ortaya koymaktadır. Mehmet Arif, “Tuvalet 4: Kızların Tuvaleti (1918d)” başlıklı yazısında kızlara ait tuvalet odasının nasıl düzenlenmesi gerektiği üzerinde durur. Ona göre, bu alan süslü değil, sade ve temiz olmalıdır. Eğer su tesisatı bulunmuyorsa, yeterli miktarda su uygun kaplarda hazır bulundurulmalıdır. Tuvalet odası, evin aydınlık ve havadar bir bölümünde yer almalı, kullanılmış sular ve kirli çamaşırlar uzun süre tuvalet odasında bırakılmamalıdır.

Gider sistemi yoksa, kirli sular geniş bir leğende toplanmalı ve gecikmeden dökülmelidir. Yazar “Her Yerde Temizlik, Daima Temizlik” ifadesine yer verir. Yazar, özel bir tuvalet odası bulunmadığında kızların odalarına bir tuvalet masası eklenmesini yeterli görür. Bu masanın altına muşamba serilmesi, kullanım sırasında etrafa saçılan maddelerin kolayca temizlenebilmesi açısından önemlidir. Ayrıca, kızların anneleri ya da evdeki diğer kadınlarla aynı tuvalet alanını kullanmalarını uygun bulmaz; onlara mutlaka ayrı bir tuvalet odası tahsis edilmesini gerekli görür. Kişisel bakım konularına da değinen Mehmet Arif, saçların hava ve ışık almasının sağlık için önemli olduğunu vurgular. Genç kızların odalarında egzersiz yapmaları halinde, bunu kişisel bakımlarını tamamlamadan önce gerçekleştirmeleri gerektiğini belirtir.

Nejad, “Ev Sahibesi Olursam Ne Yapacağım? (1918c)” başlıklı yazısında ideal ev düzenine dair düşüncelerini temizlik üzerinden ortaya koyar. Ona göre, evdeki her şey temiz, düzenli ve uyumlu olmalıdır. Çocukların ve ebeveynlerin yatak odaları da medeni bir yaşamın gerektirdiği temiz eşyalarla döşenmelidir. Ona göre, sadelik, incelik ve temizlik her zaman lüksten, ağırlıktan ve pahalı eşyadan üstündür. Ayrıca, yemeklerin zamanında ve temiz şekilde pişirilmesi, ailesinin rahatı ve mutluluğu için çalışmak onun öncelikleri arasındadır. Ethem Nejad, “Evsiz Barksız Hanımlar (1918b)” başlıklı yazısında ise, havalandırılmış odaların toplanması, evin temizlenmesi, ardından kişisel ihtiyaçların giderilmesi gerektiğini vurgular. Hizmetçi mutfakta kapları yıkayıp yemek hazırlığıyla uğraşırken, evin hanımı pazara çıkmalıdır.

Sağlık konusuna gelindiğinde ise Mehmed Arif, “Tuvalet (1918f)” başlıklı yazısında kadınların ve kızların temizlik, güzellik ve bakım konusunda bilinçli olmaları gerektiğini vurgular. Ona göre bakım, yalnızca yüz boyamak, süslü kıyafetler giymek ya da saçları şekillendirmekten ibaret değildir; doğrudan sağlık kurallarıyla ilişkili bir “fen sa’nâtı” (bilim ve sanat dalı) niteliği taşır. Kadınların ve kızların sağlıklarını ve güzelliklerini koruyabilmeleri için hıfz-üs-sıhha kaidelerini öğrenmeleri gerektiğini, aksi halde yanlış uygulamalar yüzünden güzelliklerini kaybedebileceklerini belirtir. Mehmed Arif’e göre, bu hususta yalnızca geleneklere ya da kulaktan dolma bilgilere dayanarak hareket etmek yanlıştır. Kadınların temiz olmaları, temiz bir şekilde dolaşmaları, temiz giyinmeleri ve saçlarını özenle taramaları onun nazarında temel bir gerekliliktir. Ayrıca, kadınların doğuştan gelen estetik duyarlılıkları sebebiyle güzelliğe ve süslenmeye daha fazla önem verdiklerini ifade eder. Bu doğal eğilimlerini doğru yönlendirebilmeleri için bilimsel ve

sistemli bilgilere ihtiyaç duyduklarını dile getirir. Son olarak yazar, kadınların bu konularda en doğru bilgilere ulaşabilmeleri için yabancı kaynaklardan yararlanarak hazırlanmış düzenli bir rehber sunulacağını belirtir ve özellikle “Markiz de Bradye”nin kitabında yer alan programın esas alınacağını vurgular.

Mehmet Arif, “Tuvalet Yahut Muhafaza-i Sıhhat-ü Melahat: Su, Hareket, Ziya (1918c)” başlıklı yazısında, suyun sağlık açısından taşıdığı öneme dikkat çeker. Ona göre hava yaşam için ne kadar zorunlu ise, su da vücudun gelişimi ve temizliği açısından o kadar değerlidir. Geçmişte insanların suyun önemini yeterince kavramadıklarını, hatta kirliliği fazilet saydıklarını belirtir. Oysa İslam dini “taharet ve nezafeti” emrederek suyun değerini insanlara hatırlatmıştır. Yazar için temizlik bir erdem, kirlilik ise büyük bir kusurdur. Susuz ne temizlik ne de tuvalet mümkündür; temizlik hastalıklardan korurken, kirli olmak hastalıkların kaynağıdır. Mehmet Arif, sağlıklı bir yaşam için yalnızca hava, su ve ışığın yeterli olmadığını, vücudun mutlaka hareket etmesi gerektiğini de vurgular. Ona göre hareket etmek sadece sağlığı korumakla kalmaz, aynı zamanda vücudun estetik yapısını muhafaza eder. Yürüyüş, yüzme ve ev işleri gibi doğal egzersizler özellikle kadınlar ve kızlar için uygun görülür. Burada kastedilen jimnastik, kadınların günlük hayatlarında gerçekleştirdikleri faaliyetlerdir. Açık havada yapılan yürüyüşler ve gezintiler sağlığa oldukça faydalıdır; bu konuda çocukların da ihmal edilmemesi gerektiğini belirtir. Hareketsiz kalan bireylerin zamanla şişmanlayacağını, bunun kadınlar açısından hem sağlık hem de estetik yönlerden olumsuz sonuçlar doğurduğunu ifade eder. Yazar, güneş ışığının (ziya) insanlar için de bitkiler için olduğu kadar hayati bir unsur olduğunu vurgular. “Güneş girmeyen eve doktor girer” sözüyle ışığın sağlık üzerindeki olumlu etkisine işaret eder. Ona göre, güneş ışığı hava, su ve hareketle birlikte yaşamın temel unsurlarındandır. Güneş almayan bir çiçeğin solarak kuruması gibi, insanlar da yeterli ışık almadığında sağlıklarını kaybedebilirler. Ancak, aşırı güneş ışığına maruz kalmanın da göz hastalıkları ve güneş çarpması gibi rahatsızlıklara yol açabileceğini hatırlatır. Bu nedenle çocukların küçük yaşlardan itibaren temiz hava, bol güneş ışığı ve hareketle yetiştirilmesi gerektiğini savunur. Son olarak Mehmet Arif, yalnızca bedenin değil, zihnin ve düşüncenin de eğitilmesi gerektiğini dile getirir. Ona göre beden ve zihin birbirinden ayrı düşünülemez; ikisi de dengeli bir şekilde geliştirilmelidir.

Mehmet Arif, “Tuvalet Yahut Muhafaza-i Sıhhat-ü Melahat 2: Çocukların Tuvaleti (1918b)” başlıklı bir diğer yazısında ise çocukların sağlıklı büyüyüp gelişebilmeleri için temizlik,

beslenme ve giyim konularında dikkat edilmesi gereken hususları ele alır. Bu noktada, özellikle İngilizlerin uygulamaları örnek gösterilir. Yazar, küçük çocukların sıhhatleri ve afiyetleri için her sabah yıkanmaları gerektiğini vurgular. Ona göre, sabah banyosu 20 derece sıcaklıktaki suda, en fazla iki dakika sürmeli; haftada iki defa ise sabunlu suyla (25 dereceye kadar çıkabilir) yıkanmalıdır. Banyo sonrasında çocuğun iyice kurulanması, rahat kıyafetler giymesi ve hareket etmesine izin verilmesi gerektiğini belirtir. Giyim konusunda, çocuğun vücudunu sıkmayan, büyümesini engellemeyen ve mevsime uygun giysilerin tercih edilmesi önerilir. Beslenmede ise ağır, baharatlı ve fazla tatlı yiyeceklerden kaçınılması gerektiğini, sade ve besleyici gıdaların tercih edilmesini savunur. Özellikle su ve sütün en uygun içecekler olduğunu vurgular. Bunun yanı sıra temiz hava ve güneş ışığının da çocukların sağlığı için hayati öneme sahip olduğunu belirtir. Mehmet Arif, çocukların (özellikle kız çocuklarının) fiziksel gelişimlerinin yakından takip edilmesi gerektiğini ifade eder. Ona göre, beden eğitimi (terbiye-i bedeniyye) dört-beş yaşındaki çocuklarda öncelikli olmalı; zihinsel eğitim (terbiye-i fikriyye) daha sonraya bırakılmalıdır. Bu dönemde çocukların zihinsel gelişimlerini olumsuz etkileyebilecek ağır yüklerden kaçınılmalıdır. Yazar, sağlıklı yaşam için dört temel unsurun (hava, su, güneş ışığı ve hareket) ihmal edilmemesi gerektiğini özellikle vurgular. Genç kızların 11-12 yaşlarına geldiklerinde fiziksel gelişimlerinin daha dikkatle izlenmesini, annelerin bu süreçte kızlarının sağlık kurallarına daha fazla özen göstermelerini tavsiye eder. Metinde ayrıca havanın mahiyeti, içeriği ve yaşam için önemi üzerinde durulur. Temiz havanın sağlıklı yaşamın temeli olduğu belirtilir. Kapalı alanlarda uzun süre kalan havanın bozulduğu, solunuma elverişsiz hâle geldiği ve bu durumun çocukların sağlığını olumsuz etkileyerek kansızlık ve çeşitli hastalıklara yol açabileceği ifade edilir. Yazar, şehirlerde büyüyen çocukların daha sık sağlık sorunlarıyla karşılaştığını, dağlık ve açık alanlarda yetişenlerin ise daha sağlıklı ve güçlü olduklarını söyler. Ancak burada yalnızca havanın miktarı değil, kalitesi de önemlidir. Çocukların odalarının güneş ışığı alması, havayı bozan eşyalardan arındırılması ve sade, uygun eşyalarla döşenmesi tavsiye edilir. Gece temiz hava almak da önemlidir; fakat soğuk havalarda dikkatli olunmalı, çocukların üzeri iyice örtülmeli ve pencereler yalnızca gerektiği kadar açık bırakılmalıdır. Çok soğuk ve nemli havalarda odaların mutlaka ısıtılması gerektiğini, bu konuda tasarrufa gidilmemesi gerektiğini belirtir. Ona göre, çocuğun üşüyerek hasta olması hâlinde tedavi masrafları, ısınmadan yapılan tasarruftan daha büyük bir külfet doğurur. Sonuç olarak Mehmet Arif, çocukların sağlıklı gelişimleri için temiz havanın hem gece hem gündüz temin edilmesi gerektiğini; soğuk havalarda korunmalarının ihmal edilmemesi gerektiğini ifade eder.

Dönemin makine çağı söylemiyle uyumlu ifadelerle, Sevim Türkan'ın "İdare-i Beytiyye 4: Sebze ve Meyve (1918d)" başlıklı yazısında rastlanır. Yazar, insan vücudunun bir "makine" gibi işlediğini ve çalışabilmesi için belirli besinlere ihtiyaç duyduğunu ifade eder. Ona göre, nasıl ki bir makine kömür ve su gibi enerji kaynaklarıyla çalışıyorsa, insan vücudu da yiyecek ve su olmadan işleyemez. Özellikle su, vücut için en önemli bileşenlerden biridir; hatta vücutta diğer tüm besinlerden daha fazla miktarda bulunur. Bu sebeple yazar, sağlıklı bir yaşam için yeterli ölçüde su tüketmenin zorunluluğunu vurgular.

Ahmed Edip'in "Fenni Sahifeler: Çirkinlik (1918a)" başlıklı yazısı, güzellik anlayışının bilimsel ve sağlık odaklı bir zeminde nasıl yeniden tanımlandığını ortaya koyar. Yazar, güzellik ile sağlık arasındaki ilişkiyi vurgular. Ona göre güzelliğin temel şartı sağlık olduğu gibi, çirkinliğin önlenmesi de beyin sağlığının korunmasına bağlıdır. Vücut güzelliği, orantılı bir yapıya sahip olmaktan kaynaklanır; bu orantının bozulması ise çirkinliğe yol açar. Yazıda özellikle "Fırantsemin-obezite" adı verilen bir hastalık ele alınır. Hem aşırı zayıflığın hem de aşırı kiloluluğun sağlık açısından zararlı olduğunu ve tedavi edilmesi gerektiğini belirtir. Zayıflık, vücudu hastalıklara açık hâle getirirken; aşırı kilo ilerledikçe obeziteye, çirkin bir görünüme ve kalp hastalıkları gibi ciddi sağlık sorunlarına yol açar. Ahmed Edip'e göre obezitenin başlıca nedenleri arasında tembellik, hareketsiz bir yaşam tarzı, spor yapmamak, zihinsel faaliyetlerden uzak durmak, çok uyumak ve aşırı yemek tüketimi bulunmaktadır. Obeziteden korunmak için vücudu ve zihni çalıştırmak, düzenli egzersiz yapmak, en azından yürüyüşe çıkmak önemlidir. Ayrıca, temiz havalı yerlerde-özellikle yüksek mahallerde ve havadar semtlerde-yaşamak ve vücudun genel düzenini korumak da obeziteyi önlemek için alınması gereken tedbirler arasında sayılır.

Şükufe Nihal, "İctimâiyyât: Mahallelere Doğru (1918d)" başlıklı yazısında, kenar mahallelerde temizlik sorunlarının, sağlıksız yaşam koşullarının, yetersiz beslenmenin, çocukların kötü alışkanlıklar içinde yetişmesinin ve batıl inançların hâkimiyetinin yaygın olduğunu aktarmaktadır. "Burada her evin kapısı size mezara açılmış bir müdhal hissini verir. Buralarda oturan halk güneşin lüzûmunu bilemez; havanın ehemmiyetini anlamaz. Yattıkları odaya giriniz; yatma mahalli kapalıdır, yahut ekseri beş-altı pencereden ancak yarım kanat açıktır. Ağır bir koku başınızı döndürür. Bunu nasıl olup da hüsn etmediklerine şaşırırsınız. O kadar alışkındırlar. (Eğer varsa) yukarı odalar tamamen boştur; güneşsiz, râtib alt kat odalar... İşte onların ıstırahatgâhı!" Yazar düşük gelirli mahallelerde hastalıkların modern tıbbî yöntemlerle değil, nefesleme, nazarlık gibi geleneksel ve mistik yollarla tedavi

edileceğine inanıldığını belirtir. Çocukların boyunlarına asılan muskalar, feslere iliştirilen nazarlıklar bu durumu yansıtan örnekler arasındadır. Nihal, havale geçiren bir çocuğa doktor önerildiğinde çevreden birinin, “Doktor ne yapacak ki? Melekler kanatlarıyla dokundu, onun için hasta oldu” şeklinde cevap verdiğini aktarır. Bu ifade, modern tıbbı duyulan güvensizliği ve kaderci yaklaşımı açıkça ortaya koymaktadır. Odaların çok işlevli oluşunu da temizliğin önündeki bir engel olarak yansıtır: “Çok defa hem yatmaya hem oturmaya hasredilen odalarda bir kaide-i sıhhiyeye olsun riayet edilse!..” diyerek bu durumu eleştirir; bazı evlerde beşikteki çocuğun çamaşırlarıyla yemek sahnelerinin yan yana bulunduğunu belirtir. Ona göre sağlıklı çevre koşulları yalnızca fiziksel hastalıklara yol açmakla kalmaz, aynı zamanda ruhsal sorunların da kaynağıdır. Şükûfe Nihal, komşuluk ilişkileri ve aile içi ilişkilerde de sağlıklı bir tablo bulunduğunu belirtir. Kavga, şiddet ve çocuklara yönelik fiziksel cezalandırmaların yaygınlığını, ruh sağlığı açısından ciddi sorunlara işaret eden göstergeler olarak değerlendirir. Türk mahallelerindeki sağlıklı yaşam koşullarının eğitimsizlikten ve bilinç eksikliğinden kaynaklandığını vurgular; eğitimin yalnızca çocuklara değil, ebeveynlere de verilmesi gerektiğini savunur. Şükufe Nihal, çocukların yaşamı ve sağlığının doğrudan ev ortamına bağlı olduğunu hatırlatır ve bugünkü neslin kurtarılması gerektiğini dile getirir; çocukların yaşadığı evlerin daha temiz ve sağlıklı olmasını, beslenmelerinin daha özenli biçimde sağlanmasını ve terbiyelerinin daha dikkatle verilmesini ister. Bu doğrultuda, mevcut kadın derneklerinin mahallelere inerek halka yönelik bilinçlendirici konuşmalar yapması ve konferansların daha geniş kitlelere ulaşacak biçimde düzenlenmesi gerektiğini belirtir. Aksi hâlde ülkenin geleceğinin tehlikeye gireceği uyarısında bulunur. Müfide Ferit de “Feminizm (1919)” başlıklı yazısında eğitim programlarının amacının, kadınların beden, zihin ve ruh açısından güçlü ve bağımsız bireyler hâline gelmelerini sağlamak olduğunu ifade eder.

İktisat

Derginin yayımlandığı dönemde, gündelik hayatın en temel alanlarından birini oluşturan iktisat meselesi, toplumsal koşulların belirleyici etkisiyle dergide sıkça ele alınan başlıca konular arasında yer almıştır. Sevim Türkan’ın “İdare-i Beytiyye: İştin mi Diştin mi? (1918a)” başlıklı makalesinde, savaş döneminde ortaya çıkan kıtlık ve pahalılık koşulları karşısında mutfakta tasarruflu, ancak aynı zamanda besleyici bir beslenme anlayışının benimsenmesi gerektiği vurgulanır. Benzer bir yaklaşımın Avrupa basınında da görüldüğü; Fransız dergisi L’Illustration’ın, savaşın yarattığı eksiklikleri telafi etmeye yönelik olarak

mutfak ve yemek pratiklerini ele alan “Matbah Günahları” başlıklı bir yazı dizisi yayımladığı belirtilir. Türkiye’de ise İkdâm gazetesi, “Meyve ve Sebze Kurutmak San’atı” başlıklı makalesiyle bu konuya temas etmiş; yazının “adaptasyon” usulüyle aktarılması takdir edilmekle birlikte, dizinin devamı getirilememiştir. Söz konusu metinlerde, alışveriş sırasında önceliğin yiyeceklerin lezzetinden ziyade besleyici değerine verilmesi gerektiği ifade edilir. Harp yıllarında daha ekonomik ve sağlıklı bir biçimde beslenmenin zorunlu hâle geldiği; gıdaların yalnızca fiyatları üzerinden değil, sağladıkları kalori ve besin değeri açısından değerlendirilmesi gerektiği vurgulanır. Bu bağlamda, bazı sebzelerin etten daha pahalıya mal olabileceğine dikkat çekilerek, bilinçli ve hesaplı alışveriş yapılması öğütlenir.

Yazı dizisinin devamında Sevim Türkan, “İdare-i Beytiyye 2: İştten mi, Diştten mi? (1918b)” başlıklı yazısında aile bütçesinin idaresinin önemini ele alır. Türkiye’de aile bütçesini bilinçli biçimde düzenleyen erkeklerin sayısının yok denecek kadar az olduğunu, kadınların ise bütçe kavramı üzerinde yeterince düşünmediklerini belirtir. Oysa “bütçe” ve “istatistik” bir devlet için ne kadar önemliyse, bir aile için de aynı ölçüde kıymetlidir. Bu nedenle evde büyükten küçüğe herkesin bir defter tutması, eline geçen paraya göre haftalık ya da aylık bütçe yapması gerektiğini savunur. Mutfakta en basit işlerde dahi bilinçli davranılmasının önemine dikkat çeker; su kaynatırken uygun tencere seçilmediğinde ya da gereksiz yere harlı ateş kullanıldığında kömürün, gazın, suyun ve zamanın boşa harcandığını örneklerle açıklar. Verimli ısıtma için tencerenin tabanının geniş olması, alevin doğrudan tabana temas etmesi ve kapağın kapalı tutulması gerektiğini belirtir; aksi hâlde israfın kaçınılmaz olduğunu vurgular. Ayrıca sebzelerin haşlama sularının dökülmeyip çorba yapımında değerlendirilmesini de mutfakta tasarrufun bir parçası olarak görür.

Sevim Türkan, “İdare-i Beytiyye 3: Meyve ve Sebze (1918c)” başlıklı yazısında “idare” kavramından ne anladığını açıklar; idareyi, her şeyden mümkün olan en iyi şekilde yararlanmak, yararlı olanı bilmek ve hiçbir şeyi israf etmemek olarak tanımlar. “İsraf ve istifâde arasında bir muvazene yapabilmek için bilmek lazımdır” ifadesiyle, israf ile verimli kullanım arasındaki dengenin ancak bilgiyle kurulabileceğini vurgular. Bu bağlamda, Fransız dergisi L’Illustration’dan aktarılan meyve kurutma yöntemini örnek gösterir. Yazar, savaş yıllarında lüks ve zevkten ziyade temel ihtiyaçların karşılanması öncelikli olduğunu; damak tadından çok beden beslenme gereksiniminin gözetilmesi gerektiğini belirtir. Bu dönemde insanın en temel ihtiyacının, hayatta kalabilmek için doğru ve yeterli beslenme olduğunu ifade eder. Sevim Türkan’ın “İdare-i Beytiyye: Kömür (1918d)” başlıklı

yazısında ise savaş döneminde yaşanan kömür kıtlığına karşı ev içi pratik çözümler önerilir. Buna göre atık kâğıtların belirli işlemlerden geçirilerek yakıt hâline getirilebileceği, kömür tozunun ise kalıplanarak yeniden kullanılabileceği belirtilir. Bu yöntemler sayesinde kömür tüketiminin azaltılacağı, kömürcülere olan bağımlılığın düşürüleceği ve kış koşullarının daha kolay atlatılabileceği vurgulanır.

Şükûfe Nihal'in "Evli Barklı Hanımlar (1918a)" başlıklı yazısında, eğitilmiş ve birkaç dil bilen bir kadının büyük bir evi yalnızca iki hizmetçiyle idare ettiği, mutfak işlerini bizzat yürüttüğü ve tasarruf konusunda son derece başarılı olduğu örnek olarak aktarılır. Söz konusu hanımefendinin tasarruf hususunda Alman kadınlarını dahi geride bıraktığı, kömürlüğün anahtarını bile kendi elinde tuttuğu belirtilerek "pek büyük kadın" şeklinde övüldüğü ifade edilir. Ethem Nejad'ın "Ev Sahibesi Olursam Ne Yapacağım? (1918c)" başlıklı yazısında ise evin iç işlerinin yürütülmesi, hesapların tutulması ve tasarrufun sağlanmasının kadının temel sorumluluğu olduğu özellikle vurgulanır.

Perihan'ın "Moda 1: Şehrazad (1918)" başlıklı yazısında, savaşın yaşamın pek çok alanını derinden etkilemesine karşın modayı geriletmediği, aksine zaman zaman israfa varan bir yükselişe yol açtığı vurgulanır. Yazara göre savaş, süslenme ve estetik zevkin en az beslenme kadar temel bir ihtiyaç olduğunu ortaya koymuş; artan kumaş fiyatları ve malzeme kıtlığına rağmen moda, kadınlar arasında hızla yayılmayı sürdürmüştür. İmzasız yayımlanan "Kadınlık Şuûnu: Sade Giyinen Kadınlar Cemiyeti (1918d)" başlıklı yazıda ise savaşın aile bütçeleri üzerindeki yıkıcı etkisine dikkat çekilerek, yaşam tarzında tasarrufun zorunlu hâle geldiği vurgulanır. Kadınların giyim harcamalarının bütçede önemli bir yer tuttuğu belirtilirken, bu harcamaların ölçülü biçimde sürdürülmesi gerektiği savunulur. Modaya uyma hırsıyla yapılan gereksiz harcamaların eleştirildiği yazıda, üretim güçlükleri ve yaygın yoksulluk koşulları göz önünde bulundurularak kadınların sade giyinmesinin hem ekonomik hem de toplumsal bir sorumluluk olduğu ifade edilir.

Zaman

Türk Kadını dergisinde yer alan yazılar, ev içi hayatın yalnızca mekânsal değil, aynı zamanda zamansal bir düzenleme meselesi olarak ele alındığını; temizlikten çocuk bakımına, ev işlerinden bütçe yönetimine kadar pek çok alanın disiplin, program ve dakiklik ilkeleri çerçevesinde rasyonelleştirilmeye çalışıldığını göstermektedir. Ethem Nejad, "Evsiz

Barksız Hanımlar (1918b)” başlıklı makalesinde ev işlerinin “Alman iş bölümü”ne benzer bir anlayışla yürütülmesi gerektiğini savunur. Buna göre taksîm-i a‘mâl (iş bölümü), Alman ev kadınının temel vazifelerinden biridir. Alman disiplini örneklemek amacıyla bir Alman kadınının gündelik yaşamı ayrıntılı biçimde anlatılır; Sabahları hizmetçi erken kalkarak ev işlerini düzenlerken, evin hanımı kalktıktan sonra işleri denetler, hesapları tutar, çocuklarıyla ilgilenir ve kendi sorumluluklarını yerine getirir. Öğle saatlerinde piyano çalar ve şarkı söyler; çocuklar okuldan döndüğünde onlarla birlikte yemek yer. Günün devamında dikiş diker, kitap okur ve akşamları çocuklarıyla birlikte gezintiye çıkar. Bu program aracılığıyla kadının gününü düzenli, disiplinli ve verimli bir biçimde geçirmesi amaçlanır. Nejad’ın “Ev Sahibesi Olursam Ne Yapacağım? (1918c)” başlıklı yazısında ise evin “temiz, düzenli, saatli” işlemesi gerektiği üzerinde durulur. Yemeklerin “zamanında” pişirilmesi, eşyaların “istirahati câlib” bir biçimde yerleştirilmesi gibi örneklerle zamanın konfor ve ritim üretme gücü vurgulanır.

Mehmet Arif ise “Tuvalet 2: Çocukların Tuvaleti (1918b)” başlıklı yazısında temizliğin zamana bağlı bir disiplin içinde sürdürülmesi gerektiğini belirtir. Ona göre çocuklar her sabah yıkanmalı, haftada iki kez sabun kullanılmalı, banyo 20-25 derece sıcaklıktaki suda en fazla iki dakika sürmelidir. Bu dakik süre ve sıklık vurguları, temizliğin zamansal olarak planlanmış bir faaliyet hâline getirildiğini göstermektedir.

Sevim Türkan ise “İdare-i Beytiyye 2: İşten mi, Dişten mi? (1918b)” başlıklı makalesinde aile bütçesinin düzenli tutulması gerektiğini vurgular. Haftalık veya aylık bütçe defteri tutmayı önerir; ayrıca kaynatma ve pişirme sırasında yapılan hataların (örneğin tencerenin kapağını kapatmamak) zaman, kömür, gaz ve su israfına yol açtığını belirterek ev ekonomisini dakik işlem süreleri üzerinden rasyonelleştirir. Mutfakta su kaynatırken dahi bilinçli davranılması gerektiği, uygun tencere seçilmediğinde ve gereksiz yere harlı ateş kullanıldığında kömür, gaz, su ve zamanın boşa gittiği örneği üzerinden açıklanır.

Tarihe bakış

Türk Kadını dergisinde yer alan metinler kadınların değişen toplumsal konumunun eski değerlerle yeni beklentiler arasındaki çatışma içinde nasıl anlamlandırıldığını ortaya koymaktadır. Kazım Nami, “İctimaiyyat: Kadın Duyguları (1918b)” başlıklı yazısında okumuş bir kıza seslenerek, “Sen ailene ve bu küçük muhite yabancısın” ifadesini kullanır.

Yazara göre anne, gelenekler içinde yetişmiş ve bu değerlerle şekillenmiştir; bu nedenle kızının yeni fikirlerle beslenen itirazlarını kavramakta zorlanmaktadır. Genç kız ise zamanın ruhuyla dönüşmüş, farklı bir hayat anlayışını benimsemiştir. Eğitim alması ve yeni çevrelerle temas etmesi, onu geleneklerden uzaklaştırmış; bu durum anne ile kız arasında bir mesafenin oluşmasına yol açmıştır. Kazım Nami, kızın ilerlerken annesinin geçmişin güvenli kıyılarında kaldığını, aralarındaki yabancılaşmanın da buradan kaynaklandığını ifade eder. Bununla birlikte yazar, bakış açısının değişmesi hâlinde, hayatın olduğu gibi kabul edilerek anneyle kurulan bu yabancılığın aşılabileceğini savunur. Şükûfe Nihal ise “Hatıra Defterleri (1918e)” başlıklı yazısında, eğitim gören bir genç kızın ailesiyle yaşadığı uyumsuzluğu ele alır. Genç kız, okulda edindiği yüzeysel bilgiler ve benimsediği modern düşünceler nedeniyle ailesinden giderek uzaklaşır. Annesini ve kardeşlerini cahil olarak görmesi, kendisini onlardan üstün konumlandırmasına ve derin bir yalnızlık duygusu yaşamasına neden olur. Aile içindeki bu kopukluk, genç kızın ruh hâlini olumsuz yönde etkileyerek onu huzursuzluğa ve asi düşüncelere sürükler.

Şükûfe Nihal, “İctimâiyyât: Gençler Aradıklarını Neden Bulamıyor? (1918c)” başlıklı yazısında devrimin kadınların yaşamına da büyük etkiler yaptığını dile getirir. Artık kadınlar “kafes” ve “peçenin” ardında gizlenen varlıklar değildir; toplum içinde daha görünür hale gelmişlerdir. Sokakta genç kızları tanımak mümkündür; ancak bu durum gerçek anlamda tanışma ve iletişim için yeterli değildir. Yazar, örtünmenin bu değişime engel olmadığını, aile gözetimi altında gençlerin birbirleriyle görüşmelerinde sakınca bulunmadığını belirtir. Yazıda, “eskisi iyi değildi, bugünü de mükemmel saymak mümkün değildir” gibi ifadelerle toplumsal dönüşümün hem kazanımlarına hem de eksiklerine dikkat çekilir.

Kadınların çalışma hayatına katılmaları gerektiğini savunan Edhem Nejat, “Kadın Erkek Eğlencede de Birlikte (1918e)” başlıklı yazısında, kadınlar için uygun eğlence imkânlarının bulunmadığını ifade eder. Geleneksel komşu ziyaretlerinin artık yetersiz kaldığını, bunun yerine daha özgür bir eğlence anlayışının yayıldığını belirtir. Ancak bu yeni eğlence biçiminin ahlaki sorunlara yol açabileceğini, özellikle orta ve üst sınıf aileleri olumsuz etkileyebileceğini ifade eder. Nejat’a göre kadın ve erkeklerin ortak çalışma hayatına karşılık, ortak eğlencelerinin de düzenlenmesi gerekir. Aile içi geziler, ziyaretler ve etkinlikler bu anlamda daha uygun ve ahlaklı seçeneklerdir.

Edhem Nejat, “Türkiye’de Kız Mektepleri ve Terbiyesi (1918f)” başlıklı yazısında, İslam toplumlarında ve Türklerde tarihsel süreç içinde ortaya çıkan sosyal ve kültürel etkenlerin kadınlara yönelik bakış açısının dönüşümünde belirleyici rol oynadığını ifade eder. Yazara göre başlangıçta kadın ile erkeğin yaşamında bir ortaklık söz konusuyken, zamanla dinin emirleriymiş gibi sunulan kimi yorumlar aracılığıyla kadınlar toplumsal hayattan dışlanmış, eğitim hakları sınırlandırılmıştır. Kız çocuklarının eğitimsiz, sessiz ve kapalı biçimde yetiştirilmesi yaygın bir alışkanlık hâline gelmiş; bu anlayışı eleştirenler ise toplum dışına itilmiştir. Nejat, bu yanlış terbiye anlayışı ve düşünce biçimi nedeniyle kadınların fiziksel, duygusal ve zihinsel açıdan gerilediğini savunur. Müfide Ferit’in konferansına yer verilen “Feminizm” başlıklı yazıda ise kadınlara yönelik tarihsel haksızlıklar ve erkek egemen bakış açısı eleştirilir. Kadınların erkeklerle eşit akıl, sorumluluk ve insani değerlere sahip oldukları halde, asırlardır “eşya” veya “oyuncak” gibi değersizleştirilip baskı altında tutuldukları belirtilir. Kadınların kafesler ardında özgürlükleri kısıtlanarak yetiştirildikleri, gelişimlerinin engellendiği aktarılır. Buna rağmen erkeklerin hâlâ kadınları küçümseyici bir dille değerlendirmeleri büyük bir haksızlık olarak sunulur. Ona göre artık Türk kadını “esir” değildir ve eski bağımlı yaşam tarzını sürdürmek istese bile, ekonomik koşullar nedeniyle bu durum mümkün değildir (Müfide Ferid, 1919).

[Elif]. Seyfi (1918), “Fırtına ve Kardan; Mahalle Evleri” adlı şiirinde toplumun özellikle kadınlar üzerindeki baskıcı ve karamsar yapısını eleştirir. “Patiskâ perdeler örter kırık kafeslerini” dizeleri, kadınların kapatıldığı, özgürlüklerinin ellerinden alındığı evleri simgeler. “Beşik gıcirtısı, pejmürde ninni seslerini / Tehî sokaklara gökten sükûn û zülmet eser” dizeleri ise bu karamsar atmosferi yoğunlaştırır. Şair, kadınların hayatlarını “sebepsiz işkence” olarak tanımlar. Şiirin sonunda kafesten bırakılan bir mektup ve içinden çıkan bir tutam saç, baskı altındaki aşkları ve imkânsız ilişkileri simgeler. Böylece şiir, Osmanlı’nın son döneminde kadınların özgürlüklerinin kısıtlanması ve mutsuz evliliklere mahkûm edilmelerini eleştirir.

Modernleşme söyleminin, geçmişi geri kalmışlık ve sağlık dışı koşullar üzerinden tanımlayan yaklaşımı dergide de karşılık bulur ve ülkenin genelini oluşturan yoksul mahallelerdeki geleneksel konutları; “mezar”, “güneşsiz, râtıb (rutubetli) alt kat odalar”, “ağır bir koku”, “fena bir koku” gibi ifadelerle betimler, bu mekânları “kaide-i sıhhiye”ye uymayan, havasız ve zehirleyici bir atmosfere sahip sağlıksız alanlar olarak nitelendirilir. Buna karşılık fakir bir Hristiyan mahallesinden verilen örnekte, “temiz”, “intizâmlı”, bol

hava alacak biçimde açık kapı ve pencerelere sahip evlerden ve her yeri donatan çiçeklerden söz edilir (Şükûfe Nihal, 1918d).

4.4. İnci (1919-1923)

1919-1923 gibi geniş bir zaman aralığını kapsayan Millî Mücadele döneminde yayımlanan İnci dergisi, edebiyat, sanat, kadın, güzellik ve toplumsal yaşam konularını kapsayan çok yönlü bir kadın yayınıdır. Cumhuriyet'in kuruluşundan hemen önce Osmanlı toplumunda modernlik ile geleneksellik arasındaki geçişi yansıtan dergi, bu çalışma kapsamında yedi başlık altında ele alınmıştır.

Kadının toplumsal konumu

İnci dergisinde yer alan dönemin kadın hareketine ilişkin tartışmalar, farklı yazarların değerlendirmelerinde ortak bir toplumsal dönüşüme işaret etmektedir. İmzasız yayımlanan “Kadınlık Şuunu (1919b)” başlıklı yazıda, Balkan Harbi'nin kadınları pasif hayattan çıkararak toplumsal alanda daha görünür kıldığı; siyasal meselelerden uzak kalan kadınların artık kongrelere temsilci göndererek erkeklerle birlikte çalışmaya başladığı belirtilir. Yardım amaçlı kadın dernekleri bu sürecin ilk adımı olarak değerlendirilirken, “Asrî Kadın Cemiyeti”nin kadınları beden ve zihnen güçlendirerek modern hayata hazırlamayı amaçladığı vurgulanır. Batı'da savaşın kadınlara yeni haklar kazandırdığı hatırlatılarak bu dönüşümün evrensel niteliği öne çıkarılır.

İmzasız yayımlanan “Avrupa'da Kadınların Hukuku (1919f)” başlıklı yazı, Batı'da kadın haklarının yavaş ilerlediğini fakat savaş ve demokratikleşme süreçleriyle önemli kazanımlar elde edildiğini belirtir. Buna rağmen kadınların hâlâ eşit ücret gibi temel haklardan yoksun olduğu, Türkiye'de ise kadınların haklarını talep edebilecek seviyeye çıkarılmasının öncelikli ihtiyaç olduğu ifade edilir. Yazar, Avrupa'daki kadınların siyasi hayata katılımının olumlu sonuçlar doğurduğunu; buna karşın Türkiye'de kadın hakları konusunda kat edilmesi gereken çok mesafe bulunduğunu belirtir.

Bu dönüşümü zihinsel boyutuyla ele alan Sabiha Zekeriya ise “Kadın Müesseselerini Ziyaret (1919)” başlıklı yazısında Türk kadınlarının artık “hayal ve şiirle oyalanmak” yerine hayatın gerçekleriyle yüzleştiğini belirtir. Yazara göre, kadınların kendi geçimlerini sağlamaya

yönelmeleri, yalnızca ekonomik bir zorunluluk değil, bilinçli bir zihniyet değişiminin sonucudur.

Kadınların çalışma hayatındaki yeri, imzasız yayımlanan “Kadınlık Şuunu; Tesettür Meselesi; Memurelerimiz (1919d)” başlıklı yazıda ayrıntılı biçimde ele alınır. Savaş yıllarında kadınların resmî dairelerde ve bankalarda başarılı biçimde çalıştıkları belirtilirken, savaş sonrasında kadın memurların “erkeklerle birlikte çalışamazlar” gerekçesiyle işten çıkarılmaları eleştirilir. Özellikle bankalardaki tasfiyelerin adaletsiz olduğu vurgulanarak kadınların çalışma hakkının korunmasının toplumsal bir sorumluluk olduğu savunulur. Sedat Simavi, “Kadın ve Kadınlarımıza (1919a)” başlıklı yazısında bu görüşü daha ileri taşıyarak kadınların mesleki ve toplumsal yaşamda erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini savunur. Kadının yalnızca tüketici değil, üretici olması gerektiğini vurgulayan Simavi, kreşler ve çocuk yuvaları gibi destekleyici kurumların yaygınlaştırılmasını gerekli görür. Ona göre modern bir toplum, kadınların çalışma hayatına tam katılımıyla mümkündür.

Kadınların çalışma hayatına kitlesel biçimde yönelmesi, imzasız yayımlanan “Hayatta Kadın (1919c)” başlıklı yazıda tarihsel bir çerçevede değerlendirilir. Yazıda, Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı sonrasında kadınların içine kapanık yaşamdan çıkarak iş hayatına atıldıkları; başlangıçta tepkiyle karşılanan bu durumun zamanla normalleştiği belirtilir. Kadınların memuriyet, ticaret ve küçük işletmeler aracılığıyla aile geçimine katkı sağladıkları, bu dönüşümün taşraya da yayıldığı vurgulanır. Bu genişleyen çalışma alanları, L. imzalı “Say ve Kadınlarımız (1919)” başlıklı yazıda sayısal verilerle desteklenir. Yazıya göre Türkiye’de 892 ebe, 1.497.000 çiftçi, 587.400 işçi ve aşçı, 256.350 ev işçisi, 87.900 satıcı, 1.500 hasta bakıcı, 2.740 memur ve 2.346 öğretmen bulunmaktadır (Bkz. Resim 4.15.). Bu veriler arasında özellikle hasta bakıcı sayısının düşüklüğü dikkat çekilerek artması gerektiğinin altı çizilir.

Resim 4.15. Kadınların iş alanlarına göre dağılımını içeren görsel (L., 1919, 5)

Kadınların toplumsal konumuna ilişkin tartışmaların bir diğer önemli boyutu eğitim ve uzmanlaşmadır. Köprülüzade Mehmet Fuat, “Erkeklerle Göre Kadın Zerafeti (1919)” başlıklı yazısında, Yüzeysel bir eğitimle yalnızca dış görünüş bakımından Avrupalı kadınlara benzeyenlerin “gerçekten asrî” ve ileri seviyede bir Türk kadını sayılamayacağını vurgular. Kadınların meslek sahibi olmasının somut bir örneği ise “Kadınlık Şuunu; Kadın Doktorlarımız (1919i)” başlıklı yazıda ele alınır; Anadolu’da hastalıkların yaygınlığına rağmen halkın erkek doktorlara gitmekten çekindiği; bu nedenle kadın doktorların özellikle Anadolu’da önemli bir ihtiyacı karşılayacağı belirtilir.

Kadının modernleşme sürecindeki rolü ise Ömer Seyfettin’in “İnkılaplarda Kadın (1919)” başlıklı yazısında tarihsel bir bakışla değerlendirilir. Seyfettin, erkeklerin daha muhafazakâr yapıya sahip olduğu ve kadınların tarih boyunca yeniliklerin taşıyıcısı olduğunu savunur. Bazı yazarlar modernleşmeye temkinli yaklaşır. Yahya Kemal, “Yeni Kadınlığa Dair Musahabe (1922)” başlıklı yazısında Türk kadınının milli ve kültürel değerler içinde modernleşmesi gerektiğini savunur. Benzer biçimde Mehmed Arif, kadınların sokakta yalnız dolaşmasını eleştirirken, Sedat Simavi’nin, “Kadınların İnceliklerini Terennüm Eden Bir Ressamımız İzzet Ziya Bey (1919b)” başlıklı yazısında aktardığı mülakatta kadının öncelikli görevinin aile ve ev düzenini sağlamak olduğu belirtilir; bu anlayış “Eve hizmet, büyük eve vatana hizmettir” ifadesiyle temellendirilir. İmzasız yayımlanan “İnci’yi Niçin Çıkıyoruz? (1919a)” yazısında ise kadının evini düzenlemeyi, huzurlu bir yuva kurmayı ve gerektiğinde mutfığa girerek yemek yapmayı bilmesi gerektiği vurgulanırken; aynı zamanda çocukların “asrî gerekliliklere uygun biçimde” yetiştirilmesinin önemi üzerinde durulur. Derginin amacının, annelere bilimsel yöntemlerle çocuk bakımı öğretmek ve çalışmak zorunda kalan kadınları desteklemek olduğu ifade edilir.

Mehmet Arif, “Kadının Vazifeleri Artıyor, Mesuliyetleri Ziyadeleşiyor (1919b)” başlıklı yazısında medeniyet geliştikçe “asrî kadın”nın sorumluluklarının da arttığını ve bunun ancak güçlü bir eğitimle karşılanabileceğini savunur. Ona göre yalnızca okuryazarlık değil; ahlaki, fikrî ve bedensel bir donanım gereklidir. Mehmet Arif, bu nedenle Türk kadınının güçlü bir eğitim aracılığıyla asri bir kadın olmaya hak kazanması gerektiğini dile getirmektedir. Bu tartışmayı genişleten Sedat Simavi’nin “Veliahd-ı Saltanat Devletlü Necabetlü Abdülmecid Efendi Hazretleriyle Mülakat (1919c)” yazısında ise Abdülmecid, kadın eğitiminin nesillerin geleceği için zorunlu olduğunu ve bunu “İslam kadını, ev kadını, millet kadını” şeklinde üç aşamada ele aldığını belirtir. Kadının hem aile içi rollerinin bir “sanat” olduğunu hem de

isterse bilimden ticarete pek çok alanda yer alabileceğini savunur. Bununla birlikte, her kadının bu seviyeye ulaşmasının şart olmadığını, iyi bir anne ve eş olmanın da büyük bir başarı olduğunu belirtmektedir. Siyasete katılımlarını mümkün görmekle birlikte, bunun kadınlar için ne kadar cazip olacağının belirsiz olduğunu ifade eder.

Mehmet Arif, “Musahabe: Asri Kadınlık (1919a)” başlıklı yazısında Türk kadınının yeni bir döneme girdiğini ve bu süreçte yaşanan şaşkınlığın doğal olduğunu ifade eder. Asrî kadın olmanın ancak çalışmak ve değişimi aşamalı biçimde benimsemekle mümkün olduğunu; din ve milliyetle bağlantılı unsurların ise tamamen terk edilmemesi gerektiğini vurgular.

İdare-i beytiyye

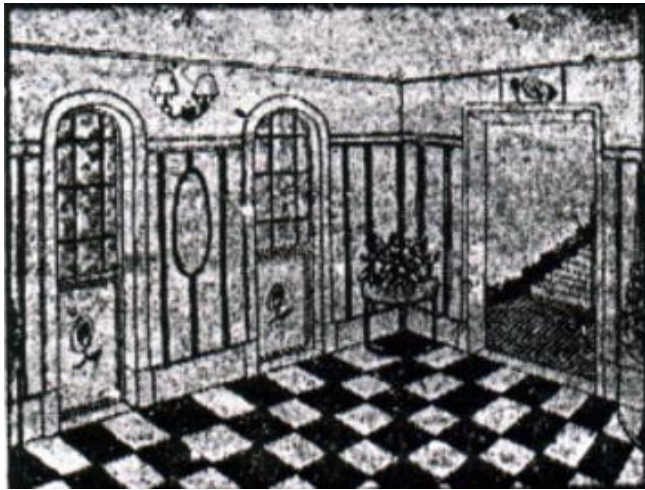
İnci dergisi, evin yalnızca barınılan bir mekân değil, disiplin, düzen, estetik ve bilgi gerektiren bir yönetim alanı olduğunu vurgular. Mehmed Arif, “Kadınlık Âleminde: Fena Âdetlerimizden (1919d)” başlıklı yazısında, kadınların evlerinde düzen olmadığı için rahat vakit geçiremediklerini ifade eder. Ona göre çoğu evde belirli bir düzenin bulunmaması, işlerin dağınık kalması, yemek saatlerinin düzensizliği ve büyük ailelerde başsızlık nedeniyle ortaya çıkan kargaşa önemli bir sorundur. Yazar, bir evin hanımının adeta bir kumandan gibi evini muntazam, yani disiplinli ve planlı biçimde idare etmesi gerektiğini vurgular. Ev idaresinin basit bir iş olmadığını, aksine bilgi ve eğitim gerektirdiğini savunur. Avrupa’da kız çocuklarına bu tür bilgilerin okullarda öğretildiğini hatırlatan Mehmed Arif, Osmanlı’da ise bu eğitimin yeterince etkili olmadığını belirtir ve kadınların ev yönetimi konusunda daha bilinçli yetiştirilmesi gerektiğini ileri sürer.

İmzasız yayımlanan “Ev Eşyaları (1919k)” başlıklı yazıda, Avrupa’daki moda akımlarının bir süre gecikmeli olarak Osmanlı’ya geldiği ve bu süreçte değişime uğradığı aktarılır. Yazar, kıyafet modasının yakından takip edilmesine rağmen, Avrupa’da yaygınlaşan pratik ve sade ev eşyalarının Osmanlı’da rağbet görmediğini vurgular. Avrupalıların artık altın yaldızlı mobilyaları bir kenara bırakarak, adi tahtadan yapılmış “hafif” ve “şık” eşyalarla evlerini döşediklerini belirten yazar, İstanbul’daki mobilya tercihlerinin hâlâ renkli ve yaldızlı takımlar yönünde olduğunu eleştirir. Ona göre ev dekorasyonu, “sadelik” ve “zarafet”le uyumlu olmalıdır. Yazıda ayrıca, Avrupa’daki orta halli ailelerin bile şık ve düzenli evlere sahip oldukları, buna karşın Osmanlı’da şık giyinen birçok kişinin evlerinde aynı özeni göstermediği ifade edilir. Görsellerde, Avrupa’daki en son sistem olduğu iddia

edilen kütüphane odası ve antreye yer verilir (Resim 4.16., Resim 4.17.). Modern mobilyalarla döşenmiş evlerin temizlik açısından rahatlık sağladığı, hafif ve kullanışlı eşyaların yerinin kolayca değiştirilebildiği için temizlik işlerini kolaylaştırdığı ve bu düzenli ortamın aynı zamanda evi erkekler için de daha cazip hâle getirdiği ileri sürülür.

Resim 4.16. “Bir hücre-i iştilal” (İmzasız, 1919l, 13)

Resim 4.17. “Bir ev antresi” (İmzasız, 1919l, 13)

Estetik

İnci dergisinde estetik anlayış, geçici modaların ötesinde işlevsellik, sadelik ve kültürel süreklilik temelinde ele alınmaktadır. İmzasız yayımlanan “Mobilyaya Dair (1919g)” başlıklı yazıda, bir evin mobilyası ve dâhilî tezyinatı (iç dekorasyonu) “ciddiyetle muhakeme

ve tetkik edilecek” meseleler arasında görülür. Mobilya için en “muvafık tarz”ın, evin tabîî ihtiyaçlarından doğmuş olması gerektiği belirtilir. Gereğinden fazla özenilerek yaratılan yapay bir şıklığın ahengi bozduğu ve samimiyetsiz bir görünüm ortaya çıkardığı vurgulanır. Yazıda, “Müdfik bir adam bir salona girdiği zaman sahibinin his ve tabiatını, masanın üzerinde unuttuğu çalışmasından, köşede açık bıraktığı bir kitabından anlayamaz. Evin zevki, oturduğu odanın tarz-ı tefrişinden, kitapların tertibinden, halının şeklinden, kumaşların nefasatından anlaşılır” denilerek, mekânın düzeninin ev sahibinin karakterini yansıttığı ifade edilir. Aşırı özenle tertip edilmiş vakur bir odanın her zaman zevk-i selime işaret etmediği; aksine, kişinin öğrendiği yeni şeyleri kekelemeye çalışan bir çocuk izlenimi verebileceği belirtilir. Gerçek zevkin, öğrenilen ve okutulan kuralları birebir uygulamakla değil, kişinin iç dünyasını, kişiliğini ve duygularını yansıtan bir dekorasyonla ortaya çıktığı savunulur. Başkalarının beğenisine göre değil, kendi doğal zevkine göre seçimler yapılması gerektiği vurgulanır. Zevkin geliştirilebilir olduğu; bunun için tercihlerin sorgulanması ve nesnelerin yalnızca seyredilmekle yetinilmeyip anlamaya çalışılması gerektiği ifade edilir. “Zevk, muhakeme edilince selim olur. Fena ve çirkin bir zevk, muhakemesiz bir zevktir” cümlesiyle, estetik yargının düşünsel bir süreç sonunda olgunlaşacağı belirtilir. Sonuç olarak, ev dekorasyonunun yalnızca bir süsleme faaliyeti değil, kişiliği yansıtan bir sanat olduğu ve bireysel zevkle uyum içinde olması gerektiği ifade edilir.

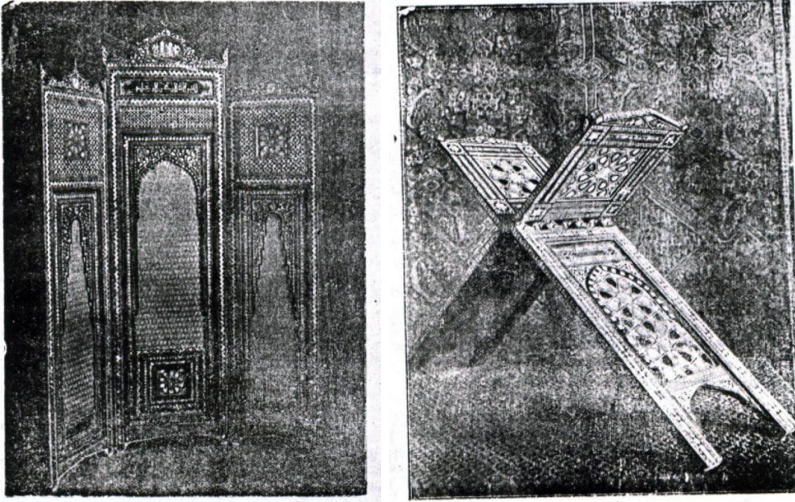

Resim 4.18. “Mobilyaya dair” (İmzasız. 1919g, 9)

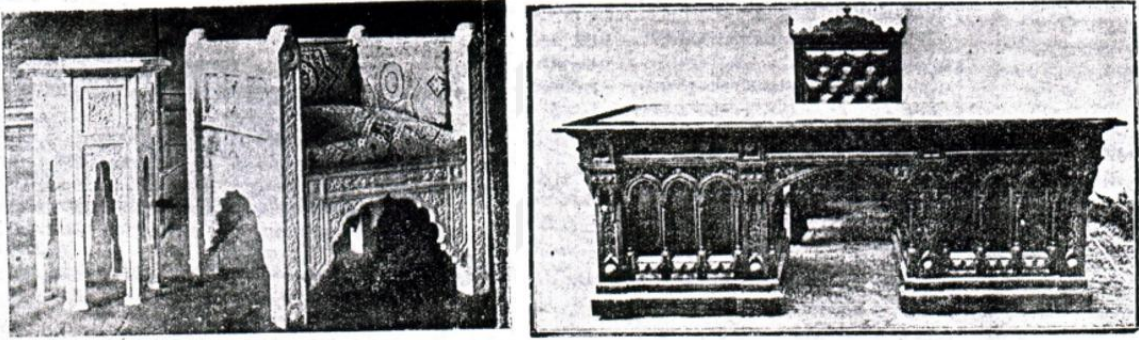
Hamdullah Suphi tarafından kaleme alınan “Ev Eşyaları ve Türk Üslubu (1919)” başlıklı yazıda yazar, evlerimizi Türk tarzında döşeyip döşeyemeyeceğimizin önemli bir mesele olduğunu vurgular. Yazar, sanatta üslup kavramının bireysel tercihlerden öte, zaman içinde toplumun ortak zevklerinden süzülerek oluştuğunu belirtir. Tıpkı doğada yeni türlerin zaman

içinde evrimleşmesi gibi, sanatta da üslupların toplumun birikimleriyle şekillendiğini ifade eder. Moda gibi kısa süreli akımların değil, uzun vadeli ve kalıcı sanat anlayışlarının bir milletin kültürel kimliğinin oluşumunda belirleyici olduğunu savunur. Bir üslubun geçici bir heves değil, köklü bir medeniyetin ve çağın birikimiyle ortaya çıktığını ileri sürer. Türk tarzında kalıcı ve özgün bir dekorasyon anlayışının ancak milletin estetik birikimiyle şekilleneceğini öne sürer. Yazar, bir binanın şeklinin kullanım amacıyla uyumlu olması gerektiğini vurgular; örneğin bir köşk ile bir karakol, bir hamam ile bir hapisane aynı şekilde inşa edilemez. Binanın genel hatlarını belirleyen bu şartlar sağlandıktan sonra özel zevklerin tasarıma sınırlar dahilinde müdahil olabileceğini, ancak temel yapı prensiplerinin ihlal edilmemesi gerektiğini belirtir. Bir milletin tarih boyunca geliştirdiği mimari üslupların, o toplumun karakterini ve estetik anlayışını yansıttığını ifade eder. Osmanlı tarzı yapıların birbirine benzemesi, Türk milletinin gelenekleri, mizacı ve sanatsal duyarlılığıyla açıklanır. Yazara göre, “bir milletin sarf mizaç ve his ihtiyaç tesirleri altında tarihi bir anane haline getirdiği şekiller nihayet o milletin kendi üslubu olur ve eşya üzerinde bir mahiri, bir damgası gibi sahibini kendi kendine ifşa eder.” Yazar, bu anlayışı mobilya ve iç dekorasyona da uygulamak gerektiğini savunur; tıpkı binalar gibi eşyaların da kullanım amacına ve kültürel alışkanlıklara göre şekillenmesi gerektiğini belirtir. Roma hamamlarının Romalıların yıkanma alışkanlıklarına uygun olarak tasarlanması gibi, Avrupa’daki hamamların da farklı bir anlayışla inşa edildiğini aktarır. Kullanım amacı kadar, kullanma şeklinin de bir nesnenin biçimi üzerinde etkili olduğunu vurgular. Eşyanın şeklinin öncelikle kullanım amacına (maksad-ı istiğmal) bağlı olduğunu, bir iskemlenin bir yatak gibi veya bir masanın bir dolap gibi yapılmamasının sebebinin bu olduğunu ifade eder. Ancak eşyaların nihai şeklinin üslup istimaliyle belirlendiğini; yani kültürel alışkanlıklar, mizaç ve estetik zevkin de bu sürece dâhil olduğunu belirtir. Bu nedenle Türk sofrası ile Avrupa sofrası, Türk döşegi ile Avrupa karyolası birbirinden farklıdır. Yazar, “Kabadan zarife, dayanıklıdan sertten ince ve narine, kırışıktan sade ve asude bir çıplaklığa doğru eşya üzerinde vücuda getirdiğimiz her cins intiba, etrafımıza kendi aksimiz, kendi suretimizdir” ifadelerine yer verir. Zamanla eşyalar değiştikçe insanların da bu değişime uyum sağlamakta zorlanabileceğini ifade eder. Geleneksel geniş sedirlerde bağdaş kurmaya alışkın kişilerin günümüzün ince ve narin mobilyalarına yabancılaşabileceğini veya dar pantolon giymeye alışmış insanların eski geniş sedirlere nasıl oturacaklarını bilemeyebileceğini aktarır. Yazar, eskiyi tamamen geri getirmek gibi bir amaç gütmeyeceğini, çünkü alışkanlıklar, hassasiyetler ve yaşam tarzları değiştikçe eşyaların da doğal olarak değiştiğini belirtir. Eskiden geniş evler, geniş sedirler, geniş sofralar ve büyük mimari yapılar olduğunu,

insanların daha geniş ruhlu ve ferah bir yaşama sahip olduklarını ifade eder. Ancak mobilyalar sedirlerden sandalyelere ve koltuklara dönüşünce, mimarinin de değiştiğini vurgular. Osmanlı camilerinin önce yatay ve geniş bir mimariye sahip olduğunu, zamanla daha yukarıya yükselen ve zarif yapıların ortaya çıktığını belirtir. Bu bağlamda eşya ve mimarinin toplumun ruh halini ve yaşam tarzını yansıttığını; değişimlerin sadece eşyada değil, insanın düşünce ve yaşam biçiminde de gerçekleştiğini savunur. Yazar, bir üslubun “moda” gibi geçici değil, medeniyetin kültürel birikimiyle kalıcı hale geldiğini vurgular. Görsellerdeki eşyaların sadeliği, doğallığı ve aşırı süslemeye kaçmayan zarafetin, Türk sanatının ‘vakar’, ‘sadelik’, ‘metanet’ ve ‘istikrar’ gibi değerlerini yansıttığını ifade eder. Ona göre evlerde geleneksel hasırların yerini halılar, döşeklerin yerini karyolalar, kısa iskemleler ve sepetlerin yerini masa ve sandalyeler, basık minderlerin yerini koltuk ve kanepeler almıştır; bu değişimle birlikte yabancı taklidi eşyalarla Türk evlerine özgü geleneksel unsurlar kaybolmaya başlamıştır. Yazar, tarih boyunca büyük medeniyetlerin hem mimaride hem de eşyalarda kendilerine özgü bir tarz geliştirdiğini belirtir. Mısır mimarisi ile Mısır eşyası, Yunan mimarisi ile Yunan eşyası arasında uyum olduğunu, Osmanlı mimarisi ile Osmanlı eşyası arasında da bir bütünlük bulunduğunu ifade eder. Geleneksel Türk evlerini eski gravürler veya günümüze ulaşabilmiş nadir örnekler üzerinden incelemenin mümkün olduğunu, Osmanlı nakkaşlarının Osmanlı süslemesinin Avrupa veya Endülüs süslemelerinden farklı olduğunu bildiğini ve ayırt edebildiğini vurgular. Yazar, camiler ve türbelerde yapılan restorasyon çalışmalarında da geleneksel Osmanlı süslemesinin hâlâ yaşadığını gözlemlediğini ifade eder. Tahta ve mermer üzerindeki süslemelerde İslam-Mısır etkileri olsa da, Osmanlı sanatına özgü lale, karanfil ve düğün çiçeği motiflerinin tamamen milli ve bize ait olduğunu belirtir. Ona göre Türk mimarisi ve eşya tasarımı Batı örneklerinden tamamen farklı, kendine özgü bir üsluba sahiptir; taş ve tahta oymaları, çinicilik ve eski imparatorluğun geniş coğrafyasından ilham alan tasarımlar Osmanlı sanatına zenginlik katar. Yazar, eşyanın şekli ile kullanım amacı arasındaki uyumun korunması gerektiğini vurgular ve Türk zevkinin ayırt edici özelliklerini şöyle sıralar: devam ve istikrar, metanet; alayışli (gösterişli) bir ziynet yerine sadelik; vakar ve ciddiyet; yükseklik yerine yayılmaya doğru bir meyil; hırde (önemsiz) teferruatçı çıkan ibhame (belirsiz) mukabil tam ve kat’î (net) vuzuh (açıklık, netlik). Yazar, Türk sanatının bu özelliklerinin eşyalar üzerinde de başarılı bir şekilde uygulanması gerektiğini ifade eder ve örnek olarak şunları aktarır: “Uçak sergisinde bunun ilk tatbikatına ait bazı tecrübeler gördük, fikir doğmuş ve yol bulunmuştur. Mimarsa zaman ve rağbet, noksanları ikmal edecek ve bize muhtaç olduğumuz milli eşyayı verecektir” (Hamdullah Suphi, 1919).

Resim 4.19. “Ev eşyaları ve Türk üslubu” (Hamdullah Suphi, 1919, 5, 6)

Resim 4.20. “Türk tarzında koltuk ve masa” ve “yazıhane” (Hamdullah Suphi, 1919, 7)

Zehra Hakkı, “Milli Moda (1919)” başlıklı yazısında, Batı etkisine kapılmadan Türk kültürüne özgü bir milli moda oluşturulması gerektiğini savunur. Yazar, Türk kültürünün köklü ve zengin bir geçmişe sahip olması nedeniyle kendine özgü bir moda anlayışı geliştirme potansiyeli bulunduğunu belirtir. Erkeklerin giyim tarzlarını tamamen değiştirdiklerini, ancak bunu yaparken Türk kültürüne ait hiçbir unsuru eklemediklerini ifade eden yazar, kadınların bu hataya düşmemesi gerektiğini vurgular. Zehra Hakkı, yazarlar, ressamlar ve diğer sanatçılarla iş birliği yaparak milli bir moda geliştirme fikrinin önemini dile getirir. Almanların Fransız modasına karşı kendi tarzlarını geliştirmesi örneğinden hareketle, Türklerin de kendilerine özgü bir moda yaratabileceğini öne sürer. Yazar, milli modanın hem özgürlük hem de iktisat açısından gerekliliğini vurgular ve kültürleri karışmış milletler bile kendi modalarını oluşturabilmişken, Türklerin bunu daha kolay başarabileceğini belirtir. Bu süreçte doğu etkilerinin ayıklanarak eski Türk kültürünün ön plana çıkarılması gerektiğini savunur. Yazar, bir modanın ne kadar kimlik sahibi olursa o

kadar özgün ve ihtiyaçlara uygun olacağını ifade eder; bu nedenle dışarıdan alınan unsurların da milli değerlere uygun hâle getirilerek benimsenmesi gerektiğini belirtir. Yabancı tarzların üzerimizde “emanet” gibi durmaması gerektiğini vurgular. Ayrıca, geleneksel kafes arkasında yaşayan kadın anlayışından uzaklaşarak, modern hayatla uyumlu ve milli zevk ile terbiyeye uygun bir “Türk Modası” yaratmanın mümkün olduğunu ifade eder. Son olarak, çarşafın kaldırılması durumunda Batı modasına esir olmadan kendi tarzımızı oluşturabileceğimizi öne sürer.

İmzasız yayımlanan “Salon Hayatında Muattar Çiçekler (1919h)” başlıklı yazıda, salonların çiçeklerle süslenmesinin bir sanat olarak görülmesi gerektiği vurgulanır. Yazar, eski Yunan, Roma, Bizans, Fenike ve Ceneviz medeniyetlerinde çiçeklerin hayatın ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade eder. Fransa örneği üzerinden Batı’da, son yüzyılda çiçeklerle dekorasyona büyük bir ilgi duyulduğunu ve bunun kibar salonlarda kalıcı bir moda haline geldiğini belirtir. Çiçeklerin yalnızca salonlarda değil, yemek sofralarında da süsleme unsuru olarak kullanıldığını ve işçi kesimi için özel “işçi bahçeleri” oluşturularak estetik anlayışın toplumun geniş kesimlerine de yansıtıldığını ifade eder. Lütfü Arif, “Salon Hayatında Meleke-i Ezhar (1919a)” başlıklı yazısında, tarihte Bizans, İran, Arap ve Yunan gibi medeniyetlerde çiçeklerin yoğun bir şekilde kullanıldığını aktarır. Arif’in “Salonlarda; Çiçek Demetleri (1919b)” başlıklı yazısında ise salonlarda çiçeklerin konumu ve bakımı ele alınır. Yazara göre çiçeklerin tazeliğini korumak için güneşe çıkarılma süresi, optimum sıcaklık ve hava koşulları gibi detaylara dikkat edilmesi gerekir. Ayrıca salon dekorasyonunda çiçeklerin nasıl kullanılacağı ve salon tezyinatına katkıları da tartışılır. Arif, “Salonlarda; Çiçek Tezyinatı (1919c)” başlıklı yazısında, salonları, misafir odalarını ve yemek odalarını çiçek ve bitkilerle süslemenin Batı’da yaygın bir gelenek olduğunu vurgular. Ona göre Batı toplumları, güneşi sevdikleri kadar çiçeklere de büyük bir tutkuyla bağlıdır. En zengininden en fakirine kadar herkes, yaşam alanlarını çiçeklerle güzelleştirmeye özen gösterir. Arif, çiçek süslemesinin detaylarına değinerek, çalışmaların ya tüm odaya yayılabileceğini ya da belirli köşelerde yoğunlaştırılabileceğini belirtir. Çiçeklerin türleri ve kokularının bu seçimde önemli bir rol oynadığını ifade eder. Salon antresi paravanla ayrılmışsa, bu paravanın mutlaka fidanlarla süslenmesi gerektiğini belirtir. Öte yandan, salon bitkileri için fazla toz, hava akımı ve aşırı sulamanın zararlı olduğunu vurgular.

Nezafet, sıhhat ve idman

İnci dergisi, modernleşme sürecinde kadının bilinçli, bilgili ve sağlıklı bir özne olarak aileyi ve dolayısıyla toplumu şekillendiren temel unsur olduğunu vurgular. Sedat Simavi'nin "Veliahd-ı Saltanat Devletlü Necabetlü Abdülmecid Efendi Hazretleriyle Mülakat (1919c)" başlıklı yazısında, ev ve aile kadını olmanın bir eğitim ve kültür meselesi olduğu vurgulanır. Yazar, bu bağlamda öne çıkan sorumluluklardan birinin de sağlığı korumayı bilmek olduğunu ifade eder. Kadının sağlıktan tıbbı, dinî bilgilerden felsefeye kadar geniş bir yelpazede bilgi edinebileceğini belirtir. Samime, "Çocuk Büyütme Sanatı (1919)" başlıklı yazısında, Türk çocuklarının şimdiye kadar ihmal edildiğini ve bu nedenle fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıksız büyüdüklerini belirtir. Modern ve bilimsel (asrî ve fennî) yöntemlerle çocuk yetiştirmenin artık zorunlu olduğunu vurgular. Savaşın nüfusta yarattığı tahribatın, annelerin bilinçli bir şekilde çocuk yetiştirmesiyle telafi edilebileceğini ifade eder.

Mehmet Arif, "Asrî Kadınlık; Kadın Sıhhatine Ehemmiyet Vermek Zorundadır (1919c)" başlıklı yazısında, kadının sağlığının öncelikli bir mesele olduğunu vurgular. Yazar, sağlıksız bir kadının ne kendisine ne de topluma fayda sağlayamayacağını belirtir ve toplumun da kadın sağlığı konusunda sorumluluğu olduğunu ifade eder. Kadının sağlığının yalnızca kendisini değil, çevresini ve çocuklarını da etkilediğini, çünkü sağlıksız annelerin güçlü ve sağlıklı nesiller yetiştiremeyeceğini öne sürer. Batılı kadınların bedensel gelişimlerine özen göstererek daha sağlıklı hâle geldikleri örnek gösterilerek, Türk kadınlarının da vücutlarını güçlendirmeleri gerektiğini savunur. Güzelliğin sağlıkla ilişkisine değinerek, "Cılız, çelimsiz, marazlı valideler millete sıhhatli, kuvvetli, vücutlu evlat yetiştiremezler" ifadesine yer verir.

İmzasız yayımlanan "Ev Eşyaları (1919k)" başlıklı yazıda ise Avrupa'daki evlerin az ve sade mobilyalar sayesinde kolay temizlenebilir olduğu; bunun hem hizmetçileri yormadığı hem de evin düzenini kolaylaştırdığı belirtilir. Temiz ve şık bir evin, aile reisini eve bağladığı; dışarıdaki kötü ortamlarda vakit geçirmek yerine evde kalmayı teşvik ettiği; temizliğin evin huzur ve çekiciliğini artırdığı vurgulanır.

İdman konusunda gelindiğinde, İmzasız yayımlanan "Kadınlık Âleminde (1920)" bölümünde, Avrupa'da büyük bir koşu müsabakasına katılan genç kızların resmi yer alır

(Bkz. Resim 4.21). Yazar, kadınların erkeklerden hiçbir şekilde “ezik” kalmadıklarını göstermek için sergiledikleri bu çabanın hayranlık ve takdire şayan olduğunu ifade eder.

Resim 4.21. Avrupa’da koşu müsabakası (İmzasız, 1920, 9)

İmzasız yayımlanan “İdmancı Rakkaseler ve Mevzun Hareketler (1919j)” yazısında ise beden terbiyesi sanatsal bir düzeye taşınır. Fransa’da son yıllarda idmana meraklı kimseler için açılan yeni bir okuldan söz edilir; bu mektebin en kıymetli talebelerinin ahenkli hareketler sergileyen rakkaseler olduğu aktarılır.

İktisat

Modernleşme sürecinde Türk kadınının toplumsal ve kültürel rolü tartışılırken, giyim ve moda alanındaki bilinçli tercihler de önem kazanır. Kadının kendi kültürel kimliğini yansıtan ve Batı’nın taklidinden uzak bir moda anlayışı geliştirmesi, sadece estetik bir mesele değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik bir sorumluluk olarak görülür. İmzasız yayımlanan “Kadınlık Şuunu; Tesettür Meselesi; Memurelerimiz (1919d)” başlıklı yazıda, Türk harsının zenginliklerle dolu olduğu vurgulanır. Yazar, bu zenginlikler keşfedilip onlardan istifade yolları bulunursa, “garb modasını maymun gibi fikirsiz taklit etmekten” kurtulunabileceğini ifade eder. İktisat açısından da bu yaklaşımın önemi belirtilir: Millî değerlerden beslenen bir moda, dışa bağımlılığı azaltır ve yerli üretimi teşvik eder. Yazara göre, “asrî hayata tamamıyla muvaffak bir Türk modası yapmak” suretiyle hem kültürel hem de ekonomik açıdan Batı’nın esaretinden kurtulmak mümkündür.

Zaman

Dergide, zamanın bilinçli, planlı ve disiplinli kullanımının hem ev idaresinde hem de çocuk terbiyesinde temel bir ilke olduğu; düzenli bir zaman anlayışının aile içi huzurun ve sağlıklı nesiller yetiştirmenin vazgeçilmez koşulu sayıldığı ortak bir bakış açısıyla vurgulanır. Mehmed Arif, “Kadınlık Âleminde: Fena Âdetlerimizden (1919d)” başlıklı yazısında, kadınların evlerinde düzenli ve verimli vakit geçiremediklerini dile getirir. “İntizam” ve “iltizam” yoktur. Çoğu evde belirli bir düzenin bulunmadığını, işlerin dağınık kaldığını, yemek saatlerinin düzensiz olduğunu ve bazı büyük ailelerde başsızlık nedeniyle kargaşa yaşandığını ifade eder. Bir evin hanımının, adeta bir kumandan gibi evini “muntazam (disiplinli ve planlı) idare” etmesi gerektiğini vurgular.

Çocuk yetiştirme bağlamında da “muntazam” hayatın önemi vurgulanır. Samime, “Çocuk Büyütme Sanatı (1919)” başlıklı yazısında, Savaşın nüfusta yarattığı tahribatın, annelerin bilinçli bir şekilde çocuk yetiştirmesiyle telafi edilebileceğini ifade eder. Manevî eğitimde, terbiyenin beşikten başladığını ve çocukların küçük yaşlardan itibaren alışkanlık kazanmaya başladıklarını hatırlatır. Maddî eğitimde ise bebeğin beslenme düzeninin üç saatte bir olması gerektiğini, düzensiz beslenmenin önlenmesi için saatinden önce emzirilmemesi gerektiğini söyler. Böylece çocuk, daha küçük yaşlardan itibaren “muntazam” bir hayata alıştırmış olur. Annelerin sabırlı olmalarını ve çocuklarını düzenli bir yaşama yönlendirmelerini tavsiye eder.

Tarihe bakış

İnci dergisinde, imzasız yayımlanan “Hayatta Kadın (1919c)” başlıklı yazının odağını; geçmişin kapalı ve içe dönük kadın hayatı ile Balkan Harbi sonrasında ortaya çıkan toplumsal uyanış oluşturur. Yazar, Türk kadınının geçmişte “kafes arkasında saklanmış”, yani sosyal hayattan uzak ve geri planda bir yaşam sürdüğünü ifade eder. Yazara göre, kadın geçmişte münzevi ve kısıtlı bir hayat yaşamaktaydı. Balkan Harbi sonrasında ise durum değişmeye başlamış, kadınlar yavaş yavaş toplumsal hayatta görünür hâle gelmiş: “Memlekette vücudu his edilen umumi bir intibah, haremde gizlenen Türk kadını da bulmuş, ona da biraz hayata girmek lüzumunu anlatmıştı”. Benzer bir şekilde, İmzasız yayımlanan “Kadınlık Şuunu (1919b)” başlıklı yazıda, Balkan Savaşları (1912-1913) sonrası Türk kadınları arasında büyük bir uyanışın gerçekleştiği belirtilir. Yazar, o döneme kadar

pasif bir hayat süren kadınların, cemiyetler kurarak ve çeşitli faaliyetlere katılarak toplumsal yaşama dâhil olmaya başladıklarını ifade eder.

Sedat Simavi'ye (1919a) göre, yapılmak istenen yalnızca küçük değişiklikler değil, eski hayat tarzının temelden dönüştürülmesidir. Yazar, bunun için öncelikle aile yapısının değişmesi gerektiğini vurgular; aile artık eşitliğe dayalı ve ortak yaşam alanı içeren bir yuva olmalıdır. Erkek ve kadın aynı hak ve sorumluluklara sahip olmalı, erkek yalnızca üreten, kadın yalnızca tüketen değil; ikisi de toplumsal hayatta aktif olmalıdır. Yazar, kadının toplumun merkezinde yer alması ve kamusal hayata katılması gerektiğini ifade eder.

Raif Necdet'e (1919) göre, milli ve toplumsal hayatta yeniden ortaya çıkan durgunluk, hareketsizlik, cansızlık ve tembellik, güçlü ve mutlu aileler kurmamızı engelleyen geleneksel evlilik anlayışından kaynaklanmaktadır. Yazar, aile hayatında karanlık, baskıcı ve huzursuz bir ortamın bu durumu doğurduğunu belirtir. Bugüne kadar değer ve saygıya layık olmayan hükümetlere sorgulamadan boyun eğişin asıl sebebinin de bu evlilik anlayışında aranması gerektiğini savunur. Yazar, değersiz gelenekler ve hurafeler uğruna milletin perişan edildiğini, ülkenin hem maddi hem de manevi olarak harap hâle geldiğini belirtir. Maddi yıkım araçlarının her yerde gözlemlenebileceğini, Anadolu veya İstanbul fark etmeksizin yıkım izlerinin görüldüğünü ifade eder; ancak esas yıkımın manevi çöküntüde, ahlaki hastalıklar ve cehaletle boğulmuş toplumda olduğunu ve bu manevi harabelerin yalnızca duyarlı ve dikkatli bakışlarla fark edilebileceğini vurgular. Benzer biçimde, Samime'ye (1919) göre, Türkiye'de çocuklar bugüne kadar ihmal edilmiş, hem maddi hem de manevi açıdan sağlıksız bir şekilde yetiştirilmiştir. Yazar, artık modern ve bilimsel yöntemlerle çocuk yetiştirmenin zorunlu hâle geldiğini ve bu ihtiyacın giderek arttığını ifade eder.

Geçmiş eleştirme eğiliminin aksine geçmişe özlem duyulan F. [Aydın] imzalı "Musahabe: Mahallem (1923)" başlıklı yazıda ise yazar, eski mahallesine ve geçmişin geleneklerine duyduğu özlemi dile getirir. Yazar, eskiden mahallelerin Doğu'ya özgü zarafet ve samimiyete sahip olduğunu, ancak savaşlar, yangınlar ve yoksulluk nedeniyle bu ortamın büyük ölçüde yok olduğunu belirtir. Ona göre, o sıcak ve samimi ortamın yerini yabancı tarzda inşa edilmiş büyük yapılar almıştır. Yazar, bu durumu şu ifadelerle aktarır: "Bugün o Müslüman ruhunu benimseyen ve temsil eden muhitin kavruk topraklarında yabancı kaşaneler (süslü köşk) yükseliyor." Ona göre zavallı mahalle, şarka has güzelliğiyle yok

olurken, mermer apartmanların arasında sıkışmış birkaç harap konaktan rüzgâr eser ve basık damların saçaklarında kuşlar azalmıştır.

Resim 4.22. “Musahabe: Mahallem” (F. [Ayın]., 1923, 4)

4.5. Sûs (1923-1924)

Cumhuriyet’in ilanından hemen önce yayımlanmaya başlayan Sûs dergisi, kadınların eğitimi, toplumsal hakları, güzellik anlayışı, moda ve ev yaşamı gibi konuları kapsayan çok yönlü bir yayındır. Osmanlı toplumunda modernleşme sürecinin kadınlar üzerinden nasıl kurgulandığını yansıtan dergi çalışma kapsamında yedi başlık altında ele alınmıştır.

Kadının toplumsal konumu

Sûs dergisinde kadının toplumsal konumu, çoğunlukla çalışma hayatı, annelik, aile yapısı ve hukuk ekseninde yürütülen yoğun tartışmalar üzerinden ele alınmaktadır. Abdullah Cevdet, “İçtimai Hayatta Kadın (1924a)” başlıklı yazısında, hayat şartlarının zorlaşmasıyla kadının yalnızca ev ve çocukla sınırlı bir yaşam sürmesinin mümkün olmadığını; kadınların artık erkeklerle birlikte hayat mücadelesine katıldığını belirtir. Bununla birlikte, toplumun sürekliliği açısından kadının “annelik” ve “aile reiseliği” görevlerinin hayatının temelini oluşturması gerektiğini savunur. Cevdet, Anglo-Sakson toplumlarını bireyselliğe dayalı yapıları nedeniyle örnek gösterirken; Fransa ve İtalya gibi Latin kültürünü benimseyen ülkeleri toplumsal çöküşle ilişkilendirir, buna karşılık İsveç, Norveç ve Hollanda gibi ülkelerde bolluk, asayiş ve huzur içinde yaşandığını ileri sürer.

Kadının çalışması meselesi, özellikle Halide Nusret, Nezihe Muhiddin ve Şükufe Nihal gibi kadın yazarlar tarafından aile merkezli bir bakış açısıyla ele alınır. Halide Nusret, “Dedikodu: Kadınları Çalıştırma! (1923)” başlıklı yazısında, ideal koşullarda kadının yalnızca yuvasıyla meşgul olmasının tercih edildiğini; ancak savaş, yoksulluk ve felaketlerin İstanbul’u dular ve yetimlerle doldurduğunu ve bu kadınların çalışmak zorunda kaldığını belirtir. Buna rağmen, kadının erkeğe minnet etmemek için çalışması fikrini tabiat kanunlarına aykırı bulur ve geçim sorumluluğunu erkeğe yükler. Benzer biçimde Nezihe Muhiddin, Türk kadınının en mukaddes görevinin annelik, ardından ev kadınlığı olduğunu vurgular.

Şükufe Nihal ise “Fırkamızın Mefkûresi (1918e)” başlıklı yazısında, Kadınlar Halk Fırkası programının aileyi ortadan kaldırmayı değil, kutsallığını güçlendirmeyi amaçladığını ifade eder. Ona göre kadının asli görevi annelik ve aile kadınlığıdır; ancak aile kuramayan ya da geçim zorunluluğu yaşayan kadınların seviyelerine uygun işlerde kadının çalışma programını iyi düzenlemesi şartıyla kabul edilebilir görülür.

Celal Sahir, “İzdivaç Hakkında Bazı Düşünceler (1923a)” başlıklı yazısında evliliği, kadın meselesinin en önemli konularından biri olarak görür ve kadının menkul bir mal olarak kabul edildiği dönemlerin artık çok geride kaldığını savunur. Hüseyin Cahid Bey ile yapılan bir mülakatta ise, Türkiye’deki feminizmin amacının kadını bir ziynet eşyası olmaktan çıkararak, sosyal ve medeni hayatta hak ettiği konuma ulaştırmak olduğu vurgulanır. Kadınların sosyal hayattan uzak kaldıkları sürece ülkenin kurtuluşunun mümkün olamayacağı ileri sürülür (İmzasız, 1923a).

Boğaziçi vapurunda bir kadının erkeklere ayrılan bölüme oturması üzerine çıkan haber Sûs’te geniş yer bulur ve olayın Türk kadınının geleceği açısından önemli olduğu vurgulanır. Kadınlara vapur, tren veya dükkânlarda erkeklere mahsus bölümlerde oturmaktan çekinmemeleri; engellenirlerse memurlara ve gerekirse daha yüksek makamlara başvurmaları önerilir. Ayrıca “kadınlık misak-ı milliyesinin birinci maddesinin mücadele olması” gerektiği belirtilir (İmzasız, 1923h).

İmzasız yayımlanan “Kadınlık Âlemi: Fransa’da Kadın Encümen-i Danişi (1923b)” başlıklı yazıda, kadının siyasal ve kamusal hayata katılımı savaşların yarattığı dönüşümle ilişkilendirilir. İmzasız yayımlanan yazılarda, Avrupa’da (özellikle İngiltere) süfrajet

hareketinin başarıları ve Türkiye’de Tedrisat-ı İbtidaiye Meclisi’ne bir kadının seçilmesi, kadınlar açısından önemli kazanımlar olarak değerlendirilir.

Kadının aile içindeki konumu, dergide çoğunlukla itaat, fedakârlık ve uyum kavramları üzerinden tanımlanır. Semiha Şekib “Hanımlar İçtimaiyatı: Bir Aile Nasıl Mesut Olur? (1924a)” başlıklı yazısında, mutlu bir yuvanın kadının eşine karşı anlayışlı, itaatkâr ve destekleyici tutumuyla mümkün olduğunu savunur. Faruk İzzet (1923) de benzer biçimde, kadının eşinin hoşuna giden davranışları benimsemesi ve hoşuna gitmeyen durumlara tahammül göstermesi gerektiğini belirtir. Bu noktada, kadın ve erkek yazarların zevcelik anlayışları arasında belirgin bir paralellik bulunduğu söylenebilir.

Okuyucu olduğu düşünülen Hülya isimli kişinin “Dedikodu: Anadolu’da Hukuk-i Aile (1924)” başlıklı yazısında ise, Anadolu’daki cehalet nedeniyle kadınların haklarını kullanmaya teşebbüs edemeyeceklerini ileri sürer. Ona göre Anadolu kadını, ailenin tüm yükünü omuzlamakta, çok eşlilik sayesinde bu yükü paylaştığı için durumundan memnuniyet duymaktadır. Bu kadınlara “artık kocalarınız başka kadınla evlenemeyecek” denilse üzüleceklerini savunur. Sonuç olarak bu meselenin bir eğitim sorunu olduğunu, kanunla çözülemeyeceğini dile getirir.

Orhan Midhat (1924), artan boşanmaların sebebini eşlerin birbirini tanımadan evlenmesi olarak görür ve bunu ülkenin “kanayan yarası” olarak tanımlar. Celal Sahir, sağlıklı evliliğin tarafların birbirini tanımasına bağlı olduğunu ancak Türk kadınının henüz cemiyet hayatına girmediğini belirtir; kadınların erkeklerle konuşmayı “geleneklere ihanet” saymayacakları bir dönemin başlaması gerektiğini savunur. Bu tartışmalar çerçevesinde Süs, “Görücülük mü? Görüşücülük mü?” başlıklı bir anket düzenler. Hüseyin Cahit görücülüğün eskidiğini, görüşücülüğün bilinçli uygulanması gerektiğini söyler; Reşat Nuri kalabalık mekânlarda görüşmeyi destekler; Falih Rıfkı görücülüğün “harem efsanelerine” karıştığını belirtir; Latife Bakır aile bilgisi ve uygun terbiye koşuluyla görüşücülüğü uygun bulur (İmzasız, 1923c). Kadın okurların çoğu da görücülüğün eski bir adet olduğunu, ölçülü uygulandığında görüşücülüğün daha uygun olduğunu belirtir. Faika İsmail, tarafların ciddi terbiye alması ve duygulardan çok akılla hareket edilmesi gerektiğini vurgular; Fatma, evliliğin kişilere göre şekillendiğini söyler; Fatma Nilüfer dini gerekçelerle görücülüğü savunur; Selma Kenan, görüşmenin yalnızca umumi yerlerde yapılabileceğini ifade eder (İmzasız, 1923d; İmzasız;

1923e). Bütün bu değerlendirmeler, görücülüğün giderek terk edildiğini, fakat görüşücülükte ihtiyat gerektiğini ortaya koyar.

Hukuk-i Aile Kararnamesi'nin yeniden düzenlenmesine dair mecliste yürütülen görüşmeler de tartışmalara yol açar. Nezihe Muhiddin, evlilik ve boşanmada kadın-erkek eşitliğini savunur; sözlü boşanmanın aileyi zayıflattığını ve küçük yaşta evliliğin kabul edilemez olduğunu belirtir. Fatma Aliye, çok eşliliğe karşı çıkar; dönemin ekonomik şartlarında tek eşten olan çocukların dahi yeterince korunamadığını söyleyerek kadına boşanma hakkı ve küçük yaşta evliliklerin yasaklanmasını savunur. Ahmet Hikmet, Türk-Müslüman kadınlarının aile hukuku bakımından Batı'daki kadınlardan daha iyi durumda olduğunu iddia eder; yine de boşanmanın kadın hakkı olduğunu, bazı durumlarda çok eşliliğin mümkün olabileceğini ve uygun evlilik yaşlarının kızlar için 18, erkekler için 20 olduğunu dile getirir. İsmail Müştak, en sağlıklı çözümün kadın ve erkeğin eşit hukuka sahip olması olduğunu belirtir. Birhan Cahid, boşanmada kadın mağduriyetini giderecek bir yol bulunması gerektiğini vurgular. Abdullah Cevdet ise çok eşliliğin tartışmaya değer olmadığını, evlilik akdinin özgürce belirlenmesi gerektiğini; evlilik yaşının kadın için en az 18, erkek için 20 olması ve boşanma halinde çocuğa dair kararın bir hekim de içeren bir heyetçe verilmesi gerektiğini savunur (Hülya, 1924; Nezihe Muhiddin, 1924).

Dergide sıkça eski Türk toplumlarında kadının sahip olduğu güçlü konuma atıf yapılır. Seyyah rumuzuyla yayımlanan “Kadın Kuvveti (1923b)” başlıklı yazıda, Türk hatununun kurultaylarda söz ve oy hakkına sahip olduğu, savaş ve yönetimde etkin rol oynadığı vurgulanarak bu mirasın örnek alınması gerektiği savunulur. Seyyah, Dünya Savaşı sırasında erkek nüfusun azalması nedeniyle birçok işin kadınların omuzlarına kaldığını ve beş yıl boyunca kadınların aktif olarak çalıştığını hatırlatır. Ancak Mütareke'den sonra bu durumun neden değiştiğini sorgular. Yine Seyyah tarafından yazılan “Hayalimdeki Kadın (1923a)” başlıklı yazıda, şahsi menfaati için değil, memleketin kurtuluşu için yaşayan kadın, milleti esaret zincirinden kurtaracaktır. Kadının bile kadının aklını beğenmediği düşünce yapısından uzaklaşmak gerektiğinin altı çizilir.

Dergide yer alan bir mülakatta, Türk Ocağı Reisi Hamdullah Suphi, Türk milletini “erkeği azalmış, kadını çok olan bir millet” olarak tanımlar. Türk kadını denilince akla, çalışmaktan yorulmayan, uğraşmaktan bıkmayan, geçirdiği felaketlere rağmen güçlü kalabilen Anadolu kadınının gelmesi gerektiğini vurgular. Kadınların asırlardır tahammül ettikleri esaret

zincirlerini kırarak özgürlüklerini ve haklarını elde edeceklerine inandığını belirtir (İmzasız, 1924a). Kadınların hak arayışında birbirlerine destek olmalarını amaçlayan “Beyaz Konferans (1924b)” kapsamında Fatma Nesibe’nin yaptığı konuşmaya “Asri Hanım” başlıklı konuşmasında Anadolu kadınına atıf yapar. Toplumda “Asri Hanım” olarak nitelendirilen ancak aile bağları zayıf sadece süsüne düşkün kadınlar eleştirilerek asıl “Asri Hanım”ı; riyadan, cehaletten ve taklitten uzak, memleketin bedenini ve ruhunu tedavi etmeye aday bir hasta bakıcı olarak nitelendirir. Benzer şekilde Fatma Nesibe de Beyaz Konferans’ta yaptığı “Türk Kadını: Kadın ve Memleket (1924a)” başlığı altında yer verilmiştir. Ona göre “Yeni Kadın”; süse ve zevke indirgenmeyen, hak ve sorumluluklarının bilincinde, milletin kaderiyle ilgilenen bir figür olarak tanımlanır. Eskiden kadına yalnızca bir “çocuk makinesi” gözüyle bakıldığını hatırlatarak, “Kadın evvela bir milletin hayat ve vücut menbaıdır; sonra mürebbiyesidir, sonra namusudur, şerefidir; nihayet harp ve sulh arkadaşısıdır” ifadelerini dile getirir.

Dergide Doktor Frenk Kareyn (1923)’e ait bir yazının tercümesine de yer verilmiştir. Amerikalı düşünür, bu yazıda kadının varlığının hayatı vahşi ve korkunç olmaktan kurtardığını belirterek “medeniyet kadınlaşmak demektir” ifadesini kullanır. Ona göre medeniyet, bir ırkın kadınlaşmasıdır ve bir milletin medeniyet seviyesi, kadına bakış açısıyla ölçülür. Kareyn, medeniyetin üç safhasını tanımlar: İlk safhada erkek, kadını bir esir veya oyun arkadaşı gibi görür; ikinci safhada toplumsal tekâmül ile kadına saygı artar, ancak kadın hâlâ bir “mal” konumundadır ve ona duyulan hisler incelmış bir şehvetten ibarettir. Üçüncü ve en ileri safha ise kadının erkekle eşit kabul edildiği, iki cinsin birbirini anlayan bir ortaklıkla el ele verdiği aşamadır.

İdare-i beytiyye

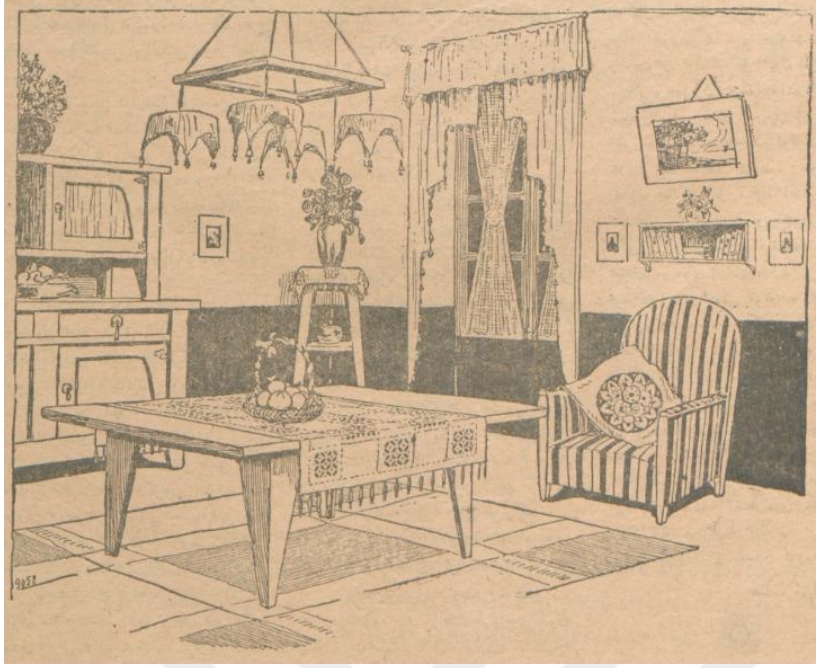
Süs dergisinde sıkça ele alınan konulardan biri olan İdare-i beytiyye, bilinçli bir yönetim alanı olarak kurgulanır. Necibe Süreyya’nın kaleme aldığı “Ev Kadını (1924a)” başlıklı yazıda, evini seven bir kadının, çocuklarının ve kocasının mutluluğu için evi zevk ve zekâ ile tertip ve tanzim etmesi; evin “temizliğine, intizamına, güzelliğine” dikkat etmesi gerektiği belirtilir. Ancak yazar, bu üç unsura ek olarak evde yaşamın varlığının da şart olduğunu, aksi takdirde amaca ulaşamayacağını vurgular. Çünkü ev, ziyaret edilen bir müze değil, bir yuvadır. Ona göre bu neşeli hayatın intibasını verebilmenin en önemli yolu renktir: ışık odalara bolca girmeli, madenler parlamalı, renkler canlanmalı ve hayat aydınlanmalıdır.

Benzer bir bakış açısı, imzasız yayımlanan “Evlerimizi Nasıl Döşemeliyiz (1924c)” başlıklı yazıda da görülür. Burada, “Kadın demek, ev demektir” ifadesiyle evin temizliği, düzeni ve tertibi doğrudan kadını temsil eden unsurlar olarak sunulur. Kadın, şahsi zevkleri, fikirleri ve ilhamları sayesinde evini ısıtan, teselli eden ve şenlendiren bir “güneş ışığı” olarak tasvir edilir. Necibe Süreyya’nın “Çamaşırların Tanzim ve Tathiri (1923)” başlıklı yazısı ise ev idaresine yönelik pratik öneriler içerir. Burada çamaşırların nasıl düzenleneceği ayrıntılı şekilde tarif edilir. Yüklük adı verilen, geleneksel dolapların duvarın içinde yer aldığı ve hava almadığı için kullanımının uygun olmadığı belirtilir. Eğer duvar rutubetliyse elbiselerin küfleneceği ve koku yapacağı, bu nedenle dolaplara hava aldırarak gerektiği ifade edilir. Ancak bunun ya duvarı delmek ya da dolap kapaklarını açık bırakmakla mümkün olduğu, bunun da dolapların toz ve dumana maruz kalmasına yol açacağı vurgulanır.

Ev idaresine ilişkin yazılarda genellikle İngiliz ve Amerikan aile yaşamı örnek gösterilmektedir. Bu ülkelerde aile kadınlarının evin tüm işlerini kendilerinin yürüttüğü belirtilerek, Türk kadınlarına da örnek teşkil etmeleri gerektiği vurgulanır. Abdullah Cevdet, “İngiltere’de Aile Hayatı (1924c)” başlıklı makalesinde “Brillat-Savarin’in Physiologie du goût” adlı eserde geçen “Ne yediğini bana söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim” sözünü meskene uyarlayarak “Bana evini tarif et, senin kim olduğunu söyleyeyim” biçiminde kullanır ve her iki ifadenin de doğruluğunu savunur. Cevdet, İngiliz evlerinin yapısı ve kullanım biçimleri üzerinden aile hayatını ayrıntılı şekilde tasvir eder. Abdullah Cevdet’in tarifine göre, İngiltere’de evlerin mülkiyeti çoğu zaman şahıslara ait olmaz; ancak 90–100 yıllık kiralamar yoluyla aileler evleri adeta kendi mülkleri gibi kullanır. Bu durumun “home” kavramını, yani baba ocağını ortadan kaldırmadığını, Osmanlı’daki vakıf mülkleriyle benzerlik gösterdiğini ifade eder. İngiliz evleri genellikle iki katlıdır: alt katta mutfak, yemek salonu, küçük bir çamaşırhane ve hizmetçi odası bulunur; yemek salonuna merdivenle inilir ve sokak cephesinde bırakılan boşluk sayesinde bol hava ve ışık girmesi sağlanır. Üst katta ise salon ile bir ya da iki oda yer alır. İngilizler evin merkezi konumundaki salonu “mabed”, aile babasını ise “mabud” olarak nitelendirir. Babaya ait geniş koltuk akşam ritüelinin merkezinde yer alır: işten dönen baba sıcak suyla yıkanır ve koltuğuna oturur, çocuklar onu öper, baba da çocukları öper; Cevdet bu durumu evin günlük ilk ayını olarak tanımlar. Yemek sonrası aynı sahnenin tekrarlandığını belirtir. Salondaki en kıymetli eşyanın piyano olduğunu aktarır.

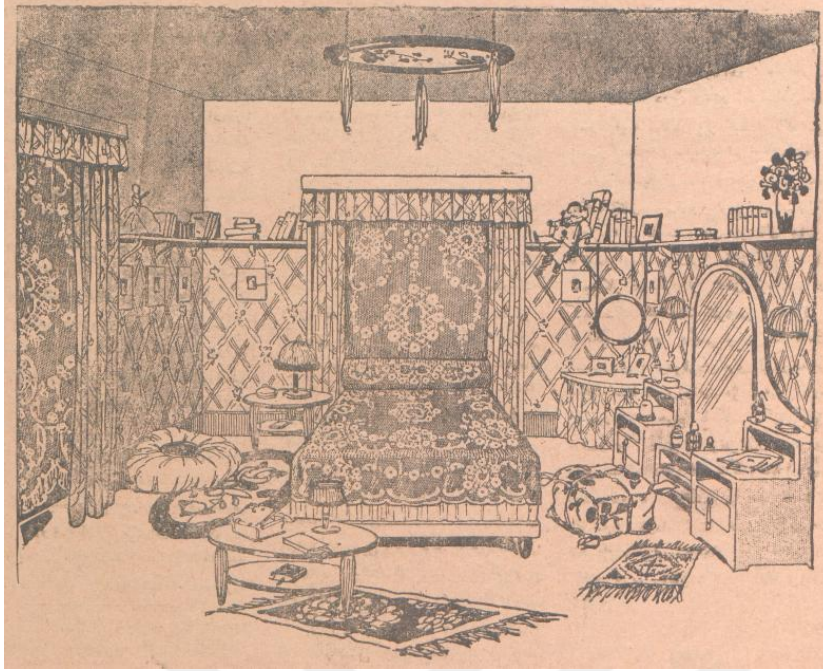
Cevdet, çocukların hayatının büyük ölçüde “nursery” denilen odada şekillendiğini söyler. Dadı ve sütannenin gözetiminde geçirilen bu mekânın çocuğa özel olarak düzenlenen bir alan olduğunu ve İngiliz aile yaşamında önemli bir uzmanlaşmış oda örneği oluşturduğunu vurgular. Sosyolog John Ruskin’e atıfla nursery’de üç temel unsurdan söz eder: anne, sütanne (dadı) ve hava. Ruskin’e göre odanın eşyası basit ve kaba olur, beşiklerde dantel bulunmaz, yatak sert olur, duvarlar ve parkeler temiz tutulur. Cevdet, Ruskin’in çocukluk anılarına dayanarak nursery’yi güneş alan, havadar, geniş ve temiz bir oda olarak tanımladığını aktarır; burada çocuk pahalı eşyaları zedeleme korkusu olmadan oynar, babanın çalışmasına ya da annenin istirahatine engel olmaz. Cevdet’e göre İngiliz çocuklarının giysi ve eşyaları süs için değil işlevsellik için tasarlanır; kıyafetler rahat hareket etmeyi ve soğuğa karşı korunmayı sağlar. Yemekler muntazam saatlerde hep birlikte yenir; sofradaki yiyecekler sade ama yeterlidir. Çocuklar şehirde parklarda saatlerce oynar, köyde ise tüm çevre onlar için bir park işlevi görür. Fransız çocuklarının erken yetişkinleşmelerine karşılık İngilizlerde çocukluğun kendine özgü bir dönem olduğu özellikle vurgulanır. Çocuğa sürekli nezaret edilmez, hatası yakalanıncaya kadar sözüne inanılır; böylece özgüven gelişir. On altı-on yedi yaşına kadar çocuk babanın sorumluluğundadır; bu yaştan sonra kendi ayakları üzerinde durması beklenir. Oğullar babalarının mirasına güvenmemeyi öğrenir.

İmzasız yayımlanan “Evlerimizi Nasıl Tefriş Edelim? (1924e)” başlıklı makalede doğrudan salon-salomanje’ye benzer bir örnek sunulmaktadır. Resim 4.23’te bir “salon-yemek odası”nın tasvir edildiği belirtilerek, büfenin çizgilerinin sade, yapımının kolay ve “yeni sanat ahengi” (art nouveau) doğrultusunda resmedildiği ifade edilir. Ortadaki masanın yekpare ayakları ve geniş üst yüzeyiyle oldukça zarif olduğu vurgulanır. Ayrıca duvardaki çerçevelerin, kitap rafının, köşede yer alan sehpanın ve tavandaki elektrik avizesinin aynı ağaçtan yapılmış olması, yani mobilya ve eşyalar arasında uyum sağlanması tavsiye edilir. Yazıda, “ev kadınının şahsiyeti ise, bilhassa bu işlerde tahakkuk eder. Eşya ve levazım saire arasında bir hey’et-i mecmûa (topyekûn görünüşündeki) ahengi, bir zerafet mehri, yani ailenin şahsiyeti hatemi(mührü) ancak ev kadını tarafından verilebilir” ifadesine yer verilir. Yazının sonunda ise dönemin idareli yaşam anlayışına uygun olarak bu odanın hem misafir kabulü hem de yemek yemek için elverişli olduğu belirtilir.

Resim 4.23. “Evlerimizi nasıl tefriş edelim?” (İmzasız, 1924e, 4)

İmzasız yayımlanan “Evlerimizi nasıl tefriş edelim? Genç kızlara mahsus bir yatak odası (1924f)” başlıklı yazıda, genç kızların odalarının her şeyden önce zarif ve sanatkârane olması gerektiği vurgulanır. Odanın, sahibinin zevk ve zekâsıyla, arzu ve heveslerine uygun şekilde bir heyet-i mecmua vücuda getirecek şekilde süslenmesi gerektiği belirtilir. Bu mekân birden fazla işlev üstlenmelidir: küçük bir apartman dairesi, salon, yatak odası ve çalışma odasının işlevlerini aynı anda karşılayabilecek bir düzen içinde olmalıdır. Yazıda, Resim 4.24.’te gösterilen odanın bu bakış açısının ürünü olduğu ifade edilmektedir. Örneğin, duvarda yer alan küçük kitap rafları, genç kızın istediği kitaplarını, çiçeklerini ve sevdiklerinin fotoğraflarını yerleştirmesi; ayrıca istediği kitabı hemen alıp okuyabilmesi için uygun görülmüştür. Yatak odalarında artık aynalı dolapların kullanılmadığı, bu dolapların tuvalet odalarına aktarıldığı; onların yerine ise “yeni sanat” üslubunda yapılmış aynalı bir şifonyerin tercih edildiği belirtilir. Bu şifonyerin işlevselliği özellikle vurgulanır: genç kız aynanın önüne konulmuş sandalyeye oturduğunda kendini tam olarak görebilmeli, kolunu uzattığında lavanta şişelerine, pudra kutularına, iğnelerine, dudak kalemlerine kolayca ulaşabilmelidir.

Resim 4.24. “Genç kızlara mahsus bir yatak odası” (İmzasız, 1924f, 8)

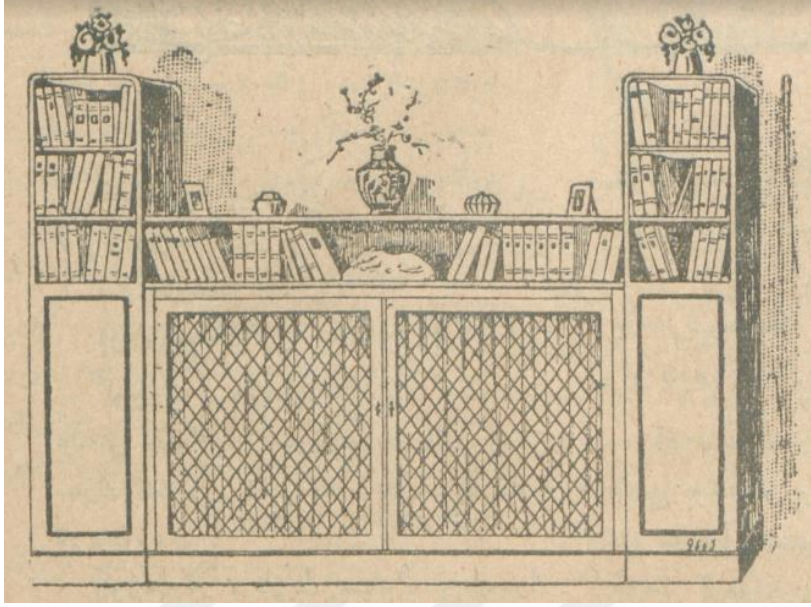
İmzasız yayımlanan “Uydurma bir sedir (1924i)” başlıklı yazıda ise zarafetin gösterişli unsurlarda değil, hafif, basit ve sade eşyalarda ortaya çıktığı savunulur. Bu bağlamda, Resim 4.25.’te gösterilen sedir örnek olarak sunulur. Sedirin oldukça zarif olduğu, ancak son derece basit malzemelerden meydana geldiği belirtilir. Açık raflı dolap, iki tarafta hem kol mesnedi işlevi görür hem de kitap, çiçek, tütün tablası gibi eşyaların yerleştirilebileceği raflar oluşturur; böylece sedir yalnızca oturma işlevi değil, aynı zamanda kütüphane ve çiçeklik işlevlerini de üstlenir. Minderin alt kısmı sade dört ayaklı bir kerevetten ibarettir; üzerine geniş bir minder serilir, bunun üstüne ise işleme, boyama ya da delme (ajur) teknikleriyle hazırlanmış, farklı renklerde yastıklar yerleştirilir. Ayrıca bir perde çubuğa tutturulur ve perdedeki işlemlerin yastıklarla uyumlu olması sayesinde zarif bir “heyet-i mecmua”, yani parçaların oluşturduğu uyumlu bütün meydana getirilir.

Resim 4.25. “Uydurma bir sedir” (İmzasız, 1924i aktaran Okuyucu, 2019)

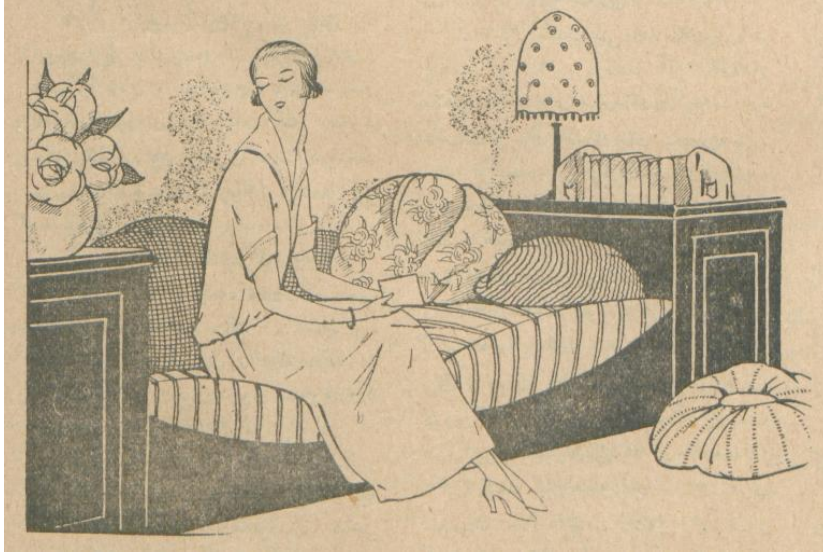
Dönemin genel anlayışında öne çıkan ve ev idaresini de etkileyen kavramlardan biri “kolaylık”tır. Nitekim Mehmet Rauf (1923), hayatın her alanında kolaylığın giderek belirginleştiğini ifade eder. Eskiden bir kadınla iletişim kurmanın bile güç olduğunu, yalnızca uzaktan bakılabildiğini veya büyük çabalar sarf edilmesi gerektiğini; ancak artık çevrede, eşyada ve hayatın bizzat kendisinde olduğu gibi bu ilişkilerin de kolaylaştığını dile getirir. Kolaylık ilkesinin öne çıktığı yazılardan biri Necibe Süreyya’nın “Ev Kadını (1924a)” başlıklı yazısıdır. Evlerde kadının intizamı sağlaması gerektiği belirtilirken, buradaki “intizam” kavramının işleri kolaylaştıran adımlar olduğu vurgulanır. Tam anlamıyla intizamın, günlük eylemlerin “zahmetsiz” ve “makul” bir şekilde gerçekleştirilebilir olmasına bağlı olduğunun ifade eder. Örneğin, her gün kullanılacak bir eşyanın zor ulaşılan bir yere konulması, onun yeniden yerine kaldırılma ihtimalini ortadan kaldırır. Benzer şekilde, kütüphanenin çalışma odasında bulunmaması durumunda, gece yatmadan önce alınan bir kitabın yerine konulması güçleşecektir. Eğer bir iş zahmetsiz değilse, vakit kaybına yol açıyorsa, bu işin çocuklar hatta yetişkinler tarafından dahi yapılmayacağı belirtilir. Ayrıca evin dağınıklığından o evin ihtiyaçlarının anlaşılabilceği ifade edilir: örneğin pardösünün sandalyeye asılmış olması, portmantonun eksik olduğunu gösterir. Aynı yaklaşım Necibe Süreyya’nın “Çamaşırların Tanzim ve Tathiri (1923)” başlıklı yazısında da görülür. Burada çamaşırların düzenlenmesinde de kolaylık ilkesine dikkat çekilir. Vücuda ait olmayan örtü ve havluların büyük istifler hâlinde yerleştirilmemesi gerektiği, aksi halde alta konulan bir parçayı almanın zorlaşacağı ifade edilir. Ayrıca yeni yıkananların eski istiflerin üzerine konulması durumunda dipteki çamaşırların aylarca, hatta bir yıl boyunca kullanılmayarak sararabileceği uyarısında bulunulur. Benzer bir vurgu, imzasız yayımlanan “Evlerimizi Nasıl Döşemeliyiz” başlıklı yazıda da mevcuttur. Burada

eski usul, büyük camlı kütüphanelere kitap doldurup kapaklarını kilitleyerek adeta “fossil” hâlinde saklama alışkanlığının terk edildiği belirtilir. Bunun yerine, kitapların kolayca alınabilecek şekilde açık raflara yerleştirilmesi önerilir. Bu tür rafların hem daha estetik bulunduğu hem de kitap almak için kapak açıp kapama zahmetini ortadan kaldırdığı ifade edilmektedir (Bkz. Resim 4.26.) (İmzasız, 1924c, 8).

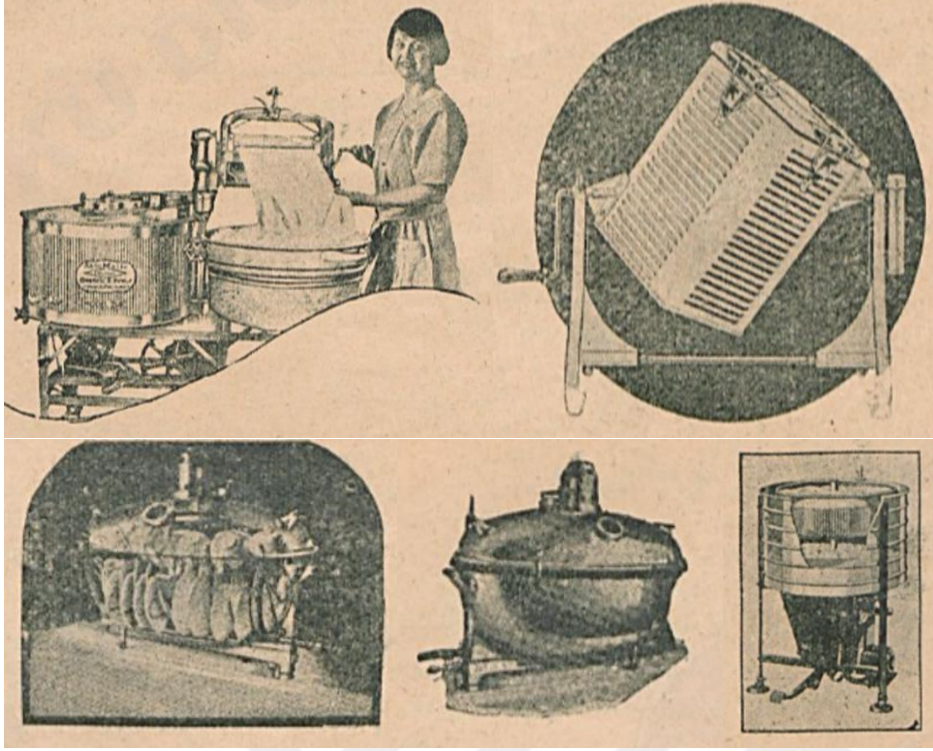
Resim 4.26. “Evlerimizi nasıl döşemeliyiz” (İmzasız, 1924c, 8)

Yazıda, Resim 4.26.’da yer alan raf-dolabın her evde bulunan konsol, dolap ve raf gibi eşyalarla oldukça kolay bir şekilde inşa edilebileceği belirtilir. Bunun kıymetli ağaçlardan yahut sanatsal bir üretim süreciyle imal edilmesinin şart olmadığı, sıradan malzemelerden de yapılabileceği vurgulanır. Aynı şekilde Resim 4.27.’de gösterilen iki kenar dolap ile arada yer alan kanepesedir ve üzerine konulan minderden oluşan mobilya da kolay bir şekilde üretilebilecek bir örnek olarak sunulur. Metinde, oturlan evde okumak, konuşmak veya çalışmak için kişiye özel, samimi, mahrem, rahat ve aynı zamanda şık bir köşeye sahip olmanın her kadının arzusu olduğu ifade edilir.

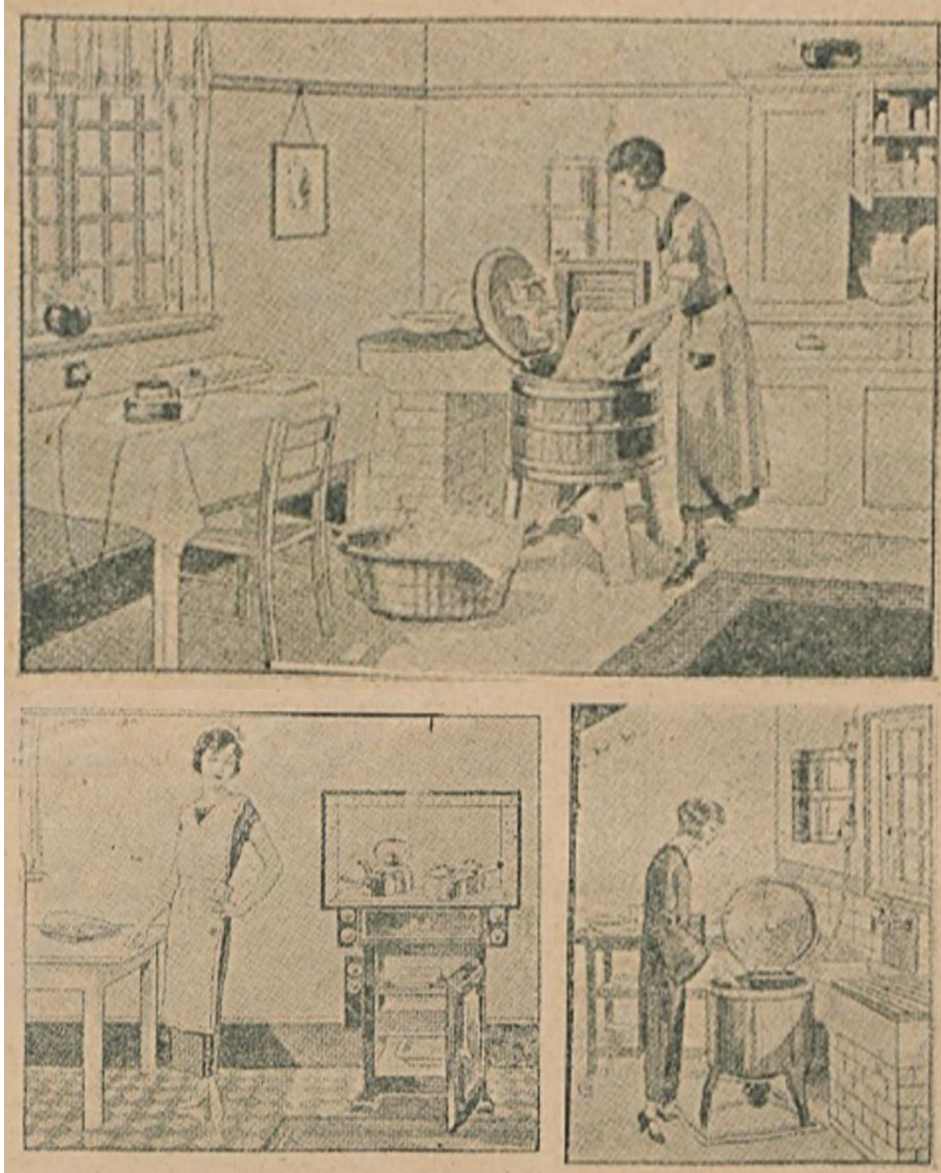
Resim 4.27. “Evlerimizi nasıl döşemeliyiz” (İmzasız, 1924c, 8)

Dönemin teknolojik yeniliklerini tanıtan ve imzasız yayımlanan “Ev Kadınlarına Yardım (1923q)” başlıklı yazıda, kadınlara çamaşır ve bulaşık makineleri tanıtılmaktadır (Bkz. Resim 4.28.). Yazıda Amerika’nın “ğaraib” (garip) memleket değil, aslında “havarik” (harikalar) memleketi olarak anılması gerektiği, zira orada ortaya çıkan icatların hayatı kolaylaştırıcı birer harika olduğu vurgulanır. Evinde hizmetçisi bulunmayan kadınların iş yükünü hafifletmek amacıyla geliştirilen bu makineler, ev içi emeğin kolaylaştırılması bağlamında öne çıkarılır. Bulaşık makinesinin, en kirli tabak, bardak, çatal ve kaşıkları elle yıkamadan daha temiz ve hızlı biçimde yıkadığı; yalnızca 15 dakikada bulaşıkların yıkanmış, kurutulmuş ve kurulmuş olarak hazır hale geldiği ifade edilir. Küçük çamaşır makinesinin, ev hanımlarının elde yıkamaya kıyamadığı ipek çorap, mendil, dantel, çocuk giysileri ve bluz gibi hassas eşyaları birkaç dakikalık bir kol hareketiyle zarar vermeden temizlediği belirtilir. Daha büyük çamaşır makinesinin ise yalnızca yıkamakla kalmayıp çitileme işlevini de üstlendiği, böylece kadının elinin suya sabuna dokunmadan kirli çamaşırların temizlenebildiği aktarılır. Yazının sonunda bu icatların “garip” değil, gerçek anlamıyla birer “harika” olduğu vurgulanır.

Resim 4.28. “Ev kadınlarına yardım” (İmzasız, 1923q, 4)

İmzasız olarak yayımlanan “Ev İşlerinde Elektrik (1924n)” başlıklı bir diğer yazıda, yazar özellikle mutfakta elektriğin sağladığı faydaların son yıllarda kaydettiği büyük ilerlemeden söz eder. Yazara göre eskiden yalnızca zenginlerin sahip olabildiği elektrikli mutfaklar, artık hem elektriğin hem de aletlerin ucuzlaması sayesinde geniş kitlelerin erişebileceği bir imkân hâline gelir. Mutfak işlerini kolaylaştıran elektrikli makinelerin öylesine yaygınlaştığını, herkesin bunları temin edebilir duruma geldiğini belirtir. Bu aletler sayesinde her şeyden önce mutfağın temiz kaldığını; çünkü is ve dumanın ortadan kalktığını ifade eder. Geceleri hiçbir köşenin karanlıkta kalmadığını, her yerin gündüz gibi aydınlık olduğunu söyler. Sıcak günlerde vantilatör ile serinlenebildiğini; ayrıca buzdolabı sayesinde yemeklerin bozulmasının önüne geçildiğini aktarır. Yeni icatlar sayesinde sebze ve et doğramaktan yumurta çırpmaya, hamur yoğurmaktan et kıymaya kadar pek çok işin saniyeler içinde yapılabildiğini vurgular. Ancak bunlar arasında en “rahat” ve en “latif” olanın elektrikli ocak olduğunu belirtir. Bu sayede tencerelerin dumanla kararması ya da ıslanması ihtimalinin ortadan kalktığını; zira artık duman bulunmadığını ifade eder (Bkz. Resim 4.29.).

Resim 4.29. “Ev işlerinde elektrik” (İmzasız, 1924n, 9)

Süs dergisinde, yemek tariflerinde dahi ölçülere riayet edilmesinin önemi vurgulanarak, mutfakta bilimsel (rasyonel) çalışma tarzının çerçevesi çizilmektedir. Ne eksik ne fazla, tam ölçülerin kullanılması gerektiği özellikle belirtilir. Bu sebeple mutfakta ölçü kaşığı, kase ve bardak gibi araç-gereçlerin bulundurulması tavsiye edilir. Dergide ayrıca gram, santimetre ve metre gibi modern ölçü birimleri kullanılmaktadır (İmzasız, 1924b).

Dergide imzasız yayımlanan “Amerika’da Ev Kadınları (1923r)” başlıklı yazıda, İngiltere ve Amerika’da evlilik ile ev idaresinin rasyonel planlama, hesap ve ekonomi ilkeleri doğrultusunda ele alındığı vurgulanır; bu toplumlarda evlilik hayatında dahi “hendese” ve hesabın belirleyici olduğu, bu bağlamda kadınların da erkekler kadar hesap yaptıkları ifade

edilir. Yazara göre bir kadın ile erkeğin evlenebilmesi için öncelikle insan gibi oturabilecekleri bir evin, bu evi dōşeyecek eşyaların ve düzenli bir gelirin temin edilmesi gerekir. Ev kadınının ilk vazifesi, evin gelirini “muntazam” biçimde kullanır ve evin idaresini mümkün olduğunca ekonomik şekilde sağlar. Evlenecek çiftlerin ilk işi, gelirlerine uygun büyüklükte bir ev bulur ya da yaptırır. Yeterli maddi imkânları varsa bir ev inşa ettirirler. İki kişinin yaşayacağı standart ev tipinde bir oturma odası, bir yemek odası, bir yatak odası, bir mutfak ve bir banyo yer alır. Planlama “kolaylık” esasına dayanır; oturma odası aynı zamanda misafir kabul edilen ve günlük yaşama ayrılan mekân olur. Buradan yemek odasına, oradan mutfağa geçilir; yatak odasının yanında mutlaka bir banyo bulunur. Ev tasarımında merdiven ya da aralık gibi “lüzumsuz” unsurlara yer verilmez. Yazar, Amerika’da düzenli geliri olan fakat hazır parası bulunmayan aileler için de pratik çözümler bulunduğunu aktarır. Ev yaptırmak isteyenler telefonla başvurduklarında kısa sürede görevli memurlar kataloglarla gelir; farklı fiyat ve büyüklüklerde ev planları arasından seçim yapılır. Hazır parası olanlar indirimle, olmayanlar ise faiz eklenerek taksitli ödeme yöntemiyle ev sahibi olur. Bir sabah inşaatına başlanan evin anahtarları yirmi–otuz gün içinde teslim edilir. Benzer şekilde, evin içini dōşemek için de taksitli kampanyalar düzenlenir. Piyanodan tütün iskemlesine, yastıktan perdeye, sofra peçetesinden diğer ev eşyalarına kadar her şey, kişinin zevkine ve bütçesine uygun olacak şekilde, “en mutenâsından en sadesine” bu kampanyalarda bulunur.

Resim 4.30. a: “Ev kadını odanın içinde adeta gezer gibi dolaşarak, eğilmeksizin, terlemeksizin, zerre kadar toz yutmaksızın süpürüyor” b: “Bulaşık yıkarken” c: “Çamaşır yıkarken” (İmzasız, 1923r, 10).

Resim 4.31. “Amerika’ da ev kadınları” başlıklı makalede yer alan görseller;
a)Ütü ütülerken, b) Telefonla konuşan kadın (İmzasız, 1923r, 11)

Abdullah Cevdet, “Kadın ve Ailede Terbiye (1924b)” başlıklı makalesinde İngilizlerin aile anlayışını daha detaylı biçimde ele alır. Ona göre “home” kutsal bir mekân olarak görülür, bunun dışında kalan her şey yabancı (ecnebi) sayılır. Gerek şehirde gerek köyde her ev bağımsızdır; altlı üstlü ya da yan yana başka ailelerle temas söz konusu olmaz. İngiltere’de apartman bulunmaz; böylece aileler hür biçimde yaşar. Bu yapı, aile bireylerinin istedikleri gibi rahat etmelerine ve eğlenmelerine imkân tanır. Baba evde mutlak bir otoriteye sahiptir ve kendisine hürmet gösterilir. Evlatlarına arkadaş gibi davranan baba tipine İngiltere’de rastlanmaz; bu anlayış Latin kültürünün etkili olduğu ülkelerde görülür. Ayrıca İngiltere’de baba, malını dilediği gibi kullanma hakkına sahip olur ve gücünü kanunlardan da alır. Abdullah Cevdet, Türk ailelerinde de yaklaşık kırk yıl öncesine kadar babanın benzer bir otoriteye sahip olduğunu, ancak Latin kültürünün örf ve âdetleri zayıflattığını, Çerkez ve Kürt ailelerinde ise bu geleneğin hâlen sürdüğünü belirtir.

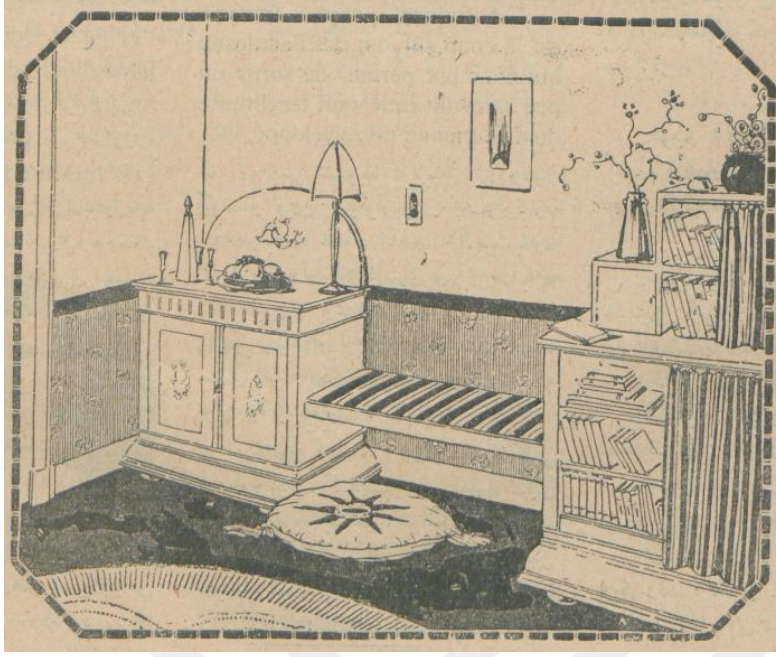
Yazı dizisinin devamında Abdullah Cevdet (1924f), Fransa ile İngiltere’nin aile hayatlarını karşılaştırır. İngiltere’de kadın için zevcelik görevi annelikten önce gelirken, Fransa’da annelik ön planda yer alır. İngiliz ailelerinde genellikle beş-altı çocuk bulunur ve bu çocuklar hayatı doğrudan tecrübe ederek öğrenir. Fransız çocukları ise annelerinin koruması altında yetişir, gelecekleri için yoğun çaba sarf edilir; Cevdet’e göre bu durum onları çekingen ve korkak kılar. Fransız zengin aileler çocuklarını evlerinden uzaktaki bir “nurse”e teslim ederken, İngiliz aristokratlar evlerinde özel bir “nursery” ayırır ve çocuklarını sürekli gözlem altında tutar. Cevdet, Fransızların duygusal yapısını Türklere benzetir; İngilizlerin ise akılcı tutumlarıyla takdire şayan olduklarını ve örnek alınmaları gerektiğini savunur.

Estetik

“Kadınlar da tıpkı kuşlar gibi dünyayı tezyin(süsleme) etmek vazifesiyle halk olunmuşlardır (yaratılmışlardır)” (İmzasız, 1923u, 7).

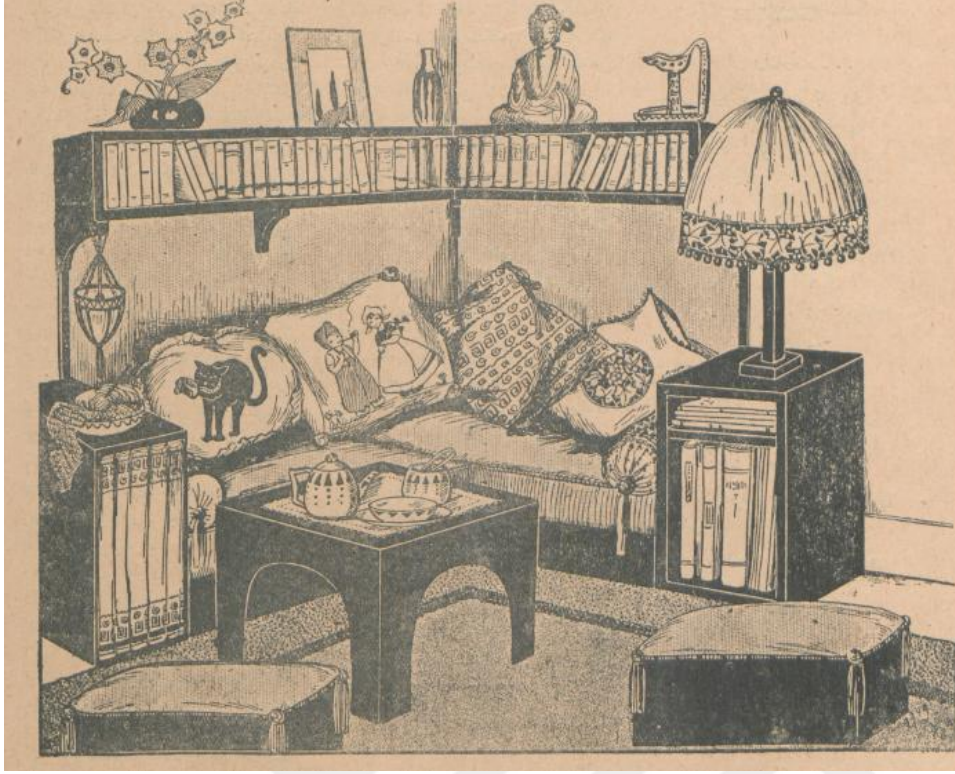
Süs dergisinde evin estetiği, kadının temel görev alanlarından biri olarak tanımlanır; bu bağlamda kadına, söz konusu estetiği nasıl tesis edeceği ayrıntılı biçimde tarif edilir. Necibe Süreyya, “Ev Kadını (1924a)” başlıklı yazısında, bir evde ilk önce temizlik ve intizam sağlandıktan sonra sıranın güzelliği (estetiği) temin etmeye geldiğini belirtir. Yazıda, öncelikle odanın boyutlarına uygun eşya seçmenin önemi vurgulanır. Tavanı alçak bir odanın, kişiye sıkışıklık hissi vermemesi için alçak ve küçük eşyalarla döşenmesi tavsiye edilir. Aynı hassasiyet duvar kâğıdının deseninde de gözetilmeli; tavanı yüksek gösterecek desenler tercih edilmelidir. Oda yüksekse eşyaların da yüksek, koltukların geniş ve ölçülerin uzun olması gerektiği ifade edilir. Ayrıca şekil ve renk bakımından uyumlu eşyalar bulundurmanın zaruri olduğu, gözün bu ahenkten keyif alacağı dile getirilir. İnsan, farkında olmadan her şeyde sanata muhtaçtır ve bu ihtiyaç mutlaka tatmin edilmelidir. Ev kadını, şahsi zevki ve fikirleriyle evini ısıtan ve şenlendiren bir güneşe benzetilir. Kadının sahip olduğu zevki sürekli geliştirmesi gerektiği, bunun da ancak faydalı ve zarif eşyalarla çevrili bir yaşam sürmesiyle mümkün olacağı savunulur (İmzasız, 1924c).

“Evleri nasıl tefriş edelim? (1924g)” başlıklı imzasız yazıda, bir ev eşyasının güzelliğinin sadeliğiyle, teferruatının zerafetiyle tayin edildiği belirtilir. Görselde verilen biri açık diğeri kapalı olan iki dolabın gayet sıradan olduğu, bunları güzelleştirenin birbirine bağlanma şekilleri, üstlerine konulan lambaların ve çiçeklerin dağılımı ve rafların düzeni olduğu ifade edilir (Bkz. Resim 4.32.). Tek başına anlam ifade etmeyen nesnelerin biraradalığından çıkan ahenk, yani heyet-i mecmua ile şık bir görüntünün elde edildiği ifade edilir. Raf kütüphanelerdeki zerafetin; perdenin rengi, ağacın cinsi, çiçeklerin ve kitapların dağılımı ve düzeni ile ortaya çıktığı savunulur.

Resim 4.32. “Evleri nasıl tefriş edelim?” (İmzasız, 1924g, 5)

İmzasız yayımlanan “Evlerimizi nasıl tefriş edelim? (1924d)” başlıklı yazıya göre, bir kadının güzelliği yalnızca süsüyle değil; etrafındaki eşyaları, içinde yaşadığı odası, oturduğu mobilyaları ve vücudunu aydınlatan pencereleriyle birlikte tayin edilir. Bu nedenle her kadın, kendi güzelliğiyle ahenk içinde olan bir üslupta eşyalar ve ev ile çevrili bir yaşam sürmelidir. Bu ahenk her oda için gerekli olmakla birlikte özellikle yatak odası ve salon için elzemdir. Bir eşya, sahibinin ruhunu, zevkini ve inceliğini yansıtır. Ancak kadının zevkini temsil eden biblo gibi süs eşyalarının, dönemin zorlu ekonomik koşulları nedeniyle edinilmesinin güç olduğu ifade edilir. Bunun için dergide her hafta yapımı kolay, basit fakat zarif eşyaların resimlerinin paylaşılacağı duyurulur. Bu örneklerden biri Resim 4.33.’te yer alır. Görseldeki köşe, üç sandığın basit bir şekilde bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Ancak sandıkların birleşme biçimi, bağlantı şekli, düzeni ve aralarına yerleştirilen eşyalar “heyet-i mecmua” oluşturmuş, bir bütün halinde kişiye huzur veren, ahenkli ve zarif bir köşe meydana getirmiştir. “Her vakit söylüyoruz ki heyet-i mecmuaların (topyekün görünüşündeki) ahengi kendi kendilerine manasız görünebilecek nefer’atın (unsurların/öğelerin) suret-i tevzî’ (dağıtım biçimi) ve tertibindedir (düzenlenişindedir)”.

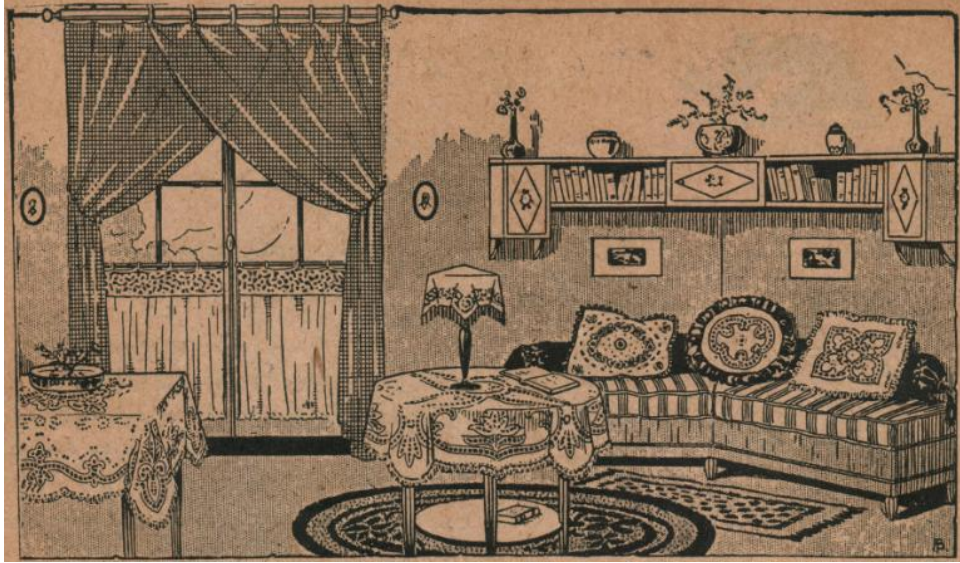

Resim 4.33. “Evlerimizi nasıl tefriş edelim?” (İmzasız, 1924d, 8)

Kişilerin bütçeleri kısıtlı olsa dahi evlerini zevklerine ve sanata uygun eşyalarla döşemek için sürekli çaba göstermeleri gerektiğini savunan imzasız “Evlerimizi Nasıl Tefriş Edelim? (1924e)” başlıklı bir diğer yazıda, geçmişte bir odaya bir konsol, bir ayna, bir masa, iki koltuk ve altı sandalye yerleştirildiğinde mekânın tefriş edilmiş sayıldığı; buna karşılık günümüzde zevklerin inceldiği, emellerin ise yükseldiği ifade edilir. Artık herkesin az çok sanat merakı bulunduğu için, bir odaya yalnızca gerekli eşyaları yerleştirmek, odanın yeterince süslenmiş olduğu anlamına gelmediği ifade edilir. Önceleri bir badana ile yetinilirken, artık duvarların kumaş veya kâğıt ile kaplandığı; küçük raflar, çerçeveler, heykeller ve çiçeklerle süslemelerin yapıldığı belirtilir. Ev kadınının şahsiyetinin özellikle bu işlerde ortaya çıktığı düşünülerek, eşyalar arasında ahengi sağlama ve ailenin kimliğini yansıtırma görevinin kadına düştüğü savunulur.

Selami İzzet, “Süs ve Güzelliğe Dair (1923)” başlıklı yazısında, “İstanbul’da ‘süs’, ‘hüsn’ün yerine kaim olmuştur” ifadesiyle, çevrede güzel kadınlardan ziyade süslü kadınların bulunduğu şikâyet eder. Benzer bir eleştirinin aslında mekânlar için de geçerli olduğunu vurgular. İmzasız yayımlanan “Oda Süsleri (1923o)” başlıklı yazıda ise, güzelliğin şartının külfetten arınmak olduğu ifade edilir. Gerçek güzelliğin özellikle sadelikte ortaya çıktığı, iç

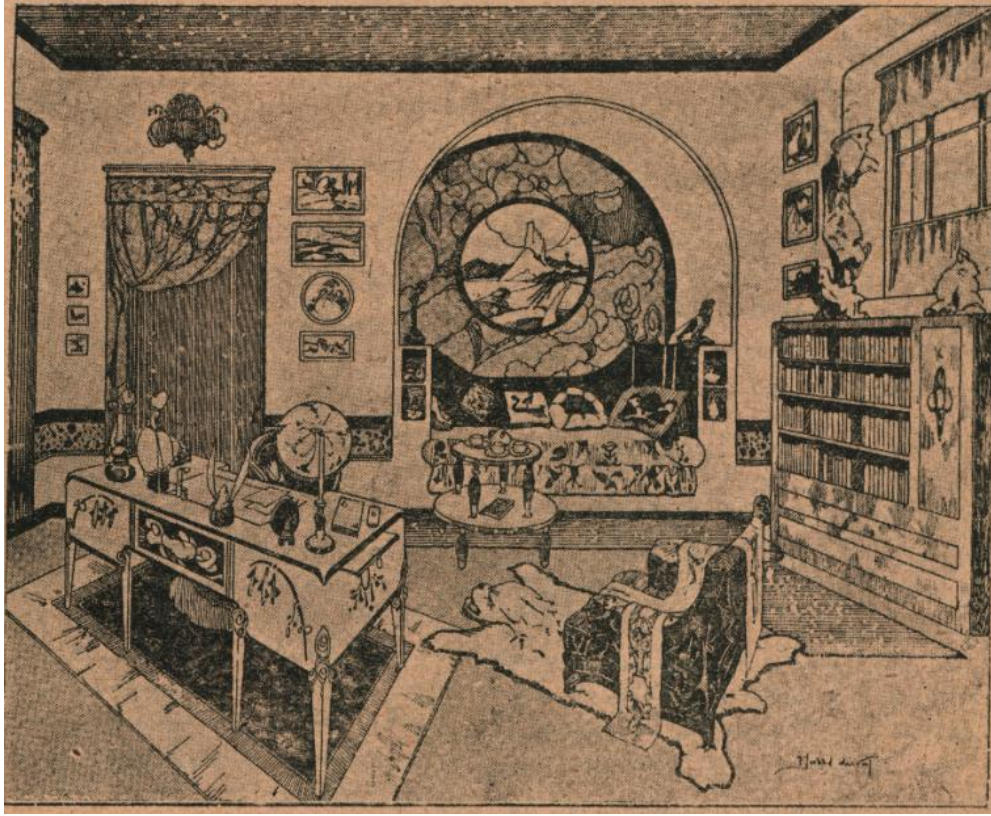
mekân süslemesinin sade olmamasının ağır ve olumsuz bir etki bıraktığı savunulur. Konutun en önemli bölümü olan misafir odasında bile sadeliğin ön planda tutulması gerektiği belirtilir. Ağır peluşlar, som yıldızlı kornişler, oymalı ve ipekli kumaşlar, kakmalı çerçeveler, bükümlü ve kıvrımlı perdelerle süslenmiş bir misafir odasının bir “kabus” havası yarattığı; misafire zindanda hapsedilmiş gibi bir rahatsızlık, bunaltı ve ağırlık hissettirdiği ve oradan kaçma isteği uyandırdığı aktarılır. Buna karşılık sade kumaşlar, düz kornişler, basit çerçeveler ve hafif perdelerle döşenmiş bir odada misafirin kendini adeta bir bahçede gibi ferah hissettiği, memnun olduğu, tebessüm ettiği ve ayrılırken üzülse de mekânı güzel bir hatıra olarak sakladığı belirtilir. Yazıda bu tarife uygun olduğu düşünülen bir görsele de yer verilir (Bkz. Resim 4.34.). Görseldeki mekân; hafif, zarif, masrafsız, zevkli ve güzel olarak tasvir edilir. Her şeyde sadelik ve hafiflik vardır; fakat heyet-i mecmuanın zarafeti öyle ahenkli ve latiftir ki, insan gördüğünde heveslenmekte, oturduğunda ise bunu hissedebilmektedir. Bu bağlamda pahalı, yoğun ve abartılı mobilyalar eleştirilir. Kolay imal edilen, kolay taşınabilen, işlevi ve pratikliği öne çıkan mobilyalar ise tavsiye edilir.

Resim 4.34. “Oda süsleri” (İmzasız, 1923o, 5)

Süs dergisinde yayımlanan yazılarda, mekânın yalnızca fiziksel bir barınak olmadığı; aksine bireyin ruhunu, zevkini ve şahsiyetini yansıtan bir alan olduğu savunulmaktadır. İmzasız yayımlanan “Bir Hanım Yazı Odası (1923p)” başlıklı yazıda, bir elbisenin sahibinin ruhunu temsil etmesi gibi, mekânın da sahibinin ruhunu yansıttığı öne sürülür. Bir kadın tarafından tertip ve tezyin edilen Resim 4.35.’teki odaya bakıldığında, onun ruhunun bütün manasıyla okunabileceği iddia edilir. Yine imzasız yayımlanan “Evleri Nasıl Tefriş Edelim? (1924g)”

başlıklı yazıda ise, kişinin kendi zevkinden çıkan eşyaların onun ihtiyaçlarına cevap verdiği, şahsiyetini temsil ettiği ve bu nedenle eviyle ve kendisiyle ahenk içinde bulunduğu için önem taşıdığı ifade edilir.

Resim 4.35. “Bir hanım yazı odası” (İmzasız, 1923p, 4)

“Salon Süsleri (1924j)” başlıklı İmzasız yayımlanan yazıda ise “Kadın demek süs demektir” ifadesiyle, hakiki kadının her şeyinde ziynet, letafet, icat ve eda etme tabiatına sahip olduğu belirtilir. Böyle bir kadının giydiği elbisenin, oturduğu evin, hatta baktığı manzaranın bile güzel olmamasına tahammül edemeyeceği vurgulanır. Salon, kadınlığın feyiz ve tecellisi olarak tanımlanır; salonun zarafeti, kadının zarafetiyle ölçülür. Hakiki zarafetin, hiçbir şeyde külfet aramamakta tecelli ettiği ifade edilir. Yazıda örnek olarak sunulan görsellerdeki süsleme unsurlarının da bu anlayışı yansıttığı belirtilir; söz konusu imgelerde yer alan en sade billur kaselerin ve hasır kafeslerin dahi şıklık ürettiği ve bir sanat zevkine işaret ettiği savunulur.

Süs dergisinde ev tefrişi, hazır ve tekdüze beğenilerden ziyade bireysel zevk, ihtiyaç ve sadelik ekseninde tartışılan bir mesele olarak ele alınmaktadır. İmzasız yayımlanan “Evlerimizi Nasıl Döşemeliyiz? (1924c)” başlıklı yazıda, konutu döşemek için bir mağaza

sahibinin zevkine bağı kalmanın zevksizliğin birinci alameti olduğu belirtilir. Önemli olanın, kişinin kendi ihtiyacına, arzusuna ve zevkine göre eşya yaptırması ya da imal etmesi olduğu vurgulanır. Bu biçimde ortaya çıkan eşyanın kusursuz bir ustalıkla yapılmış olması şart değildir; esas olanın, sahibinin zevkini temsil etmesi ve ihtiyaçlarına cevap vermesi olduğu, zira bir eşyadan beklenen asıl gayenin bu olduğu ifade edilir. Benzer şekilde imzasız yayımlanan “Evleri Nasıl Tefriş Edelim? (1924g)” başlıklı yazıda, mağazalarda satılan ürünler “umumi eşya” olarak nitelendirilir. Böyle bir eşyayı kullanmaktansa, kişinin kendi zevki doğrultusunda kendi emeğiyle ürettiği eşyaların hem kendisiyle ahenk içinde olacağı hem de daha değerli kabul edileceği ifade edilir. Yazı boyunca sadeliğe, uyuma ve heyeti mecmuanın oluşturacağı ahenge özellikle vurgu yapılır. Aynı yaklaşım, “Uydurma Bir Sedir (1924i)” başlıklı yazıda da görülür. Burada da zarafetin, ağır ve süslü eşyadan ziyade hafif, basit ve sade şeylerde tecelli ettiği savunulur.

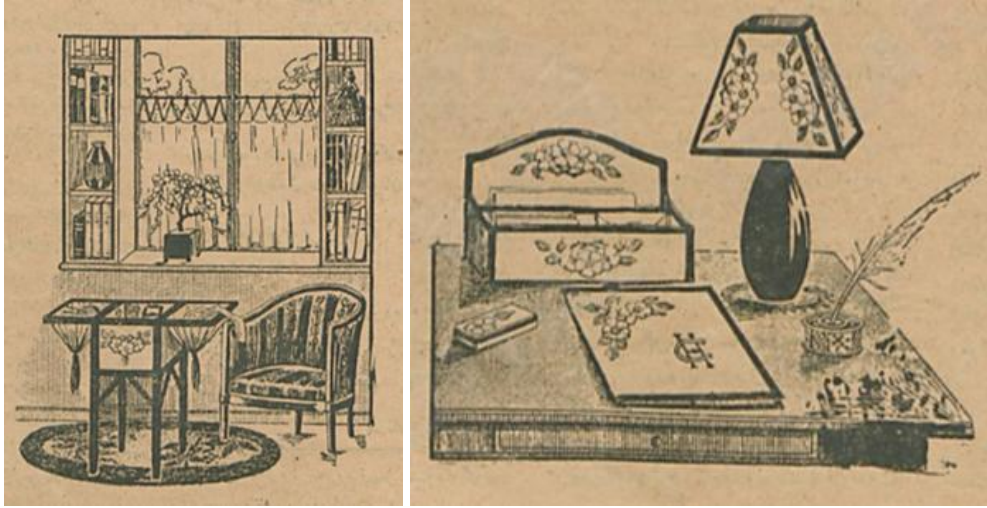
Necibe Süreyya, “Dedikodu; Evlerimizi Süsleyelim (1924b)” başlıklı yazısında ise evini süslemeyen, onu sevimli ve güzel bir şekle koymaya çalışmayan kadının hakiki manasıyla kadın olmadığını savunur. Ona göre kadınlar, kendilerini erkeklerden ziyade muhitleriyle ifade eder ve muhitlerinde teşekkül ederler. Bir erkek nerede yaşarsa yaşasın aynı görünüşü muhafaza ederken; bir kadın nereye giderse gitsin evinin havasını da beraberinde taşır. Kadınların arkalarında bıraktıkları evin nasıl bir yer olduğunu tahmin etmek kolaydır. Kimileri, eylemleri ve neşeleriyle beyaz duvarları zengin çiçeklerle, şen pencereleri parlak perdelerle süslü odaları hayalinizde canlandırırlar. Yazının sonunda ise şu öğüt verilir: “Evinizi süsleyin ki, o da karşılığında sizi süslesin.” (Necibe Süreyya, 1924b, 3). “Güzel, Sağlam ve Bahtiyar Olmak İçin (1923m)” başlıklı bir diğer imzasız yazıda ise “hüsn-i zevk”ten mahrum olan bir kadının şık olamayacağı belirtilir. Bir kadına şık denebilmesi için sanat işlerine vakıf olması gerektiği vurgulanır. Şıklığın yalnızca süsün ihtişamında ya da çokluğunda aranamayacağı; böyle kadınlara ancak “süslü” denilebileceği ifade edilir. Bazı kadınların ise sade ve basit kıyafetleriyle dahi şık olabileceği belirtilir. Yazıda, şık olmayan bir kadının hiçbir zaman güzel olamayacağı, çünkü güzelliğin ahenk demek olduğu ve ahengin de güzelliğin esas şartı olduğu savunulur.

Süleyman Bahri tarafından kadın ve kıyafet üzerine yapılan bir konuşmanın aktarıldığı “Beyaz Konferans: kadın ve kıyafet (1924c)” başlıklı yazıda, modada İspanya, İngiltere ve Viyana gibi merkezlerin taklit edilmesi yerine neden millî bir tarz geliştirilemediği sorgulanır. Kıyafetin, kişinin manevi yönünü simgelediği ve milletlere özgü olduğu

vurgulanır. Yaklaşık kırk-elli yıl önce İstanbul'un kendine has bir zarafeti ve zevki bulunduğu, bu zevk ve zarafetin bugünkü gibi alelade ve acemi bir taklit ürünü olmadığı ifade edilir. Frenklerin iktisadî ve kozmopolit zarafetine henüz kapılmamış olan Anadolu'da, bir Yörük kadınının beklenmedik derecede yüksek bir zevkle, sade ve güzel gömleğini sağlıklı vücuduna uyduruşu örnek gösterilir. Ellerdeki canfeste de aynı esas hatların ve zarafetin bulunduğu belirtilir. Yazıda ayrıca, bugün giyinmenin “vatanı ve milliyeti yoktur” (evrenselleşme) diyenlere karşı çıkılarak, asıl meselenin zevki inceltmek, güzellik ve tenasüb fikrini benimsemek olduğu savunulur.

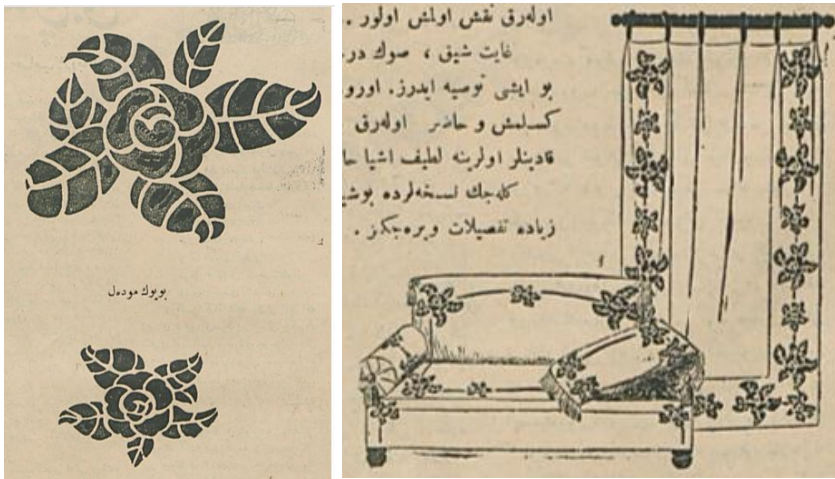
Süs dergisinde estetik, kimlik, taklitçilik ve kültürel bilinç bağlamında da tartışılır. Celal Sahir tarafından aktarılan “Dedikodu: Nihan'ın Mektubu; Benden Şikâyet – Nevin'in Evi – Şark Odası – Taklitçilik (1923b)” başlıklı yazıda, Şişli'deki bir ev eleştiri konusu yapılır. Daha girişten itibaren eşyalarla dolu olan evde ayrıca bir Şark köşesinin bulunması dikkat çeker. Evin dekorasyonu, herhangi bir üslup taşımayacak ölçüde karışıktır; mezatlardan gelişigüzel toplanmış eşyalarla doldurulmuştur. Bir etajerin neredeyse “Puankare (?) üslubu”nu andırdığı alaycı bir dille aktarılır. Önceden ayrı bir oda iken sonradan bir kemerle salona bağlanan bölüm, Şark odası olarak kullanılmaktadır. Duvarlarına ve tavanına Acem bezleri gerilmiş; yere eğri birkaç küçük halı ile bir Kayseri seccadesi serilmiştir. Bir köşede sedef kakmalı arabesk bir konsol, diğer köşelerde yine arabesk raflar, Arnavut iskemlesi, iki arşın uzayan bir minder, küçük bir nargile; ortada bir bakır mangal ve tavandan sarkan büyük bir kandil yer alır. Dört-beş farklı milletin kültürüne ait bu eşyaların, kendi mazimizin örneğiymiş gibi evlere doldurulması eleştirilir; bunun aslında bir taklitçilik, hatta “taklidin taklidi” olduğu savunulur. Mısırlıların fesi Türklerden alıp kendilerine uyarlamaları örnek gösterilerek, bazı Avrupalı ve Amerikalıların “birkaç manyak hikâyecinin, şairin, muharririn yazılarında gördükleri tasvirlerden ilham alarak” muhayyilelerinde hayalî bir Şark yarattıkları ifade edilir. Bu tür evlerin ahenksiz, üslupsuz, eşya kalabalığıyla dolu birer hücreden ibaret olduğu ve gülünç görüldüğü vurgulanır.

İmzasız yayımlanan “Genç Kız Odaları İçin Biblolar (1924k)” başlıklı yazıda, yapımının kolay olduğu belirtilen Resim 4.36'daki masanın nasıl imal edileceği okuyucuya tarif edilir. Renk uyumunun sağlanmasıyla şık bir manzara elde edileceği ifade edilir. Pencere önüne yerleştirilen dört köşe saksı için de “şık” ve “zarif” nitelendirmeleri yapılır. Bu tür küçük eşyaların her odanın görünümünü son derece süsleyeceği ve özellikle mekâna derin bir şahsiyet kazandıracağı vurgulanır.

Resim 4.36. “Genç kız odaları için biblolar” (İmzasız, 1924k, 9).

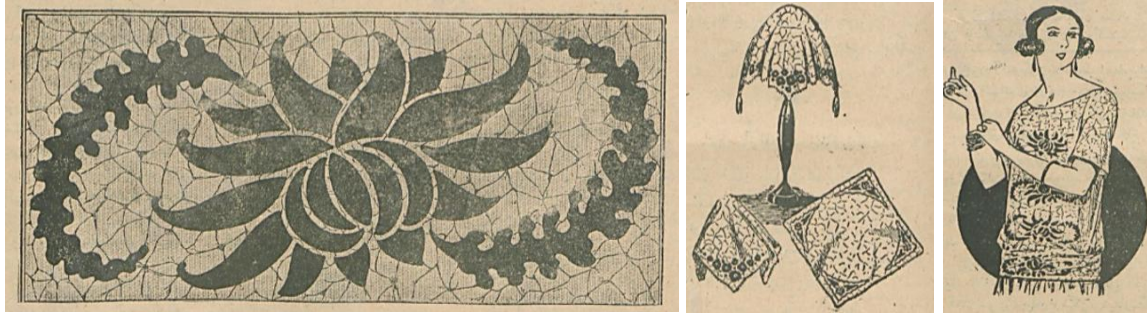
Kadınlara evlerini süsleyebilmeleri için yol gösteren “Puşvar yahut Setensil (1924l)” başlıklı imzasız yazıda, İngilizlerin Puşvar, Fransızların ise Setensil adını verdikleri sanat okuyucuya tanıtılır. Bu sanatın gayet kolay ve masrafsız olduğu özellikle vurgulanır. Zarif, emsalsiz (özgün) ve cazip eşyalara sahip olmak isteyen kadınlara, bu teknik aracılığıyla kumaş, tahta ve mukavva gibi yüzeylere renkli şekil ve resimlerin nasıl uygulanacağı ayrıntılı biçimde anlatılır. Avrupa ve Amerika’da kadınların bu yöntemle evleri için latif eşyalar hazırladıkları belirtilir.

Resim 4.37. “Puşvar yahut setensil” (İmzasız, 1924l, 9)

Kadınlara tanıtılan bir diğer sanat tekniği ise “Batik (1924m)”tir. İmzasız yayımlanan “Batik” başlıklı yazıda, bu tekniğin tıpkı setensil gibi zarif ve kolay olduğu, ayrıca dönemin pek moda sanatlarından biri haline geldiği belirtilir. Yöntem, boyanın balmumuna tesir

etmemesinden faydalanılarak kumaşın boyaya batırılması esasına dayanır. Zarafeti veren desen ise, balmumu sürüldükten sonra kumaşın buruşturulması ve mumların kırılmasıyla oluşan ebru nakışına benzer görünüm sayesinde elde edilir.

Resim 4.38. “Batik” (İmzasız, 1924m, 9)

Süs dergisinde genel olarak Amerikalı ve İngiliz kadınlar örnek gösterilirken, Vecdiye Nevzat (1924) tarafından kaleme alınan yazıda ise Japon kadınları ele alınır. Yazar, güzel sanatlarla donatılmış bir ülke olarak tanımladığı Japonya’da en büyük cazibenin kadınlarda olduğunu belirtir. Ancak bu kadınların Yunan heykellerinde görülen türden bir güzelliğe sahip olmadıklarını; onları asıl güzel kılanın aldıkları kusursuz terbiye olduğunu savunur. Batılı kadınlar gibi onların da ev işleri bulunduğunu aktaran Nevzat, buna rağmen dışarı çıktıklarında kutudan yeni çıkmış, yepyeni ve güzel oyuncaklara benzediklerini ifade eder. Çamaşır, süpürme, yemek hazırlama ve çocuk bakımı gibi işleri üstlenmelerine rağmen tembel olmadıklarını; sade ama temiz giyindiklerini, takı kullanmadıklarını anlatır. Evlerinin odalarının da sade olduğunu, “cici bici” süslemelere yer verilmediğini, en adi bir odanın bile porselen bir çiçekliğe konulmuş üç çiçek dalıyla şenlendirilebildiğini dile getirir. Yazar, Japon kadınının zarafetinin temizlikten ibaret olduğunu; evde her şeyin yerli yerinde bulunduğunu ve eşyalar arasında bir ahenk sağlandığını vurgular. Ayrıca Japon kadınlarına kocalarına karşı itaatin öğretildiğini, vazifelerinin ise Batı’daki feministleri korkutacak derecede ağır olduğunu ileri sürer.

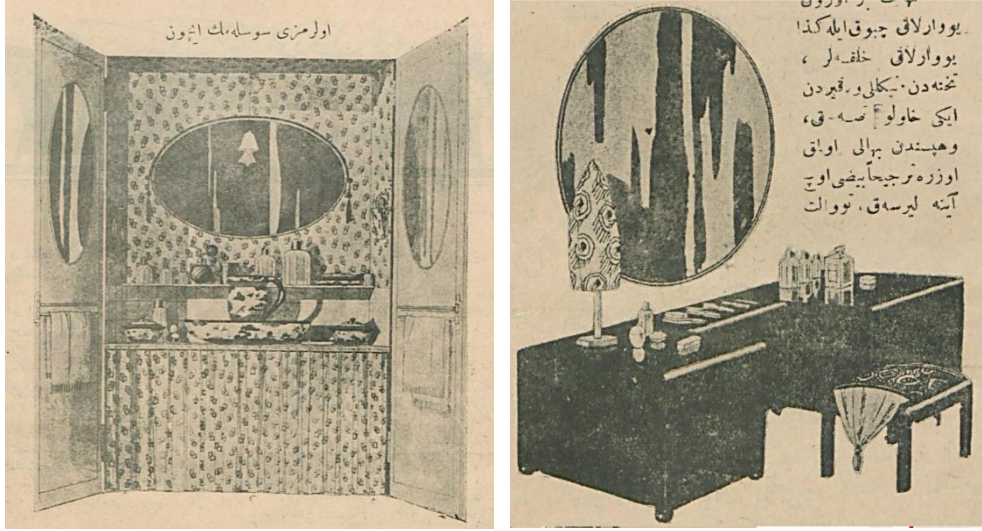
Nezafet, sıhhat ve idman

Süs dergisinde temizlik, ev düzeninin vazgeçilmez unsuru olarak ele alınmakta; bu mesele hem kadının ev içindeki sorumluluğu hem de modernleşme ve toplumsal sağlık anlayışı bağlamında tartışılmaktadır. Necibe Süreyya, “Ev Kadını (1924a)” başlıklı yazısında, bir ev kadınının en başta gelen vazifesinin evinde temizliği sağlamak olduğunu belirtir. Burada

kastedilen yalnızca görünen bir temizlik değil; detaylarda da hissedilen, gözle görülmeyen kısmı da kapsayan “samimi” bir temizliktir. Benzer şekilde, “Evlerimizi Nasıl Döşemeliyiz (1924c)” başlıklı imzasız yazıda “Kadın demek, ev demektir” ifadesi kullanılır ve evin temizliğinin doğrudan kadını temsil ettiği ileri sürülür.

Süs dergisinde “hijyen” kelimesinin geçtiği tek yer, Abdullah Cevdet’in “Mektepte Terbiye (1924d)” başlıklı makalesinde, L. Mangin’in Paris’te yayımlanan *Éléments d’hygiène* (1802) adlı eserinden yaptığı alıntıdır. Cevdet, İngiltere’de her evde (eşyaları 20-30 yıllık olanlarda dahi) bir hamam ya da banyo odası bulunduğunu; işçi mahallelerinde bile hamamların mevcut olduğunu aktarır. “Water closet”lerin temiz tutulduğunu ve bol suyla yıkandığını özellikle vurgular. En küçük şehirlerde dahi bu “taharet ve itina”nın hâkim olduğunu belirten Cevdet, İngiltere’de son yirmi yılda bütçenin hem kütüphane hem de hamam yapımına ayrıldığını, böylece her iki alana da eşit derecede önem verildiğini ifade eder. Ayrıca İngiliz okullarının tamamında banyo salonları ile sürekli su bulunduğunu; buna karşılık Türkiye’de okullardaki lavabolardan iplik gibi zayıf bir su aktığını dile getirir. Küçük şehirlerde hamamların nadir olduğunu, hatta lüks evlerde bile çoğu zaman banyo bulunmadığını eleştirir. Fransa’da da benzer eksikliklerin mevcut olduğunu ileri süren Cevdet, buna karşın İngiltere’nin aldığı tedbirler uygulanmış olsaydı yılda 150.000 kişinin hayatının kurtulabileceğini savunur ve bu noktada İngilizler ile Fransızların kıyas dahi edilemeyeceğini ekler.

Hadiye Şükrü’nün kaleme aldığı “Evlerimizi Süslemek İçin (1924)” başlıklı yazıda da Avrupa’daki yeni apartmanların her birinde tuvalet ve banyo bulunduğu belirtilir. Beyoğlu’ndaki yeni apartmanlarda da bu hususa dikkat edilerek evlere banyo yapıldığı vurgulanır. Buna karşılık İstanbul’un eski evlerinde oturanların dört arşınlık bir tuvalet odasından bile mahrum oldukları aktarılır. En eski evlerde bile bulunan yüklüklerin küçük bir masrafla zarif bir tuvalet odasına dönüştürülebileceği söylenir. Bu dönüşüm tarif edilirken basit, temizlenmesi kolay ve sağlam “möhkem” malzeme kullanılması gerektiği; ölçüm yapılarak yanlışların önlenmesi, kolaylık ilkesinin gözetilmesi tavsiye edilir. Örneğin, perde arkasına saklanacak eşyaların bir hamlede alınabilmesi için perdenin ortasından açılması önerilir. Aynı yazıda, yatak odasında bir tuvalet masasının nasıl yapılacağı da okuyucuya tarif edilir (Bkz. Resim 4.39).

Resim 4.39. a: Tuvalet odası, b: Tuvalet Masası (Hadiye Şükrü, 1924, 4-5)

Süs dergisinde, insanların sağlık koşullarına uygun mekanlarda yaşaması gerektiği sık sık vurgulanmaktadır. “Sıhhat saadetin gıdasıdır” ifadesiyle sağlık, mutluluğun ön koşulu olarak değerlendirilir (Seyyah, 1923a). Abdullah Cevdet, “İngiltere’de Aile Hayatı (1924c)” başlıklı yazısında İngiliz evlerinden örnekler verirken temizliğin önemine özellikle dikkat çeker; ona göre parke ve duvarlar mümkün olduğunca temiz tutulmalı, evlerin bol hava ve ışık alması sağlanmalıdır. Çocukların sağlığı açısından ise çocuk odalarında bu hususa daha da özen gösterilmesi gerektiğini vurgular. Cevdet, John Ruskin’in çocukluk anılarından esinlenerek kaleme aldığı tarifte çocuk odasının bol güneş alan, havadar ve temiz bir mekan olması gerektiğini aktarır. Ruskin’e göre, nursery (çocuk odası) üç temel unsura dayanır: anne, sütanne (dadi) ve hava.

Dergide, sıhhatin ihmal edilemeyecek kadar kıymetli bir hazine olduğu da vurgulanır. Sağlık konusunu ele alan “Çocuklarımızın Dişi (1923i)”, “Çocuklarımızın Saçı (1923j)” ve “Sıhhat Sayfaları (1923k)” gibi yazılarda, çocukların ve genç kızların sağlığı için temiz hava ve idmanın önemi sıkça dile getirilir. Özellikle öfke sorunu yaşayan genç kızlara yürüyüş yapmak ve açık havada tenis oynamak tavsiye edilir. İdmanın hem sinirleri yatıştırdığı hem de vücuda kuvvet verdiği ifade edilir.

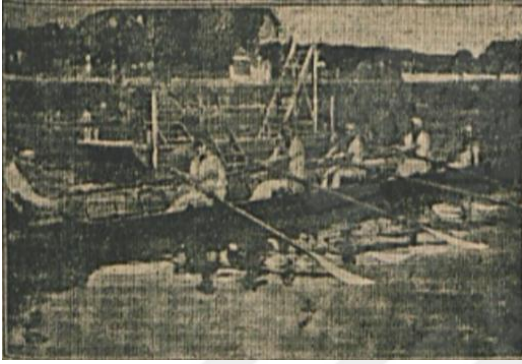
Abdullah Cevdet, Süs dergisindeki yazılarında eğitimi ve terbiyeyi yalnızca zihinsel bir süreç olarak değil, beden, sağlık ve temizlikle bütünleşen modern bir toplumsal dönüşüm aracı olarak ele alır. Cevdet (1924d), Japonya’ya nakledilen Anglo-Sakson usulü talim ve terbiyenin 40–50 yıl içinde ülkenin simasını olumlu yönde değiştirdiğini ifade eder. Bu

bağlamda, söz konusu talim ve terbiyenin en önemli unsurlarından birinin sıhhat olduğunu özellikle vurgular. Ona göre vücuda hürmet ve itina konusunda İngilizler kadar istikrarlı bir millet yoktur; üstelik bu hürmet ve itinanın başlangıç noktası temizliktir. Önde gelen ailelerin bu hususta örnek teşkil ettiğini, refah düzeyi arttıkça diğer toplumsal sınıfların da bu meseleye giderek daha fazla önem vermeye başladığını belirtir. Okurlara idman yapmaları tavsiye edilir; böylece güçlü, kuvvetli ve zinde bireylerden oluşan, dolayısıyla güçlü bir millet inşa edilmesi hedeflenir. Buna karşılık Fransızlar eleştirilir; zira Fransa’da ve Fransız kültürünün etkisi altındaki ülkelerde eski öğretilerden kaynaklanan bir anlayışın hâkim olduğu ileri sürülür: “Cisim ne kadar ihmal olunursa ruh o kadar yücelir.” Cevdet, bu düşünce tarzının Türkiye’de de yaygın olduğunu belirtir. Nitekim eğitilmiş bir Darülmualimin öğrencisinin bile bedenî idmana yeterince önem vermemesi, bu duruma örnek olarak gösterilir.

Abdullah Cevdet, “İngiliz Mekteplerinde Terbiye (1924e)” başlıklı bir diğer yazısında da İngiltere’de beden idmanının temizlik ve hıfzıssıhha kadar mühim görüldüğünü vurgular. Ona göre çocukların boş vakitlerinde oyun oynayabilmeleri için geniş sahalar ayrılmış; kriket, futbol, tenis ve crosse için tahsis edilmiş meydanlar oluşturulmuştur. Nehirlerde kürek yarışları ile bisiklet müsabakalarının yaygın olarak yapıldığı belirtilir. Cevdet, bütün bu uygulamaları toplum genelinde yavaş yavaş gerçekleşen bir inkılabın tezahürü olarak değerlendirir. İngiltere’de yaygınlaşan “atletizm modası”na dikkat çekerek, şişmanlığın adeta bir hakaret gibi görüldüğünü ve bunun bir musibetle mücadele edercesine ele alındığını ifade eder. Açık havada yapılan düzenli idmanın yalnızca bedeni kuvvetlendirmedeğini, aynı zamanda ruhu da takviye ettiğini; beden terbiyesi aracılığıyla ahlakın da terbiye edildiğini ileri sürer. Yazının sonunda ise rahatça oyun oynayan İngiliz çocukları ile, üstleri başları kirlenecek endişesiyle oyunları sınırlandırılan Fransız çocuklarını karşılaştırarak iki farklı eğitim anlayışını görünür kılar.

Resim 4.40. “Lise talebatı idman yaparken” (Safaettin Rıza, 1924, 13).

Resim 4.41. Paris'te yer alan sandal müsabakası ve bisiklet müsabakası (İmzasız. 1924d, 8).

Süs dergisinde kadın bedeni ve güzellik anlayışı, modern hayatın gerekleri ve sağlıklı yaşam pratikleri çerçevesinde yeniden tanımlanan bir mesele olarak ele alınmaktadır. Hüseyin Cahit ile yapılan bir mülakatta, şişmanlığın kadınların zarafetini tehdit eden en büyük etkenlerden biri olduğu dile getirilir. Ona göre güzelliğin şişmanlık kadar insafsız bir düşmanı yoktur. Bununla birlikte, kadınlar arasında spor hayatının neredeyse hiç başlamamış olmasını da eleştirir. Özellikle tenis sporunun, kadın vücuduna kazandıracığı zarafet ve özenin yanı sıra sıhhatte sağlayacağı faydalara dikkat çeker. Hüseyin Cahit’e göre tenis, en az pudra ve lavanta kadar önemli görülmelidir. Ancak bu şekilde “Şark güzelliği”nin çöküşten kurtulabileceği; aksi takdirde bu güzelliğin yalnızca bir hatıra olarak kalacağı belirtilir (İmzasız, 1923a).

Süs dergisinde kadınlara yönelik spor, bedeni yıpratmayan; zarafeti ve sağlığı birlikte korumayı amaçlayan ölçülü bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Fehime Nüzhet’in “Kadınların Terbiyeyi Bedeniyesi İçin (1924)” başlıklı yazısında ise güzellik müsabakasında altın madalya kazanmış bir İngiliz beden terbiyesi öğretmenin kadınlara yönelik tavsiyelerine

yer verilir. Öğretmen, spor yapmanın sanıldığı gibi kadını iri elli, iri ayaklı ya da şekilsiz yapmayacağını özellikle vurgular. Aksine, hem sağlığın korunması hem de güzelliğin muhafazası için idman yapılması gerektiğini ifade eder. Günde on dakikalık idmanın yeterli olacağını belirten öğretmen, kadınların bu kısa süreyi ayırmak yerine saatlerce ayna karşısında, zararlı tozlar içeren maddeleri yüzlerine sürmelerinden şikâyetçidir. Yazıda kadınlara yorucu ve zor olmayan hareketler tarif edilir ve bu hareketlere harcanacak sürenin kısalığı defalarca vurgulanır.

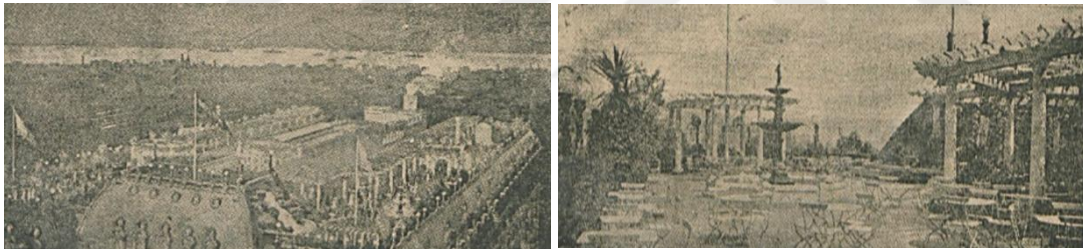
Resim 4.42. “Kadınların terbiyeyi bedeniyesi için” (Fehime Nüzhet, 1924, 12).

“Kadınlar İçin En Çok Hangi Sporlar Daha Muvaffaktır? (1923n)” başlıklı imzasız yazıda da kadınların “adi bir spor kadını” olup meydanlarda erkekler gibi oyun oynamaları için değil; göğüslerini genişletmek, organlarını yumuşatmak ve yürüyüşlerine bir çalım katmak amacıyla vücudu yormayacak sporlar yapmaları tavsiye edilir. Sporun sinirleri yatıştırdığı ve vücut için pek çok faydasının bulunduğu özellikle vurgulanır. Sporun erkekler kadar kadınlar için de gerekli olduğu ifade edilir. Avrupa’da, özellikle İngiltere’de, kadınların en ağır sporları dahi yaptıkları aktarılır; ancak dergi, kadın okurlarına bu kadar ileri gitmelerini tavsiye etmez. Bunun yerine oda jimnastiği denilen hafif idmanlarla başlanması önerilir. Ayrıca yürüyüş, kürek çekme, yüzme, kayma, ata binme ve tenis gibi sporların da kadınlar için uygun olduğu belirtilir. Çocukların küçük yaştan itibaren idmana alıştırılmasının ise annelerin en önemli görevlerinden biri olduğu savunulur.

Hanım Doktor (1924) rumuzuyla yayımlanan “Güzel, Sağlam, Bahtiyar Olalım” başlıklı yazıda insan bedeni bir otomobile benzetilir. Nasıl ki otomobil susuz kaldığında hararet yapıyorsa, aynı durum insan “makinesi” için de geçerlidir. Bu benzetmede doktor “makineci”ye, hastane ise “garaj”a karşılık gelir. İnsan uzuvları otomobilin parçalarıyla eşleştirilir; örneğin lenf, uzuvları zararlı mikroplara karşı savunduğu için “radyatör”e

benzetilir. Yazıda, insanın kendi “makinesini” doğru kullanması gerektiği vurgulanır; aksi takdirde otomobilde olduğu gibi sonucun kaza ve bela olacağı ifade edilir

Süs dergisinde kentleşmenin yol açtığı mekânsal dönüşümler ve bu dönüşümlere yönelik geliştirilen çözümler de ele alınır. İmzasız yayımlanan “Hava Bahçeleri (1924o)” başlıklı yazıda, eskiden şehirlerde her evin mutlaka bir bahçesi bulunduğu; Türkiye’de bu geleneğin eski mahallelerde kısmen sürdüğü, ancak Avrupa ve Amerika’nın kalabalık şehirlerinde evler arasında yeşil bir ağaca rastlamanın dahi imkânsız hâle geldiği aktarılır. Bu ülkelerde halkın biraz olsun yeşillik görebilmek için şehrin kenarlarına ya da dışındaki parklara gitmek zorunda kaldığı belirtilir. Söz konusu ihtiyacı karşılamak üzere özellikle Amerika’da “hava bahçeleri”nin icat edildiği ifade edilir. Buna göre hava bahçeleri, binaların damlarının çiçek ve ağaçlarla donatılarak bahçeye dönüştürülmesiyle oluşturulur. Kent manzarasına da sahip olan bu damlara asansörle kolayca çıkılabildiği aktarılır. Yazıda ayrıca Amerika’da bu fikrin ilk olarak büyük bir otel sahibi tarafından ortaya atıldığı, ardından diğer zengin otellerin de damlarını bahçeye çevirerek müşterilerini memnun etmeye çalıştıkları belirtilir.

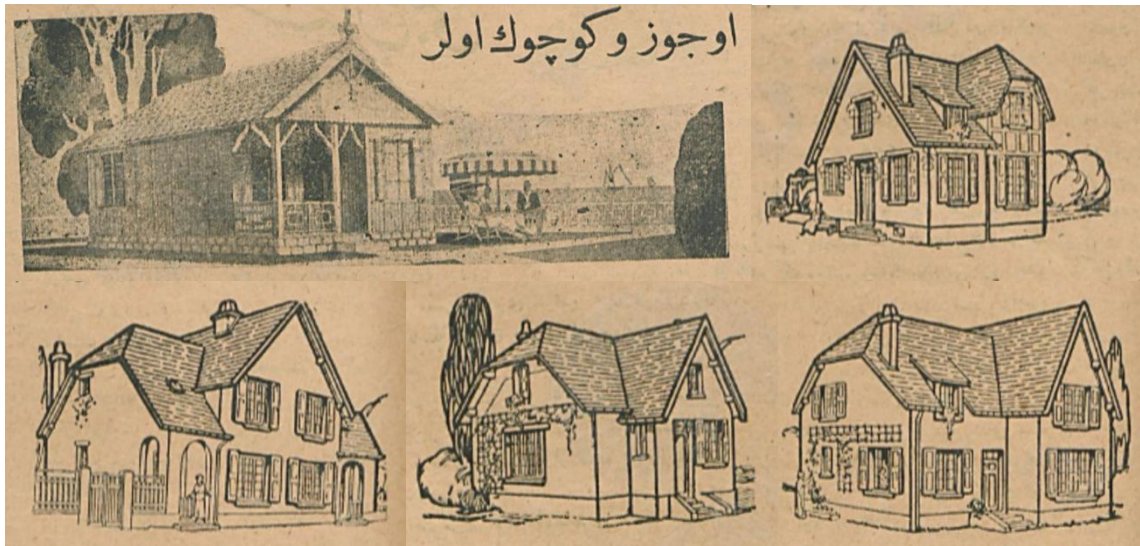
Resim 4.43. “Hava bahçeleri” (İmzasız, 1924o, 4)

İktisat

Süs dergisinde ev tefrişi, savaş yıllarının yol açtığı kıtlık ve yoksunluk ortamında, israfa karşı duran, sadeliği önceleyen ve bireysel zevki merkeze alan bir estetik anlayış doğrultusunda tartışılır. İmzasız yayımlanan “Evleri Nasıl Tefriş Edelim? (1924c)” başlıklı yazıda, israfın mümkün olmadığı bir devirde yaşandığı, mümkün olsa dahi israfın bir “cinayet” olarak görülmesi gerektiği belirtilir. Uzun süren savaş yıllarında birçok insanın evindeki eşyayı sattığı, bu nedenle boşalan odaların yeniden döşenmesi gerektiği ifade edilir. Ancak artık pahalı mağazalara gidip fahiş fiyatlar verme zamanının geçtiği, bunun yerine herkesin kendi bütçe kısıtlarını kendi imkânlarıyla gidermesi gerektiği vurgulanır. Zarif eşyaya sahip olmak için paradan ziyade zevk ve zekaya ihtiyaç olduğu ileri sürülür. Aynı

başlıklı bir başka imzasız yazıda da, biraz zevk ve biraz maharete sahip olan herkesin yeni ve latif eşyaya kavuşabileceği öne sürülür. Kişinin kendi zevkine göre imal ettiği ucuz fakat zarif eşyaların, “umumi” eşyadan daha şık olacağı ve sahibine daha fazla haz vereceği belirtilir. Mağazalardaki satıcıların ise Avrupa kataloglarından gördüklerini yerli marangozlara yaptırıp, bu eşyaları yüzde bin kârla sattıkları ifade edilir (İmzasız, 1924g). Dergide ayrıca kolayca bulunabilecek malzemelerden, imalatı basit ve formu sade eşya örnekleri okurlarla paylaşılır. Adi bir çam tahtasından yapılmış, şekli zarif bir eşyanın; oymalı, kakmalı, “eciş bücüş güya kıymetdar” bir kadın evine tercih edilmesi gerektiği savunulur (İmzasız,1924c). Benzer bir yaklaşımla, Necibe Süreyya (1924a) da kadının yuvasını güzel kılmak için çok paraya ihtiyacı olmadığını vurgular.

“Ucuz ve Küçük Evler (1924h)” başlıklı makalede, Şehremanetinin yangın yerlerini imar etmek için projelerle meşgul olduğu bir dönemde, bu çalışmaların sonucunu beklemeden ucuz ve küçük birkaç zarif ev örneği sunulacağı belirtilir. Daha çok kır ve sayfiye yerlerine mahsus olan bu evlerin bir veya iki katlı olduğu, küçük aileler için oldukça elverişli bulunduğu ifade edilir. Makalede ayrıca, bu evlerin insanın “muntazam” bir hayat sürdürebilmesi için gerekli olan sıhhat, nezafet, huzur ve rahatlık şartlarının hepsini sağladığı vurgulanır.

Resim 4.44. “Ucuz ve küçük evler” (İmzasız, 1924h, 9)

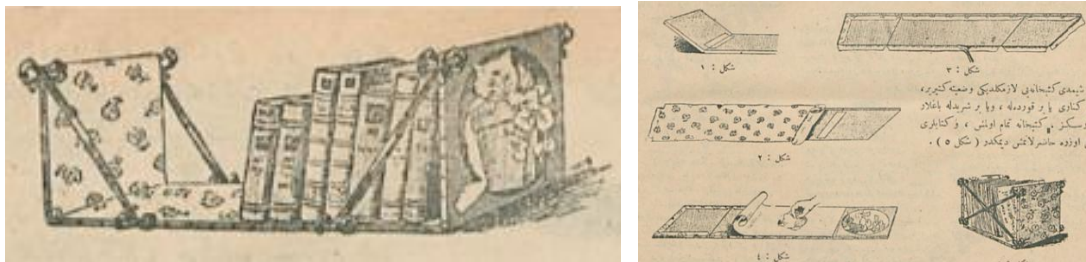
Süs dergisinde modern teknolojinin israfı önlediğine dair yazı ve ilanlara da yer verilir. 50 ve 51. sayıların sonunda yer alan “Rahat, Sıhhat ve İktisat Temini Ne ile Kaimdir” başlıklı ilanda (Bkz. Resim 4.45.), ev işlerinde rahat, sıhhat ve iktisadın sağlanmasının asrın

mucizevi güç kaynağı olan elektrikle mümkün olacağı savunulur. Okuyuculara, bu imkânı deneyimleyebilmeleri için “Tatbikat-ı Elektrikiye Sergisi”ni ziyaret etmeleri tavsiye edilir. İlanda, sergide saç kurutma makinesi, saç kıvrırma makinesi, masaj aleti gibi çeşitli tuvalet aletlerinin de bulunduğu belirtilir. Elektriğin icadıyla birlikte ev kadınları için “mesut bir inkılap tarihi”nin açıldığı ifade edilir.

Resim 4.45. “Rahat, sıhhat ve iktisat temini ne ile kaimdir” başlıklı ilan (sayı 50 ve 51)

Kişisel üretimi teşvik eden yaklaşım doğrultusunda, imzasız yayımlanan “Seyyar Kitap Rafı” başlıklı yazıda, hafif ve kullanışlı küçük bir kütüphanenin herkes tarafından nasıl yapılabileceği anlatılır; rafın estetik görünümünün yanı sıra “nakli-i kabil” (taşınması kolay) ve pratik oluşu özellikle öne çıkarılır (İmzasız, 1924b, 8).

Resim 4.46. “Seyyar kitap rafı” (İmzasız, 1924b, 8)

Hadiye Şükrü tarafından kaleme alınan “Evlerimizi Süslemek İçin (1924)” başlıklı yazıda, bazı süslerin lüzensuz olduğu, bazılarının ise gündelik hayata “zarafet” kattığı ifade edilir. İstanbul’da ev sıkıntısı bulunduğu, bu sebeple insanların istedikleri değil bulabildikleri evlerde yaşamak zorunda kaldıkları belirtilir. Savaş ve mütareke dönemlerinde yaşanan

sefaletten dolayı insanların eşyalarını satmak mecburiyetinde kaldıkları hatırlatılır. Beyoğlu'ndaki yeni apartmanlarda, Avrupa'daki örneklere benzer şekilde banyoların bulunduğu; fakat herkesin banyolu apartman satın alabilecek kadar “dolu keseler”e sahip olmadığı vurgulanır.

Süs dergisinde süs ve moda, yalnızca estetik tercihler olarak değil; millî iktisat, tüketim alışkanlıkları ve kadınların gündelik pratikleriyle doğrudan ilişkili toplumsal meseleler olarak ele alınır. İmzasız yayımlanan “Süs ve Kadınlığa Dair (1923u)” başlıklı yazıda, süs ve kadınlık konusunda bütün dünyada Fransa'ya karşı bir eğilimin varlığından söz edilir. Bu durumun özellikle medeniyet dünyasında ikinci ve üçüncü derecede gelen milletlerde görüldüğü belirtilir. Milliyetçilik akımıyla birlikte bu eğilime karşı savaş açılmış ve insanlar yerli tüketime teşvik edilmiş olsa da bunun pek başarılı olmadığı ifade edilir. “Süs demek masraf demektir” denilerek, süsün özellikle Paris'ten tedarik edilmesi halinde masrafın daha da artacağı vurgulanır. Kadınların süse verdiği önemin tarihin bütün dönemlerinde felaketlere sebep olduğu ileri sürülür. Viktor Hugo'nun, modanın dünyada ihtilaller kadar önemli olduğunu belirten sözleri de okuyucuyla paylaşılır. Hüseyin Fehmi, “Dedikodu: Moda Tesbit Olunur mu? (1924)” başlıklı yazısında, milli iktisadı düzeltmek için kadınların da erkekler gibi resmi ve modeli değişmeyen bir elbise giymelerini temenni eder. “Keyf uğruna sarf edilen paralar bence millî iktisâda su'î kasd mâhiyetindedir” ifadesiyle, ülkenin ekonomisi düzelmeden “modanın bu memlekette yeri yoktur!” görüşünü dile getirir. İmzasız yayımlanan “Masrafsız Şıklık Nasıl Olur? (1923l)” başlıklı yazıda ise masrafsız şıklığın nasıl olabileceğine dair örnekler verilir; zarif bir el çantasının bir elbiseyi yeni gösterebileceği, küçük bilek aksesuarlarının, iskarpinlerin ve ipek çorapların da şıklık katabileceği belirtilir. İmzasız “Hanım makine başında (1923s)” başlıklı yazıda, en acemi kadınların bile evlerinde kendilerine kıyafet dikebilmeleri için modellerin kalıpları okuyucu ile paylaşılır ve nasıl yapılacakları tarif edilir. Okurların “hiç zahmet çekmeden” bunları kendilerinin dikebileceği ifade edilir. Kıyafet eskidiği taktirde yenisinin iki saat içinde gayet ucuz olarak dikmenin mümkün olduğu belirtilir.

Zaman

“Beklemeye ne vaktimiz ne sabrımız var... Sürat, sürat, sürat... Hayat o kadar kısa ki azizim! Her şeyde sürat var. Evvelden mesela Sarıyer'e gidip gelmek için bir gün lazımdı, şimdi oto ile iki saatte olup bitiyor. İki dakikada Adalar'dan Kavağa telefonla konuşuluyor. Sonra

tayyare... Pek tabii olarak aşk ve ahlak da bu süratten istifade ediyor” Mehmet Rauf (1923, 6-7)’a ait olan bu cümlelerden teknolojinin başlattığı hızın diğer alanlara da sirayet ettiğini anlamak mümkündür. Rauf, iletişim tarzının bile hızlandığından bahseder; Kadınların canavardan kaçır gibi erkeklerden kaçtıkları ilk “işaret devri”nden sonra, okuma yazma öğrendikleri ve mektupla iletişim kurdukları “mektup devri”nden bahseder. Fakat artık postaya mektup verip beklenecek zamanda olunmadığını çünkü “beklemeye ne vaktimiz ne sabrımız var” ifadesini kullanarak eleştirir.

Modern dünyada öne çıkan şekliyle “zaman” kavramı, özellikle işlerin kısa sürede yapılması gerekliliğiyle kendini göstermektedir. Dergide yer alan yemek tarifleri dahi, ansızın gelen misafirler için “çabuk” ve “zahmetsizce” nelerin hazırlanabileceğine odaklanır. “Ev kadınlarına yardım (1923q)” başlıklı imzasız yazıda çamaşır makinesi ve bulaşık makinesi kadınlara tanıtılırken zamandan ne kadar tasarruf edebilecekleri konusu sıkça vurgulanır. İmzasız yayımlanan “Amerika’da Ev Kadınları (1923r)” başlıklı yazıda ise Avrupa’da ev yaptırmaya sürecinin bile ne kadar hızlı işlediği anlatılır. Ev yaptırmak isteyen kişi, talebini telefonla ilgili kişiye ilettiğinde bir saat içinde bir memur katalogla kapısına gelir. Ev seçildikten sonra inşaat başlanır ve yirmi-otuz gün içerisinde anahtar teslim edilir.

Tarihe bakış

Süs dergisinde yayımlanan yazıların birçoğunda, çocuk yetiştirme pratiklerinden evlerin döşenişine kadar gündelik yaşamın pek çok alanında eski alışkanlıklara bağlı kalmak yerine yeniliklere açık olunması gerektiği vurgulanır. İmzasız yayımlanan “Türk Kadını; Şair-i Mükerrerem Mehmed Emin Beyefendinin Mütâalaları” başlıklı yazıda, Mehmed Emin’in “eskiye karşı yeninin zaferi” olarak nitelendirdiği bir döneme geçilmesi gerektiği belirtilir. Böylece, acı bir hayat olarak tasvir edilen “eski”nin siyah kaplı kitabı kapanacak, yerine ümit ve hayallerle dolu günlerin simgesi olan “yeni hayat” gelecektir. Yazıda, “yeni Türkiye”nin “yeni insanı” olacak olan Türk kadınının saadetin türküsünü söyleyeceği ifade edilir (İmzasız, 1923v).

Dergide kadının geçmişte önemsiz bir oyuncak, bir ihtiyaç nesnesi ya da bir hizmetçi olarak algılandığı; bu anlayışın “kadınların saçları uzun, akli kısadır” ve “bir kadın kendi haline bırakılırsa intihap edeceği zevç ya davulcu olur ya zurnacı” gibi söylemlerle meşrulaştırıldığı belirtilir. Buna karşılık “Elbette sefil olursa kadın, alçalır beşer” ifadesiyle, kadının

toplumsal konumunun insanlığın genel düzeyiyle doğrudan ilişkili olduğu savunulur (Türk Kadını, 1918). Azerbaycan Darü'l-Muallimât'ta Türkçe Muallimesi olan Nimet Kemal (1923) de gazetelerde Türkiye'de Türk kadınının özgürleşmesine dair yürütülen tartışmaları sevinçle takip ettiğini belirtir ve kadının geçmişteki durumunu “kafes hayatı” olarak tanımlar.

Muazzez Yusuf'un kaleme aldığı “Bizde Kadın: Dünkü ve Bugünkü (1924)” başlıklı yazıda ise kadın, bir hülya çiçeği, bir süs, nesil yetiştiren bir makine ya da ev eşyası olarak görülemeyecek kadar merkezi bir özne olarak konumlandırılır. Yazıda, özellikle Türk kadınının asırlar boyunca “delikli kafeslerin loş gölgeleri” altında yaşamaya mahkûm edildiği; sararmış yüzleri ve titrek sesleriyle söyledikleri ninniler eşliğinde daha beşikteyken cansız ve uyuşuk çocuklar yetiştirdikleri dile getirilir. Hayatlarının, küflü mutfaklar ve karanlık, rutubetli odaların perdeleri arkasından çekingenlikle izlenen manzaralarla sınırlı olduğu belirtilir. Bu koşullarda yetişen çocukların ise ne bütünüyle bitkin ne de dinamik, edilgen bir nesil oluşturduğu ifade edilir.

Nihal Rauf'un kaleme aldığı “Çocuk Terbiyesinde Nokta-i Esasiye (1923)” başlıklı yazıda, Amerikalı bir doktorun tavsiyelerine yer verilirken geleneksel toplumun çocuk yetiştirme şekli eleştirilir. Yazıda ebeveynlerin çocuğu boş bir bakraç ya da biçimsiz bir çamur gibi görerek kendi fikirlerinin tesirinde tutmalarının yanlış olduğu vurgulanır. Çocuğu, kendilerinin aynısı haline getirmeye çalışmak yerine onu talim etmek değil; tetkik etmek, dinlemek, gözlemlemek ve takdir etmek gerektiği savunulur. Asıl meselenin, çocuğun fikrini mazinin zincirlerinden kopararak onu malumatına esir bir fert değil, hâkim bir insan haline getirmeye yardımcı olmak olduğu ifade edilir.

Evlerin nasıl döşenmesi gerektiğine ilişkin pek çok yazıda, yeni ve işlevsel öneriler sunulurken geleneksel düzen anlayışı eleştirel bir bakışla sorgulanmaktadır. Kimi zaman evlerin tıka basa eşya ile dolu oluşundan şikâyet edilir (Celal Sahir, 1923b) kimi zaman da özensizlik ve ölçsüzlük nedeniyle evlerin eğri büğrü ve biçimsiz inşa edilmesi eleştirilir. İmzasız yayımlanan “Ucuz ve Küçük Evler (1924h)” başlıklı yazıda, Avrupa'daki evlerden örnekler verildikten sonra şu ifadeler kullanılır: “Bizim Rum kalfaların sarhoş ve aciz damağından çıkma, İstanbul'u bir virane haline getiren biçimsiz, zarafetsiz, rahatsız, yıkık dökük evlere hiç benzemez.” Avrupa'da evlerin en küçük detaya kadar fen ve sanat gözüyle incelenerek resmedildiği ve inşa edildiği; Türkiye'deki ustaların işlerinin ise kesik yaralar

ve çivi başlarıyla delik deşik olduğu aktarılır. Avrupa’da en küçük köşede bile bir itina bulunduğu, kapıların fen ve düzen dâhilinde açıldığı, cephelerin ise güneşe göre tayin edildiği vurgulanır. Benzer şekilde, “Evlerimizi Nasıl Döşemeliyiz (1924c)” başlıklı yazıda da, sıradan bir çam tahtasından yapılmış, şekli zarif ve yeni bir eşyanın; oymalı, kakmalı, eciş bücüş ve “güya kıymettar” kabul edilen eşyadan çok daha üstün olduğu savunulur.

4.6. Âsâr-ı Nisvân (1925-1926)

Erken Cumhuriyet döneminde yayımlanan ve kendini “millî aile mecmuası” olarak tanımlayan Âsâr-ı Nisvân dergisi, modernleşme sürecine dair kapsamlı içerikler sunan çok yönlü bir yayındır. Dergi, çalışma kapsamında yedi başlık altında incelenmiştir.

Kadının toplumsal konumu

Âsâr-ı Nisvân dergisinde, kadının toplumsal konumu, modernleşme ve millî ilerleme perspektifiyle ele alınmaktadır. A.L. (1926) imzasıyla yayımlanan “Asrî Türk Kadını” başlıklı makalede, dönemin en çok kullanılan kavramlarından birinin “asrîlik” olduğu ve ülkede güçlü bir “asrîleşme” arayışının bulunduğu vurgulanır. “Asrîleşmek” denildiğinde “Garblaşma”nın akla gelmesi, Batı’nın ilerleyerek çağın insanı hâline gelmesine karşılık Doğu’nun geri kalmış olmasıyla açıklanır. Batı’nın bu ilerleyişi, Doğu’nun iktisadî ve siyasî esaretiyle sonuçlanmıştır. Bu nedenle yazara göre asrîleşmenin asıl hedefi, söz konusu esaretten kurtulmaktır. Siyasî alanda bu hedefe savaşlarla ulaşıldığı, ancak iktisadî mücadelede başarının “asrî Türk kadını”na bağlı olduğu ifade edilir. Burada kastedilen asrî kadın; modaya düşkün, zamanını eğlenceyle geçiren kadın değil, kendisini bir birey ve insan olarak gören, emeğiyle yaşamını sürdürebilen kadındır. Bu anlayışa göre çağımızda insanın en temel vazifesi çalışmak ve meslek sahibi olmaktır. Anne olan kadınların ise aynı ruhu taşıyan vatandaşlar yetiştirmesi, bu nedenle her asrî kadının çocuk terbiyesi (pedagoji) konusunda bilgi sahibi olması gerektiği belirtilir.

Kadının annelik rolü ve millî terbiye meselesi, Fevziye Abdürreşid’in yazılarında da merkezi bir yer tutar. “İbret-âmiz Bir Vaka (1926)” başlıklı makalede, medenileşmenin ön şartının medenî bir ruha ve vatanî hissiyata sahip anneler yetiştirmek olduğu vurgulanır. Abdürreşid, geçmişte yetişen annelerin olumsuz şartlar altında şekillendiğini belirtmekle birlikte, artık suçlamanın faydasız olduğunu, asıl yapılması gerekenin geleceğin annelerini iyi evlat

yetiştirecek biçimde eğitmek olduğunu savunur. “Milletin istikbâli validelerin elindedir” ifadesiyle, milletin mutluluğunun annelerin başarısına bağlı olduğu dile getirilir. Bu hedefe ulaşmanın yolunun ise kız mekteplerine önem vermekten geçtiği; “bir Alman veya Japon kadını kadar vatanperver, müdebbir ve muktedir” anneler yetiştirilmesi gerektiği belirtilir (Fevziye Abdürreşid, 1925a). Abdürreşid, “Bize Âid (1925c)” başlıklı yazısında ise okulu bitiren Avrupalı bir kızın çocuk bakımı, ev idaresi, temizlik, hıfzıssıhha ve yemek pişirme gibi pek çok konuda bilgi sahibi olduğunu; buna karşılık Türk kadınının mekteplerde şimdiye kadar yalnızca okuma yazma öğrendiğini belirtir. Bu durumun, Batı’yı yalnızca zâhiren taklit etme hastalığından ve mekteplerde takip edilen programların hayatî ve amelî olmamasından kaynaklandığını ifade eder.

Abdürreşid’in modernleşme ve millî kimlik anlayışına paralel olarak, B. Schultes’in “Almanya Mektubu (1925)” başlıklı yazısında gelişerek ve ilme sarılarak asrîleşmeye devam edilmesi gerektiği; ancak bunun Batı’dan alınan her şeye Türk ruhu aşılanarak yapılması gerektiği vurgulanır. Ona göre bir ‘Türk asrîliği’ oluşturulmalıdır; aksi takdirde bir şey kazanmadan milliyetimizi kaybetme tehlikesi vardır.

Kadınların hangi alanlarda çalışabileceği konusu ise Seyyah rumuzlu yazarın “Türk Kadını ve Musul (1926)” başlıklı yazısında ayrıntılı biçimde ele alınır. Kadınların öğrenmesi gereken işler arasında hasta bakıcılık (özellikle yaralı askerler için), tıbbî eğitim alarak şefkat hemşiresi olmaya hazırlanmak, erkekler harp meydanına gittiğinde aç kalmamak için çeşitli sanatlar öğrenmek, postacılık, polislik, tramvay kondüktörlüğü, otomobil şoförlüğü, mağaza ve bakkaliye dükkânlarında tezgahtarlık, arabacılık ve dökümhane işçiliği gibi meslekler sayılır. Yazıda, bu işleri öğrenen kadınların milletlerini muvaffakiyete ulaştırdıkları ve isimlerini tarihe kaydettirdikleri ifade edilir; burada kastedilen Alman kadınlarıdır. Muhacir Kızı rumuzlu yazar, “Günün Meselesi (1926)” başlıklı yazısında da benzer şekilde, elli sene önceki Alman kadınlarının ruhunda, mutfak, çocuk ve ibadetle meşgul, biraz da iktisatçı anneler yetiştirilebilseydi milletin ve ailelerin birçok felaketten kurtulmuş olacağını ifade eder. Emine Müeyyed de “Ümid-i İstiklâl (1926a)” başlıklı yazısında, Alman kadınlarının kız mekteplerinde kazandıkları millî ruh sayesinde erkeklerini desteklediklerini ve bu sayede büyük fedakârlıklar gösterdiklerini belirtir. Türklerin içinde bulunduğu durum ile Almanların 19. yüzyıldaki buhranı arasında paralellik kurarak, geleceğe dair ümidin bugünün kızlarına verilecek millî terbiye ile mümkün olacağını savunur.

Kadının çalışması ve hak eşitliği meselesi, dergiye göre asrîleşmenin vazgeçilmez unsurları arasında yer alır. Fevziye Abdürreşid, “Türk Kadınlarının Hukûk ve Faâliyetde Mûsâvâtı (1925j)” başlıklı yazısında, Türk kadınının hukuken haklarına kavuştuğunu, ancak bu hakların fiilen kullanılmasında eksiklikler bulunduğunu ifade eder. Şimendifer ve fabrika inşaatlarıyla artan iş gücü ihtiyacının yabancı işçilerle karşılandığına dikkat çekerek, kadınların da çalışma hayatına katılmasının memleket için bir görev olduğunu savunur. Yazar, Anadolu kadınının tarihsel olarak üretimde ve savaşta gösterdiği güce atıf yaparak, namus ve haysiyet sınırları içinde her faaliyetin kadın için meşru olduğunu belirtir.

Kadınların çalışmasının aile ve çocuk üzerindeki etkileri de tartışma konusudur. P.Z. rumuzlu yazar, “Duhan Şirketleri (1925)” başlıklı yazısında, kadınların mutlaka tüm gün ev dışında çalışmak zorunda olmadıklarını; ev eksenli işler yoluyla da geçim sağlayabileceklerini belirtir. Kadınların çamaşırcılık, ütücülük, evlere giderek haftada birkaç gün temizlik yapmak, kıyafet dikmek, örgü örmek ve ufak tefek dikiş işleriyle de gündeliklerini kazanabilecekleri belirtilir. Avrupa’da bu şekilde hayatını idame ettiren pek çok kadın olduğu aktarılır. Özellikle artık hizmetçi kullanmayan orta sınıf ailelerin bu tarz çalışanlara ihtiyaç duyduğu belirtilir. Avrupa’da işçi annelerin çocukları için kurulan bakım kurumları örnek gösterilerek, benzeri yapıların Türkiye’de de kurulmasının gerekliliği savunulur.

Dergide yabancı ülkelerdeki kadın hayatları, çoğu zaman karşılaştırmalı bir çerçevede ele alınır. Alman ve Fin kadınları çalışkanlıkları, sadelikleri ve millî bilinçleriyle örnek gösterilirken; İspanyol kadınları daha çok ev merkezli ve geleneksel bir yaşam sürmeleri nedeniyle eleştirilir (Emine Şevket, 1926). Fin kadınlarının ise erkeklerle eşit eğitim gördüğü, çalışmanın toplumsal bir norm olduğu ve siyasî haklara sahip bulunduğu vurgulanarak, Şark milletleri için asıl örneğin Alman ya da Fransız kadınları değil, “ciddiyetleriyle Fin kadınları” olması gerektiği ifade edilir ([Âyin]. L., 1925).

İdare-i beytiyye

Asar-ı Nisvan dergisinde İdare-i beytiyye, geleneksel deneyime dayalı pratikler olmaktan çıkarılarak bilimsel, akılcı ve planlı bir “fenni ev idaresi” anlayışı çerçevesinde ele alınmaktadır. “Ev işleriyle ilgili bilgiler (1925d)” başlıklı imzasız yazıda, “Fenni ev idaresi her cihetten gayet büyük bir terakki adımıdır” ifadesiyle ev işlerinde rasyonelleşmenin

önemi vurgulanır. Avrupa, özellikle Almanya, bu konuda örnek olarak gösterilir ve ev idaresinin daha kısa sürede, daha kolay ve daha akılcı yöntemlerle yürütülmesinin yolları ayrıntılarıyla aktarılır. Benzer şekilde, “Ev idaresine ait yazılar (1926e)” başlıklı imzasız makalede gıdaların muhafazası ile kıyafet ve eşyaların nasıl yıkanacağı ve korunacağı açıklanırken, ev mekânlarının sahip olması gereken nitelikler de ele alınır. Örneğin, yağın saklanma biçimi, sütün koku çekici özelliği nedeniyle et ve sebzelerin yanında veya karanlık kilerde bulundurulmaması gerektiği belirtilir. Kıyafetlerin korunmasına ilişkin olarak ise kumaş türüne göre farklı yöntemler önerilir: Yaz mevsimi geldiğinde kalın giysilerin sandıklara yerleştirilmesi, sandıkların rutubetsiz, serin ve havadar ortamlarda tutulması, ipek ve kadife kumaşların torbalar içinde dolaplara asılması, yazlık giysilerin sandıklarda saklanması, yorganların yıkanması ve beyaz kürklerin temizlenmesi gibi ayrıntılar aktarılır.

“İdare-i Beytiyye; Evlerin Tertip ve Tezyini: Mutfak (1925e)” başlıklı imzasız yazıda, Osmanlı evlerinde mutfığa yeterince önem verilmediği; çoğu kez bodrum katı veya ahır benzeri, en ücra ve sağlıksız köşelere yerleştirildiği eleştirilir. Buna karşılık, Avrupa’da mutfakların evin en önemli bölümlerinden biri olarak görüldüğü ve adeta birer “yemek laboratuvarı” niteliği taşıdığı vurgulanır. Yazıda ayrıca, hizmetçi çalıştırmanın artık yalnızca alt sınıflar için değil, orta sınıf aileler için de ağır bir yük haline geldiği belirtilir; Avrupa ve Amerika’da ev kadınlarının kendi işlerini kendilerinin yapmak zorunda olduğu aktarılır. Bu bağlamda, temiz, havadar ve teknik donanımı güçlü bir mutfak, hem ev işlerini kolaylaştırmakta hem de sağlık açısından güvenli bir ortam sağlamaktadır. Özellikle sıcak suyun bulunması sayesinde, Osmanlı mutfaklarında altı saatte pişmeyen yemeklerin Avrupa mutfaklarında iki saat içinde hazırlanabildiği örneklenir. Yazının sonunda, dergide yer verilen mutfak planının Avrupa’daki en “adi (sıradan)” mutfak örneklerinden biri olduğu ifade edilir.

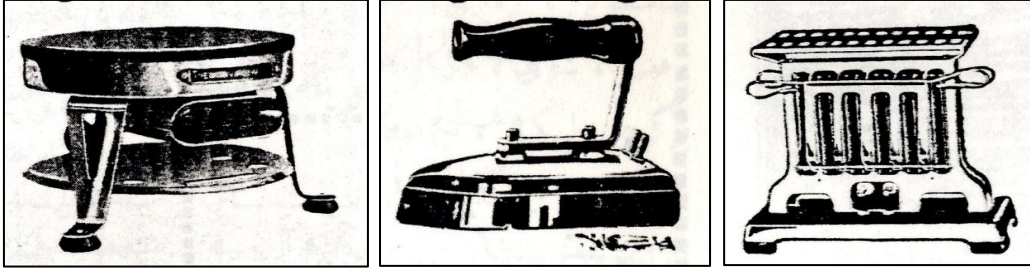
Resim 4.47. “Son sistem matbah” (İmzasız,1925e, 11)

Âsâr-ı Nisvân dergisinde mutfak, yalnızca yemek pişirilen bir alan olmanın ötesinde, kadına özel bir mekân olarak ele alınmaktadır. “İdare-i Beytiyye; Evlerin Tertip ve Tezyini: Mutfak (1925e)” başlıklı imzasız yazının devamında, hizmetçi kullanmayan ailelerde mutfağın yalnızca yemek hazırlanan bir mekân değil, aynı zamanda kadının oturma odası işlevi gördüğü aktarılır. Kadın, bir yandan ateşte yemeğini kaynatırken, diğer yandan dikiş masasında onarım ve el işiyle ya da yazılarıyla meşgul olur. Böyle bir mutfağın ihmal edilmeyeceği de doğal karşılanır. Yazıda Türk milletinin diğer milletlere kıyasla inkılapları daha hızlı benimseyebildiği vurgulanarak, ailelerin küçük bir özenle “asrî müfid usulleri (modern ve faydalı usulleri)” derhal uygulamaya başlaması gerektiği ifade edilir. Hayatı çekilmez hâle getiren alışkanlıkların kısa zamanda değiştirilebileceği ve yaşamaya değer bir hayat için “yaşamayı öğrenme”nin zorunlu olduğu belirtilir. Bu bağlamda, dergide sunulan örnek mutfakta kullanılan hava gazı ocağı, pahalı olmamakla birlikte son derece elverişli bir araç olarak tanıtılır. Karanlık mutfaklarda mangal veya kömürle yemek pişirmenin hem gayri sıhhi hem de oldukça zahmetli olduğu dile getirilirken, elektrik fiyatlarının yüksekliği nedeniyle hava gazı ocaklarının en uygun çözüm olduğu savunulur. Yazı, hava gazı ocaklarının sağladığı hız ve kolaylık sayesinde mutfak işlerinin kısa sürede tamamlanabileceğini ve bunun artık Türk kadınları için bir zaruret hâline geldiğini öne sürer.

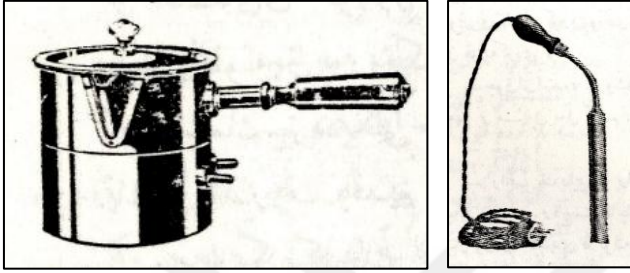
“Amerikalı Kadınlar Nasıl Bir Zevce ve Validedirler (1925)” başlıklı makalede, İngiliz yazar Rebecca West’in görüşlerine yer verilmekte ve Amerika şehirlerindeki “asrî” ilerleme özellikle mutfak düzeni üzerinden örneklendirilmektedir. Yazara göre, Amerikan mutfaklarının sağladığı kolaylıklar Türk kadınlarına örnek teşkil etmelidir. Buna göre Amerikan ev kadını, oturduğu yerden elektrikli mutfak aletleriyle yemek pişirebilmekte;

bulaşıkları ellerini dahi değdirmeden yıkayıp kurutabilmekte; tek bir musluğu çevirerek evini ısıtabilmekte ve banyosunda dilediği anda kaynar suya ulaşabilmektedir. Ayrıca birkaç saniye içinde yemek masasını kurup buz dolabından içecek ve soğuk yiyecekleri çıkararak servisini tamamlayabilmekte, böylece yemek hazırlığını kısa sürede bitirebilmektedir. Yazar, benzer biçimde yağlı boyalı ve dar mekânlı evlerin elektrikli bez ve süpürgeler sayesinde birkaç dakika içinde temizlenebildiğini belirtir. Yazara göre, Amerikan ev düzeninin sunduğu bu kolaylıklar modern hayatın iş yükünü azaltmakta ve ev kadınlarının gündelik işlerini önemli ölçüde hafifletmektedir.

Asar-ı Nisvan dergisinde modern teknolojinin ev içi hayata dâhil edilmesi, ev işlerinin rasyonelleştirilmesi ve kadın emeğinin hafifletilmesi bağlamında önemli bir ilerleme olarak sunulmaktadır. “İdare-i Beytiyye; Umur-ı Beytiyyede Elektrik (1925f)” başlıklı imzasız yazıda, elektriğin ev işleri açısından büyük fayda sağladığı ifade edilir. Yazara göre ütü, elektrik sobası ve “buyot” gibi aletlerin hanelerde kullanılmaya başlanmasıyla gündelik işlerde adeta bir inkılap yaşanır. Bu araçları kullananlar, onların temizlik ve kullanım kolaylığı bakımından üstün olduğunu takdir eder. Elektrikli ütü, zararlı gazlar yayan kömür ütülerine kıyasla çok daha sağlıklıdır; buyot ise hız ve rahatlık açısından eşsiz bir araç olarak değerlendirilir. Yazıda, elektrikli aletlerin gündelik hayata sağladığı kolaylıklara dair somut örnekler verilir: İhtiyaç duyulduğunda buyot sayesinde gece gündüz, hatta yataktan kalkmadan sıcak su elde edilebilir; elektrikli sobalar ise kış aylarında odaları birkaç dakika içinde zahmetsizce ısıtarak çocukların sağlığını korur. Elektriğin yangına karşı güvenli olduğu, el ve parmak yanıklarını önlediği, gürültüsüz çalıştığı, is, koku ve zararlı gaz çıkarmadığı da özellikle vurgulanır. Kömür, petrol ve hava gazının kirletici etkilerine karşılık elektriğin eşyaların ve mekânın temizliğini sağladığı belirtilir. Yazara göre, elektriğin Türkiye’de henüz yeni yaygınlaşması nedeniyle ev kadınları tarafından yeterince tanınmadığı ve maliyet endişesinin kullanımın önündeki başlıca engel olduğu ifade edilir. Bu nedenle elektrikli ev aletleri, sağladıkları zaman tasarrufu, temizlik, sağlık ve güvenlik avantajlarıyla ayrıntılı biçimde tanıtılır; tüketim miktarları ve fiyatları verilerek elektriğin sanıldığı kadar pahalı olmadığı gösterilmeye çalışılır. Böylece elektriğin ev işlerinde modern, pratik ve iktisadî bir çözüm sunduğu okuyucuya ikna edici örneklerle aktarılır.

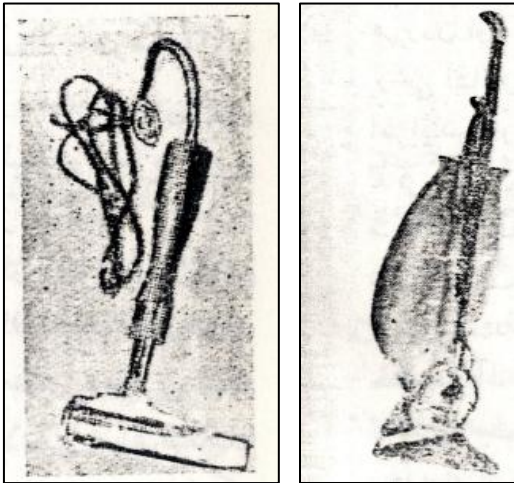

Resim 4.48. a. Elektrik ocağı, b. Ütü, c. Ekmek kızartma makinası (İmzasız, 1925f, 4)

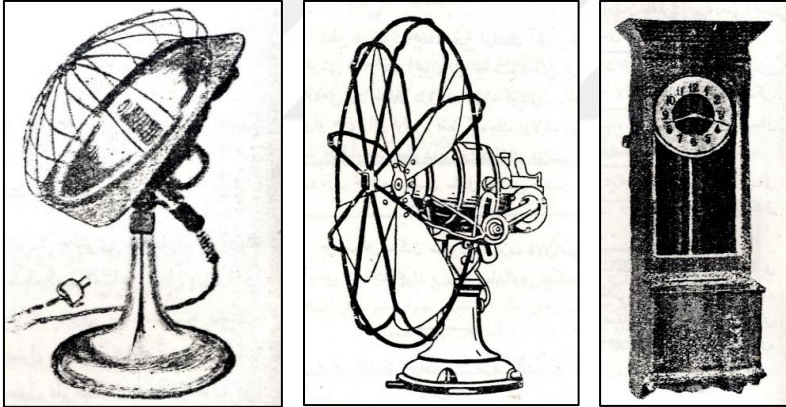
Resim 4.49. a. “Buyot”, b. Palunjur (su ısıtıcısı) (İmzasız, 1925f, 5)

Yine aynı başlıkla yayımlanan imzasız bir diğer yazıda, elektrik süpürgesinin faydaları üzerinde durulur. Yazara göre bu alet, adi süpürgeден çok daha kullanışlıdır ve en ufak çöpleri dahi toplayarak ev hanımlarına büyük kolaylık sağlar. Elektrik süpürgesinin yardımıyla bir hanenin kısa sürede ve yorulmadan temizlenebileceği; ayrıca bu yöntemin son derece sağlıklı olduğu ifade edilir. Yazar, süpürgelerin yalnızca ortalığı değil, dantela gibi ince eşyaların üzerindeki tozları ve hatta piyano içindeki birikintileri dahi temizleyebildiğini belirtir. Saatte 150-200 watt elektrik harcayan bu süpürgelerin fiyatının ise 40 lira olduğu bilgisi verilir (İmzasız, 1925j, 14).

Resim 4.50. a. Elektrik haviyesi, b. Süpürge (İmzasız, 1925j, 14)

Âsâr-ı Nisvân'da yayımlanan yazılarda elektrikli aletlerin farklı kullanım alanlarına dair ayrıntılı bilgilere de yer verilmektedir. Dergide, elektrik sobası odaları ısıtmak bakımından “en mükemmel alet” olarak tanıtılır ve yatak odasının uyumadan önce veya sabah kalkmadan önce çarçabuk ısıtılabilceği belirtilir. Yazara göre, hava gazı ve petrol kullanımında görülen baş ağrısı gibi olumsuz etkiler bu alette bulunmaz; elektrik sobasının 300 watt (yaklaşık 5 kuruş) elektrik sarf ettiğı ve fiyatının 10 liradan başladığı ifade edilir. Bir diğcr yenilik olan elektrik vantilatörü ise masa üzerine yerleştirilen veya duvara sabitlenen biçimleriyle tanıtılır; sıcak havalarda serinlik ve ferahlık sağlar, ayrıca ıslak çamaşırların kurutulmasına da hizmet eder. Küçük bir motorla çalışan bu aletin saatte 200 watt elektrik tükettiğı, fiyatının ise 20 liradan başladığı belirtilir. Elektrik saati ve modası geçmiş olmakla birlikte, elektrikle çalışan bir mangalın da ısıtma aracı olarak kullanılabileceğı ifade edilir. Yazara göre verilen fiyatlamalar asıl tarifeye göredir; ancak kullanım saatlerine ve koşullarına göre tarifelerde indirimler uygulanabilir ve bu yolla okuyucular elektrik kullanımına teşvik edilir (İmzasız, 1925j, 14-15).

Resim 4.51. a. Elektrik sobası, b. Vantilatör, c. Elektrikli saat (İmzasız, 1925j, 15).

Âsâr-ı Nisvân'da yayımlanan imzasız “İdare-i Beytiyye (1925g)” başlıklı bir diğcr yazıda ise yemek odasının nasıl olması gerektiğı üzerinde durulmaktadır. Yazıda, yemek odalarının sıhhî bakımdan yatak ve çocuk odaları kadar önemli olmadığı, dolayısıyla bu mekânların güneş görüp görmemesinin diğcr odalar kadar mühim bulunmadığı belirtilir. Bununla birlikte, güneş alan ve aydınlık yemek odalarının tercih edilir olduğu da özellikle vurgulanır. Yemek odasında bulunması gereken temel mobilyalar yemek masası, sandalyeler, büfe ve küçük bir yan masa ile sınırlandırılmış; yumuşak mobilyaların yemek kokusunu içine çektiğı için uygun olmadığı ifade edilir. Çalışma odasının, çocuk odasından ve sokak gürültüsünden uzak bir mekânda konumlandırılması gerektiğı savunulur. Bu odada ciddiyet ve zarafetin

korunabilmesi için mefruşatın sade ve amaca uygun olması gerektiği belirtilir; yazı masası, birkaç koltuk, kitap dolabı ve raf gibi temel eşyaların yeterli olacağı vurgulanır. Misafir odalarının ise zarafet, süs ve ihtişamı yansıtmaması, huzur ve rahatlık bahş etmesi gerektiği ifade edilir. Mobilya ve ziynetlerin kümeler hâlinde düzenlenmesi, ev sahibinin zevkini gösteren bir unsur olarak değerlendirilir; ayrıca piyano, modernliğin göstergesi olarak bu odada yer alabilecek bir eşyadır. Bununla birlikte, süs ve zarafetin tabiiliği bozacak ölçüde aşırıya kaçmaması gerektiği üzerinde durulur. Henüz yaygınlaşmamış olsa da, evlerde hamam veya banyo odasının sağlık ve temizlik açısından zaruri bir ihtiyaç olduğu savunulur. Özellikle sıcak yazlarıyla bilinen memlekette banyonun aileler için elzem bir ihtiyaç olduğu, evin bir köşesinin bu amaca ayrılmasının ise büyük masraflar gerektirmediği dile getirilir. Banyo veya hamam odasının duvarlarının beyaz, tavan ve zeminlerinin temiz olması; ayrıca duvarlarda havlu ve elbiseler için askıların, sabun ve temizlik malzemeleri için rafların bulunması gerektiği belirtilir.

Âsâr-ı Nisvân'da sofraya ve yemek düzeni, yalnızca beslenmeye ilişkin bir pratik olarak değil; sağlık, estetik, aile huzuru ve sınıfsal görgü anlayışıyla bağlantılı bir kültür meselesi olarak ele alınmaktadır. Dergide yayımlanan imzasız "Sofra Tertibi (1925m)" başlıklı yazıda, ülkede gündelik sofralara ve yemek odalarına yeterince önem verilmediğini belirtilir. Yazar, özellikle orta sınıfa mensup ailelerin yemek odaları için çoğunlukla bodrum katları veya evin gayri sıhhi köşelerini seçmesini eleştirir; bu gibi karanlık ve sağlıksız mekânlarda kurulan sofraların ihmal edildiğini vurgular. Yazara göre sofrada yalnızca yemeğin bulunması beşerî ihtiyacı karşılamaya yetmez; temiz, tabiatla uyumlu ve özenle hazırlanmış bir sofraya düzeni iştahı artırır. Sofraya gösterilecek küçük bir ihtimamın aileye hem lezzet hem de huzur katacağını, çünkü beden ve ruh düzeninin yemek düzeniyle daima ilişkili olduğunu belirtir. Yazıda ayrıca ziyafet sofralarının düzenine dair ayrıntılı talimatlar verilir: Sofra örtüsünün düz beyaz olması ve köşelerinin yerden yaklaşık 20 cm yukarıda bulunması gerektiği, sofranın ortasına vazo veya sepet içinde çiçek konulabileceği; tabakların kişi başına yaklaşık 30 cm yer kalacak şekilde dizilmesi gerektiği aktarılır. Sofrada hattatlara yaptırılmış ve resimlerle süslenmiş yemek listelerinin bulunması önerilir; yemek değiştikçe tabakların da değiştirilmesi gerektiği vurgulanır. Servis yapan kişinin kıyafet, el ve tırnak temizliğine dikkat etmesi; ayak sesinden kaçınmak için yumuşak ayakkabılar giymesi ve ev hanımının işaretlerine riayet etmesi gerektiği de özellikle belirtilir.

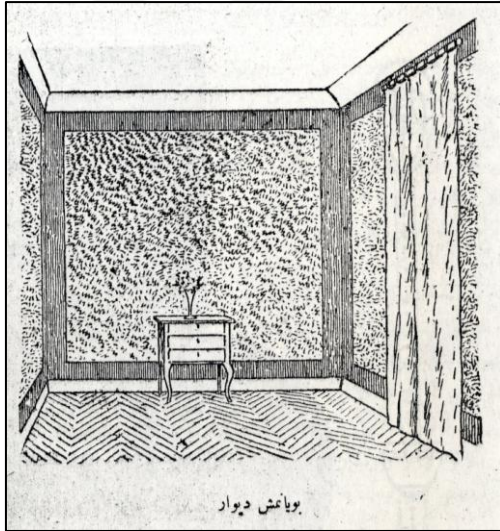
Âsâr-ı Nisvân dergisinde imzasız yayımlanan “Aile İnkılapları (1926a)” başlıklı makalede, tıp eğitimi almış bir gencin İstanbul’dan ailesinin yanına döndükten sonra aile evinde yaptığı yenilikler anlatılır. Özellikle mutfakın sağlıksız koşullarının düzeltilmesine yönelik uygulamalar dikkat çeker. Genç, mutfakın havasını iyileştirmek için camları sildirir, duvarcılarla birlikte mekânda düzenlemeler yapar; su küplerini kaldırarak yerlerini toprak ve taşla doldurur, üzerine ahşap ayaklar yerleştirir. Mutfak duvarlarının alt kısımlarına küçük pencereler açılır, her taraf beyaz badana ile boyanır ve mutfakın en aydınlık yerine kullanışlı bir demir ocak yerleştirilir. Kapılar da onarıldıktan sonra, daha önce havasız ve sağlıksız bir yer olan mutfak yemek odası kadar temiz, sıcak ve kullanışlı hâle geldiği belirtilir. Bu değişiklikler, komşu kadınlar tarafından ilgiyle karşılanmış; mutfak artık kışın bile rahatlıkla kullanılabilmesi, soğukun girecek hiçbir açıklığın kalmaması hayranlık uyandırmıştır. Annesi, yaşlılık döneminde soğuk taşlar üzerinde dolaşmaktan kurtulduğu için oğluna dua etmiş, mahallede ise bir “mutfak tamiri furyası” başlamıştır. Dergide aktarıldığı üzere, odalara mangal koymak yerine valide, peder ve kızın oturduğu iki oda ile umumî yemek odasının küçük bir soba aracılığıyla ısıtmaya çalışıldığı, bunun da başarılı sonuç verdiği belirtilir; öyle ki ev halkı artık sırtlarına hırka bile giymeye ihtiyaç duymaz. Eğitimli genç, evdeki işleri kolaylaştırmak için rasyonel çözümler üretmektedir. Eve çamaşır makinesi alması, kışın hamama gitmekten kurtulmak amacıyla mutfak yanına küçük bir hamam kurmayı planlaması, ayrıca ev için elektrik ve telsiz telefon istasyonu kurma isteği bu çerçevede aktarılır.

Dönemin önemli sorunlarından biri olan güvelerle mücadele konusu da, havadar ve güneş alan evlerin önemine dikkat çeken imzasız “İdare-i Beytiyye (1925c)” başlıklı yazıda ele alınmaktadır. Yazıda, güvelerin sıcak, karanlık ve sakın mekânları tercih ettiği belirtilerek konsol ve dolap içlerinin her yaz düzenli olarak havalandırılması gerektiği vurgulanır. Ayrıca eşyaların birkaç saat güneşe çıkarılmasının, zararlılarla mücadelede etkili bir yöntem olduğu okuyucuya gerekçeleriyle aktarılır. Yazılarda aktarılan örneklerden, konutlarda güneş ışığının ve havanın yeterli düzeyde alınmasının önemi bir kez daha belirgin hâle gelir ve sağlıklı, kullanışlı yaşam mekânlarının temel unsurlarından biri olarak öne çıkar.

Estetik

Âsâr-ı Nisvân dergisinde yer alan yazılardan, dönemin estetik anlayışını şekillendiren temel ilkelerden birinin “uyum” olduğu anlaşılmaktadır. “Odaları Süslemek (1926c)” başlıklı

imzasız yazıda, duvarların tavan tahtalarına uygun bir renge boyanması hâlinde odanın daha süslü görüneceği ifade edilir. Renklerin birbirine uygun olması şartıyla duvarlar üzerinde çeşitli desenler yapılmasının da gayet makul olduğu belirtilir. Benzer biçimde, imzasız “İdare-i Beytiyye (1925g)” başlıklı yazıda da yemek odası duvar boyalarının mobilyaların rengine uygun seçilmesine özellikle özen gösterilmesi gerektiği vurgulanır. Ayrıca perdelerin, duvarlar ve mobilyalarla uyum sağlayacak şekilde koyu renklerden tercih edilmesi gerektiği ifade edilir. İmzasız yayımlanan “Evleri Temizlemek (1925k)” başlıklı yazıda ise renk seçiminde estetik uyumun yanı sıra işlevselliğin de gözetildiği görülür. Bu bağlamda yatak odaları için beyaz ya da fil dişi gibi açık renkli mobilyalar tavsiye edilirken, “gündüz oturulan odalarda” koyu renkli mobilyaların tercih edilmesi önerilir.

Resim 4.52. “Odaları süslemek” (İmzasız, 1926c, 24)

İmzasız yayımlanan “İdare-i Beytiyye; Evlerin Tertip ve Tezyini: Mutfak (1925e)” başlıklı yazıda ise dönemin bir diğer estetik ilkesi olarak sadelik öne çıkarılır. Odalarda oldukça az mobilya bulunması gerektiği, bu mobilyaların ise yalnızca mekânın ihtiyaçları gözetilerek seçilen işlevsel eşyalar olması gerektiği vurgulanır. Bu bağlamda mutfak mobilyalarının sade ve sıradan olmakla birlikte son derece sağlam olması gerektiği ifade edilir. İki masa, üç-dört sandalye, büyük bir dolap ve birkaç rafın mutfak için yeterli olduğu belirtilir. “Matbah mobilyaları adi (sıradan) olmakla beraber son derece kavi (sağlam) olmalıdır” ifadesine de yer verilir. “İdare-i Beytiyye (1925g)” başlıklı diğer bir imzasız yazıda ise yemek odasının düzenlenmesi ve tezyini ele alınır. Buna göre yemek odası duvarlarının boya veya kâğıtlarının koyu renklerde olması uygun görülür. Özellikle koyu kestane veya koyu kırmızıya meyilli karışık renkler, dönemin yaygın tercihleri arasında yer alır. Yemek odası

için gerekli mobilyalar; yemek masası, sandalyeler, büfe ve küçük yan masadan ibarettir. Açılıp kapanabilen büyük yemek masaları pahalı olmakla birlikte oldukça kullanışlı bulunur. Sandalyelerin büyük ve ağır olması tercih edilir; bunların sıradan ağaçtan yapılabileceği gibi, imkânlara göre ceviz gibi kıymetli ağaçlardan da seçilebileceği belirtilir. Meşin (koyun derisi) kaplı sandalyeler pahalı olmakla birlikte, yemek odalarında makbul eşyalar arasında sayılır. Sandalye ve masalarla aynı renkte büyük kapalı büfeler, orta halli aileler için tavsiye edilirken; gümüş takımlara, kıymetli billurlara ve Çin porselenlerine sahip zengin aileler açık büfeleri tercih eder. Ayrıca yemek odalarının duvarları resimler, tabaklar, gravürler ve küçük raflarla süslenebilir; özellikle çeşitli manzaralar ve meyve resimleri makbul sayılır. Bunlara ek olarak, imzasız yayımlanan “Sofra Tertibi (1925m)” başlıklı “İdare-i Beytiyye” yazılarında, yemek sofralarının yaz aylarında ve mümkünse kışın da çiçeklerle süslenmesi son derece hoş ve uygun bir uygulama olarak vurgulanır.

Yine “İdare-i Beytiyye (1925g)” başlığını taşıyan imzasız bir diğer yazıda, çalışma odasında ciddiyet ve zarafetin korunmasının elzem olduğu belirtilir; bu nedenle mefruşatın sade, ancak odanın amacına uygun biçimde seçilmesi gerektiği vurgulanır. Çalışma odasında bulunması gereken temel mobilyalar yazı masası, birkaç koltuk, kitap dolabı ve kitap raflarıyla sınırlıdır. Ayrıca ailenin ekonomik durumuna bağlı olarak birkaç sandalye, kanape ya da şezlong da bu mekâna eklenebilir. Bu odalara mahsus mobilyalar arasında ağır ve kıymetli olanların tercih edilmesi makbul sayılır. Odanın duvarlarının koyu renge boyanabileceği ve resimlerle süslenebileceği de ifade edilir. Misafir odasına ilişkin olarak ise, bu mekânların zarafet, süs ve gösterişi ifade etmesi; aynı zamanda ferahlık ve istirahat sağlaması gerektiği belirtilir. Odadaki mobilya ve eşyaların bir düzen içinde kümelenmesi, ev sahibinin zevkini ve seçiciliğini sergileyen bir unsur olarak değerlendirilir. “İnziva ve istirahat köşeleri” oluşturulması tavsiye edilir ve bu köşelerin yumuşak koltuklar, rahat sandalyeler, küçük masalar ve diğer eşyalarla özenle düzenlenmesi bir maharet olarak görülür. Pencere ve kapılara mobilyalarla aynı kumaştan perdeler takılması; pencere kenarlarının ve masa üzerlerinin saksı ya da vazolardaki çiçeklerle süslenmesi eski bir usul olmakla birlikte hâlen makbul kabul edilir. Duvarlara çeşitli tablolar asılabileceği, hatta piyanosu olanların bu eşyayı da misafir odasına koyabileceği ifade edilir. Sonuç olarak, misafir odalarının zarif ve süslü olması arzu edilir; ancak bu süs ve zarafetin doğallığı bozacak ölçüye varmamasına özen gösterilmesi gerektiği vurgulanır. Banyo yahut hamam odası olarak adlandırılan mekan ise temizliğiyle ön plana çıkarılır. Bu mekânlarda duvarların beyaz, tavan ve zeminlerin ise son derece temiz olması gerektiği. Çocuk odasında ise

mobilyaların son derece sade, az sayıda ve her cihetten temizliğe müsait olması gerektiği ifade edilir.

Emine Şevket, “İspanyol kadınları (1926)” başlıklı yazısında İspanya’yı olumsuz bir örnek olarak ele alır. İspanya’daki konutların tefrişatının oldukça sade olduğunu, hatta adi bir nitelik taşıdığını ifade eder. Yazar, dolapların çoğunlukla duvarlara gömülü biçimde yapıldığını belirtir. Yatak odalarında temel eşyaların geniş cibinlikli bir karyola, bir masa, birkaç sandalye ve bir tuvalet masasından ibaret olduğunu ifade eder. Misafir ve yemek odalarında ise çoğunlukla örme mobilyalara rastlandığını; bunun da ülkede ahşabın son derece pahalı olmasından kaynaklandığını aktarır. Odaların zeminlerinin mermer ya da çini taşlarla döşendiği ve bu taşların her gün temizlenmediği de yazarın verdiği bilgiler arasındadır. Emine Şevket, İspanya’da gösterişli bir yatağın büyük bir sermaye olarak kabul edildiğini belirtir. Karyolaların yaylı olduğunu; ancak üzerlerinde kullanılan minderlerin Batı’da yaygın olduğu üzere at kılı ya da deniz otundan değil, mutlaka yün ya da pamukla doldurulduğunu ifade eder. Minderlerin yeterince sıkı olmaması nedeniyle her sabah kaldırılıp kabartılmasının gerektiğini ve yalnızca yatak düzeltme işinin her bir karyola için yaklaşık on dakikayı bulduğunu aktarır. Yazar, İspanya’da mutfak işlerinin de Batı’daki örneklerle kıyasla kolaylıkla tamamlanmadığı bilgisini verir. Evlerde sobalara rastlanmadığını, mutfak ocaklarının ise oldukça basit bir yapıya sahip olduğunu belirtir. Üç-dört delikten ibaret bu ocakların altına ateş yakıldığını ve yakıt olarak Türkiye’de olduğu gibi odun kömürünün kullanıldığını aktarır. Kömürü tutuşturmak için yağa batırılmış bez parçalarının tercih edildiğini; ancak bu kömürün çoğunlukla kötü koku ve zararlı gazlar yaydığını ve pahalıya mal olması sebebiyle yorucu ve sağlıksız bir yöntem olarak değerlendirildiğini ifade eder.

Nezafet, sıhhat ve idman

Âsâr-ı Nisvân dergisi, temizlik meselesini bireysel sağlıkla, aile mutluluğuyla ve modern yaşam anlayışıyla ilişkilendirerek ele alır. İmzasız yayımlanan “İdare-i Beytiyye; Evlerimizi Temizlemek (1925h)” başlıklı makalede, “Bir hanenin güzelliği onun nezafeti ile kaimdir” ifadesiyle temizlik vurgusu yapılır. Aile mutluluğunun bireylerin sağlığına bağlı olduğu hatırlatılarak temizliğin önemi sık sık dile getirilir. Evlerin ne kadar sağlıklıysa sahiplerinin de o kadar sağlam olacağı belirtilir. Eski Türk evlerinin “pek temiz” olduğu ifade edilirken, son dönemlerde evlerdeki dağınıklık ve temizliğe gösterilmeyen özen eleştirilir. Odaların

tavan ve köşelerindeki örümcek ağları ile mobilya ve duvar diplerinde biriken tozun yalnızca kötü bir görüntü oluşturmakla kalmadığı, aynı zamanda hastalık kaynağı olduğu ileri sürülür. Eskiden sokak ayakkabılarıyla eve girilmemesinin sağlıklı bir millî adet olduğu, ancak artık bu alışkanlığın unutulduğu belirtilir. Londra ve Berlin gibi şehirlerde sokakların her gün süpürülüp silindiği için ayakkabı ile eve girmenin mümkün olabileceği, fakat “süprüntü yuvası” olarak nitelenen yerel sokaklarda bu uygulamanın sağlık açısından tehlikeli olduğu ifade edilir. Yazıda ayrıca tahta kurusu, pire, sinek ve farelerin mikropların yayılmasına aracılık ettiği, dolayısıyla tam anlamıyla sıhhi ve temiz bir evde bu haşerelerden hiçbirinin bulunmaması gerektiği ifade edilir. Odaların her gün, her hafta veya iki haftada bir süpürülüp silinmesi gerektiği; bunun yanında yılda iki kez, biri yaz diğeri kış mevsimine denk gelecek şekilde genel temizlik yapılmasının zorunlu olduğu belirtilir. Günlük temizlikte, misafir odası yahut yatak odasından başlanması tavsiye edilir. Temizlik ayrıntıları aktarılırken, temiz hava için camların açılmasının ve güneş ışığından yararlanmanın önemi sık sık vurgulanır. Büyük dolaplar ve piyano dışındaki taşınabilir mobilya ve halıların ise sofaya veya bahçeye çıkarılarak temizlenmesi gerektiği ifade edilir.

Resim 4.53. “İdare-i beytiyye; evlerimizi temizlemek” (İmzasız, 1925h, 13)

“Evleri Temizlemek (1925k)” başlıklı yazının devamının yer aldığı ikinci sayıda, mobilyaların sineklerden ve güneşin soldurucu etkisinden korunma yolları ele alınır. Yazın sayfiyeye gidilirken evde bırakılacak halı ve perdelerin çıkarılarak gazeteye sarıldıktan sonra sandıklara yerleştirilmesi, piyanoya ise kılıf geçirilmesi gerektiği belirtilir. Pencere ve kapıların nasıl silineceği en ince ayrıntısına kadar açıklanır; beyaz ve boyalı tahtaların temizliği sırasında dikkat edilmesi gereken hususlar aktarılır. Boyalı tahtaların hem kolay

silinebilirlik hem de temizlik açısından en uygun seçenek olduğu vurgulanır. Ayrıca, “bizim evlerimizde pek nadir tesadüf olunan” parkelerin bilinen tahtalar gibi yıkanamayacağı, bunun yerine farklı bir temizlik yönteminin uygulanması gerektiği ifade edilir.

Resim 4.54. “Evleri temizlemek” (İmzasız, 1925k, 12)

Âsâr-ı Nisvân’da yer alan temizlik konulu yazılar, ev idaresinde sağlığın korunmasına yönelik pratik ve rasyonel öneriler sunar. İmzasız yayımlanan “Ev İdaresinde Elzem Reçeteler (1925i)” başlıklı yazıda, ağır ve zararlı maddelerle temizlik yapmanın sağlık açısından tehlikeli olduğu, bunun yerine daha kolay ve zararsız yöntemlerin tercih edilmesi gerektiği belirtilir. Özellikle mutfaklarda bulunan delikli taşların temizliğinin güç olduğu, soğuk suyun yağ ve kiri gidermeye yetmediği aktarılır; en pratik çözümün çamaşır sodası ve üzerine dökülen sıcak su olduğu ifade edilir. Bu uygulamanın beş on günde bir tekrar edilmesiyle hem mutfakta temizliğin sağlanacağı hem de haşeratın önüne geçilerek sağlığın korunacağı vurgulanır. Fare, örümcek ve sansarlardan kurtulmanın pratik yolları da yazıda paylaşılır. Ayrıca, “memleketimizde topraktan ve tozdan ancak evimizi temizlemekle kurtulmak imkânsız” denilerek, elbiselerin temiz tutulmasının da zorunlu olduğu ifade edilir.

Âsâr-ı Nisvân’da mutfığa ilişkin yazılar, ev içi sağlığın korunmasında mutfığın merkezi rolünü ortaya koymaktadır. “İdare-i Beytiyye; Evlerin Tertip ve Tezyini: Mutfak (1925e)” başlıklı yazıda mutfakların sıhhi bakımdan büyük bir öneme sahip olduğu vurgulanır. Ancak

ev yaptırılırken ya da kiralanırken mutfaklara yeterince önem verilmediği belirtilir. Mutfakların çoğu zaman bodrum katında, ahır andıran biçimde, evin en ücra ve en pis köşelerinde yer aldığı ifade edilir. Oysa bütün yiyeceklerin mutfaktan geçmek zorunda olduğu düşünüldüğünde, mutfakların temiz ve sağlıklı olmasının zaruri olduğu hatırlatılır. Yazara göre pis, karanlık ve havasız mutfaklar böcekler ile mikropların yuvası hâline gelmekte; bu tür ortamlarda sağlıklı yemek hazırlamak imkânsız hâle gelmektedir. Bu sebeple mutfakta ayakkabı temizlemek, elbise fırçalamak gibi toz çıkaracak işlerle uğraşılması gerektiğini ifade eder; zira bu tozların yemek ve kaplara bulaşarak nihayetinde mideye ulaştığını belirtir. Yazara göre karanlık bir mutfakta temizlik kurallarına tam anlamıyla riayet etmek mümkün olmadığından, böcek ve sineklerin yemeklere ve kaplara bulaşmalarını engellemek de imkânsızdır. Bu nedenle yazar, aydınlık, havadar, geniş, temiz ve sıhhi bir mutfak olmayan bir evin iyi ve elverişli kabul edilmesinin doğru olmadığını vurgular. Ayrıca karanlık ocaklarda, mangallarda ya da kömürle yemek pişirmenin yalnızca gayri sıhhi değil, aynı zamanda oldukça zahmetli bir yöntem olduğunu dile getirir. Mutfak pencerelerinin büyük ve ocağa yakın olmasının tercih edilmesi gerektiğini, yaz aylarında ise sineklerin girmesini önlemek amacıyla mutfak pencerelerine ince tel kafes takılmasını tavsiye eder. Yazara göre medeni milletlerde mutfak, evin en önemli bölümlerinden biri sayılmakta; bu nedenle duvar ve tavanları yağlı boya ile kaplanarak kolayca yıkanabilir hâle getirilmektedir. Bu uygulamanın son derece sağlıklı bir ortam sağladığını ifade eder. Her yemek sonrasında tabakların hemen yıkanmasına, mutfak silinip süpürülmesine dikkat edilmesi gerektiğini özellikle vurgular. Temiz tabakların yalnızca mide ve sağlık açısından değil, yemeklerin lezzeti bakımından da önemli olduğunu belirtir. Kirli tabakların yıkanıp kurulandıktan sonra dolap ve raflara yerleştirilmesi, ocağın temizlenmesi, masanın yıkanması ve son aşamada mutfak zemininin silinmesi gerektiğini ifade eder.

İmzasız yayımlanan “İdare-i Beytiyye (1925g)” başlıklı yazıda ise yemek odalarının sağlık açısından yatak ve çocuk odaları kadar önemli görülmediği, bu nedenle güneş alıp almamalarının çok mühim sayılmadığı belirtilir. Ancak yine de güneşli ve ferah yemek odalarının tercih edildiği ifade edilir. Ayrıca banyo ve hamam odalarının önemi vurgulanır. Ülkemizde hamam bulunmasına rağmen modern anlamda banyonun yaygın olmadığı, oysa özellikle uzun ve sıcak yazlara sahip bir memlekette banyonun her aile için temel bir sağlık ihtiyacı olduğu ve temizliğine özen gösterilmesi gerektiği belirtilir.

Dergide yayımlanan makalelerde, çocuk sağlığı yalnızca beslenme ve bakım üzerinden değil, yaşanan mekânların niteliği üzerinden de ele alınmaktadır. İmzasız yayımlanan “Validelerin Saadeti Çocuklarının Sıhhatiyle Kaimdir (1926b)” başlıklı makalede, çocukların sağlığının annelerin mutluluğuyla doğrudan ilişkili olduğu vurgulanır. Yazıda güneş ışığı ve temiz havanın çocukların sıhhati için taşıdığı önem özellikle öne çıkarılır. Çocuğun beslenmesi kadar, içinde yaşadığı odaların da sağlık açısından büyük öneme sahip olduğu ifade edilir. Yaz sıcaklığında küçük, dar, ışığı az, havası bozuk ve duvarları ısıyı hapseden odalarda çocukların bulunmasının ölüm gibi olumsuz sonuçlara yol açtığı belirtilir. Aynı şekilde rutubetli kışlar, yetersiz aydınlatılmış odalar ve nemli duvarlar da çocukların sağlığını tehdit eden unsurlar arasında sayılır. Bu tür olumsuz koşullardan korunmak için çocukların kendilerine mahsus bir odaya sahip olmaları gerektiği ileri sürülür. Bu odanın havadar, bol ışık alan ve güneşe nazır olması elzem görülür. Çocuk odalarındaki mobilyaların sade, az sayıda ve temizlik açısından kolaylık sağlayacak nitelikte olması tavsiye edilir. Zeminin muşamba ile kaplanması önerilir; ayrıca odanın havasının temizlenmesi için çocuk içeride değilken kapı ve pencerelerin açılarak hava akımı sağlanması gerektiği ifade edilir. Yazıda çocuk odalarının sıcaklık derecelerine ilişkin öneriler de yer alır. Buna göre gündüz 19, gece 15 derece uygun görülür; yalnızca çocuğun doğumundan sonraki ilk günlerde gündüz 20, gece ise 22 dereceye kadar ısının korunması gerektiği belirtilir. Çocuğun kendi odasına sahip olmasının yalnızca sağlık açısından değil, anne için de bir kolaylık ve istirahat vesilesi olduğu vurgulanır. Çocuğun gece boyunca tek başına odada kalmasının artık terk edilmesi gereken bir kaygı olduğu ifade edilir. Bunun yanı sıra, herhangi bir hastalık belirtisinde vakit kaybetmeden doktora başvurulması gerektiği de hatırlatılır. Makalenin dikkat çekici bir diğer noktası, elektrik kullanımının sağlıklı bir tercih olarak öne çıkarılmasıdır. Bu vurgu, modern yaşam koşullarının ev içi mekân düzenlemelerine giderek daha fazla nüfuz ettiğini gösteren bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Müderriş Doktor Kadri Râşid’in (1925) “Nüfûs Siyâseti ve Halkımızın Bu Husûsdaki Vazîfesi” başlıklı konferansına da dergide yer verilmiştir. Kadri Râşid, konuşmasında fazla çocuk sahibi olmanın ve çocukların sağlığına özen göstermenin bir zorunluluk olduğuna dikkat çeker. Bu bağlamda askerî ihtiyaçları da hatırlatarak nüfusun çokluğunun her zaman ve her yerde saygı uyandırdığını ifade eder. Çocuk ölümlerinin yüzde seksenlere ulaştığı yönündeki söylemi abartılı bulmakla birlikte, çocukların büyük çoğunluğunun bakımsızlık nedeniyle hayatını kaybettiğini vurgular. Bu durumun “nazar” gibi batıl inançlarla

açıklanmasını yanlış bulduğunu özellikle dile getirir. Fevziye Abdürreşid ise “İhtiyâcâtımız (1925e)” başlıklı yazısında, okula gidecek çocukları yetiştirecek annelere rehberlik edecek ve çocuk terbiyesine dair bilgileri içeren kitapların acilen kaleme alınması gerektiğini belirtir. Bu tür eserlerin anneler için yol gösterici olacağını ifade eder. Şimdiye kadar annelerin çocuk yetiştirme sürecinde yaptıkları yanlış uygulamalara örnek olarak, “Aman kızım kapat şu pencereyi, çocuk soğuk alacak.” sözleriyle çocukların aylarca havasız ve ışıksız odalarda tutulmasını gösterir.

Müzeyyen imzasıyla yayımlanan “Aile İnkılapları (1925)” başlıklı yazıda, yazar Mekteb-i Tıbbiye’den yeni mezun olan ailenin erkek çocuğunun İstanbul’dan eve dönüşüyle birlikte aile yaşamında meydana gelen değişiklikleri aktarır. Her sabah kalkarak sahilde deniz banyosu yapan abinin bu uygulamaları, aile içinde bir “inkılap” olarak nitelendirilir. Yazar, zaman zaman sahilde bulunanları gözlemlediğini; şişman mahalle kadınlarının, beyaz saçlı ihtiyarların ve gençlerin denizden ve güneşten faydalandığını hayretle seyrettiğini ifade eder. Bu durumun yalnızca zenginlere özgü bir alışkanlık olmaktan çıktığı ve toplumun farklı kesimlerine yayılmaya başladığı belirtilir. Yazıda ayrıca geçmişte deniz denildiğinde rutubet, küf ve hastalığın akla geldiği; deniz kenarındaki saraylarda oturanların hastalandıkları için taşınmak zorunda kaldıkları hatırlatılır. Ancak yeni anlayışla birlikte denizin hastalıkla değil, sağlıklı ilişkilendirildiği vurgulanır. Bu çerçevede yazıda şu tavsiyeye yer verilir: “Deniz havasını teneffüs etmekten korkmayın. Evlerinizde kapanıp basık odalarınızda, çürük mutfaklarınızda yaşamaya devam ederseniz hiçbir faydasını göremezsiniz. Deniz suyundan istifade edemediyseniz, hiç olmazsa havasından istifade ediniz”.

Feride Salih’in kaleme aldığı “Yaz Tatillerini Nasıl Geçirmeliyiz (1926)” başlıklı yazıda, insanın dinlenmeye ihtiyaç duyduğu ve bu nedenle yaz tatillerinin bir zorunluluk hâline geldiği ifade edilir. Yazara göre çalışanların, kışı hasta geçirenlerin ve yoğun bir eğitim sürecinden çıkan öğrencilerin yaz aylarında mutlaka istirahat etmeleri gerekir. Bu ihtiyacın yalnızca belirli bir zümreye değil, her tabakadan insan için geçerli olduğu vurgulanır. Bununla birlikte yazar, yoksulluk sebebiyle herkesin hava değişikliği yapabilmesinin mümkün olmadığını da dile getirir. Feride Salih, diğer ülkelerde yaz mevsiminde genellikle şehirlerden uzak küçük köylere gidildiğini; burada bir köylü hanesinin kiralananarak tatilin geçirildiğini aktarır. Köy hayatının ucuz ve sade oluşu sayesinde hem iktisat sağlandığını hem de doğayla iç içe bir yaşamın mümkün hâle geldiğini belirtir. Ayrıca bu süreçte kış

hazırlıklarının da yapılabildiğini; yetiştirilen meyve ve sebzelerin şehre getirilerek kilerlerde saklandığını ve böylece geleceğin düşünülmesinin bir alışkanlık hâline geldiğini ifade eder. Yazar, özellikle İstanbul'un fakir mahallelerinde yaşayan ve ihtiyaç ile havasızlıktan bunalan ailelerin, sayfiyelere giderek para harcama imkânı bulunmadığını vurgular. Bu nedenle yaz sıcağında dar ve taş odalarda harareten bunalmaktansa, taze meyve ve sebzeden mahrum kalmadan, köylerde ucuz ve “sıhhi meskenler” temin etmelerinin daha uygun olacağını ileri sürer.

Sağlıkla ilişkili bir diğer konu olan spor, imzasız yayımlanan “Kadın Sporları (1926d)” başlıklı makalede ele alınır. Yazıda, kadın bedeninin ve sağlığının her spora uygun olmadığı ifade edilirken, kadınlar için en münasip görülen spor türleri üzerinde durulur. Bu bağlamda tenis, yüzme ve kürek çekme öne çıkarılır. Yazıda, hayat mücadelesinde kadını görünür kılmak açısından bu üç sporun son derece uygun ve makbul olduğu belirtilir. Özellikle kürek çekme sporunun, Harb-i Umumî'den (I. Dünya Savaşı) sonra yaygınlaşarak ciddi bir spor dalı hâline geldiği aktarılır. Artık büyük şehirlerin etrafında uzun ve hafif sandalları idare eden kadınlara rastlamanın mümkün olduğu ifade edilir. Bu sporun bedensel gelişimi desteklediği ve kadının ilerlemesine katkı sağladığı vurgulanır; ayrıca taraftarlarının da gün geçtikçe arttığı belirtilir. Dr. H. G. (Mütercim K. [ayın]) tarafından kaleme alınan “Nevzatların İdmanı (1925)” başlıklı yazıda ise yenidoğanların nasıl hareket ettirilmesi gerektiği görseller eşliğinde anlatılır. Yazıda, bu hareketlerin ne kadar süreyle devam ettirilmesi gerektiği ve hangi durumlarda bırakılması icap ettiği ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır.

İktisat

Asar- Nisvan dergisinde iktisat meselesi, eğitim ve ev idaresiyle bağlantılı bir alan olarak tartışılmaktadır. Dönemin ekonomik koşullarının zorluğu Kadriye Abdürreşit'in “Hayat-i İktisadi (1925)” başlıklı makalesinde açıkça dile getirilir. Yazar, zaman ilerledikçe maişet mücadelesinin giderek ağırlaştığını, ihtiyaçların arttığını ve fiyatların her geçen gün yükseldiğini belirtir. Böyle bir ortamda refah içinde yaşamının yalnızca zenginlere nasip olduğunu, orta tabakanın ise ciddi sıkıntılar yaşadığını vurgular. Ona göre birçok aile, yalnızca kira ve yiyecek gibi en temel ihtiyaçlarını karşılamak için maaşlarının neredeyse tamamını harcamakta; yetmediği noktada ise miras kalan malları satmak veya rehin vermek suretiyle hayatlarını sürdürmektedir. Abdürreşit, bu ekonomik zorlukların Avrupa'da da

yaklaşık 40-50 yıl önce hissedilmeye başlandığını hatırlatır. Avrupa bu sorunla, okullarda açılan “hayat mektepleri”nde verilen “ilm-i hayat” yani iktisat dersleri aracılığıyla mücadele etmiştir. İlk yıllarda ilgi görmeyen bu okullar, özellikle Fransa’da zamanla rağbet kazanmıştır. Yirmi yıl kadar önce Fransız kadınlarının, kızlarını yalnızca programında “idare-i beytiyye” dersleri bulunan okullara göndereceklerini ilan ederek binlerce imzayla hükümetten bu derslerin müfredata eklenmesini talep ettikleri aktarılır. Türkiye’de ise hayat mekteplerinin bulunmadığını, mevcut kız liselerinde de bu derslere gereken önemin verilmediğini belirten Abdürreşit, bu nedenle gençlerin iktisadî bir anlayışla ev ve aile idaresinin önemini kavrayamadıklarını, israf ettiklerini ifade eder. Yazar, özellikle kız liselerinde iktisat ve ev idaresi derslerine daha çok önem verilmesi gerektiğini savunur.

Heyet-i İdare tarafından kaleme alınan “Elbiselerimiz (1925)” başlıklı yazıda, zarif ve modaya uygun giyinme arzusunun her medeni kadının hakkı ve isteği olduğu vurgulanırken, bu eğilimin aile bütçelerini zorladığına dikkat çekilir. Bir memurun dönemin koşulları içinde her mevsime uygun kıyafetler edinebilmesinin mümkün olmadığı belirtilir; zira İstanbul’da yaşayanlar için maaşların ancak yiyecek, içecek ve kira giderlerini karşılayacak düzeyde olduğu ifade edilir. Yazıda, her alanda olduğu gibi iktisat konusunda da kadınların öncü bir rol üstlenerek millete rehberlik etmeleri gerektiği savunulur. Bu çerçevede kadınların mevcut imkânlarını değerlendirmeleri, eski eşyaları tamir ederek düzeltmeleri ve güzelleştirmeleri tavsiye edilir. Türklerin kazançlarını günü gününe harcayan bir millet olduğu belirtilmekle birlikte, “asrî bir Türk kadını”nın ninelerinden devraldığı bu tüketici tutumu sürdürmemesi gerektiği özellikle vurgulanır. Fransa ve Almanya’daki kadınların mutlaka kenarda bir miktar paralarının bulunduğu örneği üzerinden tasarrufun gerekliliği ortaya konur. Böylece modern zaman anlayışının içerdiği geleceği düşünme fikri işlenir. Dergide “İktisâdcı vâlideler”in aileleri ve milleti birçok felaketten kurtaracağı ifade edilir (Muhacir Kızı, 1926). Kadının iktisatlı olması, yalnızca bireysel ya da ailevi bir erdem olarak değil, toplumsal düzenin devamı açısından da zorunlu bir nitelik olarak değerlendirilir.

İktisadî yaşam üzerine geliştirilen bu söylemlerin yalnızca Osmanlı toplumuna özgü olmadığı, diğer ülkelerde de benzer biçimde gündemde olduğu; “Malûmdur ki bugün Amerika’da herkes ‘iktisâd, iktisâd’ diye adeta aklını yitirmiştir. Her şeyden faydalanmak, her mümkün olan noktada iktisada riayet etmek artık ifrat derecesini bile aşmıştır” ifadesinden anlaşılmaktadır (West,1925). Dergide, son dönemlerde hizmetçi tutmanın

yalnızca alt tabakalara değil, hatta orta sınıfa mensup aileler için dahi oldukça ağır bir yük hâline geldiği belirtilir. Bu durumun bir sonucu olarak, Avrupa ve Amerika'daki ev kadınlarının ev işlerini bizzat kendilerinin yapmak zorunda kaldıkları ifade edilir (İmzasız, 1925e).

İmzasız yayımlanan “Evleri Temizlemek (1925k)” başlıklı yazıda, her kadının evindeki mobilyaları tamir ederek eksikleri giderebilmesi gerektiği belirtilir. Özellikle de “ağır zamanlar” olarak ifade edilen dönemde bu durumun daha da önem kazandığı vurgulanır. Oldukça cüz’î bir masrafla aile bireyleri tarafından yapılabilecek bu tür işler, aile için yeni bir iktisat kapısı açmaktadır. Ayrıca yeniden boyanması gereken mobilyaların (özellikle de piyano örneği verilerek) nasıl boyanacağı ayrıntılı biçimde anlatılır. Harp-ı Umumî’nin yıprattığı duvarların onarımının aile bütçesi için ağır bir yük oluşturduğu, ancak resimden anlayan kadınların bu tamirâtı bizzat yapmaları hâlinde işin hem daha kolay hem de daha ucuz olacağı savunulur. Böylece duvarları yeniden kâğıtlamaya gerek kalmadan, kadın emeğiyle ekonomik bir çözüm sağlanabileceği ileri sürülür. Yazıda bu işlemin nasıl yapılacağı okuyucuya bütün ayrıntılarıyla tarif edilir (İmzasız, 1926c). Dergide, döneme damgasını vuran elektrikli aletlerin sanıldığı kadar pahalı olmadığı; bu nedenle erişilebilir ve kullanılabilir oldukları yönünde okuyucuyu ikna etmeye yönelik ifadeler de yer verilir (İmzasız, 1925f). Buna karşılık, başka bir yazıda ise elektriğin Türkiye’de oldukça pahalı olduğu vurgulanır ve bu koşullarda en uygun çözümün hava gazı mutfakları olduğu belirtilir (İmzasız, 1925e).

Heyet-i Tahririye tarafından yayımlanan “Türk Kadınlarının Nazar-ı Şefkatine (1925)” başlıklı yazıda, nüfusun artışı nedeniyle şehirlerin yalnızca devletin iskân etme ve ayakta tutma çabalarıyla sürdürülebilmesinin son derece güç olduğu ifade edilir. Yunanistan’ın Türkiye’ye kıyasla daha zengin olmasına rağmen, Batı’dan “dilenerek” topladığı yardımlarla otuz bin hânelik, asrî ve muntazam bir şehir olan “Neo Smyrna”yı (Yeni İzmir) inşa etmeye çalıştığına dikkat çekilir. Buna karşılık Türkiye’de her şeyin hükümetten beklendiği, yapılan girişimlerin ise yeterince takdir edilmediği eleştirisi dile getirilir. Yazıda, “Artık hiçbirimiz inkâr edemeyiz ki biz zengin bir millet değiliz. Hattâ dünyada en züğürt milletlerden birisiyiz” ifadesiyle, muhacirlerin iskânı ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasının dönemin en yakıcı meselelerinden biri olduğu vurgulanır. Ramazan ayının yaklaşmakta olduğu hatırlatılarak, Türk kadınlarının ihtiyaç sahiplerine yardım eli uzatmaları gerektiği ifade edilir.

Zaman

Asar-ı Nisvan dergisinde, gerek elektrikli aletlerin gerekse Avrupa mutfaklarının tanıtımında zamandan tasarruf temasının sürekli olarak öne çıkarıldığı görülmektedir. Dergide, elektrik süpürgesi sayesinde ev hanımlarının bir haneyi yorulmadan ve kısa sürede temizleyebildikleri; elektrik sobasıyla ise yatak odasının yatmadan önce ya da sabah kalkmadan evvel “çarçabuk” ısıtılabilirdiği ifade edilir (İmzasız, 1925p). Benzer şekilde, iki ya da üç gözlü elektrikli ocakların aynı anda birden fazla yemeği pişirme veya ısıtma olanağı sunduğu belirtilmektedir (İmzasız, 1925f). Avrupa mutfaklarının, Türk mutfaklarında altı saatte dahi hazırlanması güç olan yemekleri yalnızca iki saat içinde pişirmeye imkân tanıdığı özellikle vurgulanır. Hizmetçi kullanılmayan ailelerde ise mutfakın çoğu zaman kadının oturma mekânına dönüştüğü aktarılır. Bu bağlamda kadın, bir yandan ocakta yemeğini kaynatırken, diğer yandan dikiş masasında yama ve dikiş işleriyle ya da yazılarıyla meşgul olarak zamanını daha verimli kullanabilmektedir (İmzasız, 1925e). Bu bağlamda, “Para az ise vakit nakittir” (Kadriye Abdürreşid, 1925) ifadesi, ağır yaşam koşullarının belirleyici olduğu bir dönemde zamanın giderek merkezi bir değer hâline geldiğini göstermektedir. “Vakti zayi etmemek”, dergide açıkça dile getirilen temel amaçlardan biri olarak öne çıkar. Bu anlayışın, yalnızca gündelik işlerde değil, el işlerinde dahi belirleyici olduğu görülür; moda, kolaylık ve zaman kaybını önleme düşüncesiyle şekillenmektedir. Zaman anlayışındaki bir diğer dikkat çekici dönüşüm ise günü gününe yaşama fikrinin eleştirilmesi ve geleceği planlama gereğinin vurgulanmasıdır. Dergide yer alan ifadelerden, Türklerin çoğunlukla günü düşünerek yaşadıkları, buna karşılık Avrupalıların geleceği hesaba katan birikimci bir tutum benimsedikleri anlaşılmaktadır (Heyet-i İdare, 1925). Emine Şevket (1926), el işlerinde dönemin modasının renkli ipeklerle yapılan ve uygulanması daha kolay işlere yönelmesini, bu tür işlerin pratiklik sağlaması ve vakit kaybını en aza indirmesiyle açıklar. Söz konusu eğilim, zaman tasarrufuna verilen önemi açıkça göstermektedir.

Tarihe bakış

Âsâr-ı Nisvân dergisinde yer alan yazılar, geçmişle kurulan ilişkiyi bütünüyle reddetmeyen; toplumsal sorunları tarihsel koşullar çerçevesinde ele alan, eleştirel olduğu kadar yapıcı bir bakış açısını da yansıtmaktadır. Geçmişe yönelik ılımlı bir yaklaşım sergileyen yazarlardan biri olan Fevziye Abdürreşid, “Hayatımız (1925b)” başlıklı yazısında, Türk toplumunun iki büyük savaştan çıkmış olduğunu, milyonlarca kayıp verdiğini ve şehirlerinin harap hâle

geldiğini hatırlatarak topluma yöneltilen abartılı eleştirilere karşılık verir. Gençleri ve kadınları “ıslah edecek yollar aramak” yerine, onları kangren olmuş bir uzuv gibi toplumdan dışlamayı savunan yaklaşımları eleştirir. Yazar, bu tür bir tutum yerine hasta bir uzvun tedavisini düşünmeyi önerir; her ferdin toplumun içine dâhil edilerek millet yararına istihdam edilmesi gerektiğini savunur. Nüfusun azlığına dikkat çekerek, “Biz Çinliler gibi dört yüz milyon değiliz ki, mühim bir kitlemizi çevremizden uzaklaştırmaktan göreceğimiz zarar fark edilmez olsun” ifadesini kullanır. Aksine, bir Türk kadınının kazanılmasının, gelecekte birkaç Türk’ün kazanılması anlamına geleceğini özellikle vurgular. Fevziye Abdürreşid (1925a), yer yer bugünün gençlerini olumsuz koşullar altında yetiştirmiş olan anneleri eleştirse de artık ne gençleri ne de onlara yeterli terbiyeyi verememiş anneleri suçlamanın bir fayda sağlamayacağını dile getirir. Yazar, bu noktadan sonra yapılması gerekenin geçmişteki eksiklikleri tartışmak değil, geleceğe yönelerek bundan sonraki annelerin iyi evlatlar yetiştirmesi için bilinçli biçimde çalışmaları olduğunu vurgular.

Fevziye Abdürreşid, yine “Hayatımız (1925f)” başlığını taşıyan bir diğer makalesinde, kadınların fitraten erkeklere kıyasla daha zayıf kabul edildiğini ve tarih boyunca güçlü olanın zayıf olana hükmettiğini belirtir. Türk kadınının asırlardır “dolap arkasında, kafesler içinde” yaşamaya mahkûm edildiğini; bu nedenle dünyadan ve kadın tarihinden habersiz kaldığını, hayat mücadelesine yeterince hazırlanamadığını ve kendi hakkını savunacak yetkinliğe ulaşamadığını ifade eder. Yazar, bu durumun temel nedenini, kadına yol gösterecek eserlerin ve rehber kitapların yokluğunda görür. Toplumda ve dünyada kadına yukarıdan bakmanın yaygın bir tutum olduğuna dikkat çekmekle birlikte, kadının aslında “memleketin ruhu ve milletin hayatı” olduğunu vurgular.

Münire Münir ise “Hürriyet ve Haysiyetimiz (1926)” başlıklı yazısında, asrileşmenin öncelikle okullardaki öğrencilerin düşüncelerinin asrileştirilmesiyle mümkün olabileceğini vurgular. Bunun ise geçmişe nefretle bakmak ya da millî işlere ve âdetlere tiksintiyle yaklaşmakla gerçekleştirilemeyeceğini belirtir. Aksine, öğrencilere teklif edilen her yeniliği sorgulayan, muhakeme gücü kuvvetli bir ruh hali kazandırılması gerektiğini savunur. Yazar, bunun da ancak okul ortamında öğrencilere sınırlı da olsa tanınacak bir özgürlükle sağlanabileceğini ifade eder.

Dergide, geçmişe dair olumsuz söylem geleneksel konut bağlamında da kendini göstermektedir. İmzasız yayımlanan “Aile İnkıpları (1926a)” başlıklı yazıda, mutfakların

geçirdiği dönüşüme dikkat çekilir. Yazar, “O güne kadar içinde çürük havadan başka bir şeyin durması mümkün olmayan matbahımızın, yemek odası kadar temiz ve kullanılan ocağın harareti ile ısınmış olduğunu gördüm” diyerek, mutfakların temizlik ve düzen bakımından geçirdiği olumlu değişimi vurgular. İmzasız yayımlanan “İdare-i Beytiyye; Evlerin Tertip ve Tezyini: Mutfak (1925e)” başlıklı yazıda, geleneksel konut, özellikle mutfak mekânı üzerinden “darmadağınık”, “çürük havalı”, “pis”, “fena havalı” ve “karanlık” imgeleriyle olumsuzlanırken; yeni konut, “aydınlığı bol”, “havadar”, “geniş”, “temiz” ve “sıhhi” nitelikleriyle tanımlanan, akılcı bir planlama doğrultusunda organize edilmiş yeni bir yaşam alanı olarak sunulmaktadır. Yazıda yer alan “Memleketimiz ve hanelerimizdeki her nevi vesilelerle çekilmez bir hâle gelen hayatı, kısa bir zaman içinde değiştirerek ıslah etmek lâzımdır. Yaşamaya lâyık olabilmek için yaşamayı öğrenmek mecburiyetindeyiz” ifadeleriyle gündelik hayatın bilinçli biçimde düzenlenmesi ve iyileştirilmesinin zorunluluğu vurgulanmaktadır.

4.7. Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-1927)

Takrir-i Sükûn Kanunu’nun yürürlükte olduğu ve basına kısıtlamaların getirildiği bir dönemde yayımlanan Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu dergisi, kendini “Asrî Türk Kadınının Şehrâhı (yolu)” ibaresiyle tanımlamaktadır. Türk Kadın Birliği’nin yayın organı olarak faaliyet gösteren dergi, çalışma kapsamında yedi başlık altında incelenmiştir.

Kadının toplumsal konumu

Türk Kadın Yolu dergisinde yayımlanan yazılar, erken Cumhuriyet döneminde kadının toplumsal, iktisadî ve kültürel konumunu tartışır ve kadın-erkek ilişkileri, aile, üretim ile kamusal yaşam ekseninde farklı perspektifler sunar. Enver Behnan, “Adem-i müsavat (1925a)” başlıklı yazısında kadın ile erkek arasındaki farklılıkları biyolojik yapılarına değil, yaşam biçimlerine bağlar. Yazara göre kadın ev içine hapsedilerek “statik (statique)”, erkek ise kamusal alanda hareket ederek “dinamik (dynamique)” bir hayat sürer; bu durum kadının zihinsel ve bedensel gelişimini sınırlar. Bu durum yalnızca düşünsel değil, sağlık açısından da olumsuz sonuçlar doğurur; güneş görmeyen evlerde yaşayan kadınlarda çeşitli hastalıklar yayılır ve bu durum gelecek nesillerin sağlığını zayıflatır. Behnan’a göre kadın statik hayattan kurtulup sosyal ve siyasi haklara kavuştuğunda erkekten hiçbir farkı kalmaz, hatta bazı yönlerden erkekten daha güçlü hâle gelir.

Kadının toplumsal hayattaki belirleyici rolü, Hatice Refik'in "Kadın-Zevce (1925)" başlıklı yazısında da öne çıkar. Refik, bir ailenin saadeti ya da felaketinin kadına bağlı olduğunu, dolayısıyla milletin ilerlemesinde de kadının tayin edici bir unsur olduğunu belirtir. Toplumsal hukuk erkek lehine işlese de, bunun kanunlarla düzenlenmesi gerektiğini savunur. Kadının vatanseverliği, ev içindeki görevlerini terk etmesi anlamına gelmez; aksine annelik ve zevcelik vazifesini hakkıyla yerine getirmek, ülkesini düşünmek demektir.

Enver Behnan'a (1925b) göre kadınlar, iki farklı kültürel yaşam biçimi üzerinden değerlendirilir. Dini ve dış etkilerle şekillenen kasaba kadını, sıkı tesettür ve ev içiyle sınırlandırılmış bir hayat sürer; buna karşılık Türk'ün öz hayatına ait kabul edilen yörük kadını daha özgür, üretken ve kamusal hayata açıktır. Yörük örf ve adetlerinde kadınlar, erkeklerle eşit haklara sahip olur, yönetimde söz sahibi olur ve toplumsal yaşamda serbestçe yer alır. Behnan, kasaba kadınının özgürleşmesinin, bu tarihsel özün yeniden canlandırılmasıyla mümkün olacağını ifade eder. Kadın tipolojisi, Behnan'ın "Aile Kadını, Süs Kadını (1926b)" ve "Cumhuriyet Kadını Ne Düşünüyor? (1926c)" başlıklı yazılarında da keskin bir karşıtlık üzerinden ele alınır. "Aile kadını", toplumsal değerleri temsil eden yüceltilmiş bir figür olarak sunulurken; "süs kadını" moda ve eğlenceyle meşgul, topluma zarar veren bir kişilik olarak olumsuz bir biçimde sunulur. Özellikle dans salonları ve eğlence mekânları, ahlaki düzen açısından eleştirilir; hürriyetin mutlaka ahlakla birlikte düşünülmesi gerektiği vurgulanır.

Kadının iktisadî hayattaki yeri, Nezihe Muhiddin ve Pakize Ahmed'in yazılarında öne çıkan bir diğer temadır. Nezihe Muhiddin, "Türk Kadınlığı ve İktisadiyatımız (1926)" başlıklı yazısında köy kadınlarının üretime aktif biçimde katıldığını, buna karşılık şehirli kadının uzun süre tüketici konumunda kaldığını belirtir; ancak şehir kadınları arasında da üretime yönelen yeni bir kesimin ortaya çıktığını vurgular. "Servet-i milliye"nin oluşturulmasında kadınlara da önemli vazifelerin düştüğünü ifade eder. Pakize Ahmed (1926) ise kadının aile ve çocuk terbiyesi dışında da çalışabileceğini, ancak bunun "cinsiyetine, ruhuna ve mevkiine" uygun alanlarda olması gerektiğini savunur. Ona göre "asıl kadın", ne cahil ve şuursuz ne de ölçsüz biçimde sınırlarını aşmış kadındır.

Savaşlar, kadının toplumsal konumunun dönüşümünde önemli bir kırılma noktası oluşturur. M. Şevki'nin "Kadınlık ve Askerlik (1927)" başlıklı yazısında, savaşın artık cephede değil, uçaklardan yağın bombalarla yürütüldüğü belirtilerek, bu yeni koşullarda kadın-erkek

ayrımı gözetmeksizin topyekûn bir direnişin gerektiği ifade edilir. Kız mekteplerinde de erkek mekteplerinde olduğu gibi bir hazırlık eğitimi verilmesi, kadınların doktor, kimyager ya da gerektiğinde fiilen savunmada da görev alabilmesi gerektiği belirtilir. Ali Sami “Sanayi ve Ticaret Âleminde Kadınlarımız (1927)” başlıklı yazısında, sanayi ve ticaret hayatında kadın emeğinin artışına dikkat çekerek, Türk kızının hem ev idaresine hem de ekonomik mücadeleye hazırlanmasının zorunlu olduğunu vurgular. Bu yaklaşımın, “Misis Corbett Ashby’nin Nezihe Muhiddin Hanım’a Gönderdiği Mektup (1925)”ta kadınların savaş ortamında kamu hayatına katılarak ülkelerini ayakta tuttuklarına dair yer alan ifadelerle karşılık bulduğu anlaşılır.

Kadının eğitimi ve feminizm meselesi, Enver Behnan’ın “İçtimaiyat ve Kadınlık (1926a)” ile “İçtimaiyat: Demokraside Feminizm (1925c)” başlıklı yazılarında sistematik biçimde ele alınır. Behnan, yükseköğrenimin yalnızca “iyi anne” olmak için yapılmasını eleştirir ve asıl amacın ülkenin fikir, siyaset ve hukuk hayatına katılmak olduğunu savunur. Feminizmin ise aile içi eşitlik, sosyal haklar ve siyasi haklar olmak üzere üç temel ilkeye dayandığı belirtilir. Buna karşılık Kemaleddin Şükrü (1926), kadının aileden koparılarak “amele kadın” hâline getirilmesini ve emeğinin sömürülmesini eleştirerek bu tür bir feminizmin kadının özgürlüğünü zedelediğini savunur.

Kadının siyasal hak mücadelesi, Türk Kadın Yolu dergisinde açık bir program çerçevesinde ele alınır. “İntihabata İştiraki Müteakip Türk Kadınının Programı” başlığıyla yayımlanan kararlar, Türk kadınının siyasal haklarını kazanmak için izleyeceği yolu ortaya koyar. Nezihe Muhiddin, “Kadın Yolu’nun Şi’ârı (1925d)” başlıklı yazısında Türk kadınının artık sorunlarının farkına vardığını, bazı hakları elde etmiş olsa da özellikle siyasi haklar konusunda mücadelenin sürmesi gerektiğini vurgular.

Bununla birlikte annelik, dergide hâlâ kadın için en temel görev olarak tanımlanır. Nezihe Muhiddin, “Musahabe: Analık Vazifeleri; Çocuklarımızı Nasıl Büyütmeliyiz (1925a)” başlıklı yazısında, savaşlar nedeniyle azalan nüfusun telafisinin ve memleketin yeniden imarının güçlü anneler aracılığıyla mümkün olacağını belirtir. Kadının asıl yerinin evi ve ailesinin yanı olduğu, ev idaresi ve çocuk terbiyesi görevlerini layıkıyla yerine getirdikten sonra çalışmasının uygun olacağı savunulur.

İdare-i beytiyye

Türk Kadın Yolu dergisinde, ev idaresi bireysel bir beceri alanı olmanın ötesinde, aile ve toplumun refahını doğrudan etkileyen, bilim ve özellikle iktisat bilgisiyle yürütülmesi gereken hayati bir faaliyet olarak ele alınır. Kandilli Kız Orta Mektebi müdür-i sanisi (ikinci müdürü) olan Emine Kamil, “Ev İdaresi İlmi; Ev İdaresinin Ehemmiyeti (1925a)” başlıklı yazısında, ev idaresinin önemini vurgulayarak bu alan için eğitimin şart olduğunu belirtir. Bilgisiz ve tecrübesiz bir kadına ev idaresinin teslim edilemeyeceğini, yanlış usullerin hem ferde hem aileye hem de gelecek nesillere zarar vereceğini ifade eder. Bu nedenle ev yönetiminde ilim çerçevesinde hareket edilmesi gerektiğini savunur. Özellikle iktisat ilminin altı çizilir; ailenin refahı, sağlığı ve mutluluğunun ancak bu ilim sayesinde sağlanabileceği belirtilir. Emine Kamil’e göre ev kadınının görevleri görüldüğünden çok daha karmaşıktır: ev bütçesi ölçüsünde aile bireylerine en yüksek refahı sağlamak, ev işlerini düzenli bir şekilde yürütmek, sıhhi beslenme ile aile sağlığını korumak, hane halkının mutluluğunu, güvenliğini ve maddi-manevi ihtiyaçlarını gözetmek bu görevler arasındadır. Bu nedenle her kız çocuğunun küçük yaştan itibaren iyi bir ev kadınının niteliklerini öğrenmesi gerektiği vurgulanır.

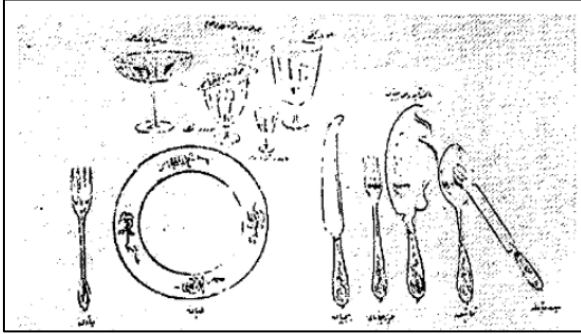
Yine Emine Kamil, Fransızca’dan çeviri olduğu belirtilen, “Ev İdaresi İlmi 2 (1925b)” başlıklı yazısında ise faal ve sanatkâr kadının ailenin refahını temin etmeye çalıştığını vurgular. Bu kadın evini daima temiz, düzenli ve cazip bir hâlde bulundurur; mutfağında aile bireyleri için hem lezzetli hem de sağlıklı yemekler hazırlar, elbise ve çamaşır diker. Tecrübesi ve mahareti her geçen gün artar. Yazara göre ev işlerini yaparken bundan keyif almak önemlidir; aksi hâlde evin daima kirli ve düzensiz kalacağı belirtilir. Yazıda özellikle intizam (düzen) ve nezafet (temizlik) kavramları üzerinde durulur. İntizam, “her şey için bir yer, her yer için bir şey” anlayışıyla tanımlanır; böylece aranan şey kolayca bulunur, işlerin yapılması hızlanır ve zaman kaybı önlenir. Düzen, eşyaların korunarak ömrünün uzamasını sağladığı gibi masrafların da azalmasına yardımcı olur. Düzensizlik ise karışıklık ve tehlike kaynağı olarak nitelendirilir. Nezafet, intizamla birlikte elde edilen, sağlığın dayanağı ve koruyucusu olan temel bir ilke olarak öne çıkar. Yazara göre, temizliğin abartılı biçimde uygulanmasından bile kaçınmaya gerek yoktur; zira temizlik bir hanenin şerefi ve bireyin kendisine duyduğu saygının göstergesidir. Kadının kendi bedeni, ailesi, evi, eşyaları ve yemeklerinde gösterdiği temizlik, eve gelen misafirler üzerinde de olumlu bir etki bırakır. Dahası, çocuğuna temizlik sevgisini ve kirliliğe karşı nefret duygusunu aşılayan anne, maddi

bir vesileyle onun ruhuna ahlaki ve fikri faziletler kazandırmış olur. Böylece maddi ve manevi görevlerini yerine getiren kadın, hem ailesi hem de toplum nezdinde saygın bir konuma ulaşır.

Dergide yemek odası, yalnızca yeme-içme alanı olarak değil; temizlik, düzen, estetik ve toplumsal nezaket kurallarının birleştiği kültürel bir mekan olarak ele alınır. Mezdan, “Ev Kadını Vazifeleri: Yemek Odası – Sofra (1925b)” başlıklı yazısında, evin ve geçimin sağlandığı işyerinin kültürel anlamda kutsal mekânlar arasında sayıldığını belirtir; bu kutsiyetin sofra başı için de geçerli olduğuna dikkat çeker. Ekmeğe ve suya hürmet eden bir toplumda, bunların tüketildiği mekânların da aynı özenle düzenlenmesi gerektiğini ifade eder. Yazıda, geçmişte alaturka sinilerin ve yemek takımlarının zarafeti meşhur iken, bazı ailelerin yemeklerini yatak odasında, iskemle üzerinde ya da yerde yiyip bunu bir üstünlük göstergesi olarak sunmaları eleştirilir. Sofraya gereken itınayı göstermemek, toplumdaki “kötü adetler” arasında sayılır.

Yazara göre yemek odasında öncelik kolaylık ve işlevselliktir; mutfak ile sofra arasındaki ulaşım pratik olmalı ve işlerin tertip ile düzen içinde yürütülmesini sağlayacak ayrıntılara dikkat edilmelidir. Bu temel işlevlerden sonra süsleme gelir. Sofra, yalnızca yemek yenilen bir yer değil; iştahı artıran, neşe veren, aile bireylerinin dinlendiği, dostlarla vakit geçirilen, merasimlerin yapıldığı ve önemli meselelerin görüşüldüğü bir mekân olarak tanımlanır. Yazara göre yemek odası ve sofranın düzenlenmesine dair genel usuller önemlidir: Sofrada sıkışık oturulmamalı; tabak, bardak, çatal-kaşık, bıçak, peçete ve ekmeğin yerleri belirli kurallara göre sabit olmalıdır. Yazar, sofra süslemelerinin insanların birbirini görmesine engel olmayacak şekilde yapılması gerektiğini ifade eder. Yemeklerin dağıtımı ve toplanması sırasında gürültü yapılmaması ve hizmetlilerin bu konuda dikkatli davranması gerektiğini vurgular. Yazar, çeşitli merasimlerde genellikle bir büfe kurulup ayakta soğuk ikramlar sunulduğunu; süslemesi ve sadeliğiyle her yerde hoş görünecek zarif menülerin tercih edilmesi gerektiğini ifade eder. Misafirlerin karşılanışında Fransız etkisi taşıyan usullere yer verildiğini ve yemekten sonra kahvenin salonda içilmesinin uygun olduğunu belirtir. Yemek yeme adabının önemli bir yer tuttuğunu ifade eden yazar, ağızda yemek varken konuşmak, sıcak yemeğe üfleme, çorbaya ekmek doğramak, tabağı elle eğmek ve önüne konan ekmeği bıçakla keserek yemek yemenin ayıp sayıldığını açıklar. Sofranın büyüğü kalkmadan kimsenin kalkmaması ve yanındakileri rahatsız edecek davranışlardan kaçınılmasının adab-ı muaşeretin bir parçası olduğunu ifade eder. Yazar, yemek davetlerinde

gözetilen düzen ve zarafetin evin kadını için büyük bir şeref olduğunu, ancak evin kapasitesini aşan kalabalık davetlerde misafirlerin uygun bir otelde ağırlanmasının tavsiye edildiğini belirtir (Mezdan, 1925b).

Resim 4.54. “ Ev kadını vazifeleri: yemek odası-sofra” (Mezdan, 1925b, 6-8)

Efzaiş Yusuf tarafından kaleme alınan “Ev hayatı (1925a)” başlıklı yazıda, ev hayatının kadının ailesi ve kendisi için kurduğu ve daima eşlik ettiği esas hayat olduğu savunulur. Yazar, bu ev hayatını iyi kurmak ve düzenlemek için kadına manevi bir sorumluluk düştüğünü belirtir; kadının da bu göreve uygun bir fıtrata sahip olduğunu, fedakâr, samimi, sevdiklerine hizmet etmekten ve onların refahını temin etmekten memnuniyet duyan, tertibe, güzelliğe ve zarafete yatkın kişiler olduğunu ileri sürer. Ona göre ev hayatını layık olduğu derecede anlamak ve tatbik etmek büyük bir sanattır; ancak Türk kadınları bu sanatın henüz başlangıcındadır. İstanbul ve birkaç büyük şehirdeki bazı örnekler istisna edilecek olursa, ülkenin genelinde ev hayatı henüz gelişimin ilk aşamasındadır.

Efzaiş Yusuf, bu eksikliğin nedenini kişilerin fani olduklarını sürekli göz önünde bulundurarak işgal ettikleri yere yerleşmeyi, orayı mesken kabul ederek benimsemeyi, sevmeyi ve imar etmeyi istememelerine bağlar. Ona göre, “adam sen de, bu geçici dünyada ha orada, ha burada, ha ot, ha toprak üstünde yaşamışım” düşüncesiyle hareket eden insanlar, yaşadıkları muhitlere kayıtsız kalır. Avrupa’da ise durum tamamen farklıdır; Avrupalılar başarılı olur ve bunun başlıca nedeni işgal ettikleri yerleri mülk edinmeleridir. Yazar, Avrupalıların mülk edinmekle kalmayıp “O yerleri tahkim (sağlamlaştırır), imar eder; icap ve ihtiyacı zamana (zamanın ihtiyacına) göre teçhiz eder, zevklerini tatmin için tezyin eder” ve Türklerin de bunu öğrenmesi gerektiğini ifade eder. Büyük şehirlerde bile hâlâ çözülmesi gereken birçok zorluk ve mücadele ile aşılması gereken pek çok kusur olduğunu söyleyen Efzaiş Yusuf, elzem ile fuzuli, güzellik ile çirkinlik, zarafet ile kabalık, hüsn-i

tabiat (zevk güzelliği) ile zevksizlik arasındaki farkların henüz tam anlamıyla ayırt edilemediğini ifade eder. Yazar, iç hayat (özel alan) ile dış hayat (kamusal alan) arasında bir bağdaşmazlık olduğunu savunur; dış dünyadan edinilen bilgi, görgü ve kıyafetlerin eve yansımadığını, bu nedenle bireyin kendi evinde adeta bir yabancı gibi görüldüğünü dile getirir. Rasgele alınmış biçimsiz bir vazanın içindeki yapma çiçeklerden, üzerinde oturulan üslupsuz kanepelere kadar her şeyin yabancı olduğunu söyler ve bu tezatlıktan kurtulmak için düşüncede, maddi ve manevi kazanımlarda daha bilinçli ve seçici olunması gerektiğini belirtir.

Efzayiş Yusuf, ev hayatının gelişmemesine neden olan üç husus olduğunu ifade eder. Bunlardan ilki eskiden beri süregelen yoksulluktur; bu durum milli gelirle doğrudan ilgili olduğu için üzerinde tartışmanın faydasız bulunduğunu belirtir. İkinci sebep olarak üstsoydan miras kalan göçebelik kültürünü gösterir; bu ruh hali henüz tam anlamıyla silinmemiştir. Yazar, “İşte ortada en basit, en göze çarpan birkaç misal: Nedir o hemen her evde göze batan sandıklar, sepetler, hurçlar? Niçin her gün kullandığımız eşyayı hemen yarın yola çıkacakmışız gibi onların içinde feda ederiz? Niçin ecdadımızdan kalma antika işlemeler, pullar, sırmalı örtüler kendimizden çok görülerek yahut hemen kapılacak korkusuyla salonlarımızı tezyin etmez de küf kokulu sandık köşelerine mahkûm kalır? Niçin sabit bir yatağımız olmasın? Yatak bağ içinde, bir yığın şilte, yorgan, yastık her gece bir odadan bir diğerine seyahat eder?” şeklinde örnekler verir. Ona göre bu halin önüne ancak mektepler ve düşünceli muallimler geçer.

Üçüncü sebep olarak öteden beri süregelen cemaat (topluluk) halinde yaşama geleneğini gösterir. Yazar, “Büyük kışla gibi konaklarda, ucu bucağı bulunmayan yalılarda yaşayan eski devrin zenginleri, kızlarını evlendirdikleri zaman ya kendi evlerinde alıkoyar yahut yeni ailesinin nezdine gelin yollarlardı. Yeni gelinin kendi şahsına mahsus bir evi hemen hemen yok gibiydi. İşte bu fena adet, kadınlarımızı teşebbüs-i şahsiden mahrum ederdi. Çünkü kendi validesi yahut kayınvalidesi mühim mevkii işgal ettiği için, yeni gelin aile sahibesi olduğu halde ancak ikinci derecede bir şahsiyet olurdu. Muhitine, zevk ve mizacına göre bir yenilik getirmek şöyle dursun, kendisi atalete mahkûm kalırdı. Çünkü hep valideden kıza, kayınvalideden geline sirayet eden eski adetler, tozlu, küflü an’aneler hüküm sürerdi” ifadelerini kullanır. Efzayiş Yusuf, artık mevcut olmayan eski konakların yerini apartmanların aldığını ve yalnızca bir aileyi barındıran küçük evlerin bu sakıncaları ortadan

kaldırdığını belirtir. Böylece yeni aile sahibesi olan genç kadının girişimlerini sınırlayacak hiçbir sebebin kalmadığını ifade eder.

Estetik

Türk Kadın Yolu dergisinin yayımlandığı dönemin estetik anlayışında, özellikle süslemelerde Fransız etkilerinin izlerini görmek mümkündür. Yazar, Mezdan'ın “Boya ile El İşi (1925a)” başlıklı yazısında, Fransızların etkisiyle renkli işlere rağbetin arttığını, ipek, boncuk, kurdele ve benzeri malzemelerle yapılan pek çok el işinde boyanın da kullanılmaya başlandığını ve bu ürünlerin salonların süslenmesinde tercih edildiğini ifade eder. Yazar, bu tür işlerin yapılabilmesi için çeşitli aletler icat edilse de asıl kıymetin, bu aletlerle üretilen nesnelerde değil, zevkle ve emekle ortaya konan eserlerde olduğunu vurgular. Ayrıca yazar, bu tür süslemeleri öğrenmek isteyen kadınların Kadın Birliği'ne başvurmaları gerektiğini belirtir.

Mezdan, “Ev Kadını Vazifeleri: Yemek Odası - Sofra” başlıklı yazısında ise yemek odasının evin en çok süslenen bölümlerinden biri olması gerektiğini savunur. Yemek odasının camları, duvarları, tavanı ve parkesi, ev sahibinin mevkiiyle uyumlu; ağır fakat zarif bir üslupla düzenlenmelidir. Sandalyelerin ve büfelerin biçimleri ise ev sahiplerini uzun süre meşgul eden önemli ayrıntılar arasında sayılır. Duvarlara asılacak levhalarda insan portrelerinden kaçınılması, bunun yerine meyve, balık ya da av resimlerinin tercih edilmesi önerilir. Büfelerde ya da raflarda gümüş takımların, antikaların ve kıymetli Saksonya porselenlerinin sergilenmesi ise yerleşik bir gelenek olarak aktarılır (1925b).

Mekanın kişinin kendi zevkine göre şekillendirilip düzenlenmesi gerektiği fikrini yineleyen Pakize'nin “İlk Mektepliler Sahifesi (1925)” başlıklı yazısında, bunun kişiye haz vereceği, zamanla zevkinin incelmesine katkıda bulunacağı ve daha başarılı sonuçlar elde etmesini sağlayacağı ifade edilir. İmzasız yayımlanan “Nasıl Giyinmeliyiz? (1925a)” başlıklı yazıda ise, “bediî zevklerin gittikçe rikkat kaybettiği bu bediilik devrinde” (Güzellik anlayışının ve estetik zevklerin gitgide inceliğini, hassasiyetini kaybettiği bu sözde ‘güzellik dönemi’nde) zevk psikolojisinin şahsa göre değişen görelî bir mesele olduğu vurgulanır. Dolayısıyla herhangi bir tarz hakkında kesin bir hüküm verip başkaları üzerinde etkili olmanın mümkün olmadığı belirtilir.

Dönemin estetik anlayışına dair izler Efzayîş Yusuf'un, "Kıyafetlerin Psikolojisi (1925b)" başlıklı yazısında da yer alır. Yazar, "Bir kadının kıyafeti, o kadının kendisi demektir" ifadesini kullanarak kıyafetin, kadının kimliğini ve özgürlüğünü somutlaştıran bir unsur olduğunu belirtir. Nasıl ki kadın, sözü ve tavrıyla seviyesini ve mizacını ortaya koyarsa, kıyafetiyle de aynı ölçüde hürriyetini dışa vurur. Yazar, kıyafet tarzını ekspresyonizme benzeterek, kadınların da ekspresyonistler gibi içinde bulundukları çevrenin etkisi altında şekillenen ruh hâllerini; kimi zaman ince ya da kalın, sade yahut çiçekli ve çizgili kumaşlarla, rengârenk taraklarla, dalgalı veya kesik saçlarla, kırmızı ya da sarı pudralarla yansıttıklarını ifade eder. Rokoko modasının etkisiyle kullanılan pudralı saçların döneminde çokça eleştirilmiş olmasına rağmen, geriye dönüp bakıldığında bu tarzın dönemin ruhunu temsil eden bir gereklilik olduğu görülmektedir. Buna karşılık, "elektrik çağı" olarak adlandırılan dönemde hareketi kısıtlayan uzun ve kat kat kıyafetlerden vazgeçilmesi gerektiği, zamana uygun kıyafetler icat etmenin zorunlu olduğu vurgulanır. Yazıda ayrıca "Bu son zamanlarda ekspresyonist namı altında bazı ressamalar var ki, sloganlarını tablo üzerinde bir takım hendesi (geometrik) şekillerle, derece derece açılan ve koyulaşan renklerle ifade ederler" ifadesiyle, ekspresyonizmin dönemin sanat anlayışında nasıl tanımlandığı ortaya konulmaktadır.

Güzel sanatların bireyin ruhunu yükselten ve toplumun düşünsel derinliğini besleyen temel bir kültürel değer olduğunu savunan Raif Necdet, "Sanata ve Fikret'e Dair (1925)" başlıklı yazısında, sanat eserlerinin çoğunlukla yalnızca süs veya eğlence arayan boş ve tembel bir bakışla yüzeysel biçimde algılandığını belirtir. Oysa güzelliğin iyiliği doğurduğunu, ruhun yükselmesine ve hissiyatın incelmeye katkıda bulunduğunu vurgular. Bu nedenle toplumun güzel sanatlara karşı ilgisizliğini gidermenin önemli bir inkılap olarak görülmesi gerektiğini ifade eder. Gelişmiş toplumların güzel sanat eserlerine ve bunların sergilendiği müzelere duydukları heyecanın örnek alınmasını tavsiye eder. Avrupa'da müzelerin, tablolar, heykeller ve tarihi eşyalarla donatılmış birer güzel sanatlar mabedi gibi kabul edildiğini, bu mekânlara saygıyla girildiğini aktarır. Ona göre güzelliği ve tarihi yaşatan bu müzeler, milletin duygularını ve düşüncelerini derinleştirip yüceltir.

Nezafet, sıhhat ve idman

Türk Kadın Yolu dergisinde ev idaresinin merkezine yerleştirilen temizlik ve sağlık meselesi, özellikle modern konut anlayışının ve medeni hayatın önemli mekânlarından biri

olan mutfak üzerinden ele alınır. Mezdan Said'in "Yemek, Matbah (1925)" başlıklı yazısında, dönemin mutfaklarının yeterince temiz olmadığı belirtilir ve modern konut anlayışında temiz mutfakların en önemli unsurlardan biri olduğu vurgulanır. Yazıda yer alan "mimarlık son senelerde hıfzıssıhhayı ve zarafeti matbah inşasında çok gözetiyor" ifadesi, bu yaklaşımı açık biçimde ortaya koyar. Yazının devamında; geniş yollar açmanın, kirli suları akıtmanın, sokakları aydınlatmanın, mektepleri ısıtmanın ve içme suyunun temizliğinin nasıl hayati görüldüğü hatırlatılarak, aynı şekilde mutfaklarda da bol ve temiz suyun bulunmasının başlıca görevlerden biri olduğu belirtilir. Yazar, mutfaklarda gündüz ve gece yeterli aydınlık sağlanması gerektiğini; özellikle etin ayrıldığı ve sebzelerin ayıklandığı alanların loş bırakılmaması gerektiğini belirtir. Hava sirkülasyonuna özen gösterilmesini, pencere ve kapıların doğru konumlandırılmasını ve gerekirse rüzgâr sağlayacak bir vantilatör kullanılmasını önerir. Yazar, kısaca mutfağın bol ışık ve bol hava istemesi gerektiğini ifade eder. Zeminlerde kömür kırı, yağ ve kan lekeleri ya da süprüntü bulunmaması gerektiğini vurgular. Ayrıca kolay temizlenebilmesi için beyaz ya da kırmızı karo, dökme mozaik taş veya düz çimento kullanılmasını; duvarların ise tamamen veya aşağıdan yukarıya doğru iki-üç metre yüksekliğe kadar beyaz çini ile kaplanmasını tavsiye eder.

Mezdan Said (1925), yemeğin insan hayatındaki önemini "Fenni bir şekilde tanımlanacak olursa, insan vücudu bir makinedir ve onun yakıtı gıdadır" ifadesiyle açıklar. Hangi gıdaların hangi yaşa ve uzva uygun ya da zararlı olduğunu ise hıfzıssıhhanın öğrettiğini belirtir. Bu nedenle dergide sağlık bilgisine dair makalelere yer verileceği ifade edilir. Ayrıca tabahatin (yemek pişirme sanatı) ev kadınlığı açısından taşıdığı önem vurgulanır; ileri medeniyetlerde kız okullarında verilen yemek dersleri, sınıfları, ocakları, masaları ve araç gereçleriyle övgüyle anılır. Adab-ı muaşeretin yemeğin nasıl yenileceğini dahi tarif ettiği hatırlatılarak, dergide bu konulara dair bilgilerin de paylaşılacağı belirtilir. Yemeklerin pişirildiği mekân olan mutfak, hem sağlık hem de estetik bakımından evin en çok gözetilmesi gereken yeri olarak tanımlanır. Mutfağın temizliğine, düzenine ve araç gereçlerine özen gösterilmesi gerektiği vurgulanırken, pek çok ailenin mutfağının evin en elverişsiz bölümlerine yerleştirildiği, gerekli sağlık tedbirlerinin alınmadığı ve üstelik bilgisi yetersiz kişilere bırakıldığı eleştirilir. Oysa mutfak; yatak odası, misafir salonu, yemek odası, medhal (giriş mekânı) ve balkonlardan çok daha fazla öneme sahiptir. Orada pişirilen yemekleri tüketecek olan kadın ve erkeğin mutfağa girmesi ve zaman zaman mutfakta çalışması gerektiği savunulur.

Mezdan Said (1925), Türk kadınıni özellikle uyararak yemek yapmayı öğrenmenin ve mutfak temizliğine önem vermenin kibarlığa engel olmadığını, aksine itibar kazandırdığını belirtir. Yazar, medeniyeti ilerlemiş ülkelerde bu derslerin okullarda okutulduğunu hatırlatır. Nitekim kibar ve zengin ev kadınları dahi mutfaklarını düzenli olarak ziyaret eder ve burada çalışır. Bu evlerde mutfaklar pis ve kokulu değildir; üst katta yer alan aydınlık ve süslü mutfaklarda çiniler, döşemeler ve nikel kaplı sobalar parıldar, araç gereçler özenle tertip edilir. Yazar, temiz ve düzenli ortamın yemek pişirme arzusunu artırdığını ifade eder. Hatta bazı mutfaklarda bir köşeye serilen keçe, sandalye ve koltuk bulunduğunu; evin hanımının burada oturup dikiş veya dantel işleyebildiğini belirtir. Yazar, her ailenin maddi imkânı bu tür mutfaklara yetmese de, her evde kadının oturup çalışabileceği, mümkün olduğunca iyi bir mutfağın inşa edilmesinin elzem olduğunu savunur. Çamaşırın temizliğine ve süsüne önem verip, yemeğin piştiği mutfağı ihmal etmenin akılcı olmadığını vurgular. Buna karşılık, kibar bir hayat süren bazı ailelerin mutfaklarını badana ettirmediklerini; bu mekânların kirli, kokulu, örümcekli ve karanlık olduğunu ve yalnızca hizmetçilere bırakıldığını eleştirir. Yazar, mutfakların iyileştirilmesinin toplum için önemli bir hizmet olduğunu ifade eder. Bu bağlamda duvarların fayansla kaplanmasını, yağlı boyanın silinebilir olmasını, ocak çevresinde mutlaka karo döşeme yapılmasını; musluk taşları ve giderlerin temiz tutulmasını gerektiğini, aksi hâlde kötü kokuların mutfağın havasını bozacağını belirtir. Ayrıca yemeklerin saklanacağı serin alanlar ve soğuk hava dolaplarının ihmal edilmemesi gerektiğini vurgular. Yazar, mutfak araç ve gereçlerini bir kimyahane (kimya laboratuvarı) derecesinde önemli kabul eder ve bunların mükemmeliyetine özen gösterilmesi gerektiğini ifade eder.

Mezdan (1925b), yemeğin tek kaptan ve herkesin parmağını sokarak yenmesinin kimi zaman fakirlikle ilişkilendirildiğini, ancak bazı çevrelerde bunun gelenek ve inançla ilgili olduğunu belirtir. Yazar, “temizlik imandandır” vurgusuyla bu tutumun hem inançla hem de sağlık ilkeleriyle çeliştiğini dile getirir; temizlik, zengin-fakir ayrımı gözetmeksizin herkes için zorunlu görülür. Mezdan, yabancılara özenme sonucu ortaya çıkan bu kötü alışkanlıkların giderek azalmasını ve bir gün tamamen ortadan kalkmasını temenni eder.

Temizlikle ve dolayısıyla da sağlıkla bağlantılı olarak ele alınan bir diğer konu, banyo (yıkama) meselesidir. Dr. Rıfat, “Yeni Doğan Çocuklara Mahsus Hıfzıssıhha (1925)” başlıklı yazısında, annelere bebeklerini nasıl yıkamaları gerektiğini ayrıntılı biçimde tarif eder. Yazara göre suyun sıcaklığı (27 derece) özellikle yeni doğan çocukların banyodan

ürkmemesi için önemlidir. Beşik de hijyen ve sağlık açısından ayrı bir öneme sahiptir; kolay temizlenebilmesi ve haşerelerin barınmasını engellemesi için madeni olması tavsiye edilir. Kedi ve köpek gibi hayvanların ulaşmaması amacıyla yüksek yapılmalı, sinekleri uzak tutmak için ise havanın içeri girmesine izin verirken cereyanı önleyecek şekilde sık dokunmuş bir cibinlik kullanılmalıdır. Beşiğin yerleşimi de yazara göre önemlidir: geniş bir odanın ortasına yerleştirilmeli ve hava akımından uzak tutulmalıdır. Beşiğin sallanması çocuk için sağlıklı değildir. Çocuğun yatırılma biçimi de dikkatle ele alınır; boğulma tehlikesine karşı annenin ya da başka birinin yanında yatırılmaması gerektiği vurgulanır. Ayrıca beşiğin doğrudan ışık almaması ve ışığın yan taraftan verilmemesi gerektiği; aksi hâlde çocuğun şaşı olabileceği ifade edilir. Odanın sıcaklığı ise kış aylarında dahi 20 derece civarında tutulmalıdır.

Nezihe Muhiddin, “Çocuklarımız Bakımsızdır (1925c)” başlıklı yazısında, karanlık çatılı, köhne ve harap duvarlı, küçük ve kasvetli evlerde büyüyen çocukların güneş ışığından ve gökyüzünün parlaklığından mahrum kaldığını vurgular. Oysa çocukluk ve gençlik dönemlerinin ışığa ve havaya en çok ihtiyaç duyulan safhalar olduğu belirtilir. Yazıda “Ne yapılmalıdır?” sorusu yöneltilerek çeşitli çözüm önerileri ortaya konur. Kentte mevcut parkların sayıca az olduğu ve daha çok yetişkinlerin zevk ve eğlencesine hizmet ettiği ifade edilir; bu nedenle çocukların bu mekânlardan yeterince yararlanamadığına dikkat çekilir. Bunun yerine, şehirde uygun arsaların bulunduğu ve birkaç mahallenin ortak kullanımına açık olabilecek alanlarda çocuk bahçelerinin düzenlenmesi gerektiği savunulur. Bu bahçelerde lüks arayışına gerek olmadığı özellikle belirtilir. Okul dönüşü burada toplanacak çocukların eğitici oyunlar oynayabileceği düzgün sahalara, çabuk büyüyen ağaçların gölgesine, kum havuzlarına ve temizlik ile düzeni öğretecek bir-iki mürebbiyenin (bakıcının) varlığına ihtiyaç duyulduğu ifade edilir. Özellikle çalışan annelerin küçük çocuklarını bırakabilecekleri “garderie”lerin (Fransızca: çocuk yuvası) bu bahçelerin ilk binaları olarak inşa edilmesi gerektiği dile getirilir. Nezihe Muhiddin, bu talebi kadınlar ve çocuklar adına Kadın Birliği aracılığıyla dönemin belediye başkanına iletir.

Yazar, çocukların bir kısmının daha dünyaya gelmeden, anne adaylarının sağlık kurallarına uymaması, babaların aşırı alkol kullanması veya çeşitli hastalıklar nedeniyle hayatlarını kaybettiğini ifade eder. Doğan çocukların bir kısmı cehaletin kurbanı olur, bir bölümü ise olumsuz çevre koşullarının etkisiyle manen yıkıma sürüklenir. Yazar, İstanbul’un arka sokaklarında üç ile yedi yaş arasındaki kız ve erkek çocukların taranmamış saçları, kirli

giysileri ve çıplak ayaklarıyla kapı önlerinde, çamurlu sokaklarda ve yangın yerlerinde kümeler hâlinde dolaştığını belirtir. Öğleden sonra bu gruplara, okuldan dönen öğrenciler ile okula gidemeyen yedi ile on altı yaş arasındaki çocukların da katıldığını ifade eder. Çöpler arasında oynayan bu çocukların çeşitli mikroplara maruz kaldığını, sigara ve kumar gibi kötü alışkanlıklar edindiğini, hatta kimi zaman trafik kazalarının kurbanı olduğunu dile getirir. Yazar, özellikle sabahın erken saatlerinde geçim sıkıntısı nedeniyle çalışmaya giden amele kadınların çocuklarını mahallenin himayesine bırakmak zorunda kaldığını; bu çocukların en fazla tehlikeye maruz kalan kesim olduğunu vurgular. Dönemin çocuk sağlığı konusunda belirleyici unsurlardan birinin salgın hastalıklar olduğu vurgulanan imzasız “Müsabaka (1925b)” başlıklı yazıda, özellikle sıtmanın yaygınlığının çocukların hem fiziksel hem de ruhsal gelişimlerini olumsuz etkilediği belirtilir. Salgın hastalıkların yaygınlığı, çocukların bakımsızlığıyla birleştiğinde dönemin toplumsal sağlık sorunlarını daha da görünür kılmaktadır.

Sağlıkla ilişkili idman konusuna gelindiğinde, Gülsüm Niyazi’nin “Bedeni Hars (1925)” başlıklı yazısında, tüm dünyada gündemde olan *Culture Physique* kavramı üzerinden spora verilen önemin giderek arttığı ifade edilir. Ancak sporun yalnızca mahalle aralarında top oynayan çocuklardan ibaret görülmemesi gerektiği ifade edilir. Birkaç kız mektebinde jimnastik çalışmaları yapılması ve denizcilikle ilgilenen sınırlı sayıdaki kadın dışında, spor faaliyetlerinin büyük ölçüde erkeklerle sınırlı kaldığına dikkat çekilir. Oysa kadınlar için beden kültürünün yalnızca güzel görünmek amacıyla değil, aynı zamanda temel bir ihtiyaç olarak ele alınması gerektiği belirtilir. Özellikle İsveç usulü hareketler ile Amerikan usulü yüzme teknikleri tavsiye edilmekte; bu egzersizlerin kadının bedenine esneklik kazandırdığı, bedeni güçlendirdiği ve biçimlendirdiği ifade edilir. Ayrıca kadınlar için tenis, ihmal edilemeyecek kadar önemli bir spor dalı olarak öne çıkarılır; ancak ülkede yeterli tenis kortlarının bulunmamasından duyulan üzüntü dile getirilerek bu imkânların artırılması yönünde temenniler belirtilir.

İktisat

Türk Kadın Yolu dergisinde, kadını toplumda yalnızca tüketim ve süs ile özdeşleştiren anlayış eleştirilir; kadınlar, vatan savunması da dâhil olmak üzere kamusal ve millî sorumluluklar üstlenmeye çağrılır. Nezihe Muhiddin’in kaleme aldığı “Türk kadınlığı ve iktisadiyatımız (1926)” başlıklı yazıda üretken “köy kadını”nın milli servete katkı sunduğu

ancak şehir kadınlarının daha çok tüketici konumda kaldıkları belirtilir. Yine Nezihe Muhiddin tarafından yazılan “Kadınlar ve Tayyare İanesi (1925b)” başlıklı yazıda, kadınların tarih boyunca çoğunlukla yalnızca süslerini temin etmeye çalıştıkları için erkeklerden bekledikleri değeri göremedikleri ifade edilir. Yazara göre, kadının “fuzuli bir tüketici” olarak görülmesi, toplumsal hayatta erkeğe denk kabul edilmesini engeller ve cahilinden eğitimlisine kadar bütün erkekler kadınları zayıf görür. Muhiddin’e göre kadın, yalnızca süsüne önem verdiği sürece bu algıyı değiştiremez. Kadının görevi ev idaresiyle sınırlı değildir; vatan ve toplumsal sorunlarda da sorumluluk üstlenmesine engel yoktur. İstiklâl Mücadelesi’nde Anadolu kadınları sırtlarında cephan taşıırken, İstanbul’daki kadınlar yalnızca “duacı” kalır ve bu durum eleştirilir; “İstanbul hanımları için felekten intikam almanın sırası gelmiştir” ifadesiyle harekete geçmeleri gerektiği vurgulanır. Türk kadınının gayesi vatandaşlıktır; bu vatandaşlık birçok hak sağlamakla birlikte aynı zamanda sorumluluklar da yükler. Vatandaşlığın en kutsal görevi olan vatan müdafaasına kadınların katılımı ise Tayyare İanesi’ne destek vermekten geçer. Çünkü tayyarecilik, dönemin vatan savunmasında en önemli unsurlardan biri olarak tanımlanır; yalnızca kara ve deniz kuvvetleriyle savunmanın artık mümkün olmadığı belirtilir. Kadınlar, kişisel masraflarından yapacakları küçük fedakârlıklarla toplanacak yardımlar sayesinde bu ihtiyacı karşılar. İstanbul’da kadınların bir gün içinde elbise ve tuvalet mağazalarının kasalarına bıraktıkları paralar, bir değil birkaç tayyare almaya yeter; bu destek çağrısı somut bir örnekle güçlendirilir

İmzasız yayımlanan “Nasıl Giyinmeliyiz? (1925a)” başlıklı yazıda da “vatanı za‘f ve hezîlden kurtaracak ancak kadın ellerinin maharetli iktisadiyatıdır” ifadesiyle kadınların tüketim alışkanlıklarının millî ekonomi açısından belirleyici rolüne dikkat çekilir. Türk kadınından, vatan uğruna süslenme arzusundan bir miktar fedakârlık etmesi istenmekte; kıyafet seçiminde özellikle yerli kumaşların tercih edilmesi tavsiye edilmektedir. Emine Kamil, “Ev idaresi ilmi; Ev idaresinin ehemmiyeti (1925a)” başlıklı makalesinde, bilime ve fenne esaslı biçimde dayanan en sağlam ve en huzur verici ev idaresi usullerinin “iktisat ilmi”ne tam anlamıyla hâkim olmakla mümkün olacağını; bir ailenin maddi refahının, sağlığının ve mutluluğunun ancak bu ilim sayesinde sağlanabileceği fikrini savunur.

Zaman

Türk Kadın Yolu dergisinde geleneksel zaman anlayışına yöneltilen en önemli eleştiri, zamanın faniliği ve geçiciliği üzerine kurulu kültürel bir yaklaşımın varlığıdır. Efzayiş Yusuf, “Ev Hayatı (1925a)” başlıklı yazısında, Türk ev hayatının geri kalmışlığını, insanların dünyayı fani görmeleri nedeniyle yaşadıkları mekânı kalıcı bir yer gibi benimsemeyip ona zaman ve emek harcamamalarıyla ilişkilendirir. Yazar, evin geçici bir konaklama yeri gibi algılandığını ve göçebelikten miras kalan “her an yola çıkılacakmış” hissinin hâlâ sürdüğünü; evlerdeki sandık ve hurç bolluğu ile sabit olmayan yatak düzeninin de bu anlayışın izlerini taşıdığını ifade eder. Buna karşılık Avrupalıların zamanı, yaşadıkları mekânı geliştirmeye, sağlamlaştırmaya ve güzelleştirmeye yatırdıkları vurgulanır.

Emine Kamil’in (1925b) üzerinde durduğu intizam (düzen) kavramı da aslında zamandan tasarruf etmenin de bir yolu olarak gösterilir. Kamil’e göre “her şey için bir yer, her yer için bir şey bulundurmak” kuralı sayesinde aranan şey kolayca bulunur, yapılacak işler sorunsuz yerine getirilir ve böylece zaman kaybı önlenir.

Tarihe bakış

Türk Kadın Yolu dergisi, kadınların geleneksel baskı ve görünmezlik alanlarından çıkarak birey, eş ve anne kimlikleriyle toplumsal hayatta hak ve sorumluluk sahibi öznelere dönüşmesi gerektiği fikrini işler. Enver Behnan, “İçtimaiyat: Demokraside Feminizm (1925c)” başlıklı yazısında, geçmişin köhne haremlelerinde ve kafeslerin ardında gün yüzü görmeyen kadınların artık kalmadığını belirtir. Kadınlar, karanlık mezarları andıran evlerinden çıkarak hayata yönelir. Bu yeni dönemde kadın, erkeğin “baziçe-i şehveti (şehvet oyuncağı)” değil, eşi olmayı idrak etmeye başlar. Kadın artık çocuğunun yalnızca lalası değil annesi, evin hizmetkârı değil sahibidir. Ev içinde erkeğin sahip olduğu haklar kadına da aittir. Mekteplerde yetişen yeni kadın nesli sağlam ve şuurludur. Yazar, dünya genelinde süregelen kadınlara yönelik haksızlığın, Fransız İhtilali ile gündeme gelen kadın hakları sayesinde değişmeye başladığını da ifade eder.

Mösyö Thomas Wilman’ın (1927) Deutsche Presse Correspondance’da yayımlanmaya başlayan “Türk Kadınlığı” başlıklı makalesinin ilk bölümünün tercümesinde, “Selamlıkla harem arasındaki duvar yıkılmadıkça Türk devletinin medeni milletler arasında yer almasına

imkân yoktur” ifadesine yer verilir. Bu sözlerin, yarım asır önce ünlü Osmanlı devlet adamı Fuad Paşa tarafından dile getirildiği ve geçen zamanın bu görüşü doğruladığı belirtilir. Türklerde kadınların gözetim altında tutulması âdetinin Bizans etkisiyle ortaya çıktığı, erkekler dünyasından dışlanan kadının ise yalnızca gönül eğlendirmek ve hoşça vakit geçirmek için bir vasıta olarak görüldüğü aktarılır. Şükûfe Nihal, “Yeni Adımlar (1925)” başlıklı yazısında, kadının uzun asırlar boyunca gözlerinden güneşi, ciğerlerinden havayı esirgeyen kalın duvarlar ve siyah kafeslerin arkasında, ebedi cezaya mahkûm büyük günahkârlar gibi yaşadığını belirtir. Yazar, bu ifadeleri kullanarak mimari unsurlar üzerinden kadının toplumsal ve mekânsal konumunu açık biçimde ortaya koyar; kadının görünmezliği ve sınırlı hareket alanı mimarî üzerinden somutlaştırılır. Dergide ayrıca, geleneksel konutlar “karanlık”, “güneş görmeyen”, “köhne”, “harap”, “mukassi (sıkıntılı)”, “küçük”, “kirli”, “kokulu”, “örümcekli” ve “mezar gibi” ifadeleriyle tasvir edilirken; modern konutlar “aydınlık”, “tertemiz”, “süslü”, “bol hava”, “bol ziya” ve “intizam” kavramlarıyla sunulur (Mezdan Said, 1925).

5. PSİKOLOJİK (BAĞLAMSAL) VE GRAMATİK (METİNSEL) ANALİZİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, psikolojik (bağlamsal) ve gramatik (metinsel) analizler sonucunda elde edilen bulgular bir araya getirilerek kadın dergilerinde üretilen söylemler bütüncül bir çerçevede değerlendirilmektedir. Bu analizler kapsamında, metinlerin bağlamsal olarak hangi toplumsal ve ideolojik zeminlerde üretildiği ile söylemin yapısal özellikleri birlikte ele alınmıştır. İncelenen dergilerde kimi konularda yazarlar arasında görüş farklılıkları gözlemlense de, genel olarak her bir derginin kendi yayın politikası ve editoryal çizgisi doğrultusunda süreklilik gösteren bir söylem inşa ettiği görülmektedir. Belirli temaların çoğunlukla aynı yazarlar tarafından ele alınması, söz konusu metinler aracılığıyla dergilerin ilgili alanlara yönelik genel yaklaşımlarının ve önceliklerinin tespit edilmesine olanak sağlamıştır. Özellikle mimarlık temalı yazıların ya imzasız (dolayısıyla çeviri olma ihtimali yüksek) metinler şeklinde sunulduğu ya da derginin yayın çizgisiyle uyumlu, süreklilik arz eden yazı dizileri olarak kaleme alındığı tespit edilmiştir. Bu durum, mimarlık söyleminin bireysel yazarlık pratiğinden ziyade dergilerin kurumsal konumlanışı üzerinden şekillendiğine işaret etmektedir. Bu doğrultuda, çalışmada gerçekleştirilen değerlendirmeler yazarların bireysel görüşlerinden çok, dergilerin genel söylemleri çerçevesinde ele alınmıştır. Kadın dergilerinde öne çıkan ve bu söylemsel sürekliliği görünür kılan temel kavramlar Çizelge 5.1’de sunulmaktadır.

Çizelge 5.1. Kadın dergilerinde öne çıkan kavramlar

Dergi	Kadının Toplumsal Konumu	İdare-i Beytiyye	Estetik	Nezafet-Sıhhat-İdman	İktisat	Zaman	Tarihe Bakış
Mehasin	"Nisvân-ı Osmaniye"	"İdare-i Beytiyye-i Fenni"	"Tezminat-ı Cedide" "Sanat-ı Hazıra" "Art Nouveau"	"Temizlik" "Nezafet" "Hıfz-ı Sıhha" "İdman-ı Bedeniye"	"İktisat"	"İntizam Dahlinde" Vazifeleri Tayin Etmek	Geçmiş: "Zindan" "Zencir-i Zulm" "Küflenmiş Ruhl" "İntizamsız" Şimdi: "Yeni Zaman" "İntizamlı"
Bilgi Yurdu	Belirgin Bir Kavram Yok	"İdare-i Beytiyye" "İktisad-ı Beytiyye"	"Tarz-ı Cedid"	"Temizlik" "Nezafet" "Hıfz-ı Sıhha" "İdman-ı Bedeniye" "Jinnastik" "Spor"	"Mecbur" İktisad İktisad-ı Beyti "Terbiye-i Bedeniyye" "Jinnastik" "Spor"	Eylenin Zamanını Koşullar Değil Birey Belirler	Geçmiş: "Karanlık" "Baskı, Dar, Çarpık, Eğri Konut" Şimdi: "Hayat-ı Asriyye" "Hayat-ı Medeniyye" "Muntazam-Sağlam-Düztün Konut"
Türk Kadını	"Türk Kadını" "İslam ve Türk Hanımları(Kadınları)" "Turan Hanımı"	"İdare-i beytiyye" "Hıfzı Sıhha-ı Beytiyye" Taksim-i A' mal	"Zevk-i Selime Uygun"	"Temizlik" "Nezafet" "Taharet" "Şerâit-i Sıhhiye" "Dezenfekte" "Tetahhur" "Kavâ'id-i Sıhhiye" "Hıfz-ı Sıhha" "Sıhhi" "Spor" "Terbiye-i Bedeniyye" "Jinnastik"	"İktisat" "İdareli Olmak" "Bütçe" "İstatistik"	"Alman İş Bölümü" "Taksim-i A' mal"	Geçmiş: "Kafes Arkasında" "Sebepsiz İşkence" "Esaret Zincirleri" Şimdi: Eski iyi değil ama şimdide mükemmel değil
İnci	"Türk Kadını" "Asri Kadınlık" "Yeni Kadın"	"kumandan" gibi "Muntazam İdare"	"Türk Tarzı" Türk Üslubu	"Temizlik" "Hıfz-ı Sıhha" "Terbiye-i Bedeniyye" "İdman"	"İktisat" "Milli Moda" Türk Modası	"Muntazam Hayat"	Geçmiş: "Kafes Arkasında" "İlmal" ve "Hırafeye Dayalı" "Eski Hayat" Şimdi: "Asri Hayat" "Yeni Hayat" "Asri" ve "Fenni" Usuller
Süs	"Yeni Kadın" "Türk Hanımı" "Asri Hanım"	"İdare-i Beytiyye" "Umur-ı Beytiyye" "İktisad-ı Beytiyye"	"Yeni Sanat"	"Temizlik" "Nezafet" "Taharet" "Hygiene" "Saunimi Temizlik" "Şerâit-i Sıhhat" "Sıhhi" "Hıfz-ı Sıhha" "Jinnastik" "Spor" "İdman" "Terbiye-i Bedeniyye" "İdman-ı Bedeniyye"	"Milli İktisat" "İsraf Cinayet"	"Sürah" "Çabuk" Ve "Zahmetsiz"	Geçmiş: "Kafes Hayat" "Delikli Kafeslerin Loş Gölgeleleri" "Tıka Basa Dolu, Eğri Büğrü, Biçimsiz Ölçüsüz, Küflü, Karanlık, Rahatsız, Yıkık Dökük Konut" Şimdi: "Yeni Türkiye'nin Yeni İnsanı" "Fen ve Sanat ile Yapılan, İtmalı, Düzenli, Zarif, Güneşli Konut"
Âsâr-ı Nisvân	"Asri Türk Kadını"	"Fenni Ev İdaresi" "Umur-ı Beytiyye" "Laboratuvar"	-	"Temizlik" "Nezafet" "Sıhhi Mesken" "Sıhhi" "Hıfz-ı Sıhha" "İdman" "Spor"	"İktisat" "İlm-i Hayat" Dersi. "İktisadçı Vâlideler"	"Vakti Zai Etmemek" "Çarçabuk" "Para Az İse Vakti Nakittir"	Geçmiş: "Kafeslerin İçinde, Kafes Arasında, Dolap Arkasında Kadın" "Çürük Havalı, Karanlık, Darmadağınık, Pis, Fena Havalı Konut" Şimdi: "Asri Hayat" "Aydınlık, Havadar, Geniş, Temiz, Sıhhi Konut"
Türk Kadın Yolu	"Türk Kadını"	"Ev İdaresi İlmü" "İdare-i Beytiyye" "Kimyahane"	"Zevk-i Selime Muvafık Tarzda"	"Temizlik" "Nezafet" "Taharet" "Sıhhi" "Hıfz-ı Sıhha" "Jinnastik" "Spor" "İdman" "Culture Physique" "Cismani Terbiye"	"İktisat" "Servet-i Milliye" "İktisad İlmü"	"Fani-Geçirlik Yerin" "Temellük"	Geçmiş: "Sıyah Kafeslerin Arkasında Kadın" "Karanlık, Köhne, Harap, Mukassı, Kırılı, Kokulu, Örümeçli, Mezar Gibi, Kalın Duvarlı Konut" Şimdi: "Medeni hayat" "Aydınlık, Tertemiz, Süslü, Bol Hava ve Ziya Alan, İntizamlı Konut"

5.1. Kadının Toplumsal Konumu

Geç Osmanlı döneminden erken Cumhuriyet dönemine uzanan modernleşme sürecinde kadın, toplumsal dönüşümün hem öznesi hem de taşıyıcısı olarak yeniden tanımlanmıştır. Bu dönemde yayımlanan kadın dergileri, kadının aile, ev, eğitim, çalışma ve kamusal yaşam içindeki yerini tartışan başlıca söylemsel alanlar hâline gelmiş; modern kadın kimliğinin çerçevesi bu yayınlar üzerinden kurulmuştur. Dergiler, modernleşmenin gerektirdiği yeni kadın tipini şekillendirirken, kadının hem özel hem de kamusal mekândaki rolünü yeniden yorumlamış; çoğu zaman devletin ulus inşa hedefleriyle uyumlu bir kadın modeli üretmiştir.

Kadının Tanımı: “Nisvân-ı Osmaniye”den “Asrî Türk Kadını”na

Modernleşme sürecinde kadın dergilerinde yer alan kadının tanımı, farklı ideolojik ve kültürel yönelimlere karşın, ortak bir tartışma zemini etrafında şekillenmiştir. Bu zeminde kadın, yalnızca bireysel bir özne olarak değil; aile, toplum, millet ve medeniyetin sürekliliğini sağlayan kurucu bir unsur olarak ele alınır. Ele alınan dergiler, kadın kimliğini farklı önceliklerle tanımlasalar da, kadını modernleşme projesinin taşıyıcısı olarak konumlandırmaları noktasında ortak bir söylem üretirler.

Bu çerçevede erken örneklerden biri olan Mehasin dergisinin kadın tahayyülü, milliyetçi bir söylemden ziyade “nisvân-ı Osmaniye (Osmanlı kadını)” kavramı etrafında şekillenir. Erkek yazarlar tarafından tanımlanan kadın, modern yaşam pratiklerine uyum sağlayan; ancak aile merkezli yapıyı ve ahlaki değerleri muhafaza eden bir figürdür. Kadın, süs ve zarafeti ölçülülükle dengeleyen, konut içi düzenin estetik ve ahlaki sürekliliğini sağlayan bir “medeniyet göstergesi” olarak tanımlanır.

Kadın tanımının üretiminde erkek egemen söylemin belirginliği yalnızca Mehasin ile sınırlı değildir. Bilgi Yurdu Işığ, Türk Kadını, İnci ve Süs dergilerinde kadınlara yönelik içerikler sunulmasına karşın, bu dergilerin yönetim kadroları büyük ölçüde erkeklerden oluşmaktadır. Bu durum, kadınlara dair söylemin çoğunlukla erkekler tarafından kurulduğunu göstermektedir. Bu söylem, yalnızca kadın dergileri ile sınırlı olmayıp dönemin modern mimarlık anlayışında da görülür: Kadını, mekânı ve mekânın kullanımını tarifleyen, yönlendiren erkek egemen söylemdir. Âsâr-ı Nisvân dergisi ise kadınlardan oluşan yönetici ve yazar kadrosuyla bu yayınlar arasında istisnai bir konumda yer almaktadır. Ancak

dönemin yayıncılık pratikleri dikkate alındığında, erkek yazarların kimi zaman kadın rumuzları kullandıkları bilinmektedir (örneğin Sedat Simavi'nin "Hanım" takma adını kullanması). Bu nedenle, kadın adıyla yayımlanan bazı metinlerin gerçekte erkekler tarafından kaleme alınmış olma ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Mehasin'de yazan Zühre isimli yazarın, erkek yazarların kadınları ilgilendiren konuları didaktik bir üslupla ele almalarına yönelttiği eleştiri, bu erkek merkezli söylemin dönemi içinde de fark edildiğini ve sorgulandığını göstermesi bakımından önemlidir. Öte yandan, imzasız ya da müstear adlarla yayımlanan yazılar, kadınların kamusal alanda kimliklerini açıkça ifade etmekten kaçındıklarını ve kadınlar üzerindeki toplumsal baskının devam ettiğini ortaya koymaktadır. Erkek yazarlar toplum, hukuk, aile ve "yeni kadın" gibi daha geniş ve normatif alanlarda söz üretirken; kadın yazarların çoğunlukla güzellik, moda, gündelik hayat ve çocuk bakımı gibi konularla sınırlandırılması, kadınların ele alabildikleri konu başlıkları bakımından da belirli kısıtlamalara tabi tutulduklarını göstermektedir.

Batı referansları, tüm dergilerde kadın tanımının vazgeçilmez bir bileşeni olmakla birlikte, bu referansların içeriği ve yönelimi zamanla değişir. Mehasin'de Osmanlı kadınına örnek olarak çoğunlukla İngiliz ve Fransız kadınları gösterilir; dönemin yaygın anlayışı olduğu söylenen "İngiliz gibi düşünmeli - Fransız gibi giyinmeli" yaklaşımı dergide de karşılık bulur. Bununla birlikte Mehasin'de yer yer daha "yerli" bir modernleşmeyi savunan yazıların bulunması, modernliğin tekil ve yekpare bir biçimde ele alınmadığını gösterir. Bilgi Yurdu Işığ dergisinde ise kültürel eksenin Almanya'ya kaydığı görülür. Dergide eğitilmiş Alman kadınları Türk kadınları için ideal model olarak sunulur; ulusal kalkınma için Alman kadınlarına benzer nitelikte kadınlara ihtiyaç duyulduğu vurgulanır. Bu yönelim, Türk Kadını, İnci, Süs, Âsâr-ı Nisvân ve Türk Kadın Yolu dergilerinde de kendini gösterir. Türk Kadını ve Süs dergilerinde Fransız-Latin dünyası, dış görünüşe odaklı ve ev ile çocuk idaresinden uzak bir kadın modeli üzerinden eleştirilirken; buna karşılık "çalışkan, düzenli ve aile merkezli" Anglosakson ve Alman kadınları olumlu örnekler olarak idealize edilir. Âsâr-ı Nisvân yazarlarından Fevziye ve Kadriye Abdürreşid kardeşlerin Alman ve Japon eğitim modellerine yönelik ilgisinin, aile arka planlarıyla bağlantılı olarak, babaları İbrahim Abdürreşid'in Rusya ve Japonya'daki faaliyetleriyle ilişkili olduğu söylenebilir. Kadın dergileri, farklı kültürlerden örnekler sunsalar da değişimin yerel değerler korunarak gerçekleştirilmesi gerektiği konusunda hemfikirdir. Bu yaklaşım, Osmanlı-Türk modernleşmesinin ayırt edici niteliği olan "seçici modernleşme"nin kadın meselesi bağlamında da yeniden üretildiğini göstermektedir.

Milliyetçi söylemin kadın tanımının inşasında oynadığı rol, dergiler arasında farklı yoğunluk ve biçimlerde kendini göstermektedir. Mehasin ve Bilgi Yurdu Işığı'nda milliyetçi vurgu görece sınırlıyken, derginin adından da anlaşılacağı üzere “Türk Kadını” dergisinde bu yönelim açık ve sistemattir. Dergide “Türk kadını”, “Türk hanımı” tanımlamalarının yanı sıra az da olsa “Türk-İslam Kadını”, “Türk İslam Hanımı” ve eski Türk toplumuna referansla “Turan Hanımı” kavramları kullanılır. Geçmiş referansla eski Türk toplumunda kadınların hem toplumsal hayatta hem de aile yaşamında daha etkin olduğu öne sürülür. Kadının toplumdaki mevcut konumu yetersiz bulunur ve iyileştirilmesi gerektiği savunulur. İslam'da kadınların erkeklerle eşit konumda olduğu, ancak kültürel ve sosyal etkilerle zaman içinde geri plana itildiği ifade edilir. Benzer biçimde İnci, Süs ve Âsâr-ı Nisvân'da da kadın hakları, hem İslam hem de Türk tarihine referansla meşrulaştırılır; tarihsel süreklilik vurgusu ön plandadır.

“Asrî kadın” ve “yeni kadın” kavramları, geç Osmanlı'dan erken Cumhuriyet'e uzanan modernleşme tartışmalarının odak noktalarından birini oluşturur. İşgal dönemi İstanbul'unun Millî Mücadele atmosferini yansıtan İnci dergisinde “asrî kadınlık”, yalnızca Batılılaşmayı değil; aynı zamanda millî ve ahlaki değerlere bağlılığı da içeren dengeli bir konum olarak tanımlanır. Bu çerçevede dergide dile getirilen “Frenk kuklası” eleştirisi, taklitçi ve yüzeysel bir Batılılaşma anlayışına mesafe alınması gerektiğini vurgular. Bu nedenle terk edilen alışkanlıkların, dinî ya da millî bir anlam taşıyıp taşımadığının dikkatle sorgulanması gerektiği belirtilir. Böylece modernleşme, mutlak bir reddiye yerine seçici ve temkinli bir dönüşüm süreci olarak kurgulanır. Dönemin yöneticisi Abdülmecid ile yapılan röportajda ise toplumsal ilerlemenin cinsiyet temelli bir iş bölümü üzerinden tanımlandığı görülür; erkek eğitimi maddi ve iktisadi faydayla ilişkilendirilirken, kadın eğitiminin sağlıklı ve bilinçli nesiller yetiştirilmesine hizmet ettiği vurgulanır. Abdülmecid'in önerdiği “İslâm kadını”, “ev kadını” ve “millet kadını” biçiminde kademeli olarak inşa edilen üç aşamalı model, kadının bilim, sanat ve ticaret alanlarında etkinleşerek toplumsal hayata katkı sağlamasını öngörürken; bu katkının millî ve ahlaki sınırlar içinde gerçekleşmesini esas alır.

Cumhuriyet dönemiyle güçlü bir söylemsel paralellik kuran Süs dergisinde ise “Yeni Kadın”, bireyci ya da radikal bir feminist figür olarak değil; ideal yurttaş kadın modeli çerçevesinde kurgulanır. Bu bağlamda kadının özgürleşmesi, bireysel hak taleplerinin ifadesinden ziyade, toplumun ilerlemesine hizmet eden işlevsel bir araç olarak ele alınır. Türkiye'de feminizmin temel amacının, kadını bir “ziynet eşyası” konumundan çıkararak

sosyal ve medeni hayatta hak ettiği yere taşımak olduğu vurgulanır. Dergide “Hanım Doktor” gibi müstear isimlerin tercih edilmesi ise kadının yalnızca özel alanla sınırlı olmayan, kamusal ve mesleki alanlarda da görünür olmasına yönelik bir beklentinin yansıması olarak okunabilir. Bu yaklaşım doğrultusunda Süs, kadını pasif ve geleneksel rollerle tanımlanan bir figür olarak değil; aktif, bilinçli, haklarının farkında olan ve toplumsal reformların öznesi konumunda yer alan bir aktör olarak temsil eder.

Yine Süs dergisinde kullanılan “Asrî Hanım” kavramı, yüzeysel ve taklitçi bir modernlik anlayışını temsil eden, yalnızca süsüne düşkün ve aile bağları zayıflamış kadın tipini eleştirmek amacıyla kullanılır. Bu eleştiri üzerinden gerçek “asrî hanım”ın; çalışkan, fedakâr ve güçlü Anadolu kadını olduğu savunularak, modernlik ile yerli-millî değerler arasında bir denge kurulmaya çalışılır. Eski Türk toplumlarındaki kadının konumuna ve İslam’ın kadınlara tanıdığı hakların tarihsel süreç içinde gölgelendiğine yapılan göndermelerle, kadının kamusal alandaki varlığı hem Türk tarihine hem de İslami referanslara dayandırılarak meşrulaştırılır.

“Asrî Türk Kadını” kavramı ise en kapsamlı ve sistematik biçimde Âsâr-ı Nisvân dergisinde geliştirilir. Seküler ve ulusçu reformların hız kazandığı bir siyasal ve toplumsal atmosferde yayımlanan Âsâr-ı Nisvân, yönetimle doğrudan bir kurumsal bağ kurmamakla birlikte, resmî modernleşme ideolojisiyle büyük ölçüde uyumlu bir yayın çizgisi benimser. Milliyetçiliği merkezine alan bu söylem çerçevesinde dergi, kadını yalnızca bireysel hakların öznesi olarak değil; ulusun inşasında aktif rol üstlenen, toplumsal sorumlulukları olan bir aktör olarak konumlandırır. Dergide asrîlik yalnızca görünüşle değil; ekonomik bağımsızlık, meslek sahibi olma, pedagojik bilgi, bilimsel ev idaresi ve ahlaki ölçülülüğe dayalı bir dönüşüm olarak tanımlanır. Âsâr-ı Nisvân’a göre “asrî kadın”, kendi hayatını temin edebilecek biçimde yetiştirilmelidir. Dergi, Batı’nın yüzeysel ve taklitçi biçimde benimsenmesine açık bir eleştiri yönelterek, Batı’dan alınan her unsurun bir “Türk ruhu” ile telkin edilip dönüştürülmesi ve böylece özgün bir “Türk asrîliği”nin inşa edilmesi gerektiğini savunur.

Evlilik ve aile, kadının toplumsal meşruiyetinin temel belirleyeni olarak neredeyse tüm kadın dergilerinde ortak bir söylem alanı oluşturur. Türk Kadını dergisinde “evsiz barksız hanımlar” ifadesi olumsuz bir niteleme olarak kullanılırken, “evli barklı hanımlar” toplumsal açıdan makbul bir konumu temsil eder. Bu söylem çerçevesinde ev ve evlilik, “hanımlık” statüsünün başlıca meşruiyet kaynağı hâline gelir. Kadın dergilerinde ideal ya da “makbul”

kadın; evli, yuvası olan ve aile içi sorumluluklarını yerine getiren bir figür olarak tanımlanır. Kadının kamusal alandaki görünürlüğü ise ancak bu aile merkezli rolü zedelediği ölçüde meşru kabul edilir.

Kadının üretkenliği ve kamusal alandaki hareketliliği, özellikle Türk Kadın Yolu dergisinde merkezi bir kavram hâline gelir. Dergi, ideal kadın tipini “aile kadını” ve “süs kadını” karşıtlığı üzerinden sistematik biçimde inşa eder. Bu çerçevede “aile kadını”; ev içi düzenin kurucusu, eğitici, ahlaki değerlerin taşıyıcısı ve üretken bir figür olarak yüceltilirken, “süs kadını” tüketici, moda düşkünü ve aile bağlarını zayıflatan bir figür olarak eleştirilir. Dergide yapılan kültürel karşılaştırmalar, Arap-Bizans etkisindeki “kasaba kadını” ile üretken “yörük kadını” arasındaki ayrım üzerinden millî kadın kimliğinin köklerini tarihsel Türk toplumuna dayandırır. Benzer biçimde üretken “köy kadını” olumlu bir örnek olarak sunulurken, tüketici “şehir kadını” olumsuz bir karşıt figür hâline getirilir. Kadının üretici ya da tüketici olması üzerinden tanımlanması, dönemin ekonomik sıkıntıları ve millî iktisat vurgusu dikkate alındığında anlaşılabilir bir söylemsel tercih olarak değerlendirilebilir.

Türk Kadın Yolu’nda bireyci feminizm açık biçimde reddedilir; bunun yerine aile merkezli ve toplumsal sorumlulukları önceleyen bir “Türk tipi feminizm” savunulur. Dergiye göre geleneksel toplumda kadın, statik bir yaşama ve statik bir mekâna, yani konut ve mahrem alana hapsedilmiştir. Modern kadın ise sokak, okul, işyeri ve kamusal kurumlara girebildiği ölçüde dinamik bir yaşam tarzı kazanacak ve erkekle eşit bir konuma ulaşabilecektir. Bu bağlamda dergi, kadının toplumsal konumunu “hareketlilik” kavramı üzerinden yeniden düşünür: Hareket eden, üreten ve kamusal alana çıkan kadın modern kadındır; ancak bu hareketlilik ahlaki sınırlar ve aile önceliğiyle birlikte tanımlanır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, kadın dergilerinde kadın tanımı bireysel özgürleşmeden ziyade kontrollü bir modernleşme anlayışı, aile merkezli bir yurttaşlık rejimi ve millî-kültürel süreklilik ekseninde şekillenir. Ton, vurgu ve temsil biçimleri bakımından dergiler arasında farklılıklar bulunsa da, kadının modernleşme sürecinin asli ve taşıyıcı öznesi olarak konumlandırılması, bu yayınlar arasında ortak bir söylem alanı oluşturur.

Özel Mekanda Kadın

Mehasin'den Türk Kadın Yolu'na uzanan kadın dergilerinde kadın kimliğinin modernleştirilmesi ortak bir hedef olarak öne çıkmakla birlikte, bu modernleşme büyük ölçüde ev, aile ve ahlak çerçevesi içinde tanımlanır. Kadının kamusal görünürlüğü tamamen reddedilmez; ancak bu görünürlük belirli sınır ve koşullara bağlanır. Ortak söylem, kadının modernleşmesi gerektiğini kabul ederken, konutla kurduğu bağın zayıflamaması gerektiği fikrinde birleşir. Bu yönüyle kadın modernleşmesi, kamusal alana açılmaktan çok ev içi mekânın dönüştürülmesine yönelir. İncelenen kadın dergilerinde farklı tonlarda dile getirilen bu yaklaşım, kadın kimliğinin merkezine konutu yerleştirir.

Kadın dergilerinde ideal kadın, öncelikle “iyi bir eş” ve “iyi bir anne” olarak kurgulanır. Annelik, yalnızca bireysel bir rol olarak değil; sağlıklı ve güçlü nesiller yetiştirme sorumluluğu üzerinden toplumsal ve ulusal bir görev biçiminde tanımlanır. Mehasin dergisinde bu yaklaşım, kadının temel faaliyet alanının konutla özdeşleştirilmesine yol açar. Aynı dergide Zühre'nin “taksim-i âmâl” ilkesini kadınlar için de geçerli görmesi (yani bir kadının aynı anda hem eş, hem anne, hem aşçı hem de terzi olamayacağını savunması) Taylorizmin etkisiyle gelişen modern iş bölümünün konut içindeki erken bir yansıması olarak okunabilir.

Türk Kadını ve İnci dergilerinde de annelik ve ev kadınlığı “millî bir görev” olarak yüceltilir. İnci, siyaseten çalkantılı bir dönemde kadını milli birlik, ahlaki düzen ve toplumsal istikrarın taşıyıcısı olarak konumlandırır. Cumhuriyet idealleriyle paralel söylemler geliştiren Türk Kadın Yolu'nda ise annelik, nüfusun artırılması ve güçlü nesiller yetiştirilmesi bağlamında en temel görev olarak tanımlanır; çalışmak meşru kabul edilse bile ikincil bir faaliyet olarak konumlandırılır. Bu yaklaşım, kadın kimliğinin bireysel haklardan ziyade aile ve ulus ekseninde anlamlandırıldığını göstermektedir.

Konutun kadının asli mekânı olarak tanımlanması, modernleşme söyleminin mekânsal boyutunu oluşturur. Mehasin ve Bilgi Yurdu Işığı dergilerinde kadının mekânsal varlığı büyük ölçüde konut ve konut içi düzenle sınırlandırılır. İttihatçı ideolojinin belirleyici olduğu bu dönemde Bilgi Yurdu Işığı, nüfus politikalarını merkezî bir konuma yerleştirerek ev içi kadın emeğini millî kalkınmanın temel altyapısı olarak konumlandırır. Konut, toplumsal düzenin temel hücresi olarak ele alınırken, bu hücrenin işleyişinden sorumlu

tutulan kadın, özel alanın disiplin altına alınmasında kritik bir rol üstlenir. Bu söylemsel çerçeve, iktidarın gündelik yaşamda mikro düzeydeki düzenlemeler aracılığıyla kurulduğunu vurgulayan Foucault'nun (2005) kavramsallaştırmasıyla uyumludur. Dergide kadınların eğitilmesi, kamusal sorumluluk üstlenmesi ve vatan görevi bilinciyle hareket etmesi savunulmakla birlikte, bu idealler büyük ölçüde konut içi mekân üzerinden tanımlanır. Mesajlarını didaktik ve ahlakçı bir üslupla aktaran dergi, modernleşme söylemi içinde yer alsa da çoğu zaman muhafazakâr değerleri yeniden üretir. Türk Kadını, İnci ve Süs dergilerinde de konut, yalnızca fiziksel bir mekân değil; ulusun ve toplumsal düzenin yeniden üretildiği alan olarak değerlendirilir. Âsâr-ı Nisvân, bu yaklaşımı daha sistematik bir düzlemde geliştirerek konutu, yeni Cumhuriyet'in toplumsal ve ideolojik ilkelerinin üretildiği bir mikrokozmos gibi ele alır. Türk Kadın Yolu'nda ise konut, yalnızca bir barınma alanı değil; aynı zamanda ahlaki denetim, üretim ve eğitim mekânı hâline gelir.

Kadın emeğinin nasıl ve nerede üretileceği konusu da kadın dergilerinde çoğu zaman konut üzerinden tanımlanır. Bilgi Yurdu Işığı, kadın emeğini millî kalkınmanın altyapısı olarak konumlandırır; kadınların eğitilmesi ve kamusal sorumluluk bilinciyle hareket etmesi savunulsa da bu sorumluluklar büyük ölçüde konut üzerinden tanımlanır. I. Dünya Savaşı yıllarında dahi dergide konut, kadının asıl mekânı olarak kalır; “geceleri evde oyuncak üretme” gibi öneriler, kadın emeğinin evden kopmadan ekonomik bir işleve sahip olmasını teşvik eder. Benzer biçimde Türk Kadın Yolu'nda da kadın emeği üretkenlik üzerinden yüceltilir; ancak önerilen çalışma biçimleri kısmi zamanlı işler, evden çalışma ve “kadın eline uygun” mesleklerle sınırlandırılır. Süs ve Âsâr-ı Nisvân'da ise ev ekonomisi, tasarruf ve bilimsel ev idaresi kadın emeğinin temel meşruiyet alanı olarak sunulur. Konut, ulusal kalkınmanın başlangıç noktası olarak değerlendirilir; konut düzeni ve tasarruf pratikleri devlet ekonomisine doğrudan katkı sağlayan unsurlar olarak yorumlanır. Bu çerçevede derginin yaklaşımı, tasarrufu merkeze alan “scientific housekeeping” söylemiyle paralellik gösterir; ancak bu söylem, Avrupa ve Amerika'daki örneklerden farklı olarak millî ahlak ve “Türk ruhu” ekseninde yeniden yorumlanarak yerelleştirilir.

Kadının kamusal alandaki hareketliliği, incelenen tüm dergilerde ahlaki ve zamansal sınırlarla çerçevelenir. Bilgi Yurdu Işığı'nda kadının konut dışındaki varlığı, “eşinden sonra eve girmemeli” ya da “geç saatte sokakta olmamalı” gibi uyarılarla açık biçimde sınırlandırılır. Süs dergisinde ise kadının kamusal görünürlüğü desteklenmekle birlikte, bu görünürlük ölçülülük ve ahlak vurgusuyla denetim altına alınır. Türk Kadını ve İnci'de de

kadının kamusal alandaki varlığı, aile düzenini zedelediği sürece meşru kabul edilir. Bu ortak söylem, geç Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte “kadın modernleşmeli, ancak eviyle bağıını koparmamalıdır” anlayışının sürekliliğini ortaya koyar.

Kadının mekâna ve modernliğe ilişkin temsilleri büyük ölçüde erkek bakış açısı tarafından şekillendirilir; bu çerçevede ev içi emek idealize edilerek kadının temel sorumluluğu hâline getirilir. Bilgi Yurdu Işığı'nda kadın modern evin yöneticisi olarak sunulsa da bu yöneticilik daha çok düzenleyici ve denetleyici bir işleve sahiptir. Dergi, kadın merkezli bir yayın olsa da, derginin yönetimi erkeklerin elindedir ve kadına biçilen roller çoğunlukla erkek yazarlar tarafından tanımlanır. Benzer biçimde İnci'de de kadın modernleşmesine dair söylemin büyük ölçüde erkek kalemlerce yönlendirilmesi, kadının mekâna ilişkin temsiliinin erkek modernlik tahayyülleri doğrultusunda şekillenmesine yol açar. Bu bağlamda konut deneyimi, kadınların gündelik pratiklerinden çok erkeklerin modernlik ideallerinin bir yansıması olarak sunulur. Bu yaklaşım, Colomina ve Bloomer'ın (1992) modern mimarinin toplumsal cinsiyet ilişkilerini yeniden ürettiğine ilişkin değerlendirmeleriyle örtüşür; modern ev, modern kadını inşa ederken aynı zamanda onun hareket alanını yeniden sınırlar.

Kadın emeği ve annelik, incelenen dergilerde geleceğin inşasıyla doğrudan ilişkilendirilen temel sorumluluk alanları olarak ele alınır. Âsâr-ı Nisvân dergisinde, eğitilmiş kadının bilimsel ilkelere dayalı bir ev düzeni kurarak sağlıklı ve millî ruhla yetişmiş çocuklar yetiştirmesi fikri baskındır. Türk Kadın Yolu'nda ise savaş sonrası yoksulluk ve işgücü açığının kadınların çalışmasını zorunlu kıldığı vurgulanır; bu zorunluluk, kısmi zamanlı işler, evden çalışma ve “kadın eline uygun” meslekler gibi çalışma biçimleri üzerinden meşrulaştırılır.

Hukuki düzenlemeler, kadın ile konut arasındaki ilişkiyi kısmen de olsa yeniden tanımlayan bir kırılma noktası oluşturur. 1926 yılında Medenî Kanun'un kabulüyle kadınların miras, boşanma, şahitlik ve evlenmede irade gibi alanlarda haklarının genişlemesi, konutun yalnızca erkeğin mülkü ve otorite alanı olmaktan çıkmaya başladığı bir sürece işaret eder. Bu gelişmenin dergilerde, kadının ev içi karar alma süreçlerinde daha görünür hâle gelmesini sağladığı ifade edilir; ancak bu durum, konutun kadın kimliğinin merkezi olmaktan çıkmasına yol açmaz. Aksine, modernleşme süreci boyunca konut, kadın üzerinden yeniden tanımlanan, disipline edilen ve ulusun geleceğinin örgütlendiği temel mekân olmayı sürdürür. Bu bütünlük içinde kadın dergileri, modernleşmeyi savunan fakat kamusal alanı

sınırlayan; kadını dönüştürürken konut merkezli bir toplumsal düzeni yeniden üreten bir söylem inşa etmiştir.

Kamusal Mekanda Kadın

Modernleşme süreci, kadının kamusal mekânla kurduğu ilişkiyi yeniden tanımlayan bir tartışma zemini üretmiştir. İncelenen kadın dergileri, bu dönüşümün hem taşıyıcısı hem de sınırlarını çizen başlıca söylemsel alanlardan birini oluşturur. Çalışma, eğitim ve siyasal katılım gibi alanlarda kadınların kamusal görünürlüğü desteklenmekle birlikte, bu destek çoğu zaman ahlak, fitrat ve aile düzeni gibi kavramlarla sınırlandırılmıştır.

Kadınların çalışma hayatına katılımı, kadın dergilerinin tamamında desteklenen ancak sınırları dikkatle çizilen bir alan olarak ele alınır. Dergiler, kadın emeğini toplumsal ve ekonomik zorunluluklar bağlamında meşrulaştırmakla birlikte, bu emeği kalıcı bir hak olarak değil, geçici veya koşullu bir gereklilik olarak tanımlar. Kadınların çalışma hayatına katılımı çoğu zaman savaş, ekonomik buhran ve işgücü açığı gibi olağanüstü koşullara bağlanır; bu nedenle kadın emeği modernleşmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak değil, düzenlenmesi ve denetlenmesi gereken bir istisna olarak ele alınır.

Kadınların kamusal görünürlüğü meselesi, özellikle II. Meşrutiyet döneminin fikrî çoğulculuğunu yansıtan Mehasin dergisinde açık biçimde tartışmaya açılmıştır. Mehasin’de kimi yazarlar kadını ev ve annelik merkezli bir konumda tanımlayarak “erkekleşme” endişesi üzerinden kadınların kamusal alanı kullanma hakkına temkinli yaklaşırken, kimi yazarlar ise kadınların kamusal alanlara erişim hakkını savunmuştur. Bu yönüyle Mehasin, kadın emeği ve kamusal görünürlük konusunda içsel gerilimler barındıran bir söylem üretir. Ancak derginin genel eğilimi, kadınların çalışma hakkını bir hak olarak değil, çoğunlukla ekonomik zorunlulukların dayattığı bir gereklilik olarak tanımlamak yönündedir. Kadın emeği terzilik, dikiş, musiki, çocuk terbiyesi ve savaş yıllarında ortaya çıkan hasta bakıcılık gibi “uygun” görülen alanlarla sınırlandırılmıştır. Bu yaklaşım, ilerleyen yıllarda diğer dergilerde de farklı biçimlerde sürdürülecek olan seçici ve sınırlayıcı kadın istihdamı anlayışının erken bir örneğini oluşturur.

Kadın emeğinin geçiciliği ve savaş koşullarıyla ilişkilendirilmesi, savaş yıllarında yayımlanan Bilgi Yurdu Işığ ve Türk Kadını dergilerinde ortak bir söylem oluşturur. Bilgi

Yurdu Işığ dergisi, I. Dünya Savaşı yıllarında kadınların kamusal üretime daha yoğun biçimde dâhil olmak zorunda kaldığını kabul etmekle birlikte, bu durumu kalıcı bir toplumsal dönüşüm olarak değil, savaş koşullarının dayattığı “geçici bir tedbir” olarak yorumlar. Kadının çalışma hayatına katılımı, savaş sonrasında yeniden düzenlenecek toplumsal yapı çerçevesinde ele alınması gereken istisnai bir durum olarak değerlendirilir. Kadın dergilerinde, kadının kamusal görünürlüğü ahlaki ve dinî sınırlarla çevrelenmiş; kadınların “fitrat”larına uygun, dinle uyumlu ve ev içi düzeni zedelemeyecek alanlarla sınırlı kalması gerektiği vurgulanır. Böylece Batılı feminizmin kadın-erkek eşitliği anlayışından bilinçli biçimde uzak durulurken, kadınların güçlenmesi desteklenmiş ancak patriyarkal yapı korunmuştur. Türk Kadını dergisinde kadınların kamusal alandaki görünürlüğü, bir yandan savaş koşullarının zorunlu bir sonucu olarak takdir edilirken, öte yandan toplumsal dengeleri tehdit edebilecek bir kırılma noktası olarak değerlendirilir. Kadının çalışması, ekonomik buhranın dayattığı bir gereklilik olarak kabul edilmekle birlikte, bu durumun aile yapısını ve geleneksel rollerini zedelememesi gerektiği özellikle vurgulanır. Dergide kimi yazarlar, çalışan kadınların yeterince kurumsal ve toplumsal destek görmediğini dile getirerek daha fazla destek talep ederken; kimileri ise savaş koşullarında genişleyen kadın hareket alanının savaş sonrasında yeniden ev merkezli bir çerçeveye çekilmesi gerektiğini savunur. Bu bağlamda Türk kadınının, toplumun kendisine yüklediği aile içi sorumlulukları birdenbire terk edemeyeceği, aksi hâlde aile yapısının zarar göreceği ifade edilir; ancak bu sorumlulukları aksatmamak koşuluyla kadınların kamusal yaşamda farklı görevler üstlenebileceği de kabul edilir. Dergide memur, posta ve banka çalışanı kadınlardan söz edilir; hatta askerî taburlarda görev alan kadınların varlığı bile dile getirilir. Ancak bu söylem, dönemin gerçekleriyle karşılaştırıldığında, derginin idealize ettiği bir durumu yansıtmıyor olma ihtimali taşır.

Türk Kadını dergisinde yer alan, ekonomik çöküşün yaşandığı bir dönemde “kadın eski bağımlı yaşam tarzını sürdürmek istese de ekonomisi buna elvermez” tespiti, geçmişin aile düzeninin ekonomik temellerinin çöktüğünü gösterir. Artık ekonomik bir zorunluluk olan kadının çalışması, kamusal alanda yer alması ve üretime katılması ise konutun dönüşümünü zorunlu kılar. Bu bağlamda, ahlâklı karma eğlence arayışı da anlam kazanır: Birlikte çalışabilen kadın ve erkeklerin, ahlâk sınırları korunarak birlikte eğlenebilmesi gerektiği savunulur.

Kadın emeğini mekânsal dönüşümle birlikte ele alan dergilerden biri İnci'dir. İnci, dergisi, Balkan Harbi ve I. Dünya Savaşı'nın kadınların ilk kez kitlesel biçimde kamusal alana çıkmalarına, üretime katılmalarına ve memuriyet ile sağlık hizmetlerinde görev almalarına yol açtığını vurgular. Dergi, savaşların kadınlar açısından yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda mekânsal ve zihinsel bir dönüşüm yarattığını vurgular. Bu sürecin, kadınlar açısından pazar, büro, hastane, tramvay, posta ve okul gibi kamusal mekânların kullanılabilir ve meşru alanlar hâline gelmesine ve kadınların “tüketici” konumundan “üretici” konumuna geçmesine katkı sağladığını ifade eder. Ancak savaşın sona ermesiyle kadınların işten çıkarılması, modernleşme sürecinin kırılğan yapısını gösterir. İnci'de ayrıca kadının tek başına sokağa çıkması ve serbestçe dolaşması gibi gündelik pratikler konusunda muhafazakâr kaygılar da dile getirilir.

Kadınların çalışmasını açık biçimde meşru kabul eden ancak yine ahlaki sınırlarla çerçeveleyen bir başka yayın Süs dergisidir. Süs, savaş yıllarında ivme kazanan kadınların kamusal katılımının Mütareke döneminde zayıfladığını belirtmekle birlikte, çalışmayı kadın için zorunlu ve meşru bir faaliyet olarak tanımlar. Ancak bu meşruiyet, özgürleşme söylemi üzerinden değil, gereklilik vurgusu üzerinden kurulmuştur. Kadına uygun görülen işler öğretmenlik, hemşirelik ve memuriyet gibi “uygun” mesleklerle sınırlandırılır. Derginin ideal kadın modeli; kent yaşamına katılan, kamusal alanda görünür olan ancak ev merkezli kimliğini ve aile içindeki sorumluluklarını koruyan “yurttaş kadın”dır. Kadın hakları, bireysel bir özgürlük meselesi olarak değil; “milletin kurtuluşu” ve “aile birliğinin korunması” gibi kolektif yararlar üzerinden anlamlandırılır. Bu nedenle Süs, köklü bir toplumsal cinsiyet dönüşümünü savunmak yerine, kadın ve erkek rollerinin yeniden düzenlenmesini tercih eder ve kadını modernleşmenin aktif fakat sınırları çizilmiş bir öznesi olarak tanımlar.

Kadının çalışma hayatına katılımını daha geniş bir perspektifle ele alan Âsâr-ı Nisvân dergisi ise kadının yalnızca ev içi rollerle sınırlı kalmamasını, meslek sahibi olmasını ve çalışmasını teşvik eder; ancak bu genişleme “namus dairesi” ve “millî ahlak” çerçevesiyle meşrulaştırılır. Böylece kadının mekânsal hareket alanı genişlerken, ulusal sorumluluk vurgusuyla çevrelenen bir sınır korunur. Cumhuriyet modernleşmesiyle en uyumlu söylemi geliştiren Türk Kadın Yolu dergisi ise kadınların kamusal mekâna çıkışını destekleyen, ancak bu çıkışı devlet politikalarıyla uyumlu biçimde ahlaki sınırlar içinde tanımlayan bir yaklaşım benimser. Dergi, geleneksel kadınlık rollerini tamamen reddetmeden bu rolleri

yeniden tanımlayıp dönüştürmeye çalışır. Önerilen çalışma biçimleri kısmi zamanlı işler, evden çalışma ve “kadın eline uygun” mesleklerle sınırlandırılır. Kamusal üretime katılan kadın, Avrupa’daki gibi “amele kadın”a dönüşmemeli; ulusun annesi vasfını korumalıdır. Böylece kadının çalışma hakkı, ulusal kalkınma, modernleşme ve toplumsal sorumluluk bağlamında yeniden tanımlanır. Bu dönemde gerçekleşen medeni hukuk temelli inkılaplar, kadınların kamusal görünürlüğünün artması ve aile yapısının seküler bir temelde yeniden tanımlanmasıyla birleşerek kadın emeğinin yeni fakat sınırlandırılmış bir çerçevede meşrulaştırılmasına zemin hazırlar.

Kadınların çalışma hayatına kalıcı biçimde katılımı, kadın dergilerinde bireysel sorumluluğun ötesinde, kamusal mekânların yeniden düzenlenmesiyle de ilişkilendirilir; özellikle çocuk bakımına yönelik mekânların eksikliği, kadın emeğinin önündeki temel yapısal engellerden biri olarak tanımlanır. Bu çerçevede İnci ve Türk Kadın Yolu, kreşler ve çocuk yuvalarının yokluğunu büyük bir toplumsal sorun olarak ele alarak kadın emeğini kamusal mekân düzenlemeleri üzerinden meşrulaştıran ortak bir söylem geliştirir. Âsâr-ı Nisvân ise Batı’daki çocuk bakım kurumlarını referans vererek, çalışmak zorunda olan kadınların çocuklarını emanet edebilecekleri güvenli alanların bulunmayışını daha eleştirel ve talepkâr bir dille gündeme taşır. Kadın emeğinin bu denli güçlü biçimde savunulmasının, derginin kadın yazarlardan oluşan kadrosuyla ilişkili olduğu söylenebilir; ancak kimi zaman bu kadın yazarların da muhafazakâr bir söylem ürettiği göz ardı edilmemelidir.

Kadın eğitimi, dergilerin tamamında ilerlemenin temel koşulu olarak sunulur; ancak eğitimin mekânsal ve toplumsal sınırları büyük ölçüde korunur. Mehasin ve Bilgi Yurdu Işığı’nda eğitim, ev içi düzenin rasyonelleştirilmesine hizmet eder; fen, hukuk ve tıp gibi alanlar “erkek alanları” olarak kodlanır. Bilgi Yurdu Işığı, kadın eğitimini modernleşmeci ve pedagojik bir perspektiften ele alır; ancak eğitimin amacı kadının kamusal görünürlüğünü artırmak değil, ev içi düzenin rasyonelleştirilmesidir. Eğitim ile kamusal alan arasındaki ilişkinin sınırlı biçimde kurulması, Türk Kadını dergisinde daha karmaşık bir söylemsel yapı içinde ele alınır. Dergide kız çocuklarının hem iyi bir eş ve anne olacak hem de ileride seçecekleri mesleklere hazırlanacak şekilde yetiştirilmesi gerektiği savunulur; ancak bu yaklaşım mekânsal bir ayrımı da beraberinde getirir. Ev, kadının asli sorumluluk alanı olarak korunurken, kamusal alan yalnızca “uygun” meslekler için tanımlanmış sınırlı bir hareket sahası olarak sunulur. Kızların eğitimi desteklenirken, ithal eğitim sistemi ve feminist fikirlerin genç kadınları annelik ve aile sorumluluklarından uzaklaştırdığı ileri sürülerek

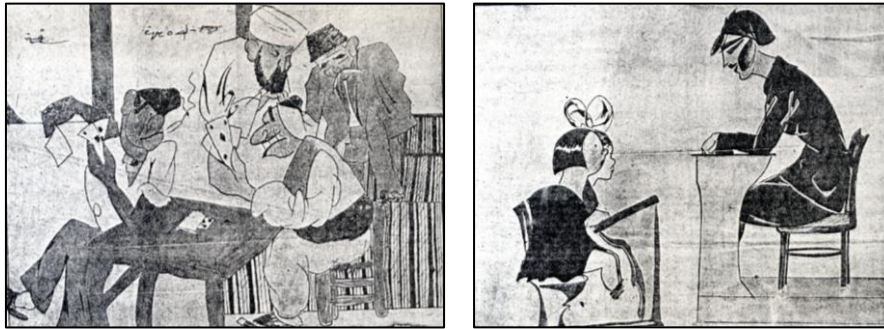
eleştirilir. Bu noktada kadın yazarların da kendi içlerinde ayrıştığı görülür; kimi ahlaki kaygılarla bu değişimden rahatsızlık duyarken, kimileri dönüşümü daha kararlı biçimde savunur. Türk Kadını dergisi ayrıca Son on-on beş yılda, özellikle eğitilmiş kadınlarda, dikkate değer bir dönüşüm yaşandığı ifade edilir ve eğitilmiş genç kadınların aile yapısıyla yaşadıkları çatışmaların dile getirilmesi, toplumsal değişimin başladığını gösterir. Bu nesiller arası kopuş, modernleşmenin olağan bir sonucudur.

Eğitimin “aile-vatan-millet” üçgeni içinde tanımlanması, İnci dergisinde belirginleşen bir başka ortak kavramsal çerçeveyi oluşturur. İnci, kadının eğitimini yalnızca bireysel gelişim açısından değil, sağlıklı nesillerin yetişmesi ve toplumun ilerlemesi için zorunlu bir koşul olarak ele alır. İnci’de eğitim, “asrî kadın”ın millî geleceği kurma sorumluluğuyla ilişkilendirilir. Eğitimin “iyi anne ve eş” ideali üzerinden tanımlanması, Sûs dergisinde de güçlü biçimde sürdürülür. Sûs’te Modern bilim ve teknolojinin ev içi pratiklere uygulanması, eğitimin temel hedefi hâline getirilirken, kadının bilgi edinme yolları konutla sınırlandırılır. Âsâr-ı Nisvân, eğitimi medeni hakların kullanılmasının ön koşulu olarak görerek kamusal alanla daha doğrudan ilişkilendirir. Bu yaklaşım, kadını yalnızca evin değil, toplumun da sorumluluk alanına dâhil edilmesi gereken bir özne olarak konumlandırır. Ancak bu kamusal vurgu, ev içi rollerle bütünüyle kopuk değildir; daha çok ev ile toplum arasında bir denge kurma çabasını yansıtır. Dolayısıyla Âsâr-ı Nisvân, eğitimin mekânsal sınırlarını genişletirken temkinli bir geçiş alanı oluşturur. Bu sınırları en açık biçimde yeniden tanımlayan dergi ise Türk Kadın Yolu’dur. Dergide eğitilmiş kadın, modern yurttaşlık bilincine sahip bir figür olarak kurgulanır. Medenî Kanun’un kabulüyle birlikte kadının ev içi konumu ve konuttaki otorite ilişkilerinin dönüşmesi, eğitimi kadının toplumsal rolünü genişleten bir araç hâline getirir. Bu yönüyle Türk Kadın Yolu, diğer dergilerden ayrılarak eğitimin mekânsal sınırlarını yalnızca esnetmekle kalmaz, yeniden tanımlar ve eğitimi kamusal, siyasal ve fikrî katılımın kurucu unsuru olarak konumlandırır.

Kadınların siyasal hakları ise genel olarak temkinli, erteleyici ve sınırlı bir söylem çerçevesinde ele alınır. Mehasin ve Bilgi Yurdu Işığı, siyasal hakları görünür kılmakla birlikte açık taleplerden kaçınır. Türk Kadını ve İnci, siyasal eşitliği ilkesel olarak kabul eder; ancak siyasetin yorucu olduğu ve kadınların ilgisinin sınırlı kalabileceği söylemiyle bu hakları zamansal olarak erteler. Sûs, Fransa ve İngiltere örnekleri üzerinden aşamalı ve kontrollü bir siyasal katılımı savunur. Âsâr-ı Nisvân, medeni hukuk reformlarını desteklerken siyasal haklar konusunda net talepler ileri sürmez. Derginin bu yaklaşımı,

Mehasin ve Bilgi Yurdu Işığ ile açık taleplerden kaçınma noktasında benzerlik gösterirken, kamusal sorumluluğa yaptığı vurgu ile bu dergilerden kısmen ayrışır. Bu çerçevede en açık ve doğrudan siyasal talep Türk Kadın Yolu dergisinde ortaya çıkar. Türk Kadın Birliği ile temas halinde olan dergi, seçme ve seçilme hakkını açık biçimde savunur; Nezihe Muhittin'in öncülüğündeki kadro, Osmanlı-Türk feminizmi açısından önemli bir kırılma yaratır. Bu bağlamda siyasal hak talebi, dönem açısından önemli bir kırılma noktasıdır; zira Osmanlı-Türk feminizmi, Batı'daki Birinci Dalga Feminizminden etkilenmiş olmakla birlikte, Osmanlı'nın sosyal ve siyasal koşulları nedeniyle uzun süre siyasal haklara odaklanmamıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte seçimlerin ve meclisin önem kazanması, kadınların eşit siyasal hak talebini gündeme taşımıştır.

Türk Kadın Yolu dergisinde yer verilen ve kadınların oy hakkına sahip olmamasını eleştiren karikatür (Bkz. Resim 5.1.), bu siyasal talebin görsel düzeyde de nasıl kurulduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Karikatürde, kahvede oyun oynayan, cahil ve sorumsuz olarak resmedilen erkeklerin oy kullanabildiği; buna karşılık eğitilmiş kadınların siyasal haklardan dışlandığı sistem eleştirilir. Bu görsel söylem, eşit yurttaşlık fikri üzerinden Osmanlı'daki ataerkil toplumsal yapıyı sorgular ve Türk Kadın Yolu'nun diğer dergilerden ayrışan, doğrudan ve eleştirel siyasal duruşunu pekiştirir.

Resim 5.1. a. "Bunlar bile intihab hakkına sahip", b. "fakat bunlar intihab edemiyor" (İmzasız, 1925n, 3)

Sonuç olarak kadın dergileri, modernleşmeyi savunan; ancak kamusal alanı sınırlandıran, kadını dönüştürürken konut merkezli bir toplumsal düzeni yeniden kuran bir söylem üretir.

5.2. İdare-i Beytiyye

Modernleşme öncesi Osmanlı döneminde, ahlâkın bir alt başlığı olarak ele alınan ve ahlâk kitaplarında “ilm-i tedbîr-i menzil” (ev yönetimi bilimi) adıyla yer alan ev idaresi, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren “idâre-i beytiyye” adıyla kitaplarda ve süreli yayınlarda bağımsız bir alan hâline gelmiştir. 19. yüzyıl öncesinde kız çocuklarına ev idaresine ilişkin bilgiler, büyük ölçüde okul dışı alanlarda, aile ortamında aktarılmaktaydı. Ancak 19. yüzyılda modernleşme hareketlerinin hız kazanması ve kadınlara hitap eden süreli yayınların artmasıyla birlikte idare-i beytiyye, yalnızca gündelik yaşam pratiklerini değil, kadınların eğitilmesi gereken bir terbiye ve bilgi alanını da ifade etmeye başlamıştır. Bu bağlamda, müfredat programlarında ilk kez yer alan ders “tedbîr-i menzil (ev yönetimi)” olmuştur (Ergin, 1977, 688). Böylece ev idaresi, ahlâk kitaplarının bir parçası olmaktan çıkarak bilimsel ve fennî bir ders niteliği kazanmış; modernleşme süreciyle birlikte müstakil bir alan hâline gelerek standart, disiplin, rasyonellik ve hijyen gibi ilkeler temelinde yeniden tanımlanmıştır (Yaşar, 2019).

Bu dönüşüm, Cumhuriyet döneminde daha belirgin ve kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Erken Cumhuriyet’in eğitim politikaları çerçevesinde ev idaresi anlayışı, kız enstitüleri ve meslek okullarının müfredatına “ev idaresi” ve “ev ekonomisi” dersleri olarak dâhil edilmiş ve sistematik biçimde öğretilmeye başlanmıştır (Arıg, 2014). Bu süreçte ev idaresi, bireysel ya da ahlâkî bir sorumluluk alanı olmaktan çıkarak, sağlıklı aileler ve üretken yurttaşlar aracılığıyla toplumsal kalkınmaya katkı sunan bir bilgi alanı olarak yeniden konumlandırılmıştır. Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinde yaşanan bu modernleşme süreci, kadının konut içindeki görevlerinin bilimsel ev yönetimi ilkeleri doğrultusunda yeniden düzenlenmesine; mekânın uzmanlaşmasına, mahremiyetin yeniden anlamlandırılmasına, işlevsellik-kolaylık-yararlılık ilkelerinin gözetilmesine zemin hazırlayarak konutun dönüşümünü mümkün kılmıştır.

Kadının Asli Görevi Olarak İdare-i Beytiyye

Kadın dergilerinde konut, yalnızca gündelik yaşamın sürdürüldüğü bir mekân olarak değil; toplumsal düzenin, ahlâkın ve ulusun geleceğinin inşa edildiği temel bir yönetim alanı olarak kurgulanır. Bu çerçevede kadın, konut içinde doğal içgüdüleriyle hareket eden bir figürden ziyade, bilgiye dayalı kararlar alan, düzen kuran ve sorumluluk üstlenen rasyonel bir özne

olarak tanımlanır. Konut, aileyi olduğu kadar toplumu da şekillendiren bir mikro-mekân olarak ele alınırken, kadın bu alanın asli yöneticisi konumuna yerleştirilir. Bu yaklaşım, incelenen tüm kadın dergilerinde tarihsel bağlam ve söylemsel vurgu farklılıklarına rağmen ortak bir çerçeveye içinde yer alır.

Bu söylemin merkezinde yer alan temel kavramlardan biri, kadının konut içindeki “yönetici” kimliğidir. Mehasin dergisinde kadın, evi yalnızca temiz ve düzenli tutmakla değil, aynı zamanda estetik açıdan güzelleştirmekle sorumlu görülür; bunun yanı sıra evde çalışan hizmetçilerin organizasyonu ve denetimi de kadının görevleri arasında sayılır. Kadının, hizmetçileri yöneten ve ev içi görev dağılımını belirleyen bir “yönetici” olarak tanımlanması, derginin okur kitlesinin büyük ölçüde evinde hizmetçi çalıştırabilecek şehirli üst ve üst orta sınıf kadınlardan oluştuğunu düşündürmektedir. Benzer biçimde Türk Kadın Yolu dergisinde de kadın, evin yöneticisi, düzenleyicisi ve ekonomik aklı olarak konumlandırılır; ancak burada yönetici kimlik, hizmetçili bir evden ziyade apartman yaşamı, azalan hizmetçi sayısı ve memur kadınların artışı bağlamında yeniden tanımlanır.

Kadının ev içindeki yöneticilik rolü, savaş ve kriz koşullarında daha belirgin ve siyasal bir anlam kazanır. Bilgi Yurdu Işığının yayımlandığı 1917-1918 yıllarında savaş ekonomisinin yarattığı kıtlık, yokluk ve barınma sorunları, evlerin fiziksel gerçekliğini belirleyen temel unsurlar hâline gelmiştir. Bu koşullarda kadının görevi yalnızca ev idaresini sürdürmek değil; nüfusun sağlıklı, disiplinli ve “gürbüz” yetiştirilmesini sağlamaktır. Sağlıklı nesiller için sağlıklı bir mekanın gerekli olduğu anlayışından hareketle, mekanın sıcaklığı, havalandırması, düzeni, mobilyası ve ışık alması gibi unsurlar, ulusun geleceğiyle doğrudan ilişkilendirilir. Benzer bir söylem, Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’ndan yenilgiyle çıktığı ve İstanbul’un işgal edildiği bir dönemde yayımlanan Türk Kadını dergisinde de görülür. İttihat ve Terakki yönetiminin kurumsal olarak tasfiye edilmiş olmasına rağmen, derginin yazar kadrosunun büyük ölçüde bu çevreden gelmesi nedeniyle İttihatçı modernleşme fikrinin etkileri devam eder; konut, ulusun yeniden yapılandırılmasının temel sahası olarak ele alınır. Türk Kadını ve Bilgi Yurdu Işığında ortak olan yaklaşım, kriz koşulları içinde tasarruf, düzen ve hijyen aracılığıyla yaşanabilir bir ev ortamı kurmayı ve kadını ekonomik daralma ortamında ailenin rasyonel yöneticisi olarak konumlandırmayı hedefler. Kadın, konutun rasyonel işleyicisi, aile bütçesinin dengeleyicisi ve hijyen ile sağlığın koruyucusu olarak tanımlanır. Bu yönüyle konut, bireysel bir yaşam alanından çok, millî bir sorumluluk mekânına dönüşür.

İnci dergisinde ise ev idaresinin askerî ve disipliner metaforlarla tanımlandığı görülür. İnci’de kadının evini bir “kumandan” gibi yönetmesi gerektiğine dair söylem, ordunun yeniden yapılandığı ve disiplin, planlama ile düzen kavramlarının millî kurtuluş söylemini belirlediği yılların mekânsal bir izdüşümü olarak değerlendirilebilir. Ancak dergide yer alan ev idaresine ilişkin yazıların önemli bir bölümünün erkek yazarlar tarafından kaleme alınması nedeniyle mekânın yöneticisi kadın gibi görünse de, bu yetki erkekler tarafından çizilmiş sınırlar içinde kurgulanır. Kadınlardan beklenen, iş akışını planlamaları, temizlik ve hijyen bilgisini öğrenmeleri, mobilya seçiminde rasyonel davranmaları ve bir tür ev profesyonelliği geliştirmeleridir. Bu model, dönemin İnas Darülfünunu ve kadın derneklerinde öne çıkan “bilgili ev kadını” idealine paraleldir. Ev idaresi bir bilgi ve kültür meselesi olarak sunulur; kadın, evin düzeni, sağlığı, temizliği ve ekonomik yönetimi konusunda uzmanlaşması gereken bir figür hâline gelir.

Ev idaresinin bilimsel ve profesyonel bir alan olarak tanımlanması ise Sûs, Âsâr-ı Nisvân ve Türk Kadın Yolu dergilerinde ortak bir söylem oluşturur. Sûs dergisinde kadının görevi “tertib” ve “tanzim” kavramları etrafında şekillenir; kadın, temizliğe, intizama ve güzelliğe önem veren bir düzen kurucusu olarak kurgulanır. “Asri kadın”, ev işlerini bilimsel yöntemlerle organize eden, konutu bir işletme gibi yöneten ve mutfak bir laboratuvar olarak denetleyen bir özne olarak idealize edilir. Bu yaklaşım, Avrupa’da eş zamanlı olarak gelişen ve Taylorizm ilkelerinden yola çıkılarak geliştirilen “bilimsel ev yönetimi” söylemleriyle benzerlik taşır. Benzer biçimde Âsâr-ı Nisvân dergisinde de kadın, evin yalnızca hizmet eden tarafı değil, aynı zamanda bilimsel bir yönetici olarak tanımlanır; bu görev, rasyonelleşmiş ve modernleşmiş bir sorumluluk alanı olarak sunulur. Bu söylem, Frederick’in (1919) ev kadınının rolünü 'ev mühendisi' olarak tanımlayarak, ev içi emeği profesyonel ve yönetilebilir bir sorumluluk alanı olarak konumlandıran yaklaşımıyla paralellik gösterir.

Âsâr-ı Nisvân’ın yayımlandığı savaş sonrası dönemde yoksulluk, göçler, şehirleşme ve sınıfsal dönüşüm nedeniyle hizmetçi bulmanın zorlaşması, kadın kimliğinin yeniden kurgulanmasında belirleyici olur. Bu dergide kadın, hizmetçisiz evin idaresini üstlenen, teknolojiyi kullanan, mekânı kolaylık ilkesine göre düzenleyen ve ev işlerini bir bilgi alanı olarak benimseyen bir figüre dönüşür. Ev idaresi, kız okullarında verilen ev idaresi derslerinde bilimsel bir uzmanlık alanı olarak işlenirken, kadının planlama yapan, hijyen kurallarını uygulayan ve verimli mekân tasarımı yapan bir özne olarak konumlanması temel söylem hâline gelir. Ev işlerinin bir yönetim ve bilim dalı olarak sunulması, Almanya’da

Haushaltsschule (özellikle 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında yaygınlaşan ve evin bir kurum gibi yönetilmesini öğreten ev idaresi okullarına verilen addır) okullarındaki anlayışı anımsatmaktadır.

Teknoloji kullanımı ve iş yükünün rasyonelleştirilmesi vurgusu, özellikle Sûs ve Âsâr-ı Nisvân dergilerinde ön plana çıkar. Teknolojinin kadın üzerindeki iş yükünü hafiflettiği belirtilerek, İngiltere ve Amerika'da evin tüm işlerini kadınların kendilerinin yaptığı örnekleri üzerinden kadınlar bu yönde teşvik edilir. Aynı yıllarda (1920'ler) Fiirs Haus ve Die Frau gibi kadın hareketi dergilerinde hizmetçisiz bir evin nasıl yönetilebileceğine ve teknolojiden nasıl faydalanılacağına dair anlatımların yer alması, bu söylemin uluslararası bir bağlama sahip olduğunu gösterir. Kadının mutfakta yazı yazabileceği, öğrenebileceği ya da dinlenebileceği “çok işlevli alan” fikri ise kadının pasif bir hizmetkâr değil; aktif, üretken ve entelektüel bir özne hâline getirilmesiyle ilişkilendirilebilir.

Türk Kadın Yolu dergisinde de ev idaresi, açık biçimde iktisat, pedagojik eğitim ve yöneticilik becerileri gerektiren profesyonel bir alan olarak çerçevelenir. Geleneksel dönemde ev işleri “doğal kadın yeteneği” olarak değerlendirilirken, dergide ev idaresinin bir bilim olduğu vurgulanır. Kadının “iktisat ilmi” kapsamında bütçeyi düzenlemesi, işleri planlı yürütmesi, sağlığı koruması ve aile mutluluğunu sağlaması beklenir. Kız çocuklarının küçük yaşlardan itibaren bu bilinçle yetiştirilmesi gerektiği savunulur. Ev, bireyin ve toplumun geleceğinin şekillendiği bir yer olarak kurgulanır; kadının kendi benliğini, ailesini ve toplumu ev üzerinden inşa ettiği fikri, derginin temel ideolojik çerçevesini oluşturur.

Bilimsel ev yönetimi

Bilimsel ev yönetimi, modernleşme sürecinde konutun yalnızca özel bir yaşam alanı değil; rasyonel, ölçülebilir ve planlanabilir bir üretim ve düzen mekânı olarak yeniden tanımlandığı kapsamlı bir zihniyet dönüşümünü ifade eder. Zamanın planlı ve disiplinli biçimde kullanılması, ev içi kaynakların etkin değerlendirilmesi, iş bölümüne dayalı bir organizasyon yapısının kurulması ve modern ekipman ile teknolojilerin sürece dâhil edilmesi bu yaklaşımın temel bileşenleridir. Christine Frederick'in (1919) bilimsel yönetim ilkeleri doğrultusunda ev, verimlilik ve kalite yönetimi anlayışıyla ele alınmakta; ev içi faaliyetlerin düzenli, ölçülebilir ve sürekli iyileştirilebilir olması hedeflenmektedir. Bu genel çerçeve, Osmanlı'nın son dönemi ile erken Cumhuriyet yıllarında yayımlanan kadın dergilerinde

farklı kavramsal vurgularla ancak büyük ölçüde benzer bir rasyonelleştirme mantığıyla dolaşıma girmiştir.

Bilimsellik ve uzmanlık kavramı etrafında şekillenen söylem, ev idaresini geleneksel deneyim alanından çıkararak profesyonel bir bilgi alanı olarak konumlandırır. Mehasin dergisinde “idare-i beytiyye-i fenni” olarak adlandırılan bu anlayışta ev idaresi ve yemek pişirme, “dikkat ve fen ihtisası” gerektiren uzmanlık alanları olarak sunulur; Âsâr-ı Nisvân dergisinde de “Fenni ev idaresi” söylemi öne çıkar. Rasyonelleştirme ve Taylorizm anlayışına dayalı yönetim anlayışı, ev içi emeğin örgütlenmesi bağlamında merkezi bir kavram hâline gelir. Mehasin, Sûs ve Âsâr-ı Nisvân dergilerinde iş bölümünün (taksim-i âmâl’in), zaman yönetiminin ve hizmetçi organizasyonunun rasyonel biçimde planlanması gerektiği vurgulanır; ev içi emek, hesaplanabilir ve standartlaştırılabilir bir faaliyet alanı olarak ele alınır. Özellikle Sûs dergisinde “umur-ı beytiyye”nin planlanması, standartlaştırılması ve sürekli iyileştirilmesi gerektiği savunularak hız ve verimlilik ahlaki bir değerle ilişkilendirilir. Âsâr-ı Nisvân ise hizmetçi bulmanın güçleştiği koşullarda “hizmetçisiz ev” modelini merkeze alarak bu rasyonelleştirme söylemini daha pratik ve zorunlu bir çerçevede ele alır.

Mekânsal düzenleme, hijyen ve hıfzıssıhha ilkeleri bilimsel ev yönetiminin somutlaştığı başlıca alanlardan biridir. Salgın hastalıkların, rutubetli konutların ve karanlık sokakların yaygın olduğu bir dönemde dergiler; güneş ışığı alan, iyi havalandırılan, geniş pencere açıklıklarına sahip ve rutubetten arındırılmış mekânların önemini sıkça vurgular. Mehasin, Türk Kadını, İnci ve Âsâr-ı Nisvân dergilerinde temizlik, havalandırma, ışık, oda düzeni, banyonun konumu ve malzeme seçimi gibi unsurlar yalnızca bireysel konfor değil; ulusun sağlık düzeyine hizmet eden mekânsal ilkeler olarak sunulur. Bilgi Yurdu Işığ dergisinde yer alan, optimum oda sıcaklıklarının belirlenmesi, “mikyâs-ı hararet (termometre)” kullanımı, güneş ışığı ve havalandırma ilkelerinin sürekli vurgulanması, bilimsel verilerin konuta uyarlanması örnekleridir. Özellikle çocuk odasının düzenlenişi; temizlik, güvenlik, geniş pencereler, toz tutmayan malzemeler, bol ışık ve hava gibi unsurlarla sağlıklı ve “gülbüz” nesiller yetiştirme idealinin mekânsal karşılığı olarak kurgulanır. Banyonun yatak odasına yakın konumlandırılması ise hem “konfor” hem de pratiklik gerekçeleriyle açıklanır. İnci dergisi ise konforun lüks ve ihtişamdan değil; temizlik, işlevsellik ve düzen üzerinden sağlanabileceğini özellikle vurgular. Türk Kadını dergisinde gereksiz eşya bulundurmamak dahi sağlık açısından sakıncalı olarak değerlendirilir. Tuvalet odasının yatak

odasına yakın, havadar ve aydınlık bir konumda yer alması gerektiği vurgulanır; geniş pencere açıklıkları zorunlu görülür. Konutta uygun bir ısıtma sisteminin bulunması, düzenli olarak temizlenmesi ve temizliği kolay malzemelerle kaplanması temel ilkeler arasında sayılır. Mekanların sade, temiz, ferah ve sağlığa elverişli olması beklenir; başka bir ifadeyle mekânın “şerâit-i sıhhiyeyi câmi” (sağlık şartlarını taşıyan) nitelikte olması gerektiği belirtilir.

Süs dergisinde yer alan “ölçüyle iş yapmak” tavsiyesi, modern ev idaresinin rasyonel yaklaşımının bir parçasıdır. Dergideki tekrar eden “kolay”, “zahmetsiz” gibi ifadeler, bugünkü anlamıyla ergonomik tasarımın erken ifadeleri olarak okunabilir. Eylemin makul, hızlı, düzenli gerçekleşmesi için eşyanın doğru konumlandırılması, eşyalar arası ilişkinin hesaplı olması, hatta evin işlevsiz kalabalıktan arındırılması gerektiği savunulur. Bu anlayış, bilimsel ev idaresi fikrinin iç mekânda nasıl karşılık bulduğunu gösterir. Dergide mobilyaların hafif ve mobil olmasına önem gösterilerek esnek bir tasarım anlayışının önü açılır. Temiz havanın insan sağlığı için önemi vurgulanarak Avrupa’da yer alan evlerin bol ışık ve hava alan tasarımı okuyucuya örnek gösterilir. “Muntazam” bir hayat sürmek için şartları sağlayan konutun; “şeraid-i sıhhat (sağlık şartları)”i, nezafet”i sağlaması, rahat ve huzurlu olması gerektiği ifade edilir. Âsâr-ı Nisvân dergisinde ise henüz yaygın olmayan banyo, modern konutun sağlık, konfor ve mahremiyet açısından vazgeçilmez bir birimi olarak sunulur. Geniş pencereler, havadar mutfaklar, yalıtımlı mekânlar ve temiz yüzeyler önerilir. Bu yaklaşımın, Osmanlı sonrası hıfzıssıhha hareketinin ev içi mimariye yansımaları olarak değerlendirilebilir. Dergide, geleneksel hamam alışkanlıkları eleştirilerek modern banyonun daha hijyenik ve pratik olduğu ifade edilir. Bütün bu önerilerin altında yatan ana düşünce ise kadının hanesini etkin şekilde yönetmesi halinde toplumun da refaha kavuşacağı düşüncesidir.

Kadın dergilerinde; rasyonel planlı odalar, işlevsel mobilya, temizlik, hijyen, disiplin ve ev içi zaman yönetimi modern konutun temel unsurları olarak değerlendirilir. “Tarz-ı Cedid” olarak adlandırılan yeni konut düzeni, eski geleneğin yerini hesaplanabilirliğe, verimliliğe ve ölçülebilirliğe bırakmasını ifade eder. Bu anlayış yalnızca mimari bir yenilik değil; bedenlerin, alışkanlıkların ve duyuların terbiye edilmesini hedefleyen yeni bir yaşam tarzının üretimidir. Ev içi düzenlemeler bireyin sağlığı, hijyeni, psikolojisi ve toplumsal rolüyle ilişkilendirilir; konut ve yaşam tarzı, bireyleri ve dolayısıyla toplumu modernleştirmenin temel araçları olarak görülür.

Türk Kadını dergisinin yazar kadrosunun büyük bir kısmının öğretmenlerden ve Darülfünun çevresinden oluşması, ev düzenine ilişkin metinlerde pedagojik bir üslubun hâkim olmasını sağlar. Derginin ana temalarından biri olan eğitim, bilimsel ev yönetiminin sürekliliğini sağlamada merkezi bir rol oynar; doğru yaşama biçimi, bilimsel temele dayalı ev anlayışı, uygun mobilya yerleşimi ve Alman tarzı iş bölümü, dergide didaktik bir dille aktarılır. Benzer şekilde, Türk Kadın Yolu dergisinde de kız çocuklarının küçük yaşlardan itibaren 'Ev idaresi ilmi' ile yetiştirilmesi gerektiği savunulmakta ve ev idaresi, bir bilim ve pedagoji alanı olarak konumlandırılmaktadır. Her iki dergide de eğitimin, hem bireyi hem de mekânı düzenleyici bir etkiye sahip olduğu anlayışı ortak bir yaklaşım olarak öne çıkar.

Dergilerde, ev teknolojilerinin kadın üzerindeki iş yükünü azaltarak onu özgürleştirdiği vurgulanır. Süs ve Âsâr-ı Nisvân dergilerinde elektrik, “rahatlık”, “hız”, “kolaylık” ve “temizlik” getiren modern bir teknoloji olarak idealize edilir; is, kir ve dumanı ortadan kaldırarak mekânı daha “latif” hâle getirdiği belirtilir. Süs dergisinde yer alan bilimsel ev yönetimine dair söylem, özellikle Amerikan ve İngiliz orta sınıf ev kültüründen ilham alır. İngiltere ve Amerika’da evin tüm işlerini kadınların kendilerinin yaptığı, elektrikli ev aletlerinin ve sistemli ev yönetiminin ise onların işlerini kolaylaştırdığı ifade edilir. Yazıların büyük bölümünün imzasız olması, bu metinlerin Batılı kaynaklardan yapılan çeviri veya uyarlamalar olma olasılığını artırmaktadır. Nitekim metinlerde sıkça rastlanan abartılı teknolojik iyimserlik, dönemin Türkiye koşullarıyla tam olarak örtüşmemektedir. Örneğin, “elektrikli makineler öylesine yaygınlaşmıştır ki, herkes bunları temin edebilir durumdadır” gibi ifadeler, büyük olasılıkla yerel bağlam gözetilmeksizin yabancı kaynaklardan aktarılmıştır. Benzer şekilde, Âsâr-ı Nisvân’da elektrikli ev aletlerinin “umur-ı beytiyye”de bir “inkılap” yarattığı ve elektriğin sanıldığı kadar pahalı olmadığı vurgusunun, başka bir yazıda elektriğin Türkiye’de oldukça pahalı olduğuna dair ifadelerle çelişmesi, dergide hem Batı kaynaklı metinlerin hem de yerel bağlamda kaleme alınmış yazıların yer aldığını düşündürmektedir.

Kadın dergilerinde mutfak, bilimsel ev yönetimi söyleminin modern mimarlıkla kesiştiği önemli mekânlardan biri olarak öne çıkar. Dergilerde mutfak, geleneksel olarak evin en olumsuz koşullara sahip, ücra bir köşesinde yer alan, “kirli” ve hizmetçilere bırakılmış bir alan olmaktan çıkarılarak, bir “medenileşme” unsuru hâline gelir. Mutfakta, hizmetçinin yerini “evin hanımı”nın alması, mutfakın çalışma koşullarının iyileştirilmesini gündeme getirmiştir. Âsâr-ı Nisvân’da mutfak “yemek laboratuvarı”, Türk Kadın Yolu Dergisi’nde

ise bir “kimyahane” olarak tanıtılır. Hijyen, zaman, hareket, verimlilik analizleri ve düzen ilkeleri doğrultusunda mutfak, Margarete Schütte-Lihotzky’nin Frankfurt Mutfağı ile Alexander Klein’in “tasarruflu hareket” ilkeleriyle paralellik gösteren bir anlayışla yeniden düzenlenir.

Türk Kadın Yolu dergisinde yer alan “Türkler dünyayı fani sayıp yerleşmediler” tespiti ve göçebe kültüründen kaynaklanan mekâna kök salmama alışkanlığı eleştirilerek değiştirilmesi gerektiği yönündeki anlatım, Cumhuriyet’in yerleşik ve mülke bağlı bir ulus oluşturma hedefiyle uyumludur. Bu bağlamda modern konut, ulusun psikolojik ve kültürel altyapısının yeniden inşasında temel bir araç olarak konumlandırılır. Türk toplumunun ev hayatının “henüz ilk aşamasında” olmasının nedenleri arasında yoksulluk, göçebelik ve topluluk hâlinde yaşama alışkanlığı gösterilirken, Avrupa toplumlarının mülk edinmiş olması, konut kültüründeki başarılarının temel nedeni olarak sunulur. Batılı toplumların kalıcı, estetik ve teknolojik açıdan gelişmiş konutları ise modernlik ölçütü olarak idealize edilir.

“İntizam (düzen)” vurgusu

Kadın dergilerinde “intizam” kavramı, yalnızca konutun fiziksel düzenine ilişkin pratik bir öneri olarak değil; modernleşme, rasyonalite, sağlık, hijyen ve ulusal ilerleme ideallerini bir araya getiren temel bir söylem olarak konumlanır. Düzenli konut, düzenli birey ve düzenli toplum arasında kurulan bu zincir, özellikle II. Meşrutiyet’ten erken Cumhuriyet dönemine uzanan modernleşme tahayyülünde merkezi bir yer tutar. Konut, bu bağlamda modern ulusun küçük bir modeli olarak kurgulanırken “düzen”, hem mekânsal hem de toplumsal bir modernlik normu hâline gelir. Mehasin, Türk Kadını, İnci, Süs ve Türk Kadın Yolu dergilerinde ortak biçimde görülen bu yaklaşımda, düzenli ev yaşamı modern, planlı ve disiplinli bir hayat anlayışının temel göstergesi olarak sunulur; Batı’daki sistemli yaşam biçimleri modernliğin ölçütü olarak örnek gösterilir.

“İntizam”ın kadın kimliğiyle ilişkilendirilmesi, ev idaresi sorumluluğunun doğrudan kadına yüklenmesi üzerinden şekillenir. Mehasin dergisinde evin düzeni, temizliği ve tefrişatı açık biçimde kadının görevi olarak tanımlanır; düzenli bir ev için kadının ev idaresini bilmesi, evi kendi zevkine göre düzenleyip süslemesi, hizmetçilerin görevlerini belirlemesi, harcamaları kontrol etmesi ve evin ihtiyaçlarını planlaması gerektiği vurgulanır. Benzer

biçimde Türk Kadın Yolu dergisinde “Her şey için bir yer, her yer için bir şey” ilkesi öne çıkarılarak düzenin sağlanması kadının sorumluluğu olarak çerçeveslenir. Her iki dergide de “intizam”, işleri kolaylaştıran, hızlandıran, masrafları azaltan, eşyaların ömrünü uzatan ve ahlaki disiplin sağlayan bir ilke olarak sunulurken; düzensizlik yalnızca pratik olmayan bir durum değil, aynı zamanda karışıklık, tehlike ve ahlaki zaaf kaynağı olarak değerlendirilir. Bu yönüyle düzen, kadın üzerinden kurulan ahlaki ve toplumsal disiplinin aracı hâline gelir.

Düzen söyleminin önemli bir diğer boyutunu ise nezafet ve sıhhat kavramları oluşturur. Mehasin, Türk Kadını, İnci ve Âsâr-ı Nisvân dergilerinde temiz ve düzenli konut, sağlıklı bireylerin ve huzurlu aile yaşamının ön koşulu olarak ele alınır. Mehasin’de temiz bir kadının mutfağı, yemek odası ve banyosunun kokusuz ve düzenli olması gerektiği özellikle vurgulanır. Dergide, “İtidat (dengeli) ve intizam (düzenli)”lı bir hayat anlayışı, düzenli yemek saatleri, temiz ve düzenli giyim gibi pratiklerin altı çizilir. İnci dergisi ise konforun lüks eşyalarla değil, temizlik, işlevsellik ve düzenle sağlanabileceğini savunur. Dergide “intizam” kavramı merkezi bir idealdir; çünkü evin düzeni vatan hizmetinin bir parçası olarak değerlendiril. Âsâr-ı Nisvân dergisinde ise düzen, bilimsel ve rasyonel bir temele oturtularak doğru havalandırma, hijyenik yüzeyler, güneş ışığı, yalıtım ve fonksiyona uygun yerleşim gibi unsurlarla ilişkilendirilir. Bu yaklaşım, düzeni bireysel titizlikten çıkarıp toplumsal sağlık ve verimlilik ilkesine dönüştürür ve düzenli ev-düzenli toplum fikrini erken Cumhuriyetçi mekânsal ideolojiyle paralel bir zemine taşır.

Estetik anlayışının “intizam” ile kurduğu ilişki ise dergilerde kimi zaman ortak kimi zaman da farklı söylemler üzerinden ele alınır. Bilgi Yurdu Işığı ve Süs dergilerinde estetik, süsleme ya da görsel beğeniyle sınırlı olmayan; işlev, pratiklik, temizlik ve rasyonaliteyle iç içe geçen bir kavram olarak tanımlanır. Bilgi Yurdu Işığı’nda kadınların hendese (geometri) bilmesi gerektiği sıkça vurgulanır; geometri sayesinde nesnelerin düzgün, estetik ve amaca uygun hâle geleceği, kadınların düzen, oran ve uyum gibi mimari estetik ilkelerini bilinçli biçimde uygulayabileceği ifade edilir. Eğri cumbalar, çarpık kapılar gibi unsurlar yalnızca estetik kusur değil, geri kalmışlığın mimari göstergeleri olarak kabul edilirken; sağlam, düzgün ve muntazam ev, modern zamanın bilimsel bilgiye dayalı ürünü olarak yüceltilir. Süs dergisinde ise “ölçüyle iş yapmak” tavsiyesi üzerinden geometrik ve teknik bir düzen anlayışı geliştirilir; Amerika ve İngiltere’de “her şeyden önce hayatın intizamına önem verildiği” vurgulanarak aklın ürünü olan “intizam” ve “muntazam bir hayat sürmek” ideali öne

çıkarılır. Bu dergilerde estetik, aklın ürünü olan düzen ve ölçüyle özdeşleştirilir; mobilyalar konutun süsü değil, rasyonel düzenin parçaları olarak ele alınır.

Düzenin gündelik hayatın organizasyonuna etkisi, özellikle İnci, Süs ve Türk Kadın Yolu dergilerinde zaman, kolaylık ve verimlilik kavramları üzerinden tartışılır. İnci dergisi, geleneksel konutta görülen “başsızlık” ve kargaşanın yalnızca mekânsal olmadığını, gündelik eylemler ve yaşam akışının da sistemden yoksun olmasından kaynaklandığını savunur; bu dağınıklığın aile huzurunu ve yaşam kalitesini olumsuz etkilediğini vurgular. Süs dergisinde ise “temizlik, intizam ve güzellik” üçlüsü, hem fiziksel hem zihinsel hem de ahlaki bir düzenin ifadesi olarak sunulur; düzenin hayatı kolaylaştırdığı, vakitten kazandığı ve eylemlerin zahmetsizce sürdürülmesini sağladığı belirtilir. Kolaylık ve zamandan tasarruf anlayışı, bu dönemin modern bakış açısını tanımlayan temel kavramlar olarak öne çıkar. Türk Kadın Yolu dergisinde ise düzen, pratik faydalarının yanı sıra ahlaki bir disiplin aracı olarak değerlendirilir ve toplumsal düzenin yeniden inşasıyla ilişkilendirilir.

Son olarak, “intizam”ın ulusal ilerleme ve modernleşme ideolojisiyle kurduğu bağ, 1917–1918’in İttihatçı modernleşme ortamında daha belirgin hâle gelir. Rasyonalite, bilimsellik, nizam ve disiplin, ulusal kalkınma ve toplumsal verimlilik kavramları etrafında şekillenen bu ideolojik çerçeve, özellikle Bilgi Yurdu Işığı ve Âsâr-ı Nisvân dergilerinin mekân estetiği ve ev idaresi söylemlerine yansır. Geçmişin üretimleri “çarpık” ve “hatalı” olarak nitelendirilirken, modern zamanın bilimsel bilgiye dayalı ürünleri “düzgün” ve “muntazam” olarak tanımlanır. Bu söylem, düzeni yalnızca bireysel bir tercih değil, ulusal ilerlemenin zorunlu bir koşulu olarak kurar. Böylece kadınların ev içindeki düzen kurucu rolü, modern ulusun inşasında merkezi ve ideolojik bir işlev üstlenir.

Mekanın uzmanlaşması

Mekânların işlevlerine göre ayrışması, kadın dergilerinde dolaşıma giren ortak modernlik söyleminin merkezinde yer alır. Odaların belirli işlevler doğrultusunda tanımlanması, modern konutun ayırt edici niteliği olarak sunulur; yemek yeme, yatma, oturma, çocuk bakımı ve temizlik gibi pratiklerin ayrı mekânlara dağıtılması ise hijyen ve düzen açısından vazgeçilmez kabul edilir. Mehasin dergisinde yer alan öneriler, mekânların ayrışması sürecini hem besler hem de meşrulaştırır. Dergide ayrı yemek odası, aile hayatının düzenlenmesi ve hijyenin sağlanması bakımından modern bir zorunluluk olarak sunulur.

Servis mekanlarının, akışkan plan şeması ve kolaylık ilkesi gözetilerek, misafir odasına bağlantılı olarak konumlandırılması gerektiği ifade edilir. Dergideki yazılar, her odanın işlevine uygun biçimde rasyonel bir anlayışla tasarlanması gerektiği düşüncesini temel alır.

Türk Kadını dergisinde de her işin kendi mekânı olmalı ilkesi mekânsal modernleşmenin temelini oluşturur. Maddi imkânları sınırlı olan aileler için bile yemek odası zorunlu tutulur ve bu oda aile birliğini sahneleyen, düzeni ve millî terbiyeyi aktaran bir alan olarak kurgulanır. Dergi, rasyonelleşme, uzmanlaşmış mekânlar, işlevsellik ve pratikliği merkeze alan bir konut kültürünün benimsenmesini teşvik eder. Dergide önerilen konut modeli, fonksiyonlarına göre ayrıştırılmış odalardan oluşur; ışık ve hava dolaşımının güçlü olduğu, sade planlı, geniş pencere ve ferah mekânlar öne çıkar. Çocuk odası ve yemek odası gibi odaların uzmanlaşmasına özel önem verilmesi, modern mimarlık ilkelerinin erken uyarlamaları olarak okunabilir. Süs dergisinde de çok işlevli geleneksel odalar yerini; yatak odası, çalışma odası, salon, yemek odası ve çocuk odası gibi uzmanlaşmış birimlere bıraksa da, ekonomik koşullar nedeniyle tam ayrışmanın her zaman mümkün olmadığı vurgulanır. Bu nedenle “salon-yemek odası” gibi birleşik mekânlar, hem oturma hem de yemek işlevlerini karşılayan ve dönemin ekonomik gerçeklerine uyarlanmış pratik çözümler olarak sunulur. Süs dergisinde yer alan ideal konut planlarında odaların birbirine işlevsel biçimde bağlanması (oturma odasından yemek odasına, oradan mutfığa uzanan akış), modern mimarinin “akış” ve “kolaylık” ilkeleriyle ilişkilidir. Kadın dergilerin hepsine “yatak odası”, “oturma odası” ve “yemek odası” gibi terimlerin düzenli biçimde kullanılması Osmanlı konut kültüründe köklü bir kavramsal dönüşümün göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Süs ve İnci dergisinde banyonun modern konut için vazgeçilmez bir birim olduğu vurgulanır ve Avrupa’da her evde banyo bulunduğu belirtilir. Âsâr-ı Nisvân ise bu hijyen söylemini daha ayrıntılı ve sistematik bir biçimde ele alır; doğru havalandırma, temizliği kolay yüzeyler, güneş ışığı ve amaca uygun mefruşat gibi unsurlar üzerinden konut içi mekânların bilimsel ve rasyonel ilkelere göre düzenlenmesi gerektiğini savunur. “Amaca uygun mekân tasarımı” derginin öne çıkan tasarım ilkelerinden biridir. Bu yönüyle Âsâr-ı Nisvân, hijyen ve işlevselliği mekânsal modernliğin temel ölçütleri hâline getiren daha teknik ve normatif bir söylem üretir.

Kadın dergilerinde mekânsal uzmanlaşma, yalnızca işlevsellik veya pratik bir düzenleme olarak değil, aynı zamanda modernleşme ve medeniyetin somut bir göstergesi olarak

tanımlanır. Bilgi Yurdu Işığ dergisinde, geçmişte evlerin çoğunda yemeklerin ya bodrum katındaki karanlık, alçak tavanlı dar mekânlarda yenildiği ya da oturma odasına kurulan sini etrafında tüketildiği belirtilirken, medeni yaşam tarzını benimseyen ailelerde artık kabul salonuna yakın konumlandırılmış özel bir yemek odasında yemek yendiği vurgulanır. Salon-salomanje terimi dergide açıkça kullanılmasa da, aynı mekânsal mantığa dayanan bu düzenleme, modern ve medeni hayatın zorunlu bir mekânsal gerekliliği olarak sunulur. Süs dergisinde yatak odasının kişiselleştirilmesi, sahibinin zevkini yansıtması ve zarafetle düzenlenmesi gerektiği de özellikle vurgulanır. Âsâr-ı Nisvân’da misafir odasının zarafet ve huzur sunması gerektiği, bu mekânın evin temsil işlevini üstlendiğini gösterirken, Türk Kadın Yolu’nda yemek odası hem aile içi sosyalleşmenin merkezi hem de ev sahibinin kültürel sermayesini görünür kılan yarı kamusal bir alan olarak konumlandırılır. Mutfak ile yemek odası arasındaki işlevsel bağlantının altının çizilmesi, konutun rasyonel bir örgütlenme çerçevesinde ele alındığını ortaya koyar. Modern mimariyle özdeşleşen balkon da dergide önem atfedilen bir diğer mekandır.

Mahremiyet, bireysellik ve psikolojik konfor kavramları da mekânsal ayrışmayı meşrulaştıran temel söylemler arasında yer alır. Mehasin’de kişisel odaların varlığı, özellikle psikolojik konfor, bireysellik, mahremiyet ve özel alan ihtiyacı üzerinden gerekçelendirilir. Süs dergisinde mekanların işlevsel ayrışması (çocuğa özel oda, babanın dokunulmaz çalışma odası, kadına ait okuma ve dinlenme köşesi), modern hukuk düzeninin (özerklik, birey hakları, mahremiyet) yarattığı modern öznenin mekânsal karşılıkları olarak değerlendirilebilir. Özellikle çocuğun bağımsız bir birey olarak tanımlanması ve onun gelişimi için ayrı bir odanın gerekliliğinin vurgulanması, giderek artan bireyselleşme söylemlerinin bir yansımasıdır. Ayrı bir odanın mümkün olmadığı durumlarda ise paravan kullanımı, mekânsal ayrışmanın ekonomik ve pratik bir aracı olarak birçok dergide öne çıkar. Mehasin, İnci ve Süs dergilerinde paravan, tek bir mekânın kendi içinde bölünerek farklı işlevlere tahsis edilmesini sağlayan esnek bir çözüm olarak yer alır. Bu kullanım, tam anlamıyla uzmanlaşmış oda düzeninin her zaman mümkün olmadığı koşullarda, modern mekânsal ilkelerin kısmi olarak hayata geçirilmesine olanak tanır.

Mekânsal uzmanlaşma söylemi, Bilgi Yurdu Işığ’nda savaş yıllarının ekonomik ve toplumsal koşullarıyla gerilimli bir ilişki içinde ele alınır. Diğer dergilerde odaların ayrışması çoğu zaman ideal bir norm olarak sunulurken, Bilgi Yurdu Işığ bu ideali tümüyle reddetmeden, “geçiş formları” üzerinden yeniden yorumlar. Yakıt kıtlığı, barınma sorunları

ve dar mekânlarda yaşama zorunluluğu, çok işlevli oda kullanımını bütünüyle ortadan kaldırmayı imkânsız kılar. Bu nedenle dergide açılır-kapanır mekanizmalara sahip çok işlevli mobilyalar önerilir; odaların uzmanlaşması korunması gereken bir hedef olarak belirlenirken, ekonomik zorunluluklarla uyumlu esnek çözümler geliştirilir. Mekânsal modernleşmenin daha temkinli ve uyarlamacı bir perspektiften ele alındığı bu yaklaşım, geleneksel konut kültürü ile modern bilimsel ilkeler arasında “geçiş mimarisi” niteliğinde bir ara form oluşturur.

Mahremiyet

Kadın dergilerinde mahremiyet, yalnızca dış dünyaya karşı korunan bir sınır değil; evin içinde bireyler arasında yeniden kurulan, derecelendirilen ve mekânsal olarak örgütlenen bir ilişki biçimi olarak kurgulanır. Mehasin dergisinde kişisel odaların varlığı; psikolojik konfor, bireysellik, mahremiyet ve özel alan ihtiyacı üzerinden gerekçelendirilirken, aynı mekânın paravan gibi geçici ayırıcılarla bölünmesine yapılan vurgu, bireysel alan üretmenin esnek ve pratik bir yolu olarak sunulur. Bu yaklaşım, Osmanlı toplumunda gelişmeye başlayan modern birey düşüncesinin mekânsal bir karşılığı olarak okunabilir. Benzer biçimde Süs ve Türk Kadın Yolu’nda da “kadının kendi köşesi”, okuma ve dinlenme alanları gibi bireysel mekânlar, modern öznenin mahrem alan ihtiyacının meşru ve gerekli olduğu fikrini pekiştirir.

Uzmanlaşmış mekânların kalıcı işlevler kazanması, mahremiyet anlayışını da köklü biçimde değiştirir. Bilgi Yurdu Işığı dergisinde ifade edildiği üzere, yer yataklarının yerini alan sabit yataklar, yatak odasını yabancılara kapalı, özel bir alan hâline getirirken; “Üst katlarda salon olmaz ve teklifsiz (çok yakın, samimi) misafirler bile içinde yatak bulunan odalarda kabul olunamaz” ifadesi, modern konutta misafir ile aile yaşamı arasındaki sınırların kesin biçimde çizildiğini ortaya koyar. Bu yaklaşımda konutun alt katı “dışa açık yüz”, üst katı ise ailenin “mahrem çekirdeği” olarak tanımlanır. Bu durum, geleneksel konutlarda prestijli kabul edilen salonun üst katta yer almasıyla belirgin bir karşıtlık oluşturur. Modernleşmeyle birlikte kafeslerin kaldırılması ve pencerelerin genişlemesi, dışa dönük mahremiyeti zayıflatırken; evin içindeki mahremiyetin daha katı sınırlarla yeniden tanımlandığı söylenebilir. Böylece evin dışa dönük genel mahremiyeti azalırken, iç mekâna yönelik mahremiyet artar; bu dönüşüm ise geleneksel konut düzeninden belirgin bir kopuşu temsil eder.

Kadın dergilerinde mahremiyet, bireyselleşme ve modern hukukun mekânsal yansımaları öne çıkar. Türk Kadını dergisinde, tuvalet odasının yalnızca hijyenle ilişkili bir mekân olmaktan çıkarılarak kadına tahsis edilmiş özel bir alan olarak tanımlanması, kişisel bakım eylemlerinin yatak odası yerine ayrı bir mekânda düzenlenmesini savunması, kadına özgü inziva ve rahatlama alanlarının önemini vurgular. Benzer biçimde Süs dergisinde çocuğa özel oda, babanın dokunulmaz çalışma odası ve kadına ait okuma/dinlenme köşesi gibi düzenlemeler, bireyselleşme ve mahremiyet ilkelerinin konut içindeki somut tezahürleri olarak sunulur; özellikle çocuğun bağımsız bir birey olarak kabul edilmesi ve gelişimi için ayrı bir odanın gerekliliği, modern pedagojik ideolojinin mekâna yansımasıdır. Abdullah Cevdet'in yazılarında temellendirilen İngiliz "home" kültürü, evi dış dünyanın tehlikelerine karşı korunaklı ve mahrem bir alan olarak idealize ederken, Süs ve Türk Kadını dergilerinde modern kadının entelektüel faaliyetleri için meşru bir mekâna sahip olması savunulur. Âsâr-ı Nisvân ve Türk Kadın Yolu'nda modern konut düzenine geçiş, uzmanlaşmış, bireyselleşmiş ve sınırları belirgin mekânlarla vurgulanır. 1926 Medenî Kanunu'nun getirdiği tek eşlilik, boşanma hakkı ve mirasta eşitlik gibi düzenlemeler, ev içi iktidar ilişkilerini dönüştürürken, kadına ait köşe ve çalışma alanları hukuki eşitliğin mekândaki karşılığı olarak anlam kazanmaya başlar. Çekirdek aile modelinin teşviki ve küçük, hijyenik konut tiplerinin yaygınlaşması, kadının modern hukuk sistemi çerçevesinde birey olarak tanınmasının mekânsal izdüşümlerini oluşturur. Böylece geleneksel geniş aile yapısında daha görünmez olan kadın, modern çekirdek aile yapısıyla hem daha fazla mahremiyet hem de geniş bireysel alan imkânına kavuşur.

İşlevsellik, kolaylık, yararlılık

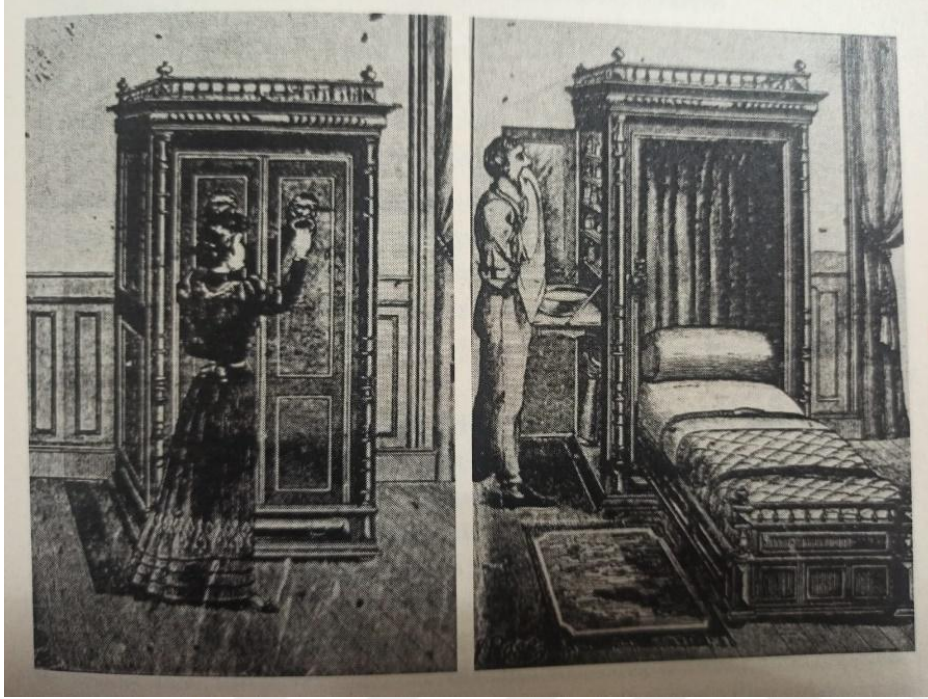
Geç Osmanlı'dan erken Cumhuriyet'e uzanan dönemde yayımlanan kadın dergileri, modern konutu salt estetik bir ideal olarak değil; işlevsellik, konfor, rasyonellik ve gündelik hayatın kolaylaştırılması ilkeleri etrafında yeniden tanımlanan bütüncül bir yaşam alanı olarak ele alır. Bu çerçevede işlevsellik ve konfor, Mehasin, Türk Kadını, İnci ve Süs dergilerinde ortak temel kavramlar olarak öne çıkar. Mehasin'de işlevsellik ile estetik birbirinden ayrı düşünülmez; evin gerçek değerinin, kullanışlı ve huzurlu bir mekân olmasından kaynaklandığı özellikle vurgulanır. Rahatlık, erişilebilirlik, kullanım kolaylığı, yararlılık ve konfor, ev düzeninin temel ölçütleri olarak sunulur. Ayrı yemek odası düzeni ile yemek odası ve misafir odasının bağlantılı bir kurgu içinde ele alınması, hem gündelik yaşamı kolaylaştıran hem de modern konutun rasyonel işleyişini destekleyen bir yenilik olarak öne

çıkar. Türk Kadını dergisi ise işlevselliği estetik beğeniyle birlikte ele alır; Fransız süslemeciliğini eleştirirken Alman işlevselliğini öne çıkarır ve konut mekânlarının eylem akışının en kolay sağlanacağı biçimde düzenlenmesi gerektiğini savunur. Amaç, geleneksel Türk ev düzenini tamamen terk etmek değil; Batı'daki uygulamalardan uyarlanan ilkelerle geliştirilmiş asrî bir konut modeli oluşturmaktır. Bu model, fonksiyonlarına göre ayrılmış odaların bulunduğu; ışık ve hava dolaşımının güçlü olduğu, geniş pencereci, sade planlı ve havadar mekânları önceleyen bir konut anlayışına dayanır.

Rasyonellik ve bilimsel bilginin mekâna taşınması ise özellikle Bilgi Yurdu Işığı ve Türk Kadını dergisinde belirgindir. Bilgi Yurdu Işığının yayımlandığı 1917-1918 yıllarında Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın cephe ve süsleme odaklı millî üslubu egemen iken; bir taraftan da hijyen, havalandırma, ışık, plan düzeni gibi teknik ilkeler pedagojik kanallar aracılığıyla gündelik yaşama girmektedir. Bu kanallardan biri olan Bilgi Yurdu Işığı dergisinde verilen odaların yönelimi, sıcaklık değerleri ve fiziksel koşullarına dair bilgiler, derginin rasyonel mekân organizasyonunda kullanım kolaylığını ve işlevselliği artırmayı amaçladığını gösterir. Mobilyaların bireysel ihtiyaçlara göre şekillenmesi; çok işlevli, insan ölçeğine uygun, sağlıklı, sağlam ve yaş grubuna göre seçilen eşyaların bilimsel bilgi ve sağlık ilkeleri temelinde belirlenmesi gerektiği vurgusu, modern bilimselliğin iç mekân tasarımına doğrudan eklemelendiğini ortaya koyar. Türk Kadını'nda ise Alman sistemiyle ilişkilendirilen iş bölümü, zamanın bölünmesi ve her eyleme özel zaman ayrılması gibi ilkeler, evi “rasyonel biçimde yönetilen bir kurum” hâline getirir ki bu yaklaşım Weberyen (2012) anlamda bir “ev rasyonalizasyonu” denemesi olarak okunabilir.

İşlevselliğin esneklik ve mekânsal kısıtlarla birlikte ele alınışı, Bilgi Yurdu Işığı ve Süs dergisinde benzer şekilde yürütülür. Bilgi Yurdu Işığı'nda Resim 5.2.'de yer alan ve bir yüzü yatak, diğer yüzü dolap olarak kullanılan çok işlevli mobilya, şehir yaşamında ortaya çıkan mekân darlığına verilen rasyonel bir yanıt olarak sunulur. Dergide, ekonomik zorluklar ve kentsel koşullar nedeniyle aynı odada birden fazla işlevin yerine getirilmek zorunda kalındığı belirtilir; bu durum mimari ve mobilya tasarımında esneklik ve çok işlevlilik ilkelerini öne çıkarır. Görselde yer alan mobilyaya eklenmiş olan süslemeler ise işlevselliğin estetikten tamamen kopmadığını gösterir. Dergide görselin kaynağı belirtilmemiş olmakla birlikte, görselin tarzı Batı menşeli olabileceğini düşündürmektedir. Süs dergisinde de benzer biçimde, kolay imal edilen, “nakli-i kabil (taşınabilen)”, pratik ve çok işlevli

mobilyalar tavsiye edilir; böylece işlevsellik, gündelik hayatın hızına ve değişkenliğine uyum sağlayan bir değer olarak kurgulanır.

Resim 5.2. “Aile için; küçük bilgiler” ([Elif]. [Elif]., 1917, 7)

Kolaylık ilkesi, Süs dergisinde diğer yayınlara kıyasla daha geniş bir toplumsal bağlam içinde ele alınır. Dergide ideal konut, odaların birbirine işlevsel biçimde bağlandığı, mekânsal akışın ve kullanım kolaylığının sağlandığı bir düzen olarak tanımlanır. Bu anlayış yalnızca plan şemasına değil, ev eşyalarının niteliğine de yansır. Mehmet Rauf’un yazılarında modern yaşam tarzının kadın-erkek ilişkilerinden gündelik nesnelere kadar her alanda “kolaylık” ve “zahmetsizlik” üzerinden yeniden şekillendiği vurgulanır. Dergi, ev içi emeğin kolaylaştırılmasını modernleşmenin temel unsurlarından biri olarak konumlandırır. Kadınlara çamaşır ve bulaşık makineleri gibi yeni teknolojiler, gündelik işlerini ne ölçüde kolaylaştıracağı vurgulanarak tanıtılır. Amerika’nın “Havarik (harikalar) memleketi” olarak anılması, bu tür icatların kadınların iş yükünü azaltarak gündelik yaşamı dönüştürmesiyle ilişkilendirilir.

Fonksiyon temelli düzenin disiplinli ve sistematik bir çerçeveye oturtulması Âsâr-ı Nisvân’da belirginleşir. Modern konut, yalnızca barınma alanı değil; planlanması, düzenlenmesi ve yönetilmesi gereken fonksiyonel bir yaşam alanı olarak tanımlanır. Aşırı süsten kaçınma, sadelik, düzen ve hijyen vurgusu, mobilyada işlevsellik ile temizlik

arasındaki ilişkinin merkezî hâle geldiğini gösterir. Sadelik, disiplin ve işlevsellik üçlüsü, Almanya'ya yönelen ilginin etkisiyle modernliğin mekânsal ilkeleri olarak öne çıkar ve estetik bu ilkelerin tamamlayıcısı olarak konumlandırılır. Benzer bir yaklaşımı benimseyen Türk Kadın Yolu dergisi, işlevsel akışın ev içi işlerin kolaylıkla yürütülmesini ve mekânın rasyonel biçimde örgütlenmesini sağladığını vurgular. Böylece konut, yalnızca estetik veya temsilî bir yapı olmaktan çıkarak modern hayatın hızına, iş bölümüne ve gündelik pratiklerine uyum sağlayan bir mekan hâline gelir. Bu mekânsal yaklaşım, Avrupa da gelişmekte olan modern mimarlığın temel ilkelerinin Osmanlı konutuna uyarlanmış erken bir yorumu olarak değerlendirilebilir.

Referans verilen ülkeler

Kadın dergileri, farklı Batılı referanslarla kurulan ancak yerli yorumları da içeren özgün bir modern konut söylemi üretir. Bu söylem, Batı'nın tekil ve homojen bir model olarak benimsenmesinden ziyade, farklı kültürel modernlik biçimlerinin seçici bir şekilde değerlendirilmesiyle şekillenir. Bu çerçevede kadın dergileri, hem Batı'yı referans alan hem de "taklit" ile "tetkik" arasındaki sınırı sürekli müzakere eden bir modernlik tahayyülü ortaya koyar.

Bu genel çerçevede Fransa, kültürel modernlik açısından, özellikle estetik, süsleme ve görgü alanlarında güçlü bir referans noktası olarak öne çıkar. Mehasin dergisinde konut ve mekân tasavvuru büyük ölçüde Fransa kaynaklı bir kültürel modernlik modeline dayanır. 1900 yılında gerçekleştirilen Paris Sergisi'ne uzun uzun yer verilmesi, moda, süsleme ve mimaride Fransa etkisinin hâlen belirleyici olduğunu gösterirken; sergideki örneklerin İngiliz etkisiyle şekillendiğinin belirtilmesi, Batı içi etkileşimlerin de farkında olduğunu ortaya koyar. Mehasin'de 18. yüzyıl Fransız dekorasyonunun zarif detaylarının, dönemin ihtiyaçlarına uygun biçimde yeniden düzenlenmesi gerektiği vurgulanır; bu estetik mirasın "istirahat" anlayışına uyarlanarak "asrî" bir etkiye dönüştürülmesi savunulur. Böylece önerilen model, saf bir taklitten ziyade yeniden anlamlandırılmış bir estetik anlayış sunar. Dergi, Batı taklitçiliğini eleştirerek yerli zevke, kültüre ve ahlaki değerlere uygun bir modern konut tasarımını savunur. Bu tutum, 1908 sonrası siyasal ortamı şekillendiren İttihatçı modernizm çizgisiyle uyumludur. Benzer biçimde Türk Kadın Yolu dergisinde de Fransa referansları belirgindir; ancak bu kez 18. ve 19. yüzyıl Fransa'sına ait geleneksel bilgilerden değil, dönemin modern Fransa'sından alınan güncel örnekler öne çıkar. Adab-ı muaşeret,

Fransız görgü kurallarına dayanan modern bir medeniyet göstergesi olarak değerlendirilir. Dergide süsleme sanatlarında Fransız etkisinin arttığı, ipek, boncuk ve kurdele gibi malzemelerin boya ile birlikte kullanıldığı; bu ürünlerin salon süslemesinde tercih edildiği ifade edilir.

Fransız etkisine eleştirel bir mesafeyle yaklaşan dergilerde ise İngiliz ve Alman modernlik modelleri; rasyonalite, disiplin ve işlevsellik kavramları etrafında idealize edilir. Süs dergisinde, son “kırk yıldır” Türkiye’nin Latin-Fransız kültürünün etkisinde olduğu ifade edilerek bu durum eleştirilir; Latin-Fransız kültürü ve dolayısıyla Türkler duygusal bulunurken, İngiliz yaşam tarzı akılcı ve disiplinli olarak yüceltilir. Benzer şekilde, Türk Kadını dergisinde de Fransız süslemeciliği eleştirilir ve Alman tarzı iş bölümü ve işlevsellik savunulur; “lüks” yerine “asalet”, “gösteriş” yerine “sadelik” ve “süs” yerine “uyum” temel estetik ilkeler olarak öne çıkar. Bu yaklaşım, İttihatçı modernleşme söyleminde Fransız süslemeciliğine mesafeli duran ve Alman kökenli disiplin, rasyonalite ve işlevselliği öne çıkaran kültürel yönelimlerle paralellik gösterir.

Bilgi Yurdu Işığı ve Âsâr-ı Nisvân dergilerinde Almanya örneği, savaş, üretim ve millî kalkınma bağlamında öne çıkar. Bilgi Yurdu Işığı’nda, özellikle savaş döneminde erkeklerin yerini alan Alman kadınları Türk kadınlarına örnek gösterilir; Almanya’nın yükselişinde Alman kadınlarının eğitilmiş olmasının belirleyici olduğu vurgulanır. Âsâr-ı Nisvân ise milliyetçi çizgisi ve resmî politikalarla uyumu doğrultusunda konut tartışmalarını Almanya, Amerika, Japonya ve İngiltere örnekleri üzerinden ele alır. Almanya ve Amerika gibi “çalışkan, rasyonel ve bilimsel” kültürler idealize edilir; “Fenni ev idaresi” olarak adlandırılan yaklaşım ile ev işlerinin geleneksel alışkanlıklardan çıkarılarak bilimsel, verimli ve teknolojik temelli bir sisteme dönüştürülmesi savunulur. Amerika’da bulunan elektrikli konutlar ile Alman işlevselliği sıklıkla ideal modeller olarak öne çıkarılır.

Yerli bir üslup arayışı, özellikle İnci ve Âsâr-ı Nisvân dergilerinde belirgin bir kavramsal eksen oluşturur. İnci dergisinde, eski Türklerin estetik anlayışı üzerinden bir “Türk üslubu” geliştirme çabası öne çıkarken, iktisadi bağımsızlık için millî bir modanın oluşturulması gerektiği savunulur. Ancak aynı dergide yer alan mekân ve eşya yazılarının büyük bölümünün imzasız olması ile içerik ve dil özellikleri, bu metinlerin Batılı (özellikle Fransız ev içi literatüründen) çeviri ya da adaptasyon olma ihtimalini güçlendirir. Âsâr-ı Nisvân dergisinde ise Japonya’dan verilen örnekler, sade, işlevsel ve yalnızca gerekli eşyaları içeren

bir konut anlayışını öne çıkarır. Bu yaklaşım, Fevziye Abdürreşid ve Kadriye Abdürreşid'in babalarının Japonya deneyimlerinden etkilenmelerinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. İlginç olan modern mimarlığın erken dönem kurucu figürlerinden biri olan Bruno Taut'un 1924'te yayımlanan "Yeni Mesken ve Yaratıcı Olarak Kadın" adlı eserinde de Japonya'dan örneklerin yer almasıdır (Taut, 2018, 17).

Sonuç olarak kadın dergileri, modern konutu tekil bir Batı modeli üzerinden değil; Fransa, İngiltere, Almanya, Amerika ve Japonya arasında kurulan karşılaştırmalı, seçmeci ve eleştirel ilişkiler üzerinden tanımlamıştır. Estetikte Fransız etkisi, işlevsellikte Alman ve İngiliz modelleri, ev idaresinde Amerikan rasyonalitesi ve yer yer Japon sadeliği, dergiler arasında farklı ağırlıklarla dolaşıma girmiştir. Bu çok katmanlı söylem, kadın dergilerini yalnızca modern yaşamın aktarıcısı değil, modernliğin sınırlarını tartışan ve yeniden kuran düşünsel mecralar hâline getirmiştir.

5.3. Estetik

Osmanlı'dan erken Cumhuriyet'e uzanan süreçte yayımlanan kadın dergilerinin estetik anlayışı incelendiğinde, sadelik, uyum, tertip, temizlik, işlevsellik, zevk-i selim, millilik, zarafet ve tasarruf gibi kavramların öne çıktığı görülmektedir. Bu bölümde, dönemin estetik anlayışını şekillendiren kavramlar, sadelik anlayışı, uyum kavramı (heyet-i mecmua) ile estetik üzerinden kurulan kimlik söylemleri üzerinden değerlendirilecektir. Ayrıca dergilerde yer alan görseller, dönemin estetik anlayışını ve bu anlayışın gündelik yaşama ve iç mekân düzenlemelerine nasıl yansıdığını anlamak amacıyla değerlendirilecektir.

Dönemin estetik anlayışına karşılık gelen kavramlar

Kadın dergilerinde estetik, lüks tüketimle özdeşleştirilen yüzeysel bir beğeni alanı olmaktan ziyade; düzen, temizlik, işlevsellik, ahenk, eğitim ve kültürel yetkinlik gibi kavramlarla birlikte tanımlanır. Bu çerçevede konut, kadının bireysel zevkini, ahlaki duruşunu ve toplumsal rolünü görünür kılan bir "medeniyet göstergesi" olarak kurgulanır. Dergiler, estetik kavramını farklı bağlamlarda yorumlasalar da; güzelliğin rastlantısal değil bilinçli, ölçülü ve anlamlı bir düzenleme ile ortaya çıkacağı fikri ortak paydalarını oluşturur.

Bu ortak zeminde estetik, öncelikle “uyum”, “tenasüb (uyum, oran, uygunluk)”, “ahenk” “sadelik”, “zerafet”, “şık” “letâfet” “tanzim”, “nazîf (temiz)”, “nazik”, “sanatkarane(sanatçı inceliği taşıyan)” ve “nefis” kavramları etrafında tanımlanır. Mehasin’de konut estetiği özellikle “eşyanın tarzı, tanzimi ve tertibi” üzerinden kurulurken, bu düzenin ancak “zevk-i selim” sahibi kişilerce sağlanabileceği vurgulanır. Estetik, başkalarının zevkine göre üretilmiş pahalı eşyaların satın alınmasıyla değil, kadının kendi el emeğiyle yarattığı özgün dokunuşlarla oluşan bir değer olarak sunulur. Benzer biçimde Süs dergisinde de tek tek eşyaların değil, eşyalar arasındaki ilişkinin ve bütünlüğün önemli olduğu ifade edilir; “heyet-i mecmua” kavramı bu anlayışın merkezine yerleştirilir. “Zerafet”in eşyaların “tarz-ı tevzin ve tertibi” ile tezahür ettiği ifade edilir. Bilgi Yurdu Işığı ve Âsâr-ı Nisvân’da da estetik, parçaların uyumlu birlikteliğiyle tanımlanır; mekânın tüm unsurlarının birbiriyle “uyum” içinde olması gerektiği vurgulanır. Bu dergilerde estetik, tekil formlardan ziyade kompozisyonla, yani bütüncül bir düzen anlayışıyla ilişkilendirilir.

“Heyet-i mecmua” kavramına karşılık gelen bütüncül estetik anlayışı, Batı literatüründe Gesamtkunstwerk olarak adlandırılan “bütünsel sanat eseri” fikriyle örtüşür. Gesamtkunstwerk terimi özellikle mimarlık ve tasarım tarihinde öne çıkan, sadece binayı değil; iç mekân tasarımını, mobilyaları, aydınlatmaları, hatta bazen kapı kollarını ve vazoları bile aynı anlayış ve uyumla tasarlamak anlamına gelir. Mehasin ve Süs dergileri, iç mekân, mobilya, aydınlatma, süsleme ve eşya düzeninin ortak bir estetik ve fikir doğrultusunda ele alınmasını savunur. Mehasin dergisinde sade ya da sıradan eşyaların bile uygun biçimde yerleştirildiklerinde estetik bir değer kazandığı fikri öne çıkarken, Süs dergisinde de tek başına anlamsız görünen unsurların uyumlu biçimde bir araya geldiğinde “heyet-i mecmua” oluşturabileceği vurgulanır. İnci dergisinde Hamdullah Suphi’nin mimari ile eşya arasında bütünlük kurulması gerektiğine dair görüşleriyle dile getirilen “millî eşya, millî üslup” söylemi de bütüncül bir estetik anlayışına işaret eder.

Estetik anlayışın biçimsel kaynakları bakımından dergiler arasında belirgin ayrışmalar görülür. Mehasin, estetik anlayışını büyük ölçüde Fransa kaynaklı referanslar üzerinden inşa eder. Fransız kadını, giyim tarzı ve yaşam biçimiyle örnek alınırken; Servet-i Fünun çevresiyle ilişkili yazar kadrosu da Fransız edebiyatı ve sanatından beslenen bir estetik dili dergiye taşır. Bu bağlamda Art Nouveau etkisi Mehasin’de belirgindir; hafif, kıvrımlı, doğaya gönderme yapan çizgiler “tezyinat-ı cedide”, “sanat-ı hazıra” ve doğrudan “Art Nouveau” ifadeleriyle karşılık bulur. Dergide ev dekorasyonu “Tezyinat-ı dahiliye”, yeni ve

sanatlı eşyalar ise “Eşya-yı Bedia” kavramlarıyla tanımlanır. Bilgi Yurdu Işığı ve Süs dergilerinde de “Tarz-ı cedid (Art Nouveau)” ya da süs dergisinde bahsi geçtiği şekliyle “yeni sanat ahengi” özellikle çiçek düzenlemeleri, vazolar ve masa süslemeleri üzerinden hissedilir; bu yönelim Paris, Viyana, Brüksel ve Berlin’deki çağdaş dergilerle paralellik gösterir. İnci dergisinde de çiçek süslemeleri gibi konuların sıkça işlenmesi, Batı’da (özellikle Fransa’da) dönemin salon modasından etkilenildiğini göstermektedir. Buna karşılık Türk Kadını, Âsâr-ı Nisvân ve Türk Kadın Yolu dergilerinde Fransız süslemeciliğine mesafeli bir tutum öne çıkar; estetik anlayış giderek Alman ve Anglosakson işlevselliğine yaklaşır.

Estetik ile işlevsellik arasındaki ilişki, özellikle savaş ve kriz dönemlerinde yayımlanan dergilerde merkezi bir kavram hâline gelir. Bilgi Yurdu Işığı, zarafeti gösteriştan ayırarak mobilyanın formu, işlevselliği ve yerleşim düzeniyle ilişkilendirir. “Süret-i isti’maliyle mütenasib”, “latif”, “nazik”, “temiz”, “sade”, “sağlam” gibi kavramlar, estetiğin ölçütleri olarak sunulur. Yuvarlak formlar yalnızca dekoratif değil, temizlik ve hijyen açısından rasyonel tercihler olarak değerlendirilir. İttihat ve Terakki’ye yakın pek çok ismi bir araya getiren Türk Kadını dergisinde ise I. Dünya Savaşı ve Mondros sonrasının kıtlık koşulları estetik anlayışı doğrudan belirler; lüks ve gösteriş reddedilirken, zevk-i selime uygun sade düzenlemeler savunulur. Ekonomik yoksunluğa rağmen yemek odasının gerekliliğinin vurgulanması, zorlu koşullarda bile medenî yaşam ideallerinin devam ettiğini gösterir. Âsâr-ı Nisvân’da ise estetik, hayatı kolaylaştıran, vakit kaybını önleyen, ekonomik ve dayanıklı eşya kullanımıyla tanımlanır; fazlalıklar hem masraf olarak görülür hem de dağınıklık yarattığı için eleştirilir.

Millî kimlik ve estetik arasındaki ilişki en belirgin biçimde İncî dergisinde görünür hâle gelir. Dergi işgal yıllarının yarattığı kimlik krizi ve yükselen Türk milliyetçiliği, İncî’nin estetik yazılarını belirleyen arka planı oluşturur. Yazarların önemli bir kısmının Türk Ocağı, İttihat ve Terakki, Millî Edebiyat ve Babiâli çevreleriyle bağlantılı olması, mekân ve eşya üzerinden millî kültür vurgusu yapılmasını mümkün kılar. İncî, “Türk üslubu” arayışını merkeze alır; yabancı tarzların yaygınlaşmasıyla geleneksel unsurların kaybolmasını eleştirir. Dergi, Türk sanatının ve konut kültürünün özgün bir üsluba sahip olduğunu savunur. “Türk üslubu”nun ayırt edici özellikleri arasında “devam, istikrar, metanet”, “Alayışli (gösterişli) bir ziynet yerine sadelik”, “vakar ve ciddiyet”, “yükselme yerine yayılmaya doğru bir meyil” ve “Hırde (önemsiz) teferruattan çıkan ibhame (belirsiz)

mukabil tam ve kat'î (net) vuzuh (açıklık, netlik)" sıralanır. Temel yapı prensibi; sadeliktir ancak dergide verilen görsellerin ne kadar sade olduğu tartışmalı bir konu olup sadelik kavramını dönemin koşulları içinde düşünmek gerekir. Dergi, millî moda ve millî eşya arayışını destekler; taklitçiliğe, özellikle üslupsuz Şark köşelerine karşı çıkar. Doğu etkilerinin ayıklanıp eski Türk kültürünün ön plana çıkarılması gerektiğini belirtilir. "Şeklin maksad-ı istiğmale (kullanım amacına) göre doğması" ilkesiyle fonksiyon-estetik dengesi öne çıkarılır; eşyanın konumu, renk uyumu, tertibi ve sadeliği samimiyet ölçütü olarak değerlendirilir. Yabancı taklitlerini "samimiyezsiz" bulan dergi, kültürel bağımsızlık arayışını iç mekâna taşır. Yabancı tarzların sorgusuzca taklit edilmesine karşı çıkan bu yaklaşım, iç mekân düzenlemelerinde millî değerlere uygun, kimlik sahibi tasarımların geliştirilmesini savunur. Bununla birlikte dergi, eskiyi bütünüyle geri getirme niyetinde değildir; yaşam tarzı ve alışkanlıklar değiştikçe eşyaların da doğal olarak değişmesini kaçınılmaz görür. Bir moda ne kadar kimlik sahibi olursa, o kadar özgün ve ihtiyaçlara uygun olur, bu yüzden dışarıdan alınan unsurlar da milli değerlere uygun hâle getirilerek benimsenmelidir. Amaç, modern hayatla uyumlu bir millî estetik kurmaktır. Buna karşın dergide üslup özellikleri göz önünde bulundurulduğunda Batılı ev içi literatüründen çevrilmiş olabileceği düşünülen yazıların ve görsellerin varlığı, millîlik iddiası ile Batı kaynaklı bilgi arasındaki gerilimi görünür kılar. Ancak bu gerilim, dönemin tüm modernleşme tartışmalarının karakteristik bir özelliğidir. Kısacası İncî'nin estetik anlayışı, modernleşme ile gelenek arasında seçici, fonksiyonel ve kimlik merkezli bir sentez kurmayı hedefler.

Süs dergisinde de benzer şekilde taklitçilik, özellikle Şark-Garp karışımı köşeler "ahensiz ve gülünç" bulunur. Süs dergisinde, pahalı ve ithal eşyalar yerine yerli kaynaklarla üretilmiş, el emeği içeren eşyalar teşvik edilir. Böylece dönemin ekonomik koşullarına uygun, milliyetçi bir estetik anlayış desteklenir. Dergide Servet-i Fünûn döneminde daha fazla hissedilen Fransız kültürünün etkisinin azaldığı görülür. İngiliz yaşam tarzı, sadeliği ve düzeni nedeniyle ideal bir estetik model olarak övülürken Fransızların aşırı süslemeye dayalı dekoratif anlayışı ise yorucu ve abartılı bulunarak eleştirilir. Bu yaklaşım, "asriliğin ciddiyeti" ifadesiyle de desteklenen kuralcı, disiplinli ve özenli bir tavrın ürünüdür. Orantı ve mekânsal ölçü önemlidir; mobilyalar odanın yüksekliği ve genişliğiyle uyumlu olmalıdır. Sadelik ekonomik ve yerli kaynaklarla ulaşılabilir ve zarafeti sağlayan temel ilkedir. Bununla birlikte dergide yer alan bazı görsellerde sade ve işlevsel estetik iddiasıyla çelişen unsurların yer alması, modernleşme söylemi ile pratik yaşam arasındaki geçiş dönemi

uyumsuzluğunu yansıtır. Dergide, “rahat”, “kolay”, “masrafsız” “kolay imal edilir”, “zahmetsiz”, “makul”, “hafif”, “basit”, “taşınabilir”, “konforlu” ve “çok amaçlı” mobilyaların gündelik yaşamı kolaylaştıracağı, mekânın verimliliğini artıracığı ifade edilir. Süs dergisinin estetik yaklaşımı “modern ama yerel, sade ama zarif, işlevsel ama duygusal karşılığı da olan” bir form arayışı olarak nitelendirilebilir. Gösteriş, süs ve kalabalık “zindan, bunalma, kâbus” gibi olumsuz duygularla ilişkilendirilirken; sadelik “ferahlık, huzur ve güzel hatıralar” ile bağdaştırılır. Bu ifadeler, modern mimarlığın önde gelen kuramcılarından Sigfried Giedion’un (1929), geleneksel konutu; kalın duvarları olan, bakımı ile kişileri köleleştiren, kadının çalışma gücünü oburca yutan “masif bir zindan”a benzettiği ifadeleri akla getirir. Dergide, Batı’daki söylemlerle benzer ifadelerin yer alması doğal bir sonuçtur; zira Süs dergisinde ev hayatına ve gündelik yaşama ilişkin yazıların çoğu imzasızdır ve dönemin yayıncılık pratikleri göz önünde bulundurulduğunda, bu metinlerin Batı kaynaklı çeviri ya da adaptasyonlar olması muhtemeldir.

Kadının estetik üretimdeki rolü, tüm dergilerde benzer şekilde ele alınır. Mehasin dergisinde kadının el emeği, dantel ve gündelik üretimleri sanatla bütünleştirilerek modern estetiğin temel unsuru hâline getirilir; konutun kadının “şahsiyet-i hususiye”sini yansıttığı ifade edilir. Bilgi Yurdu Işığı’nda evin düzeni ve güzelliği kadının “terbiye-i bedîiyye”siyle ilişkilendirilir; estetik beğenin gelişirilebilir olduğu savunulur. Dergiye göre güzellik, keyfi beğeniden ziyade “zevki selim, tabiat ve doğal düzen” ile uyumlu olmalıdır. İttihatçı modernleşmenin rasyonalite, geometri, düzen ve bilim vurgusu da konutun geometriye uygun, muntazam, sağlam ve temiz olması gerektiği düşüncesini destekler. Böylece estetik, ahlak ve terbiye kavramlarıyla birleşerek kadının düzen, temizlik ve oran bilgisini iç mekân tasarımının temeline yerleştirir. Süs dergisinde “Kadın demek süs demek” ifadesiyle estetik açık biçimde kadın merkezli bir alan olarak kurgulanır; evi süslemek ve ahengi sağlamak “hakiki kadın” olmanın gereği olarak sunulur. Türk Kadın Yolu’nda ise estetik, yeni Cumhuriyet’in akılcı, ölçülü ve bilinçli birey idealine paralel biçimde ele alınır; süsleme olabilir ancak işlevi gölgelememeli, ölçülü ve anlamlı olmalıdır; modernlik kimliksizleşmeye değil, özgünlüğün inşasına hizmet etmelidir. Estetik bilinç henüz oturmamış olduğundan, “rastgele”, “biçimsiz” ve “üslupsuz” düzenlemeler eleştirilir; her detayın amaç taşıdığı ifade edilerek, anlamlı ve ruhsal derinliği olan mekân düzeni önerilir. Sonuç olarak kadın dergilerinde konut estetiği; bireysel yaratıcılık ile rasyonel düzen, Batılı estetik referanslar ile millî kimlik arayışı, süsleme ile işlevsellik arasında sürekli yeniden tanımlanan bir alan olarak ortaya çıkar.

Sadelik anlayışı

Kadın dergileri incelendiğinde, estetik söylemin giderek “sadelik”, “ölçülülük” ve “işlevsellik” ekseninde şekillendiği; buna karşılık “israf”, “abartı”, “gösteriş” ve “gereksiz süsleme”nin eleştirel bir dille reddedildiği görülmektedir. Bu dönüşümün erken örneklerinden biri olan Mehasin dergisinde estetik, “tezyinat-ı cedide (yeni süsleme)” kavramı etrafında tanımlanır. Metinlerde “sade düzenleme”, “sade biçimli yatak” gibi ifadelerle aşırı süslü tasarımlara karşı “Garaibden ve sanattan arı” olanın üstünlüğü savunulur. Ancak görsellerde yer alan yaldızlı ahşaplar, ipek işlemeli sandalyeler ve zengin yüzeyler, bu sadeliğin mutlak değil, dönemin estetik algısı içinde görece bir sadelik olduğunu gösterir. Mehasin, 19. yüzyıl Fransız dekorasyonunun ayrıntılarını dönemin ihtiyaçlarına göre “asrileştirme” gereğini savunurken, bir taraftan sadeliği yüceltip diğer taraftan yaldızlı ve ipekli unsurlara “şahsiyet-i hususiye” atfetmesiyle estetiği hâlâ şekilci bir yorum üzerinden temellendirir. Bu yönüyle dergi, Osmanlı modernliğinin melez yapısını görünür kılar.

Savaş yıllarıyla birlikte estetik söylemin belirgin biçimde yön değiştirdiği görülür. Bilgi Yurdu Işığ, Türk Kadını ve İnci dergilerinde sadelik, artık yalnızca estetik bir tercih değil; ekonomik zorunluluk, ahlaki tutum ve toplumsal sorumlulukla iç içe geçmiş bir norm olarak sunulur. Bilgi Yurdu Işığ, 1917-1918 Osmanlı ekonomisinin belirlediği kıtlık ortamında, estetikte israf karşıtı, abartıdan uzak, ölçülü fakat zarif bir güzellik anlayışını savunur. Dayanıklılık, kullanışlılık ve temizlik; yaldız, gösteriş ve büyük masrafların yerini alır. Benzer biçimde Türk Kadını dergisi de sadeliği hem ekonomik hem ahlaki bir tutum olarak ele alır; estetiğin bir tüketim biçimi değil, bir erdem ve medeniyet normu olduğunu vurgular. Sade, temiz ve ölçülü giyinmenin toplumsal dayanışmayı güçlendiren bir değer olarak sunulması, mekân düzenlemelerine de yansır; evde sadelik, temizlik, düzen, işlevsellik ve uyum temel ilkeler hâline gelir. Sadeleşme bu dergilerde zarafetten vazgeçmek anlamına gelmez; aksine “zevk-i selim” ile birleşmiş ölçülü bir estetik anlayışı olarak tanımlanır.

İnci dergisi ise sadeliği, Batı kaynaklı bir modernleşme söylemi yerine, doğrudan eski Türk estetik anlayışı üzerinden temellendirmesiyle bu ortak çerçeveden kısmen ayrışır. “Alayışlı (gösterişli) bir ziynet yerine sadelik”, “vakar ve ciddiyet” ile “hırde (önemsiz) teferruatçı çıkan ibhameye (belirsizliğe) karşı tam ve kat’î vuzuh (açıklık, netlik)” eski Türk zevkinin ayırt edici özellikleri olarak sunulur. Aşırı süsleme hem yapay hem samimiyetsiz bulunur;

bu eleştiri estetik olduğu kadar milliyetçi ve ekonomik bir rasyonaliteye de dayanır. Bununla birlikte, dergide yayımlanan görsellerin ne ölçüde sade olduğu tartışmalıdır; bu durum, sadelik kavramının dönemin koşulları içinde değerlendirilmesi gerektiğini gösterir. İncî’de estetik anlayış, yerli üretim, millî moda ve iktisadî bağımsızlık vurgularıyla birlikte hem modern hem milliyetçi hem de tasarrufçu bir karakter kazanır.

Cumhuriyet’in ilanı sonrasında yayımlanan Süs, estetikte sadeliği yeni rejimin rasyonel, laik ve disiplinler modernleşme projesiyle doğrudan ilişkilendirir. Bu dergide estetik, modern yurttaşı, modern kadını ve modern evi kuran bir araç olarak ele alınır. Ev süslenmelidir; ancak bu süsleme işlevsel, sade, hijyenik ve rasyonel olmalıdır. Misafir odasının dahi sade olması gerektiğine dair vurgu, Osmanlı’daki süs ve gösteriş kültüründen belirgin bir kopuşu temsil eder. Dergide İngiliz estetiğinin sadelik prensibi övülürken, Fransız dekoratif gösterişçiliği eleştirilir; toplumda “hüsn”ün yerini süsün aldığına dikkat çekilerek güzelliğin şartı sadelik olarak tanımlanır. “Sade güzellik” ve “sadelikten doğan zarafet”, bu estetik anlayışın temel kavramlarıdır. Ekonomik sıkıntıların sürdüğü bir dönemde sadelik, hem estetik bir tercih hem de rasyonel bir zorunluluk olarak sunulur; “İsrafın bir cinayet olarak görülmesi gerektiği” vurgusu modern mimarlığın erken dönem kurucu figürlerinden olan Adolf Loos’un süslemeyi bir suç gibi gören yaklaşımını çağırıştırır. Dergide, estetik, yalnızca görsel bir beğeni değil, mekânın ferahlığı ve yaşanabilirliğiyle ilişkili bir psikolojik denge hâlidir. Ağır, karmaşık ve gösterişli süslemeler ise estetik bir değerden ziyade mekânda rahatsızlık ve bunaltı yaratan unsurlar olarak ele alınır. Dergi, güzelliğin koşulunu “külfetten arınmışlık” olarak tanımlar; zarafet (teferruat-ı zarif) ise sadelikten, teferruatın ölçülü kullanımından ve uyumdan doğar. Kısacası Süs dergisi sadeliği ulusal kimlik, ekonomik toparlanma ve modern yaşam disiplininin ortak paydasında anlamlandırır.

Benzer bir yaklaşım Âsâr-ı Nisvân ve Türk Kadın Yolu dergilerinde de görülür. Bu yayınlar, Fransız dekoratif modelinden uzaklaşarak Anglosakson sadelik, düzen ve işlevselliğe dayalı bir estetik çerçeve sunar. Estetik, psikolojik, pedagojik ve bilimsel temellere oturtulur; mekânın kullanım amacıyla uyumlu işlevsel düzeni esas alınır. Fazlalıklara karşı geliştirilen ölçülülük disiplini, erken Cumhuriyet’in rasyonalist modernleşme programıyla örtüşür. Özellikle Âsâr-ı Nisvân’da öne çıkan “Âdi” nesne kavramı, kaba değil; pratik, dayanıklı ve süsten arınmış nesneyi tanımlar. Fazlalıkların atılması, ekonomik tasarrufla birlikte mekânsal ferahlık ve yaşam kolaylığı sağlar. Türk Kadın Yolu ise estetikte elzem ile fuzuli,

zarafet ile kabalık, zevk ile zevksizlik arasında bilinçli ayrımlar yapılması gerektiğini vurgulayarak, sadeliği anlam ve işlev taşıyan bir düzen ilkesi hâline getirir.

Estetik Üzerinden Kurulan Kimlik Söylemleri

Kadın dergilerinde estetik, yalnızca görünenin düzenlenmesi değil; bireyin iç dünyasının, entelektüel birikiminin, ahlaki tutumunun ve toplumsal konumunun mekân aracılığıyla dışavurumu olarak anlamlandırılır. Estetiğin bireysel zevk ve içsel yetkinlikle ilişkilendirilmesi, özellikle İnci dergisinde önemli bir yere sahiptir. İnci’de estetik, yüzeysel süslemelerle sınırlı bir alan olarak değil; kişinin doğal zevkinin, entelektüel birikiminin ve iç dünyasının dışa vurumu olarak tanımlanır. Bireysel zevk ön plana çıkarılır ve bu zevkin muhakeme ile “Selim (güzel)” hâle gelebileceği, yani geliştirilebilir ve olgunlaştırılabilir olduğu ifade edilir. Bu çerçevede evin mobilyası ve iç dekorasyonu, rastlantısal tercihler değil; üzerinde düşünülmesi gereken, bireyin kişiliğini ve zihinsel donanımını yansıtan bilinçli düzenlemeler olarak değerlendirilir. İnci’nin bu yaklaşımı, estetiği doğrudan bireysel öznellik ve düşünsel yetkinlikle ilişkilendirmesi bakımından diğer dergilerle benzeşirken, estetik yargının kaynağını özellikle bireyin iç dünyasında konumlandırmasıyla ayırır.

Estetik ile kadın kimliği arasındaki ilişkinin mekân üzerinden kurulması ise Süs dergisinde belirginleşir. Dergide kadının güzelliği yalnızca kişisel süs ile değil, onu çevreleyen mekânla birlikte tanımlanır; özellikle salon ve yatak odasında kadının zarafeti ile mekânın zarafeti arasında doğrudan bir bağ kurulur. Kadının kendi zevkiyle evini inşa etmesi, yalnızca bireysel bir tercih değil; aynı zamanda ulusal kimliğin temsiline katkı sunan bir eylem olarak değerlendirilir. Bu bağlamda kadınların eşyalarını kendi zevkleri doğrultusunda seçmeleri gerektiği vurgulanırken, pahalı ve başkalarının zevkine göre üretilmiş eşyalar gereksiz görülür. Şark köşesi, üslupsuzluk ve kültürel kaosun simgesi olarak eleştirilir; buna karşılık el emeği ve yerli üretim, yeni millî estetiğin temel unsurları olarak sunulur. Abdullah Cevdet’in ‘bana evini tarif et, sana kim olduğumu söyleyeyim’ yaklaşımı doğrultusunda, kişinin kendi zevkinden doğan eşya hem ihtiyaca cevap verir hem de şahsiyetini temsil eder; bu nedenle ev ile birey arasında bir ahenk kurulmuş olur. Süs dergisi, süslemeye bütünüyle karşı çıkmaktan ziyade, süslemenin pahalı olmaması ve başkasının zevkiyle imal edilmemesi gerektiğini savunur. Bu yönüyle dergi, İnci ile bireysel zevk vurgusunda benzerlik gösterirken, estetiği açık biçimde ulusal kimlik inşasıyla ilişkilendirmesiyle ondan ayrılır.

Estetiğin gündelik yaşam deneyimlerinden türeyen bir toplumsal bilgi alanı olarak ele alınması ise Âsâr-ı Nisvân dergisinde öne çıkar. Dergide estetik, “yüksek sanat”ın sınırlarını aşarak kadınların ev içi emek ve deneyimleri üzerinden üretilen bir bilgi türü olarak kavramsallaştırılır. Estetik bilinci besleyen unsur, teknik sanat eğitimi ya da dışarıdan aktarılan süsleme kalıpları değil; kadınların gündelik yaşam pratiklerinden doğan görgü ve üretim deneyimleridir. Türk Kadın Yolu dergisinde ise estetik hem kültürel gelişimin hem de kadınların bireyselleşme süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirir. Kadınların estetik ve süsleme sanatlarını öğrenmeleri gerektiğine yapılan vurgu, estetik bilincin toplumsal ilerlemenin temel unsurlarından biri olarak görüldüğünü gösterir. Bu nedenle kadınlar Kadın Birliği gibi kurumlara yönlendirilerek estetik dönüşümün aktif taşıyıcıları olarak konumlandırılır.

Estetiğin medeniyet ve prestij göstergesi olarak ele alınması ise Mehasin dergisinde görünürlük kazanır. Dergiye göre ev içi düzen, mobilya seçimi ve süsleme anlayışı, yalnızca bireysel zevk meselesi değil; “zamanın ruhuna” uygun bir modernlik ve medeniyet göstergesidir. Eski, ağır ve gösterişli eşyalar çağın gerisinde kalmışlığın simgesi olarak sunulurken; sade ve asri tasarımlar önerilir. Avrupa’da yaygınlaşan Art Nouveau gibi akımlar, hem estetik dönüşümün hem de toplumsal yenilenmenin sembolleri olarak değerlendirilir.

Mekânın medeniyet göstergesi olarak kurgulanması, Bilgi Yurdu Işığı ve Türk Kadını dergilerinde de benzer biçimde sürdürülür; ancak bu söylem, savaş ve yokluk koşullarıyla birlikte yeniden tanımlanır. Bilgi Yurdu Işığı’nda kabul salonuna yakın konumlanan yemek odası, Avrupa burjuva ev planının Osmanlı meskenine uyarlanmış bir karşılığı olarak sunulur. Yemek salonu, yalnızca işlevsel bir alan değil; zarafet, temizlik, düzen ve toplumsal statünün sergilendiği, duygusal ve görsel tatmin sağlayan bir mekân hâline gelir. Türk Kadını dergisinde ise evin sade fakat “zevk-i selim (yerinde, ölçülü ve incelmış zevk)”e uygun olması gerektiği vurgulanır; ev, “medenî bir insanın ihtiyaçlarını” karşılayacak şekilde düzenlenmelidir. Savaşın yokluk ortamında estetik, gösterişten uzak, ekonomik zorunluluklarla uyumlu bir sadelik ve ahlaki bir tutum olarak ele alınır. Buna rağmen bir yemek odasının gerekliliğine yapılan vurgu, bu mekânı medenî yaşamın vazgeçilmez bir göstergesi olarak konumlandırır.

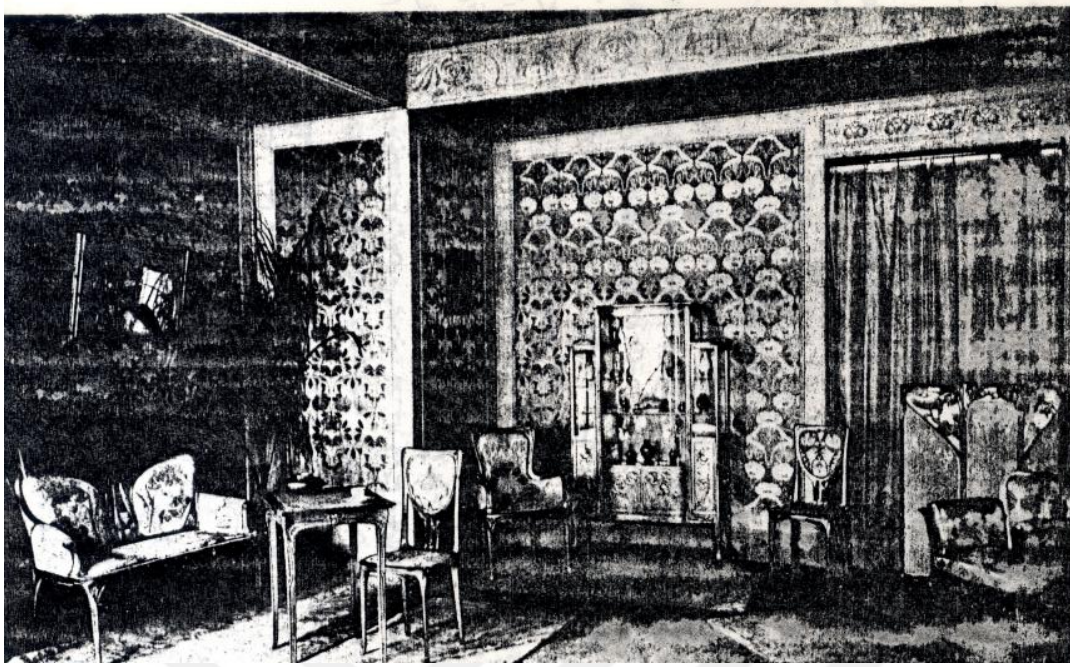
Âsâr-ı Nisvân'da modern mutfak ve modern banyo, yalnızca teknolojik yenilikler değil; Batılı, seküler ve rasyonel bir yaşam biçiminin mekânsal tezahürleri olarak değerlendirilir. Misafir odasına yerleştirilen piyano, modernleşmiş bir yaşam tarzının sembolü olarak okunur. Geleneksel eşyalar tamamen reddedilmez; ancak modern koşullara uyarlanması gerektiği savunulur. Odaların karakterine uygun tefriş, eşyanın kümelenerek düzenlenmesi, modern resimlerin duvarlara asılması ve tabak, raf, gravür, çiçek gibi “hafif” dekoratif öğelerin tercih edilmesi önerilir. Türk Kadın Yolu'nda ise yemek odasının evin en çok süslenen alanlarından biri olması gerektiği belirtilirken, bu süslemenin ev sahibinin zevkine uygun, zarif ve ölçülü olması gerektiği vurgulanır. Bu ortak yaklaşım, mekânın hem estetik hem de ideolojik bir ifade alanı olarak kurgulandığını göstermektedir.

Dergilerde yer alan görseller

Kadın dergilerinde yer alan görseller, dönemin estetik anlayışına, mekân kurgusuna ve mekânsal ayrışma biçimlerine dair önemli ipuçları sunar. Ancak dergilerde bu görsellerin kaynağına ilişkin herhangi bir bilgiye yer verilmemektedir. Dönemin dergilerinin yabancı yayımları yakından takip ettiği, bu yayınlardaki görsel ve metinleri çoğu zaman çeviri ya da birebir alıntı yoluyla aktardığı bilinmektedir. Telif haklarına ilişkin düzenlemelerin sınırlı olması nedeniyle görsellerin genellikle kaynak belirtilmeden kullanıldığı da göz önünde bulundurulduğunda, kadın dergilerinde yer alan bu görsellerin Fransa, Almanya veya İngiltere'de yayımlanan dekorasyon dergi ve kitaplarından alınmış olma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

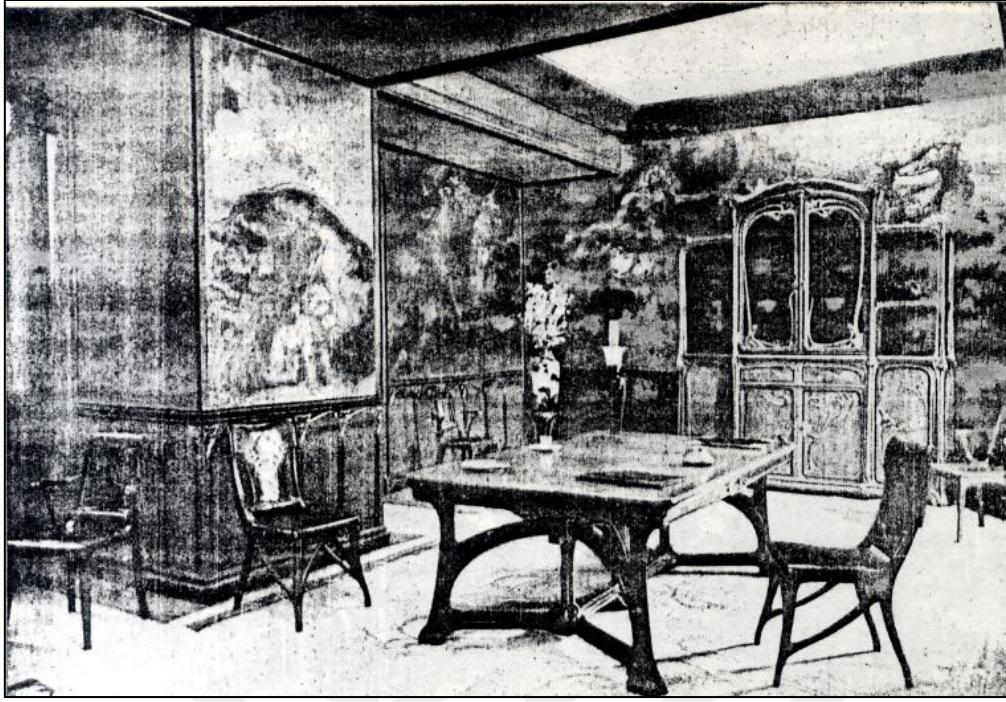
Mehasin Dergisi

Mehasin dergisinde yer alan görselde (Resim 5.3.), Paris Sergisi'nde sergilenen bir duvar okuyucuya örnek olarak sunulmaktadır. Görsel incelendiğinde, mekânın ev sahibinin toplumsal statüsünü görünür kılmak üzere adeta bir “gösteri alanı” olarak kurgulandığı söylenebilir. Kadının, söz konusu konut düzeninden ilham alarak kendi yaşam alanını güzelleştirmesi beklenmektedir.

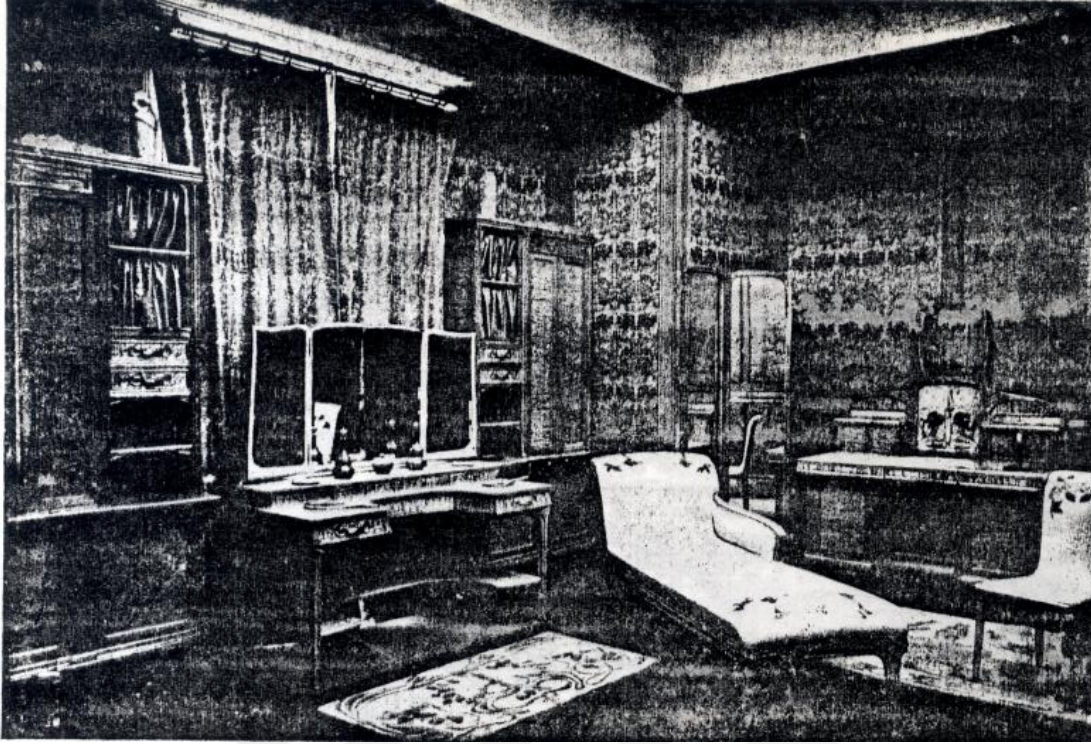
Resim 5.3. “Mösyö George Dufour tarafından tertip edilmiş olan bir duvar” (Mehmet Rauf, 1908b, 130).

Görselde yer alan duvarlardaki yoğun ve tekrar eden desenler, dönemin modernleşme etkisiyle birlikte iç mekânlara taşınan Art Nouveau (Tezyinat-ı Cedide / Yeni Sanat) akımının yansımasıdır. Mobilyalar ise dönemin yüksek zümresine hitap eden bir konfor ve zevk anlayışını yansıtmaktadır. Dergi, mekânda görülen yaldızlı, işlemeli ve ipekli eşyaları, Fransa’da gelişen süsleme sanatının son yüzyılda kazandığı biçimin temsilcileri olarak değerlendirmektedir. Makale boyunca “tezyinat-ı beytiyye”nin medeni ülkelerde nasıl uygulandığını görmenin gerekliliği vurgulanmakta; ancak başarılı bir sonuç elde edebilmek için doğrudan taklit etmek yerine, bu örneklerin tetkik edilmesinin önemine dikkat çekilmektedir.

Resim 5.4. “Mösyö (غايبار) tarafından tersim edilmiş olan yemek odası” (Mehmet Rauf, 1908b, 132)

Resim 5.4.’te yer alan görsel, Paris Sergisi’nde sergilenen ve Tezyinat-ı Cedide (yeni süsleme) anlayışı doğrultusunda tasarlanmış bir yemek odası örneği sunmaktadır. Metindeki açıklamalardan, bu odanın hemen yanında konumlanan bir “misafir odası”na geçiş bulunduğu anlaşılmakta; bu durum, mekânlar arasında süreklilik kuran, daha akışkan bir plan anlayışına işaret etmektedir. Mobilyaların çizgisel formları ve kıvrımlı hatları, doğrudan Art Nouveau üslubunu yansıtmaktadır. Özellikle masa ayaklarında ve arka plandaki dolap çerçevesinde gözlenen dalgalı çizgiler, doğadan esinlenen organik bir estetik anlayışını görünür kılar. Bu estetik dil, dönemde zanaat ile sanatı birleştirmeyi amaçlayan yeni ve çağdaş bir yaklaşımın ürünüdür. Mekân, katı simetrik bir düzen yerine daha akışkan ve rahat bir kurgu sunmaktadır. Dergide, “sade ama zarif”, düzenli fakat katı olmadığı belirtilen bu mekânda nesnelerin gelişigüzel değil, bir kompozisyon oluşturacak biçimde yerleştirildiği görülmekte; dergide bu mekân, zevkle döşenmiş ancak gösterişten uzak bir modern yaşam alanı olarak sunulmaktadır.

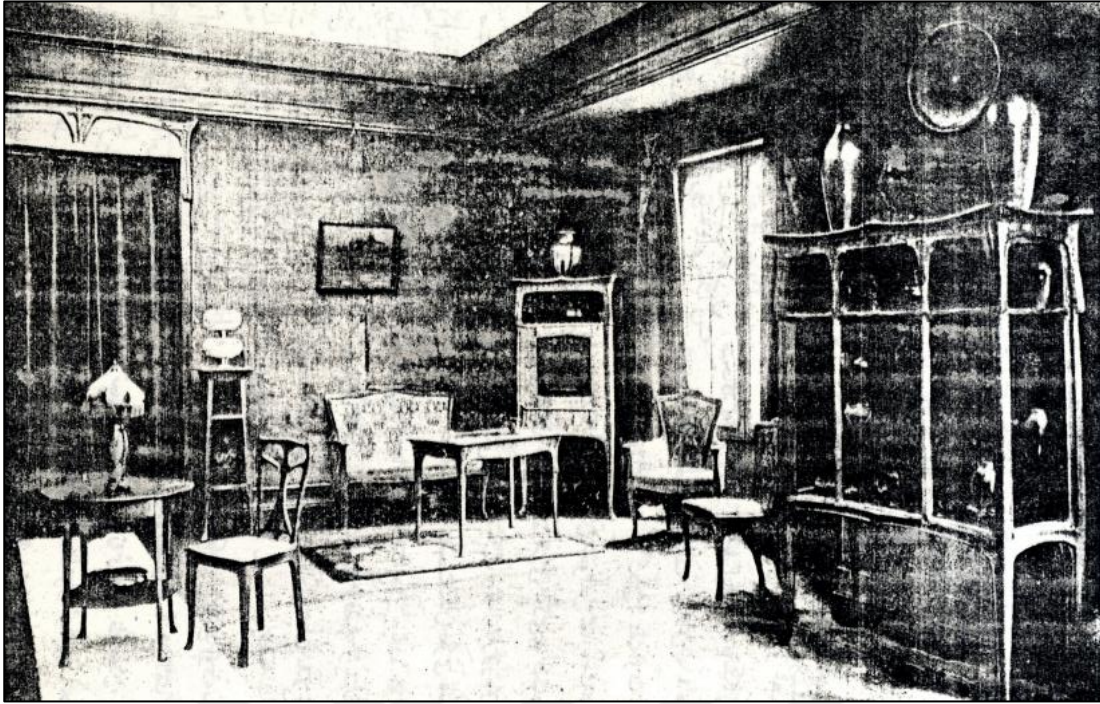
Resim 5.5. “ Mösyö George Dufour tarafından tertip edilmiş giyinme odası” (Mehmet Rauf, 1908b, 134)

Resim 5.5.’te çok işlevli bir “giyinme odası” örneği sunulmaktadır. Mekânın solunda bir makyaj masası, ortasında bir şezlong ya da dinlenme koltuğu, sağ arka planda ise masa ve sandalyelerin yer aldığı görülmektedir. Bu düzenleme, odanın yalnızca giyinme işlevine değil, aynı zamanda dinlenme ve oturma gibi farklı kullanımlara da hizmet edecek biçimde kurgulandığını göstermektedir. Mobilyaların yüzeyleri, geleneksel mobilyalara kıyasla daha sade tutulmuştur, bu yönüyle estetikten ziyade işlevselliğe öncelik verildiği söylenebilir. Duvarlarda yer alan desenli duvar kâğıtları ya da kumaş kaplamalar, Batı’ya özgü iç mekân tasarım anlayışının bir yansımasıdır. Metinde geçen “mavi, yeşil, mor tonlarında desenli ipekler” ile oluşturulan ve “çiçek tarlası gibi hoş bir görüntü” olarak tanımlanan atmosfer ise, renk kullanımının bilinçli biçimde ele alındığını ve mekânın insan psikolojisine hitap edecek şekilde tasarlandığını göstermektedir.

Resim 5.6. Paris sergisinde bir karyola (Mehmet Rauf, 1908b, 135).

Resim 5.6’da yer alan karyola, yazar tarafından dönemin aşırı süslemeli sanat anlayışıyla karşılaştırıldığında oldukça sade bulunmuş ve takdir edilmiştir. Yatağın kıvrımlı ayakları estetik bir detay sunarken, genel formunun kendi dönemi için aşırılıktan kaçınılmış bir sadeliğe sahip olduğu söylenebilir. Art Nouveau etkisi taşıyan kıvrımlı ayaklar ve yumuşak geçişler vardır. Dergide, bu modern yatak odası sergilenerek, geleneksel kullanımdaki sedirin yerini karyolaların alması beklenmektedir. Metinde sözü edilen elbise dolabı, masa, sandalye ve koltuk gibi mobilyalar da yüklük, minder gibi geleneksel kullanımların yerini alması beklenen Batı tipi uzmanlaşmış odaların tefriş elemanlarıdır. Metine göre bu oda tüm serginin ana fikrini yansıtmakta ve “binanın en sanatsal ve zarif parçası”dır.

Resim 5.7. “Misafir salonu” (Mehmet Rauf, 1908b, 137)

Resim 5.7.’de yer alan sandalyeler, masa, raf üniteleri ve sehpa gibi mobilyalarda yer alan zarif kıvrımlar, oyulmuş ayaklar ve doğal formlar dönemin Art Nouveau etkisini yansıtmaktadır. Tıpkı modern mimaride küçük açıklıklı, ağır yığma yapıların yerini geniş açıklıklı ve ince uzun taşıyıcılara sahip yapıların alması gibi, geleneksel konuttaki hantal ve ağır mobilyaların yerini de görselde yer alan, açıklıkları artırılmış ve hafif bir görünüm sergileyen mobilyalar alır. Sağdaki büyük vitrin/raf ünitesi, sadece işlevsel değil aynı zamanda dekoratif bir öğedir; camlı vitrinler, üstte yer alan büyük vazolar, yuvarlak ayna ve duvarda yer alan tablo (muhtemelen bir manzara ya da pastoral sahne) ile sanatsal bir düzenleme oluşturulmuştur. Bu durum yine evin sadece barınma değil, estetik bir deneyim mekânı olarak da kurgulandığını göstermektedir. Okuyuculara sunulan görsel, klasik Osmanlı evlerindeki sedir düzeninden çok farklı bir tasarıma sahiptir. Okuyucuların yaşam kültüründe bir dönüşüm yaşaması ve yer sofrası ile minderler yerine masa ve sandalyeleri tercih ederek oturma alışkanlıklarını modernleştirmeleri beklenir.

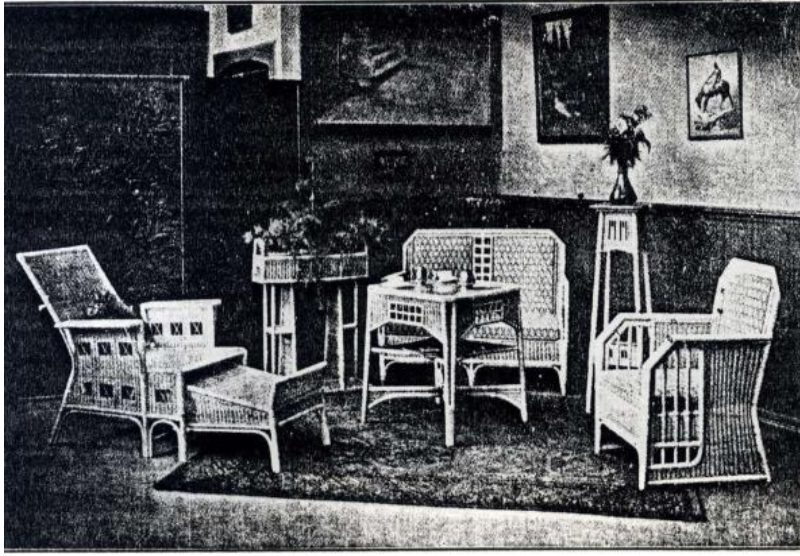
Resim 5.8. “Madam Roza” yemeğin lezzetini muayene ederken (Mustafa Refik, 1908, 190)

Dönemin ünlü aşçısı Madam Roza’nın mutfakta yer aldığı görsel, modern mutfak fikrinin, özellikle Avrupa’da 19. yüzyıl sonlarında gelişen “hijyenik ve verimli mutfak” söyleminin, mutfağı arka plandan çıkarıp görünür bir alan hâline getirdiğini ve mutfak işlerinin artık bir “sanat” ve “meslek” olarak sunulmaya başlandığını göstermektedir. Görsel, yalnızca mutfağın mimarisiyle değil, orada bulunan modern görünümlü kadınların temiz ve özenli kıyafetleri, duruşları ve ifadeleriyle de dönemin kadın idealini yansıtmaktadır.

Resim 5.9. “Yeni hasır iskemleleri ile döşenmiş bir salon” (Ali Nevmi, 1909)

“Yeni hasır iskemleler ile döşenmiş bir salon” başlıklı görselde (Resim 5.9.); doğal malzemeden üretilmiş, sade, zarif, işlevsel, hafif, havadar, rahat, geçirgen, kolay taşınabilir yapıları ve maliyet açısından erişilebilir oluşu öne çıkan hasır mobilyalar kullanılmıştır. Mobilyaların geometrik ve sade formlarda olması, süsten uzak, işlevselliği ön plana alan bir yaklaşımı göstermekte ve bu mobilyaların geleneksel, ağır ve süslü mobilyaların yerini alması beklenmektedir. Bu anlayış 20. yüzyılın önde gelen mimar ve mobilya tasarımcısı Mart Stam’ın (1899-1986), “mobilyalar gereğinden büyük, ağır veya gösterişe yönelik olmamalı; yalnızca temel işlevleri yerine getirecek, hafif ve taşınabilir nitelikte olmalıdır” anlayışına uygun örneklerdir (Mulin, 1977). Ayrıca sağ tarafta yer alan geniş cam yüzeylerden içeri bol miktarda doğal ışık alındığı ve modern mimaride sıkça görülen “iç mekân-dış mekân sürekliliği” burada da kısmen hissedilmektedir. Dergideki ifadeye göre, şimdiye kadar özellikle İngiltere için Avusturya’da üretilen “biçimsiz” ve “hantal” iskemlelerin yerine, bugünkü sanat anlayışına uygun ölçü ve biçimlerde yapılan yeni sandalyeler yine önce Avusturya’da ortaya çıkmış, daha sonra Almanya’da ve hatta İngiltere’de bile taklit edilerek büyük bir yaygınlık kazanmıştır. “Yeni ve estetik modeller” olarak tanımlanan bu hasır mobilyalar Avusturya ve Almanya’dan çıkan modern tasarım anlayışının Türkiye’de tanıtılmak istendiğinin somut bir örneğidir. Böylece Osmanlı-Türk modernleşmesinde örnek teşkil edecek bir “ideal ev içi düzeni” sunulmakta ve sadece “eşya değişimi” değil, yaşam tarzı dönüşümü de önerilmektedir. Burada özellikle Avusturya ve Almanya’nın örnek gösterilmesi tesadüf değildir. Özellikle Viyana Sezession hareketi ve Alman Werkbund gibi oluşumlar, 20. yüzyıl başında güzel sanatlar ile uygulamalı ve endüstriyel tasarımı bir araya getirmeyi amaçlamış; estetik açıdan nitelikli, “iyi tasarımın” farklı yollarla geniş kitlelere ulaşmasını savunmuşlardır.

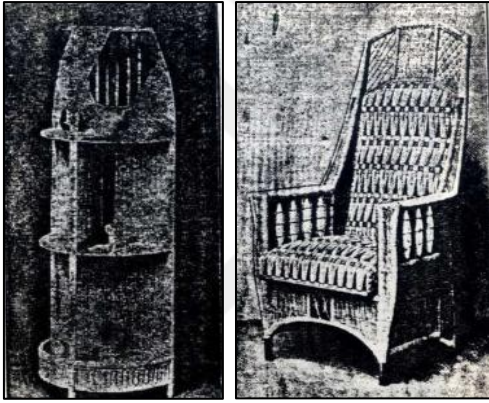
Resim 5.10. “Yeni hasır iskemle ve masalarla tefriş edilmiş bir salon” (Ali Nevmi, 1909)

Resim 5.10.’de yer alan ve dönemi için oldukça sade olan tasarım, özellikle Paris Sergisi’nden verilen örnekle kıyaslandığında belirgin biçimde farklılık göstermektedir. Her iki örneğin de aynı dergide, birbirine yakın tarihlerde yer alması dikkat çekicidir. Görselde yer alan mobilyalar, özellikle Art Nouveau’dan modernizme geçişin izlerini taşıyor denilebilir. Formların sadeleşmesi modern estetiğe bir geçişi işaret etmektedir. Duvarlar boş bırakılmamış ancak çok daha sade dekore edilmiştir. Estetik, artık sadece süslemede değil; yapının veya objenin kullanım kolaylığı, oranları ve çevresiyle uyumunda da aranmaktadır. Görselde yer alan Batılı yaşam biçimlerinin imgeleri (vazodaki çiçek, duvardaki tablolar, oturma düzeni), daha sade ve ferah bir iç mekân düzenlemesi, Batılı yaşamın sembolü haline gelen “çay içilen küçük masa” gibi detaylar “biçim üzerinden medeniyet tartışması”nın somutlaşmış halidir.

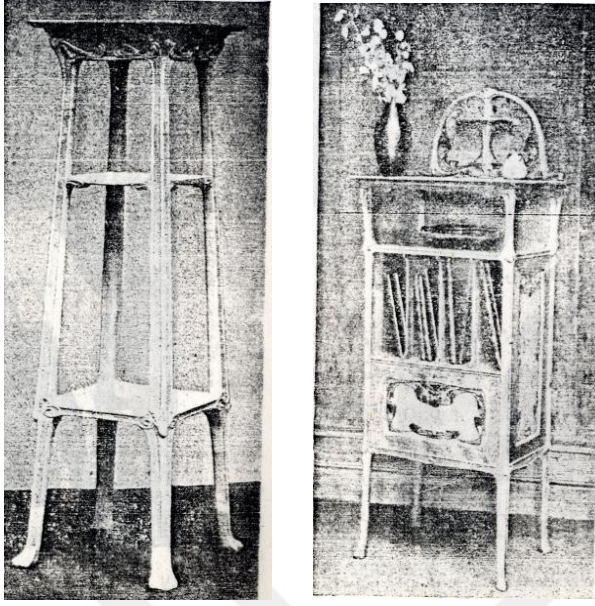
Resim 5.11. Yeni hasır iskemleler (Ali Nevmi, 1909)

Resim 5.11.'de yer alan hasır iskemleler, süsleme ile strüktürün dengeli birleşimi yani dönemin "estetikte sadelik ama zarafet" ilkesine uygundur. Hasır mobilyaların en belirgin özelliklerinden biri olan hafiflik, hem fiziksel hem de görsel anlamda burada da korunmuştur. Bu tür tasarımlar ev içi hareketliliğe ve yeniden düzenlemeye olanak tanır. Bu yaklaşım, modernleşmeyle birlikte gelen esnek ve çok amaçlı kullanım anlayışının ipuçlarını vermektedir. Seri üretime uygun, ama özgünlüğünü kaybetmeyen bir stil anlayışı mevcuttur. Bu, hem sanayi üretimi hem de estetik arasında bir denge kurma çabası olarak değerlendirilebilir. Ayrıca çiçekliklerin ve bitki stantlarının öne çıkması, doğayı iç mekâna taşıma eğilimini yansıtmaktadır ki bu durum Avrupa'daki salon bitkisi modasının bir etkisi olarak görülebilir.

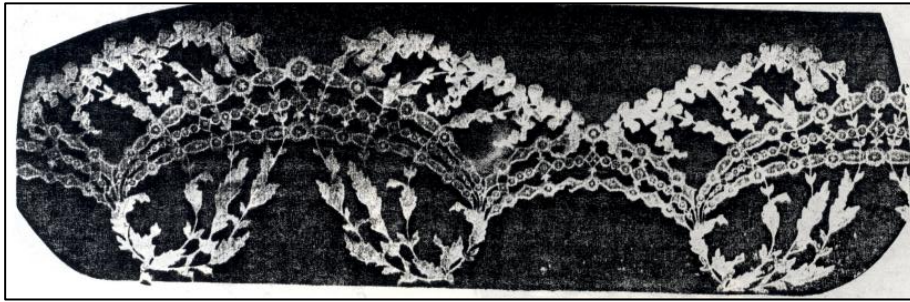
Resim 5.12. a. Hasırdan bir raf, b. Hasırdan bir koltuk (Ali Nevmi, 1909, 712)

Resim 5.12'de yer alan hasır koltuk ve raf ünitesi yalnızca süs unsuru değil, aynı zamanda işlevseldir. Oda içinde hareketli ve çok işlevli düzenlemelere imkân tanıyarak mekân kullanımını daha rasyonel ve kullanışlı hâle getirir. Sedir gibi sabit oturma elemanlarının yerini alan bu taşınabilir ve bireysel mobilyalar, mekânda esnek bir kullanım anlayışını temsil eder. Bu durum, estetik anlayışın yalnızca görsellikten değil, mekânsal pratiklikten de beslendiğini göstermektedir.

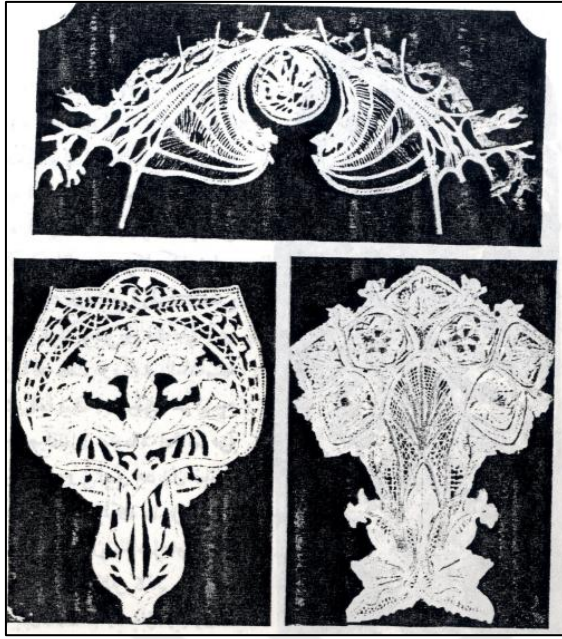

Resim 5.13. a. Etajer, b. Nota dolabı (Mehmet Rauf, 1908b, 136, 133)

Resim 5.13'te yer alan etajer, ince ve uzun ayakları ile zarif yapısı sayesinde hacimsel olarak mekânda fazla yer kaplamaz. Bu özelliğiyle modern iç mekânda “boşlukla kurulan estetik ilişki”yi yansıtır; mobilyanın hafifliği mekânın ferahlığını vurgular. Gövde ve ayaklardaki kıvrımlı formun, dönemin Art Nouveau'dan etkilenmiş çizgilerini taşıdığı söylenebilir. Bununla birlikte süsleme anlayışı abartılı değildir; oyma gibi yoğun bezeme unsurlarına yer verilmemiş, tasarım kendi dönemi içinde oldukça sade tutulmuştur. İkinci görselde yer alan nota dolabı ise dergi ve gazeteler için bölmelere, üst kısmında ise çiçek ve çeşitli süs objeleri için bir yerleştirme yüzeyine sahiptir. Fonksiyonelliğin estetikle birleştiği bu anlayış, dönemin ev düzeninde hem tertip hem de görsel kompozisyon anlayışını yansıtmaktadır. Bu bağlamda mobilyalar yalnızca kullanım nesneleri değil, evin modern kimliğini kuran mimari unsurlardır.

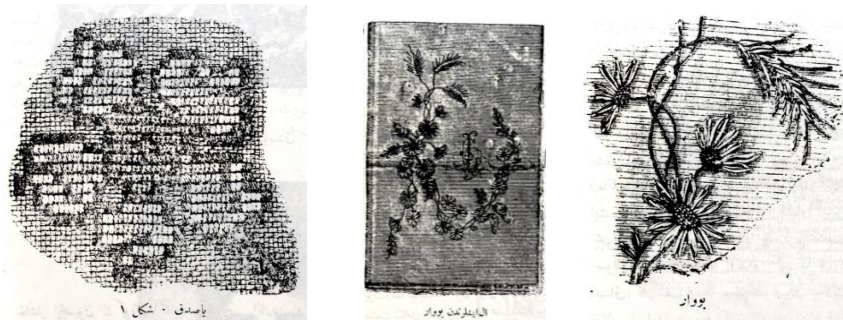

Resim 5.14. Yeni danteller (Ruhsan Nevare, 1908, 163)

Resim 5.15. Yeni danteller (Ruhsan Nevare, 1908, 164)

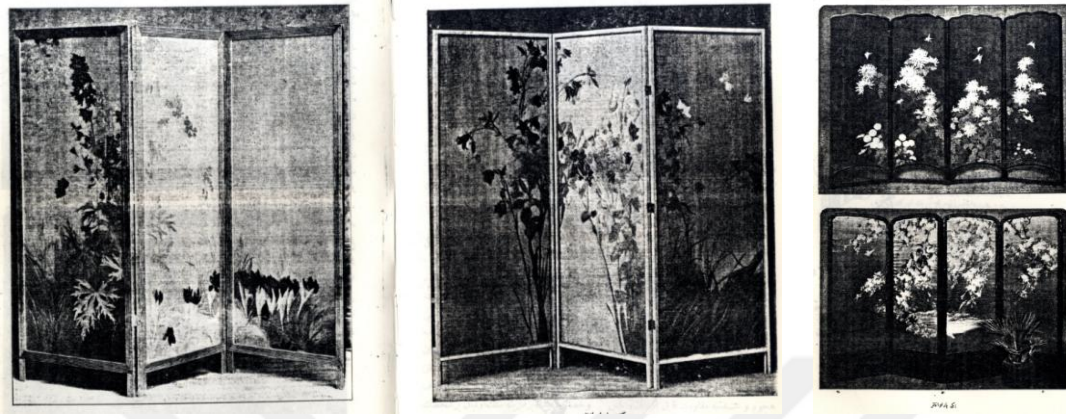
Resim 5.15.'de, dönemin estetik anlayışını yansıtan dantel örnekleri yer almaktadır. Görsellere yaprak, çiçek ve asma dalı gibi bitkisel motiflerin hâkim oluşu, dönemin Art Nouveau (Yeni Sanat) akımının Osmanlı'daki karşılığı olarak okunabilir. Akıcı çizgiler, doğadan esinlenen formlar ve çiçeklerle bütünleşen süslemelerde belirgin bir simetrinin hâkim olduğu görülmektedir. Dantellerin detaylı işçiliği, dönemin ev dekorasyonunda el işçiliğine ve zarafete verilen önemi ortaya koymaktadır. Bu tür dantel örneklerinin, dönemin kadın dergilerinde yer almaları, kadınların hem estetik hem de kültürel üretim içindeki yerini görünür kılmaktadır.

Resim 5.16. Yeni danteller (İmzasız, 1909, 372, 373, 374)

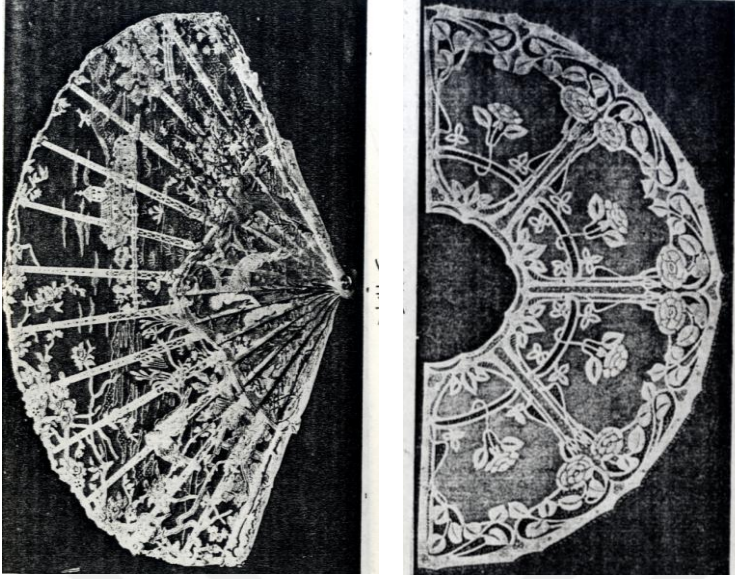
Resim 5.16'da dönemin estetik anlayışına dair ipuçları sunan el işi örnekleri yer almaktadır. Çiçek ve bitki motiflerinin ön planda olduğu bu örneklerde, doğaya gönderme yapan bezeme anlayışı dikkat çeker. Çiçek motifleri, narinlik ve zarafetle ilişkilendirilmeleri nedeniyle

dönemin kadınlık tasavvuruyla örtüşen bir estetik dili yansıtır. Makine üretiminin yaygınlaşmaya başladığı bir dönemde dahi el emeğine verilen önem ise, estetik anlayışta “insan dokunuşu”nun hâlâ değerli bir unsur olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Resim 5.17. Uzak Doğu Esintili Paravanlar (Mehasin, 1909, 796, 797, 799)

Diğer kadın dergilerinde de sıklıkla değinilen paravan kullanımı, Mehasin dergisinde de yer almaktadır. Resim 5.17.’de görülen paravanlar, Japon sanatı etkilerini çağrıştıran ve aynı zamanda Art Nouveau ile de uyumlu doğa temalarını barındırmaktadır. Bu durum, Osmanlı modernleşme sürecinde Avrupa zevklerine yönelimle birlikte Japon estetik anlayışının da iç mekân dekorasyonunda ilgi gördüğünü göstermektedir. Paravan kullanımı, mahremiyetin yeniden tanımlanması ve iç mekânın “işlevsel bölünmesi” gibi dönemin mimari dönüşümleriyle de örtüşmektedir. Dergide paravan, yalnızca mekânı organize eden işlevsel bir nesne değil, aynı zamanda estetik bütünlüğü tamamlayan bir öge olarak sunulmuştur.

Resim 5.18. “Yeni yelpazeler” (M.R., 1909)

“Yeni yelpazeler” başlıklı yazıda, 19. yüzyıl sonunda İngilizlerin sanattaki yaratıcı etkisinin Fransa ve Almanya’da önemli sanatçıların yetişmesine zemin hazırladığı ve bu yenilikçi etkinin kadınlara özgü kabul edilen süsleme sanatlarına da (Resim 5.18.) yansıdığı ifade edilmektedir. Burada kastedilen etki, 19. yüzyıl sonlarında İngiltere’de sanayi üretimine tepki olarak ortaya çıkan Arts and Crafts (Sanat ve Zanaat) Hareketidir. Bu hareket, el işçiliğini ve dekoratif sanatları yeniden değerli kılarak tekstil, nakış, seramik ve mobilya gibi alanlarda estetik ve tasarım anlayışını yenilemiş; Fransa ve Almanya’da yeni bir sanatçı kuşağının yetişmesine katkı sağlamıştır.

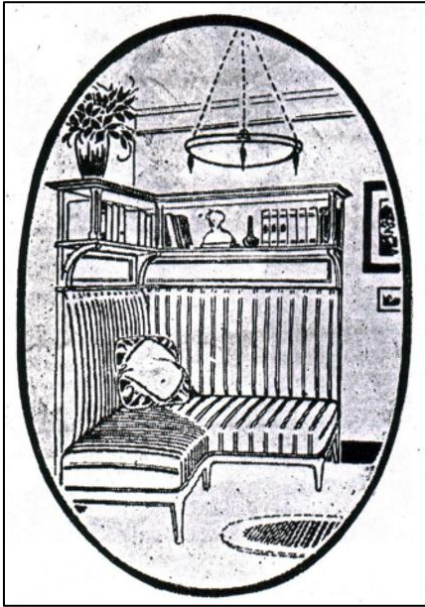

Resim 5.19. Mehâsin, Yeni yastıklar (Mustafa Refet, 1909, 651, 652, 654).

“Yeni Yastıklar (1909)” başlıklı yazıda yer alan görsellerde de Art Nouveau çizgileri belirgindir (Resim 5.19.). Dergide herhangi bir yerli örneğe yer verilmeyip, Batı’dan alınan örneklerin okuyucuya sunulduğu görülmektedir.

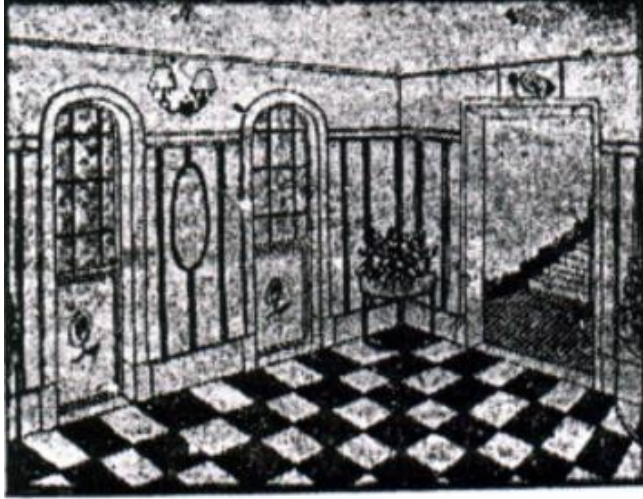
İnci Dergisi

Resim 5.20’de birden fazla işlevi barındıran bir köşe oturma ünitesi yer almaktadır. Dergide, “Avrupalı estetik” anlayışını temsil ettiği belirtilen; hafif, düzenli ve temizliği kolay bir mobilya tercih edilmiştir. Görselde halının küçük tutulması, mobilyaların ayaklı ve yerden yüksek tasarlanması temizlik ve hijyen açısından kolaylık sağlayan unsurlar olarak dikkat çekmektedir.

Resim 5.20. “Bir hücre-i iştigal” (İmzasız, 1919l, 13)

Avrupa’daki sağlık reformları ve hijyen ideallerinin etkisiyle 19. yüzyıl sonu itibarıyla yerden yüksek ve kolay silinebilen mobilyalar yaygınlaşmıştır. Oturma bölümü karmaşık süslemelerden arındırılmış, düz çizgiler ön plana çıkarılmıştır. Resimde yer alan kitaplık ya da raflı sistem, evin yalnızca estetik değil aynı zamanda kültürel bir mekân olarak da kurgulandığını göstermektedir. Zira, Avrupa’daki burjuva aile yapısında kitaplık, hem statü göstergesi hem de bireysel gelişimin simgesi olarak değerlendirilmiştir. Arka duvarda yer alan tablo da mekâna kültürel bir katman ekleyerek ev sahibinin estetik zevkini görünür kılmaktadır. Mekânın tam ortasında konumlanan ve hem işlevsel hem de estetik bir unsur olan tavan lambası, geometrik formuyla modernizmin sade çizgilerini anımsatmaktadır. Bitki ve vazo kullanımı ise hem Osmanlı’nın son döneminde hem de erken modern tasarım anlayışlarında görülen doğayı iç mekâna taşıma eğiliminin bir yansımasıdır (İmzasız, 1919l).

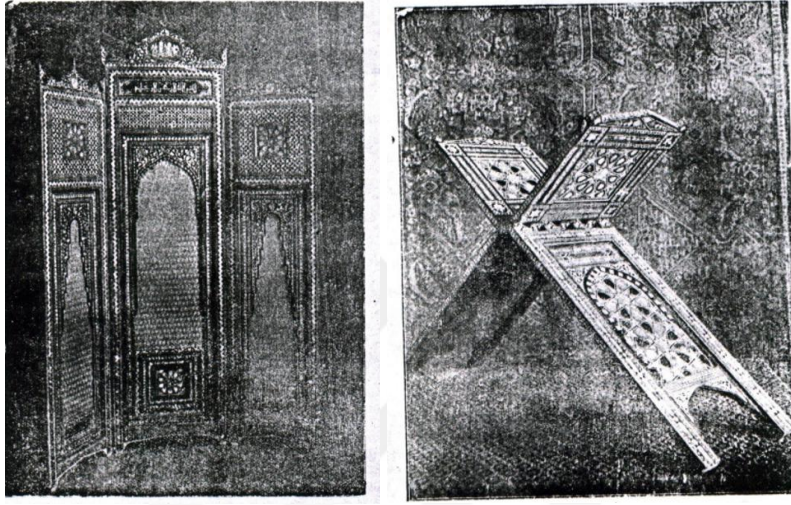
Resim 5.21. “Bir ev antresi” (İmzasız, 1919l, 13)

Resim 5.21.’de yer alan siyah-beyaz kareli döşeme (karo döşeme) genellikle 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında Batılı tarzları taklit eden Osmanlı iç mekânlarında görülür. Karo döşeme, Batı’dan alınan estetik bir unsur olsa da, Osmanlı evlerinde pratikten çok gösteriş için kullanılmaya başlanmıştır. Yine duvar panelleri ile yapılmış çerçeveleme, Batı tarzında bir iç mekan dekorasyonu niteliğindedir. Klasik mimariyi anımsatan cam bölümlerdeki kafesli tasarım, hem güvenlik hem de süsleme amacıyla tasarlanmış olabilir. Görseldeki antre tasarımı, modernleşme sürecinde ortaya çıkan ikili estetik anlayışı yansıtan bir örnek olarak görülebilir. Sadeleşme çabasının yanında karo zemin, süslemeli kapı ve paneller gibi detaylar yer almaktadır ancak “sadeleşme” söylemini kendi dönemi içinde değerlendirmek çelişkili görünen bu durumu anlamlı hale getirebilir.

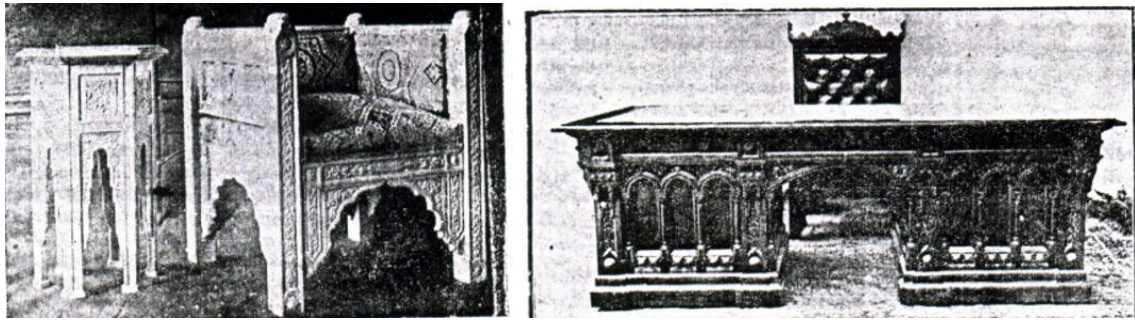

Resim 5.22. “Mobilyaya dair” (İmzasız. 1919g, 9)

Resim 5.22.'de yer alan iç mekân tasarımı, erken 20. yüzyıl Osmanlı-Türk burjuvazisinin yaşam tarzını ve estetik tercihlerini anımsatmaktadır. Bu tür görseller, özellikle kadın dergilerinde yayımlanarak modern ev hayatının nasıl olması gerektiğine dair normlar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Görselde, konfor ve estetik kaygıların ön planda olduğunu görülmektedir. Duvarda yer alan tablolar, çerçeveler ve diğer aksesuarlar, evin bir “kültürel sermaye” göstergesi olarak kullanıldığına işaret eder. Görsel yalnızca bir evin dekorasyonunu değil, aynı zamanda modern bir yaşam tarzını temsil etmektedir.

Resim 5.23. “Ev eşyaları ve Türk üslubu” (Hamdullah Suphi, 1919, 5, 6)

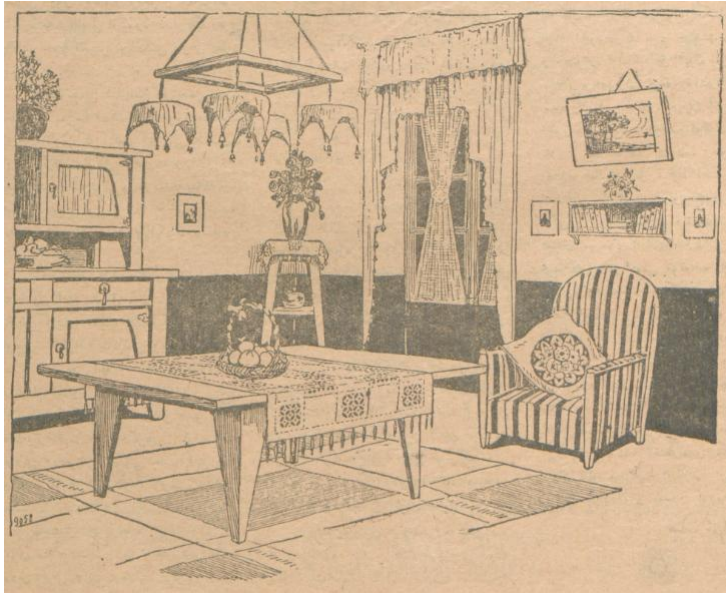
Resim 5.24. “Türk tarzında koltuk ve masa” ve “yazıhane” (Hamdullah Suphi, 1919, 7)

Resim 5.23. ve Resim 5.24.'de yer alan mobilyalar, Osmanlı-Türk sanatının geleneksel süsleme öğeleriyle bezelidir. Bu anlamda özellikle oymalı ahşap işçiliği, kemerli yapılar ve geometrik desenler dikkat çeker. İncelenen kadın dergileri arasında Osmanlı-Türk süsleme öğelerinin baskın olduğu tek makalede yer alan bu görseller, yaygınlaştırılması arzu edilen estetik anlayışı sergiler. Görsellerde yer alan bazı mobilyalarda geleneksel motiflerin modern formlar içinde yeniden yorumlandığı söylenebilir. Örneğin görselde sedir yerine

koltuk tercih edilmiş; ancak bu koltuk işlemeli bir tasarıma sahiptir. Bu durum, Batı etkisiyle dönüşen Osmanlı estetiğinin yeni biçimlere uyum sağlarken köklü bezeme geleneğiyle bağını bütünüyle koparmak istememesi anlayışından doğar.

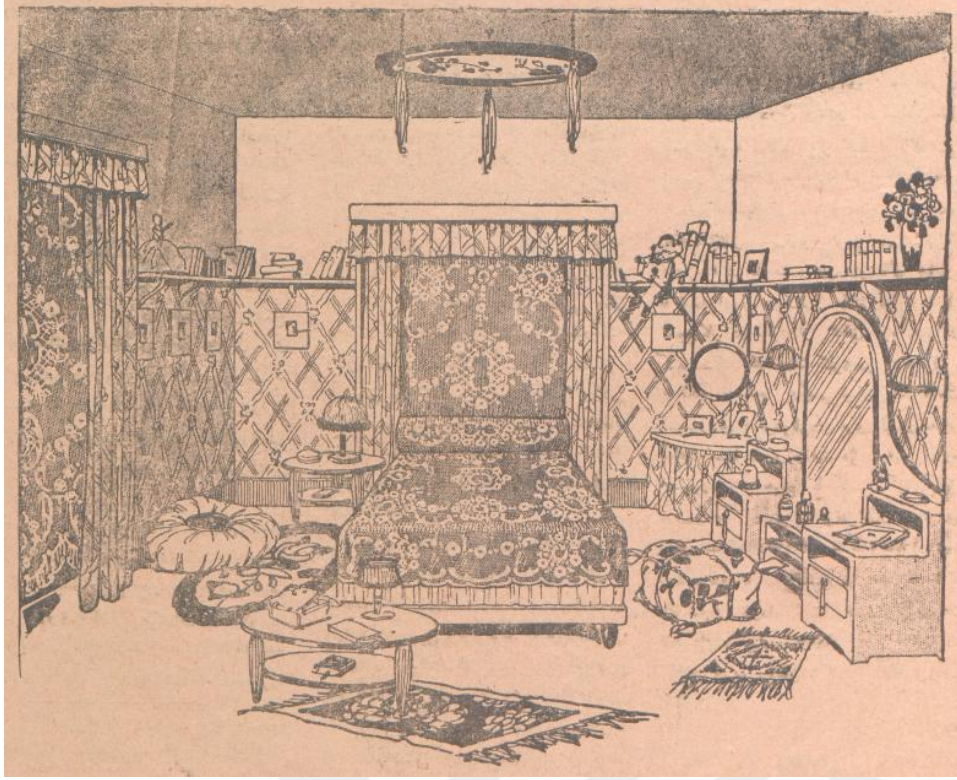
Süs Dergisi

Resim 5.25'te yer alan mekân, dergide “salon-yemek odası” olarak adlandırılır ve dönemin ekonomik zorlukları nedeniyle hem misafir ağırlama hem de yemek yeme işlevlerini bir arada karşılayacak biçimde tasarlandığı belirtilir.

Resim 5.25. “Evlerimizi nasıl tefriş edelim?” (İmzasız, 1924e, 4)

Dergide, büfenin çizgilerinin “yeni sanat ahengi” doğrultusunda tasarlandığı ifade edilir. Tasarım, yoğun kıvrımlar yerine daha sade, geometrik ve zarif çizgilerle biçimlendirilmiştir. Koltuk ve avizede görülen kıvrımlı hatlar ise erken modern tasarım anlayışını çağrıştırmaktadır. Tavandaki elektrikli avize dönemin teknolojik yeniliklerine gönderme yaparken, dolap ve raf sistemleri sade ve işlevsel bir tasarım anlayışını yansıtmaktadır. Duvarlarda yer alan tablolar ise “medenilik” vurgusunu destekleyen kültürel öğeler olarak değerlendirilebilir.

Resim 5.26. “Genç kızlara mahsus bir yatak odası” (İmzasız, 1924f, 8)

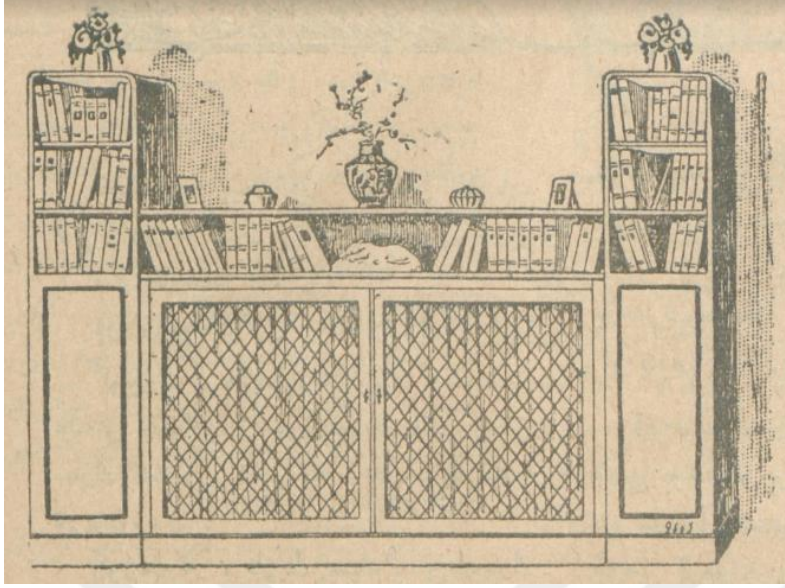
Resim 5.26’de yer alan ve dergide “genç kız yatak odası” olarak tanımlanan mekân, “zarif ve sanatkârane” ifadeleriyle betimlenir. Bu nitelendirme, dönemin estetik anlayışında hem güzelliğin hem de el işçiliğinin hâlâ değer gördüğünü gösterir. Görselde yer alan yatak örtüsü ve işlemeli tekstil unsurları bu zarafeti yansıtan öğeler arasında yer alır. Mobilya çizgilerindeki yuvarlak hatlar ve doğadan esinlenen formlar “Yeni Sanat” (Art Nouveau) etkisini ortaya koyar. Kitap raflarının yatay sürekliliği ve duvar boyunca dengeli dağılımı, mekânda hem işlevsel hem de görsel açıdan düzenli bir kompozisyon oluşturur. Rafların açık tasarlanmış olması kitaplara kolay erişim imkânı sağlar; aynanın önüne yerleştirilen sandalyenin konumu ise kullanıcının eşyalarına rahatlıkla ulaşmasına olanak tanır. Metinde, tek bir mekânda hem dinlenme (yatak), hem kişisel bakım (makyaj masası), hem de okuma/çalışma (kitap rafları ve masa) işlevlerinin bir araya getirildiği vurgulanır. Bununla birlikte metinde sözü edilen “küçük bir apartman; salon, yatak odası ve çalışma odası işlevlerini bir arada barındıran” mekân tanımlamasının görselde sunulan düzenle tam anlamıyla örtüşmediği görülür. Bu durum, söz konusu işlevlerin günümüzden farklı algılanmasından ya da modern mimarinin teorik altyapısının henüz inşa edilmekte olduğu bu geçiş döneminde kavramların somut mekânsal karşılıklarının tam olarak oluşmamış olmasından kaynaklanmış olabilir. Benzer biçimde, metinde sadeliğe vurgu yapılmasına

rağmen sunulan görselin yoğun dekoratif unsurlar içermesi, “sadelik” kavramının kendi dönemi içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini gösterir.

Resim 5.27. “Uydurma bir sedir” (İmzasız, 1924i aktaran Okuyucu, 2019)

Dergide, Resim 5.27’de yer alan basit kurgulu sedirin, üzerine yerleştirilen işlemeli yastıklar ve perdeyle birlikte zarif bir “bütün” (heyet-i mecmua) oluşturduğu belirtilir. Yazıda özellikle vurgulanan düşünce, zarafetin gösterişte değil; hafif, basit ve sade tasarım anlayışında yattığıdır. Bu yaklaşım, modernist tasarım ilkeleriyle de örtüşür. Sedirin yanlarına yerleştirilen açık raflı dolaplar çok amaçlı bir kullanım sunar; hem kol dayanağı, hem kitaplık, hem de çiçeklik işlevi görür. Bu düzenleme, özellikle küçük ölçekli konutlarda yerden tasarruf sağlamak açısından işlevsel bir çözüm olarak değerlendirilir. Geleneksel yaşamda hem oturma hem de uzanma işlevini üstlenen sedir, bu örnekte ağırlıklı olarak oturma işlevine ayrılır. Fonksiyonel ve estetik nitelikleri bir arada barındıran bu tasarım, aynı zamanda dönemin “ev ekonomisi” ve “yerel kaynakları değerlendirme” düşüncesine hizmet eder; yerli ve mütevazı bir modernlik anlayışını ortaya koyar.

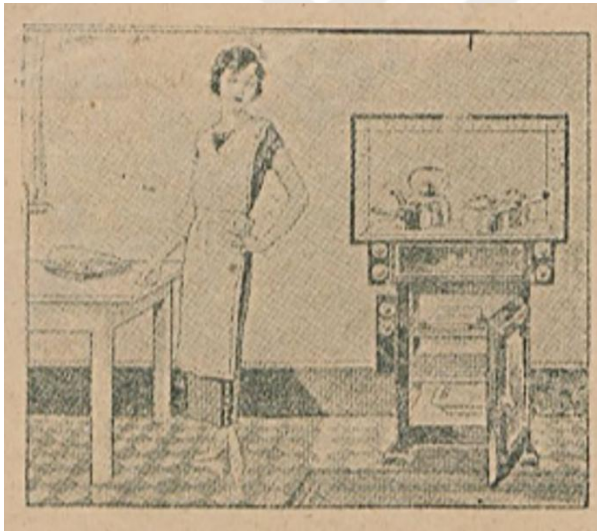
Resim 5.28. “Evlerimizi nasıl döşemeliyiz” (İmzasız, 1924c, 8)

Resim 5.28’da yer alan dolap/raf sistemi, klasik büyük, kompakt ve kilitli kitaplıklardan farklı olarak daha sade ve erişimi kolay bir tasarıma sahiptir. Tasarımda süsleme detaylarının az olduğu, çizgilerin net ve sade olduğu görülür. Her iki yandaki kitaplıklardan üst yüzeyde konumlandırılan dekoratif objelere kadar tüm düzenlemede simetri ilkesi hâkimdir. Alt kapaklarda kullanılan kafesli tasarım ise geleneksel Türk-İslam mimarisindeki dolap motiflerini anımsatır ve geleneksel motiflerle Batılı düzen ve simetri anlayışının bir sentezini ortaya koyar. Alt dolap bölümünün kapalı olması eşyaların tozdan korunmasını sağlarken; üst kısımdaki açık raflar ise kitaplara kolay bir erişim sunarak işlevsel bir tasarım ortaya koyar.

Resim 5.29. “Evlerimizi nasıl döşemeliyiz” (İmzasız, 1924c, 8)

Resim 5.29’da yer alan kanepede, iki yanındaki dolaplarla birlikte çok işlevli bir tasarım sunar. Bu düzenlemenin, geleneksel sedir kültürü ile Batı tarzı mobilya anlayışının harmanlandığı bir geçiş formunu oluşturduğu söylenebilir. Tasarım hem yerden tasarruf sağlayacak biçimde kurgulanır hem de kolay üretilebilirliği vurgulanarak dönemin ekonomik ve işlevsel gereksinimlerine cevap verir. Kullanım kolaylığı, pratiklik ve esneklik sağlayan tasarım; iki kenarındaki dolaplar, ortadaki kanepenin ve dekoratif unsurlarla birlikte simetrik ve dengeli bir düzen oluşturur. Açıklamada geçen “okumak, konuşmak veya çalışmak için (...) samimi, mahrem, rahat ve şık bir köşe” vurgusu, ev içi mimaride bireyin ihtiyaçlarına göre şekillenen kişiselleştirilmiş alanlara yönelimi gösterir. Bu yaklaşım, modern mimarideki kullanıcı merkezli tasarım anlayışının erken örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. Entelektüel faaliyetlere ayrılan bu bireyselleştirilmiş alanda modern saç kesimi ve kıyafetiyle modern görünümlü bir kadının resmedilmesi, modernleşme sürecine eşlik eden kadın tasavvurunu da ortaya koyar.

Resim 5.30. “Ev işlerinde elektrik” (İmzasız, 1924n, 9).

Resim 5.30’de yer alan mutfak; sade, temiz, düzenli ve işlevsel tasarımıyla modernist mimarinin erken dönem etkilerini yansıtır. Siyah-beyaz karo zemin, dönemin iç mekânlarında hem estetik hem de hijyenik gerekçelerle tercih edilen bir döşeme türü olarak dikkat çeker. Modernliğin simgelerinden biri olarak elektrikli fırının özellikle vurgulanması, yeni teknolojinin gündelik yaşama dâhil edilmesini görünür kılar. Kompozisyonda bir yiyeceğin masada hazırlanıp hemen yanında konumlanan fırına yerleştirilmesi, eylem sırasının bilinçli bir biçimde kurgulandığını gösterir. Bu düzenleme, 1920’lerde ortaya çıkan ve mutfak mekânında kullanım kolaylığı ve iş akışında süreklilik sağlamayı amaçlayan

Frankfurt Mutfağı'nı çağırıştırır. Bu bağlamda görsel, rasyonel ve kullanıcı odaklı bir mutfak kurgusunu düşündürür; ancak bu temsilin Türkiye'deki uygulamalara doğrudan karşılık geldiğini söylemek mümkün değildir. Görselin yabancı bir kaynaktan aktarılmış olabileceği ihtimali, göz önünde bulundurulmalıdır. Burada önemli olan, söz konusu mekân organizasyonuna ilişkin söylemlerin görünürlük kazanmasıdır. Bu söylem yalnızca mekânsal kurgu üzerinden değil, görseldeki kadın figürünün temsili üzerinden de pekiştirilir; kadının elleri belinde, kendinden emin bir duruşla betimlenmesi, teknolojik dönüşümün kadın açısından kolaylaştırıcı ve güçlendirici bir etki yarattığı yönünde bir anlam üretir.

Resim 5.31. “Ev işlerinde elektrik” (İmzasız, 1924n, 9)

Resim 5.31’de modern görünümlü bir ev kadını, temiz ve düzenli bir çevrede çamaşır makinesine çamaşır yerleştirirken tasvir edilir. Görselde yer alan geniş pencereler, mekânın aydınlık ve ferah bir kurguya sahip olduğunu gösterir. Bu durum modern mimaride önemli bir estetik değer olan aydınlık ve açık mekân kurgusuna işaret eder; böylece hem işlevsel hem de sağlıklı bir ortam oluşturulur. Görsel, elektrikli aletlerin ev işlerine dâhil edilmesinin iş yükünü azaltarak ev içinin daha temiz ve düzenli görünmesine ve mekânsal görünümünün değişmesine katkı sağladığı mesajını içerir. Görselde ayrıca dekoratif unsurlarda ve süslemede azalma görülür; mevcut tefriş işlevsellik temelinde şekillenir. Kullanıcı merkezli bu tasarım anlayışında başrol yine kadına aittir. Kadının temiz, düzenli ve “makinelî” bir ortamda çalışırken betimlenmesi, modern evin kadına emek tasarrufu, konfor ve gündelik yaşam üzerinde daha fazla denetim imkânı sunacağı mesajını okuyucuya iletir.

Resim 5.32. “Ev işlerinde elektrik” (İmzasız, 1924n, 9)

Resim 5.32’te yine modern görünümlü bir kadın, çamaşır makinesi olduğu düşünülen bir makinenin başında resmedilmiştir. Bu makine, silindirik formu ve ayaklı yapısıyla dönemin endüstriyel estetik anlayışını yansıtan yalın ve işlevsel bir tasarımdır. Sağ alt köşede yer alan fayans kaplı yüzey ise hijyen ve temizlik kaygıları doğrultusunda, kolay temizlenebilir bir malzeme olarak modern mimaride özellikle mutfak ve banyo gibi ıslak hacimlerde tercih edilir.

Resim 5.33. “Ev kadını odanın içinde adeta gezer gibi dolaşarak, eğilmeksizin, terlemeksizin, zerre kadar toz yutmaksızın süpürüyor” (İmzasız, 1923r, 10)

Resim 5.33’te temiz ve düzenli bir alanda betimlenen kadının elindeki elektrikli süpürge, hem dönemin modern yaşam vurgusunu hem de teknolojik ilerlemeyi temsil eder. Kadın

yalnızca temizlik yapmaz; teknolojik bir aracı kullanarak modern yaşama aktif biçimde dâhil olur. Modern ve şık giyimi, teknolojik aletler sayesinde temizliğin artık üstü başı kirleten, zahmetli ve nahoş bir eylem olmaktan çıktığını vurgular. Böylece temizlik eylemi, modern konfor ve kolaylıkla ilişkilendirilen bir gündelik pratik olarak sunulur.

Resim 5.34. “Ucuz ve küçük evler” (İmzasız, 1924h, 9)

Resim 5.34’da yer alan yapı, dergide “ucuz ve küçük” ev olarak değerlendirilir. Avrupa kökenli, özellikle kır evine (cottage) benzeyen bu tür konutlarda malzeme ve işçilik açısından erişilebilirlik ön planda tutulur. Bir ya da iki katlı olan bu evlerin, küçük aileler için elverişli bir plan anlayışına sahip olduğu; sağlık, temizlik, huzur ve rahatlık gibi nitelikleri karşıladığı ifade edilir. Bu durum, söz konusu nitelikli yapılar aracılığıyla sınıfsal farkları azaltmayı hedefleyen bir mimari yaklaşımın, mimarlığın yalnızca varlıklı kesimlere değil, dar gelirli toplumsal gruplara da hizmet etmesi gerektiği düşüncesini yansıtır gösterir.

Resim 5.35. "Rahat, sıhhat ve iktisat temini ne ile kaimdir" başlıklı ilan (Sayı 50 ve 51)

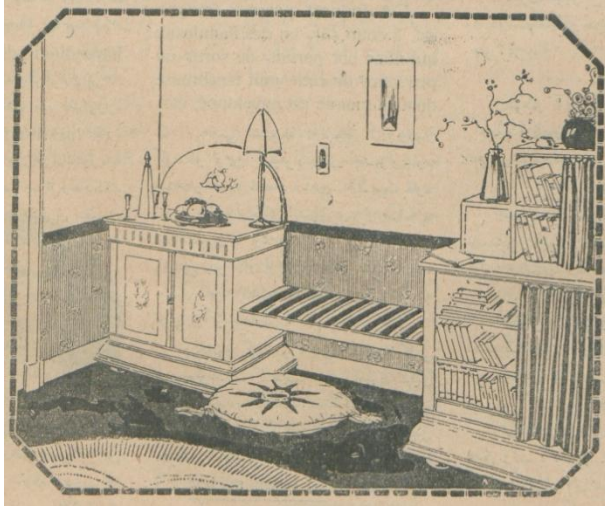
Resim 5.35’de solda saçını kurutan, merkezde ütü yapan, sağda ise maşa ile saçını şekillendiren kadınlar resmedilir. Bu üç sahne, elektrik enerjisinin gündelik hayatı nasıl

dönüştürdüğünü ve ev içi yaşamı nasıl yeniden şekillendirdiğini gösterir. Elektrik sayesinde kolaylaşan ev işleri ve kişisel bakım pratikleri, modern yaşam tarzının konfor ve hız üzerine kurulu yapısına gönderme yapar. Bu dönüşüm, kadının zaman ve emek yükünü azaltma vaadi taşır. Elektrik yalnızca bir enerji kaynağı olarak değil; medeniyetin, ilerlemenin ve konforun simgesi olarak sunulur. Dolayısıyla görsel, teknolojik bir yeniliğin tanıtımının ötesine geçerek modern yaşam idealinin propagandasına hizmet eder.

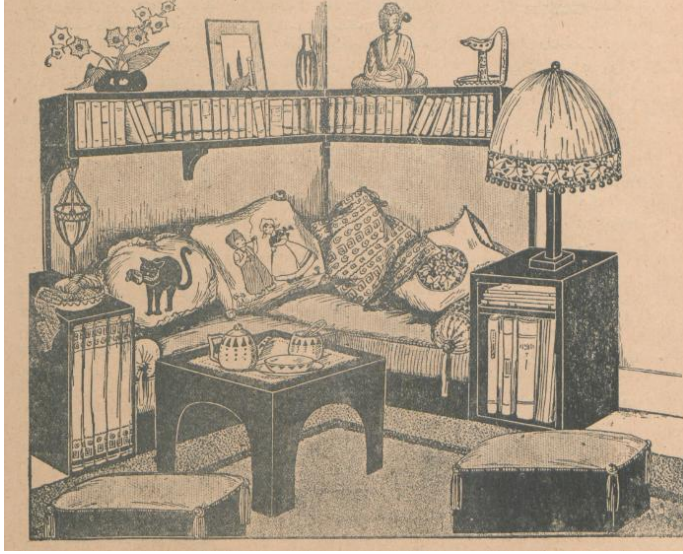
Resim 5.36. Tuvalet odası (Hadiye Şükrü, 1924, 5)

Resim 5.36.'da Geleneksel konutlarda yer alan "yükçük", modern bir tuvalet-kişisel bakım köşesine dönüştürülmüştür. Yükçük geleneğinin tamamen atılmayıp, modern ihtiyaçlara göre dönüştürülmesi, bir tür mimari adaptasyon ve geçiş sürecini temsil eder. Mekân küçük ama çok işlevli tasarlanmış; pratik çözümlerle desteklenmiştir. Görselle birlikte sunulan metinde yer alan “az masrafla zarif bir tuvalet odası tertip etme” fikri ise modernleşmenin üst sınıfa özgü bir ayrıcalık olarak değil, geniş kesimler için ulaşılabilir bir pratik olarak kurgulanmaya çalışıldığını göstermektedir.

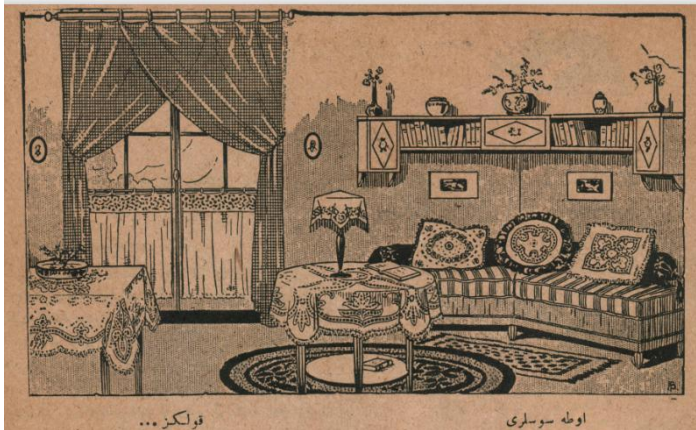
Resim 5.37. “Evleri nasıl tefriş edelim?” (İmzasız, 1924g, 5)

Resim 5.37’de yer alan oturma köşesi, gündelik yaşamda dinlenme ve okuma gereksinimlerini karşılayacak biçimde işlevsel olarak kurgulanır. Küçük bir alanda hem oturma hem de depolama işlevi bir arada sunulur; raf ve dolapların kompakt yapısı mekânın verimli kullanılmasını sağlar. Dolap yüzeylerinin süslemeden arındırılmış olması, estetik değerin bezemeden değil, orantı ve denge ilişkilerinden üretildiğini gösterir. Bu düzenleme, sınırlı alanların hem işlevsel hem de estetik ölçütler doğrultusunda tasarlanabileceğini ortaya koymayı hedefler. Metinde vurgulanan “zerafet, eşyaların tarz-ı tevzin ve tertibiyle tezahür eder” düşüncesi, estetiğin nesnenin kendisinde değil, öğeler arasındaki düzen ve kompozisyon ilişkilerinde temellendiğini ifade eder. Duvardaki çerçeveli resim, iç mekânı sanatla ilişkilendirerek “medenî” yaşam idealine gönderme yapar. Kare planlı, ayaklı ve keskin hatlı mobilyalar, erken 20. yüzyıl Avrupa modernizmiyle ilişkilendirilen tasarım eğilimlerini çağrıştırırken; sedir kullanımı ve yerdeki minder Osmanlı konut geleneğinin sürekliliğini yansıtır. Böylece ne bütünüyle geleneksel ne de tamamen modern olan, geçiş dönemine özgü melez bir mekânsal kurgu ortaya çıkar.

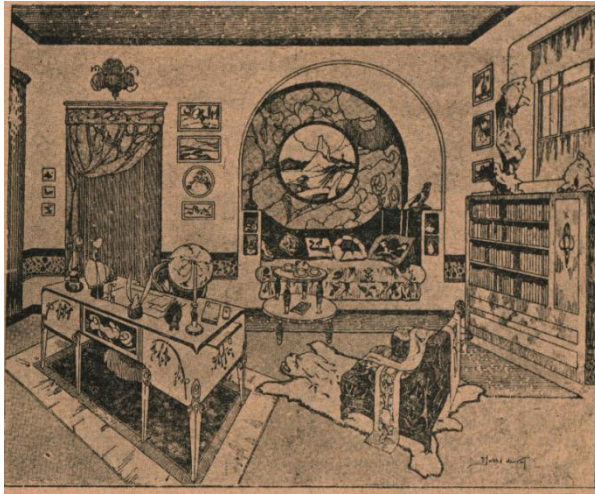
Resim 5.38. “Evlerimizi nasıl tefriş edelim?” (İmzasız, 1924d, 8)

Resim 5.38’te mekanın köşesine yerleştirilen oturma köşesi, alan tasarrufu sağlar; üzerindeki desenli ve farklı boyutlardaki yastıklar ise rahatlık ile dekoratif unsuru bir arada sunar. Biblo, çiçek vazosu ve çerçeveli fotoğraflar gibi dekoratif objeler mekâna kişisel bir dokunuş katar ve ev sahibinin zevkini ile yaşam tarzını yansıtır. Az yer kaplayan ancak çok işlev sunan bu tasarım anlayışında her bir obje mekânın bütünlüğüne katkı sağlar, heyet-i mecmua meydana getirir. Üç sandığın bir araya getirilmesiyle oluşturulduğu belirtilen oturma köşesi, ekonomik imkânların sınırlı olduğu bir dönemde pratik ve yaratıcı bir çözüm sunar. Görselde yer alan el işi yastıklar, geleneksel desenli örtüler ve abajur tasarımı el emeğine dayalı üretimi çağırır. Bu durum, dönemin tüketim alışkanlıkları ve üretim biçimleri hakkında ipuçları verirken; zanaatkârlık ile sanatı birleştirme anlayışını da hatırlatır.

Resim 5.39. “Oda süsleri” (İmzasız, 1923o, 5)

Resim 5.39’te yer alan oturma alanında sehpa, masa ve lambader gibi öğeler kullanıcı ihtiyaçlarına göre yerleştirilmiş; mekân işlevsel ve dengeli bir düzen içinde kurgulanmıştır. Hafif ve taşınabilir mobilyalar, esnek ve pratik bir yaşam anlayışına işaret ederken; yastıklar ve yoğun tekstil kullanımı ortama konfor ve sıcaklık kazandırır. Dantel ve işlemeli örtüler dönemin süsleme anlayışını yansıtır. Büyük pencere iç mekâna bol ışık alarak dışarıyla görsel bir ilişki kurar; perdeler ise hem dekoratif bir unsur olarak yer alır hem de mahremiyeti sağlar. Raflardaki simetrik yerleşim ve objelerin dengeli dağılımı kompozisyon bilincini ortaya koyarken, duvarlardaki küçük tablolar kişisel zevkin dışavurumu olarak okunabilir. Görselin eşlik ettiği metinde geçen “sade” tanımı, dönemin estetik ölçütleri çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, söz konusu mekânda sadelik; gösterişli ve ağır süslemelerden kaçınılarak basit formlu, zarif çizgilere sahip mobilyaların tercih edilmesiyle tanımlanmış olabilir.

Resim 5.40. “Bir hanım yazı odası” (İmzasız, 1923p, 4)

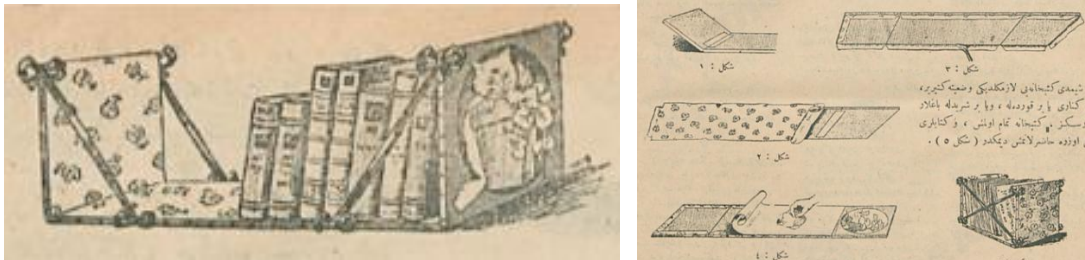
Resim 5.40’te yer alan “bir hanım yazı odası” olarak adlandırılan mekanda, Art Nouveau etkisi taşıyan kıvrımlı formlar, zarif desenler ve süslemeler yer alır. Bu tür iç mekânlar, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş sürecinde Batı tipi bireysel yaşam alanlarının öne çıktığına ve kadının kamusal-simgesel temsiliyetinin ev içi estetikte de görünür hâle geldiğine işaret eder. Duvardaki tablo ve resim çerçeveleri, sanatla kurulan ilişkiyi vurgular. Metinde belirtildiği gibi, bir kıyafet sahibinin ruhunu nasıl dışa vurursa, bu yazı odası da sahibinin iç dünyasını yansıtan mimari bir “portre” niteliği taşır. Kitaplık, yazı masası ve masa üzerindeki dünya küresi gibi entelektüel unsurlar ise odayı yalnızca bir yaşam alanı olmaktan çıkarır; düşünen, yazan ve dünyayı anlamaya çalışan bir kadının çalışma mekânı olarak

konumlandırır. Böylece bireysel kimlik ve entelektüel yönelim, mimari estetik aracılığıyla görünür kılınır.

Resim 5.41. “Genç kız odaları için biblolar” (İmzasız, 1924k, 9).

Resim 5.41’da yer alan mekânda, pencerenin iki yanında simetrik biçimde yerleştirilmiş kitap rafları bulunur. Masa üzerindeki örtü ve işlemeler, ev içi üretimin önemini ve kadının bu alandaki üretkenliğini temsil eder. Görsel, kadının eğitimi (kitaplık), zarafeti (dantel detaylar) ve doğayla ilişkisini (çiçek ve pencere) aynı çerçevede sunar. Metinde vurgulanan “renk uyumu” kavramı ise mimari estetikte yalnızca biçimsel düzenin değil, renk aracılığıyla da bir bütünlük ve huzur duygusu yaratılmasının amaçlandığını gösterir. Bu durum, iç mekânın yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda duygusal ve sanatsal bir alan olarak kurgulandığını ortaya koyar.

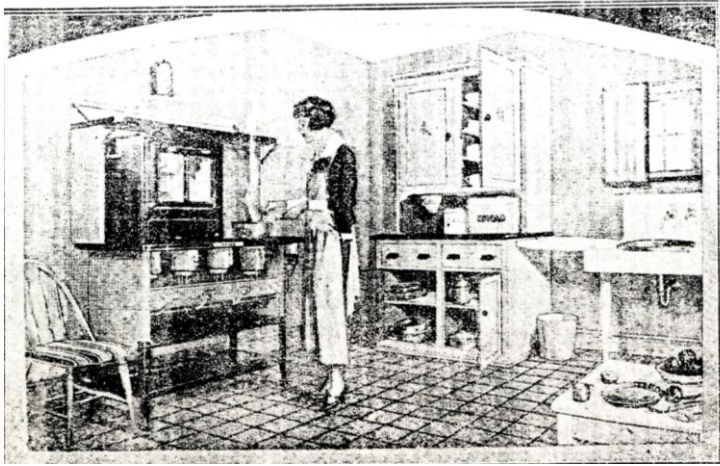
Resim 5.42. “Seyyar kitap rafı” (İmzasız, 1924b, 8)

“Seyyar Kitap Rafı” başlıklı yazıda, şık, hafif, taşınabilir ve kullanışlı küçük bir “kütüphane”nin herkes tarafından nasıl yapılabileceği okuyucuya adım adım tarif edilir (Resim 5.42). Tasarımın “seyyar” niteliği, modern yaşamın hızına ve mekânların esnek

kullanım ihtiyacına verilmiş bir yanıt olarak değerlendirilebilir. Katlanabilir yapısı ve gerektiğinde açılarak kitaplık olarak kullanılabilmesi ise modüler ve çok işlevli tasarım anlayışına işaret etmektedir. Bu özellik, dönemin görece sınırlı konut alanlarında mekân verimli kullanma arayışını yansıtır. “Seyyar kitap rafı” tasarımı, dönemin mimari estetik anlayışında küçük ölçekli nesnelerin bile nasıl düşünülerek, zarafet ve işlevsellik dengesinde üretildiğini ortaya koyar. Rafın el yapımı olması ise kullanıcının ev içi estetiğe ve eşya üretimine doğrudan katılımını mümkün kılar.

Asar-ı Nisvan

Batılı bir kaynaktan alındığı düşünülen Resim 5.49’de yer alan mutfak, modern konut anlayışının işlevsellik ekseninde yeniden kurgulanışını somut biçimde ortaya koymaktadır. Ocak, lavabo ve hazırlık alanı arasında kurulan üçgen düzen, rastlantısal bir yerleşimden ziyade rasyonel bir planlamanın ürünüdür.

Resim 5.43. “Son sistem matbah” (İmzasız, 1925e, 11)

Bu kurgu, mutfak içindeki hareketi minimize ederek hem fiziksel eforu azaltmakta hem de zamanı daha verimli kullanmayı mümkün kılmaktadır. Malzemelerin kolay erişilebilir biçimde konumlandırılması, gündelik emeğin organizasyonuna yönelik bilinçli bir müdahaleyi yansıtır. Raf ve çekmecelerin yerleşimi, kullanıcının gereksiz adımlar atmasını önleyecek şekilde tasarlanmış; her unsur belirli bir iş akışı içinde anlam kazanmıştır. Seramik zemin kaplaması ise temizlik ve dayanıklılık açısından modern konutun rasyonel malzeme tercihlerini temsil eder. Küçük fakat düzenli olan bu mutfak, eşya fazlalığından arındırılmış yalın bir estetik anlayış sergiler. Görselin yer aldığı metinde geçen “yemek

laboratuvarı” benzetmesi, mutfağın artık duygusal ve geleneksel bir mekân olmaktan çıkarılarak bilimsel ilkeler doğrultusunda düzenlenen bir üretim alanı olarak kurgulandığını göstermektedir. Bu yaklaşım, Frankfurt Mutfağı ile paralellik gösteren, Taylorizm’in verimlilik ve iş akışı ilkelerini mekâna uyarlayan bir anlayışa işaret eder.

5.4. Nezafet, Sıhhat, İdman

Kadın dergileri, modernleşme sürecinde öne çıkan nezafet, sıhhat ve idman konularını hem söylem hem de eğitim aracı olarak ele almış; temizlik alışkanlıkları, mekânsal hijyen ve bedensel sağlığı modern birey ve toplum için önemli unsurlar olarak sunmuştur. Bu çerçevede ev, yalnızca bir yaşam alanı olarak değil, aynı zamanda sağlık, medeniyet ve toplumsal gelişimle ilişkilendirilen bir mekân olarak tasvir edilmiş; kadın ise bu alanların uygulanmasında ve aktarılmasında öne çıkan bir rol üstlenmiştir.

Nezafet

Tanzimat reformlarıyla birlikte Osmanlı modernleşme sürecinin temel bileşenlerinden biri hâline gelen “nezâfet”, Avrupa menşeli hijyen anlayışının etkisiyle bireysel bir erdem olmanın ötesine geçerek kamusal bir nitelik kazanmıştır. Özellikle salgın hastalıklarla mücadele bağlamında önem kazanan bu kavram, kent mekânlarının temizliğinin devletin ve belediyelerin sorumluluk alanına dâhil edilmesiyle kurumsal bir çerçeveye oturtulmuş; çıkarılan nizamnameler aracılığıyla temizlik pratikleri hukuki bir düzenleme konusu hâline gelmiştir (Yörükoğlu, 2009).

Kadın dergilerinde nezafet yalnızca hijyenik bir gereklilik değil; ahlâkî bir değer, pedagojik bir araç ve sınıfsal bir gösterge olarak sunulmaktadır. Mehâsin dergisinde “nezâfet” ve “temizlik” terimleri çoğu kez birlikte kullanılmakta; temizlik, ahlâk, terbiye, estetik ve toplumsal gelişimle ilişkilendirilerek pedagojik bir mesele olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, “ortak kaptan yemek yemenin” medeniyet ölçülerine aykırı olduğu ya da “yatak odasına kadar ayakkabıyla girmenin” hoş karşılanmadığı yönündeki örnekler üzerinden, gündelik hayat pratikleri aracılığıyla modernlik anlayışı tanımlanmaktadır. Bu örnekler, aynı zamanda derginin hedef kitlesinin İstanbul’da yaşayan, görece yüksek gelire sahip sınırlı bir çevre olduğunu gösterir; zira Türk toplumunun genelinde eve ayakkabıyla girme pratiği yaygın değildir.

Mehâsin, Türk Kadını, Süs ve Türk Kadın Yolu dergilerinde temizlik, kadının en asli sorumluluklarından biri olarak tanımlanmakta; bu sorumluluk ev temizliğiyle sınırlı kalmayıp çocukların sağlığı, terbiyesi ve ruhsal gelişimini de kapsamaktadır. Türk Kadın Yolu'nda temizlik, hanenin şerefının ve bireyin kendine saygısının bir göstergesi olmanın yanı sıra çocuğun ahlaki ve fikrî gelişiminin merkezi bir bileşeni olarak değerlendirilir; dergiye göre çocuğa temizlik sevgisi aşılandıkça ahlaki ve fikrî faziletlerin gelişmesi mümkün olacaktır. Buna karşılık kadın yazarlardan oluşan kadroya sahip olan Âsâr-ı Nisvân dergisinde temizlik didaktik bir dille ele alınmakla birlikte, kadın merkezli sorumluluk vurgusunun diğer dergilere kıyasla daha zayıf olduğu görülmektedir; temizlik burada daha çok modern ev idaresinin rasyonel bir gereği olarak çerçevesizdir.

Nezâfet ve temizlik kavramlarının estetikle ilişkilendirilmesi, dergiler arasında güçlü bir söylemsel ortaklık oluşturmaktadır. Mehâsin, Türk Kadını, İnci ve Süs dergilerinde güzellik; süsleme yoluyla değil, sağlık ve temizlik aracılığıyla elde edilen doğal bir nitelik olarak yüceltilir. Bu anlayış doğrultusunda sade, az mobilyalı, kolay temizlenebilen yüzeylere sahip mekânlar önerilir. Bilgi Yurdu Işığı dergisinde temizlik, sıhhi bir gereklilik olarak ele alınmakta ve estetik kaygıların önünde konumlandırılmaktadır. Türk Kadını dergisinde de estetik ile nezâfet kavramı iç içe geçerek sade, düzenli ve temiz bir iç mekân anlayışı idealize edilmektedir. Lüks ve gösterişli eşyalardan kaçınılması; bunun yerine işlevsel, sade, rahat ve kolay temizlenebilir mobilyaların tercih edilmesi önerilmektedir. Bu yaklaşımda temel ilke, “havayı bozan eşyaların” odalardan arındırılması ve “Nezâfet-intizam” kavramları birlikte kullanılarak yaşam alanlarının nezâfet merkezli bir düzen anlayışıyla kurgulanmasıdır. “Her yerde temizlik, daima temizlik” ilkesi doğrultusunda, kalabalık ve toz tutan eşyaların azaltılması, mobilyalar arasında hava sirkülasyonunun sağlanması ve odaların işlevsel biçimde düzenlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. İnci’de Avrupa’daki sade ve temiz evlere yapılan olumlu göndermeler, kadınların ev düzenini temizliği kolaylaştıracak biçimde kurmaları gerektiği yönünde bir ima taşır. Az ve sade mobilya, hem düzeni sağlayan hem de temizliği kolaylaştıran bir unsur olarak sunulurken; temiz, düzenli ve sade bir ev yalnızca hijyenik bir ortam değil, aynı zamanda aile huzurunun temel koşulu olarak tanımlanır. Süs dergisinde ise temizlenebilir malzemeler, düzeni kolaylaştıran yerleşim kararları ve sade estetik tercihler bütüncül bir estetik anlayışın parçası hâline gelir. Âsâr-ı Nisvân dergisinde nezâfet-temizlik kavramları, hane güzelliği için merkezi bir öneme sahiptir. Dergide düzenli ve sistemli bir temizlik pratiğinin ev estetiğinin temel koşullarından biri olduğu ifade edilmektedir.

Temizlik kavramının mekânsal düzenlemelerle ilişkilendirilmesi, kadın dergilerinde modern konut anlayışının önemli bir boyutunu oluşturur. Bilgi Yurdu Işığı, temizlik kavramını adab-ı muaşeretin gereği ve “vazife-i medeniyye” olarak konumlandırarak mekânsal düzenlemeler üzerinden normatif bir ilke hâline getirir. Geleneksel konutta prestijli kabul edilen üst katlardaki misafir odalarının, değişen mahremiyet anlayışı ve işlevsellik gerekçesiyle girişe yakın konumlandırılması gerektiği savunulur; artık daha erişilebilir olan misafir odasının ya da salonun “intizamı” ve “temizliğine özel önem atfedilir. Temizliğin ritmik ve programlı bir faaliyet olarak ele alınması, modern düzen disiplininin ev içindeki karşılığı olarak sunulur. Yer yatağı uygulamasının toz biriktirdiği gerekçesiyle eleştirilmesi; havalandırmanın zorunlu görülmesi, pencerelerin büyütülmesi ve güneş alan odaların teşvik edilmesi, Bilgi Yurdu Işığı dergisinde temizlik anlayışının mekânsal tercihlere yön verdiğine işaret eden örneklerdir.

Türk Kadını dergisinde mekânsal ayrışma, temizlik ve sağlık açısından da anlam kazanır. Ayrı bir yatak odası, çocuk odası ve tuvalet odasının bulunması, hem temizlik koşullarının sağlanmasına hem de sağlığın korunmasına katkı sunan düzenlemeler olarak ele alınır. Asar-ı Nisvan dergisinde odaların geniş, havadar ve güneş ışığı alan bir yapıda olması gerektiğine yönelik vurgu, modern hijyen literatüründe öne çıkan “temiz hava” ve “ışık hijyeni” söylemleriyle paralellik taşır. Mobilya seçiminde temizliğin kolaylaştırılması temel ölçütlerden biri olarak vurgulanır. Bilgi Yurdu Işığı, Süs ve Türk Kadın Yolu dergilerinde banyo ve tuvalet, konut için vazgeçilmez mekânlar hâline gelir; bu durum yalnızca fizyolojik bir gereklilik değil, medeni yaşamın bir göstergesi olarak değerlendirilir. Bu gerekliliğin, yeni apartmanlarda olması yeterli görülmez ve tüm toplum kesimleri için zorunlu bir hijyen standardı olarak tanımlanır. Türk Kadın Yolu dergisinde, özellikle mutfak ve çocuk odalarının sade, düzenli ve az eşyalı olması temizliğin temel koşulu olarak belirtilir. Karanlık, rutubetli ve harap mekânlarda yaşayan çocuklar bakımsızlıkla ilişkilendirilir; ılık ve havanın, sağlıklı birlikte medeniyet göstergesi olarak sunulması bu yaklaşımın mekânsal bir uzantısı olur.

Mutfak, temizlik söyleminin yoğunlaştığı mekânların başında yer alır. Âsâr-ı Nisvân ve Türk Kadın Yolu dergilerinde mutfak temizliği, yalnızca sağlık açısından değil, aynı zamanda medeniyet ve gelişmişlik düzeyinin bir göstergesi olarak sunulur. Zorlu ekonomik koşullarla birlikte hizmetçi yerine evin kadınının mutfaka girmeye başlaması, bu mekânın koşullarının iyileştirilmesini gündeme getirir. Türk Kadın Yolu dergisinde, Osmanlı döneminde mutfak

hizmetçiye bırakılmış, karanlık ve temiz olmayan bir mekân olduğu eleştirilirken; Avrupa'daki modern mutfaklar hijyen ve düzenin esas alındığı birer “laboratuvar” olarak tasvir edilir. Böyle bir mutfakta; geniş pencereler, bol ışık ve hava, kolay yıkanabilir yüzeyler sayesinde ev kadınının rahatça çalışabileceği vurgulanır.

Temizlik söylemi, modern tıp ve bilimsel bilgiyle kurulan ilişki üzerinden de şekillenir. Türk Kadını dergisinde “nezâfet” ve “temizlik” kavramlarına ek olarak daha dinî bir anlam içeren “taharet” kavramı kullanılır; dergide ayrıca Osmanlıca “tathîr” ve “tanzîf” kelimelerini kullanmak yerine Fransızcadan alınan “dezenfekte” kavramı tercih edilir ve bu durum erken bir modern tıp söylemine işaret eder. Sûs dergisinde “samimi temizlik” kavramı aracılığıyla yüzeysel temizlikten ziyade sterilizasyonu ve derin temizliği esas alan bir anlayış savunulur; “hijyen” kelimesi Abdullah Cevdet’in L. Magnin’in “Éléments d’hygiène (1802)” adlı eserine atıf yaptığı yazıda ilk kez kullanılır. Âsâr-ı Nisvân’da ise mikrobiyolojinin yaygınlaşmasıyla bağlantılı olarak gözle fark edilmeyen hastalık kaynaklarının da bertaraf edilmesi gerektiği vurgulanır; temizlik malzemeleri, havalandırma teknikleri ve güneş ışığının özelliklerine dair teknik bilgilerle temizlik bilimsel bir zemine oturtulur. Türk Kadın Yolu dergisi, “nezâfet”, “taharet” ve “temizlik” kavramlarını hem bireysel hem de toplumsal birer değer olarak ele alır; “intizam–nezâfet” ikilisini modern ev hayatının temel ilkeleri arasında konumlandırır.

Dergilerde temizlik ile dinî söylem arasındaki ilişki, özellikle Türk Kadını ve Türk Kadın Yolu dergilerinde öne çıkar. Türk Kadını dergisinde temizlik, dinin bir emri olarak hatırlatılmakla birlikte medeni hayatın vazgeçilmez unsurlarından biri olarak sunulur; bu bağlamda temizlik, kadına atfedilen ahlâkî ve millî bir görev şeklinde tanımlanır. Türk Kadın Yolu’nda ise “nezâfet imandandır” hadisi, modern hijyen anlayışıyla ilişkilendirilerek temizliğin yalnızca dinî değil, aynı zamanda aklî ve bilimsel bir gereklilik olduğu vurgulanır. Bu söylem, seküler Cumhuriyet modernleşmesi sürecinde dinî referansların hijyen üzerinden yeniden yorumlanması bakımından dikkat çekicidir.

Temizlik ve nezâfet kavramlarının sınıfsal bir ayrıcalık olmadığı yönündeki vurgu, Bilgi Yurdu Işığı, Sûs ve Türk Kadın Yolu dergilerinde ortak bir söylem olarak öne çıkar. Bu dergilerde hijyenin yalnızca yüksek gelirli kesimlere özgü olmadığı, aksine herkes için zorunlu ve erişilebilir bir pratik olduğu özellikle belirtilir. Âsâr-ı Nisvân’da söylem geleneksel pratiklerin bütünüyle reddine dayanmaz; aksine bazı geleneksel uygulamaları

modern hijyen anlayışıyla uyumlu bulur ve sahiplenir. Eski Türk evlerinin temizliğinin övülmesi, modern hijyen ilkeleriyle örtüştüğü düşünülen yerel unsurların millî bir hijyen kültürü çerçevesinde yeniden kurgulandığını gösterir. Böylece temizlik, hem modernleşmenin hem de kültürel sürekliliğin taşıyıcısı olarak kadın dergilerinin merkezî kavramlarından biri hâline gelir.

Kadın dergilerinde “temizlik” bir alışkanlıktan öte bir bilinç düzeyi olarak tanımlanır. Temizlik ve düzen, kadınların ulusal geleceğe katkısının bir parçası olarak değerlendirilir. Türk Kadın Yolu, Cumhuriyet’in hedefleriyle paralel olarak, hijyeni yalnızca gündelik bir temizlik pratiği olarak değil, aynı zamanda medeniyetin ve toplumsal gelişmişliğin önemli bir göstergesi olarak ele alır. Temizlik, hanenin şerefine ve bireyin kendine saygısının bir göstergesi olmanın yanı sıra çocuğun ahlaki ve fikrî gelişiminin de merkezi bir bileşeni olarak değerlendirilir.

Sıhhat

1908-1927 yılları arasında “sıhhat” ve “hıfzıssıhha” kavramları, bireysel bir sorumluluk alanı olmaktan çıkarak toplumsal ilerlemenin ve medeni yaşantının kurucu unsurları hâline gelmiştir. Kadın dergilerinde sıhhat söylemi, gündelik hayatı rasyonelleştirmeyi amaçlayan geniş ölçekli bir modernleşme programının parçası olarak kurgulanır. Bu bağlamda sağlık; düzen, ölçü, denge ve süreklilik ilkeleriyle ilişkilendirilir ve “İtidal ve intizamlı” bir yaşam tarzının modernliğin göstergesi olduğu vurgulanır. İncelenen kadın dergileri arasında ortak olan bu yaklaşım, sağlığı yalnızca hastalıkların yokluğu değil, bireyin ve toplumun verimliliğini güvence altına alan bir yaşam şekli olarak ele alır. II. Abdülhamid döneminde başlayan ve 20. yüzyılda belediyeciliğin gelişmesiyle kurumsallaşan temizlik-hıfzıssıhha uygulamaları, ev içi mekân algısını ve modern hijyen anlayışını da şekillendirir. Bu dönemde temizlik, hem beden hem de mekân üzerinden okunan medeniyet göstergesi olarak tanımlanır. Yaşanan savaşların yol açtığı demografik kayıplar ve ekonomik yıkım, devleti sağlıklı nüfus üretimini merkeze alan politikalar geliştirmeye sevk etmiş; böylece sağlık, kişisel bir tercih olmaktan çıkarak nüfus siyasetinin temel unsurları hâline gelmiştir.

Koruyucu sağlık uygulamalarına yapılan vurgu, incelenen tüm dergilerde belirgin bir benzerlik oluşturur. Mehâsin ve Bilgi Yurdu Işığı başta olmak üzere, hastalık ortaya çıkmadan önce önlem almayı esas alan “tedbir-i sıhhiye” anlayışı, modern halk sağlığı düşüncesiyle uyumludur. 20. yüzyıl başlarında Osmanlı toplumunda salgın hastalıkların

yaygınlığı, belediye altyapılarının (su, kanalizasyon, çöp toplama) yetersizliği ve ekonomik kırılganlık dikkate alındığında, Mehâsin'in "hastalık ortaya çıkmadan önce önlem alma", "hava ve güneşin yaşam alanlarına alınması", gibi önerileri dönemin koşullarıyla uyumludur. Dergi, "koruyucu sağlığın ucuz, tedavinin ise pahalı olduğu" yönündeki görüşü sürekli yineleyerek "hıfzıssıhhanın" ekonomik bir zorunluluk olduğunu vurgular.

Bilgi Yurdu Işığı'nın, geleneksel yaşamda temizliğin "sıhhi bir gereklilik"ten ziyade "dini bir vecibe" olarak görülmesini eleştirmesi ise İttihatçı rasyonalizasyon ve bilimselleştirme söylemleriyle örtüşmektedir. Türk Kadını dergisi ise sağlıklı yaşam için dört temel unsurun (hava, su, güneş ışığı ve hareket) ihmal edilmemesi gerektiğini özellikle belirterek İslam'ın temizlik ve hijyeni emreden yaklaşımıyla modern tıbbın ilkelerini birlikte yorumlar; "tetahhur" (arınma) ve "kavâ'id-i sıhhiye" (sağlık kuralları) başlıkları altında temizlik ve erdem ilişkisini yeniden üretir.

Dergiler, bedeninin modernleşen sağlık söylemi içindeki yeri konusunda benzer bir yaklaşım sergiler. Mehâsin, Türk Kadını ve Süs dergilerinde insan bedeni "vücut makinesi", "insan makinesi" ya da otomobile benzetilir; bu benzetmeler, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başında Batı'da yaygınlaşan "makine çağı" söylemiyle doğrudan örtüşür. Beden, düzenli çalışan, bakım gerektiren ve doğru kullanılmadığında arızalanan mekanik bir sistem olarak tasvir edilir.

Beden ve zihin sağlığının birlikte ele alınması, özellikle Türk Kadını ve Bilgi Yurdu Işığı dergilerinde öne çıkan bir başka ortak temadır. Türk Kadını dergisi, beden ve zihnin birbirinden ayrı düşünölemeyeceğini ve her ikisinin de dengeli biçimde geliştirilmesi gerektiğini savunarak, "Cisim ne kadar ihmal olunursa ruh o kadar yücelir" anlayışına dayanan Frenk söylemine karşı, beden ve zihni birlikte ele alan Cermen söylemini tercih eder. Sağlıksız çevre koşullarının fiziksel hastalıkların yanı sıra ruh sağlığını etkilediği belirtilir. Bedenin olduğu kadar zihnin de eğitilmesi gerektiği vurgulanır. Dergide yer alan sağlık ve beden terbiyesi vurguları, yalnızca bireysel değil, "milletin yeniden doğuşu" fikrinin bir parçası olarak kurgulanır.

Kadın bedeni ve annelik, sağlık söyleminin merkezî unsurları olarak tüm dergilerde belirgin biçimde yer alır. Mehâsin, Türk Kadını, İnci, Âsâr-ı Nisvân ve Türk Kadın Yolu dergilerinde kadınlar, sağlık bilgisinin pasif taşıyıcıları değil, onun aktif üreticileri ve aktarıcıları olarak konumlandırılır. Özellikle annelerin fizyoloji, sağlık ve çocuk psikolojisi hakkında bilgi

sahibi olmaları gerektiği vurgulanır. İyi yetiştirilmiş kadınların sağlıklı nesiller yetiştireceği ve bunun toplumsal dönüşümü beraberinde getireceği düşüncesi hakimdir. Türk Kadını dergisi güzelliği, “sağlıklı ve oranlı beden”le eşleştirir; çirkinlik ise hem fiziksel deformasyon hem de zihinsel durgunlukla ilişkilendirilir. Bu söylemde kadın bedeni, hem görsel hem de işlevsel bir mükemmellik normu çerçevesinde disipline edilmeye çalışılır. Kadınların kendi bedenlerine gösterdikleri özenin ötesinde, annelik yoluyla yeni nesillerin sağlığından da sorumlu olmaları gerektiği vurgulanır. Modern annelik yalnızca sevgi ve şefkatle değil, tıbbi bilgi ve hijyen kurallarına hâkimiyetle tanımlanır. İnci dergisinde de kadın bedeni yalnızca estetik bir unsur olarak değil; sağlık, dayanıklılık ve üretkenlik kapasitesiyle ulusal geleceğin taşıyıcısı olarak konumlandırılır.

20. yüzyılın başında Avrupa mimarlığında yükselen hijyenist yaklaşımın [Wohnraumreform (konut reformu), domestic hygiene, sanitasyon hareketleri] Osmanlı entelektüel çevrelerinde de karşılık bulması, hıfzıssıhhanın mekânsal bir reform programına dönüştüğünü gösterir. Kadın dergilerinde hava, güneş ışığı, su ve hareket, sağlıklı yaşamın vazgeçilmez unsurları olarak sunulur. Geniş pencereler, ı ışık alan odalar, havalandırma, sade ve kolay temizlenebilir mobilyalar, toz ve koku biriktirmeyen malzemeler modern konutun temel nitelikleri arasında sayılır. Bilgi Yurdu Işığ dergisi, hijyeni bireysel bir temizlik pratiğinin çok ötesine taşıyarak modern yaşam tarzı ve modern konut anlayışının kurucu bileşeni olarak konumlandırır. Oda sıcaklığı, havalandırma ve iç mekân sağlığına ilişkin ayrıntılı açıklamalar; toz ve mikroplara maruz kalmayı azaltmayı hedefleyen mekânsal tasarım önerileri; optimum sıcaklığın sağlığın (termal konfor) temel unsuru olarak sunulması, derginin hıfzıssıhha yaklaşımını gösterir. “Her konuta banyonun girmesi gerektiği” yönündeki vurgu, haftada bir kez yıkanma geleneğinin yetersiz bulunduğu ilişkin eleştiriler ve bedenin günlük olarak yıkanmasının savunulması, derginin modernleştirici ve dönüştürücü tutumunun göstergeleridir. Temizlik ile sağlık arasında kurulan doğrudan bağ, bireysel hijyeni toplumsal sağlığın temel koşulu hâline getirir. Hamamın yalnızca zenginlerin evinde bulunmasına yönelik eleştiri, banyonun tüm sosyal sınıfların hakkı olarak görülmesi gerektiği yönündeki savunuyla birleşerek modern konutun toplumsal eşitlik perspektifiyle yeniden tanımlandığını gösterir.

Türk Kadını dergisinde, İngilizlerin hijyen kurallarına uyum bakımından örnek gösterilmesi, modern Avrupa hijyen anlayışının Osmanlı entelektüel çevrelerine nüfuz etmeye başladığını yansıtır. Türk Kadını dergisi de bu çerçevede hava, ı ışık, su ve hareket temalarını yalnızca

kişisel bakım değil, mekân organizasyonunda da belirleyici unsurlar olarak yeniden üretir. Güneş alan oda, havalandırılabilir konut, temiz suya erişim, dağınıklığı azaltan sade ve az mobilya medeniyet göstergesi olarak tanımlanır. Bu yaklaşım, uluslararası modern mimaride 1920’lerden itibaren belirginleşen ışık-hava-temizlik ilkeleriyle paralellik taşır. Temiz havalı ve havadar semtlerde yaşamının önemine yapılan vurgu da hijyenist söylemlerle doğrudan bağlantılıdır. Bu dönemde yapılan Meclis-i Tıbbiye düzenlemeleri ve belediye hıfzıssıhha talimatları, devletin de bu konuyu gündemde tuttuğunu gösterir. Yaşanan gelişmelerde, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında patolojik anatomi ve bakteriyolojinin gelişmesi de etkili olur.

Türk Kadını dergisi, odaların çok işlevli biçimde kullanılmasını da temizlik ve hijyenin önündeki önemli engellerden biri olarak değerlendirir. Aynı mekânın hem yatma hem oturma amacıyla kullanılması, temel sağlık kurallarına uyulmasını zorlaştıran bir durum olarak eleştirilirken; beşikteki çocuğa ait eşyalarla yemek hazırlama ya da tüketme pratiklerinin aynı alanda bir arada bulunması, sağlıksız ve düzensiz bir yaşam biçiminin göstergesi olarak sunulur.

Mutfak ve çocuk odası, sağlık söyleminin yoğunlaştığı başlıca mekânlar olarak öne çıkar. Âsâr-ı Nisvân ve Türk Kadın Yolu dergilerinde mutfak, modern hijyen söyleminin merkezlerinden biri olarak ele alınır; yiyecek hazırlama sürecinin aile sağlığını doğrudan belirlemesi nedeniyle mutfağın evin diğer bölümlerinden ayrılması gerektiği savunulur. Avrupa’daki geniş pencere, doğal ışık alan ve kolay temizlenebilir yüzeylere sahip mutfaklar örnek gösterilirken, Türk evlerindeki karanlık, havalandırmasız ve dar mutfaklar aile sağlığı açısından tehdit olarak tanımlanır. Türk Kadın Yolu, mutfağı adeta bir “kimya laboratuvarı” olarak konumlandırır; burada kullanılan malzemelerin yıkanabilir, dayanıklı ve mikroorganizma barındırmayan nitelikte olması gerektiğini savunur. Bu yaklaşım, dönemin mimarlık ve sağlık tartışmalarıyla doğrudan ilişkilidir. Süs dergisine göre “muntazam bir hayat sürmek” için şartları sağlayan ev” sıhhat, temizlik, huzur ve rahatlık üretir; “şerait-i sıhhat ve nezafet” ideal düzenin ön koşulu olarak sunulur. “Sıhhat saadatin gıdasıdır” ifadesiyle sağlığın yalnızca fizyolojik bir durum değil, mutluluk ve toplumsal refahın kaynağı olduğu vurgulanır. Sağlıklı bireylerden oluşan sağlıklı bir toplum hedeflendiğinden, özellikle çocuklar ve genç kızların beden sağlığı üzerinde durulur. Çocuk odası ise özellikle Âsâr-ı Nisvân ve Türk Kadın Yolu’nda nüfus siyasetinin temel mekânı olarak konumlandırılır; “Çocuğa mahsus oda olmalı” vurgusu, yüksek bebek-çocuk ölüm

oranlarına doğrudan bir yanıt niteliği taşır. Dar, rutubetli ve güneş almayan mekânların çocuk ölümlerine yol açabileceği belirtilerek mekansal koşullarla hayatta kalma arasında doğrudan bir ilişki kurulur. Âsâr-ı Nisvân dergisinde asıl vurgunun “adet çokluğundan ziyade çocukların yaşaması ve sağlıklı büyümesi” gerektiği üzerinde toplandığı görülür. Dergide, çocuğun güneş ve temiz hava ihtiyacının, odanın mimari nitelikleriyle sağlanması gerektiğini savunur. Sıcak iklim koşullarında terleme, toz, sinek ve hastalıkların yaygınlığı göz önüne alınarak düzenli banyo yapma zorunluluğu savunulur ve her evde banyonun bulunması gerektiği vurgulanır. Sıhhat konusunda annelerin bilgi düzeyinin modernleşmesi gerektiği; “deniz havasının zararlı olduğu” ya da çocuk üşütür diye pencerelerin açılmamasına yönelik geleneksel inanışların terk edilmesi gerektiği ifade edilir. Böylece çocuğun sağlığı geleneksel pratiklere bırakılmaz ve her hastalık belirtisinde doktora başvurulması gerektiği vurgulanır; bu durum, profesyonel sağlık hizmetlerine yönelen eğiliminin göstergesidir. Dergide “sıhhi mesken” kavramı, modern hane düzeninin temel bir göstergesi olarak ele alınır. Kolay temizlenebilir yüzeylere sahip, az ve sade eşyayla döşenmiş konut idealize edilir; aşırı süsleme ve eşya kalabalığı temizlik ve sağlık açısından sakıncalı görülür. Âsâr-ı Nisvân dergisinde elektrik, modern ve güvenli konutun sağlıklı yaşamın temel unsuru olarak gösterilir.

Türk Kadın Yolu dergisinde, güneş almayan, rutubetli ve yetersiz havalandırılan mekânların mikrobiyolojik açıdan tehlike barındırdığı vurgulanır; Avrupa’daki “clean surfaces” geleneğine paralel olarak, fayans gibi kolay temizlenebilen modern malzemeler önerilir. Özellikle mutfakın sıhhi mutfak olarak yeniden tasarlanması gerektiği belirtilir; geniş pencereler, doğru konumlandırılmış kapılar ve etkili hava sirkülasyonu ile duman, gaz ve nemin kontrol altına alınması zorunlu görülür. Ayrıca dergide öne çıkan, “mimarlığın son senelerde hıfzıssıhha ve zarafeti birlikte gözetmeye başladığı” tespiti, modern mimarlık ile sağlık normlarının eşzamanlı geliştiğini ortaya koyar.

Sağlık söylemi, sınıfsal eşitlik ve toplumsal haklar çerçevesinde de yeniden tanımlanır. Bilgi Yurdu Işığı, Süs, Âsâr-ı Nisvân ve Türk Kadın Yolu dergilerinde hijyenin bir lüks değil, herkes için zorunlu bir hak ve sorumluluk olduğu özellikle vurgulanır. Yaz tatillerinin de “bir lüks değil, bir sağlık hakkı” olarak tanımlanması, dinlenmenin tüm toplumsal tabakalar için gerekli olduğuna işaret eder. Süs dergisinde ayrıca sağlıklı yaşam çevresine de dikkat çekilir; yeşillik, çiçek ve açık havanın hem fiziksel hem psikolojik yararları vurgulanır. Dergide yer alan “Damda bir bahçe” fikri, günümüzdeki “yeşil çatı”, (roof garden)

uygulamalarına benzer biçimde, 1920’lerin kent yoğunluğuna verilen modernist bir yanıt olarak değerlendirilebilir.

İdman

Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet’e uzanan dönemde kadın dergilerinde “idman”, “spor”, “jimnastik”, “terbiye-i bedeniyye” ve “beden terbiyesi” kavramları, bireysel sağlık pratiklerinin ötesinde, modernleşme ve ulus inşasıyla doğrudan ilişkili bir söylemsel çerçeve içinde ele alınır. Kadın dergilerinde fiziksel hareket, yalnızca bedensel iyilik hâlini artıran bir etkinlik değil; disiplin, düzen, ilerleme ve medenileşme ideallerini somutlaştıran bir toplumsal proje olarak sunulur. Bu dergiler arasında ortak olan temel yaklaşım, sağlıklı bedenın sağlıklı bireyi, sağlıklı bireyin ise güçlü ve ilerlemiş bir toplumu mümkün kıldığı yönündedir. Ancak bu ortak zemine rağmen, sporun kadın bedeniyle ilişkilendirilme biçimi, kamusal görünürlük, ahlaki sınırlar ve “fıtrat” vurgusu bakımından dergiler arasında söylemsel farklılaşmalar da gözlemlenir.

Kadın bedeninin yeniden tanımlanması, idman söyleminin en temel kavramsal eksenlerinden birini oluşturur. Mehâsin dergisinde kadın bedeninin, pasiflikten kurtarılması gerektiği düşünülür. Sağlıklı kadın, yalnızca doğurganlık kapasitesiyle değil, aktif yaşam tarzı, disiplinli bedeni ve kontrollü arzularıyla modern toplumun ideal öznesi hâline getirilir. “İdman-ı bedeniye” yalnızca bedensel sağlığı geliştirmeyi amaçlayan bireysel bir etkinlik değil, ulusun ilerlemesiyle doğrudan ilişkilendirilen toplumsal bir proje niteliği taşır. Benzer biçimde İnci, Sûs ve Âsâr-ı Nisvân dergilerinde de spor, bedenin disiplin altına alınması, güçlendirilmesi ve modern bireyin inşası için temel bir araç olarak kurgulanır. Bu dergilerde kadın bedeni hem estetik hem de işlevsel yönleriyle geliştirilmesi gereken bir varlık olarak sunulurken, modernleşmenin bedensel bir boyutu olduğu açık biçimde vurgulanır. Sûs dergisinde, Türkiye’de eğitim sisteminin bedeni geri plana atan yapısı eleştirilir; İngilizlerin bedene gösterdiği özen olumlu örnek olarak sunulurken, bedeni ihmal eden Fransız yaklaşımı eleştirilir. “İdman”ın (terbiyeyi bedeniye) hem bedeni hem ruhu terbiye ettiği savunulur. Türk Kadını dergisi ise beden terbiyesini “terbiye-i fikriyye (zihinsel eğitimle)” birlikte ele alarak bedeni ve ruhu ayrılmaz bir bütün olarak değerlendirir, böylece modern tıbbın “beden ve ruh bir bütündür” ilkesinin erken bir yansımasını sunar.

İdman söyleminin bir diğer önemli yönü, sporun kadınların mekansal sınırları genişleten kamusal bir pratik olmasıdır. Mehâsin, Âsâr-ı Nisvân ve Türk Kadın Yolu dergilerinde tenis, kürek, yüzme ve jimnastik gibi sporlar, kadınların kamusal alanda görünürlük kazanmalarını sağlayan modern etkinlikler olarak sunulur. Mehâsin’de Amerikalı kadınların örnek gösterilmesi, dönemin uluslararası kadın hareketlerinin ve Batılı modernleşme söylemlerinin etkisini yansıtır. Benzer şekilde İnci dergisinde de Avrupalı kadınların spor müsabakalarına katılması ve Fransa’da jimnastiğe verilen önem, modernleşmenin göstergeleri olarak aktarılır. Bu çerçevede spor, kadının medeni bir birey olarak güçlenmesinin vazgeçilmez bir aracı olarak sunulur. Âsâr-ı Nisvân’da kadınların kıyı bölgelerinde yüzmeleri ve sandal sporu yapmaları, modern boş zaman (leisure time) kültürünün bir parçası olarak tanımlanır; Birinci Dünya Savaşı sonrasında büyük şehir çevresinde kadınların sandal sporuna yönelmesi, dönemin koşulları içinde önemli bir kamusal görünürlük kazanımı olarak değerlendirilir. Türk Kadın Yolu dergisinde ise parklar, plajlar, spor alanları ve kulüpler, kadınların spor yoluyla kamusal alanda yer edindikleri modern mekânlar olarak sunulur.

Sporun ulusal kalkınma ve nüfus siyasetiyle ilişkilendirilmesi, dergiler arasında güçlü bir söylemsel benzerlik alanı oluşturur. Mehâsin, İnci, Süs, Âsâr-ı Nisvân ve Türk Kadın Yolu dergilerinde sağlıklı kadının sağlıklı nesli, sağlıklı neslin ise güçlü bir ulusu mümkün kıldığı fikri ortaklaşır. Bu bağlamda kadın bedeninin güçlendirilmesi, yalnızca bireysel bir kazanım değil, ulusal bir sorumluluk olarak sunulur. İnci dergisinde kadının sağlığı, temizlik alışkanlıkları ve düzenli mekân yönetimi, ulusun geleceğine yapılan bir yatırım olarak tanımlanır. Süs dergisinde “Annelerin en büyük vazifelerinden biri çocukları idmana alıştırmak olmalıdır” ifadesi, kadına açık bir toplumsal eğitim rolü yükler. Türk Kadını’nda ise beden terbiyesi, “milletin yeniden doğuşu” fikrinin bileşenlerinden biri olarak kurgulanır.

Bilgi Yurdu Işığı dergisinde “jimnastik”, “spor” ve “terbiye-i bedeniyye” derslerinin kurumsal bir çerçevede okutulması, sporun sistemli ve eğitim temelli bir yaklaşımla topluma entegre edildiğini gösterir. Maarif Vekâleti’nin kadın eğitime dair müfredatta beden eğitimine yer vermeye başlaması da benzer bir gelişmedir. İdman dersinin “Terbiye-i Bedeniye” başlığı altında yer alması, sporun, bedeni disipline etmeyi amaçlayan bir eğitim alanı olarak konumlandırıldığını ortaya koyar. Ahmet Edip’in kadınların beden gelişimi ile toplumsal hakları arasındaki doğrudan ilişkiyi vurgulayarak kadınların jimnastik yapmaları gerektiğini savunması, sporun kadınların ekonomik yaşamda, örneğin fabrikalarda eşit ücret talebini güçlendiren bir unsur olarak da görüldüğünü ortaya koyar.

İdman söylemi, ahlaki ve estetik sorumlulukla da iç içe geçer. Mehâsin, İnci ve Sûs dergilerinde spor, yalnızca sağlıklı olmak için değil, disiplinli, ölçülü ve kontrollü bir yaşam sürmenin koşulu olarak sunulur. Sağlıklı kadın; aktif yaşam tarzı, disiplinli bedeni ve kontrollü arzularıyla modern toplumun ideal öznesi hâline getirilir. Sûs dergisinde spor, yalnızca güç kazanımı değil, dengeli, huzurlu ve “bahtiyar” bir yaşamın koşulu olarak tanımlanır; Sûs dergisinde “Atletizm modası”ndan söz edilmesi, sporun çağdaş yaşam biçimiyle ilişkilendirildiğini gösterir. Aynı dergide şişmanlık, yalnızca bir sağlık sorunu değil, modern kimliğe aykırı bir durum olarak değerlendirilir; bu yönüyle beden terbiyesi saygınlık ve çağdaşlıkla ilişkilendirilir. Türk Kadın Yolu dergisi, dönemin dünya gündeminde yer alan “culture physique” (cismani terbiye) kavramına atıf yaparak modern yaşamın getirdiği bedensel farkındalığın spora verilen önemi artırdığını belirtir. Bu bağlamda kadının sporla ilişkisinin yalnızca “güzel görünmek” amacıyla sınırlı kalmaması gerektiği, asıl meselenin bedensel sağlık, dayanıklılık ve zindelik olduğu vurgulanır. Bu yaklaşım, dönemde hâkim olan “kadın narindir, spor yapamaz” yargısına karşı koyan bir duruş niteliğindedir.

Sûs, Âsâr-ı Nisvân ve Türk Kadın Yolu dergilerinde sporun kadınlara “fıtratlarını bozmayacağı” düşünülen biçimlerde yapılması gerektiği vurgulanır. Yürüyüş, yüzme, kayak, tenis ve kürek gibi sporlar, hem kuvvet hem de zarafet kazandırdığı için “münasip” görülürken; kadınların “meydanlarda erkek gibi oynaması” açık biçimde reddedilir. Bu yaklaşım, kadınların spor yoluyla güçlenmesini desteklemekle birlikte, bu güçlenmeyi toplumsal kabul edilebilirlik ve estetik sınırlar içinde tutmaya yönelik bir denge arayışını yansıtır.

Konut içi mekânın sporla bütünleştirilmesi, özellikle İnci dergisinde öne çıkar. Dergi, evde yapılabilecek basit jimnastik hareketleri önererek modern evin sporla bütünleşmesi gerektiğini savunur; halıların kaldırılması ve evde boş bir köşenin “idman alanı” olarak düzenlenmesi, sporun gündelik yaşamın parçası hâline getirilmesine yönelik pratik çözümler arasında yer alır. Temiz hava ve güneş ışığının bedensel gelişim açısından önemi bu bağlamda tekrar vurgulanır. Bu yaklaşım, sporun sadece kamusal alanla sınırlı kalmayıp, gündelik yaşamın tüm alanlarına yayılan bir modernleşme aracı olarak görüldüğünü ortaya koyar.

5.5. İktisat

1908-1927 yılları arasında yayımlanan kadın dergilerinde “iktisat” kavramı, dar anlamda gelir-gider dengesini ifade eden bir hesaplama pratiği olmaktan çıkarak; ev içi düzenin örgütlenmesi, tüketim alışkanlıklarının denetlenmesi, yerli üretimin teşviki, millî sorumluluk anlayışı ve modern kadın kimliğinin inşasıyla yakından ilişkili olan kapsamlı bir yaşam ilkesi olarak yeniden tanımlanmıştır. Dergilerde iktisat; tasarruf, planlama, ölçülülük ve bilinçli tüketim ilkeleri etrafında şekillenirken, bu ilkelerin uygulama alanı olarak konut ve konut içi düzen merkezi bir konuma yerleştirilir. Ortak söylem, iktisadın yalnızca bireysel refahı değil, toplumsal dengeyi ve millî kalkınmayı mümkün kılan bir sorumluluk alanı olduğu yönündedir.

İktisat ile konut içi mekânın örgütlenmesi arasındaki ilişki, kadın dergilerinde ortak bir söylem alanı oluşturur. Mehâsin ve Bilgi Yurdu Işığı dergileri, konutu yalnızca barınma alanı değil, iktisadi davranışların somutlaştığı bir düzenleme mekânı olarak ele alır. Mehâsin’de dikiş, yemek pişirme ve benzeri konut içi faaliyetler gündelik işler olmanın ötesinde, konutun kendi kendine yeterliliğini artıran ve aile bütçesini koruyan ekonomik değerler olarak görülür. Bu yaklaşımda kadın, tüketimi denetleyen, ev içi emeği iktisadi bir kaynağa dönüştüren ve evi tasarrufun örgütlendiği bir alan olarak yöneten bir özne hâline gelir. Bilgi Yurdu Işığı ise bu anlayışı daha sistematik bir zemine oturtarak “İktisâd-ı Beytî” ve “Hendese” dersleri aracılığıyla ev ekonomisini bilimsel bilgiyle ilişkilendirir; hendese bilen bir kadının daha az kumaşla elbise dikebilmesi ya da daha az eşyayla evini düzenleyebilmesi, bilginin doğrudan iktisadi işlevi olarak sunulur. Ayrıca fazla odalı büyük evlerin “medeni” hayatta israf sayılması ve Avrupa’daki zenginlerin bile küçük evleri tercih ettiğinin belirtilmesi, mekânsal küçülmeyi modern ve iktisadi bir zorunluluk olarak tanımlar. Türk Kadını dergisinde ise kömür, su ve zamanın verimli kullanımı gibi öneriler, iktisadın bilgiye dayalı bir yaşam tarzı olarak kurgulandığını gösterir. Âsâr-ı Nisvân, Avrupa’daki okullarda verilen iktisat eğitiminin (ilm-i hayat) zorlaşan hayat koşullarıyla baş etmede nasıl etkili olduğunu örnek göstererek, ev idaresinde bilginin belirleyici rolünü vurgular. Bu dergilerdeki ortak olan nokta, iktisadın öğrenilen ve öğretilen bir disiplin olarak ele alınmasıdır.

Tasarrufun ahlaki ve millî bir sorumluluk olarak kurgulanması, Mehâsin, Türk Kadını, Âsâr-ı Nisvân ve Türk Kadın Yolu dergilerinde paylaşılan temel söylemlerden biridir. Mehâsin,

israfi millî servetin ziyanı olarak yorumlarken, “sadelik bir moda hâline gelmelidir” önerisini estetikten ziyade iktisadi ve millî bir ilke olarak sunar. Bu bağlamda İngiliz kadınları, milliyetçilikleri nedeniyle iktisatlı davranışın örneği olarak gösterilirken; Fransız kadınlarının ve onları taklit eden Osmanlı kadınlarının gösterişli tüketimi eleştirilir. Türk Kadını dergisinde ise Alman kadını tasarruf konusunda en ileri örnek olarak sunulur. Dergi, iktisadi evin bir “idare-i beytiyye” olarak rasyonelleştirilmesi biçiminde tanımlar; bütçe ve istatistiğin devlet için taşıdığı önem ile ev içi düzen arasında doğrudan bir analogi kurar. Bu bilimsel ve rasyonel ev yönetimi fikri, savaş yıllarının yarattığı kıtlık ve pahalılıkla birleştiğinde daha geniş bir toplumsal anlam kazanır. Nitekim Türk Kadını, iktisadi yalnızca bireysel tasarruf meselesi olarak değil, doğrudan toplumsal bir görev olarak ele alır. Âsâr-ı Nisvân içinde bulunulan süreci “ağır zamanlar” olarak tanımlar; “artık zengin değiliz” vurgusuyla hizmetçi çalıştırma devrinin kapandığını belirtir ve “iktisâdcı vâlideler”in aileleriyle birlikte milleti de felaketlerden kurtaracağı savunulur. Dergi, Türk toplumunun kazancını “günü gününe” harcayan alışkanlığını geçmişin “tahrip edici” mirası olarak niteler; buna karşılık “asrî Türk kadını”nın, Fransa ve Almanya’daki örneklerinde olduğu gibi geleceği planlaması, birikim yapması ve ev ekonomisini rasyonel biçimde yönetmesi gerektiğini savunur. Bu bağlamda elektrik, ev içi emeği hafifleterek iktisadi mümkün kılan bir “inkılap” olarak övülse de, Türkiye’deki yüksek maliyeti nedeniyle hava gazı gibi daha ucuz çözümler önerilir; böylece teknolojinin kullanımı dahi tasarruf ilkesi doğrultusunda yeniden çerçevelenir. Türk Kadın Yolu dergisinde ise tasarruf söylemi, Cumhuriyet’in vatandaşlık anlayışıyla birleşerek açık biçimde bir vatandaşlık görevi hâline gelir.

Millî iktisat, yerli üretim ve tüketim ilişkisi, özellikle İnci, Süs ve Türk Kadın Yolu dergilerinde öne çıkan bir başka kavramsal eksendir. İnci dergisi, Batı modasının taklidinin yabancı ürünlere talebi artırarak yerli sanayi ve el emeğini geri plana ittiğini savunur; bu durumu yalnızca ekonomik değil, kültürel kimlik açısından da sorunlu görür. Millî modanın teşviki, “millî ve özgün” olanın aynı zamanda “iktisadi” olduğu fikriyle temellendirilir. Milliyetçilik ve yerli tüketim çağrıları yapılan Süs dergisinde, her ne kadar derginin adı “Süs” olsa da, kimi süsler “lüzumsuz” bulunur, derginin genel anlayışına göre “süs demek masraf demektir”. Paris menşeli süs eşyaları israfın ve taklitçiliğin simgesi olarak görülürken, yerli zevke ve el emeğine dayalı sade ürünler hem ekonomik hem kültürel bağımsızlığın göstergesi olarak sunulur; “umumi” eşyadansa kişinin kendi zevkine göre imal ettiği eşya makbuldür. Savaşın boşalttığı evlerin ucuz ve özgün yollarla döşenmesi, ağır ve oymalı mobilyaların yerine hafif, taşınabilir, herkesçe üretilebilir eşyaların tercih edilmesi

gerektiği vurgulanır. Ekonomi düzelmeden Türkiye’de modanın yeri olmadığı belirtilir. Dergide yer alan, israfın mümkün olmadığı bir devirde yaşandığını ve mümkün olsa dahi “cinayet” olarak kabul edilmesi gerektiği ifadesi Loos’un “Ornament and crime” kitabında süslemenin suç olduğu söylemiyle paralellik taşır. Türk Kadın Yolu’nda ise yerli üretimi tercih eden kadın, ekonomik milliyetçiliğin ve modern kadın yurttaşlığının ideal modeli olarak konumlandırılır.

Türk Kadın Yolu dergisi, kadınların tarih boyunca “yalnızca süsüne düşkün” ,“fuzuli bir tüketici” konumunda bir figüre indirgenmesinin onları kamusal yaşamda erkeklerle eşit konuma erişmekten alıkoyduğunu savunarak, modern kadını tüketen değil üreten, sorumluluk alan ve toplumsal görev üstlenen bir yurttaş olarak yeniden tanımlar. Dergide üretken “Köy kadını” idealize edilirken şehir kadınlarının daha çok tüketici olmaları eleştirilir. Elbiselere harcanan parayla “birkaç uçak alınabileceği” örneği, kadın emeği ile ulus inşası arasında kurulan bağın ifadesidir. Bu söylemde konut, iktisat ilminin uygulandığı temel mekân olarak öne çıkar; ev idaresinde başarının ancak “iktisat ilmi”ne sahip olmakla mümkün olacağı vurgulanır. Böylece iktisat, kadın dergilerinde bireysel bir beceri olmaktan çıkarak, modern, millî ve sorumlu kadın yurttaşlığının kurucu ilkelerinden biri hâline gelir. Dergide kadına “iktisat” konusunda verilen öneriler, bilimsel ev yönetiminde öne çıkan; finansal yönetim, aile bütçesinin oluşturulması, harcamaların kontrol edilmesi ve gereksiz masrafların önlenmesi, tasarruf sağlamak için alışveriş alışkanlıklarının bilimsel bir şekilde gözden geçirilmesi” gibi ilkeleriyle paralellikler taşır.

5.6. Zaman

Kadın dergilerinde “zaman”, yalnızca ölçülen ve akan bir süre olarak değil; bireyi, gündelik hayatı ve toplumsal düzeni yeniden kuran temel bir ilke olarak ele alınmaktadır. Bu yayınlarda zaman, dakiklik, verimlilik, planlama, iş bölümü ve disiplin gibi modern değerlerin günlük yaşama yerleşmesini sağlayan asli bir araçtır. Böylece konut, zamanın yönetildiği temel mekân; kadın ise bu zaman yönetiminin uygulayıcısı ve düzenleyicisi konumuna yerleştirilir. Sezgiye, doğallığa, esnekliğe dayalı; geleneksel ve döngüsel zaman anlayışına karşı, akla, ölçülülüğe ve programa dayalı modern bir zaman modeli önerilmektedir. Bu genel çerçeve, kadın dergilerinin tamamında, ev işlerinden çocuk bakımına, kişisel gelişimden ulusal kalkınmaya kadar uzanan geniş bir alanda, kadın üzerinden yeni bir toplumsal düzen inşa etme çabasının ortak paydasını oluşturur.

Modernleşme söyleminin merkezinde yer alan planlama, disiplin ve rasyonellik kavramları, zaman anlayışının temel belirleyicileri olarak öne çıkar. Mehasin dergisinde zaman, planlama ve disiplin ilkeleri doğrultusunda ele alınmakta; Batılı modern zaman düzeni açık biçimde savunulmaktadır. Bu yaklaşım, Meşrutiyet’in yeni siyasal anlayışını şekillendiren düzen, disiplin, dakiklik ve sorumluluk ilkeleriyle de örtüşür. Zamanın planlı kullanılması, iş bölümünün oluşturulması ve bireyin kendini disipline etmesi gerekliliği, Mehasin’in söyleminde “tetkik”, “tayin” ve “tahdit” edilen vazifelerin “intizam dahilinde” yürütülmesi vurgusuyla karşılık bulur. Ev düzeni, misafir kabulü ve gündelik ritimlerin planlanmasına yapılan vurgu aracılığıyla kadın, kendi günlük ritmini bilinçli biçimde kurmaya teşvik edilir.

Dergilerde, geleneksel konutlarda düzensiz iş yükü, plansız ve keyfilik içinde yürütülen eylemlerin karşısına, Avrupa’nın sistemli ve planlı zaman rejimi ideal bir model olarak yerleştirilir. Gününü planlayan ve ev içi işlerini saatlere bölen Batılı kadın figürü okura örnek olarak sunulur. Benzer biçimde Türk Kadını, İnci ve Türk Kadın Yolu dergilerinde de zaman, bireyin hem bedenini hem de içinde bulunduğu toplumsal alanı düzenlemesinin bir aracı olarak tanımlanır; plansızlık ve düzensizlik geleneksel yaşamın temel zaafı olarak eleştirilir. İnci dergisinde ev işlerinin dağınıklığı ve yemek saatlerinin rastgeleliği üzerinden Osmanlı konut düzeninin verimsizliği vurgulanırken, bu durumu aşabilmek için ev kadınının evini “bir kumandan gibi muntazam idare etmesi” gerektiği savunulur. Türk Kadını dergisinde günün düzenli ve verimli geçirilmesi için günün bölümlere ayrılarak bir çizelge dâhilinde düzenlenmesi çözüm olarak sunulur. Ev işinde rasyonel çözümlerle zamandan tasarruf edilir. Bu noktada dergiler arasında ortak bir söylem olarak, modern zamanın rasyonel, ölçülü ve disipline edici karakteri öne çıkar.

Zamanın konut içi örgütlenmeyle ilişkisi, konutun modernleşme sürecindeki rolünü görünür kılan bir diğer temel kavramdır. Dergilerde konut, zamanın disipline edildiği ve parçalara ayrıldığı bir mekân olarak kurgulanır. Yemek saatleri, dinlenme zamanları, misafir kabul günleri (salon kültürü) ve temizlik günleri, modern ev zamanının belirgin parçaları hâline gelir. Uzmanlaşmış mekânlar, yalnızca işlevsel bir dönüşümü değil, aynı zamanda zamanı parçalayan yeni yaşam ritimlerini de beraberinde getirir. Bu bağlamda modern zaman, sadece iş saatlerini değil; beden ritmini, beslenme düzenini ve yaşam tarzını da belirleyen bütüncül bir çerçeve sunar. Mehasin’de öne çıkan “itidal” ve “intizam” kavramları, bu bütüncül düzenin ahlaki ve zihinsel boyutunu vurgular. Türk Kadını dergisinde ise konut,

zamanın planlandığı ve disipline edildiği modern bir mekân olarak, rasyonel çözümlerle verimliliğin artırıldığı bir alan şeklinde sunulur.

Zamanın gündelik pratikler aracılığıyla yeniden yapılandırılması, temizlik ve bedenle kurulan ilişki üzerinden de görünür hâle gelmektedir. Bilgi Yurdu Işığı dergisinde geleneksel temizlik anlayışı, döngüsel, mevsimsel ve olaylara bağlı bir zaman algısıyla ilişkilendirilirken; modern temizlik pratiği saatlik ya da günlük periyotlara bağlanan düzenli bir eylem olarak tanımlanır. Temizlik artık “çok kirlenince yapılan” bir iş değil, bireyin kendi belirlediği programlar dâhilinde, süreklilik arz eden bir alışkanlıktır. Bu yaklaşım, Mehasin ve Türk Kadını dergilerinde de benzer biçimde görülür: temizlik “fırsat buldukça” değil, planlı periyotlarla yapılmalıdır. Böylece eylemi belirleyen koşullar değil, bireyin kendisi hâline gelir. İttihatçı-pozitivist düşünce yapısıyla paralel olan bu düşüncede zaman, yalnızca saatlerle ölçülen bir kavram olmaktan çıkarak bireyin hem kendi bedenini hem de içinde bulunduğu toplumsal alanı düzenlemesinin bir aracı hâline gelir. Mehasin dergisinde hem “Taksîm-i a'mâl” hem de “iş bölümü” kavramları birlikte kullanılmış ve özellikle “Alman iş bölümü” üzerinden örnek verilerek modern zaman yönetimi anlayışı okuyucuya aktarılmıştır. Bu dönüşüm, bireyin zaman ve bedenle kurduğu ilişkinin modernleşmesini yansıtırken; modern yaşamda disiplinli beden ve düzenli zaman algısının iç içe geçtiğini gösterir. Aynı doğrultuda İnci dergisinde, bireyin daha küçük yaşlardan itibaren “muntazam” bir yaşama, yani disiplinli modern yaşam normlarına dâhil edilmesi hedeflenir.

Zamanın hız, verimlilik ve kolaylık kavramlarıyla ilişkilendirilmesi, modern teknolojilerin gündelik yaşamda nasıl konumlandırıldığını da belirler. Bilgi Yurdu Işığı, Mehasin, Süs ve Asar-ı Nisvan dergilerinde modern teknolojilerin temel işlevi, zamandan tasarruf sağlamak olarak sunulur. Çamaşır ve bulaşık makineleri, yeni mutfak teknolojileri ve işlevsel araçlar, işlerin “çarçabuk” yapılmasını mümkün kılan unsurlar şeklinde tanıtılır. Süs dergisi bu noktada diğerlerinden kısmen ayrılarak, modern zamanın “sürat” üzerinden kurgulanmasına hem tespit hem de kısmi bir eleştiri getirir. Dergide, modernleşmeyle birlikte zamanın akış değil, yarış haline geldiği, teknolojinin sunduğu kolaylıkların beraberinde sabırsızlık, anlık yaşama arzusu ve yüzeysellik getirdiği ifade edilir. Dergide “çabuk ve “zahmetsiz” olan öne çıkarılır. Anlık çözüm sunan, işlevsel ve pratik olan değerli kabul edilir. Buna karşın dergi, modern zaman anlayışının gündelik yaşam pratiklerine nüfuz ettiğini; artık değerli olanın emek değil, hızlı ve verimli sonuç almak olduğunu kabul eder. Süs Dergisine göre modern zaman anlayışı sadece hız değil, düzen ve zaman yönetimi anlayışını da beraberinde getirir.

İngiliz örnekleri üzerinden aktarılan muntazam yemek saatleri, düzenli aile ritimleri ve pratik çözümlere verilen değer, modernliğin konut içi zaman örgütlenmesini de disipline ettiğini ortaya koyar. Modern zaman anlayışının, yaşamın her alanını (ev işleri, aile düzeni, inşa süreçleri, kadınların günlük pratikleri yeniden kurgulamaktadır. Artık değerli olan şey, ne kadar emek verildiği değil, ne kadar hızlı ve verimli sonuç alındığıdır. Zaman, artık akıp giden bir olgu değil, yönetilmesi, planlanması, kazanılması gereken bir kaynak hâline gelmiştir. Ortak söylemde ise boş zaman (leisure time) yaratmak kadar, boş zamanı da verimli kılma fikri ön plana çıkar. Asar-ı Nisvan dergisine göre ev işlerinin süresini kısaltmak, kadına başka işler için boş zaman yaratmak anlamına gelir. Bu boş zaman ise hem kişisel gelişim hem de üretkenlik için değerlendirilmeli düşüncesi hakimdir. Türk Kadını ise bireysel gelişim faaliyetlerinin (piyano, okuma, dikiş) ve aileyle geçirilen zamanın günün belirli bölümlerine yerleştirilmesini tavsiye eder. Geleneksel toplumlarda genellikle üst sınıflara özgü olan boş zaman (leisure time) kavramı, modernleşmeyle birlikte daha geniş toplumsal kesimler için dinlenme, eğlenme ve kendini geliştirme gibi etkinlikleri meşrulaştırmış; bu tür faaliyetler bir “hak” ve “ihtiyaç” olarak görülmeye başlanmıştır. Asar-ı Nisvan dergisinde de bu dönüşümün erken izleri gözlemlenmektedir.

Zamanın iktisadi bir değer olarak ele alınması, özellikle Asar-ı Nisvan ve Türk Kadın Yolu dergilerinde belirginleşir. Âsâr-ı Nisvân dergisi, geleneksel zaman anlayışının ürettiği “günü gününe” yaşama alışkanlığını eleştirirken, buna karşılık modern zaman bilincini merkeze alan, geleceği hesaba katarak yaşamayı esas alan bir hayat idealini okuyucuya aktarmayı amaçlar. Eski usulde saatlerce süren yemek pişirme ve uzun temizlik süreçleri, vakit alan ancak verimsiz işler olarak değerlendirilirken; modern konutların ve özellikle mutfakların, zaman yönetimi anlayışıyla örnek teşkil ettiği vurgulanır. “Vakti zai etmemek” için işlerin “çarçabuk” yapılması önem kazanır. Elektrik, yeni mutfak teknolojileri ve işlevsel araçların tanıtımı, mekânı aynı anda birden fazla işin yürütülebildiği eşzamanlılık merkezine dönüştürür. “Para az ise vakit nakittir” ifadesi, modern kapitalist zaman anlayışının erken bir yansımasıdır. Artık zaman, tüketilebilecek değil; yatırım yapılması gereken kıymetli bir kaynaktır. Türk Kadın Yolu dergisinde de benzer biçimde modern zaman anlayışı, kalıcılığı ve ilerlemeyi hedefleyen doğrusal bir yapı olarak tanımlanır; geleneksel zaman ise geçicilik, tevekkül ve uyum kavramlarıyla ilişkilendirilerek eleştirilir. Modern anlayışta ise zamana ve çevreye müdahale ve tasarım fikri hakimdir.

Türk Kadın Yolu dergisi, geleneksel zaman anlayışını “fani dünya” bilinciyle şekillenen, mekâna ve geleceğe yatırım yapmayı gereksiz gören bir algı olarak tanımlar. Bu algı, göçebelik deneyimiyle ilişkilendirilir: döngüsel, yerle sınırlı olmayan ve geçiciliği kabul eden bir zaman bilinci, sabit ve planlı bir konut düzeninin oluşmasını engeller. “Yarın yola çıkılacakmış gibi” yaşamak, hem maddi hem ruhsal bir düzensizliğin ifadesidir. Bu bağlamda modern zaman anlayışı, mekânla birlikte yapılandırılan, kalıcılığı ve düzeni esas alan bir model sunar. Eşyaların saklanmayıp sergilenmesi, konutun sahiplenilmesi ve sürekli geliştirilmesi ise zamanın artık yalnızca yaşanan değil, aynı zamanda biçimlendirilen ve dönüştürülen bir süreç olarak algılandığını ortaya koyar.

5.7. Tarihe Bakış

Modernleşme sürecinde kadın dergilerinin tarihe bakışı, geçmişle kurulan mesafenin nasıl tanımlandığını ve bu mesafenin mekân, kadınlık rolleri ve toplumsal düzen üzerinden nasıl yeniden üretildiğini ortaya koyar. Dergiler, içinde yayımlandıkları siyasal ve kültürel bağlama bağlı olarak geçmişi kimi zaman seçici ve ılımlı bir eleştiriyle, kimi zaman ise radikal bir kopuş söylemiyle ele alır. Buna karşın ortak nokta, geleneksel Osmanlı konutunun ve bu konutun içinde biçimlenen kadınlık hâlinin “aşılması gereken” bir tarihsel kalıntı olarak değerlendirilmesidir. İncelenen dergilerde eski ile yeni arasındaki gerilim; mekânsal metaforlar, toplumsal cinsiyet kurguları ve modernleşme ideali üzerinden yorumlanmakta, modernleşmenin tarihsel kopuş mantığı dönemsel ihtiyaçlara göre yeniden üretilmektedir.

Geçmişin baskıcı, durağan ve gelişmeyi engelleyen yönlerinin sorgulanması, modernitenin kendini bir özgürleşme anlatısı olarak kurmasının temel dayanaklarından biridir. Bu bağlamda Mehasin, Türk Kadını, İnci ve Türk Kadın Yolu dergilerinde geçmiş, kadın açısından “esaret”, “baskı” ve “atalet” imgeleriyle özdeşleştirilir. Mehasin’de Meşrutiyet’le birlikte otuz yıllık baskının sona erdiği ve ülkenin kadınlar için artık bir “zindan” olmadığı vurgulanır; hatta bazı yazılarda kadının altı yüz yıldır “zencir-i zulm” altında yaşadığı ifade edilir. Geçmişe nostaljiyle bağlı olanların, “Yeni Sanat”ı beğenmeyip eski eserlerde ısrar edenlerin tutumu, tarihe saplanıp kalmak ve ruhun küflenmesi olarak tanımlanır. Toplumun öncelikle “yeni zamanın yeni adamları”na ihtiyaç duyduğu ifade edilir. Buna karşın geleneksel değerlere bağlılığın modernlik ile çelişmediği, geçmişin biçim ve işlev açısından modern normlara göre yeniden düzenlenmesi gerektiği savunulur.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında çözülmekte olan imparatorluk düzeni içinde toplumun yeniden inşa edilmesini hedefleyen modernist-milliyetçi ideolojinin söylem alanlarından biri olan Türk Kadını dergisinde ise geçmiş, “esir kadın”, “esaret zincirleri” gibi ifadelerle ve kafesler arasındaki yaşamın “sebepsiz işkence” olarak tanımlanması üzerinden daha sert bir eleştirel söyleme tabi tutulur. Kadınların geçmişteki geri kalmışlıklarının nedeni olarak dinî-geleneksel yapı ve ataerkil kültür gösterilmektedir. Geçmişe yönelik eleştirel ton, Bilgi Yurdu Işığı dergisine kıyasla daha serttir; buna karşın idealize edilmiş bir şimdi tasavvuru da yoktur. Türk Kadın Yolu’nda ise geçmiş, yalnızca sorunlu değil, rasyonel olarak geçersiz ve “temelden sökülüp atılması” gereken bir dönem olarak konumlandırılır. Buna karşılık Âsâr-ı Nisvân, geçmişî bütünüyle reddetmez; “kangren olmuş uzvu kesmek yerine tedavi etmeliyiz” anlayışıyla dönüştürülmesi gereken bir miras olarak ele alır. Bu nedenle geleneksel konutu da bütünüyle atılacak bir yapı olarak değil, modernize edilerek kullanılacak bir mekân olarak değerlendirir.

Modernitenin geçmişle kurduğu mesafenin en görünür biçimde inşa edildiği alanlardan biri mekândır. Ortak söylemde geleneksel konut, geri kalmışlığın, düzensizliğin ve karanlığın simgesi olarak sunulur. Mehasin, Bilgi Yurdu Işığı, İnci, Süs ve Türk Kadın Yolu dergilerinde geleneksel konut; “basık”, “karanlık”, “dar”, “eğri”, “eciş bücüş”, “ölçsüz”, “küflü”, “yıkık dökük”, “mezar gibi” ve estetikten uzak niteliklerle betimlenir. Buna karşılık modern ev; havadar, aydınlık, planlı, intizamlı, işlevsel ve bilimsel bilgiyle tasarlanmış bir mekân olarak yüceltilir. Mehasin dergisinde “intizamsız” olarak tasvir edilen geleneksel konutu üreten alışkanlıkların dönüştürülmesi; disiplinli ve düzenli bir yaşam biçiminin benimsenmesi ve mekânın da bu anlayış doğrultusunda yeniden kurgulanarak modernleştirilmesi hedeflenir. Bilgi Yurdu Işığı’nda “karanlık-bol ziya” ve “İntizamsız-intizamlı” karşıtlıkları geçmişe yönelik söylemin temelini oluştururken, geçmişin karanlık mekânlarının yeni kadının eliyle aydınlanacağı fikri öne çıkar. Asım Nihad’ın “hendese bilmeyenlerin eğri büğrü ev yapacağı” yönündeki ifadesi, dönemin mimarlık tartışmalarında yaygın olan bilimsellik-geleneksel ustalık karşıtlığına işaret eder. Bu söylem, modernitenin eskinin ustalığını bilinçsiz, yeninin tekniğini ise bilimsel bulan tarih karşıtlığı ile paraleldir. İnci dergisi ise geleneksel konutu eski rejimin somutlaşmış yapısı olarak değerlendirilir. Buna karşılık modern mekân, yeni rejimin kültürel programının temel dayanağıdır. İnci dergisinde, kadınların sosyal hayatın dışında bırakıldığı ve “kafes arkasında” yaşadığı geçmiş anlayışı açık biçimde eleştirilir. Geçmişte kadın; konutun hapsedici mekânında, kafes arkasında, eve bağlı bir özne olarak sunulur. Modern dönemde kadın ise konutun dışına

çıkan, sosyal mekâna yayılan ve toplumsal özneye dönüşen bir figürdür. Konutun dönüşümü ile kadın kimliğinin yeniden kurulması paralel ilerler. Bununla birlikte, eski evi nostaljik biçimde sahiplenen, Doğu'ya özgü sıcaklığı vurgulayan veya “menfaat asrı” diyerek yeni dönemi eleştiren bazı zayıf sesler de mevcuttur. Ancak baskın görüş, geçmişin rasyonel açıdan artık geçersiz olduğu yönündedir. Âsâr-ı Nisvân dergisinde de geleneksel evler genellikle toprak zeminli, dar pencereli, yalıtımsız ve sağlıklı mekânlar olarak betimlenirken; modern evler ise temizliği kolay, geometrik ilkelere uygun, aydınlık, sağlıklı ve yalıtımlı mekânlar şeklinde idealize edilir.

Mekân eleştirisi, kadınlık rollerinin dönüşümüyle doğrudan ilişkilendirilir. Ortak söylemde geleneksel ev, kadını yalıtın, eğitimsizliği ve itaati pekiştiren bir yapı olarak değerlendirilir. Mehasin ise yeniliği savunarak, zihinsel bir dönüşümü teşvik eder ve baskı rejimlerine karşı özgürlükçü bir kadın anlayışını öne çıkarır. Dergi, geçmişin sınırlandırıcı etkilerini sorgular; bunun yerine, akılcı, estetik duyarlılığı gelişmiş, özgürlükçü ve düzenli bir toplumsal yapı tasavvur eder. Geçmişin keyfî ve eğitimsiz figürleri (görgüsüz dadılar, arsız hizmetçiler ve terbiyesiz lalalar), geleceğin disiplinli ve pedagojik yaklaşımları karşısında yetersiz görülür. Bilgi Yurdu Işığı dergisinde ise modernite geçmişle kesin bir kopuş olarak değil, geçmişin yetersizliklerinin aşılması şeklinde tanımlanır. Dergide, ataerkil yapı eleştirilerek kadının “statik hayat”tan kurtulup sosyal ve siyasal haklara eriştiğinde erkekten farkının kalmayacağını savunulur.

İnci dergisinde kafesli odalar ve dışa kapalı konutlar, kadının toplumdan yalıtılmasının mekânsal sembolleri olarak sunulur. Sûs dergisinde ise modern ev, modern kadının metaforu olarak kurgulanır: bilimsel bilgiyle donanmış, üretken ve toplumsal sorumluluk üstlenen bir özne. İnci’de Balkan Harbi sonrasında kadınların kamusal alandaki görünürlüğü bir “intibah (uyanış)” olarak değerlendirilirken, Türk Kadın Yolu dergisi geçmişte kadının “nesne” olarak varlık gösterdiğini, modern dönemde ise bir özne ve vatandaş konumuna yükseldiğini ifade eder.

Modernleşmenin tarih karşıtlığı, yalnızca mekân ve kadınlık üzerinden değil, gündelik hayatın tüm alanları üzerinden kurulur. İnci Dergisinde, geçmişte aile hayatındaki karışıklık, baskıcı, huzursuz ortamın toplum hayatındaki cansızlığa, tembelliğe neden olduğu ifade edilir. Geçmişe bağlılık yerine zamanın gerekliliklerine uyum sağlamak bir zorunluluk olarak sunulur. Bu bağlamda modernitenin tarih karşıtlığı, çocuk yetiştirme anlayışında da

görünür: Geçmişte çocuk terbiyesinin “ihmal” ve “hurafeye dayalı” oluşu eleştirilerek, modern dönemde “asri” ve “fenni” yöntemlerle çocuk yetiştirmek gerektiği ifade edilir. Süs dergisi, geleneksel anlayışta ebeveynin mutlak otoriteye sahip olduğu, çocuğun ise edilgen bir varlık olarak konumlandırıldığı belirtir; bu durum “çocukluk öznesinin yok sayılması” olarak değerlendirilir. Modern pedagoji, bireyin potansiyelini açığa çıkaran bir yaklaşım olarak yüceltilir ve hedef, geçmişin tekrarını sürdüren değil, geleceği inşa eden bir nesil yetiştirmektir. Bu düşünceler gelişmekte olan ferdiyetçiliğin (bireyselliğin) göstergeleridir.

Türkiye’de siyasal, toplumsal ve kültürel alanlarda radikal bir yeniden kuruluş sürecine karşılık gelen dönemde yayımlanan Süs ve Türk Kadın Yolu dergilerinde modernitenin geçmişle hesaplaşması daha sistematik ve ideolojik bir nitelik kazanır. Süs dergisi, Almanya ve İngiltere’de gelişen işlevsel modern mimarlık anlayışıyla paralel bir söylem geliştirir. Eski evler işlevsiz, ölçüsüz ve sağlıksız olarak tanımlanırken; yeni evler bilimsel, estetik, düzenli ve aydınlık olarak övülür. Tıpkı dönemin modern mimarlık söylemini şekillendiren önemli isimlerden biri olan Le Corbusier’in (1998), geleneksel mimariden köklü bir kopuşu savunarak konutu içindeki fazlalıklardan, ağır halılardan, desenli duvar kâğıtlarından, işlevsiz ve gereksiz eşyalardan arındırmak gerektiğini belirttiği gibi dergide de gösterişli, kalabalık ve eciş bücüş eşyalı geleneksel evlere karşı “az eşya, çok işlev” ilkesi savunulur. Süs dergisinde yer alan “Ev, ziyaret edilen bir müze değil, bir yuvadır” ifadesi de modern mimarlığın hem kuramsal hem de pratik düzeyde önemli figürlerinden biri olan Taut’un (2018) geleneksel konutu; “müze” gibi kullanılan, gereksiz eşyalarla tıka basa doldurulmuş, havasız ve yaşanması zor mekânlar olarak tanımlamasıyla birebir kavramsal benzerlik taşır. Dergide yer alan “fen ve sanat ile yapılan ev” vurgusu, mimaride rastlantısallık yerine hesap, ölçü ve planlamanın öne çıkması gerektiğini belirtir. Geleneksel ustalık eksik bilgiye ve rastlantısallığa dayalı bulunurken, moderniteye göre ideal olan; bilimsel bilgiyle yoğrulmuş, sanatla uyumlu bir yapı anlayışıdır. Yapıda rastgelelik değil hesap hâkim olmalıdır. Ayrıca Karanlık odalara karşı “güneşli” mekânların yüceltilmesi, modernleşmenin hijyen, sağlık ve açıklık ideallerinin bir yansımasıdır. Dergide “eski ev”i tanımlamak için kullanılan kavramlar; “tıka basa dolu”, “eğri büğrü”, “biçimsiz”, “eciş bücüş”, “ölçüsüz”, “küflü mutfak”, “karanlık odalar”, “rahatsız”, “yıkık dökük”, “özensiz” ve “zarafetsiz” şeklindedir. Bu mekânlar rastgele ustalığa, ölçsüzlüğe ve bilim dışı bir mimari anlayışa bağlanır. Buna karşılık Avrupa’daki ev, “fen ve sanat ile yapılan”, “itinalı”, “düzenli”, “güneşli”, “zarif” ve “yeni” nitelikleriyle modern bir yaşamın mekânı olarak sunulur. Âsâr-ı Nisvân’da da benzer şekilde geleneksel konut; “darmadağınık”, “çürük hava” “pis”, “fena havalı” ve “karanlık”

mutfak gibi imgelerle temsil edilirken buna karşılık asri mekân; “aydınlığı bol”, “havadar”, “geniş”, “temiz” ve “sıhhi”, ve akılcı bir planlamayla organize edilen yeni yaşam alanıdır.

Türkiye’de hem politik hem de kültürel modernleşmenin ivme kazandığı, devrimci bir dönüşüm sürecinin yaşandığı yıllarda yayımlanan Türk Kadın Yolu dergisi daha radikal bir söyleme sahiptir. Dergi, modernleşmenin devrimsel ve keskin kopuşlarla yapılması gerektiği inancını taşır. Yeni bir ulus yaratılıyorsa, eski aidiyetler törpülenmeli hatta reddedilmelidir. Geleneksel konut; “karanlık”, “güneş görmeyen”, “köhne”, “harap”, “mukassı (sıkıntılı)”, “küçük”, “kirlili”, “kokulu”, “örümcekli” ve “mezar gibi” ifadeleriyle, güneşi ve havayı engelleyen kalın duvarlı yapılar olarak betimlenirken; modern konut ise “aydınlık”, “tertemiz”, “süslü”, “bol hava”, “bol ziya” ve “intizam” gibi kavramlarla tanımlanarak sağlıklı, düzenli ve ferah bir yaşam mekânı olarak idealize edilir. Dergide, harem ile selamlık arasındaki duvar, mimari bir unsurdan ziyade bir medeniyet engeli olarak görülür. Bu bakış açısı, Alman bir yazarın “Selamlıkla harem arasındaki duvar yıkılmadıkça Türk devleti medeni milletler arasına giremez” sözlerine yer verilmesiyle açıkça görünür kılınır. Buradaki “duvar” yalnızca mimari bir unsur değil; bir zihniyetin, bir geleneğin ve bir toplumsal yapının simgesidir. Modernleşme söylemi açısından bu “duvar” yıkmalı, kamusal alan cinsiyet eşitliği temelinde yeniden şekillenmelidir. Bu aynı zamanda kadının görünür olması ve kamusal hayata katılması gerektiği fikrini de içerir. Geçmişteki kadın karşıtı uygulamalar İslami ya da Türk geleneğinin bir parçası olarak değil, Bizans ve Hristiyan kökenli etkilerle açıklanarak tarihsel meşruiyetleri sorgulanır. Bu yolla söz konusu pratikler “yabancı” ve “yapay” olarak konumlandırılırken, Türk modernleşmesi özgün kültürel köklere dayanan, içsel bir dönüşüm ve ilerleme süreci olarak yeniden tanımlanır.

6. SONUÇ

1908-1927 dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e uzanan modernleşme sürecinin en yoğun ve belirleyici evrelerinden birini oluşturmaktadır. II. Meşrutiyet'in görece çoğulcu, tartışmaya açık ve çok sesli düşünce ortamı ile Cumhuriyet'in erken döneminde belirginleşen merkezî, ulus-devlet temelli modernleşme ideolojisi arasında şekillenen bu tarihsel süreç; kadın, konut ve mimarlık ekseninde çok katmanlı bir dönüşümü beraberinde getirmektedir. Kadın dergileri, söz konusu dönüşümün yalnızca pasif yansıtıcıları değil; modernleşme söyleminin kurulduğu, dolaşıma sokulduğu ve normatif bir çerçeveye oturtulduğu temel kültürel mecralar olarak öne çıkmaktadır.

Bu bağlamda incelenen dergilerde kadın modernleşmesi, neredeyse istisnasız biçimde aile, ahlak, annelik ve ev düzeniyle ilişkilendirilmiştir. Kadının toplumsal görünürlüğü desteklense bile bu görünürlük çoğu zaman ev içi sorumluluklara bağlı olarak meşrulaştırılmıştır. Böylece kadın, modernleşme projesinin merkezine yerleştirilen fakat hareket alanı dikkatle sınırlandırılan bir özne hâline gelmiştir.

Çalışmada, dönemin konut anlayışını biçimlendiren başlıca söylemsel araçlardan biri olarak ele alınan kadın dergileri arasında dönemsel farklılıklar gözlemlense de, modernleşme hedefi tümünde ortak bir payda oluşturmuştur. Bu ortak paydaların başında, millî, ahlâkî ve ekonomik değerlerle sınırlandırılmış seçici bir modernleşme anlayışı yer almaktadır. Geleneksel dönemde mahremiyet ve korunma mekânı olarak kurgulanan konut, kadın dergilerinde üretilen söylemler aracılığıyla rasyonelleştirilen, işlevlerine göre ayrıştırılan ve bilimsel ilkeler doğrultusunda düzenlenen modern bir mekâna dönüşmeye başlamıştır. Kadın ise konutun pasif kullanıcısı olmaktan çıkarak, evin düzenini, sağlığını, ekonomisini ve pedagojik işlevlerini yöneten “uzman ev yöneticisi” konumuna yerleştirilmiştir. Mutfak, çocuk odası, temizlik ve hijyen alanları bu bağlamda yalnızca gündelik yaşamın mekânları değil; sağlıklı nesillerin, üretken bireylerin ve modern yurttaşlığın üretildiği mikro-mekânlar olarak anlamlandırılmıştır.

Kadın dergilerinde konut, çoğunlukla geleneksel konutun “karanlık”, “dağınık”, “sağlıksız” ve “geçmişe ait” olarak kodlanan nitelikleriyle karşıtlık içinde kurgulanmış; buna karşılık aydınlık, sade, havadar, hijyenik ve işlevsel olarak ayrıştırılmış modern mekân anlayışı, modern bireyin ve modern ulusun inşasının temel koşullarından biri olarak sunulmuştur.

İncelenen dergiler, bu ortak modernleşme hedefini farklı tonlarla yorumlamıştır. Mehasin, konutu estetik uyumun ve üst sınıfa özgü zarafetinin sahnesi olarak idealize etmiş, modern evi bir “ahenk kompozisyonu” olarak tanımlamıştır. Bilgi Yurdu Işığı, hijyen, ıslık-ısı düzeni ve bilimsel ölçütler üzerinden teknik bir konut modeli geliştirmiştir. Türk Kadını, düzenli ve sade mekânı millî kalkınmanın ve ahlaki disiplinin temel koşulu olarak ele alırken; İnci dergisi sadeleşme, kullanışlılık ilkeleri doğrultusunda millî bir üslubun geliştirilmesini savunmuştur. Süs dergisi, Taylorizm benzeri yaklaşımlar ve teknolojik kolaylıklar üzerinden konutu bir verimlilik mekânı olarak kurgulamış; Âsâr-ı Nisvân, “hizmetçisiz” konutlar için pratik, bilimsel ve hijyenik çözümler üreterek modern iç mekânı gündelik yaşamın gerçekliklerine uyumlu hale getirmeyi amaçlamıştır. Türk Kadın Yolu ise konutu ulusal kültür ve yurttaşlık bilincinin inşa edildiği bir alan olarak değerlendirmiştir. Bu çeşitlilik, modern konutun Türkiye’de tekil ve homojen bir modelden ziyade, çok katmanlı ve çok sesli bir dönüşüm sürecinin ürünü olduğunu göstermektedir.

Kadın dergilerinde konut düzeni; intizam, mekânsal uzmanlaşma, hijyen, zaman ve bütçe yönetimi, yerli üretim, mahremiyet ve disiplin gibi kavramlar etrafında yapılandırılarak modernleşmenin başlıca göstergelerinden biri hâline getirilmiştir. “Düzenli ev-düzenli toplum” anlayışı, dergilerde ortak bir söylemsel çerçeve oluşturarak konutun dönüşümünü yalnızca mimarlık tarihi bağlamında değil; toplumsal cinsiyet anlayışı, ulusal bilinç inşası ve kültürel modernleşme pratikleriyle kesişen çok katmanlı bir süreç olarak görünür kılmıştır.

Dergiler üzerinden yapılan okumalar, modernleşmenin Osmanlı’dan Cumhuriyet’e keskin bir kopuşla değil; süreklilikler ve farklılaşmalar içinde ilerleyen bir söylemsel ve kurumsal yeniden inşa süreci olarak geliştiğini göstermektedir. Rejimlerin kopuş vurgusuna rağmen, toplumsal dinamikler ve kültürel pratikler incelendiğinde geçmişten devralınan alışkanlıkların yeni ideolojik çerçevelerle birlikte varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Dergilerde sadelik vurgusuna rağmen süslü görsellerin yer alması ya da yerli ve millî üslup söylemlerine karşın Batı kaynaklı mekân tariflerinin ağırlıkta olması, bu dönemin çelişkilerle ve ikiliklerle örülü bir “geçiş dönemi” olduğuna işaret etmektedir.

Kadın dergilerinde üretilen mimarlık söylemi, modern mimarlığın temel kavramlarını estetik ve biçimsel tartışmalardan ziyade gündelik yaşam pratikleri üzerinden aktarmıştır. Rasyonalite, işlevsellik, hijyen ve zaman yönetimi gibi ilkeler; mutfak düzeni, mobilya

seçimi, oda planlaması ve ev içi iş akışı üzerinden somutlaştırılmıştır. Bu bağlamda modern mimarlık, kadın dergilerinde soyut bir tasarım ideali olmaktan çok, kadının gündelik emeği aracılığıyla hayata geçirilen bir yaşam düzeni olarak temsil edilmiştir. Mutfağın bilimsel bir çalışma alanına dönüşmesi, çocuk odasının pedagojik bir mekân olarak tanımlanması, ev işlerinin planlı ve ölçülebilir faaliyetler olarak sunulması ve kadının hizmet eden figürden yöneten özneye evrilmesi, geleneksel konuttan modern konuta geçişin temel göstergeleri olmuştur.

Dergiler, Fransız estetik anlayışından Alman bilimsel ev idaresine, İngiliz düzen idealinden Amerikan iş bölümü prensiplerine kadar farklı Avrupa kaynaklarından beslenmiş; böylece Türkiye’deki konut küresel modern konut söylemiyle paralel bir doğrultuda şekillenmiştir. Fransız ve Latin kültürlerine atfedilen estetik merkezli ve tüketim odaklı yaşam biçimleri eleştirel bir söylemle dışlanırken; disiplin, üretkenlik ve tasarruf gibi değerler ideal modern yaşamın kurucu unsurları olarak öne çıkarılmıştır. Bununla birlikte dergilerde yer alan metinler, Türk modernleşmesinin Batı’daki modern konut ideallerini sadece ithal etmediğini; aksine bu idealleri millî, ahlâkî ve ekonomik öncelikler doğrultusunda yeniden yorumladığını ortaya koymaktadır.

Dergilerde üretilen konut söylemi, modern mimarlık literatürüyle güçlü paralellikler göstermektedir. Adolf Loos’un süs karşıtı yaklaşımı, Otto Wagner’in hijyen ve düzen vurgusu, Le Corbusier’nin “konut bir makinedir” söylemi, Art Nouveau’nun Gesamtkunstwerk anlayışı, Frankfurt Mutfağı’nın fonksiyonellik ilkeleri ve erken modernist konutun ışık-hava-sadelik odağı kadın dergilerinde benzer biçimde yeniden üretilmiştir. Bu durum, konutun modernleşmesinin yalnızca mimari üsluba indirgenebilecek bir dönüşüm değil; küresel ölçekte benzer normlar etrafında şekillenen kapsamlı bir kültürel yeniden yapılanma süreci olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda modern mimarlığın Türkiye bağlamında yalnızca profesyonel mimarlık çevreleri aracılığıyla değil, popüler kadın dergileri üzerinden de dolaşıma sokularak toplumsal alanda yaygınlaştırıldığını ortaya koymaktadır.

Çalışmada başvuru hermeneutik yöntem, kadın dergilerinde yer alan metinlerin yalnızca içerik düzeyinde değil, üretildikleri tarihsel, ideolojik ve toplumsal bağlamlar dikkate alınarak değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Bu yaklaşım, mimarlık disiplini dışındaki metinlerin mimarlık tarihi araştırmalarına dâhil edilebileceğine yönelik bir çerçeve

sunmakta; kadın dergilerinin yalnızca tamamlayıcı kaynaklar değil, tarihsel bağlamı içinde okunabilecek özgün birincil kaynaklar olarak ele alınabileceğini ortaya koymaktadır. Gelecek çalışmalar için bu yöntemin genişletilmesi, farklı disiplinlerdeki yazılı ve görsel kaynakların mimarlık tarihiyle ilişkilendirilmesi açısından potansiyel taşımaktadır.

Bir diğer önemli bulgu, kadın yazarlara ilişkin gerçekleştirilen literatür taramasında, tanınmış isimlerin kızları da dâhil olmak üzere pek çok kadın yazarın akademik yazında yer almadığının ya da haklarında son derece sınırlı bilgi bulunduğu tespit edilmesidir. Bu durum, kadın emeğinin ve entelektüel katkısının ihmal edildiğine işaret etmektedir. Birçoğunun gerçek adları bilinmese dahi, çalışma kapsamında bu yazarların metinlerinin yeniden gün yüzüne çıkarılması, kadın emeğinin yeniden görünürlük kazanması açısından önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, 1908-1927 yılları arasında yayımlanan kadın dergilerinde üretilen söylemler, modernleşmenin mimarlık, konut ve toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinden nasıl kurgulandığını bütüncül biçimde ortaya koymaktadır. Kadın dergileri, modern konutun hem pratiğini hem söylemini şekillendiren başlıca mecralar olarak, devlet politikalarıyla eşzamanlı biçimde modern konutun kültürel zemine yerleşmesini sağlamış; Türkiye'nin modernleşme sürecine mimarlık dışı bir kanaldan özgün bir katkı sunmuştur. Bu bağlamda konut, yalnızca biçimsel, teknik ve stilistik odaklarla ele alınabilecek bir yapı değil; gündelik pratikler, kültürel temsiller ve toplumsal normlar aracılığıyla inşa edilen çok katmanlı bir kültürel süreç olarak değerlendirilmelidir. Kadın dergilerinin mimarlık tarihi açısından birer tarihsel kaynak olarak ele alınması, disiplinin sınırlarını genişletmekte ve tarih yazımına alternatif perspektifler kazandırmaktadır.

KAYNAKLAR

- [Âyin], L. (1925). Fin kadınları. *Âsâr-ı Nisvân*, 20, 5–8.
- [Elif]. Seyfi. (1918). Mahalle evleri. *Türk Kadını*, (9), 137.
- [Elif]. [Elif]. (1917). Aile için: Küçük bilgiler. *Bilgi Yurdu Işığı* (1), 6–10.
- A. E. (1917). Aile için: Küçük bilgiler. *Bilgi Yurdu Işığı*, (3), 40–42.
- A. L. (1926). Asrî Türk kadını. *Kadın Yazıları*, 22, 8–9.
- Abdullah Cevdet. (1924a). İçtimai hayatta kadın. *Süs*, (42), 7, 15.
- Abdullah Cevdet. (1924b). Kadın ve ailede terbiye. *Süs*, (47), 6–7.
- Abdullah Cevdet. (1924c). İngiltere’de aile hayatı. *Süs*, (49), 6–7.
- Abdullah Cevdet. (1924d). Mektepte terbiye. *Süs*, (50), 6–7.
- Abdullah Cevdet. (1924e). İngiliz mekteplerinde terbiye. *Süs*, (51), 10–11.
- Abdullah Cevdet. (1924f). Kadın ve ailede terbiye (II). *Süs*, (48), 5, 11.
- Acun, F. (2015). Arnavutköy Amerikan Kız Koleji mezunları ve meşhurları. *Journal of Modern Turkish History Studies / Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, 11(22), 417–442.
- Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye’nin oluşumu* (Çev. Y. Alogan) (17. Baskı). İstanbul: Sarmal Yayınevi, 85-100.
- Ahmed Edip. (1918a). Fenni sahifeler: Çirkinlik. *Türk Kadını*, (2), 19–21.
- Ahmet Edip. (1918b). Musahabe-i fenniye. *Bilgi Yurdu Işığı*, (11), 161–164.
- Ahmet Hikmet. (1908). Kadıköy’nde kışlık tiyatrodan. *Mehâsin*, (4), 219–224.
- Akay, H. (1998). *Cenâb Şahâbeddin*. İstanbul: Timaş Yayınları, 22-23.
- Akgül, R. F. (2017). İkinci Meşrutiyet dönemi kadın dergilerinin görsel tasarımı. *Electronic Turkish Studies*, 12(29), 51–72.
- Akyol, E. (2007). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Kadının Değişen Rolünün Konut Kullanımına Yansıması*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akyüz, K. (1969). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri*. Ankara Üniversitesi Basımevi, 122-123.

- Akyüz, Y. (1993). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 122-123.
- Alaettin Bekir (1928). “Alman Mimarisinden Alınacak Dersler”, *Hayat*, 4(99), 9–12.
- Ali Kemal. (1908). Aile hayatı. *Mehâsin*, (2), 105–108.
- Ali Nevmi. (1909). Yeni hasır iskemleler. *Mehâsin*, (10), 706–712.
- Ali Sami. (1927). Sanayi ve ticaret âleminde kadınlarımız. *Türk Kadın Yolu*, (29), 7–8.
- Alsaç, Ü. (1976). *Türkiye’deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi*. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Anderson, S. (1986). Critical conventionalism in architecture. *Assemblage*, 1, 7–23.
- Argunşah, H. (2002). *Bir Cumhuriyet kadını Şükûfe Nihal*. Ankara: Akçağ Yayınları, 19-65.
- Arıç, A. S. (2014). Türkiye’de kız enstitüleri: Gelenekten geleceğe. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)*, (20), 193–215.
- Asaf Muammer. (1908a). Sanayi-i nisvanyeden. *Mehâsin*, (1), 58–64.
- Asaf Muammer. (1908b). Moda kayık yarışı. *Mehâsin*, (2), 109–114.
- Âsâr-ı Nisvân. (1925). İlk söz. *Âsâr-ı Nisvân*, 1, 1.
- Ashby, M. C. (1925). Misis Corbett Ashby’nin Nezihe Muhiddin Hanım’a gönderdiği mektup. *Kadın Yolu*, (3), 8.
- Asım Nihad. (1917). Hanımlar meclisinde: Monolog. *Bilgi Yurdu Işığı*, (5), 75–77.
- Aslanoğlu, İ. (2010). *Erken Cumhuriyet dönemi mimarlığı: 1923–1938*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 255-396.
- Ataman, I. (2007). *Bir Yorumlama Yöntemi Olarak Hermeneutik: Erol Akyavaş Üzerine İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Atatürk, M. K. (1927). *Nutuk*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Atay, H. (1981). Temizlik ve çeşitleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(1–2), 57–68.
- Ateş, N. Y. (2009). *Kadın yolu / Türk kadın yolu (1925–1927)*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 15-45.
- Aydın, Ö. ve Çelik, N. (2022). Erken Cumhuriyet döneminde “asrî” mimarlığı tanıtan bir öncü: Hayat Mecmuası. *Art-e Sanat Dergisi*, 15(30), 805–827.

- Aydoğdu, H. (2009). Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve eđitimdeki gelişmeler. *Millî Eğitim*, 38(182), 372–384.
- Ayhan, B. (2008). Olağanüstü durumlarda toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye basının katkısı: Millî Mücadele dönemi Türk basını. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 75–99.
- Balcı, H. (1998). 1920’lerde kadın kimliği ve *Türk Kadın Yolu*. *Toplumsal Tarih*, 9(52), 32–35.
- Banarlı, N. S. (1959). *Yahya Kemal yaşarken*. İstanbul: Baha Matbaası, 142-167.
- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk edebiyatı (Cilt 2)*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1233-1234.
- Banham, R. (1960). *Theory and design in the first machine age*. New York: MIT Press, 24-46.
- Başdoğan, S. (2011). Konutun modernleşmesi ve modern dünyada mimarın meşrutiyet sorunu. *Güney Mimarlık Dergisi*, 5, 17–23.
- Batur, A. (2005). *A concise history: Architecture in Turkey during the 20th century*. Ankara: Chamber of Architects of Turkey, 67-89.
- Batur, A. (Ed.). (2003). *M. Vedat Tek: Kimliğinin izinde bir mimar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 10-17.
- Bauman, Z. (1996). *Modernlik ve müphemlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 243-267.
- Baydar, G. (2002). Tenuous boundaries: Women, domesticity and nationhood in 1930s Turkey. *The Journal of Architecture*, 7(3), 229–244.
- Baydar, M. (1968). *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve anıları*. İstanbul: Menteř Kitabevi, 9-17.
- Baykan, A., Ötüş-Baskett, B. (1999). *Nezihe Muhittin ve Türk kadını, 1931: Türk feminizminin düşünsel kökenleri ve feminist tarih yazıcılığından bir örnek*. İstanbul: İletişim Yayınları, 25-32.
- Beecher, C. E. ve Stowe, H. B. (2002). *The American woman’s home*. New Brunswick: Rutgers University Press, 15-22.
- Benevolo, L. (1981). *Modern mimarlığın tarihi I: Sanayi devrimi*. İstanbul: Çevre Yayınları, 28.
- Benjamin, W. (2017). *Pasajlar* (Çev. A. Altan) (13. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 12-35.
- Berkes, N. (1964). *Türkiye’de çağdaşlaşma*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 56-68.
- Berkes, N. (1982). *Atatürk ve devrimler*. İstanbul: Adam Yayınları, 12-30.

- Berkes, N. (2017). *Türkiye’de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 102-130.
- Berman, M. (2010). *Katı olan her şey buharlaşıyor*. İstanbul: İletişim Yayınları, 12-35.
- Bilgin, İ. (1996). Anadolu’da modernleşme sürecinde konut ve yerleşme. (Y. Sey, Ed.), *Tarihten günümüze Anadolu’da konut ve yerleşme* içinde. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 472–490.
- Bingöl, Ö. (2001). *Modernleşme ve Toplu Konut Mimarisi: Endüstri Devrimi Sonrası Barınma Kültürünün Değişimi*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bintürreşat Übeyde. (1909). Amerika nisvanı. *Mehâsin*, (5), 352–356.
- Blais, W. (2009). *A Hermeneutic Exploration of the Literature of Technology: Prometheus Bound, Frankenstein and Battlestar Galactica*. Duquesne University. ProQuest Dissertations Publishing, 20-31.
- Bompars, C. (1925). “Mme. Nezihe Muhittin”. *Kadın Yolu*, (1), 9.
- Boyacıoğlu, E. (2018). Kadın üzerinden modern konut ve Bruno Taut. *Arredamento Mimarlık*, 323.
- Bozdoğan, S. (1996). Modern yaşamak: Erken Cumhuriyet kültüründe kübik ev. (Y. Sey, Ed.), *Tarihten günümüze Anadolu’da konut ve yerleşme* içinde. İstanbul: Metis Yayıncılık, 313-328.
- Bozdoğan, S. (2012). *Modernizm ve ulusun inşası: Erken Cumhuriyet Türkiye’si’nde mimari kültür*. İstanbul: Metis Yayıncılık, 37-219.
- Bullock, N. (1988). First the kitchen: Then the façade. *Journal of Design History*, 1(3–4), 177–192.
- Bütün, N. (2019). *İnci Dergisi’nde Kadın*. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Caporal, B. (1982). *Kemalizmde ve Kemalizm sonrasında Türk kadını (1919–1970)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 104.
- Celal Sahir. (1908). Kadınlarımız hakkında. *Mehâsin*, (6), 382–387.
- Celal Sahir. (1923a). İzdivaç hakkında bazı düşünceler. *Süs*, (8), 3.
- Celal Sahir. (1923b). Dedikodu: Nihan’ın mektubu; Benden şikâyet – Nevin’in evi – Şark odası – Taklitçilik. *Süs*, (21), 3.
- Cenap Şahabettin. (1908a). Musahabe: Aile arasında nezaket. *Mehâsin*, (3), 170–182.
- Cenap Şahabettin. (1908b). Raşime-i hoşamedî: Madame Sarah Bernhardt. *Mehâsin*, (3), 147–149.

- Cevizci, A. (2005). Hermeneutik. *Felsefe sözlüğü* içinde. İstanbul: Paradigma, 143-150.
- Cezar, M. (2005). *Sanatta Batı'ya açılış ve Osman Hamdi I.* İstanbul: Erol Kerim Aksoy Vakfı, 56-78.
- Childs, P. (2010). *Modernizm* (Çev. V. Yıldırım). İstanbul: Sitare Yayınları, 22.
- Coleman, D., Danze, E. ve Henderson, C. (1996). *Architecture and feminism*. New York: Princeton Architectural Press, 46-78.
- Colomina, B. (1996). *Privacy and publicity: Modern architecture as mass media*. Cambridge, MA: MIT Press, 31-47.
- Colomina, B. (1999). Collaborations: The private life of modern architecture. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 58(3), 462-471.
- Colomina, B., Bloomer, J. (1992). *Sexuality and space* (1). New Jersey: Princeton Architectural Press. 67-96.
- Comte, A. (1964). Pozitif felsefe dersleri. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2(19-20), 213-258.
- Çakır, S. (1991). Osmanlı kadın dernekleri. *Toplum ve Bilim*, (53), 139-159.
- Çakır, S. (1994). *Osmanlı kadın hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları, 6-25.
- Çakır, S. (1994b). Osmanlı kadını bilinçlenme yolunda: Beyaz konferanslar. *Tarih ve Toplum*, (123), 28-31.
- Çakır, S. (2003). Kadınlığın ilk tarihi şikâyeti: Beyaz Konferans. *Tarih ve Toplum*, 39(231), 168-175.
- Çakmak, A. (2021). Yapı malzemesinin tarihsel gelişimi ve mimarlığa etkileri. *Ata Planlama ve Tasarım Dergisi*, 5(1), 41-54.
- Çebi, İ. (2010). *Dr. Abdullah Cevdet'in Düşüncesinde Madde Anlayışı*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 42-47.
- Çeri, B. (2000). 1923'te bir evlenme şekli. *Tarih ve Toplum*, 33(197), 11-12.
- Çetin, E., Tüzer, C. (2017). İnci dergisi üzerine bir inceleme. *Milli Eğitim Dergisi*, 46(216), 203-255.
- Çolak, G., Uçan, L. (2008). *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e basında kadın öncüler* (1. Baskı). İstanbul: Heyamola Yayınları, 47-56.
- Çon, E. (2007). *Osmanlı Kadınları İçin Dekolte Bir Dergi: Süs (16 Haziran 1339-26 Temmuz 1340)*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Demircan, A. (2003). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Aydınlık Bir Yüz: Abdülhak Hâmit Tarhan*. Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demircioğlu, C. (1998). İmparatorluktan Cumhuriyet'e Aydemir müellifi Müfide Ferit Hanım. *Toplumsal Tarih*, (59), 14–21.
- Demirdirek, A. (1993). *Osmanlı kadınlarının hayat hakkı arayışının bir hikâyesi* (1. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi, 79.
- Dervişoğlu, F. M. (2009). Millî Mücadele döneminde basın ve İrâde-i Milliye gazetesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 159–166.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca–Türkçe ansiklopedik lûgat* (2. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi, 32–34.
- Dilthey, W. (1999). *Hermeneutik ve tin bilimleri* (Çev. D. Özlem). İstanbul: Paradigma Yayınları, 24.
- Doğramacioğlu, H. (1928). Millî Mücadele ve Hâkimiyet-i Milliye gazetesi. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 56–65.
- Doktor Frenk Kareyn. (1923). Medeniyet kadınlaşmak demektir. *Süs*, (4), 6.
- Dr. Rıfat. (1925). Yeni doğan çocuklara mahsus hıfzıssıhha 3. *Kadın Yolu*, (6), 5.
- Dr. Rüsuhi. (1908a). Muhafaza-i hüsnü an. *Mehâsin*, (1), 55–57.
- Dr. Rüsuhi. (1908b). Hıfzıssıhha. *Mehâsin*, (2), 115–117.
- Dr. Rüsuhi. (1908c). Aile tabibi. *Mehâsin*, (3), 184–186.
- Dr. Rüsuhi. (1908d). Hıfzıssıhha-i tağaddi: Sebze ile tağaddi. *Mehâsin*, (4), 264–265.
- Dr. Veliş. (1918). Hıfz-üs-sıhha derslerinden: Ebeveyne nasayih-i sıhhiye. *Bilgi Yurdu Işığı*, (13), 62–67.
- Durand, J. N. L. (1809). *Précis des leçons d'architecture données à l'École polytechnique* (Cilt 2) (1. Baskı). Paris, 77.
- Duru, K. N. (1957). *İttihat ve Terakki: Hatıralarım* (1. Baskı). İstanbul: Sucuoğlu Matbaası, 35–67.
- Edhem Nejat. (1918a). Evlatsız anneler. *Türk Kadını*, (4), 52–53.
- Edhem Nejat. (1918b). Evsiz barksız hanımlar. *Türk Kadını*, (5), 69–71.
- Edhem Nejat. (1918c). Ev sahibesi olursam ne yapacağım? *Türk Kadını*, (6), 85–87.
- Edhem Nejat. (1918d). Ummacı yekûnun hasımları. *Türk Kadını*, (7), 99–101.

- Edhem Nejat. (1918e). Kadın erkek eğlencede de birlikte. *Türk Kadını*, (9), 132–133.
- Edhem Nejat. (1918f). Türkiye’de kız mektepleri ve terbiyesi. *Türk Kadını*, (10), 151–152.
- Efzayış Yusuf. (1925a). Ev hayatı. *Kadın Yolu*, (1), 4–5.
- Efzayış Yusuf. (1925b). Kıyafetlerin psikolojisi. *Kadın Yolu*, (2), 19–20.
- Ekşi Altay, P. (2007). *Nazım Hikmet ve Attila İlhan Şiirinde Paris İmgesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eldem, S. H. (1954). *Türk evi plan tipleri*. İstanbul: Pulhan Matbaası., 22-54.
- Eldem, S. H. (1984). *Türk evi: Osmanlı dönemi I*. Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, 20-69.
- Eldem, S. H. (1987). *Türk evi: Osmanlı dönemi II*. Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, 14-18.
- Emine Kamil. (1925a). Ev idaresi ilmi: Ev idaresinin ehemmiyeti. *Kadın Yolu*, (6), 3.
- Emine Kamil. (1925b). Ev idaresi ilmi 2 (Fransızca’dan). *Kadın Yolu*, (8), 4.
- Emine Müeyyed. (1926a). Ümid-i istikbal. *Âsâr-ı Nisvân*, (19), 6–7.
- Emine Şevket. (1926). İspanyol kadınları. *Kadın Yazıları*, (21), 5–6.
- Enver Behnan. (1925a). Adem-i müsavat. *Kadın Yolu*, (5), 5–6.
- Enver Behnan. (1925b). Kasaba kadını, yörük kadını. *Kadın Yolu*, (8), 3–4.
- Enver Behnan. (1925c). İhtimaiyat: Demokraside feminizm. *Kadın Yolu*, (4), 3.
- Enver Behnan. (1926a). İhtimaiyat ve kadınlık. *Türk Kadın Yolu*, (18), 1–2.
- Enver Behnan. (1926b). Aile kadını, süs kadını. *Türk Kadın Yolu*, (19), 6–7.
- Enver Behnan. (1926c). Cumhuriyet kadını ne düşünüyor? *Türk Kadın Yolu*, (23), 1–2.
- Ercilasun, A. B. (2007). *Türk dünyası üzerine incelemeler* (4. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, 5-24.
- Ercüment Bey. (1908). İdare-i beytiye ve tabahat. *Mehâsin*, (2), 81–88.
- Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi (Cilt 1–2)*. İstanbul: Eser Matbaası, 688.
- Ergün, M. (1982). *Atatürk devri Türk eğitimi*. Ankara Üniversitesi Basımevi, 15-18.
- Erkenez, S. (2009). *Gecekondu Kadının Konutu Kullanımı ve Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Eroğlu, Ş. (2000). Mutfak modernizasyonu: Mutfak tasarımında kadınlar ve kadın mimarlar. *Arredamento Mimarlık*, 123, 86–96.
- Ersoy, M. A. (1928). *Safahat*. İstanbul: Âmedî Matbaası, 1-30.
- Ertuğ, H. R. (1959). *Basın ve yayın hareketleri tarihi*. İstanbul: Yenilik Basımevi, 3-50.
- Ertürk, F. (2019). *Sokak Pratiği Aracılığıyla Yer ve Yerin Ruhunu Anlamaya Yönelik Bir Sentez Önerisi: Hermeneutik-Fenomenolojik-Semiyolojik (HFS) Çerçeve Yaklaşım*. Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- F. [Ayın]. (1923). Musahabe: Mahallem. *Yeni İnci*, (11), 4–5.
- Faruk İzzet. (1923). Kadınlık âlemi. *Süs*, (24), 15.
- Fehime Nüzhet. (1924). Kadınların terbiyeyi bedeniyesi için. *Süs*, (50), 12–13.
- Feride Salih. (1926). Yaz tatillerini nasıl geçirmeliyiz. *Kadın Yazıları*, 23–24, 21–23.
- Fevziye Abdürreşid. (1925a). Hayatımız. *Âsâr-ı Nisvân*, (2), 1–3.
- Fevziye Abdürreşid. (1925b). Hayatımız. *Âsâr-ı Nisvân*, (3), 1–2.
- Fevziye Abdürreşid. (1925c). Bize âid. *Âsâr-ı Nisvân*, (14), 1–2.
- Fevziye Abdürreşid. (1925d). Japon kadınları. *Âsâr-ı Nisvân*, (5), 1–3.
- Fevziye Abdürreşid. (1925e). İhtiyâcâtımız. *Âsâr-ı Nisvân*, 7, 1–2.
- Fevziye Abdürreşid. (1925f). Hayatımız. *Âsâr-ı Nisvân*, 1, 1–3.
- Fevziye Abdürreşid. (1925j). Türk kadınlarının hukuk ve faaliyette müsavâtı. *Âsâr-ı Nisvân*, 21, 2.
- Fevziye Abdürreşid. (1926). İbret-âmiz bir vaka: Suikast. *Kadın Yazıları*, 23–24, 1–2.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1940). *Tanzimatta içtimaî hayat*. İstanbul: Maarif Matbaası, 650.
- Fikret, T. (1900). *Tarih-i Kadim*. Rübâb-ı Şikeste içinde. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 12-60.
- Foucault, M. (1984). What is enlightenment? (P. Rabinow, Ed.), *The Foucault reader* içinde. New York: Pantheon Books, 31-50.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve iktidar* (Çev. I. Ergüden ve O. Akınhay) (2. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 15-53.
- Frampton, K. (1996). *Modern architecture: A critical history* (3. Baskı). London: Thames and Hudson, 30-75.

- Frederick, C. (1913). *The new housekeeping: Efficiency studies in home management*. New York: Doubleday, Page and Company, 1-15.
- Frederick, C. (1919). *Household engineering: Scientific management in the home*. Chicago: American School of Home Economics, 1-30.
- Freeman, J. (2004). *The making of the modern kitchen*. Oxford: Berg, 20-32.
- Gadamer, H. G. (1995). *Hermeneutik* (Çev. D. Özlem). *Hermeneutik (yorumbilgisi) üzerine dersler* içinde. Ankara: Ark Yayınları, 156-178.
- Gadamer, H. G. (2003). Dilthey'in tarihselciliğin güçlüklerinde dolanışı. *Hermeneutik üzerine yazılar* içinde (Çev. D. Özlem). İstanbul: İnkılap, 207-209.
- Gadamer, H. G. (2004). *Truth and method* (Çev. J. Weinsheimer and D. G. Marshall) (2. Baskı). London: Continuum, 2-24.
- Genç, E. (2019). *1900-1930 Yılları Arası Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi İstanbul Yapılarında Cephe Bezemeleri*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gezgin, H. S. (1997). *Edebi portreler* (Haz. B. Ayvazoğlu) (1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 15-34.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları* (Çev. E. Kuşdil) (1. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 15-43.
- Giedion, S. (1929). *Befreites Wohnen* (Schaubücher 14). Zurich: Orell Fussli, 3-7.
- Giedion, S. (2009). *Space, time and architecture* (5. Baskı). Cambridge, MA: Harvard University Press, 30-76.
- Goodwin, G. (1997). *The private world of Ottoman women* (Cilt 2). London: Saqi Books, 43-76.
- Gökalp, Z. (1923). *Türkçülüğün esasları* (1. Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1-7.
- Gökalp, Z. (1976). *Türkleşmek, İslamlaşmak, muasırlaşmak* (1. Baskı). İstanbul: İnkılap Yayınları, 10-35.
- Gövsal, İ. A. (1946). *Türk meşhurları ansiklopedisi* (1. Baskı). İstanbul: Yedigün Neşriyatı, 312.
- Gropius, W. (1926). Principles of Bauhaus production. In *The architecture reader: Essential writings from Vitruvius to the present* (M. Hays, Ed.), 136-141.
- Gropius, W. (1967). *The new architecture and the Bauhaus* (1. Baskı). Cambridge, MA: MIT Press, 19-39.

- Gündüz, O. (1997). *Meşrutiyet romanında yapı ve tema* (2 cilt) (1. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 134-179.
- Gürkaynak, A. M., Ege, H. Ş. (1936). *Celâl Sahir Erozan: Hayatı ve eserleri* (Cilt 8) (1. Baskı). Bilecik: Bilecik Halkevi Yayını, 160-203.
- Gökalp, Z. (1923). Türkçülüğün esasları. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Gülsüm Niyazi. (1925). Bedeni hars. *Kadın Yolu*, (9), 5.
- Habermas, J. (1990). Modernlik: “Tamamlanmamış bir proje”. *Postmodernizm içinde* (N. Zeka Ed., Çev. G. Naliş). İstanbul: Kıyı Yayınları, 31-44.
- Habermas, J. (2003). Dilthey’in anlama kuramı: Ben-özdeşliği ve dilsel iletişim. In *Hermeneutik üzerine yazılar* (Çev. D. Özlem). İstanbul: İnkılap, 143.
- Hadiye Şükrü. (1924). Evlerimizi süslemek için. *Süs*, (39), 4-5.
- Hakkı Behiç. (1908). Hukuk-u vezaif-i nisvan. *Mehâsin*, (6), 406-410.
- Halide Nusret. (1923). Dedikodu: Kadınları çalıştırma! *Süs*, (28), 3-4.
- Halit Karay, R. (1919). *Memleket hikâyeleri* (1. Baskı). İstanbul: İnkılap Yayınevi, 12-78.
- Hamdullah Suphi. (1919). Ev eşyaları ve Türk üslubu. *İnci*, (11), 5-8.
- Hanım Doktor. (1924). Güzel, Sağlam, Bahtiyar Olalım. *Süs*, (46), 12.
- Hanioğlu, M. Ş. (1981). *Bir siyasal düşünür olarak Abdullah Cevdet ve dönemi* (1. Baskı). İstanbul: Üçdal Neşriyat, 402-444.
- Hanioğlu, M. Ş. (1985). *Bir siyasal örgüt olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 173-175.
- Hart, J. (2004). Margery Corbett Ashby. In H. C. G. Matthew, B. Harrison (Eds.), *Oxford dictionary of national biography*. (1. Baskı). Oxford University Press, 23-67.
- Hasırlıoğlu, E. (1967). Millî Mücadelede Sivas’ta toplanan kadınlar kongresi. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (2), 16-19.
- Hasol, D. (1993). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü* (5. Baskı). İstanbul: YEM Yayınları, 167.
- Hatice Refik. (1925). Kadın- Zevce. *Kadın Yolu*, (5), 6-8.
- Hayden, D. (1982). *The grand domestic revolution*. (1. Baskı). Cambridge, MA: MIT Press, 1-40.
- Haykır, T. (2020). “Zaman”ın aynasından mütareke dönemi edebiyat ve kültür hayatı. *Turkish Studies – Language and Literature*, 15(1), 73-205.

- Hebbard, A. B. (2005). *Reading Daniel as a Theological Hermeneutics Textbook*. Doktora Tezi, University of Glasgow. University of Glasgow Theses.
- Heidegger, M. (1962). *Being and time* (Çev. J. Macquarrie, E. Robinson,). (1. Baskı). New York: Harper, 20-89.
- Henderson, S. (2013). *Building culture: Ernst May and the New Frankfurt initiative, 1926–1931*. (1. Baskı). New York: Peter Lang Publishing, 34-87.
- Heyd, U. (2002). *Ziya Gökalp: Türk milliyetçiliğinin temelleri* (Çev. B. Üçok,). (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 1-24.
- Heyet-i İdare. (1925). Elbiselerimiz. *Âsâr-ı Nisvân*, (4), 6–7.
- Heyet-i Tahririye. (1925). Türk kadınlarının nazar-ı şefkatine. *Âsâr-ı Nisvân*, (4), 1–2.
- Heynen, H. (2011). *Mimarlık ve modernite* (Çev. N. Bahçekapılı, R. Öğdül,). (1. Baskı). İstanbul: Versus Yayınları, 25-120.
- Hülya. (1924). Dedikodu: Anadolu’da hukuk-i aile. *Süs*, (36), 3.
- Hür Kadın. (1917a). Tel dolap. *Bilgi Yurdu Işığı*, (4), 61–63.
- Hür Kadın. (1917b). Aileler için: Küçük bilgiler. *Bilgi Yurdu Işığı*, (7), 105–107.
- Hüseyin Fehmi. (1924). Dedikodu: Moda tesbit olunur mu? *Süs*, (37), 3.
- Hüseyin Naim. (1908). İsrâf-ı nisvan. *Mehâsin*, (6), 413–415.
- Iggers, G. G. (2000). *Yirminci yüzyılda tarih yazımı* (Çev. G. Çağalı Güven,)(1. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 14-69.
- Işık, İ. (2006). Ömer Seyfettin. *Türkiye edebiyatçıları ve kültür adamları ansiklopedisi* (Cilt 7) içinde. (1. Baskı). Ankara: Elvan Yayınları, 2760-3047.
- İdare-i Beytiyye Muallimesi. (1918). İdare-i beytiyyeden: Misafir sofrası. *Bilgi Yurdu Işığı*, (17), 278–281.
- İhsan. (1918). Çamlıca İnas Sultanisinde verilmiş bir konferanstan. *Bilgi Yurdu Işığı*, (12), 189–192.
- İmzasız. (1925m). Âsâr-ı Nisvân’ın satış mahalleri. *Âsâr-ı Nisvân*, (10), 16.
- İmzasız. (1908a). İfade-i mahsusa ve teşekkür. *Mehâsin*, (2), 1.
- İmzasız. (1908b). [Başlıksız yazı]. *Mehâsin*, (1), 1.
- İmzasız. (1908c). İfade-i mahsusa ve teşekkür. *Mehâsin*, (2), 1.
- İmzasız. (1909). Hanımlarımıza müfid bir eğlence. *Mehâsin*, (5), 371–375.

- İmzasız. (1917a). Kadınlık şunu. *Bilgi Yurdu Işığı*, (6), 90–93.
- İmzasız. (1917b). Kadınlık şunu. *Bilgi Yurdu Işığı*, (8), 123–127.
- İmzasız. (1918a). Aileler için: Küçük bilgiler. *Bilgi Yurdu Işığı*, (11), 171–172.
- İmzasız. (1918b). Aileler için: Küçük bilgiler. *Bilgi Yurdu Işığı*, (12), 183–185.
- İmzasız. (1918c). Aileler için: Küçük bilgiler. *Bilgi Yurdu Işığı*, (13), 205.
- İmzasız. (1918d). Kadınlık şunu: Sade giyinen kadınlar cemiyeti. *Türk Kadını*, (3), 44–45.
- İmzasız. (1918e). El işleri. *Bilgi Yurdu Işığı*, (10), 159–160.
- İmzasız. (1918f). Moda hakkında. *Türk Kadını*, (3), 46.
- İmzasız. (1918g). Hanımlarımızın fikirleri. *Türk Kadını*, (1), 15.
- İmzasız. (1918h). Muhterem Türk kadınlarına. *Türk Kadını*, (6), 95.
- İmzasız. (1919a). İnci'yi niçin çıkarıyoruz? *İnci*, (1), 2.
- İmzasız. (1919b). Kadınlık şunu. *İnci*, (1), 2.
- İmzasız. (1919c). Hayatta kadın. *İnci*, (1), 9.
- İmzasız. (1919d). Kadınlık şunu; tesettür meselesi; memurelerimiz. *İnci*, (2), 2.
- İmzasız. (1919e). Feminizm: Müfide Ferid konferansı. *Türk Kadını*, (20), 305–308.
- İmzasız. (1919f). Avrupa'da kadınların hukuku. *İnci*, (3), 8.
- İmzasız. (1919g). Mobilyaya dair. *İnci*, (4), 9.
- İmzasız. (1919h). Salon hayatında muattar çiçekler. *İnci*, (6), 6.
- İmzasız. (1919i). Kadınlık şunu; kadın doktorlarımız. *İnci*, (8), 16.
- İmzasız. (1919j). İdmancı rakkaseler ve mevzun hareketler. *İnci*, (8), 12.
- İmzasız. (1919k). Ev eşyaları. *İnci* (Bayram eki), 13.
- İmzasız. (1919l). Karie ve karilerimize birkaç söz. *İnci*, (6), 16.
- İmzasız. (1920). Kadınlık âleminde. *İnci*, (14), 9.
- İmzasız. (1923a). Hüseyin Cahid Bey'le mülakat. *Süs*, (3), 6–7.
- İmzasız. (1923b). Kadınlık âlemi: Fransa'da kadın encümen-i dânişi. *Süs*, (1), 5.

- İmzasız. (1923c). Görücülük mü? Görüşücülük mü? *Süs*, (4), 15.
- İmzasız. (1923d). Görücülük mü? Görüşücülük mü? *Süs*, (6), 14–15.
- İmzasız. (1923e). Görücülük mü? Görüşücülük mü? *Süs*, (7), 13.
- İmzasız. (1923h). Kadınlık hadiseleri: Boğaziçi vapurunda bir vaka. *Süs*, (5), 11.
- İmzasız. (1923i). Çocuklarımızın dişi. *Süs*, (3), 14.
- İmzasız. (1923j). Çocuklarımızın saçı. *Süs*, (6), 13.
- İmzasız. (1923k). Sıhhat sayfaları. *Süs*, (11), 11.
- İmzasız. (1923l). Masrafsız şıklık nasıl olur? *Süs*, (15), 4–5.
- İmzasız. (1923m). Güzel, sağlam ve bahtiyar olmak için. *Süs*, (15), 14.
- İmzasız. (1923n). Kadınlar için en çok hangi sporlar daha muvaffaktır? *Süs*, (15), 8–9.
- İmzasız. (1923o). Oda süsleri. *Süs*, (8), 5.
- İmzasız. (1923p). Bir hanım yazı odası. *Süs*, (14), 4.
- İmzasız. (1923q). Ev kadınlarına yardım. *Süs*, (25), 4.
- İmzasız. (1923r). Amerika’da ev kadınları. *Süs*, (2), 10–11.
- İmzasız. (1923s). Hanım makine başında. *Süs*, (6), 12.
- İmzasız. (1923t). Bir hasbihal. *Süs*, (12), 2.
- İmzasız. (1923u). Süs ve kadınlığa dair. *Süs*, (7), 12.
- İmzasız. (1923v). Türk Kadını: Şair-i Mükerrer Mehmet Emin Beyefendi’nin mütalaaları. *Süs*, (4), 3.
- İmzasız. (1924a). Hamdullah Suphi Bey’le mülakat. *Süs*, (1), 3.
- İmzasız. (1924b). Seyyar kitap rafı. *Süs*, (46), 8.
- İmzasız. (1924c). Evlerimizi nasıl döşemeliyiz? *Süs*, (44), 8.
- İmzasız. (1924d). Evlerimizi nasıl tefriş edelim? *Süs*, (47), 8.
- İmzasız. (1924e). Evlerimizi nasıl tefriş edelim? *Süs*, (48), 4.
- İmzasız. (1924f). Evlerimizi nasıl tefriş edelim? Genç kızlara mahsus bir yatak odası. *Süs*, (49), 8.

- İmzasız. (1924g). Evleri nasıl tefriş edelim? *Süs*, (46), 5.
- İmzasız. (1924h). Ucuz ve küçük evler. *Süs*, (52), 9.
- İmzasız. (1924i). Uydurma bir sedir. *Süs*, (35), 4.
- İmzasız. (1924j). Salon süsleri. *Süs*, (31), 8.
- İmzasız. (1924k). Genç kız odaları için biblolar. *Süs*, (50), 9.
- İmzasız. (1924l). Puşvar yahut setensil. *Süs*, (43), 9.
- İmzasız. (1924m). Batık. *Süs*, (46), 9–10.
- İmzasız. (1924n). Ev işlerinde elektrik. *Süs*, (47), 9.
- İmzasız. (1924o). Hava bahçeleri. *Süs*, (55), 4.
- İmzasız. (1924p). Mücellet Süs koleksiyonu. *Süs*, (34), 2.
- İmzasız. (1925a). Nasıl giyinmeliyiz? *Kadın Yolu*, (1), 13.
- İmzasız. (1925b). Müsabaka. *Kadın Yolu*, (1), 15.
- İmzasız. (1925c). İdare-i beytiyye. *Âsâr-ı Nisvân*, (8), 9–12.
- İmzasız. (1925d). Ev işleriyle ilgili bilgiler. *Âsâr-ı Nisvân*, (22), 23–24.
- İmzasız. (1925e). İdare-i beytiyye; Evlerin tertip ve tezyini: Mutfak. *Âsâr-ı Nisvân*, (12), 10–12.
- İmzasız. (1925f). İdare-i beytiyye; Umur-ı beytiyyede elektrik. *Âsâr-ı Nisvân*, (14), 4–5.
- İmzasız. (1925g). İdare-i beytiyye. *Âsâr-ı Nisvân*, (11), 11–13.
- İmzasız. (1925h). İdare-i beytiyye; Evlerimizi temizlemek. *Âsâr-ı Nisvân*, (1), 13–14.
- İmzasız. (1925i). Ev idaresinde elzem reçeteler. *Âsâr-ı Nisvân*, (3), 14–16.
- İmzasız. (1925j). Şark âlemi nisvanı: Japonya’da kadınlık meselesi. *Âsâr-ı Nisvân*, (1), 5.
- İmzasız. (1925k). Evleri temizlemek. *Âsâr-ı Nisvân*, (2), 10–14.
- İmzasız. (1925l). Dünya kadın postası. *Kadın Yolu*, (4), 8.
- İmzasız. (1925m). Sofra tertibi. *Âsâr-ı Nisvân*, (6), 10–12.
- İmzasız. (1925n). Karikatür. *Kadın Yolu*, (1), 3.

- İmzasız. (1925o). Japonya kadını: Japonya kavanini nazarında kadınlar. *Âsâr-ı Nisvân*, (2), 3–6.
- İmzasız. (1925p). İdare-i beytiye; Umur-ı beytiyyede elektrik. *Âsâr-ı Nisvân*, (16), 14–15.
- İmzasız. (1926a). Aile inkılapları. *Âsâr-ı Nisvân*, (17), 11–13.
- İmzasız. (1926b). Validelerin saadeti çocuklarının sıhhatiyle kaimdir. *Kadın Yazıları*, (27–28), 8.
- İmzasız. (1926c). Odaları süslemek. *Kadın Yazıları*, (22), 24.
- İmzasız. (1926d). Kadın sporları. *Kadın Yazıları*, (23–24), 23–24.
- İmzasız. (1926e). Ev idaresine ait yazılar. *Kadın Yazıları*, (27–28), 29–31.
- İmzasız. (1923u). Güzellik yalnız ruhtadır. *Süs*, (22), 7.
- İmzasız. (1927). Das Neue Frankfurt. (6), 133.
- İmzasız. (1928). Das Neue Frankfurt. (7–8), 119.
- İnternet: The American Woman's Home. URL-1: <https://lostmuseum.cuny.edu/archive/the-american-womans-home>. Erişim tarihi: 18.04.2022.
- İnternet: Sky Swimwear. Ladies' Home Journal. URL-2: http://www.skyeswimwear.com/sites/default/files/ladies_home_journal_July_1937_Cover_Nautical_Fashion.jpg. Erişim tarihi: 10.03.2024.
- İnternet: Das Neue Frankfurt. URL-3: Willi Baumeister, *Das Neue Frankfurt*. http://www.willi-baumeister.com/images/galerie/1930_frankfurt.jpg. Erişim tarihi: 10.01.2020.
- İnternet: Die Frankfurter Küche. URL-4: <https://www.youtube.com/watch?v=41pyty0-lgs>. Erişim tarihi: 14.08.2025.
- İnternet: Wirtschaftswunder Museum. Quartet. URL-5: <http://www.wirtschaftswundermuseum.de/>. Erişim tarihi: 10.09.2025.
- İnternet: Leigh, P. F. (1928). Kohler Kitchen. URL-6: <http://www.pinterest.com/pin/185773553348538046/>. Erişim tarihi: 16.01.2023.
- İnternet: Etsy, 1930s Gas Range Advertisement. URL-7: <https://www.etsy.com/listing/126137014/1930s-gas-range-advertisement-kitchen?ref=market>. Erişim tarihi: 18.02.2022.
- İnternet: Kültür Envanteri. URL-8: <https://kulturenvanteri.com/yer/ii-evkaf-apartmani/>. Erişim tarihi: 16.02.2025.

İnternet: Preston, P. (1988). *Advertising's portrayal of women in the workplace from the 1930s to the 1950s*. Loyola University New Orleans. URL-9: <https://cas.loyno.edu/sites/cas.loyno.edu/files/Advertising%27s%20Portrayal%20of%20Women%20in%20the%20Workplace%20from%20the%201930s%20to%20the%201950s.pdf>. Erişim tarihi: 02.11.2023.

İnternet: Oxford University Press. (2024). Hygiene. *Oxford English Dictionary Online* içinde. URL-10: <https://www.oed.com/> Erişim tarihi: 04.09. 2025.

İnternet: Türk Dil Kurumu. (2024). Hıfzıssıhha. *Güncel Türkçe Sözlük* içinde. URL-11: <https://sozluk.gov.tr>. Erişim tarihi: 09.04.2025.

İnuğur, M. N. (1992). *Türk basın tarihi* (1. Baskı). İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti.

İsmail Hakkı. (1918). Kadın ve içtimai muhîtlar. *Türk Kadını*, (9), 133–134.

Kaçel, E. (1998). *İngiltere’de Konut Standartlarının Değişen Bağlamı: Tudor Walters Raporu’ndan 2000 Homes Projesi’ne*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kadri Râşid. (1925). Nüfus arttırmak çocuklara iyi bakmakla kaimdir. *Âsâr-ı Nisvân*, (11), 8–9.

Kadriye Abdürreşid. (1925). Hayat-ı iktisadi. *Âsâr-ı Nisvân*, (1), 12–13.

Kandiyoti, D. A., Kandiyoti, D. (1987). Emancipated but unliberated? Reflections on the Turkish case. *Feminist Studies*, 13(2), 317–338.

Kaplan, L. (1998). *Cemiyetlerde ve siyasi teşkilatlarda Türk kadını (1908–1960)* (1. Baskı). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 16.

Karaalioğlu, S. K. (1982). *Resimli Türk edebiyatçıları sözlüğü* (2. Baskı). İstanbul: İnkılap ve Aka, 176-177.

Karabıyık, S. (2019). *II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basınında Kadın Dergileri: Demet ve Kadın*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karaca, N. T. (1992). *Celal Sahir Erozan* (1. Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 42-44.

Karaca, Ş. (2011). Modernleşme döneminde bir kadın yazarın portresi: Emine Semiye Hanım. *Bilig*, (57), 115–134.

Karakışla, Y. S. (1999). Kadın dergilerinde (1869–1927) Osmanlı hanımları ve hizmetçi kadınlar. *Toplumsal Tarih*, (64), 15–24.

Karpat, K. H. (2010). *Türk demokrasi tarihi: Sosyal, kültürel, ekonomik temeller* (1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 13-68.

- Karpat, K. H. (2012). *Kısa Türkiye tarihi: 1800–2012* (1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 34-56.
- Karpat, K. H. (2019). *Osmanlı modernleşmesi* (1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 24-98.
- Kazım Nami. (1918a). İçtimaiyyat: Kadının haklarına ve vazifelerine dair. *Türk Kadını*, (2), 18–19.
- Kazım Nami. (1918b). İçtimaiyyat: Kadın duyguları. *Türk Kadını*, (3), 34–35.
- Kemaleddin Şükrü. (1926). Kadınlık cereyanı hangi gayeyi takip etmelidir? *Türk Kadın Yolu*, (18), 3–7.
- Keyder, Ç. (1982). *Dünya ekonomisi içinde Türkiye (1923–1929)* (1. Baskı). İstanbul: Yurt Yayınları, 56-90.
- Kocaman, E. (2022). *Türkiye’de Domestik Kültürün Değişimi: Yedigün Dergisi Üzerinden Bir İnceleme (1933–1940)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü, İstanbul.
- Kodaman, B. (1999). *Abdülhamid devri eğitim sistemi* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 1-78.
- Kolektif. (2004). *Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi* (8 cilt). İstanbul: Dergâh Yayınları, 540-570.
- Koloğlu, O. (2003). Sedat Simavi: Kadın resmini basına yerleştiren gazeteci. *Tarih ve Toplum*, (231), 34–35.
- Kortan, E. (1986). *XX. yüzyıl mimarlığına estetik açıdan bakış* (1. Baskı). Ankara: Yaprak Yayıncılık, 20-40.
- Köprülüzade Mehmet Fuat. (1919). Erkeklere göre kadın zerafeti. *İnci*, (4), 10.
- Kuban, D. (1995). *Türk hayatlı evi* (1. Baskı). İstanbul: Mısırlı Matbaacılık, 1-45.
- Kuban, D. (1998). *Kent ve mimarlık üzerine İstanbul yazıları* (1. Baskı). İstanbul: YEM Yayınları, 20-42.
- Kumbaracılar, S. (1969). İlk kız okulları nasıl kuruldu? *Hayat Tarih*, (4), 80.
- Kurnaz, Ş. (1992). *Cumhuriyet öncesinde Türk kadını (1839–1923)* (1. Baskı). İstanbul: MEB Yayınları, 10-50.
- Kurnaz, Ş. (1996). *II. Meşrutiyet dönemi’nde Türk kadını* (1. Baskı). İstanbul: MEB Yayınları, 145.
- Kurtoğlu, A. (2000). Osmanlı kadınlarının gazeteleri ile ilk tanışıklıkları. *İslâmiyât*, 33(2), 87–96.

- L. (1919). Say ve kadınlarımız. *İnci*, (3), 5.
- Lafont, C. (2016). Martin Heidegger. (N. Keane, C. Lawn, Ed.), *The Blackwell companion to hermeneutics* içinde (1. Baskı). Oxford: Wiley-Blackwell, 389.
- Laugier, M.-A. (1753). *Essai sur l'architecture* (1. Baskı). Paris : Chez Duchesne, 11-13.
- Laugier, M.-A. (1977). *An essay on architecture* (Çev. W. Herrmann) (1. Baskı). Los Angeles: Hennessey and Ingalls, 1-20.
- Lawrence, R. J. (1985). *A more human history of houses: Research method and application* (1. Baskı). New York: Plenum, 6-30.
- Le Corbusier. (1998). *Yeni bir mimarlığa doğru* (Çev. A. Cengizkan,) (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 10-30.
- Lewis, B. (2015). *Modern Türkiye'nin doğuşu* (Çev. B. Turna,) (1. Baskı). Ankara: Arkadaş Yayınları, 1-50.
- Loos, A. (2014). *Ornament and crime: Selected essays* (Çev. A. Lees,) (1. Baskı). Riverside, CA: Ariadne Press, 1-37.
- Lütfü Arif. (1919a). Salon hayatında meleke-i ezhar. *İnci*, (7), 6.
- Lütfü Arif. (1919b). Salonlarda: Çiçek demetleri. *İnci*, (8), 8.
- Lütfü Arif. (1919c). Salonlarda: Çiçek tezyinatı. *İnci*, (10), 11.
- M. R. (1909). Yeni yelpazeler. *Mehâsin*, (8), 362–367.
- Macit Şevket. (1917a). Kadınlarımızın çalıştırılması. *Bilgi Yurdu Işığı*, (2), 22–25.
- Macit Şevket. (1917b). Kadınlar beşeriyetin en büyük mürebbileridir. *Bilgi Yurdu Işığı*, (3), 35–37.
- Macit Şevket. (1917c). Ev kadını. *Bilgi Yurdu Işığı*, (5), 69–72.
- Macit Şevket. (1917d). Misafirlik. *Bilgi Yurdu Işığı*, (6), 83–88.
- Macit Şevket. (1917e). Taam. *Bilgi Yurdu Işığı*, (7), 100–104.
- Macit Şevket. (1917f). *Bilgi Yurdu Işığı*, (1), 3–6.
- Macit Şevket. (1918a). Hakiki temizlik. *Bilgi Yurdu Işığı*, (13), 194–199.
- Macit Şevket. (1918b). Güzellik duygusu. *Bilgi Yurdu Işığı*, (12), 179–183.
- Makkreel, R. A. (2016). Wilhelm Dilthey. (N. Keane, C. Lawn, Ed.), *The Blackwell companion to hermeneutics* içinde (1. Baskı). Oxford: Wiley-Blackwell, 380.

- Mallgrave, H. F. (2006). *Architectural theory: An anthology from Vitruvius to 1870* (1. Baskı). Oxford: Blackwell Publishing, 85-228.
- Mallgrave, H. F., Goodman, D. (2006). *An introduction to architectural theory: 1968 to the present* (1. Baskı). Oxford: Wiley-Blackwell, 85-86.
- Mango, A. (2004). *Atatürk: Modern Türkiye'nin kurucusu* (1. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi, 1-35.
- Mardin, A. D. (1998). *Hanımlar Âleminde Roza'ya: Kadın süreli yayınları bibliyografyası (1928–1996)* (1. Baskı). İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları.
- Mardin, E. Â. L. (2011). Medeni hukuk cephesinden Ahmet Cevdet Paşa. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 13(1), 115–156.
- Mardin, Ş. (1991). *Yeni Osmanlı düşüncesinin doğuşu* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 23-40.
- Mediha Hesna. (1908). Vakti değil mi? *Mehâsin*, (3), 128–129.
- Mehâsin. (1909). Görseller. *Mehâsin*, (11), 796–799.
- Mehmet Arif. (1918a). Tuvalet 11–12: Tuvalet odaları eşyası. *Türk Kadını*, (12), 185–186.
- Mehmet Arif. (1918b). Tuvalet yahut muhafaza-ı sıhhat-ü melahat 2: Çocukların tuvaleti. *Türk Kadını*, (2), 28–30.
- Mehmet Arif. (1918c). Tuvalet yahut muhafaza-ı sıhhat-ü melahat: Su, hareket, ziya. *Türk Kadını*, (3), 43–44.
- Mehmet Arif. (1918d). Tuvalet yahut muhafaza-ı sıhhat-ü melahat: Kızların tuvaleti. *Türk Kadını*, (4), 60–62.
- Mehmet Arif. (1918e). Tuvalet 7: Tuvalet odası ve şerâit-i sıhhiyyesi. *Türk Kadını*, (8), 123–124.
- Mehmet Arif. (1918f). Tuvalet. *Türk Kadını*, (1), 13–14.
- Mehmet Arif. (1919a). Musahabe: Asrî kadınlık. *İnci*, (3), 6.
- Mehmet Arif. (1919b). Kadının vazifeleri artıyor, mesuliyetleri ziyadeleşiyor. *İnci*, (4), 7.
- Mehmet Arif. (1919c). Asrî kadınlık: Kadın sıhhatine ehemmiyet vermek zorundadır. *İnci*, (6), 8.
- Mehmet Arif. (1919d). Kadınlık âleminde: Fena adetlerimizden. *İnci*, (8), 16.
- Mehmet Rauf. (1908a). Büyük bir kadın: İngiliz Kraliçesi. *Mehâsin*, (1), 5–12.

- Mehmet Rauf. (1908b). Tezyinat-ı beytiye: Paris sergisinde Bing'in evi. *Mehâsin*, (3), 131–139.
- Mehmet Rauf. (1909). Ana mektebi. *Mehâsin*, (9), 663–667.
- Mehmet Rauf. (1923). Telefoncu hanım. *Süs*, (2), 6–7.
- Melching, K. (2006). Frankfurt kitchen: Patina follows function. *Victoria and Albert Museum Conservation Journal*, 53, 18–20.
- Meyer, E. (1926). *Der neue Haushalt: Ein Wegweiser zu wirtschaftlicher Hausführung* (1. Baskı). Stuttgart: Franckh'sche Verlagshandlung, 1-25.
- Meyer, H. (1991). Bina yapımı. (U. Conrads, Ed.), *20. yüzyıl mimarisinde program ve manifestolar* (Çev. S. Yavuz), 99–102 (1. Baskı). Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.
- Mezdan Said. (1925). Yemek, matbah. *Kadın Yolu*, (2), 23–24.
- Mezdan. (1925a). Boya ile el işi. *Kadın Yolu*, (1), 14.
- Mezdan. (1925b). Ev kadını vazifeleri: Yemek odası-sofra. *Kadın Yolu*, (4), 6–8.
- Michalski, S. (2003). *New objectivity: Neue Sachlichkeit – Painting in Germany in the 1920s* (1. Baskı). Köln: Taschen, 20-43.
- Morris, W. (1882). *Hopes and fears for art: Five lectures delivered on the occasion of the Birmingham Art Exhibition* (1. Baskı). Boston: Roberts Brothers, 1-27.
- Mortaş, A. (1936). Evlerimiz. *Arkitekt*, 1(61), 24–27.
- Muazzez Yusuf. (1924). Bizde kadın: Dünkü ve bugünkü. *Süs*, (42), 12.
- Muhacir Kızı. (1926). Günün meselesi. *Kadın Yazıları*, (22), 9–10.
- Muharrir-i Fenni. (1909). Dikiş ve tabahat. *Mehâsin*, (5), 366–375.
- Muhiddin, N. (1931). *Türk kadını* (1. Baskı). İstanbul: Numune Matbaası, 260-303.
- Mulin, J. R. (1977). City planning in Frankfurt, Germany, 1925–1932: A study in practical utopianism. *Journal of Urban History*, 4(1), 3–28.
- Muslih-üd-din Adil. (1918). Alman hayat-ı irfanı. *Bilgi Yurdu Işığı*, (10), 151–154.
- Mustafa Refet. (1909). Yeni yastıklar. *Mehâsin*, (9), 650–655.
- Mustafa Refik. (1908). İngiltere'nin en meşhur aşçısı. *Mehâsin*, (3), 191–199.
- Muthesius, H. (1908). *Das englische Haus: Entwicklung, Bedingungen, Anlage, Aufbau, Einrichtung und Innenraum* (Cilt 1) (1. Baskı). Berlin : Wasmuth, 1-69.

- Muti Sabri. (1918). Nezihe Rikkat Hanım Efendi'ye. *Türk Kadını*, (14), 214.
- Müdüriyet. (1909). Mehasin çıkmıyor diye esef eden hanımlara bir itiraf-ı elim. *Mehâsin*, (8), 541-544.
- Müfide Ferid. (1919). Feminizm. *Türk Kadını*, (21), 323-326.
- Münire Münir. (1926). Hürriyet ve haysiyetimiz. *Kadın Yazıları*, (17), 3-4.
- Müzeyyen. (1925). Aile inkılapları. *Âsâr-ı Nisvân*, (14), 14-16.
- Nadir Özbek. (1995). Abdürreşid İbrahim: İslâmcı bir eylem adamı. *Toplumsal Tarih*, 4(19), 7-12.
- Nayır, Y. N. (1952). *Ömer Seyfettin: Hayatı, sanatı, eserleri* (1. Baskı), 1-10.
- Naylor, G. (1971). *The arts and crafts movement* (1. Baskı). London: Trefoil Publications, 4-30.
- Nebioğlu, O. (1962). *Türkiye 'de kim kimdir* (1. Baskı). İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, 576.
- Necatigil, B. (1998). *Edebiyatımızda isimler sözlüğü* (17. Baskı). İstanbul: Varlık Yayınları 323-331.
- Necdet, R. (1919). Hayat ve mektuplar: Asrî izdivaç. *İnci*, (12), 9-11.
- Necibe Süreyya. (1923). Çamaşırların tanzim ve tathiri. *Süs*, (27), 15.
- Necibe Süreyya. (1924a). Ev kadını. *Süs*, (53), 10.
- Necibe Süreyya. (1924b). Dedikodu: Evlerimizi süsleyelim. *Süs*, (39), 3.
- Necmeddin Sadık. (1918a). Bizde feminizm. *Türk Kadını*, (1), 2-4.
- Necmeddin Sadık. (1918b). İçtimâiyyât: Kadınlığın terakki yolları. *Türk Kadını*, (4), 50-52.
- Necmeddin Sadık. (1918c). İçtimâiyyât: Kadınların terbiyesi. *Türk Kadını*, (6), 82-83.
- Nezihe Muhiddin. (1925a). Musahabe: Analık vazifeleri; çocuklarımızı nasıl büyütmeliyiz. *Kadın Yolu*, (1), 7-8.
- Nezihe Muhiddin. (1925b). Kadınlar ve tayyare ianesi. *Kadın Yolu*, (3), 2.
- Nezihe Muhiddin. (1925c). Çocuklarımız bakımsızdır. *Kadın Yolu*, (2), 20-21.
- Nezihe Muhiddin. (1925d). Kadın Yolu'nun Şi'ârı. *Kadın Yolu*, (1), 2.
- Nezihe Muhiddin. (1926). Türk kadınlığı ve iktisadiyatımız. *Türk Kadın Yolu*, (20), 2.
- Nezihe Muhittin. (1924). Süs'ün Hukuk-ı Aile Hakkında Nüsha-i Mahsusası. *Süs*, (33), 3.

- Nezihe Rikkat. (1918). Musahabe: Erkekleşme. *Türk Kadını*, (13), 194–195.
- Nihal Rauf. (1923). Çocuk terbiyesinde nokta-ı esasiye. *Süs*, (29), 7.
- Nimet Kemal. (1923). Şarkta kafes hayatı ve tesettür. *Süs*, (19), 3, 6.
- Nüzhet (Nezahat) Hanım. (1917). Büyük ikramiye. *Bilgi Yurdu Işığı*, (4), 49–53.
- Okuyucu, Ş. E. (2019). Erken Cumhuriyet döneminde mekânsal değişimlerin popüler yayınlar üzerinden okunması: Konutta iç mekân deneyimlenmesi. *Online Journal of Art and Design*, 7(1), 86-131.
- Okyar, O. (1979). Development background of the Turkish economy, 1923–1973. *International Journal of Middle East Studies*, 10(3), 325–344.
- Orhan Midhat. (1924). Kanayan yara. *Süs*, (31), 10.
- Orhonlu, C. (1968). Türkiye’de kadın haklarının kazanılması meselesi. *Türk Kültürü*, (72), 936 – 942.
- Ortaylı, İ. (2004). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı* (2. Baskı). İstanbul: Hil Yayın, 20-76.
- Öksüz, A. A., Karakaş, B. K. ve Seymen, G. (2019). Displacement of modern architecture: Bauhaus in early Republican Turkey. *Livenarch VI*, 1.
- Ömer Seyfettin. (1919). İnkılaplarda kadın. *İnci*, (11), 11.
- Özer, B. (1964). *Rejyonalizm, Ünliversalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine Bir Deneme*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özgüven, Y., Cantürk, E. (2019). Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde yapı malzemesi endüstrisi ve mimari üretim/kültür ortamı. *Megaron*, 14(4), 507–520.
- Özkal, E. (2007). *İnci (Yeni) Dergisi (1919–1923): İşgal Döneminde Kadınsı Gündelik Hayat*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özkoçak, F. Z. (2015). *Konutlarda Mutfak Tasarımı, Geçirdiği Değişim ve “Frankfurt Mutfağı” Üzerinden Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk Çelebi, G. (2024). İşgal altındaki İstanbul’un millî mücadele yanlısı gazeteleri. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 347–364.
- Öztürk, S. (2010). *Birinci Dünya Savaşı Ssonunda Türk kadını ve Türk Kadını Dergisi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- P. Z. (1925). Duhan şirketleri. *Âsâr-ı Nisvân*, (12), 4–6.
- Pakize Ahmet. (1926). Islahat-ı içtimaiye ve kadınlar. *Türk Kadın Yolu*, (20), 12–13.

- Pakize. (1925). İlk mektepliler sahifesi. *Kadın Yolu*, (3), 17.
- Palmer, R. E. (1969). *Hermeneutics: Interpretation theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger, and Gadamer* (1. Baskı). Evanston: Northwestern University Press, 35-78.
- Pamuk, Ş. (1984). *Osmanlı ekonomisi ve dünya kapitalizmi, 1820–1913* (1. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 140-256.
- Perihan Saide. (1918). İçtimâiyât: Genç kızlarımızın dertleri. *Türk Kadını*, (10), 146–148.
- Perihan. (1918). Moda 1: Şehrazad. *Türk Kadını*, (2), 26–27.
- Perrault, C. (1993). *Ordonnance for the five kinds of columns after the method of the ancients* (Çev. I. Pérouse de Montclos,) (1. Baskı). Los Angeles: Getty Research Institute, 30-67.
- Pevsner, N. (1936). *Pioneers of the modern movement: From William Morris to Walter Gropius* (1. Baskı). London: Faber and Faber, 1-50.
- Pilehvarian, N. (1998). Bezmialem Valide Sultan Yapılarında Batılı Etkileşimler. *Uluslararası Sanatta Etkileşim Sempozyumu*, 25 - 27 Kasım, 164-169.
- Pilehvarian, N. K. (1993). Endüstri devrimi ve yeni ufuklar. *Tasarım Dergisi*, 32(9), 89-92.
- Poyraz, E. F. (2010). *II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Dergiciliği Ve Türk Kadını Dergisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Quataert, D. (2002). *Osmanlı İmparatorluğu, 1700–1922* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 200-344.
- Raif Necdet. (1925). Sanata ve fikrîyata dair. *Kadın Yolu*, (2), 22–23.
- Rapoport, A. (1969). *House form and culture* (1. Baskı). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 100-140.
- Ricoeur, P. (1976). *Interpretation theory: Discourse and the surplus of meaning* (1. Baskı). Fort Worth: TCU Press, 10-34.
- Ruhsan Nevvare. (1908). Dantelalar ve tarz-ı imali. *Mehâsin*, (3), 161–165.
- Ruskin, J. (1849). *The seven lamps of architecture* (1. Baskı). New York: Wiley and Putnam, 25-45.
- Rybczynski, W. (1986). *Home: A short history of an idea* (1. Baskı). New York: Penguin Books, 12-22.
- Sabiha Zekeriya. (1919). Kadın müesseselerini ziyaret. *İnci*, (1), 11.
- Safaettin Rıza. (1924). Kız Liseleri İdman Bayramı. *Süs*, (51), 13.

- Said Halim Paşa. (2020). *Buhranlarımız ve son eserleri* (M. E. Düzdağ, Haz.) (1. Baskı). İstanbul: İz Yayıncılık, 250-30.
- Samime. (1919). Çocuk büyütme sanatı. *İnci*, (1), 6.
- Sarı, B. (2022). *Gender, Domesticity And House in Turkey: Context And State of Research*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sayar, Z. (1931). İnşaatta standart. *Mimar*, 1, 10–11.
- Schleiermacher, F. (1838). *Hermeneutik und Kritik mit besonderer Beziehung auf das Neue Testament* (Bd. 2) (1. Baskı). Berlin: G. Reimer.
- Schleiermacher, F. D. E. (1998). *Hermeneutics and criticism and other writings* (Çev. D. Bowie,) (1. Baskı). Cambridge: Cambridge University Press, 6-232.
- Schneiderman, D. (2010). The prefabricated kitchen: Substance and surface. *Home Cultures*, 7(3), 246–256.
- Schönfeld, C. (2006). *Practicing modernity: Female creativity in the Weimar Republic* (1. Baskı). Würzburg: Königshausen and Neumann, 13-40.
- Schultes, B. (1925). Almanya mektubu. *Âsâr-ı Nisvân*, (16), 3–4.
- Schütte-Lihotzky, G. (1927). Rationalisierung im Haushalt. *Das Neue Frankfurt*, 1(5), 120–123.
- Sedat Simavi. (1919a). Kadın ve kadınlarımıza. *İnci*, (2), 4.
- Sedat Simavi. (1919b). Kadınların inceliklerini terennüm eden bir ressamımız İzzet Ziya Bey. *İnci*, (5), 11.
- Sedat Simavi. (1919c). Veliahd-ı saltanat devletlü necabetlü Abdülmecid Efendi Hazretleriyle mülakat. *İnci*, (9), 5–9.
- Selahattin Asım. (1909). Hukuk-i nisvan. *Mehâsin*, (10), 702–704.
- Selami İzzet. (1923). Süs ve güzelliğe dair. *Süs*, (2), 4.
- Semiha Şekib. (1924a). Hanımlar içtimaiyatı: Bir aile nasıl mesut olur? *Süs*, (30), 12.
- Sertel, Y. (1994). *Annem: Sabiha Sertel kimdi, neler yazdı, yaşantı* (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1-10.
- Seval, H. (2012). *Orhan Pamuk'un Benim Adım Kırmızı Adlı Eserinde Yer Alan "Ben" Kavramına Hermeneutik Bir Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sevil, M. (1999). *Türkiye'de modernleşme ve modernleştiriciler* (1. Baskı). Ankara: Vadi Yayınları, 15.

- Sevim Türkan. (1918a). İdare-i beytiyye: İşten mi dıştan mi? *Türk Kadını*, (3), 41–42.
- Sevim Türkan. (1918b). İdare-i beytiyye 2: İşten mi, dıştan mi? *Türk Kadını*, (4), 59–60.
- Sevim Türkan. (1918c). İdare-i beytiyye 3: Meyve ve sebze. *Türk Kadını*, (6), 91–92.
- Sevim Türkan. (1918d). İdare-i beytiyye 4: Sebze ve meyve. *Türk Kadını*, (7), 102–103.
- Sevim Türkan. (1918f). İdare-i beytiyye: Kömür. *Türk Kadını*, (13), 201–202.
- Sevinçli, Ç. (2023). Osmanlı aile hukuku'nda şer'î ve örfî hukukun gelişim süreci üzerine genel bir değerlendirme. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 6(5), 974–984.
- Sey, Y. (1998). Cumhuriyet döneminde konut. (Y. Sey, Ed.), *75 yılda değişen kent ve mimarlık* içinde (1. Baskı). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 273–300.
- Sey, Y. (2003). *Türkiye çimento tarihi* (1. Baskı). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1-26.
- Seyfettin, Ö. (2022). *Beyaz Lale* (1. Baskı). İstanbul: Kapra Yayıncılık, 1-40.
- Seyyah. (1923a). Hayalimdeki kadın. *Süs*, (3), 12.
- Seyyah. (1923b). Kadın kuvveti. *Süs*, (5), 3.
- Seyyah. (1926). Türk kadını ve Musul. *Âsâr-ı Nisvân*, (19), 2–4.
- Shaw, S. J., Shaw, E. K. (1976). *History of the Ottoman Empire and modern Turkey* (Vol. II) (1. Baskı). Cambridge: Cambridge University Press, 11-189.
- Smith, N. (2005). Hermeneutics. (J. Protevi, Ed.), *The Edinburgh dictionary of continental philosophy* içinde (1. Baskı). Edinburgh: Edinburgh University Press, 282–283
- Somel, S. A. (2001). *Osmanlı'da eğitim ve modernleşme (1839–1908)* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 24-56.
- Sorre, M. (1947). *Les fondements biologiques de la géographie humaine: Essai d'une écologie de l'homme* (2. Baskı). Paris: A. Colin
- Sönmez, Z. (1983). XIX. yüzyıl sonlarında Türkiye'de mimar sorunu ve Sanayî-i Nefise Mektebi'nin ilk mimarlık hocası Alexandre Vallauray. *IV. İstanbul Sanat Bayramı Sempozyumu* içinde, İstanbul, 30–48.
- Sözen, M. (1984). *Cumhuriyet dönemi Türk mimarlığı: 1923-1983* (1. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1-84.
- Sözen, M. (1996). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi* (1. Baskı). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 1-78.

- Sözen, M. ve Tapan, M. (1973). *50 yılın Türk mimarisi* (1. Baskı). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 20-45.
- Sullivan, L. (1896). The tall office building artistically considered. *Lippincott's Magazine*, 23 Mart 1896, 340-346.
- Summerson, J. (1980). *The classical language of architecture* (1. Baskı). London: Thames and Hudson, 10-45.
- Süleyman Bahri. (1924a). Türk kadını: Kadın ve memleket. *Süs*, (28), 6-7.
- Süleyman Bahri. (1924b). Beyaz konferans: Asrî hanım. *Süs*, (32), 6-7.
- Süleyman Bahri. (1924c). Beyaz konferans: Kadın ve kıyafet. *Süs*, (30), 10-12.
- Şevki, M. (1927). Kadınlık ve askerlik. *Türk Kadın Yolu*, (27), 1-2.
- Şükûfe Nihal. (1918a). Evli barklı hanımlar. *Türk Kadını*, (6), 83-85.
- Şükûfe Nihal. (1918b). İctimâiyyât: Bizde kadın telakkisi. *Türk Kadını*, (11), 162-163.
- Şükûfe Nihal. (1918c). İctimâiyyât: Gençler aradıklarını neden bulamıyor? *Türk Kadını*, (9), 130-131.
- Şükûfe Nihal. (1918d). İctimâiyyât: Mahallelere doğru. *Türk Kadını*, (12), 178-180.
- Şükûfe Nihal. (1918e). Hatıra defterleri. *Türk Kadını*, (10), 149-150.
- Şükûfe Nihal. (1923). Fırkamızın Mefkûresi. *Süs*, (3), 3-4.
- Şükûfe Nihal. (1925). Yeni adımlar. *Kadın Yolu*, (9), 4.
- Talay Keşoğlu, B. (2020). Engellenemez bir kadın inkılabı ile karşı karşıyayız! *Toplumsal Tarih*, (315), 44-49.
- Tanör, B. (1991). *Osmanlı-Türk anayasal gelişmeleri (1789-1980)* (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 340-400.
- Tanyeli, U. (1996). Anadolu'da Bizans, Osmanlı öncesi ve Osmanlı dönemlerinde yerleşme ve barınma düzeni. (Y. Sey, Ed.), *Tarihten günümüze Anadolu'da konut ve yerleşme içinde*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 15-28.
- Tanyeli, U. (2003). Bir "İstanbul mimarı": Emin Necip Uzman. *Arredamento Dekorasyon*, 73, 72-73.
- Tanyeli, U. (2004). *İstanbul 1900-2000: Konutu ve modernleşmeyi metropolden okumak* (1. Baskı). İstanbul: Ofset Yapımevi, 35-89.
- Tanyeli, U. (2007). *Mimarlığın aktörleri: Türkiye 1900-2000* (1. Baskı). İstanbul: Garanti Galerî, 1-40.

- Tanyol, C. (1985). *Türk edebiyatında Yahya Kemal* (1. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi, 5-16.
- Taşlı, A. (2008). *Mehasin ve Süs Dergilerinin İncelenmesi ve Seçme Metinler*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taut, B. (2018). *Yeni mesken ve yaratıcı olarak kadın* (1. Baskı). İstanbul: Subpress, 1-50.
- Taylor, F. W. (1911). *The principles of scientific management* (1. Baskı). Harper and Brothers.
- Tekeli, İ. (1996). Konut tarihi yazıcılığı üzerine düşünceler. (Y. Sey, Ed.), *Tarihten günümüze Anadolu'da konut ve yerleşme* içinde. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 6-14.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de Cumhuriyet döneminde kentsel gelişim ve kent planlaması. 75 yılda değişen kent ve mimarlık içinde, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1-24.
- Temurer, S. (2022). *Women's Sense Of Safety in High-Rise Mass Housing Estates: The Case of Kuşunlar TOKİ in Ankara, Turkey*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tevetoğlu, F. (1986). *Hamdullah Suphi Tanrıöver* (1. Baskı). İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1-10.
- Thébaud, F. (1994). *A history of women in the West V: Toward a cultural identity in the twentieth century* (1. Baskı) (Çev. F. A. Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 20-45.
- Toprak, Z. (1982). *Türkiye'de millî iktisat, 1908-1918* (1. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 327.
- Toprak, Z. (1985). II. Meşrutiyet'te fikir dergileri. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* içinde (Cilt 1), İstanbul: İletişim Yayınları, 126-132.
- Toprak, Z. (1988). Halk Fırkasından önce kurulan parti: Kadınlar Halk Fırkası. *Tarih ve Toplum*, 9(51), 30-31.
- Toprak, Z. (2015). *Türkiye'de kadın özgürlüğü ve feminizm (1908-1935)* (1. Baskı) (Cilt 2). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 39-69.
- Toska, Z. (1992). *İstanbul kütüphanelerindeki eski harfli Türkçe kadın dergileri bibliyografyası (1869-1927)* (1. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Toska, Z. (1994). Çağdaş Türk kadını kimliğinin oluşumunda Tanzimat kadını. *Tarih ve Toplum*, 20(124), 5-12.
- Törenek, M. (1999). *Hikâye ve romanlarıyla Mehmed Rauf* (1. Baskı). İstanbul: Kitabevi Yayıncılık, 1-25.

- Trahdorff, K. F. E. (1827). *Ästhetik oder Lehre von Weltanschauung und Kunst* (1. Baskı). Berlin: Maurer.
- Tunaya, T. Z. (2015). *Türkiye’de siyasal partiler* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 1-50.
- Tuncer, M. U. (2006). *Potential for Popular Dissemination: An Analysis of the “İdeal Home” Discourse in the Weekly Yedigün Magazine*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Türk Kadını. (1918). Celal Sahir Bey’in Mütalaatı. *Türk Kadını*, (6), 3.
- Türk Kadını. (1918a). İçtimaiyat: Nasıl ve Niçin? *Türk Kadını*, (1), 2.
- Türkoğlu, İ. (1993). *Rusya Türklerinden Abdürreşid İbrahim (1857–1944)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Uçak, O., Erkal, A. (2019). Osmanlı’dan günümüze Türkiye’de yerel basının gelişim süreci. *Selçuk İletişim*, 12(1), 92–122.
- Uçman, A. (1999). Köprülü, Mehmed Fuad. *Yaşamları ve yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi* (Cilt 2). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 36–37.
- Uğurcan, S. (1992). Tanzimat döneminde kadının statüsü. (H. D. Yıldız, Ed.), *150. yılında Tanzimat içinde*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 497-510.
- Uhlig, G. (1981). *Kollektivmodell “Einküchenhaus”: Wohnreform und Architekturdebatte zwischen Frauenbewegung und Funktionalismus (1900–1933)* (1. Baskı). Giessen: Anabas.
- Uzunarslan, Ş. (2010). Cumhuriyet’in ilk yirmi yılında mimarlık alanındaki gelişmelerin mekân ve mobilyaya yansımaları. (E. A. Ergut, B. İmamoğlu, Ed.), *Cumhuriyet’in mekânları zamanları insanları içinde*. İstanbul: Dipnot Yayınları, 169–186.
- Ülken, H. Z. (2001). *Türkiye’de çağdaş düşünce tarihi* (1. Baskı). İstanbul: Ülken Yayınları, 20-56.
- Ünsal, N. (2000). *Mimarlık, Konut ve Kadın*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Vecdiye Nevzat. (1924). Japon kadınları. *Süs*, (24), 4.
- Vitruvius Pollio, M. (1914). *The ten books on architecture* (1. Baskı) (Çev. M. H. Morgan). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Wagner, O. (1896). *Moderne Architektur* (1. Baskı). Wien: Anton Schroll and Co.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve toplum* (1. Baskı) (Çev. Ş. Alpagut). İstanbul: Yarın Yayınları, 1-25.

- West, R. (1925). Amerikalı kadınlar nasıl bir zevce ve validedirler? (Çev. Emine M. R.). *Âsâr-ı Nisvân*, 3, 2–5.
- Willman, T. (1927). Türk kadınlığı. *Türk Kadın Yolu*, (30), 7–8.
- Yağcı, Y. (1998). *Kadın-Konut Etkileşiminde Rol Oynayan Tasarım Parametrelerinin Belirlenmesi*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yahya Kemal. (1922). Yeni kadınlığa dair musahabe. *Yeni İnci*, (2), 3–4.
- Yaraman, A. (2006). 72 yılın ardından: Kadını içermeyen siyaset. *Toplumsal Tarih*, (156), 15–22.
- Yaşar, F. T. (2019). Geç dönem Osmanlı kız mekteplerinde fennî ev idaresi eğitimi: Müfredat ve ders kitapları. *Türkiyat Mecmuası*, 29(2), 591–620.
- Yaşar, V. (2024). *Mehmet Şevki Yazman'ın faaliyetleri (1914–1974): Çok yönlü bir şahsiyet, asker, siyasetçi ve fikir adamı* (1. Baskı). İstanbul: Net Kitaplık Yayıncılık, 1-35.
- Yavaş, G. (2009). Beşir Fuad'la kırk yıl sonra yeniden: Beşir Fuad ilk Türk pozitivist ve natüralist. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 1(2), 289–293.
- Yavuz, Y. (2009). *İmparatorluktan Cumhuriyete Mimar Kemalettin (1870–1927)* (1. Baskı). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası ve Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1-26.
- Yıldız, Ş. (2002). *The Image of the "İdeal Home"/Modern House in Popular Magazines During the Post World War II Period in Turkey*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldızlı, M. E. (2015). Türkolojiye hizmet eden kurumlar (1908–1932). *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (52), 454–462.
- Yılmaz, A. (2017). Pozitivist tarih anlayışı ve Osmanlı aydını üzerindeki etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (KOUSBAD)*, 6, 61–90.
- Yılmaz, M. (2018). *Use of Literature in Understanding The Transformation of Domestic Architecture: Case of Istanbul Between 1908 and 1950*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İzmir.
- Yörükoğlu, F. (2009). Türk belediyeçiliğinin gelişim süreci. *Mevzuat Dergisi*, 12(135), 1–16.
- Zehra Hakkı. (1919). Millî Moda. *İnci*, (1), 4–5.
- Zekiye. (1909). Muhasebe-i içtimaiye: İtiyadat-ı muzır. *Mehâsin*, (10), 722–724.
- Zihnioğlu, Y. (1999). Bir Osmanlı kadın hakları savunucusu: Nezihe Muhiddin. *Tarih ve Toplum*, 32(183), 132–139.

Zihnioğlu, Y. (2000). Kısa yaşam öyküsü, yetiştiği ortam ve kadınlardan etkiler: Nezihe Muhittin. *Tarih ve Toplum*, 33(195).

Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız inkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği* (1. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları, 37-67.

Zühre. (1908a). Musahabe-i nisaiye. *Mehâsin*, (3), 119–126.

Zühre. (1908b). Musahabe-i nisaiye: Temizlik. *Mehâsin*, (4), 207–210.

Zühre. (1909a). Kadın bilgileri: Kadınlar ne bilmelidir? *Mehâsin*, (7), 469.

Zühre. (1909b). Musahabe-i nisaiye: Müşkilât-ı izdivaç. *Mehâsin*, (9), 630–634.

EKLER

EK-1. Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Mehasin dergisi

Mehasin dergisinde yer alan kadın yazarlar arasında Elviyazade Makbule, Emine Semiye, Fatma Aliye, Fatma Münire, Fatma Sabiha, Halide Salih (Halide Edip), Hamiyet Hulusi, Hayriye Melek Hunç, İsmet Hakkı Hanım, Medîha Hüsna, Muhsine Hanım, Münevver Asım, Naciye Ferdi, Ruhsan Nevvare, Şükufe Nihal, Zehra ve Zühre bulunmaktadır. Erkek yazarlar ise Abdülhak Hayri, Ali Kemal, Ali Nevmi, Asaf Muammer, Cemil Süleymani, Celal Sâhir, Dr. Rüsuhi, Ercüment Bey, Fazıl Ahmet, Hakkı Behiç, Hüseyin Naim, İbnurreşat Mahmut, Köprülüzade Mehmet Fuat, Mehmed Rauf, Sabih Şevket, Selahattin Asım, Süleyman Nesip, Şahabettin Süleyman, Tahsin Nâhit ve Tevfik Fikret şeklindedir. M. R. Bey (Mehmet Rauf), Cüneyt, [Ayın]. R, R. B., Berit, M. Behcet, [Ayın]. R Binti Danyal, Üsküplü Hamide, Jülide Sahir veya S. (Celal Sahirin mustear adı), [Elif]. R. Hanım gibi rumuzlarla yazılan yazılar da olmuştur. Kim olduğu bilinmeyen bu yazarların kimliğini ifşa etmek istemeyen okurlar olması ihtimali yüksektir (Kurtoglu, 2000).

Mehâsin dergisinde yer alan önemli isimlerden biri, şair ve yazar olan Celâl Sahir (Erozan)'dır (1883-1935). İstanbul'da doğan yazar, şair olan Fehime Nüzhet Hanım'ın oğludur. Hukuk Fakültesine girmiş, ancak öğrenimini tamamlamadan Hariciye Nezareti'nde göreve başlamış; bunun yanı sıra birçok okulda edebiyat öğretmenliği yapmıştır (Necatigil, 1998). Henüz dokuz yaşındayken şiir okuma yeteneği sayesinde II. Abdülhamid'den liyakat nişanı alan yazarın edebî zevki, Fransız edebiyatını tanımasıyla birlikte değişmiş; bu süreçte yönünü Servet-i Fünûn topluluğuna çevirerek grubun en genç üyelerinden biri olmuştur. Burada Mehmed Rauf ve Halit Ziya ile tanışmıştır. Servet-i Fünûn döneminde, çoğunlukla kadın teması etrafında ve sanat için sanat anlayışı doğrultusunda şiirler kaleme almıştır. Ayrıca Demet adlı bir kadın dergisini yayımlamış ve bu dergide feminizmi savunan yazılara yer vermiştir. 1909 yılında kurulan Fecr-i Âti topluluğuna katılan Celâl Sahir, kısa sürede topluluğun başkanlığına getirilmiştir. Topluluğun dağılmasının ardından ise Türkçülük akımına yönelmiş ve İstanbul'da Yeni Lisan hareketinin ilk savunucularından biri olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın sonlarında bir süre ticaretle ilgilenen yazar, Cumhuriyet'in ilanından sonra üçüncü dönem Zonguldak milletvekili seçilmiştir. Harf İnkılabı Kurulu'nda görev almış, Türk Dili Tetkik Cemiyeti üyeliğine seçilmiş ve Türk Ocakları 1932'de kapanana kadar bu kurumda çalışmalarını sürdürmüştür (Karaca, 1992; Gürkaynak ve Ege, 1936).

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Celâl Sahir, eserlerinde başlangıçta aşk, tabiat ve hayat temalarını işlerken, ilerleyen yıllarda toplumsal meseleler ve yurtsever duygulara yönelmiştir (Karaca, 1992, 42-44). Genel olarak şiirleriyle tanınan Sahir'in bu çalışmada, "Kadınlarımız Hakkında (1908)" başlıklı nesir yazısı ele alınmıştır.

Mehasin dergisinin bir diğer önemli ismi olan Cenap Şahabettin (1870-1934) şair ve yazardır. Edebî kişiliği üniversite yıllarında şekillenmeye başlayan yazar, 1889 yılında Askerî Tıbbiye'yi yüzbaşı rütbesiyle bitirdikten sonra Paris'e gitmiş ve burada geçirdiği dört yıl boyunca hekimliğin yanı sıra edebiyatla da yakından ilgilenmiştir. 1896'da Servet-i Fünûn topluluğuna katılmış ve kısa sürede bu topluluğun önde gelen temsilcilerinden biri hâline gelmiştir. 1908 yılında siyasete atılan Cenap Şahabettin, 1914'te emekli olduktan sonra İstanbul Üniversitesi'nde Fransızca Tercüme Öğretmenliği ve Edebiyat-ı Garbiye profesörlüğü görevlerine atanmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Ali Kemal ile birlikte, Millî Mücadele'yi yer yer eleştiren yazılar kaleme almıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise siyasetten çekilerek edebî incelemelere yönelmiştir. Dil meselesinde Osmanlı Türkçesindeki Arapça ve Farsça unsurların korunmasını savunmuş; sadeleşme hareketine karşı çıkmıştır (Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2010: 273-275). Edebiyât-ı Cedîde topluluğu içinde yer alan Cenap Şahabettin, Mehmed Rauf'a da yakın bir isimdir (Akay, 1998: 22-23). Mehâsin dergisinde Cenap Şahabettin'e ait bir şiir ve üç nesir yazı yayımlanmıştır. Bu yazılardan ikisinde evlilik ve aile hayatı ele alınırken, diğer yazısında ise ünlü Fransız kadın tiyatro sanatçısı Madame Sarah Bernhardt tanıtılmıştır. Dergide toplam on iki makalesi bulunan Cenap Şahabettin'in bu çalışma kapsamında incelenen yazıları şunlardır: "Musahabe: Aile Arasında Nezaket (1908a)" ve "Raşime-i Hoşamedî: Madame Sarah Bernhardt (1908b)".

Asıl adı Ali Rıza olan Ali Kemal (1867-1922), Mehâsin dergisinin yazarları arasında muhalif duruşu ve gazeteci kimliğiyle tanınan isimdir. Mülkiye Mektebi'ndeki öğrenimi sonrasında Paris'e giderek Fransızcasını geliştirmiş; sürgün, hapis ve yurtdışı deneyimleriyle şekillenen hayatı boyunca gazeteciliği temel faaliyet alanı olarak sürdürmüştür. İkdâm, Peyam ve daha sonra Peyam-ı Sabah gazetelerinde yazmış; özellikle II. Meşrutiyet sonrasında İttihat ve Terakki karşıtı tutumuyla dikkat çekmiştir.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Damat Ferit Hükümeti döneminde Maarif ve Dahiliye Nazırlığı görevlerinde bulunmuş, Millî Mücadele'ye karşı eleştirel yazılar kaleme almıştır. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından hatasını kabul etmiş; ancak Ankara'ya götürülürken İzmit'te linç edilerek öldürülmüştür (Kurul, 1977: 113-114; Uzun: 1988, 405). Akıcı ve güçlü üslubuyla öne çıkan Ali Kemal, romanlarında ve anılarında meşrutiyet ve istibdat kavramlarını ele alan ender yazarlardan biri olarak değerlendirilmiş; Servet-i Fünûn çevresinin Fransız edebiyatına aşırı bağlılığını ve halktan kopuk dil anlayışını eleştirmiştir (Gündüz, 1997). Tarih ve edebiyat alanlarında da eserler veren Ali Kemal'in bu çalışma kapsamında, "Aile Hayatı (1908)" başlıklı makalesi incelenmiştir.

Mehasin dergisinde yer alan Ercüment Bey imzasının, Ercüment Ekrem [Talu] (1888-1957) olduğu düşünülmektedir. İstanbul'da doğan Ercüment Ekrem, Recaizade Mahmut Ekrem'in oğludur. Paris'te siyasal bilgiler eğitimi almış; 1907 yılında yurda döndükten sonra çeşitli memuriyetlerde görev yapmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra ilk Cumhurbaşkanlığı başkâtibi olarak görev almış; yaşamının sonuna kadar Şehir Tiyatroları Edebî Heyeti ve Sular İdaresi İdare Meclisi üyeliklerinde bulunmuştur. Edebiyat hayatına 1904 yılında Çocuklara Mahsus Gazete'de başlayan Ercüment Ekrem, II. Meşrutiyet sonrasında başta Resimli Kitap olmak üzere pek çok dergi ve gazetede yazılar yayımlamıştır. Asıl gazetecilik faaliyetlerine, Meclis-i Âyan'da mütercim olarak görev yaptığı sırada Ahmet Rasim'in davetiyle İkdâm gazetesinde başlamıştır. Millî Mücadele karşıtı Peyam-ı Sabah dışında, dönemin hemen her gazetesinde yazılar kaleme almıştır. Eserlerinde çoğunlukla toplumsal meseleleri ele alan yazar, orta sınıf ve yoksul kesimlerden seçtiği karakterleri kendi gelenekleri, inançları ve konuşma biçimleriyle yansıtmıştır (Gezgin, 1999; Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2010, 968-969). Bu çalışma kapsamında yazarın "İdare-i Beytiyye ve Tabahat" (1908) başlıklı yazısı ele alınmıştır.

Öykücü, şair ve yazar kimliğiyle Türk edebiyatının öncü isimlerinden biri olan Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) (1870-1927), Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nden 1888'de mezun olduktan sonra, burada Tefik Fikret ile tanışmış; böylece edebiyata ilgisi öğrencilik yıllarında başlamıştır. 1896'da Servet-i Fünûn Topluluğu'na katılmış, 1908 sonrasında Millî Edebiyat Akımı'ndan etkilenerek sanatını toplumsal ve milliyetçi amaçlar doğrultusunda kullanmış; Türkçülük ve Yeni Lisan hareketini benimsemiştir.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Türk Derneği, Türk Yurdu ve Türk Ocağı'nın kurucuları arasında yer almış; bu kurumların yayın organlarında yazılar kaleme almıştır. Milliyetçi, didaktik ve muhafazakâr bir üslup benimseyen yazar, bu dönemde kaleme aldığı öykülerini Çağlayanlar adlı eserinde toplamıştır (Akyüz, 1969: 122-123; Kurul, 1977, 65-66). Bu çalışma kapsamında Ahmet Hikmet'in "Hanımlara Konferans: Kadıköy'ünde Kışlık Tiyatroda (1908)" başlıklı yazısı ele alınmıştır. Söz konusu metin, daha önce kadın edebiyatçıları hakkında verdiği konferansın tekrarından oluşmakta olup, kadınları yazı yazmaya teşvik eden bir içeriğe sahiptir.

Öykü ve oyun yazarı Ruhsan Nevvare'nin (1884-1913) gerçek adı Hadiye Ebuzziya Selimoğlu'dur. İstanbul'da doğan yazar, Darülmüallimat'tan mezun olduktan sonra özel dersler aracılığıyla İngilizce ve Fransızca öğrenmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanının hemen ardından, 1908 yılında Tahsin Nahit ile birlikte kaleme aldığı Jön Türk adlı üç perdelik oyun, bir kadın yazar tarafından yazılıp sahnelenen ilk tiyatro eseri olma özelliğini taşımaktadır. Dönemin toplumsal koşulları gereği genç bir kadının bu tür bir çalışmayla öne çıkmasının hoş karşılanmayacağı düşüncesiyle Ruhsan Nevvare takma adını kullanan yazar, daha sonra eserin yazımında kendisine yardımcı olan yakınlarından Tahsin Nahit'in adını vermeyi tercih etmiştir. Halide Edib ile birlikte 1909 yılında, daha sonra Cemiyet-i Nisvan adını alacak olan, ilk kadın kuruluşu Teâlî-i Nisvan cemiyetini kurmuştur (Kurul, 1977: 418). Ruhsan Nevvare'nin yazıları Mehâsin dergisinin yanı sıra Aşîyan, Muhit, Demet, Kadın ve Kadınlık dergilerinde de yayımlanmıştır (Şerifoğlu, 1999: 505; Işık, 2007: 3047). Bu çalışma kapsamında, moda bağlamında dantel ve dikiş konularında kadınlara bilgi verdiği "Dantelalar ve Tarz-ı İmali (1908)" başlıklı yazısı ele alınmıştır.

Yazar Selahattin Âsım (1889-1927), eğitim ve meslek hayatı edebiyatla iç içe geçmiş isimlerden biridir. Galatasaray Sultanîsi'nde öğrenim gördükten sonra Hukuk Mektebi'nde iki yıl eğitimine devam etmiş; ancak hukuk öğrenimini yarıda bırakarak bir süre edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Bu yıllarda dönemin edebî çevreleriyle yakın ilişkiler kurarak Servet-i Fünûn topluluğu içinde yer almıştır. Özellikle kadın ve aşk üzerine kaleme aldığı şiirleriyle dikkat çekmiş, bireysel duygulara yönelen bir çizgi benimsemiştir. 1909'da Fecr-i Ati topluluğuna katılan Âsım, kısa sürede grubun lideri konumuna gelmiştir. "Genç Kalemler" hareketinin öncülüğünde gelişen "Yeni Lisan" anlayışını da benimseyerek Türkçenin sadeleşmesinden yana tavır almıştır.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Ayrıca, Millî Edebiyat döneminde ortaya çıkan “Hececiler” topluluğu içinde de faaliyet göstermiştir. Selahattin Âsım, kısa ömrüne rağmen edebiyat ve dergicilik alanında önemli bir üretkenlik göstermiştir (Akyüz, 1969). Yazılarında kadının cemiyetteki yerinden ve siyasi haklarından bahsederek kadınlar bu konularda mücadeleye çağırılır. Ayrıca Selahattin Âsım’ın “Kadın (1911- 1912)” dergisinde de yazıları bulunmaktadır (Karabıyık, 2019) Çalışmada yazarın “Hukuk-i Nisvan (1909)” başlıklı makalesi ele alınmıştır.

Dr. Rüsuhi imzasını kullanan yazarın, Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi tıbbiyelileri arasında bulunan ve İttihat ve Terakki’nin önde gelen doktorlar grubunun üyeleri arasında yer alan Dr. Rüsuhi Dikmen olabileceği düşünülmektedir ancak buna dair kesin bir bilgi yoktur (Esatlı, 1975: 246). Sağlık ile ilgili yazılar yazan Dr. Rüsuhi’nin çalışma sırasında ele alınan makaleleri; “Hıfzıssıhha-i tağaddi: Sebze ile tağaddi; Vücut makinesi(1908d)” “Aile Tabibi (1908c)”, “Hıfzıssıhha (1908b)” ve “Muhafaza-i Hüsnü An (1908a)”dır.

“Zekiye” imzasının sahibi hakkında bilgiye ulaşılamamıştır ancak bu imzanın 1908-1909 yıllarında yayımlanan “kadın” dergisinde de yer aldığı görülmektedir. Yazarın, çalışma sırasında “Muhasebeyi İctimaiye; İtiyadat-ı Muzır (1909)” başlıklı makalesi ele alınmıştır. Bu yazı, Zühre’ye cevap niteliğinde kaleme alınmış olup, kadınların çalışmasını bir engel olarak gören yaklaşım eleştirilmiştir. Hanımlara Mahsus Gazete’de “Zekiye” mahlasıyla yayımlanan yazıların Nakiye Hanım’a ait olduğu bilinmekle birlikte, Mehasin dergisi için benzer bir durumun olup olmadığı bilinmemektedir (Zihnioğlu, 2013: 37).

Yine Ali Nevmi isimli yazarın da hayatı hakkında bilgi elde edilememiştir. Yazarın, çalışmada ele alınan makalesinin başlığı “Yeni Hasır İskemleler”dir (1909). Dergide moda ve ev eşyaları ile ilgili iki yazısı bulunan yazar bu makalede yeni modelleri tanıtmıştır. hayatı hakkında bilgi elde edilemeyen bir diğer yazar ise Mustafa Refet’tir. Çalışmada “Yeni Yastıklar (1909)” başlıklı moda içerikli yazısı ele alınmıştır. Diğer iki yazısının konuları ise tiyatro ve dünya kadınlarıdır.

Hayatı hakkında bilgi elde edilemeyen Mediha Hesna’nın çalışmada “Vakti Değil mi? (1908)” başlıklı kadın haklarını konu edinen yazısı ele alınmıştır. Dergide geçen bir ifadeye göre kendisi Kırmızı ve Beyaz Kulübünde yer almaktadır.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Bu kulüp; 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanından sonra İstanbul’da genç aydınlar tarafından kurulan, Batı’daki edebî kulüp anlayışının Osmanlı’daki yansıması sayılan kısa ömürlü bir fikir ve edebiyat topluluğudur.

Kadıköy’den yazdığı ve derginin daimi okuyucularından biri olduğu bilinen “Zühre” imzalı yazar ise fikirleri bakımından gerek kadınlar gerek erkekler tarafından eleştirilmiştir. Zühre, kadınların çalışmasını evlilik hayatı için bir engel olarak görmüştür. Çalışmada ele alınan yazıları; “Kadın bilgileri; Kadınlar ne bilmelidir? (1909a)”, “Musahabe-i Nisaiye (1908a)”, “Musahabe-i nisaiye: Temizlik (1908b)”, “Musahabe-i Nisvan; Müşkûlât-ı İzdivaç (1909b)” şeklindedir.

Mustafa Refik’in hayatına ilişkin literatürde herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu çalışma kapsamında, aşçılığı tanıtmayı amaçlayan “İngiltere’nin En Meşhur Aşçısı (1908)” başlıklı makalesi incelenmiştir. Benzer şekilde, Bintürreşat Übeyde’nin yaşamına dair de güvenilir bir biyografik veriye rastlanmamıştır. Yazarın dergide yayımlanan tek yazısı olan “Amerika Nisvanı (1909)” bu çalışma kapsamına alınmıştır. Kadınlara israftan kaçınmayı öğütleyen “İsraf-ı Nisvan (1908)” başlıklı yazının sahibi Hüseyin Naim hakkında da hayatına dair herhangi bir bilgi elde edilememiştir. Bununla birlikte, yazarın dergide dünya kadınları, güzellik, moda ve sağlık konularına odaklanan başka yazıları da bulunmaktadır. Ayrıca, Muharrir-i Fenni müstearı ile kaleme alınan ve kadınlara dikiş ile mutfak işleri hakkında bilgi veren “Dikiş ve Tabahat (1909)” başlıklı yazı da çalışmaya dâhil edilmiştir. Son olarak, imzasız yayımlanan “Hanımlarımıza Müfid Bir Eğlence (1909)” başlıklı yazı da inceleme kapsamında ele alınmıştır.

Bilgi Yurdu Işığı dergisi

Bilgi Yurdu Işığı dergisinde yer alan kadın yazarlar arasında Beyhan, Güzide, Halide Edib, İffet, Nüzhet Hanım, Senihe Cemal ve Şükûfe Nihal bulunmaktadır. Erkek yazarlar ise Ahmet Emin, Ali Rıza, Dr. Hayri Ömer, Dr. Nurettin Ramih, Dr. Veliş, Fuat Hulusi, İhsan, İskender Fahrettin, Kemal, Macit Şevket, Muslihüddin Adil, Nejat Tahsin, Nurettin, Seracettin, Şemsi ve Tahsin Nejat gibi isimlerden oluşmaktadır. Bunların yanı sıra mecmuada çeşitli müstear adlar da kullanılmıştır.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

[elif].[elif], Hür Kadın (feminist içerikli bir müstear), Muallime (kadın öğretmen kimliğine işaret eden bir rumuz) ve Şemsi (cinsiyet net değil, tarihî olarak erkek ismi ama kadınlarda da rastlanabilir) bu kapsamdaki adlar arasında sayılabilir. Derginin Soyadı Kanunu öncesi bir döneme ait olması ve yazarların önemli bir kısmının dönemin tanınmış edebî şahsiyetleri arasında yer almaması nedeniyle, bazı isimlerin kimlik bilgileri kesin olarak tespit edilememiştir.

Hayatı hakkında bilgi edinilemeyen Macit Şevket, kadının evdeki görevlerinin değersizleştirilmemesi gerektiğini, aksine bu görevlerin ciddi bir bilgi ve disiplin gerektirdiğini savunur. Çalışma kapsamında yazarın, “Kadınlarımızın Çalıştırılması (1917a)”, “Ev Kadını (1917c)”, “Kadınlar Beşeriyetin En Büyük Mürebbileridir (1917b)”, “Misafirlik (1917d)”, “Hakiki Temizlik (1918a)”, “Taam (1917e)”, “Güzellik Duygusu (1918b)” başlıklı birçok yazısı ele alınmıştır.

II. Meşrutiyet ve erken Cumhuriyet döneminde eğitim, ahlak ve vatandaşlık konularında önemli katkılar sunmuş bir bürokrat ve entelektüel olan Muslih-üd-din Adil (Taylan)(1881-1944), Mülkiye Mektebi’nden mezun olduktan sonra çeşitli idari görevlerde bulunmuştur. Osmanlı eğitim sisteminin yeniden yapılandırılmasında etkin rol oynamıştır. Bilgi Yurdu Işığ ve devamı olan Bilgi Yurdu Mecmuası’nda da yazıları yayımlanan Muslihiddin Adil, özellikle “Alman Hayat-ı İrfanı (1918)” başlıklı makalesiyle dönemin eğitim ve kültür meselelerine dair görüşlerini ortaya koymuştur. Eğitim anlayışında ahlak, medeniyet ve vatandaşlık bilincini merkeze alan Muslihiddin Adil, hazırladığı ders kitaplarıyla hem Osmanlı son döneminde hem de Cumhuriyet’in ilk yıllarında genç kuşaklara modern bir yurttaşlık ve toplumsal sorumluluk perspektifi kazandırmayı amaçlamıştır. Bu yönüyle Muslihiddin Adil, kadın eğitimi ve toplumsal modernleşme tartışmalarına da dolaylı katkılar sunmuş; Bilgi Yurdu çevresinde şekillenen kadın hareketiyle uyumlu bir biçimde eğitimin ulusal kalkınmadaki merkezi rolünü vurgulamıştır (Günergun, 2005: 370-371. Çalışma kapsamında yazarın, “Alman Hayat-ı İrfanı (1918)” başlıklı makalesi ele alınmıştır.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

“Güzide” imzasını kullanan yazarın kimliği tespit edilememiş olup çalışma kapsamında “Oyuncak Ticareti (1917)” başlıklı yazısı incelenmiştir. [elif].[elif]. imzasını kullanan yazarın da kimliği bilinmemektedir; bu imzayla yayımlanan “Aile için; Küçük Bilgiler (1917)” başlıklı yazı çalışmaya dâhil edilmiştir. Hür Kadın rumuzlu yazarın “Tel Dolap (1917a)” ve “Aileler için; Küçük Bilgiler (1917b)” başlıklı yazıları ele alınmıştır. Doktor Veliş’in hayatına dair veriye ulaşılamamış; “Hıfz-üs-Sıhha Derslerinden; Ebeveyne Nasâyih-i Sıhhiye (1918)” başlıklı yazısı değerlendirilmiştir. Nüzhet (Nezahat) Hanım’ın da biyografik bilgileri bilinmemekte olup, müstensihî Ahmet Edip olan “Büyük İkramiye (1917)” adlı yazısı çalışma kapsamına alınmıştır. Asım Nihad’ın “Hanımlar Meclisinde Monolog (1917)” başlıklı yazısı da ele alınan bir diğer makaledir. İdare-i Beytiyye Muallimesi imzasının sahibinin kimliği belirlenememiş olup “İdare-i Beytiyyeden; Misafir Sofrası (1918)” başlıklı yazı değerlendirilmiştir. İhsan hakkında, Çamlıca Kız Lisesi’nde dikiş ve biçki öğretmeni olduğu bilgisi dışında veri bulunmamakta; “Çamlıca İnas Sultanisi’nde Verilmiş Bir Konferanstan (1918)” başlıklı yazısı ele alınmıştır. Ayrıca mecmuada imzasız olarak yayımlanan “Aileler için; Küçük Bilgiler (1918a) (1918b) (1918c)” başlıklı yazılar da çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

Türk Kadını dergisi

Türk Kadını dergisinin kadın yazarları arasında; Beyhan, Cemile Orhun, Hamide, Muazzez Abdülfeyyaz, Mutie Sâdri, Müyeddet Faik, Nezihe Rikkat, Nûkhet Nevâziş, Perihan, Perihan Saide, Sabiha Nurunnisa, Sevim Türkan ve Şûkufe Nihal yer alır. Erkek yazarlar ise Abdülfeyyaz Tevfik, Ahmet Edip, Akil Koyuncu, Ali Mûkerrem, Aziz Hüdâî, Basri Lostar, Beyhan, Elyasa, Emin Sait, Ethem Nejat, Falih Rıfkı, Faruk Nâfiz, Feridun Necdet, Hakkı Tahsin, Halit Fahri, Hamdiye Vecihi, Hıfzı Tevfik, İbrahim Alâattin (Gövsa), İdris Sabih, İhsan Mukbil, İrfan Emin, İsmail Hakkı, Kâzım Nami, Mehmet Ârif, Mehmet Emin, Mithat Sadullah, Necmettin Sâdık, Nüzhet Sâbit, Nusretülkâzîmi, Ömer Seyfettin, Ragıp Nurettin, Reşit Süreyya, Salih Zeki, Selami İzzet, Tahsin Nejat ve Yahya Sâim şeklinde sıralanır. Mustearlar ise [Elif]. Seyfi, Aile Tabibi, M. S., M. Şekip, Şermende’nin Babası ve Türk Kadını’dır; bu adların gerçek kişilere karşılık gelip gelmedikleri belirsizdir. Bilinmeyen imzalar derginin düzenlediği ankete cevap veren veya dergiye mektup yazan kişiler de olabilir.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Derginin yazarı olmayan ancak eserleri tercüme edilip dergide yayımlanan Theodor Storm gibi yabancı yazarlarda mevcuttur. Hakkında bilgi sahibi olunamayan yazarların, derginin 1. sayısında yazar kadrosunun muallim ve yazarların katılımıyla güçlendirildiğine ilişkin ifadeden hareketle, yazar ya da öğretmen oldukları düşünülebilir.

Türk Kadını dergisinde yazan bir diğer isim olan Necmeddin Sadık (Sadak) (1890-1953) ortaöğrenimini Mektebi Sultani'de (Galatasaray) tamamlamış yüksek öğrenimini ise Fransa'da Lyon Üniversitesi'nde yapmıştır. Fransa dönüşünde Maârif Vekâleti Te'lif ve Tercüme Heyeti'nde görev alan Sadak, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlamış, Ziyâ Gökalp'in vefatından sonra boşalan sosyoloji profesörlüğüne atanmıştır. 1918'de Kazım Şinasi Dersan ve Ali Naci Karacan ile birlikte Akşam gazetesini kurmuş ve burada başyazarlık yapmıştır. Milli Mücadele'yi destekleyen Sadak, 1928'de Sivas milletvekili seçilmiş, 1947'de ise Dışişleri Bakanlığı görevine getirilmiştir. Gazeteci ve yazar kimliğiyle gazete yazılarını kitaplaştıran Sadak, ayrıca liseler için bir Sosyoloji ders kitabı kaleme almıştır. (Kolektif, 2004). Necmeddin Sadak yazılarıyla çağdaş ve ulusalcı bir yaklaşım içinde olmuştur. Çalışma kapsamında yazarın; “Bizde Feminizm (1918a)”, “İctimâiyyât: Kadınların Terbiyesi (1918c)”, “İctimâiyyât: Kadınlığın Terakki yolları (1918b)”, başlıklı yazıları ele alınmıştır.

Kâzım Nami (Duru) (1876-1967), asker, eğitimci, yazar ve siyasetçidir. Manastır Askerî İdadisi'ni (1894) ve Harbiye Mektebi'ni (1897) bitirmiş; öğrencilik yıllarında Namık Kemal'in etkisiyle hürriyetçi ve vatansever fikirlerle tanışmıştır. Harbiye'de siyasete ilgi duymaya başlamış, 1905'te yüzbaşılığa yükselmiştir. 1906'da Selanik'te kurulan ve 1908 Devrimi'nin temel örgütlerinden biri olan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almış, daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılmıştır. 1910'da ordudan ayrılarak maarif müfettişliği, öğretmenlik ve yazarlığa yönelmiştir (Karaalioğlu, 1982: 176-177). II. Meşrutiyet sonrasında İttihat ve Terakki içinde aktif görevler üstlenen Kâzım Nami, Selanik'te yayımlanan Rumeli gazetesinde başyazarlık yapmış; fikir ayrılıkları nedeniyle bu görevden ayrıldıktan sonra eğitim alanına yoğunlaşmıştır. Cemiyet'le yolları zamanla ayrılmış olsa da İttihatçı kimliğini sürdürmüş, 1913 Babıâli Baskını'na katılmış ve anılarını daha sonra kitaplaştırmıştır (Duru, 1957).

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Cumhuriyet döneminde Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi üyeliğinde bulunmuş, 1935-1943 yılları arasında TBMM’de Manisa milletvekilliği yapmıştır. Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin ve Ali Canip Yöntem’le birlikte Genç Kalemler dergisinin kurucuları arasında yer alarak Türkçenin sadeleşmesi ve Millî Edebiyat anlayışının gelişimine katkı sağlamıştır (Karaalioğlu, 1982: 176-177; Koçu, İSTA, IX, 4777-4778). Kâzım Nami, Türk Kadını dergisinin ilk sayılarından itibaren yazar kadrosunda yer almış; kadınların ruhsal eğitimi, hakları ve toplumsal yaşama katılımı üzerine makaleler kaleme almıştır. Çalışma kapsamında yazarın “İctimaiyyat: Kadının Haklarına Vazîfelerine Dair (1918a)” ve “İctimaiyyat: Kadın Duyguları (1918b)” başlıklı yazıları incelenmiştir.

II. Meşrutiyet dönemi eğitimcilerinden olan Ethem Nejat (1882-1921), yaşadığı dönemde eğitimin modernleşmesine önemli katkılar sağlamıştır. Yazar, Ticaret Mekteb-i Âlisi’nden mezun olduktan sonra istibdat yıllarında gazetecilik yapmış, ardından Avrupa’ya giderek Jön Türk hareketi içinde rejim karşıtı faaliyetlerde bulunmuştur. II. Meşrutiyet’in ilanıyla yurda dönen Ethem Nejat, 1909-1914 yılları arasında Manastır, Bursa, İzmir ve Eskişehir’de okul müdürlüğü görevlerinde bulunmuş, bu dönemde Türkçü ve İttihad-ı İslam yanlısı görüşleri savunmuştur. Yazar önceleri Türkçülüğü benimsemiş ancak 1918’de Maarif Nezareti tarafından incelemelerde bulunmak üzere Almanya’ya gönderildiği yıllarda sosyalist düşüncelere yönelmiştir. 1919’da İstanbul’a döndüğünde yeniden kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi’ne katılmış ve partinin İstanbul adayı olmuştur (Nejat, 2001: 13-16). Çalışma kapsamında yazarın; “Evsiz Barksız Hanımlar (1918b)”, “Ummacı Yekûnun Hasımları (1918d)”, “Türkiye’de Kız Mektepleri ve Terbiyesi (1918f)”, “Ev Sahibesi Olursam Ne Yapacağım? (1918c)”, “Kadın Erkek Eğlencede de Birlikte (1918e)” başlıklı makaleleri ele alınmıştır.

Romancı ve yazar Müfide Ferit Tek (1892-1971), hürriyet yanlısı bir subay olan Şevket Bey’in kızıdır. Babasının görevleri nedeniyle çocukluğu Trablusgarp’ta geçmiş; burada İtalyan rahibelerin yönettiği bir okulda öğrenim görmüş, ayrıca babasından Arapça, Farsça ve Fransızca öğrenmiştir. Bu dönemde Trablusgarp’ta sürgünde bulunan Jön Türklerden Ahmet Ferit (Tek) ile tanışmış, 1907’de evlenmiştir. II. Meşrutiyet’in ilanından (1908) sonra İstanbul’a dönerek, eşinin başkanlığını yürüttüğü Türk Ocakları’nda çeşitli konferanslar vermiştir.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

“Sevim Bike” takma adıyla Türk Yurdu ve Şehbal dergilerinde yazı ve öyküler yayımlayan yazar, Kurtuluş Savaşı yıllarında eşiyle birlikte Anadolu’ya geçerek Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde Millî Mücadele’yi destekleyen birçok yazı kaleme almıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonra yeni Türkiye ve Türk kadını üzerine yazılar yazmış, konferanslar vermiş; ayrıca Paris Siyasal Bilgiler Okulu’nu bitirerek bazı uluslararası kuruluşlarda görev almıştır. Müfide Ferit Tek, eserlerinde Türkçülük ideolojisini benimsemiştir (Demircioğlu, 1998: 14-21; Tanzimattan Günümüze, 2010, 1002). Çalışmada yazarın “Feminizm (1919)” başlıklı yazısı ele alınmıştır.

Mehmed Arif isimli yazarın hakkında bir bilgiye ulaşılamasa da Türk Kadını dergisinde yazmış olduğu yazılarında imzasını Bezm-i Âlem Valide Sultanisi (Lisesi) müdürü olarak atmıştır. Dergide birçok yazısı bulunan yazar, Türk kadınına sağlık ve güzellikle ilgili bilgiler sunmuştur. Çalışma kapsamında yazarın, “Tuvalet 7: Tuvalet Odası ve Şerâit-i Sıhhiyyesi (1918e)”, “Tuvalet 11-12: Tuvalet Odaları Eşyası (1918a)”, “Tuvalet yahut muhafaza-ı Sihhat-ü Melahat: Su, Hareket, Ziya (1918c)”, “Tuvalet yahut muhafaza-ı Sihhat-ü Melahat 2: Çocukların Tuvaleti (1918b)”, “Tuvalet yahut muhafaza-ı Sihhat-ü Melahat: Kızların Tuvaleti (1918d)” başlıklı makaleleri ele alınmıştır.

Yine hayatı hakkında bilgi edinilemeyen Sevim Türkan, yazılarıyla dergiyi besleyen kişilerden biridir. Sevim Türkan ev idaresi hakkında pratik bilgiler vermektedir. Kadının ev içi emeğini ve eğitimini ön plana çıkaran bir anlayış benimser. Çalışma kapsamında yazarın “İdare-i Beytiyye: İştten mi Diştten mi? (1918a)”, “İdare-i Beytiyye 2: İştten mi, diştten mi? (1918b)”, “İdare-i Beytiyye 3: Meyve ve Sebze (1918c)”, “İdare-i Beytiyye: Kömür (1918d)”, “İdare-i Beytiyye 4: Sebze ve Meyve (1918d)” başlıklı makaleleri ele alınmıştır.

Nezihe Rikkat hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamış olmakla birlikte muallim ya da yazar olabileceği düşünülmektedir; Türk Kadını dergisinde okurlarla sohbet havasında kaleme aldığı ve karşılıklı fikir alışverişine dayanan yazılarıyla yer almış, bu çalışma kapsamında “Musahabe: Erkekleşme (1918)” başlıklı makalesi incelenmiştir. Ahmed Edip’in de hayatına dair bilgi bulunmamakla birlikte dergideki yazılarını “Bilgi Yurdu müessisi” imzasıyla yayımladığı, moda, sağlık ve güzellik konularına odaklandığı görülmekte; çalışmada “Fenni Sahifeler: Çirkinlik (1918a)” başlıklı yazısı ele alınmaktadır.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Dârülfünûn öğrencisi olan genç yazar Muti Sabri'nin "Nezihe Rikkat Hanım Efendi'ye (1918)" başlıklı yazısı çalışma kapsamına alınmıştır. Kimliği hakkında bilgi bulunmayan Perihan'ın "Moda 1: Şehrazad (1918)", [Elif]. Seyfi'nin "Mahalle Evleri" (1918), İsmail Hakkı'nın "Kadın ve İctimai Muhîtlar (1918)" ve Perihan Saide'nin "İctimâiyyât: Genç Kızlarımızın Dertleri (1918)" başlıklı yazıları da değerlendirilmiştir. İmzasız yayımlanan "Feminizm; Müfide Ferit konferansı (1919e)", "Kadınlık Şuunu: Sade Giyinen Kadınlar Cemiyeti (1918d)" ve "Moda Hakkında (1918f)" başlıklı metinler de çalışma kapsamında ele alınan diğer yazılar arasındadır.

İnci dergisi

İnci dergisinin kadın yazarları arasında; Ada Negry, Ayşe Hikmet, Emine Semiye, Güzide Feridun, Güzide Şefik, Hamdiye Cevat, Meliha Rıza, Müfide Ferit, Pakize, Sabiha Zekeriya, Sadiye Nail, Sadiye Vefik, Samime, Şefika Gasprinski ve Zehra Hakkı yer alır. Erkek yazarlar ise; Abdülhak Hamit, Abdülhak Şinasi, Abidin Daver, Ahmet Hamdi, Ahmet Hikmet, Ahmet Kutsi, Ahmet Refik, Ahmet Vefik, Alaattin Sabih, Ali Canip, Ali Mümtaz, Ali Rıza, Ali Suha, Baha Kamil, Burhanettin Şevki, Celal Sahir, Cemil Sena, Cevat Gültekin, Dr. Akil Muhtar, Dr. Ali Rıfat, Dr. Behçet Sabit, Dr. İsmail Ferit, Dr. Ömer Abdurrahman, Edgar Allan Poe, Ekrem Vecdet, Emin Reşep, Enis Behiç, Ercüment Ekrem, Ertuğrul Muhsin, Fahrettin Osman, Faruk Nafiz, Fazıl Ahmet, Fevzi Necdet, Fuat Hulusi, Halil Fahri, Hasan Ali, Hüseyin Avni, Hüseyin Zati, İbnürrefik Ahmet Nuri, İdris Sabih, İsmail Vedat, Jacques de Marcy, Kamuran Ali, Kemal Reşit, Kemalettin Turgut, Kenan Muzaffer, Köprülüzade Mehmet Fuat, Lami Nihat, Lemi Nihat, Lütfi Arif, M. Hayrettin, M. Nâzım, M. Şekip, Marsel Tiniyer, Mehmed Sıtkı, Mehmet Arif, Mehmet Nurettin, Mehmet Remzi, Muallim C.M., Münir Süleyman, Musa Süreyya, Mustafa Haluk, Mustafa Nihat, Mustafa Remzi, Mustafa Reşit, Necdet Rüştü, Necmettin Sahir, Nevruzzade Hayri, Ömer Seyfettin, Orhan Haydar, Osman Nuri, Paul de Conne, Pierre Villetter, Raif Necdet, Recaizade Mahmud Ekrem, Remzi, Reşat Nuri, Rezzan Arif, Rıfat Ahmet, Ruşen Eşref, Saip Mualla, Sedat Salim, Sedat Simavi, Server Sıtkı, Server Ziya, Servet, Suat Reşat, Süleyman Nazif, Süphi Ferit, Tahsin Fazıl, Tahsin Ömer, Tokadizade Şekip Bey, Tristan Bernard, Vedat Orfi, Vefa Baki, Yahya Kemal, Yahya Saim, Yakup Kadri, Yavuz, Yusuf Ziya, Zeki Hakkı, Ziya Bayülken ve Ziya Muhittin şeklinde sıralanabilir.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Müstear adlar ise A.C., B., C.K.S., Çimdik, Dr. M, F. (ayın), F. Nimet, H. (ayın), H. N., H. Serveri, H. Y., Heyet-i Tahririye, Jeanette B., k.c., L., M.N., Nabedit, Nini, P.S., R., R.S., S.V., T. Karaoğuz, V. (ayın), Y.Z. ve (elif) Safa'dır; bu gruptaki isimlerin gerçek kimlik veya cinsiyetleri belirlenememiştir.

Gazeteci ve yazar Sabiha Sertel (Sabiha Zekeriya) (1898-1968), Selanik Terakki İdadisi'ni bitirdikten sonra bir süre Fransız Mektebi'nde eğitim görmüştür. Balkan Savaşları sırasında ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etmiş, 1915 yılında gazeteci Mehmet Zekeriya Sertel ile evlenmiştir. Eşinin 1919'da tutuklanması üzerine, onun çıkardığı Büyük Mecmua'nın imtiyaz sahipliğini üstlenmiştir. Aynı yıl eşiyle birlikte Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek Columbia Üniversitesi'nde sosyoloji eğitimi almıştır. 1923'te Türkiye'ye döndükten kısa bir süre sonra eşiyle birlikte yayıncılık faaliyetlerine başlayan Sertel, Resimli Ay, çocuklara yönelik Sevimli Mecmua, 1924-1946 yılları arasında yayımlanan Resimli Perşembe ile Tan ve Görüşler gibi gazete ve dergilerin çıkarılması ve yönetilmesinde aktif rol almıştır. II. Dünya Savaşı yıllarında faşizm karşıtı yazıları nedeniyle sansür ve baskılarla karşılaşan Sertel'in bir dönem yazı yazması yasaklanmıştır. 1945 yılında Tan Matbaası'nın kışkırtmalar sonucu saldırıya uğrayarak tahrip edilmesinin ardından artan siyasal baskılar nedeniyle, 1950'de eşiyle birlikte yurt dışına çıkmak zorunda kalmıştır (Sertel, 1994; Karaalioğlu, 1982). Politik yönü kadar toplumsal sorunlara dair yazılarıyla da tanınan Sabiha Sertel'in bu çalışma kapsamında "Kadın Müesseselerini Ziyaret (1919)" başlıklı makalesi ele alınmıştır

Köprülüzade Mehmet Fuat (Mehmed Fuad Köprülü) (1890-1966), edebiyat tarihçisi ve siyasetçidir. Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa'nın soyundan gelen Köprülü, girdiği Hukuk Mektebi'ni 1910 yılında yarıda bırakmıştır. Bu dönemde Fransızca dersleri almış ve edebiyata yönelmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanının ardından Fecr-i Âti topluluğuna katılmış; Mehasin, Servet-i Fünun ve Muhit gibi dergilerde şiirler, Tanin gazetesinde ise edebiyat yazıları yayımlamıştır. Bu yıllarda Milli Edebiyat ve Yeni Lisan akımlarına mesafeli bir tutum sergilemiştir. 1910-1913 yılları arasında çeşitli okullarda edebiyat ve Türkçe dersleri veren Köprülü, Ziya Gökalp çevresine girmesinin ardından Milli Edebiyat akımını benimsemiştir.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Türk Bilgi Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Ocağı ve Asar-ı İslamiye ve Milliye Tetkik Encümeni gibi kurumlarda görev almış; 1924 yılında Türkiyat Enstitüsü'nü kurmuştur. 1934'te Kars milletvekili seçilerek siyasete atılan Köprülü, 1943 yılında üniversiteden ayrılarak tamamen siyasal faaliyetlere yönelmiştir. 1946'da Demokrat Parti'nin kurucuları arasında yer almış, 1957'de Hürriyet Partisi'ne katılmıştır. II. Meşrutiyet sonrası dönemde, Ziya Gökalp'in Türkçülük çalışmalarına paralel biçimde Türk edebiyatını bilimsel yöntemlerle ele alan Köprülü, modern Türk edebiyat tarihi anlayışının kurucusu olarak kabul edilmektedir. Yalnızca edebiyat tarihçiliği alanında değil, modern tarihçilik anlayışının Türkiye'de yerleşmesinde de belirleyici bir rol oynamıştır. Ardında 1500'ü aşkın kitap ve makale bırakmıştır (Uçman, 1999: 36-37; Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2010: 651-652). Çalışmada yazarın, "Erkeklerle Göre Kadın Zerafeti (1919)" başlıklı yazısı ele alınmıştır.

Çalışmada yazısı ele alınan bir diğer yazar Raif Necdet (Kestelli)'dir (1881-1937). Eyüp Sabri'nin oğlu olan yazar, Harbiye Mektebi'ni bitirdikten sonra Kuleli Askerî Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapmış ve buradan emekliye ayrılmıştır. Daha sonra Musevi Lisesi'nde ve Amerikan Kız Koleji'nde (1937) Türkçe ve edebiyat dersleri vermiştir. Basın hayatına genç yaşta adım atan Raif Necdet'in asıl tanınması 1908 sonrasına rastlar. II. Meşrutiyet öncesi ve sonrasında birçok dergide makaleler ve edebî eleştiriler yayımlamıştır. Özellikle 1908-1913 yılları arasında Resimli Kitap dergisinde Fecr-i Âti topluluğuna yönelttiği eleştirilerle dikkat çekmiştir. "Sanat sanat içindir" anlayışına karşı çıkarak toplumsal faydayı öne çıkarmış, bu yönüyle "toplumcu" bir yazar olarak tanınmıştır. Tarafsız ve ciddi eleştirileri dönemin yazarları tarafından da kabul görmüş; ancak edebî akımların dışında kalması, daha az tanınmasına yol açmıştır. Roman, öykü, mektup, antoloji, tiyatro ve sözlük gibi farklı türlerde eserler kaleme almış, ayrıca çeviriler yapmıştır (Gövsa, 1946: 312; Kolektif, 2004). Çalışma kapsamında yazarın "Hayat ve Mektuplar: Asri İzdivaç (1919)" başlıklı makalesi ele alınmıştır.

Şair ve yazar olan Yahya Kemal Beyatlı (Ahmet Agâh) (1884-1958), Selanik ve İstanbul'da eğitimini sürdürmüş, 1903'te Paris'e giderek yaklaşık dokuz yıl Fransa'da kalmıştır. Bu dönemde Fransız edebiyatını, farklı edebî akımları ve tarih düşüncesini yakından tanımış; herhangi bir diploma almadan, güçlü bir kültürel birikimle İstanbul'a dönmüştür (1912).

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

İstanbul'a dönüşünün ardından Darüşşafaka, Bahriye Mektebi ve Darülfünun gibi kurumlarda edebiyat ve tarih dersleri vermiş; Lozan Barış Konferansı'na danışman olarak katılmış, milletvekilliği ve çeşitli diplomatik görevlerde bulunmuştur. Edebiyata ilgisi genç yaşlarda başlayan Yahya Kemal, Türk şiirinde Servet-i Fünun etkisinden uzaklaşarak divan şiirinin estetik mirasını modern bir anlayışla yeniden yorumlamayı ve "saf şiir" anlayışıyla güçlü bir Türkçe oluşturmayı hedeflemiştir. Tarih ve millet kavrayışında ise milletin vatan toprağıyla yoğrularak oluştuğunu savunmuştur. Milli Mücadele'yi yazılarıyla destekleyen şair, Cumhuriyet döneminde Türk şiirinde neoklasik üslubun en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilmektedir (Tanyol, 1985; Banarlı, 1959; Bek, 2002). Çalışma kapsamında yazarın "Yeni Kadınlığa Dair Musahabe (1922)" başlıklı yazısı ele alınmıştır.

Dergide yazan diğer bir önemli isim ise hatip, şair ve yazar olan Hamdullah Suphi Tanrıöver (1885-1966)'dir. Köklü bir bürokrat ve aydın aileden gelen Tanrıöver, Galatasaray Sultanisi'ni bitirmiş; Darülmuaallimin ve Darülfünun'da ders vermiştir. Edebî hayatına Namık Kemal etkisiyle başlayan Hamdullah Suphi, Fecr-i Âti ve Servet-i Fünun çevrelerinde bulunmuş; 1911'den sonra Yeni Lisan hareketine katılarak sade Türkçe ve hece ölçüsünü benimsemiştir. Türk Yurdu Cemiyeti ve özellikle Türk Ocağı'nda etkin rol almış, son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda ve ardından TBMM'de milletvekili olarak görev yapmıştır. Milli Mücadele'ye katılmış, Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürü ve Maarif Vekili olarak çalışmış; İstiklal Marşı'nın kabulünde önemli bir rol üstlenmiştir. Asıl şöhretini edebiyattan ziyade hitabet alanında kazanmış; özellikle Türk Ocağı başkanlığı ve Milli Mücadele yıllarında yaptığı konuşmalarla Türkçülük ve milliyetçilik düşüncesinin yayılmasında etkili olmuştur (Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2010, 983-984; Baydar, 1968; Tevetoğlu, 1986). Çalışma kapsamında yazarın milliyetçilik vurgusunun belirgin olduğu "Ev Eşyaları ve Türk Üslubu (1919)" başlıklı makalesi ele alınmıştır.

Ömer Seyfettin (1884-1920), Türk edebiyatında öykü türünün öncülerinden ve Milli Edebiyat akımının kurucu isimlerinden biridir. Askerî eğitim alarak Harbiye Mektebi'nden üsteğmen olarak mezun olan yazar, askerlik yıllarında İzmir, Selanik ve Balkanlar'da görev yapmış; İzmir'de tanıştığı Şahabettin Süleyman, Yakup Kadri, Baha Tevfik, Necip Türkçü gibi isimlerle dostluk kurmuştur.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Bu dönemde batı kültürünü tanıyan Baha Tevfik'ten Fransızca bilgisini artırmak için teşvik görmüş; Necip Türkçü'den ise sade Türkçe ve millî bir dille yapılan millî edebiyat konusunda önemli fikirler almıştır (Işık, 2006: 2760-2767). II. Meşrutiyet sonrasında Selanik'te gelişen Türkçülük hareketlerinden etkilenmiş, 1911'de Genç Kalemler dergisinde yayımlanan "Yeni Lisan" makalesiyle Millî Edebiyat anlayışının öncülerinden biri olmuştur. İttihat ve Terakki ile doğrudan bir siyasal aktör olarak değil, daha çok kültür adamı kimliğiyle ilişki kurmuş; Osmanlıcılık ideolojisini eleştirerek Türk kimliğini önceleyen bir çizgi benimsemiştir. 1911'de Genç Kalemler (İttihatçıların finanse ettiği Selanik'te çıkan dergi) dergisinde yayımlanan "Yeni Lisan" makalesiyle millî edebiyat akımının öncülerinden biri oldu. Dergi, özellikle Ziya Gökalp'in katılımından sonra Türk milliyetçilerinin bir merkezi hâline geldi. Kısa ömrüne rağmen yaklaşık 125 hikâye kaleme alan Ömer Seyfettin, eserlerinde sade Türkçeyi esas almış; milliyetçilik, kahramanlık, halk yaşamı ve toplumsal sorunları işlemiştir. Hikâye ve makaleleri Yeni Mecmua, Büyük Mecmua, Türk Kadını gibi dergi ve gazetelerde yayımlanmıştır (Yöntem, 1935; Nayır, 1952). Ömer Seyfettin'nin İnci dergisinde kaleme aldığı "İnkılaplarda Kadın (1919)" başlıklı makalesi ele alınmıştır. Yine daha önce bahsi geçen Mehmet Arif'in de "Musahabe: Asri Kadınlık (1919a)". "Kadının Vazifeleri Artıyor, Mesuliyetleri Ziyadeleşiyor (1919b)". "Kadınlık Aleminde: Fena Adetlerimizden" (1919d), "Asri Kadınlık; Kadın Sıhhatine Ehemmiyet Vermek Zorundadır (1919c)" isimli makaleleri değerlendirilmiştir.

Zehra Hakkı, Lütfü Arif, F. [Ayın], Samime, L. ve Zühre hakkında literatürde biyografik herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Çalışma kapsamında Zehra Hakkı'nın "Millî Moda (1919)", Lütfü Arif'in "Salon Hayatında Meleke-i Ezhar (1919a)", "Salonlarda; Çiçek Demetleri (1919b)" ve "Salonlarda; Çiçek Tezyinatı (1919c)" başlıklı yazıları ele alınmıştır. Kimliği tespit edilemeyen F. [Ayın] imzasıyla yayımlanan "Musahabe: Mahallem (1923)", Samime imzalı "Çocuk Büyütme Sanatı (1919)" ve L. imzalı "Say ve Kadınlarımız (1919)" başlıklı yazılar da incelemeye dâhil edilmiştir. Çalışmada ayrıca İmzasız olarak yayımlanan: "Kadınlık Şuunu (1919b)", "Kadınlık Şuunu; Tesettür Meselesi; Memurelerimiz (1919d)", "Kadınlık Şuunu; Kadın Doktorlarımız (1919i)", "İnci'yi Niçin Çıkıyoruz? (1919a)", "Hayatta Kadın (1919c)", "Avrupa'da Kadınların Hukuku (1919f)", "Ev Eşyaları (1919k)", "İdmanlı Rakkaseler ve mevzun hareketler (1919j)", "Mobilyaya Dair (1919g)", "Salon hayatında muattar çiçekler (1919h)" başlıklı makalelerde değerlendirilmiştir.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Süs dergisi

Süs dergisinin kadın yazarları arasında; Bedia Tahsin, Behice Süreyya, Calibe Şükran, Dadı Kalfa, Fehime Nüzhet, Ferhunde Hale, Güzide Osman, Güzide Sabri, Hadiye Şükrü, Hakkı Neziye, Halide Nusret, Hanım Doktor, Hülya, İclal Asım, İffet Şerif, Kadrünnisa Ferruh, Meliha Avni, Mehire Esat, Muazzez Yusuf, Muzaffer Hanım, Nedime Halit, Nermin Şevket, Nihal Rauf, Nihal Selami, Nihan, Nazlı Fahrettin, S. Edibe, Sabiha Emel, Selma Perizat, Semiha Sırrı, Semiha Şekip, Seniha, Suat Derviş, Süheyla Muhterem, Şükufe Leman, Şükufe Nihal, Tahire Sait, Vecdiye Nevzat, Zehra Hüsnü ve Zeliha yer alır. Erkek yazarlar ise Abdullah Kâzım, Abdurrahman Hamit, Adnan Avni, Ali Ekrem, Arif Dünder, Bahtiyar Halim, Celal Sahir, Cenap Şahabettin, Dr. Abdullah Cevdet, Dr. Frank Kareyn, Emin Abit, Esat Tekin, F. Celalettin, Fahrettin Mustafa, Fahrettin Osman, Faik Ali, Faruk Nafiz, Florinalı Nazım, Galip Naşit, Hüseyin Fehmi, Hüseyin Ferit, Hüseyin Suat, İbnürrefik Ahmet Nuri, İhsan Ahmet, Kazım Sevinç, Kemalettin, Kenan Halet, M. Ülker, Medine Mehmet, Mehmet Faruk, Mehmet Mesih, Mehmet Nafiz [Mehmet Rauf'un takma adı (Tarım, 2000: 267)], Mehmet Nesih Bey, Mehmet Rauf, Melih Edip, Memduh Hüsnü, Mithat Ömer, Müsahipzade Celal, Nazan Behiç, Nazif Alp, Necdet Rüştü, Nimet Kemal, Orhan Mithat, Osman Nuri, Peyami Safa, Raif Necdet, Ratip Tahir, Refik Süreyya, Rıza Oruç, Ruşen Eşref, Safaettin Rıza, Samipaşazade Sezai, Selahattin Enis, Selami İzzet, Şehriyar Fiham, Şemsettin Cem, Vedat Örfi, Yekta Bey, Yusuf Ziya ve Ziya Vehbi şeklindedir. Müstear adlar ise; Aile Tabibi, H. Nihal, K. Emel, M.Y., Nihan (müstear olabileceği gibi kadın ismi de olabilir), Seyyah ve Suat Safa'dır.

Halide Nusret Zorlutuna (1901-1984), öğretmen, şair ve yazardır. İstanbul'da doğan Halide Nusret, işgallere karşı duruş sergileyen gazeteci ve siyasetçi Avnullah Kâzımı'nın kızıdır; Babasının siyasi nedenlerle sürgün edilmesi sebebiyle çocukluğu Kerkük'te geçmiş, ilk öğrenimini burada özel derslerle tamamlamış; Arapça ve Farsça öğrenmiştir (Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2010: 1168-1169). İstanbul'a döndükten sonra Erenköy Kız Lisesi'ni bitirmiş, bir süre İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne devam etmiş ve Türk Ocağı gibi Millî Mücadele yanlısı kurumlarda aktif rol oynamıştır.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Edebiyat hayatına lise yıllarında Talebe Defteri dergisinde başlamış; 1908 sonrasında Halide Edib, Müfide Ferit, Güzide Sabri, Şükûfe Nihâl ve Safiye Erol ile birlikte “Millî Edebiyat” akımının altı kadın temsilcisinden biri olmuş; ayrıca Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Halit Fahri, Enis Behiç ve Faruk Nafiz ile birlikte Beş Hececiler grubunun bir üyesi olarak da değerlendirilmiştir. Bu isimlerin çoğu aynı zamanda *Süs* dergisinin de üyeleridir. Zorlutuna, Millî Edebiyat akımı ve hece ölçüsü doğrultusunda, sade bir Türkçeye eserler vermiştir. Şiir, roman, hikâye ve anı türlerinde ürünler ortaya koyan Halide Nusret, *Süs* başta olmak üzere birçok dergi ve gazetede yazılar yayımlamış; *Süs*’ün en önemli kadın yazarlarından biri olmuştur (Gürel, 1988: 23-28). Halide Nusret, diğer bir *Süs* yazarı olan Şükûfe Nihal ile yakın arkadaşır (Özbayrak 2020: 28-50). Milliyetçi ve muhafazakâr bir çizgide, kadınların eğitimi, çalışma hayatı ve toplumsal konumu üzerine ahlak merkezli ve temkinli bir feminist söylem geliştirmiştir. 1975’te “Ümmü’l Muharrirat” unvanına layık görülmüştür (Coşkun, 2011). Çalışma kapsamında yazarın “Dedikodu: Kadınları Çalıştırma! (1923)” başlıklı makalesi ele alınmıştır.

Daha önce hayatı hakkında bilgi verilen Şükufe Nihal (Başar)’ın dergide biri Kadınlar Halk Fırkasının amacından, diğeri kadınların yardımseverliğinden bahseden iki yazısı ve iki de şiiri vardır. Yazar kadın eğitimi, meslek edinme ve yurttaşlık gibi temalara odaklanmıştır. Çalışma kapsamında yazarın “Fırkamızın Mefkuresi” (1923) başlıklı makalesi ele alınmıştır. Bu yazı kurucularından biri olduğu fırkanın üzerine yaptığı konuşmalardan birinden alınmıştır. Şükûfe Nihal, konuşmasında partiye katılım sürecini anlatmış ve partinin amaçlarını; kadının gelişimini sağlamak ile sosyal, ekonomik ve ardından siyasal alanlardaki haklarını temin etmek olarak sıralamıştır.

Yirminci yüzyıl Türk edebiyatının ilk romancılarından Orhan Mithat (Barbaros) (1894-1964), Bedreka-i İrfân ve Şişli Fransız Mektebi’nde aldığı eğitimin ardından 1904’te Kabataş Lisesi’nden mezun olmuştur. 1905-1914 yılları arasında öğretmenlik yapmış, bu süreçte İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde öğrenimine devam etmiştir. 1914’ten itibaren lisan, edebiyat ve coğrafya dersleri verdiği Deniz Harp Okulu’ndan 1919’da ayrılmıştır. Daha sonra bir süre avukatlık ve yazarlıkla meşgul olmuştur (Oktay, 1958: 62).

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

1923'te Darülfünun Hukuk Medresesi'nde hukûk-ı esâsiye öğretmeniği yapan Orhan Mithat, 1930'lu yıllarda Serbest Fırka'nın İstanbul Vilayet İdare Heyeti'nde genel sekreter ve reis vekili olarak görev almıştır (Yetkin, 1982: 104). 1914'ten itibaren yaklaşık otuz beş polisiye roman çevirisi yaparak bu türün Türkiye'de tanınmasına öncülük etmiştir. Yazın hayatına süreli yayınlarda başlayan yazar; özellikle toplumsal konulara odaklanan köşe yazılarıyla tanınmış, roman, öykü, hukuk, toplum ve iktisat alanlarında eserler vermiş ve çok sayıda çeviri yayımlamıştır. Sûs dergisinde beş yazısı bulunan Orhan Mithat, "Kanayan Yara (1924)" başlıklı yazısında boşanmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini ele almıştır.

Sûs dergisinde birçok makalesi yer alan Celal Sahir (Erozan) derginin uzun soluklu yazarlarından. Dergideki yazılarında kadınlarla ilgili konulara değinmiştir. Celal Sahir, yazılarında feminizm, kadınların siyasette ve iş hayatında yer alması gibi geniş kapsamlı konulara da değinmiştir. Yazarın çıkardığı Demet dergisi, biçim açısından Mehmed Rauf'un Mehâsin dergisiyle büyük benzerlik taşımaktadır ve bu iki yazar, birbirlerinin dergilerinde yazılar yayımlamıştır. Edebiyât-ı Cedîde edebî topluluğundan bir meslektaş ve dost olarak Celal Sahir, başından itibaren Mehmed Rauf'un dergisine kadın konulu önemli yazılar kaleme almıştır (Çon, 2007: 39). Çalışma kapsamında ele alınan makaleler: "İzdivaç Hakkında Bazı Düşünceler (1923a)", "Dedikodu: Nihan'ın Mektubu; Benden Şikayet-Nevin'in Evi- Şark Odası- Taklitçilik" (1923b).

Şair ve yazar Fehime Nüzhet (Eldem) (?-1925), Servet-i Fünun şairlerinden Celâl Sahir Erozan'ın annesidir. Ailesi içinde özel bir eğitim alan yazarın öğrenimi sınırlı olmakla birlikte, edebî kabiliyeti sayesinde güçlü bir şair olarak tanınmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından (1908) sonra kadın arkadaşlarını etrafında toplayarak ilk kadın hareketlerinin öncülerinden biri hâline gelmiş; toplantılarda yaptığı etkili konuşmalarla dikkat çekmiş ve siyasi faaliyetlerde aktif rol almıştır. Sağlık sorunlarına rağmen Balkan Savaşı sırasında gönüllü olarak çalışmış; özellikle Bakırköy'deki hastanelerin ayakta kalabilmesi için bağışlar toplamış, idaresine destek vermiş ve yaralı askerlerle bizzat ilgilenmiştir. Çalışmaları, gazel, şarkı ve manzumelerden oluşan divançe niteliğindeki şiirleri ile iki tiyatro eserinden oluşmaktadır. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük atmosferi, eserlerinin ana temalarını belirlemiştir (Kolektif, 2004).

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Dergide, biri insanlığı ancak çocukların kurtarabileceği düşüncesi etrafında şekillenen “Şefkat Cemiyetleri”, diğeri ise kadın bedeninin güzelliğini korumak için dikkat edilmesi gereken hususları ele alan iki yazısı bulunmaktadır. Bu çalışmada, “Kadınların terbiyeyi bedeniyesi için (1924)” başlıklı ikinci makalesi incelenmiştir.

Gazeteci ve romancı olan Selami İzzet (Sedes) (1896-1964), Galatasaray Sultanisi’nde öğrenim görmüş; 1917’de Darülfünun Edebiyat Şubesi’ndeki eğitimini yarıda bırakmıştır. Yazı hayatına Servet-i Fünun ve Yeni Mecmua’da yayımlanan şiir ve yazılarla başlamıştır. Ünlü romancı Mehmet Rauf’un kızı Nihal Hanım ile evlenmiş; gazeteci İzzet Sedes’in babasıdır. Yaklaşık kırk yıl boyunca gazetecilik yapan Selami İzzet, fıkra, roman ve öyküler kaleme almış; geçimini yazıları ve çevirileriyle sağlamıştır (Necatigil, 1998: 323). Mehmet Rauf’un damadı olması sebebiyle Süs dergisinin sorumlu müdürlerinden biri olduğu yönünde bazı iddialar bulunsa da (Tarım, 2000: 84), dergide bu görevlendirmeyi doğrulayan herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu çalışma kapsamında yazarın Süs dergisinde yayımlanan “Süs ve Güzelliğe Dair (1923)” başlıklı yazısı ele alınmıştır.

Hayatı hakkında bilgi elde edilemeyen Süleyman Bahri, Refet Avni ile birlikte Resimli Müntehabat-ı Edebiye adlı antolojisi vardır. 1912’de çıkan Kadın dergisinin sahibi ve yazı işleri müdürüdür. Bu derginin çıkışında öncülük edenler arasında dönemin kadın aydınları da vardır; özellikle Fatma Nesibe Hanım konferanslarıyla (Beyaz Konferanslar) dergiye fikirsel bir zemin hazırlamıştır. Süs’ün dört sayısında, Süleyman Bahri’nin imzasını “müstensih” (yazıcı, metin kopyalayıcı) olarak, Beyaz Konferansların (Beyaz Konferanslar) metinlerinde görülmektedir. Beyaz Konferanslar, genel olarak kadın, kadın hakları, toplumsal hayatta kadın ve değişen dünyada kadın gibi konulara odaklanmaktadır. Bu konferansların metinleri, Süs dergisinde Süleyman Bahri tarafından aktarılmıştır. Beyaz Konferanslar, 1911 yılında İstanbul’da, üç yüz kadar kadının P.B. imzasını kullanan bir kişinin konağında bir araya gelmesiyle düzenlenmiştir. Gerçek kimliği bilinmeyen P.B.’nin, muhtemelen bir paşanın ya da bir bürokratin kızı olduğu ve bir konakta yaşadığı anlaşılmaktadır. Kadınlar, Fatma Nesibe Hanım’ın konuşmasını dinlemek üzere dokuz kez toplanmış; konferans salonunun beyaz döşenmiş olması sebebiyle bu toplantılar “Beyaz Konferanslar” adıyla anılmıştır. Söz konusu konferans metinleri Süleyman Bahri’ye gönderilmiş ve onun aracılığıyla bir kadın dergisinde yayımlanması sağlanmıştır.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Konferansların amacı, P.B. tarafından ilk toplantıda açıklanmış; bu buluşmaların, Doğu kadınlarının bir oturumda bir araya gelerek altı bin yıllık kadın karanlığına ilişkin tarihsel şikâyetlerini dile getirdikleri ilk toplantılar olması hedeflenmiştir (Çakır, 2003: 168-175). Süleyman Bahri'nin çalışmada ele alınan makaleleri: “Türk Kadını: Kadın ve Memleket (1924a)”. “Beyaz Konferans: Asri Hanım (1924b)”, “Beyaz Konferans; Kadın ve Kıyafet (1924c)” şeklindedir.

Süs dergisinde çok sayıda makalesi bulunduğu için derginin önemli isimleri arasında yer alan yazar Necibe Süreyya hakkında bilgi elde edilememiştir. Kadınlarla ilgili yazılar kaleme alan yazar, Amerika'daki darülfünunları, Fransa'daki kadın edebiyatçıları tanıtmaktadır. Ayrıca ev kadınlığı, evin düzeni, moda gibi konuları da ele almıştır. Çalışma kapsamında ele alınan makaleleri: “Ev Kadını (1924a)” Çamaşırların Tanzim ve Tathiri (1923)”, “Ev kadını (1924a)”, “Dedikodu; Evlerimizi Süsleyelim (1924b)” şeklindedir.

Semiha Şekib'in hayatı hakkında da bilgi edinilememiştir; Süs dergisinde kadın, evlilik, genç kızların yetiştirilmesi ve aile hayatına odaklanan üç yazısı yayımlanmıştır. Çalışma kapsamında yazarın “Hanımlar İçtimaiyatı: Bir Aile Nasıl Mesut Olur? (1924a)” başlıklı makalesi ele alınmıştır. Faruk İzzet'in de hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır; Süs dergisinde “Kadınlık Âlemi” başlığı altında yayımlanan üç yazısında kadın hakları ele alınmış, kadınların sosyal hayata katılımına karşı çıkan görüşler eleştirilmiştir. Çalışma kapsamında bu yazı dizisinden “Kadınlık Âlemi (1923)” başlıklı makale incelenmiştir.

Süs dergisinde yazıları yayımlanan pek çok yazarın hayatına ilişkin sınırlı bilgilere ulaşılabılmış ya da bazı yazarlar hakkında herhangi bir biyografik veriye rastlanmamıştır. Hayatı bilinmeyen Hadiye Şükrü'nün ev düzeni ve süslemeye odaklanan “Evlerimizi Süslemek İçin (1924)” başlıklı yazısı; yine yaşamına dair bilgi bulunmayan Hüseyin Fehmi'nin “Dedikodu: Moda Tesbit Olunur mu? (1924)”, Vecdiye Nevzat'ın “Japon Kadınları (1924)” başlıklı yazıları ile Mehmet Rauf'un kızı olmasına rağmen hakkında yeterli literatür bulunmayan Nihal Rauf'un çocuk eğitimi konulu “Çocuk terbiyesinde noktay-ı esasiye (1923)” makalesi çalışma kapsamına alınmıştır.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Azerbaycan Darü'l-muallimat'ta Türkçe öğretmenliği yaptığı bilinen Nimet Kemal'in "Şarkta Kafes Hayatı ve Tesettür (1923)" başlıklı yazısı incelenirken, döneminin tanınmış yazarlarından biri olan ve 42. sayıdan sonra derginin başyazarlığını üstlenen Muazzez Yusuf'un dergide yayımlanan on beş yazı ve şiiri arasından "Bizde Kadın: Dünkü ve Bugünkü (1924)" ele alınmıştır. Son olarak, hayatı hakkında bilgi bulunmayan Dr. Frank Kareyn'in kadınların başarıları ve kadın-medeniyet ilişkisini konu alan çeviri yazılarından "Medeniyet Kadınlaşmak Demektir (1923)" başlıklı makale değerlendirilmiştir.

Mustear isim kullanan yazarların kimliği de tespit edilememiştir. "Hanım Doktor" imzasını kullanan yazarın sağlık, güzellik, tuvalet sırları ve aşılar gibi konulara odaklanan yedi yazısı bulunmakta olup, çalışma kapsamında "Güzel, Sağlam, Bahtiyar Olalım (1924)" başlıklı makalesi ele alınmıştır. "Seyyah" imzasını kullanan yazarın kimliği de belirlenememiş; her ne kadar aynı dönemde "Gezgin" ve "Seyyah" imzalarını kullanan Hakkı Süha Gezgin (1895-1963) adına rastlanmış olsa da, bu iki ismin aynı kişiye ait olduğuna dair bir kanıt bulunamamıştır. Dergide beş yazısı bulunan Seyyah'ın, kadınların iktisadî hayata katılımını savunduğu "Kadın Kuvveti (1923b)" ile "Hayalimdeki Kadın (1923a)" başlıklı yazıları ele alınmıştır. Son olarak Hülya imzasıyla yer alan ve okuyucu olduğu düşünülen, kimliği bilinmeyen yazarın dergide iki yazısı bulunmakta; hakkında biyografik bilgiye ulaşılamamakla birlikte, dönemi için radikal bir gelişim olan bir girişimle dergide, fotoğrafına yer verilmiştir. Çalışma kapsamında Hülya'nın Anadolu'daki aile yapısını ve evlilik koşullarını ele aldığı "Dedikodu: Anadolu'da Hukuk-ı Aile (1924)" başlıklı yazısı değerlendirilmiştir.

Daha önce hayatı hakkında bilgi verilen Nezihe Muhiddin, kadın hareketinin önemli isimlerinden biridir. Dergide yer alan çok sayıdaki imzasız yazı arasından çalışma kapsamında ele alınan makaleler ise: "Kadınlık Âlemi: Fransa'da Kadın Encümen-i Dânişi (1923b)"; "Hamdullah Suphi Bey'le Mülakat (Türk Ocağı Reis-i Hazırı) (1924a)"; "Kadınlık Hadiseleri: Boğaziçi Vapurunda Bir Vaka (1923h)"; "Görücülük mü? Görüşücülük mü? (1923c) (1923d) (1923e)"; "Evlerimizi Nasıl Döşemeliyiz? (1924c)"; "Ev Kadınlarına Yardım (1923q)"; "Ev İşlerinde Elektrik (1924n)"; "Seyyar Kitap Rafı" (İmzasız, 1924b, 8); "Hanım Makine Başında (1923s)"; "Amerika'da Ev Kadınları (1923r)"; "Evlerimizi Nasıl Tefriş Edelim? (1924d) (1924e)"; "Ucuz ve Küçük Evler (1924h)";

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

“Masrafsız Şıklık Nasıl Olur? (1923l)”; “Evlerimizi nasıl tefriş edelim? Genç Kızlara Mahsus Bir Yatak Odası (1924f)”; “Uydurma Bir Sedir (1924i)”; “Güzellik Yalnız Ruhtadır” (1923u); “Çocuklarımızın Dişi (1923i)”; “Çocuklarımızın Saçı (1923j)”; “Sıhhat Sayfaları(1923k)”; “Hava Bahçeleri (1924o)”; “Kadınlar İçin En Çok Hangi Sporlar Daha Muvaffaktır? (1923n)”; “Oda Süsleri (1923o)”; “Bir Hanım Yazı Odası (1923p)”; “Salon Süsleri (1924j)”; “Güzel, Sağlam ve Bahtiyar Olmak İçin (1923m)”; “Puşvar yahut Setensil (1924l)”; “Batık (1924m)” şeklindedir.

Asar-ı Nisvan dergisi

Asar-ı Nisvan dergisinde yer alan kadın yazarlar; Belkıs Gürd, Dr. Rukiye, Emine Bint-ı Ragıp, Emine Müeyyet, Emine Şevket, Fatma Murat, Feride Salih, Fevziye Abdürreşit, Gül Hatun, Güzîn Şefik, Kadriye Abdürreşit, Meliha, Mevhîbe İclâl, Minela Nesendorf, Müzeyyen Hanım, Müeyyet, Rebecca West ve Zahide Ağazâde yer alırken Kadri Raşid, Tolstoy (Dergide yer alan tercüme eserlerin yazarı) gibi erkek isimlerine de rastlanmaktadır. K.H., M. R., Dr. H.G., K. [ayın.], P. Z., K.G., [ayın]. L, Nevfel, Seyyah, Muhacir kızı, Heyet-i Tahiriyye, Hilâ-ı Ahzar kullanılan müstear isimlerdir. Dergide ayrıca çok sayıda imzasız yazı da vardır.

Fevziye Abdürreşid’in kızkardeşi olan Kadriye Abdrürreşid de Tara’da doğmuştur. Kadriye Abdrürreşid de daha önce hakkında bilgi verilen Fevziye Abdürreşid gibi babasının fikirlerinden etkilenmiştir. Kadriye Abdürreşid’in Berlin’de Scharwenka Konservatuarı’nda eğitim gördüğü ve İstanbul’da özel müzik öğretmenliği yaptığı dergide yer alan ilândan anlaşılmaktadır. Çalışma kapsamında yazarın “Hayat-ı İktisadi (1925)” başlıklı makalesi ele alınmıştır.

Dergide yazısı yer alan yabancı isimlerden biri asıl adı Cicily Isabel Fairfield olan Rebecca West’tir (1892-1983). İngiliz yazar aynı zamanda gazeteci ve edebiyat eleştirmenidir. 20. yüzyıl İngiliz edebiyatının ve gazeteciliğinin en etkili figürlerinden biridir. West, erken dönem eserlerinden itibaren feminist bir bakış açısını siyasal ve kültürel meselelerle birleştiren özgün bir üslup geliştirmiştir.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

İlk romanı *The Return of the Soldier* (1918), savaşın bireyler üzerindeki psikolojik etkilerini anlatmış, Gazeteci kimliğiyle *The New Yorker* ve *The Times* gibi saygın yayın organlarında yazılar kaleme almıştır. Eserlerinde yalnızca edebiyat eleştirisiyle sınırlı kalmayıp toplumsal cinsiyet, ihanet, adalet ve uluslararası ilişkiler gibi geniş bir yelpazeye değinen yazar, eleştirel keskinliği ve entelektüel cesaretiyle dönemin kadın entelektüelleri arasında ayrıcalıklı bir yere sahip olmuştur. Çalışma kapsamında yazarın, “Amerikalı Kadınlar Nasıl bir Zevce ve Validedirler (1925)” başlıklı yazı ele alınmıştır.

Hayatı hakkında bilgi edinilemeyen Emine Müeyyed, *Âsâr-ı Nisvân* dergisinin genel karakterini belirleyen ahlak, adab-ı muaşeret, annelerin yetiştirilmesi, çocuk terbiyesi, kadın eğitimi, okul programlarının düzenlenmesi ve alkolle mücadele gibi konularda çok sayıda makale kaleme almıştır; bu çalışma kapsamında yazarın “Ümid-i İstikbal (1926a)” başlıklı yazısı ele alınmıştır. Kadri Râşid’in hayatına dair bilgi bulunmamakla birlikte, yazarın “Nüfus artırmak çocuklara iyi bakmakla kaimdir (1925)” başlıklı makalesi çalışmaya dâhil edilmiştir. Aynı şekilde biyografik verilerine ulaşılamayan Feride Salih’in “Yaz Tatillerini Nasıl Geçirmeliyiz (1926)”, Münire Münir’in “Hürriyet ve Haysiyetimiz (1926)” ve Emine Şevket’in “İspanyol Kadınları: Orta tabakaya mensup İspanyol kadınlarının tarz-ı hayatı(1926)” başlıklı yazıları da çalışma kapsamında ele alınmıştır. Alman muharrir (yazar) olarak tanıtılan B. Schultes isimli kişinin kimliğine dair de net bir bilgi edinilememiştir. Kendisinin mektubu tercüme edilerek “Almanya Mektubu (1925)” başlıklı yazıyla dergide yer almıştır;

Mustear isim kullandıkları için kimlikleri tespit edilemeyen yazarlar arasından, Müzeyyen’in “Aile İnkılapları (1925)” başlıklı yazısı; Dr. H. G.’nin (mütercim K. [Ayın]) “Nevzatların (Yenidoğanların) İdmanı (1925)” başlıklı yazısı; Seyyah’ın “Türk Kadını ve Musul (1926)” başlıklı makalesi; Muhacir Kızı’nın “Günün Meselesi (1926)” başlıklı yazısı; [Âyin] L.’nin “Fin Kadınları (1925)” başlıklı makalesi; P. Z.’nin “Duhan Şirketleri (1925)” başlıklı yazısı; A. L.’nin “Asri Türk Kadını (1926)” başlıklı makalesi çalışma kapsamında ele alınmıştır. Ayrıca Heyet-i Tahririye (yazı işlerinden sorumlu ekip veya editörler heyeti) imzasıyla yayımlanan “Türk Kadınlarının Nazar-ı Şefkatine (1925)” ve Heyet-ı İdare: (idare heyeti) imzasıyla yayımlanan “Elbiselerimiz (1925)” başlıklı yazı da çalışma kapsamında ele alınmıştır.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Dergide ayrıca, çalışmaya dâhil edilen, çok sayıda imzasız yazı bulunmaktadır. Bunlar arasında “Ev İşleriyle İlgili Bilgiler (1925d)”, “Ev İdaresine Ait Yazılar” (1926e), “İdare-i Beytiyye: Evlerin Tertip ve Tezyini – Mutfak (1925e)”, “İdare-i Beytiyye: Umur-ı Beytiyyede Elektrik (1925f)”, “İdare-i Beytiyye (1925c) (1925g)”, “Sofra Tertibi (1925m)”, “Aile İnkıpları (1926a)”, “Evleri Temizlemek (1925k)”, “Ev İdaresinde Elzem Reçeteler (1925i)”, “Validelerin Saadeti Çocuklarının Sıhhatiyle Kaimdir (1926b)”, “Kadın Sporları (1926d)” ve “Şark Âlemi Nisvanı: Japonya’da Kadınlık Meselesi (1925j)” yer almaktadır.

Türk Kadın Yolu dergisi

Türk Kadın Yolu dergisinin kadın yazarları arasında; Agnes Maude Royden, Bediha, Catherine Bomparts, Cathrine, Cevriye Cemil, Emine Kamil, Esmâ Zafer, Gorda Mayer, Hatice Ahmet, Hatice Refik, İnci Serap, Marguerite Corbett Ashby, Minevver Asım, Muhsine Salih, Nezihe Muhittin, Pakize, Saadet Esat, Seniha Rauf, Şükufe Nihal, Yaşar Nezihe yer alır. Erkek yazarlar ise Abdullah Cevdet, Ali Sami, Aziz Hüdayi, Cemal Ethem, DR. Cemal Zeki, Dr. Rifat, Efzayiş Yusuf, Ekrem Reşit, Emin Ali, Enver Behnan,ERCÜMENT EKREM, Fahri Zeki, Fuat Necdet, Goethe (çeviri), Hamilton Habdi, Hikmet, Hüseyin Rahmi, Iskender Fahrettin, İrfan Emin, Kâni Kamil, Kemalettin Şükrü, Mahmut Vedat, Mezdan, Mezdan Sait, Nazım, Oscar Wilde, Osman Faruk, Raif Necdet, Refik Neşet, Sahir, Thomas Willman, Yaşar Nabi şeklinde sıralanır. Müstear adlar ise (elif). M, E.F. Rieder, M. Şevki, M.S., P.H. şeklindedir; bu imzaların kimlikleri tespit edilememiştir.

Yazar Efzayiş Yusuf, Fransız mektebi olan Notre Dame de Sion’da öğrenim gördükten sonra 1915 yılında Arnavutköy Amerikan Kız Koleji’nden mezun olmuştur. Fransızca, İngilizce ve Almanca’yı iyi derecede bilen Efzayiş Hanım, iyi piyano çalmasının yanı sıra romanlar da kaleme almıştır. II. Meşrutiyet Dönemi’nden itibaren kadın hareketi içinde aktif olarak yer alan Efzayiş Yusuf, dönemin aydın kadınları arasında sayılmaktadır (Acun, 2015: 432). Efzayiş Yusuf, dergide yayımlanan yazılarında kadınların ev yaşamına değinmiş; feminizm ve feminizmin önde gelen isimleri üzerine değerlendirmelerde bulunmuş ve Arnavutköy Amerikan Kız Koleji mezunu olması dolayısıyla bu okula yöneltilen “misyonerlik faaliyetleri” eleştirilerine yanıt vermiştir.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Ayrıca 1929 yılında Berlin’de düzenlenen Uluslararası Kadın Hakları Birliği’nin 11. Kongresi’ne Türk Kadınlar Birliği adına temsilci olarak katılmıştır. Bu çalışma kapsamında yazarın “Ev Hayatı (1925a)” ve “Kıyafetlerin Psikolojisi (1925b)” başlıklı makaleleri ele alınmıştır.

Gazeteci, eğitimci ve yazar Enver Behnan (Şapolyo) (1900-1972), ilk öğreniminin ardından 1917’de İstanbul Sultanisi’nden mezun olmuştur. Millî Mücadele yıllarında Ankara’ya giderek Kuvâ-yi Milliye saflarında görev almış; Osmanlı’nın dağılma süreci ve millî kimliğin inşa edildiği bu dönemde Türkçü düşünceden etkilenmiştir (Yuca, 2015: 158-160). 1922’de İstanbul Muallim Mektebi’ni, 1933’te ise İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nü bitirmiştir. Meslek hayatı boyunca Ankara, Konya ve İstanbul başta olmak üzere çeşitli şehirlerde tarih öğretmenliği yapmış; birçok gazetede yazılar yayımlamıştır. Yakın dönem Türk tarihine yönelik çalışmaları, masal, destan, efsane ve halk hikâyelerinin yeniden yazımı başlıca ilgi alanlarını oluşturmuştur. Ayrıca Atatürk ve İsmet İnönü’nün çeşitli yurt gezilerine gazeteci olarak katılmıştır (Nebioğlu, 1962: 576; Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2010, 946-947). Türk İnkılap tarihi üzerine çok sayıda eseri bulunan Behnan’ın düşünsel dünyasında, Ziya Gökalp’ten aldığı sosyoloji eğitiminin etkileri belirgindir (Heyd, 2002). Kendini “erkek feminist” olarak tanımlayan Enver Behnan, Türk Kadın Yolu dergisinin aktif yazarları arasında yer almıştır. Dergide kaleme aldığı erken dönem yazılarında kadın-erkek eşitliği, kadınların belediye seçimlerine katılımı, kadının toplumsal konumu, demokrasi-feminizm ilişkisi, Latin harflerinin kabulü ve farklı kadın tiplerinin karşılaştırılması gibi konulara odaklanmıştır. Çalışma kapsamında yazarın, “Adem-i müsavat (1925a)”, “Kasaba Kadını, Yörük Kadını(1925b)”, “Aile Kadını, Süs Kadını (1926b)”, “Cumhuriyet kadını ne düşünüyor? (1926c)”, “İçtimaiyat ve kadınlık (1926a)”, “İçtimaiyat: Demokraside Feminizm (1925c)” başlıklı makaleleri ele alınmıştır.

“M. Şevki” imzasının, Mehmet Şevki Yazman’a (1896-1974) ait olduğu tahmin edilmektedir. Mehmet Şevki Yazman, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nda görev almış bir asker; sonrasında mühendislik eğitimiyle akademik alanda kendini geliştirmiş bir siyasetçi ve yazardır. Demokrat Parti’den Elazığ milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde başkanvekilliği yapmış, ayrıca sosyal güvenlik kurumlarının kuruluş sürecinde rol üstlenmiştir.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Mehmetçik Avrupa’da, İstiklal Savaşı Nasıl Oldu ve Türk Çanakkale adlı eserleriyle edebiyat ve tarih yazımına katkıda bulunan Yazman’ın yazıları, dönemin önde gelen gazete ve dergilerinde yayımlanmıştır. Askerî tarih, sosyal politika ve edebiyat alanlarında üretken bir isim olan Yazman, 1974 yılında İstanbul’da vefat etmiştir (Yaşar, 2024). Bu çalışma kapsamında yazarın “Kadınlık ve Askerlik (1927)” başlıklı makalesi ele alınmıştır.

Türk Kadın Yolu dergisinde yazılarına yer verilen bazı yazarların yaşamlarına ilişkin ayrıntılı bilgilere ulaşılamamıştır. Ali Sami’nin hayatı bilinmemekle birlikte, “Sanayi ve Ticaret Âleminde Kadınlarımız (1927)” başlıklı yazısı çalışma kapsamında ele alınmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında eğitim alanında görev yapan eski maarif müdürlerinden Kemaleddin Şükrü, “Kadınlık Cereyanı Hangi Gayeyi Takib Etmelidir (1926)” başlıklı yazısında kadınların erkeklerle eşit eğitim haklarına sahip olmasının toplumsal kalkınmanın temel unsurlarından biri olduğunu savunmuştur. Hayatı hakkında bilgi bulunmayan Hatice Refik, aile içi roller, ev işleri ve güzellik konularını didaktik bir üslupla ele alarak üretken, bilinçli ve ahlaklı kadın imgesini öne çıkarmış; “Kadın-Zevce (1925)” başlıklı yazısıyla değerlendirmeye alınmıştır. Pakize Ahmet, Türk Kadınlar Birliği’nin aktif üyelerinden ve derginin üretken yazarlarından biri olarak kadınların sosyal yaşamına odaklanan yazılar kaleme almış, özellikle genç kızların eğitilmesini amaçlayan “Abla Mektupları” dizisiyle dikkat çekmiş; “İslahat-ı İçtimaiye ve Kadınlar (1926)” başlıklı makalesi bu çalışma kapsamında incelenmiştir. Hayatı bilinmeyen Mezdan Said, derginin ilk sayılarında ev idaresi, yemek ve el işleri gibi konuları ele alarak geleneksel kadın rollerini bilimsel ve estetik bir çerçevede yeniden yorumlamış; “Yemek, Matbah (1925)”, “Boya ile El İşi (1925a)” ve “Ev Kadını Vazifeleri: Yemek Odası-Sofra (1925b)” başlıklı yazıları değerlendirilmiştir. Kimliği tespit edilemeyen Dr. Rıfat, annelik vazifeleri ile yeni doğan çocukların sağlık ve bakımı üzerine yazılar kaleme almış; “Yeni Doğan Çocuklara Mahsus Hıfzıssıhha 3 (1925)” başlıklı yazısıyla ele alınmıştır. Raif Necdet’in “Sanata ve Fikret’e Dair (1925)” başlıklı yazısı, Nezihe Muhiddin’in talebi üzerine kaleme alınmış olup çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Kimliği bilinmeyen Pakize, “İlk Mektepliler Sahifesi (1925)” başlıklı yazısıyla; Gülsüm Niyazi ise kadınların sosyal ve siyasal hakları ile beden eğitimi ve spor konularına değinen “Bedeni Hars (1925)” başlıklı yazısıyla incelenmiştir.

EK-1. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan dergilerin yazarları

Son olarak Kandilli Kız Ortaokulu Müdür Yardımcısı olan Emine Kamil'in, ev idaresinin bilimsel yönünü ele aldığı “Ev İdaresi İlmi; Ev İdaresinin Ehemmiyeti (1925a)” ve “Ev İdaresi İlmi 2 (1925b)” başlıklı yazıları çalışma kapsamına alınmıştır. Hayatı hakkında daha önce bilgi verilen Şükufe Nihal'in ise çalışma kapsamında “Yeni Adımlar (1925)” başlıklı yazısı ele alınmıştır.

Dergide “Misis Corbett Ashby'nin Nezihe Muhiddin Hanım'a gönderdiği mektup (1925)” başlıklı yazıda ismi geçen Dame Margery Irene Corbett Ashby (1882-1981) ise Britanya'daki kadınların oy hakkı mücadelesinin yanı sıra uluslararası kadın hareketinin de önde gelen figürlerindendir. Cambridge'de eğitim alan Ashby, genç yaşta kadın hakları mücadelesine katılmış; NUWSS'te sekreterlik yapmış ve 1918'de Liberal Parti'den milletvekili adayı olmuştur. 1923-1946 yılları arasında Uluslararası Kadınlara Oy Hakkı Birliği başkanlığını yürüterek kadın haklarını uluslararası düzeyde savunmuş, feminist söylemini barış, uluslararası işbirliği ve demokratik temsil ilkeleriyle ilişkilendirmiştir. Bu yönüyle Britanya suffragette hareketinin ve ulusötesi kadın mücadelesinin öncü isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Hart, 2004).

Çalışmada ayrıca imzasız olarak yayımlanan; “Dünya Kadın Postası (1925l)”, “Nasıl Giyinmeliyiz? (1925a)” ve “Müsabaka (1925b)” başlıklı makaleler de yer almıştır.

Gazili olmak ayrıcalıktır